STATUL DE DREPT ȘI REZILIENȚA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL ADERĂRII REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Materialele conferinței științifico-practice internaționale

Coordonator: SLUSARENCO Svetlana

Chișinău, 2024

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ECONOMICE

MOLDOVA STATE UNIVERSITY

DOCTORAL SCHOOL OF LAW AND ECONOMICS

STATUL DE DREPT ȘI REZILIENȚA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL ADERĂRII REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

RULE OF LAW AND ECONOMIC RESILIENCE IN THE CONTEXT OF MOLDOVA'S ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

Materialele conferinței științifico-practice internaționale

Materials of the scientific-practical international conference

16 mai 2024

Chișinău, 2024

CZU [34+33+351/354]:061.1EU(082)=135.1=111
S 79

Statul de Drept și reziliența economică în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Culegere de studii și articole elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor prezentate la Conferința științifico-practică internațională **„Statul de Drept și reziliența economică în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană”** – 16 mai 2024 Chișinău. – 476 p. Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice.

Colegiul de redacție:

Svetlana SLUSARENCO
Serghei BRÎNZĂ
Maria HĂMURARU

Procesare computerizată:

Nina Ghilimutdinov

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Statul de drept şi reziliența economică în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană = Rule of Law and Economic Resilience in the Context of Moldova's Accession to the European Union: Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale = Materials of the scientific-practical international conference: 16 mai 2024 / coordonator: Slusarenco Svetlana. – Chişinău: [S. n.], 2024 (CEP USM). – 475 p.: fig. color, tab.

Cerinţe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, Şcoala Doctorală Ştiinţe Juridice şi Economice. – Texte, rez.: lb. rom., engl. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art.

ISBN 978-9975-62-779-5 (PDF).
[34+33+351/354]:061.1EU(082)=135.1=111
S 79

ISBN 978-9975-62-779-5 (PDF)

DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024

Opiniile exprimate și conținutul textului aparțin autorilor, care poartă răspundere pentru aceasta și nu reflectă neapărat poziția instituției organizatoare.

CUPRINS

Cuvânt înainte 8

ȘTIINȚE JURIDICE

SLUSARENCO Svetlana
VALOAREA ȘI IMPORTANȚA OBLIGAȚIEI CETĂȚENILOR DE A CONTRIBUI LA CHELTUIELILE PUBLICE 9

SLUSARENCO Svetlana, TURLUKOWSKI Jaroslaw
PARTICIPAREA CETĂȚENILOR – FACTOR DE LUARE A DECIZIILOR LA NIVEL LOCAL 15

KURYLO Inna, SLUSARENCO Svetlana
TENDINȚE DE EUROPENIZARE A ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE 24

HACH Elena
COMPETENȚA DIRECȚIEI NAȚIONALE ANTICORUPȚIE, CADRUL LEGISLATIV ACTUAL ȘI CARACTERISTICI 32

ERHAN Ianuș
CONCEPTUL STATULUI DE DREPT ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 41

SOLTAN Vadim
INCRIMINAREA INFRACȚIUNII DE TRAFIC DE FIINȚE UMANE ÎN LEGISLAȚIILE INTERNAȚIONALE 51

ROZOVEL Aliona
REPUBLICA MOLDOVA DE LA DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ LA STATUT DE ȚARĂ CANDIDATĂ PENTRU ADERAREA ÎN UE 62

CAZACU Florin
ÎNLOCUIREA MĂSURII PREVENTIVE NEPRIVATIVE DE LIBERTATE ÎN FAZA URMĂRIRII PENALE 70

POZNEACOVA Veronica
ÎNLOCUIREA MĂSURII PREVENTIVE NEPRIVATIVE DE LIBERTATE ÎN FAZA URMĂRIRII PENALE IMPACTUL SOCIAL AL ACTIVITATII DE PREVENIRE A TORTURII 76

ZUBCO Alexandru
INDEPENDENȚA INSTITUȚIEI OMBUDSMANULUI, CONDIȚIEI INDISPENSABILĂ A STATULUI DE DREPT ȘI ACCES LA VALORILE EUROPENE 85

CHIRTOACĂ Rodica
DINAMICA PATRIMONIULUI PERSOANEI JURIDICE INSOLVABILE 93

FANARI Svetlana
DELIMITAREA EȘECULUI ECONOMIC DE FAPTA ILICITĂ ÎN CALIFICAREA INFRACȚIUNILOR ÎN DOMENIUL INSOLVABILITĂȚII 103

CAIREAC Diana
DREPTUL LA SĂNĂTATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZA CADRULUI JURIDIC ȘI A PROVOCĂRILOR PRACTICE 110

CRAEVSCAIA-DERENOVA Cristina
DIMENSIUNEA DOCTRINAR – NORMATIVĂ CU PRIVIRE LA AUTONOMIA FINANCIARĂ LOCALĂ 115

SĂFTOIU Mihaela
PROTECȚIA DREPTURILOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE 123

CRIGAN Tudor
INTERFERENȚE DINTRE RAPORTURILE DE MUNCĂ DIN SISTEMUL DE SĂNĂTATE AL RM ȘI UE 131
GUZUN Adrian
PROTECȚIA DREPTURILOR CLIENȚILOR ÎN DOMENIUL FINANCIAR-BANCAR 138
PÎSLARUC Maria
REGLEMENTĂRI PRIVIND CONFIDENȚIALITATEA ȘI ROLUL ACESTEIA ÎN PROTEJAREA DREPTURILOR ANGAJAȚILOR ÎN ERA DIGITALĂ 147
LEONTIEVA Svetlana
EXCLUDEREA PROBELOR DIN CAUZELE PENALE ÎN PROCEDURILE STATELOR STRĂINE: ANALIZA COMPARATIVĂ 155
LISNIC Sergiu
ANALIZA COMPARATIVĂ A LEGISLAȚIEI PRIVIND PRODUCEREA, IMPORTUL, COMERCIALIZAREA SAU PUNEREA ILEGALĂ LA DISPOZIȚIE A MIJLOACELOR TEHNICE SAU PRODUSELOR PROGRAM CONFORM ART.260 COD PENAL AL RM 161
STICI Ion
EXIGENȚELE REGLEMENTĂRII CA INFRACȚIUNI A FAPTELOR DE „TRAFIC ILICIT DE LEMN” ȘI „CAPTAREA ILEGALĂ A APEI” 170
CULICOV Anton
UNELE ASPECTE ALE SECURITĂȚII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA 177
VRABIE Dina
”DREPTUL PRIVIND ÎNCREDINȚAREA” ÎN CADRUL PROCEDURII DE ÎNAPOIERE SAU EXERCITARE A DREPTULUI DE VIZITARE A COPILULUI 184
CHEPESTRU Ana-Maria
DELIMITAREA INFRACȚIUNII DE DEZORDINI ÎN MASĂ DE INFRACȚIUNE DE VANDALISM 191
CIOCHINĂ Snejana
ANALIZA REGLEMENTĂRILOR INTERNAȚIONALE, STANDARDELE ȘI PRACTICILE ÎN DOMENIUL EXECUTĂRII CONSTRUCȚIILOR PRIN PRISMA PREVEDERILOR ART.257 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA 198
GHERASIMENCO Violeta
RĂSPUNDEREA AGRESORULUI FAMILIAL PENTRU ACTELE DE VIOLENȚĂ CONTRAVENȚIONALE 207
MERCUȘ Radu
PARTICIPAȚIA PENALĂ ȘI PARTICIPANȚII LA INFRACȚIUNE ÎN FORMAREA STATULUI DE DREPT 218
PRINZIVALLI Valentina, GHILIMUTDINOV Nina
REFLECȚII ȘI CONSIDERAȚIUNI ASUPRA STATUTULUI LEGAL AL ANIMALELOR DE COMPANIE ÎN STATELE EUROPENE ȘI REPUBLICA MOLDOVA 223
ROȘU Cristian-Marius
ABORDĂRI TEORETICE PRIVIND LIBERTATEA ÎNTRUNIRILOR 233
BEVZIUC Alexandru
RESTRÂNGEREA EXERCIȚIULUI UNOR DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE PRIN PRISMA REGLEMENTĂRILOR NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE 242

ȘTIINȚE ECONOMICE

HĂMURARU Maria, BUZDUGAN Adriana
BUNĂSTAREA ECONOMICĂ ȘI PERCEPȚIILE CETĂȚENILOR ASUPRA PROSPERITĂȚII: O ANALIZĂ COMPARATIVĂ ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII REPUBLICII MOLDOVA ÎN UE 250
COREȚCHI Boris, CUTCOVSCHI Valentin
CRIZA ENERGETICĂ CA FACTOR DE DECLANȘARE A UNEI NOI VIZIUNI DE SECURITATE ECONOMICĂ 269
COREȚCHI Boris, CUTCOVSCHI Valentin
IMPACTUL RESURSELOR UMANE ASUPRA SECURITĂȚII ECONOMICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA 277
PRISĂCARU Veronica
INCURSIUNE ÎN CONCEPTUALIZAREA REZILIENȚEI 284
ULIAN Galina, COVALSCHI Tatiana
POLITICA BUGETAR-FISCALĂ SUSTENABILĂ CA FUNDAMENT AL BUNĂSTĂRII CETĂȚENILOR 291
BULAT Veronica, CARP Elena
EXPERIENȚA EUROPEANĂ PRIVIND ÎMBUNĂTĂȚIREA SECURITĂȚII TURIȘTILOR PRIN BUNE PRACTICI DE LOGISTICĂ VERDE 299
ȚURCANU Angela
CONSOLIDAREA REZILIENȚEI INFRASTRUCTURII DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII CONECTIVITĂȚII ȚĂRII CU EUROPA 305
MOCANU Natalia, BOTEZATU Andrei, DAVYDENKO Nadiia
GESTIONAREA FINANȚELOR PUBLICE LA NIVELUL AUTORITĂȚII PUBLICE LOCALE ȘI IMPACTUL ASUPRA DEZVOLTĂRII AGRICULTURII 319
MOCANU Natalia, BOTEZATU Andrei, MATEOC - SÎRB Nicoleta
LOCALIZĂRI FUNDAMENTALE PENTRU SPRIJIN SECTORIAL ÎN PRODUCȚIA DE STRUGURI DE MASĂ 327
BOTEZATU Andrei
CRESTEREA STRUGURILOR DE MASA PE SISTEMUL PERGOLA ȘI ROLUL SISTEMULUI DE IRIGARE 334
PAPANA Maria
ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI NAȚIONALE CU PRIVIRE LA ACHIZIȚIILE PUBLICE LA DIRECTIVELE UE, ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII SECURITĂȚII ECONOMICE, PRIN SPORIREA TRANSPARENȚEI ACHIZIȚIILOR PUBLICE 341
BOGOS (CALANCEA) Eugenia
SUCCESUL FINANCIAR AL COMPANIEI: INTERSECȚIA CONTABILITĂȚII CU STRATEGIILE FINANCIARE INOVATIVE ȘI MANAGEMENTUL EFICIENT 349
UNGUREANU Viorica
DEOSEBIRI ȘI SIMILARITĂȚI ÎNTRE ASOCIERILE DE TIP JOINT VENTURE ȘI ACTIVITĂȚILE VENTURE: ASPECTE CONTABILE ȘI FISCALE 351
URSOI Aliona
EXPORTURILE REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONDIȚIILE ACTUALLE 362
CUTCOVSCHI Valentin
IMPACTUL FACTORILOR ECONOMICI ASUPRA SECURITĂȚII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA 370

POPA Rodica
PROVOCĂRI PRIVIND IMPLEMENTAREA SISTEMELOR ERP ÎN ÎNTREPRINDERILE MICI ȘI MIJLOCII DIN REPUBLICA MOLDOVA 378
MĂNOIU Adelina
IMPACTUL REFORMEI DE REDRESARE ȘI REZILIENȚĂ UE ASUPRA REPUBLICII MOLDOVA 387
UNGUR Cristina
FORTIFICAREA SECTORULUI DE ASIGURĂRI DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIN DIGITALIZARE 397
CUTTONE Vincenzo, GHILIMUTDINOV Nina
ASPECTE PRIVIND FAPTA DE EVAZIUNE FISCALĂ ȘI TENDINȚELE LEGISLATIVE PENTRU CONTRACARAREA ACESTEIA ÎN SPAȚIUL EUROPEAN 405
KALININA Svitlana
TENDINȚE MODERNE ÎN MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ 413
CHECHEL Anna
MODELE DE SPRIJIN DE STAT PENTRU ÎNTREPRINDERI DEMUTAȚI FORȚAȚI DIN UCRAINA 420
LANSKA Svitlana
VECTOR INCLUZIV AL DEZVOLTĂRII PIEȚEI MUNCII CA COMPONENTĂ A SUSTENABILITĂȚII ECONOMICE 427
CIOBANU Victor
DEZVOLTAREA SUSTENABILĂ A TURISMULUI ÎN CONTEXTUL PROCESULUI DE ADERARE A REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ 436
ȚURCANU Olesea, GAȚCAN Iana
INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ - INSTRUMENT DE REMODELARE A EXPERIEN ȚEI TURISTICE 444
MARIȚ Alexandru
COMERȚUL ELECTRONIC - SCURT ISTORIC, ASPECTE CONCEPTUALE ŞI DEFINIRE DOCTRINALĂ ŞI REGLEMENTARE 452
SECRIERU Vasile
AUDITUL ÎNCASĂRILOR ȘI PLĂȚILOR LA ÎNTREPRINDERE 463
MUNTEAN Neli, BIRSAN Mihaela, FUSARU Irina
ESTIMAREA STABILITĂȚII FINANCIARE PE BAZA PROCEDEULUI INDICATORULUI INTEGRAL LA NIVEL DE ENTITATE 470

Cuvânt înainte

Statul de Drept și reziliența economică în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană – tema Conferinței științifico-practice internaționale, care s-a desfășurat în data de 16 mai 2024, la Universitatea de Stata din Moldova.

Evenimentul a fost organizat de Școala Doctorală Științe Juridice și Economice în parteneriat cu Facultatea de Drept, Facultatea de Științe Economice a Universității de Stat din Moldova, precum și Asociația pentru Dezvoltare, Inovare și Transfer de Cunoștințe.

La inaugurarea Conferinței, moderată de către Svetlana SLUSARENCO, dr., conf. univ., au participat: Igor ȘAROV, prof. univ., Rectorul Universității de Stat din Moldova; Veronica ARPINTIN, Secretar de stat, Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării; Ana LUCA, Secretar general adjunct, Ministerului Finanțelor; Florian NUȚĂ, dr. hab., Prorector al Universității DANUBIUS din Galați, România; Gabriela ÎGNAT, prof. univ., dr. hab., membru al Senatului Universității „Științele Vieții Ion Ionescu de la Brad" din Iași; Elena PACEA, dr., conf. univ., Secretar general, Colegiul Juridic Franco-Român, Universitatea București; Olena YARA, Doctor of Law, Professor, Dean of the Faculty of Law, Professor of the Department of Administrative and Financial Law, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; Yaroslav ZHURAVEL, doctor of Law, Professor, Dean of the Faculty of Law Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine, Serghei BRÂNZA, dr. hab. prof. univ., Decan al Facultății de Drept, USM, Maria HĂMURARU, dr., conf. univ., Decanul Facultății Științe Economice, USM.

Evenimentul a fost oficiat de Directorul Școlii Doctorale Științe Juridice și Economice USM, SLUSARENCO Svetlana, doctor în drept, conferențiar universitar, care a salutat participanții și invitații la Conferință, subliniind faptul că acest eveniment are drept scop crearea și instituționalizarea unei platforme de comunicare, schimb de idei, concepții științifice și a rezultatelor cercetărilor obținute de participanți, în vederea promovării principiilor științei modern.

Dl Serghei BRÂNZA, doctor habilitat în drept, professor universitar, decan al Facultății de Drept, USM, a menționat că evenimentul este o platformă de discuții a perspectivelor și provocărilor reformării și modernizării cadrului normativ și identificării soluțiilor viabile pentru societate.

Decanul Facultății Științe Economice, Dna HĂMURARU Maria, doctor în științe economice, conferențiar universitar, a remarcat că evenimentul şi-a propus să creeze un spaţiu de diseminare a rezultatelor cercetării în domeniul juriprudenței și științelor economice, precum şi în domeniile interdisciplinare, de mare interes atât pentru mediul academic, cât şi pentru practicieni.

Evenimentul a oferit participanților prilejul de a interacționa cu reprezentanții mediului academic, practicieni și experți, iar tinerilor cercetători posibilitatea de a discuta cu profesioniștii aspectele teoretice și practice cu referire la domeniul de cercetare.

ȘTIINȚE JURIDICE

CZU: 351.71/.72 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.01**

VALOAREA ȘI IMPORTANȚA OBLIGAȚIEI CETĂȚENILOR DE A CONTRIBUI LA CHELTUIELILE PUBLICE

THE VALUE AND IMPORTANCE OF CITIZENS' OBLIGATION TO CONTRIBUTE TO PUBLIC EXPENDITURE

SLUSARENCO Svetlana,
Doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova,
Email: svetlana_slusarenco@yahoo.com
ORCID://orcid.org/0000-0002-9092-0024

Rezumat

Statul, ca mod de organizare a societății, are drept rol principal asigurarea bunurilor și serviciilor publice. Pentru o bună desfășurare a activității și pentru o continuă dezvoltare a domeniilor administrației publice, se constată necesitatea identificării unor resurse care vor asigura nevoile statului. Contribuțiile cetățenilor, prin impozite și taxe, sunt esențiale pentru finanțarea serviciilor publice precum educația, sănătatea, infrastructura și securitatea. Fără aceste contribuții, statul ar avea dificultăți în a oferi aceste servicii esențiale. Contribuția financiară la bugetul public este o manifestare a responsabilității civice. Este un mod prin care cetățenii participă activ la dezvoltarea și bunăstarea comunității lor, având un rol activ în menținerea funcționalității societății.

***Cuvinte cheie**: cetățeni, servicii publice, impozite, contribuții financiare, responsabilitate administrația publică*

Abstract

The main role of the State, as a way of organizing society, is to provide public goods and services. In order to ensure the smooth functioning and continuous development of the areas of state administration, it is necessary to identify resources that will ensure the needs of the state. Citizens' contributions through taxes and fees are essential for financing public services such as education, health, infrastructure and security. Without these contributions, the state would have difficulty providing these essential services. Financial contribution to the public budget is an expression of civic responsibility. It is a way in which citizens actively participate in the development and well-being of their community, playing an active role in keeping society functioning.

***Keywords:** citizens, public services, taxes, financial contributions, accountability, public administration*

Statul deține un rol determinant în organizarea societății, avțnd o implicare activă atât în domeniul politic, precum și în cel socio-economic. Cu toată complexitatea sa, statul ca mod de organizare a societății are drept rol principal asigurarea bunurilor și serviciilor publice. Astfel, pentru o bună desfășurare a activității și pentru o continuă dezvoltare a domeniilor se constată necesitatea identificării unor surse financiare, care vor asigura nevoile statului. În vederea asigurării bunei funcționări a administrației statale sunt utilizate finanțele publice.

Cea mai **veche resursă financiară este impozitul**. Originile sale aparţin perioadei de statornicire a organizaţiei statale. Iniţial, s-a recurs la prelevări asupra bunurilor private, iar odată cu introducerea monedei se practică impozite în bani. Impozitul este o categorie financiară, cu caracter istoric, a cărui apariţie este legată de existenţa statului şi a banilor. De la apariţia lor, impozitele au fost concepute şi aplicate diferit, în funcţie de dezvoltarea economico-socială şi de cheltuielile publice acceptate în fiecare stat [1, p. 109].

Impozitul este o prelevare pecuniară, în virtutea autorităţilor statului de la particulari cu titlul definitiv şi fără contraprestaţie imediată şi directă, pentru acoperirea cheltuielilor publice [2, p. 53]. Impozitul constituie o parte din veniturile populaţiei percepută de către stat, în mod obligatoriu, pentru a-şi acoperi cheltuielele [3, p. 310].

Impozitul este definit, în literatura economică franceză, drept o prelevare obligatorie în profitul administraţiilor publice, care nu dă dreptul unei contraprestaţii directe, ci la servicii furnizate în mod gratuit de colectivit În concepţia unor economişti români, impozitul este o prelevare obligatorie şi fără contraprestaţie efectuată de administraţiile publice învederea susţinerii cheltuielilor publice – funcţia financiară a lor, şi învederea regularizării activităţii economice – funcţia politică [1, p. 214].

Din punct de vedere *material,* impozitul reprezintă o sumă concretă de bani, pe care contribuabilii o livrează în favoarea statului, în anumite perioade de timp, conform unei proceduri stabilite.

Ca o categorie economică, impozitul reprezintă o relaţie bănească, apărută în cadrul mişcării într-o singură direcţie a valorii de la contribuabili spre stat, în mărime şi termeni prestabiliţi.

Din punct de vedere juridic, impozitul reprezintă oobligaţie publică a fiecărui contribuabil de a transmite statului o parte din veniturile sale sub formă de taxe și impozite.

Informaţii despre impozitele, taxele şi cheltuielile publice sunt cunoscute din antichitate, în special, din istoria statelor antice, grec şi roman. În Grecia antică şi, mai apoi, în Imperiul Roman, costul activităţilor publice a fost finanţat direct de către membrii bogaţi ai comunităţii. Odată cu creşterea puterii statului şi extinderea activităţilor acestuia, s-a făcuta simţită nevoia de venituri permanente şi crescătoare. Acestea au fost obţinute prin plăţi (contribuţii) obligatorii care au condus la dezvoltarea unui sistem fiscal [4, p. 27]. În Grecia Antică erau percepute diferitele impozite ordinare şi extraordinare, cum ar fi: impozitul pe terenuri, pe veniturile meseriaşilor, taxele pentru vânzarea în piaţă a produselor agricole, impozitul extraordinar pe veniturile cetăţenilor bogaţi perceput în timp de război, ca o îndatorire de onoare a acestor cetăţeni. În Statul Roman Antic, în toate etapele evolutive, principalul impozit a fost tributum. Iniţial, acest impozit era perceput numai de la locuitorii provinciilor cucerite, fie pe valoarea pământului stăpânit în mod individual, fie ca zecime din produsul brut obţinut.

Ulterior, *tributum* a fost generalizat şi permanentizat, el fiind perceput obligatoriu de la toţi cetăţenii statului roman care deţineau proprietăţi imobiliare şi, mai târziu, bunuri mobile. În afara acestui impozit, se mai percepeau un impozit asupra vânzărilor de bunuri, un impozit pe meşteşuguri, un impozit datorat de celibatari şi un impozit pe numărul sclavilor. În Evul Mediu, datorită dezvoltării organizării statale, impozitul trebuia să finanţeze o administraţie tot mai complexă.

Se presupune că impozitele au apărut pe parcursul evoluției umane în cadrul primelor formațiuni statele, fiind determinate de necesitățile întreținerii materiale a acelor ce exercitau forța publică îndeplinind atribuțiile autoritare de conducere statală [5, p. 9]. Impozitul pe venit își are

rădăcinile încă în perioadele cele mai vechi, la început percepându-se în natură: cereale, produse animaliere, etc., ulterior odată cu apariția banilor, colectându-se în formă pecuniară [6, p. 69]. De la apariția impozitelor pe venit, acestea au fost concepute și aplicate diferit, în funcție de dezvoltarea social-economică și de cheltuielile publice efectuate în fiecare stat, date despre ele cunoscându-se încă din antichitate, și anume istoria statelor: grec și roman [7, p. 11-12].

Prima dată când s-a introdus impozitul pe venit în Statele Unite (1913), acesta a fost de numai 1% din venit (pe un venit anual de până la 460.000 de dolari actuali). Numai că „băieţii deştepţi" din SUA, cum există în toate ţările, au găsit două căi şi, respectiv, două pretexte, de a mări impozitele în mod masiv. Prima cale a fost bazată pe pretextul „cei ce pot, să plătească mai mult". În realitate, deja cu impozitul cu *rată* unică, cei ce câştigă mai mult plătesc deja mai mult. Dar băieţii deştepţi respectivi – parlamentari care se pretindeau, fără îndoială, cei mai buni prieteni ai poporului – au păcălit publicul, spunându-i că „mai mult" înseamnă un *procent* de impozitare mai mare – pentru cei mai înstăriţi. Şi asta a fost prima cale de a mări impozitul peste ce ar fi drept: *impozitul progresiv*. Este primul mecanism de redistribuire forţată a veniturilor. A doua cale a fost mult mai distructivă. Ea a constat în aceea că statul şi-a însuşit, treptat, *multe alte funcţii* în afara celor descrise mai sus, ceea ce a dus la budgete anuale cu factori mai mari ca cele anterioare şi deci la impozite nu de ordinul a câtorva procente din venit, ci de ordinul a câtorva *zeci* de procente. Cu aceasta, redistribuirea forţată a veniturilor a devenit mult mai masivă.

Evoluţia istorică a impozitelor a fost însoţită permanent de caracterizări teoretice şi de concepţii privitoare la necesitatea şi rolul acestora, de principii referitoare la modul de stabilire şi de încasare a impozitelor [8, p. 29].

Au fost formulate un şir de teorii filosofico-juridice referitoare la impozite, impunere, precum şi la dreptul statelor de a institui impozite. Acestea sunt teoria organică; teoria contractului social; teoria echivalenţei; teoria sacrificiului; teoria sociologică; teoria siguranţei.

Teoria organică, formulată şi susţinută de filosofii clasici germani (Hegel, Fichte, Schelling etc.), susţine că „statul s-a născut din însăşi natura omenească", iar dreptul de impunere reprezintă un „produs necesar dezvoltării istorice a popoarelor". Justificarea impunerii statale se bazează pe gruparea popoarelor în state, care, la rândul lor, pentru a exista au nevoie de resurse financiare pentru satisfacerea necesităţilor publice şi întreţinea aparatului de stat [8, p. 29].

Potrivit teoriei contractului social, elaborate de Thomas Hobbes şi continuate de J.J. Rousseau, dreptul de a institui impozite esteun atribut recunoscut statului de către indivizi prin însuşi contractual social care a dat naştere statului, ori că statul, fiind un produs al interesului social, al solidarităţii sociale şi naţionale, impozitele reprezentând, respectiv, contribuţii pecuniare pe care cetăţenii le acceptă şi le suportă în virtutea solidarităţii sociale şi naţionale [5, p. 25].

Teoria echivalenţei impozitelor, sau teoria schimbului, teoria intereselor, a fost formulată de Adam Smith şi continuată de către Montesquieu, a cărei esenţa constă în faptul că impozitele reprezintă „preţul serviciilor prestate de către stat" [9, p. 23]. Adepţii acestei teorii susţineau că „impozitele îşi găsesc justificarea în serviciile şi avantajele garantate de stat, aşa că impozitele apar ca un contra serviciu pe care statul îl garantează cetăţenilor" sau că „impozitele sunt preţuri stabilite prin constrângere pentru serviciile prestate de către stat [10, p. 9]. În ultima perioadă această teorie a fost actualizată, accentul punându-se şi pe contraechivalentul pe care fiecare stat modem trebuie să-l acorde contribuabilului în schimbul achitării complete şi la termen a impozitelor, constând în protecţia persoanelor şi în alte avantaje publice.

Teoria sacrificiului este teoria în care se susţine că raţiunea impozitului este justificată de însăşinatura statului, acest fapt fiind un produs necesar al dezvoltării istorice. Recunoaşterea unei

organizări statale determină şi recunoaşterea dreptului de a stabili şi percepe impozite, aceasta fiind o consecinţă directă a obligaţiilor statului de a-şi îndeplini funcţiile şi sarcinile sale publice [8, p. 29].

Potrivit teoriei sociologice, statul este stăpânul absolut şi reprezintă forţa de stat a minorităţii organizate în vederea impunerii asupra majorităţii stăpânite. Conform acestei teorii, vbinţa deţinătorilor puterii echivalează cu dreptul, deoarece aceasta emană de la ei şi, prin urmare, voinţa suveranului determină nbrmele de conduită socială. Pentru exercitarea puterii în interesul întregii societăţi este necesar de a fi instituit un sistem fiscal care să asigure cu mijloace financiare acoperirea majorităţii cheltuielilor publice [11, p. 34].

Conform teoriei siguranţei, impozitele sunt considerate ca prime de asigurare pentru viaţa şt bunurile cetăţenilor. Statul asigură bunurile şi viaţa cetăţenilor, iar aceştia, la rândul lor, datorează în schimb impozitele, ca un fel de primă de asigurare [12, p. 25].

Esența acestor teorii constă în faptul că se evidențiază rolul statului în instituirea și perceperea impozitelor de la persoanele fizice și juridice în scopul formării veniturilor publice, destinate interesului general al societății.

În Moldova și Tara Românească primele bugete domnești apar la finalul secolului al XVII-lea. *Reforma lui Brîncoveanu* s-a evidențiat prin scutirile acordate boierilor din Moldova, în 1734, urmate de măsurile mai complexe din 1740-1741. Prin reforma fiscală din Moldova (1741-1743) a avut loc desființarea dărilor multiple percepute neregulat și înlocuirea lor cu o dare fixă „patru civerturi pe an cu cisle drepte, pe capete și pe bucate”; de asemenea a avut loc desființarea răspunderii colective, țăranul răspundea pentru partea lui; se substituie dările în natură cu dări în bani. Reforma din 1741 urmărea să readucă pe țăranii fugari în satele lor, fiecare trebuia să-și dea dajdia unde șade, adică să nu se mai poată muta [13, p. 194].

Reformele lui *Constantin Mavrocordat* în Moldova și Tara Românească au scăzut povara fiscală asupra țăranilor prin scutirea boierimii de impozite, a fost instituită plata funcțiilor ocupate de către boieri în cadrul administrației; a avut loc centralizarea colectării taxelor, simplificarea fiscalității și scăderea poverii fiscale prin înlocuirea impozitelor pe proprietate și pe producție, cu un impozit direct, numit capitație, iar negustorii și meseriașii plătesc doar un impozit direct numit patenta [8].

În spaţiul românesc, în 1831 au fost adoptate Regulementele organice, acestea desfiinţând dijmele, introducând în schimb patenta ca dare unică către stat ce urma a fi achitată de persoanele care practicau activitate de întreprinzător, iar birul fiind simţitor redus.

În *perioada* liberalismul classic (*1859-1914),* sunt respinse impozitele indirecte, care conduc la creșterea preturilor produselor și sunt formulate un set de canoane ale impozitării (echitate, moderație, regularitate, simplitate, eficienta), povara fiscală poate fi scăzută prin creșterea veniturilor din exploatarea eficientă a proprietăților statului (păduri, mine de sare, zăcăminte de fier, cărbuni, asfalt), se impune principiul universalității impozabilității, masa impozabilă erau cetățenii, fără discriminări, de asemenea se validează proporționalitatea impozabilității, mărimea impozitelor era proporțională cu mărimea veniturilor, obiectul impozitării îl constituia veniturile și nu persoana [14, p.34].

În urma unificării politice şi administrative a Principatelor Române şi mai târziu, după crearea statului român modern, sistemul impozitelor pe venit includea: impozitul pe salariu, înfiinţat în 1877, desfiinţat în anul 1891 şi reînfiinţat în 1900, când au fost impuse salariile funcţionarilor particulari; impozitul industrial asupra veniturilor industriale, înfiinţat în anul 1921, care crea avantaje excepţionale pentru stimularea industriei naţionale; impozitul profesional asupra

veniturilor oamenilor de litere, artă şi ştiinţă, precum şi asupra veniturilor liber-profesioniştilor; impozitul pe lux şi pe cifra de afaceri (1921), care, ulterior, ia o amploare din ce în ce mai mare, devenind principalul impozit indirect [10, p. 5-6].

În sensul modern, impozitul pe venit, a apărut la acea treaptă de dezvoltare a societății, când veniturile diferitor pături și clase sociale erau sufficient de diferențiate, prin urmare, odată cu introducerea impozitului pe venit, mărindu-se simțitor numărul contribuabililor care nu dețineau activități aducătoare de profit, dar care realizau profit din munca lor, în formă de salariu [15, p. 93].

Instituirea impozitelor și-a regăsit expresia și în prevederile constituțiilor moderne, inclusiv în Constituția Republicii Moldova, art. 58 ca îndatorire fundamentală cetățenească [16].

Dreptul de a institui un impozit sau o taxă îl are statul, care este exercitat de autoritatea publică – Parlamentul. Activitatea executivă în domeniul impozitelor revine guvernului, care o exercită prin intermediul aparatului fiscal.

Forma pecuniară de percepere este forma cea mai frecvent întâlnită, însă nu unica, în istorie aplicându-se, alături de impozitele plătite în bani, şi impozitele achitate în natură. Un exemplu elocvent în acest sens ar fi achitarea impozitului funciar în produse agricole etc [1, p. 109].

Impozitele sunt contribuții cu titlu nerambursabil. Odată fiind achitate, acestea formează bugetul public și urmează a fi folosite pentru întreținere statului și satisfacerea intereselor publice, nu însă a unor interese individuale sau de grup. Caracterul nerambursabil sau definitive al impozitului rezultă din lipsa obligației din partea statului de a restitui contribuabililor sumele percepute cu acest titlu sau suma unui serviciu concret, ele urmând a fi folosite în scopuri publice [1, p. 109].

Respectiv, stabilirea autoritară are în vedere aplicarea, în mod imperativ, a normelor fiscale de către organele cu atribuții de administrare fiscală, perceperea impozitelor fiind un act de autoritate prin constrângere, o obligație. Reglementarea unitară a normelor fiscale are în vedere aplicarea lor pe întreg teritoriul statului și pentru toți contribulii, avându-se în vedere și aplicarea unei metodologii unice de calculare și plată a impozitelor [17, p. 31-32].

Impozitele sunt contribuții datorate conform legii, de aici rezultând caracterul legal al impozitelor, în sensul că niciun impozit nu poate fi stabilit și perceput dacă acesta nu este prevăzut de actele normative de specialitate; astfel, conform practicilor medievale când impozitarea se făcea în mod arbitrar și abuziv [17, p. 32]. Impozitul se datorează pentru veniturile obţinute sau bunurile deţinute, subiecţii devenind contribuabili doar atunci când obțin venituri sau dețin bunuri impozabile. Plata impozitelor de către persoanele fizice și juridice constituie o modalitate de participare a acestora la constituirea fondurilor generale ale societății [18, p. 39].

Caracterul procedural de percepere presupune perceperea impozitului - atât benevolă, cât şi silită - după o anumită procedură prestabilită, reglementată de actele normative în domeniu [17, p. 33]. State mari din centrul Europei nu au o cotă unică de impozitare, ci aplică un impozit progresiv salariaţilor. Mai precis, la veniturile mici sunt aplicate cote reduse de impozitare, sau nu sunt deloc impozitate, în timp ce pentru câştigurile mari sunt cote de impunere ce depăşesc şi 40%. Există însă un sistem important de deduceri, cum ar fi, de exemplu, cele pentru amenajarea locuinței, educația copiilor, tratamente medicale, transport. În calculul impozitului se ține cont și de numărul copiilor/persoanelor aflate în întreținere.

Rolul impozitelor se manifesta pe plan financiar, economic si social, iar modul concret de manifestare a acestuia se diferentiaza de la o etapa de dezvoltare a economiei la alta. In majoritatea statelor lumii, rolul cel mai important al impozitelor se manifesta pe plan

financiar, deoarece acestea reprezinta mijlocul principal de procurare a resurselor financiare necesare acoperirii necesitatilor publice.

În plan economic, rolul impozitelor rezida din faptul ca se folosesc ca parghii de politica economica, prin intermediul caruia se pot stimula sau frana anumite activitati, zone (regiuni), consumul anumitor marfuri si/sau servicii, relatiile comerciale cu exteriorul in ansamblu sau cu anumite tari.

În plan social, rolul impozitelor se concretizeaza in aceea ca, prin intermediul lor, statul procedeaza la redistribuirea unei parti importante din produsul intern brut (P.I.B.) intre grupuri sociale si indivizi, intre persoanele fizice si cele juridice. Totusi, efectul major al rolului impozitelor pe plan social ilconstituie cresterea presiunii fiscale globale.

Referințe

1. *Cuslii E., T. Munteanu,* Impozitele ca mecanism de reglare a activităţii economice. Universitatea Tehnică a Moldovei. P. 109. *https://utm.md/meridian/2015/mi_1_2015/18_cuslii_e_impozitele.pdf*
2. *Cuzneţov* A., Vlaicu V., Dreptul Afacerilor, Ed. A 2-a, CEP USM, Chişinău 2013, p. 347
3. *Moldovanu D.*, Curs de Teorie Economică, ARC, Chişinău 2007.
4. *Gherghina, R., Cretan, G*. Finante, EdituraUniversitara, Bucuresti (2012).
5. *Niţă N.,* Drept Financiar şi Fiscal, Iaşi, 2010.
6. *Roșca N.,* ș.a., Dreptul privat ca factor în dezvoltarea relațiilor economice. Tradiții, actualitate și perspective, Chișinău: CEP USM, 2014.
7. *Vacarel, I.,* Finante publice, EDP, Bucuresti, 2007.
8. *Lazari L., Vieru R*. Abordări conceptuale și evoluția impozitului pe venit. https://irek.ase.md/xmlui/bitstream
9. *Gliga I.,* Drept financiar public, ALL, Bucureşti, 1994.
10. *Plămădeală C.,* Fiscalitate, Chişinău, 2006.
11. *Armeanic A., Volcinschi* V. şi alţii, Drept Fiscal, Ed.Muzeum Chişinău 2001.
12. Talpoş I., Finanţele României, vol. I, Editura Sedona, Timişoara, 1997.
13. Mavrocordat C., Florin C. Domnitori si voievozi. Editura Militară, 1985, 194 p. https://ru.scribd.com/doc/257896938/4
14. *Axenciuc V.,* Introducere în istoria economică a României; Epoca modernă. Editura Fundaţiei România de Mâine, București 2001.
15. *Șaguna D.*, Drept fiscal, București, Editura C. H. Beck, 2013.
16. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată 29 iulie 1994. Monitorul Oficial nr. 1/1994
17. *Vlaicu V., Rotaru A., Boaghi V., Vidaicu* D., Drept fiscal, Chișinău, 2014.
18. *Mihnea-Găină A*., Drept fiscal și procedură fiscală, 2009.

CZU: 342.571:352.07:342.34 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.52**

CITIZENS' PARTICIPATION - AS A DECISION-MAKING FACTOR AT LOCAL LEVEL

PARTICIPAREA CETĂȚENILOR – FACTOR DE LUARE A DECIZIILOR LA NIVEL LOCAL

SLUSARENCO Svetlana,
PhD in Law, Associate professor,
Moldova State University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9092-0024
svetlana_slusarenco@yahoo.com

TURLUKOWSKI Jaroslaw,
PhD, Assoc. Prof,
Institute of Civil Law University of Warsaw (Poland)

https://orcid.org/0000-0003-0407-2098

Abstract

Citizens' participation in decision-making processes is a key element of achieving democracy at central and local level, ensuring transparency and contributing to holding public officials accountable for decisions taken. The effectiveness of participatory democracy implies simultaneous and mandatory observance of the principles of information, consultation and transparency of the decision-making process. Participatory democracy involves citizens' participation in public decision-making; citizens' control over spending public money; public consultation of civil society as a whole. Participation is a mechanism of representation, a means by which governors are informed about the preferences and needs of the public. The purpose of involving citizens in the decision-making process at local level involves providing citizens with quality services and services necessary for citizens, improving the content of decisions developed by local authorities, as well as orienting the activity of local public authorities towards citizens' needs and increasing citizens' credibility towards local public authorities, through the effort of representatives of local public authorities to give their mandate vigour and efficiency.

Keywords*: democracy, participation, decision-making, local authorities, political participation*

1. Introduction

Decision making is an integral part of human activity, as well as institutions, organizations, enterprises. Any decision requires a conscious selection from several variants of action and, at the same time, an orientation towards one or more goals. Decision is a deliberate social act of a person or group of people, which establishes the purpose and objectives of an action, the directions and ways of achieving it, all determined according to a certain need, based on a process of information, reflection and evaluation of the means and consequences of carrying out that action (Dulschi 2019: 24).

The involvement of citizens in the decision-making process is one of the fundamental elements in the exercise of democracy at central and local level, through which transparency is ensured and aims to hold public officials accountable for decisions taken. The involvement of citizens in decision-making is a perpetual process, and the dissemination of information about the

policies and decisions of the authorities is carried out in both directions: citizens express their options, and the public administration informs citizens about state policies.

Participation as a means of influence significantly expands the sphere of political action of citizens in a democracy. Participation is a mechanism of representation, a means by which governments are informed about the preferences and needs of the public and are stimulated to respond to those preferences and needs." In other words, the receptivity of the political system to citizens' preferences is the normatively essential issue that political participation seeks to resolve within this model of democracy (Teorell 2006:787-810).

The concept of citizen participation is based on the need to consult citizens and express their views on decisions taken at different levels and from which they may be directly or indirectly affected. A genuine participatory democracy involves citizens' participation in public decision-making, informing citizens about public authorities' decisions, citizens' control over spending public money; constant use of public consultations by public authorities and decision-making transparency. The effectiveness of participatory democracy implies simultaneous and mandatory compliance with the principles of information, consultation and transparency of decision-making (participatory democracy at local level). Participatory democracy involves: citizen participation in public decision-making, public consultation of civil society as a whole (Tatar 2021: 70).

2. Methodology

In this research we conducted the analysis of doctrinaire approaches to citizen participation in local decision-making. Another important part of this study is dedicated to the comparative method, which gives us the opportunity to identify the advantages of consulting citizens on issues of local interest. We also applied the comparative research method, analyzing specific aspects of participatory democracy in different states, where citizen consultation is applied to examine issues related to economic, social and health issues. We also used the synthetic method to identify the positive aspects, following the experiences applied at local level. The use of the sociological method was manifested in the interpretation of statistical data on the degree of information of citizens by local public authorities and the level of involvement of citizens in proposing solutions and consulting draft decisions of local public authorities.

3. Conceptual approaches to political participation

In the literature, by the phrase *political participation* are most often designated those actions through which individuals or groups try to defend and promote their interests in the political sphere. This is essentially the conceptualization of participation as an attempt at influence. Political participation refers to those actions of private citizens that attempt to influence governors, either by affecting the choice of government personnel or by affecting choices made by government personnel" (Tatar 2021: 79).

We can summarize by emphasizing that political participation as an attempt at influence aims to elect decision-makers or governors and influence the decisions they take (Comșa 2006: 137).

The central idea of the participationist perspective is to get citizens more involved in solving problems of local interest, even if this happens within the broader institutional framework of representative democracy (Teorell 2006: 780.

The word 'participation' thus encompasses a number of different elements: communication, information, consultation, dialogue, engagement, joint decision-making,

*deliberation, etc. The boundaries between these various approaches have proven porous, and the link to decision-making often remains obscure. For example, simply informing citizens is sometimes passed off as participation. Moreover, elected officials often seek to maintain this confusion and ambiguity while reaping the symbolic benefits attached to "participation" (*Lefebvre*).*

Thus, there are a number of elements needed to ensure effective citizen participation at local and central level: successful implementation of citizen participation requires well-motivated and aware citizens; the driving force of the process must come from the citizens; local and central government must create an environment conducive to citizen participation, including well-established channels for disseminating information, providing logistical support, guiding through the process and even providing financial and human resources; all stakeholders must be familiar with citizens' methods of participation and be able to distinguish between participation in decision-making and real decision-making authority; citizens need to be aware and educated about their rights and responsibilities in relation to local self-government and decision-making; the benefit of the process must serve both citizens and local government; both parties must be transparent about their actions, especially in relation to local government; both sides must be flexible and able to negotiate and cooperate; having it necessary, the assistance of external experts (Reference Framework of Competences for Democratic Culture) must be committed.

Creating a permanent dialogue with citizens – through consultation, partnership processes and participatory programming – generates better solutions within the community in the fight against power opacity and corruption. It also facilitates the inclusion of minorities and marginalised groups. Civil society organisations can be actively involved in a wide range of activities, from community development to skills training for sustainable livelihoods and access to local democracy.

4. The essence of participatory democracy

The process of participatory democracy opens new horizons in terms of relations between authorities and citizens. Participatory democracy can transform the individual from a private citizen, concerned only with his problems, into a public citizen, attentive, caring, who cares about what is happening around him. Participatory democracy involves mechanisms through which decisions are made about community issues by involving citizens.

*The participatory democracy label covers a number of co-existing procedures, techniques and approaches of varying importance, the common aim of which is to 'associate' citizens in political decision-making (*Lefebvre).

Participatory democracy does not automatically produce benefits and does not bring benefits and well-being, but is present and beneficial under certain conditions, namely when citizens and organized groups of civil society become active, even pro-active participants, through: involvement, which means that they use their right to participate in social and political life, making their voice heard in public debates (Dulschi 2019: 23).

The involvement of actors at different stages of political decision-making varies according to the intensity of participation. There are four levels of participation sorted from least to most participatory (Council of Europe Code of Practice for Civil Participation in Decision-Making (2009): information - a relatively low level of participation, which usually consists of a provision of one-way information from public authorities; consultation - public authorities can ask for their opinion on a particular policy or development topic; dialogue - two-way communication based on mutual interests and potential shared objectives to ensure a regular exchange of views (broad and collaborative dialogue); Partnership - the highest level of participation in which citizens, public

associations and public authorities cooperate closely, while ensuring that citizens and public associations continue to be independent and have the right to campaign and act regardless of the partnership situation. The partnership may include activities such as the provision of services, participatory forums and the establishment of decision-making bodies.

The main prerequisite for pursuing sustainable democratic reform processes is the ability to make citizens trust the authorities. The stronger the bond between the two parties (citizens from one side and authorities from another), the more developed society will be, but also more democratic. Undoubtedly, this relationship is strengthened in proportion to the authorities' willingness to respond to citizens' real needs, to represent their best interest and to improve their quality of life. This is increasingly important at local level of government, where the relationship between the two parties is more obvious, tangible and sensitive (Reference Framework of Competences for Democratic Culture).

The purpose of public involvement in decision-making is to improve the quality of decisions taken and their social legitimacy. Involvement in the process of elaboration of normative acts of non-governmental organizations, of different interested groups from all sectors contributes to balancing strategic documents, elaborated in accordance with the interests of the community, of society as a whole. In addition, public participation in decision-making is also of key importance in terms of civic education, empowering both public administration representatives and citizens by establishing an effective proactive dialogue. Citizen participation is the process by which citizens' concerns, needs and values are incorporated into the decision-making process within public administration (Monitoring Report).

According to international practice, citizen participation creates several advantages for public administration, among which: it restores and forms trust between public administration and citizens; helps the administration identify community needs; leads the community to consensus and not to conflict; Administration and citizens are able to tackle problems and opportunities together in a creative way. At the same time, citizens have the opportunity to get acquainted with the draft regulations proposed by the public administration, to express their views on these projects, to defend their personal interests and those of the community. Citizens need to be involved in decision-making, from agenda setting to policy development. No matter how complex a topic is, authorities must "translate" technical language and use a variety of tools to arouse the interest of residents. Recent analyses show that most members of communities and society who do not trust the authorities and the system in general, will not believe in their ability to change things for the better through civic involvement to solve common problems. A society in which the majority of its members do not consider legitimate the decisions of the authorities and do not believe in the rule of law is a society in which there will be no belief in the value of respecting the rules of the game, such as respecting the law or paying taxes (Brînzaniuc 2019: 23).

Compared to other countries of the European Union, in Moldova, the level of trust in authorities is quite low. The categorization of European countries, including Moldova, in terms of the level of trust in the Government and Parliament, highlighted that Moldova ranks 2nd at the end of the list, being surpassed only by Greece. As several studies have highlighted a robust correlation between the population's trust in institutions and the perception regarding the level of appreciation of the quality of life, it is worth mentioning that the countries positioned in the immediate vicinity of Moldova are characterized by a low level of satisfaction with the conditions in which they live. The low interest in involving citizens in public administration is caused by the authorities. About 7 out of 10 citizens know about the functions of the local public administration and its attributions to

make public its decisions, but only 1 out of 10 participated in public consultation activities that involved developing the strategic plan of the community in which they live, consulting and distributing the budget and attracting investments. Among the major factors determining this low degree of participation are insufficient knowledge about the decision-making process - 32.2% of respondents selected this option (Brînzaniuc 2019: 23).

5. Participatory democracy at local level

*The state of local democracy is a synthesis of mechanisms of legitimacy before the demanding citizen, a tool made available to citizens to reassess their relationship with public authorities and, at the same time, the place where we can watch how certain decisions influence the quality of life of a person, of a wider community, and may, if necessary, challenge the concrete results of political decisions that do not serve his interests. Effective and functional local democracy requires, in turn, the existence of competent, effective local authorities, capable of deliberating and autonomously administering the interests of the communities they represent, which are genuinely separate and distinct from the central (national) level of government (*Chiriac 2023: 5*).*

Dialogue between citizens and elected local representatives is essential in local democracy, as it strengthens the legitimacy of local democratic institutions and the effectiveness of their measures. While respecting the principle of subsidiarity, local authorities have and must assume a leading role in promoting citizen participation in a context where the success of any policy of local democratic participation depends on the commitment of the authorities (Dulschi 2019: 23).

Local authorities are closest to citizens: they are thus an essential element in encouraging citizen participation and the development of citizens' communities aimed at greater involvement in public decision-making and greater transparency at local level. To strengthen good local governance, elected representatives are responsible for enabling citizens to influence decision-making and take citizens' needs and concerns into account. Citizens' trust in local authorities means more engagement and participation, which benefits from participatory democracy, a crucial tool to enable local elected representatives to effectively fulfil their roles and responsibilities.

In 2016, the Council of Europe developed the necessary criteria for defining civil participation in order to achieve good local governance. This effort led to the development of the Civil Participation Guide (2017), which defines the key principles of participation. In order to be effectively appointed and have a positive impact on local governance, a civil participation process must be based on: respect for all actors as a basis for interaction and mutual trust; respect for the independence of public associations, even when their opinions differ from those of the authorities; respecting the position of public authorities with whom they cooperate in decision-making; openness, transparency and accountability, meaning that full and up-to-date information should be provided to citizens about decision-making and participation procedures; responsiveness, providing adequate feedback, meaning that adequate information should be provided in a timely manner at all stages, allowing substantial input from citizens, starting from the earliest possible stage of the decision-making process; non-discrimination and inclusion so that all voices, including those of the least privileged and most vulnerable, are heard and taken into account, ensuring that appropriate means and channels are used; gender equality and equal participation of all groups, including those with interests and needs such as young people, older people, persons with disabilities, minorities, etc., in the sense that public authorities should demand the widest possible input; accessibility of the

participation process using clear language and appropriate means of participation, offline or online and on any device (Participatory democracy at local level).

*However, local authorities need the support of civil society to effectively exercise their public duties, serve the community, consult citizens and maintain public trust. Participatory democracy is based on timely and constant information of the population, although information alone does not allow citizens to automatically influence the decision-making process. This requires a whole range of participatory democracy instruments implemented with the support of the population and different segments of civil society. Participatory democracy remains the most important tool for socializing the population and involving them in solving local problems, as evidenced by the growing interest of citizens in different forms of this type of democracy. Under the influence of common Europeanization processes and the introduction of new public management, local democracy adapts to new challenges and modern realities (*Cherkasov 2021*).*

Most often, respondents get informed about the activities of local authorities online, visiting the website of the city hall (34.9%) and the use of social networks maintained by the city hall (33.3%). Only secondly, respondents get informed about the activities of the city hall at public meetings (27.6%), panels on which are displayed draft decisions and other orientation information for the population (21.3%) or other individual actions of the city hall in relation to the population (18.1%). Curiously, the majority of the population does not have high expectations from the local media - only 2.7% ; From the distribution of leaflets, brochures and other informative materials were informed – 6.9%. Definitely, 2.3% of respondents claim that they do not get informed in any way about the activities of local public authorities. The most popular means of informing citizens are, unanimously, the Internet and social networks (Chiriac 2023).

The most familiar with social networks are, obviously, young people aged 18-29, in proportion of 51.4%, followed by people with higher education – 47%, economically active – 42.7%, people with high incomes – 43.3% – and urban population. Women seem to be relatively more active on the Internet and social networks than men (36.1% vs 33.4%), but the stark contrast is observed between people with higher education and people with incomplete education (50.6% vs 25.1%). Similarly, there is a gap between young people (46.9%) and older people (22.7%). However, respondents would prefer in the future more public meetings of the city hall with members of their communities – 48%, keeping as projection the course towards digitizing services and timely communication between mayors and residents – 38.8% (Chiriac 2023).

Civil servants, civil society representatives and citizens increase their capacities and awareness of the participatory decision-making mechanism in order to put them into practice effectively for joint political decision-making. In matters of local interest, which concern a part of the population of the administrative-territorial unit, various forms of consultations, public hearings and talks may be organized with this part, under the law. The draft decisions of the local council shall be consulted publicly, in accordance with the law, in compliance with the procedures established by each representative and deliberative authority of the population of the administrative-territorial unit of the first or second level, as the case may be (Law no. 436).

At the same time, it is important to mention that the meetings of the local council are public. Any interested person may attend its meetings. Citizens, associations established in accordance with the law and other interested parties have the right to: participate, under the law, in any stage of the decision-making process; to have access to information on the locality's budget and how to use budgetary resources, draft decisions and the agenda of local council and mayoralty meetings; to propose the initiation of drafting and adoption of decisions; to submit

recommendations to local public authorities, on its own behalf or on behalf of groups of inhabitants of the respective communities, on various draft decisions subject to debate. Creating a participatory process involves considering how the result will be achieved, as well as which methods will be applied and when.

6. Good practices on participatory democracy at local level

An example of good practice on citizen participation concerns the organisation of local referendums, i.e. citizens' consultation on issues of local interest. The referendum is an indispensable procedure of modern democracy, the use of which has been shown to be effective in establishing contact between the state and citizens. The analysis of the results of sociological research on the referendum allows us to ascertain that the main problems faced by the Republic of Moldova in applying the referendum are: low level of political culture, political and civic absenteeism, lack of trust in state power institutions, etc. About 45 local referendums were held between 1995 and 2019. In most cases, the referendum applied only to remove the mayor. Political absentisum, low degree of political initiative, low degree of political culture lead to inefficiency of local referendum in the Republic of Moldova (Participation as an element of democracy). We believe that, through the local referendum, numerous social problems of local interest can be solved, such as problems related to the administrative-territorial division or social problems. The effectiveness of the referendum is determined by the presence of political culture and civic consciousness in citizens who get involved in political processes.

In Switzerland, since the adoption of the Constitution (1848) until now, more than 300 referendums have been organized, at which numerous issues regarding health (alcohol problem), economic (pension system, trade) have been examined. The development of political culture, civic awareness through different forms of education can help activate citizens' involvement in solving community problems. The establishment of initiative groups can bring forward imperative topics of the community: environmental issues, heritage preservation, opening cultural institutions (Participation as an element of democracy).

Any of the parties, either the initiative group or the representative of the local authority, may come up with proposals with a view to establishing a dialogue, which may be general or collaborative. General dialogue is a process of mutual communication and, possibly, common objectives, which aims to ensure a regular exchange of views. It ranges from open public hearings to specialized meetings between citizens' associations and local public authorities. The collaborative dialogue shall be based on mutual interest in the development of a specific policy. It is more dynamic than general dialogue because it consists of common, often frequent and regular meetings aimed at jointly developing major policy strategies and often leads to mutually agreed outcomes, such as a recommendation or a common law (Participatory democracy at local level 2020: 8).

Another example of good practices aimed at communication between citizens and representatives of local public authorities is public meetings with local citizens, where programs or activities envisaged by local public authorities are presented.

Surveys or surveys are also widely used. Cimislia City Hall organized an investigation into policies and services provided to citizens by specialized services of the City Hall. The survey was conducted in Cimislia among representatives of local authorities and civil society groups. The Council of Europe's Eloge system was adapted to the local situation after the implementation team was agreed. The citizens' survey was implemented through a Google form that was spread between

various associations and also promoted through various media networks. The number of interviewees was 77 (citizens, NGO representatives, etc.). The survey among local elected officials and local authorities was conducted using face-to-face interviews or also online. 11 local councillors were interviewed. The investigation took place between 10 and 20 June 2019. The main difficulties of the survey were to approach a wide group of different people in conducting the survey (Participatory democracy at local level 2020: 8).

Conclusions

The activity of the local public administration is carried out in the interest of the citizen, in order to provide him with socio-economic security. The exchange of ideas and proposals between citizens and local public administration requires mutual involvement of stakeholders and takes time and requires additional resources. However, only through a viable partnership between the community and authorities can successful democratic governance develop. For all citizens to trust administrative institutions, in the quality of services provided by officials, transparency, honesty and integrity are needed. The purpose of involving citizens in the decision-making process at local level involves providing citizens with quality services and services necessary for citizens, improving the content of decisions developed by local authorities, as well as orienting the activity of local public authorities towards citizens' needs and increasing citizens' credibility towards local public authorities, through the effort of representatives of local public authorities to give their mandate vigour and efficiency.

Bibliography

1. Brînzaniuc Vadim. Ensuring decision-making transparency in local public administration authorities. P. 23. (pp. 20-25). In: Materials of the International Scientific Conference "The contribution of young researchers to the development of public administration", fifth edition, March 1, 2019. Chisinau, 2019.
2. Framework Reference of competences for democratic culture (Council of Europe). Online : https://rm.coe.int/cdc-vol3/168097e755. (Accessed 26.07.2023).
3. Cherkasov Alexander. Participatory democracy and its forms at the local level in European countries. Comparative constitutional review, № 6 (145) 2021. https://sko-journal.ru/catalog/ccr-6-145-2021/participatory-democracy-and-its-forms-at-the-local-level-in-european-countries/ (Accessed 26.07.2023).
4. Chiriac Liubomir, Viorel Pîrvan, Pavel Vintilă. State of Local Democracy (SDL-2022). Chisinau, 2023.
5. Comșa, Mircea. Culture, participation and political options. (2006) In: Dumitru Sandu, Mircea Comșa, Cosima Rughiniș, Alexandru Toth, Mălina Voicu și Bogdan Voicu (Eds.), Social Life in Urban Romania (pp. 137-199). Iasi: Polirom, 2003.
6. Participatory democracy at local level. Chisinau, 2020. Page 8. http://agreed.md/wp-content/uploads/2020/08/brosura_democratie_rocoperta.pdf. (Accessed 10.07.2023).
7. Dulschi Silvia. Theoretical aspects regarding participatory democracy and the decision-making process. În: Administrarea Publică, nr. 3, 2019. P. 24. http://dspace.aap.gov.md/bitstream/handle/123456789/1298/Dulschi_S.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (Accessed 26.07.2023).

8. Law of the Republic of Moldova, no. 436 of 28-12-2006 on local public administration. Published : 09-03-2007 in the Official Gazette no. 32-35. Art. 116.
9. Lefebvre rémi. Participatory democracy in France: subsumed by local politics. https://metropolitiques-eu.translate.goog/Participatory-democracy-in-France-subsumed-by-local-politics?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc (Accessed 6/16/2023).
10. Local democracy. Democracy support fact sheets. https://www.epd.eu/wp-content/uploads/EPD-Fact-Sheet-Local-democracy.pdf (Accesat 10.06.2023).
11. Participation as an element of democracy. Page 39 https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/md/Brosura_CICDE-Open-Talks.pdf (Accessed 26.07.2023).
12. Monitoring report. Access to information and transparency in decision-making: attitudes, perceptions, trends. https://crjm.org/wp-content/uploads/2014/03/AccessInfo.transp.studiu.2010.pdf (Accessed 14.07.2023).
13. Tatar, M. I. (2021). Democracy and political participation. Cluj-Napoca: Cluj University Press. Page 79. https://nbn- resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-76200-7 [1]
14. Teorell, Jan. (2006). Political Participation and Three Theories of Democracy: A Research Inventory and Agenda. European Journal of Political Research, 45(5), 787-810.

CZU: CZU: 341.217(4):352(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.53**

TENDINȚE DE EUROPENIZARE A ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE

TRENDS OF EUROPENISATION OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION

KURYLO Inna,
Doctor of Legal Sciences, Professor
The Scientific Institute of Public Law (Ukraine)

SLUSARENCO Svetlana,
PhD in Law, Associate professor,
Moldova State University
svetlana_slusarenco@yahoo.com
ORCID: **https://orcid.org/0000-0002-9092-0024**

Abstract

The status of a candidate country for joining the European Union is an opportunity for the Republic of Moldova to reflect on the progress achieved and to ensure our common commitment to improving and sharing common European values. Joining the European Union is an opportunity, but it is also a responsibility. With a view to joining the European Union and aligning the national regulatory framework with European standards regarding central and local public administration, numerous public policy acts were adopted, which describe the vision, purpose, objectives, actions and resources necessary for the process of transformation/improvement of public administration from the Republic of Moldova at central and local level. The process of adopting a new regulatory framework favors compliance actions at the national, local level.

Keywords*: accession, opportunity, regulatory framework, European standards, local administration, public services*

Rezumat. *Statutul de țară candidată la aderarea la Uniunea Europeană, constituie o oportunitate pentru Republica Moldova de a reflecta asupra progresului obținut și de a ne asigura angajamentul comun pentru îmbunătățirea și împărtășirea valorilor comune europene. Aderarea la Uniunea Europeană este o oportunitate, dar este și o responsabilitate. În vederea aderării la Uniunea Europeană și alinierii cadrului normativ național la standardele europene privind administrația publică centrală și locală, au fost adoptate numeroase acte de politici publice, care descriu viziunea, scopul, obiectivele, acțiunile și resursele necesare procesului de transformare/perfecționare al administrației publice din Republica Moldova la nivel central și local. Procesul de adoptare a unui nou cadru de reglementări favorizează acţiuni de conformitate la nivel național, local.*

Cuvintele-cheie*: aderare, oportunitate, cadru normativ, standarde europene, administrația locală, servicii publice*

1. Introducere. Obținerea statutului de țară candidată la aderarea la Uniunea Europeană, constituie o oportunitate de a reflecta asupra progresului obținut de statul nostru și de a ne asigura angajamentul comun pentru îmbunătățirea și împărtășirea valorilor comune europene, în cadrul unui stat democratic, aspirând la un parteneriat bazat pe interese comune și responsabilități.

Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, prevede și reforma administrației publice, care presupune modernizării și dezvoltării funcțiilor executive, cu scopul de a oferi servicii de calitate pentru cetățenii Republicii Moldova. Aderarea la Uniunea Europeană este

o oportunitate, dar este și o responsabilitate. În vederea aderării la Uniunea Europeană și alinierii cadrului normative national la standardele europene privind administrația publică central și locală, a fost adoptată Strategia de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova, care reprezintă un document de politici publice unitar, coerent și cuprinzător care descrie viziunea, scopul, obiectivele, acțiunile și resursele necesare procesului de transformare/perfecționare al administrației publice din Republica Moldova la nivel central și local pentru anii 2023-2030 [18].

2. Revizuirea literaturii. În acest studiu am făcut referire la Acordul de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, un tratat internațional între Republica Moldova pe de-o parte și Uniunea Europeană pe de alta, care prevede cooperare în domenii precum comerțul, politica de securitate și cultură. De asemenea, am făcut trimitere la Conceptul Strategiei de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova 2023-2030, precum și numeroase surse doctrinaire relevante subiectului de cercetare.

3. Metodologie. Pentru elaborarea acestui studiu, am utlizat metode de cercetare ştiinţifică a fenomenului juridic precum, metoda logică, care se găseşte în strânsă legătură cu metoda istorică, metoda comparativă, care presupune utilizarea unor așa instrumente precum, clasificări, definiţii, analogii, și metoda analitico-sintetică, în vederea generării concluziilor.

4. Rezultate şi discuţii. Acordul de Asociere între RepublicaMoldova și Uniunea Europeană însumează o serie de angajamente pe care Republica Moldova şi Uniunea Europeană şi statele membre şi le-au asumat cu scopul de a aprofunda şi întări legăturile existente. Astfel, pentru a asigura îndeplinirea acestor angajamente, prin Acord părţile au consemnat să stabilească un mecanism instituţional de monitorizare a implementării, dar şi luare a deciziilor asupra aspectelor ce cad sub incidenţa prevederilor Acordului [1].

Europenizarea înseamnă schimbarea produsă în contextul intern al fiecărei ţări prin impunerea de modele, norme şi politici comunitare care implică modificări de substanţă în politicile naţionale şi în cadrul instituţional de adoptare şi aplicare a acestora. În definirea acestui concept, relevant este şi perspectiva lui Radaelli care concepe europenizarea ca proces de „construcţie, difuziune şi institutionalizare" a regulilor Uniunii Europene, care modelează „discursul intern, identităţile, structurile politice şi politicile publice" [13].

În literatura de specialitate, se discută despre europenizare ca proces derulat sub egida Uniunii Europene, necesar pentru orice stat interesat de aderare la Uniunea Europeană [8, p. 305].

Într-o altă opine, se consideră că europenizarea în cadrul statelor membre din centrul şi estul Europei apare mai mult ca act de adoptare formală, legislativă şi instituţională a directivelor Uniunii Europene decât în aplicarea lor, în identificarea sau corespondenţa societăţii cu valorile europene [17, p. 224].

Autorul Thomas Risse concepe europenizarea ca acţiune de lărgire a spaţiului Uniunii Europene şi ca implicare acetăţenilor europeni în dezbaterea problemelor de interes comun [15, p. 293]. Europenizarea este, de asemenea, un proces continuu prin care se realizează adaptarea instituţională, adoptarea politicilor comune şi difuziunea culturală transnaţională, un proces de schimbare instituţională, care constă în adoptarea acquis-ului şi în compatibilizarea instituţiilor şi un act de construire a culturii europene comune şi a identităţii europene [11, p. 37.].

Se constată că acest concept de europenizare nu se poate bucura de o definire uniformă, ci din contra, este un termen ce a dat şi poate va mai da naştere la numeroase controverse, existând o varietate de sensuri conferite acestui concept. De exemplu, Claudio Radaelli indică trei tipuri de europenizare: negativă (integrare economică prin care noilor state membre li se impun

reguli prohibitorii pentru a atinge criteriile de convegenţă economică), pozitivă (integrare instituţională) şi de cadru (modificarea credinţelor şi aşteptărilor actorilor naţionali) [14].

Deşi, la o primă vedere am putea afirma că s-a reuşit o clarificare a acestui concept, o aliniere a definiţiilor date lui, acestea nu se opresc chiar aici, exemplificând cele afirmate prin faptul că termenului de europenizare i s-au mai adus încă alte două modele: modelul europenizării prin inovaţie şi modelul europenizării prin imitaţie. Primul derivă din intima asociere între decizia guvernamentală internă şi politica de dezvoltare europeană a societăţii naţionale. Cel de al doilea reflectă procesul trans-guvernamental de imitaţie dincolo de decizia ministerială asupra europenizării [20].

Trebuie să recunoaştem faptul că europenizarea cunoaşte noi dimensiuni odată cu fiecare ţară nou intrata în Uniunea Europeană, cu toate că ţările candidate sau recent integrate în Uniunea Europeană „sunt preocupate în primul rând de implementarea noilor reglementări", aşa cum afirmă un alt autor preocupat de clarificarea acestui concept [2, p. 58].

Procesul de adoptare a unui nou cadru de reglementări (de exemplu, perioada negocierilor de aderare la UE) favorizează discursuri şi acţiuni de conformitate la nivel naţional, local, instituţional etc. De exemplu, europenizarea aduce în atenţie scala schimbării, coexistenţa unor transformări, care se petrec la nivel naţional, transnaţional, instituţional, administraţie locală, etc. [3, p. 201].

Începutul anilor '90 ai secolului XX a fost marcat de fragmentarea teritorială în multe ţări din Europa, proces care poate fi perceput ca o reacţie a amalgamării forţate din anii '60 -'70. În Ungaria, numărul municipiilor a crescut la 3.133 în 1992, în timp ce creşterea în Republica Cehă a fost de circa 50% şi numărul municipiilor slovace a crescut cu peste 20%. Procesul fragmentării în Polonia a fost mai puţin pronunţat: începând cu anul 1988, numărul municipiilor a sporit cu mai puţin de 5%. Ca urmare, în Europa Centrală şi de Est avem exemple de ţări cu multe colectivități locale mici (Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, Ucraina, Letonia și în măsură mai mică Estonia).

Se consideră că unul dintre principalele motive în stabilirea numărului mare de colectivități locale de dimensiuni mici este promovarea democrației, însă nu trebuie subestimată și revitalizarea sistemelor locale constituite în perioada presocialistă și continuarea tradițiilor democratice, care au fost aproape uitate. În țările Europei Centrale și de Sud-Est s-au constituit două subgrupuri de susținători ai democrației locale: un subgrup este alcătuit din Republica Cehă, Slovacia și Ungaria, cu cele mai mici municipalități din Europa, celălalt cuprinde unele dintre fostele republici iugoslave: Slovenia, Croația și Fosta Republică Iugoslavă Macedonia, care au instituționalizat colectivități locale de dimensiuni medii. În Republica Cehă aproape 10% din colectivitățile locale includ mai puțin de 100 locuitori, aproape 60% întrunesc mai puţin de 500 de locuitori, iar 80% au mai puțin de 1.000 de locuitori. În Slovacia peste 4% din colectivitățile locale au mai puţin de 100 locuitori, 41% se află sub 500 locuitori. În Ungaria colectivitățile locale sub 500 de locuitori constituie 15% [7, p. 126].

În cele din urmă, mai multe țări europene și-au păstrat colectivitățile locale tradiționale, deși diferite. În grupul tradiționaliștilor se află Franța, Spania, Italia, Elveția, Irlanda și Polonia, acestea includ diverse colectivități, de la foarte mici (Franța, Elveția), mijlocii (Spania, Italia), până la cele mari (Polonia) și foarte mari (Irlanda) [9, p. 1178]. Franța, de exemplu, are colectivități teritoriale primare foarte numeroase, multe dintre ele fiind foarte mici. Există circa 36.500 de comune în metropolă şi 200 mări, iar dintre acestea peste 23.000 au sub 500 de locuitori, între care 3.500 au o populaţie sub 100 de locuitori [12, p. 126]. Constatăm că în prezent, indiferent de diferențele existente, toate statele europene întrunesc ceva comun: sunt în căutarea „dimensiunii

ideale" a colectivităților locale, care ar facilita democrația și identitatea la nivel local, eficiența economică în furnizarea de servicii publice.

Franța este una dintre cele mai fragmentate din punct de vedere territorial. Francezii au avut posibilitatea legală de a crea un fel de comuniuni pentru a-și putea soluționa problemele ce vizează prestarea serviciilor publice, cum ar fi apa și sanitația, deșeurile etc. Acest lucru le-a oferit posibilitatea de a exista și a se dezvolta și celor mai mici primării, cu 200 sau 500 de locuitori. În Franța au fost 37 mii 800 de comune, după amalgamarea voluntară au rămas circa 34 de mii, important este că acest lucru a fost voluntar, iar APL-urile care au fuzionat au făcut-o mai mult din cauza așezării geografice, nu din motive geopolitice. Se constată că aproape 90% din numărul total de UAT cu o populație redusă, sub 5000 locuitori, dimensiuni care nu permit nici furnizarea eficientă a serviciilor, nici o capacitate fiscală și administrativă corespunzătoare [16].

Nivelul fragmentării teritoriale este foarte ridicat și în Republica Moldova. Practic 90% din unitățile administrative teritoriale au un număr foarte limitat de salariați pe poziții de execuție și este aproape imposibil să furnizezi servicii publice în aceste condiții.

Potrivit Strategiei de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova 2023-2030, funcția publică la nivel local trebuie tratată în mod similar cu funcția publică centrală – deci managementul resurselor umane și al funcționarilor publici și sistemul de salarizare, trebuie să fie consolidat și îmbunătățit într-o manieră coerentă și unitară. La sfârșitul anului 2030, Republica Moldova va dispune de o administrație publică centrală și locală capabilă să asigure condițiile pentru dezvoltarea sustenabilă a țării, cu un nivel ridicat de integritate și competență astfel încât: să gestioneze cu eficiență și inclusiv servicii publice de calitate prin: profesionalizare și stabilitate, simplificare și raționalizare, predictibilitate și coordonare; să câștige respectul și încrederea cetățenilor prin: onestitate, transparență și responsabilitate, accesibilitate și deschidere; să-și consolideze capacitatea de fundamentare și implementare a politicilor publice, astfel încât să fie capabilă să răspundă provocărilor ridicate de procesul de aderare la UE. Fragmentarea excesivă va fi eliminată treptat, prin instrumente diverse conforme cu cele mai bune practici europene, creându-se premisele solide pentru ca pe baza unor politici eficace de dezvoltare economică locală și de creștere și consolidare a autonomiei financiare, capacitatea autorităților locale de a furniza servicii publice de bază precum și accesul populației la acestea să crească în mod semnificativ, mai ales în mediul rural. Acest proces se va realiza pe baza dialogului și participării publice a tuturor actorilor cheie, cu respectarea drepturilor minorităților naționale și a diferitelor tradiții locale [5].

În acest sens, cert este că problema identificării unor soluții eficiente pentru a depăși situația existentă se distinge prin actualitate. Având în vedere particularitățile și realitățile existente în Republica Moldova, pot fi propuse următoarele soluții pentru a rezolva problema fragmentării teritoriale a puterii publice locale: consolidarea colectivităților teritoriale locale, aprofundarea cooperării intercomunale și intensificarea cooperării transfrontaliere. Implementarea cumulativă a acestor soluții necesită conștientizarea, asumarea și realizarea de către elita politică moldovenească a reformei organizării teritoriale a puterii locale [7, p. 128].

O soluție în acest sens ar fi consolidării autorităților publice locale mici. Necesitatea consolidării este argumentată, în mod frecvent, pornind de la logica concentrării resurselor în cadrul colectivităților locale, care ar permite realizarea corespunzătoare a competenței atribuite. Crearea unor municipalități mai mari le-ar permite să aibă un sistem mult mai adecvat de finanțare, ar îmbunătăți statutul profesional al administrației locale, ar reduce clientelismul în distribuția transferurilor și presiunea exercitată de grupuri de interese pe politica locală și ar facilita controlul financiar [4].

C. L. Popescu consideră că numai colectivitățile teritoriale locale suficient de mari şi, prin aceasta, suficient de puternice, pot fi autonome, pot să dispună de forţa financiară necesară unei veritabile autonomii decizionale, în condiţiile amplificării ariei de competenţe materiale [12, p. 127].

Urmare a disparităților teritoriale, una dintre marile provocări de dezvoltare durabilă pentru Republica Moldova, este repartizarea neuniformă a veniturilor pe regiuni. Disparitățile regionale se datorează disfuncționalităților structurale ale sistemului economic și social asupra cărora trebuie să se intervină pentru a reduce inegalitățile dezvoltării teritoriale: atenuarea treptată a disparităților teritoriale constituie o provocare majoră a puterii publice, fiindcă aceste disparități poartă în sine un potențial prezumtiv de instabilitate, ele alimentează polarizarea economică [7, p. 101].

Fragmentarea teritorială excesivă a condiționat şi alte efecte asupra structurii organizaţionale şi a funcţionalităţii eficiente a autorităţilor administraţiei publice locale. Baza fiscală şi veniturile colectate în cadrul unei colectivități locale sunt insuficiente pentru a menţine aparatul administrativ care să poată asigura servicii publice, mai ales că cheltuielile alocate la salarizarea personalului constituie cel mai important articol din cheltuielile bugetelor locale. Majoritatea colectivităţilor locale rurale (care reprezintă 94% din numărul lor total) se află în imposibilitatea de a se întreţine financiar din taxele şi din impozitele locale colectate. Datorită insuficienței resurselor disponibile majoritatea autorităţilor publice locale se află în incapacitatea de a oferi servicii publice de calitate locuitorilor, în condițiile în care 94% din numărul lor total se află în mediul rural. Starea precară a infrastructurii fizice limitează posibilităţile de dezvoltare a zonelor rurale din Republica Moldova [7, p. 106].

Efectele imediate și vizibile ale consolidării constau în faptul că poate fi eliminată dublarea serviciilor publice și scăderea numărului consilierilor locali și al funcționarilor publici. Însă efectul cel mai evident al fuzionării este o creștere a dimensiunii administrative, acest lucru poate conduce la îmbunătățirea calității serviciilor, deoarece specializarea și standardizarea se află în măsură să sporească numărul angajaților cu experiență sau mai bine pregătiți [7, p. 128].

Există mai mulți indicatori care sugerează direct că autoritățile publice locale mari pot fi mai eficiente în politicile de dezvoltare a infrastructurii: sunt mai puțin dependente de transferul granturilor de stat, situație care le face mai flexibile în alegerea politicilor; au o bază economică mai puternică, combinată cu costuri operaționale mai mici pe unitate, ordine care le permite să aloce o parte mai mare din venituri finanțarea proiectelor de dezvoltare; pot concentra mai ușor resursele pe un număr mic de proiecte mari, care sunt esențiale din punct de vedere al perspectivelor de dezvoltare; dispun de capacitate mai mare de a angaja credite pentru finanțarea proiectelor de investiții [7, p. 130].

În scopul realizării cu succes a reformei organizării teritoriale a puterii publice locale trebuie respectate așa deziderate, precum: reforma trebuie să fie realizată în contextul respectării și protejării drepturilor și libertăților cetățenilor; reforma trebuie realizată prin metode democratice, cu implicarea obligatorie a autorităților publice locale și a populației în procesul de pregătire, furnizarea de informații ample și exercitarea unor activități de explicare a necesității și a avantajelor, aplicarea critică a experienței altor țări în acest domeniu; reforma trebuie realizată în complex, ca parte a unei reforme administrative cuprinzătoare, consolidând în același timp sistemul finanțelor publice locale, îmbunătățirea legislației, clarificarea problemelor privind delimitarea proprietăților publice la nivel intermediar și local.

În Republica Moldova a fost relansată idea amalgamării administrației publice locale (APL). APL-urile care se vor gândi să recurgă la amalgamare, trebuie să preia exemplu de la

Norvegia, Letonia, țări în care APL-urile au fost motivate să se amalgameze prin resurse financiare semnificative. În R. Moldova, însă, resursele pentru amalgamarea voluntară sunt limitate sau chiar foarte limitate.

Proiectul ar trebui să stabilească soarta angajaților din APL amalgamate, cheltuielile de inventariere și înregistrare a bunurilor, de perfectare a actelor de stat ce vizează domiciliul etc. în proiect nu se menționează nimic despre perioada de după amalgamare. Totodată, unii experți au fost de părere că în contextul în care R. Moldova este afectată de multiple crize, va fi destul de dificil de motivat APL să se amalgameze [6].

Argumentele pentru consolidarea teritorială cu care operează susținătorii acestei tendințe pot fi rezumate la următoarele aspecte esențiale: funcționează o economie de scară în prestarea mai multor servicii locale. Autoritățile locale mari pot oferi mai multe funcții, situație care poate conduce la un interes public mai mare și participarea la politica locală. Unul dintre motivele cele mai importante pentru care autoritățile locale din țările din Europa de Nord sunt responsabile de mai multe funcții decât autoritățile locale sud-europene fragmentate este dimensiunea lor mai mare; consolidarea teritorială oferă mai mult spațiu grupurilor de interese, reprezentând societatea pluralistă. În comunitățile mari, este mai ușor să se evite nepotismele sau alte forme de clientelă politică, ajutând cetățenii să influențeze politica locală între perioadele electorale. Colectivitățile locale mai mari oferă mai buna reprezentare a diferitelor grupuri minoritare, municipalitățile mai mari fiind, de obicei, mai liberale, iar grupurile dezavantajate sunt mai puțin susceptibile de a se confrunta cu prejudecăți negative care le împiedică să intre în politică; în colectivitățile locale mai mari se atestă mai mare posibilitate pentru prezența societăți civile puternice, în comunitățile mari există șanse mult mai mari ca să se dezvolte o rețea densă de organizații voluntare; colectivitățile locale mari facilitează dezvoltarea economică locală. Dimensiunea mai mare permite planificarea complexă și coerentă, facilitează esențial finanțarea proiectelor costisitoare de investiții în infrastructură, esențiale pentru promovarea dezvoltării economice [17, p. 224].

Este aproape imposibil de a măsura efectele reale ale amalgamării pe termen scurt, iar măsurarea acestora pe o perioadă mai lungă se confruntă cu aceeași dificultate: a distinge repercusiunile efective ale amalgamării de către factorii care rezultă din schimbarea împrejurimilor administrațiilor locale, sporirea responsabilităților administrațiilor locale în timpul perioadei examinate [10, p. 12].

Fuzionarea atât a colectivităților intermediare, cât și a celor locale, este o necesitate evidentă, deși, în același timp, constatăm faptul că este imposibil de a identifica anumite criterii obiective în baza cărora ar putea fi determinate configurarea şi numărul colectivităților teritoriale de ambele niveluri. De fapt, problema nu constă atât în stabilirea unui anumit număr de colectivități teritoriale (mai multe, mai puține), ci în edificarea unei structuri teritoriale funcţionale de exercitare a puterii publice locale la ambele niveluri, capabile să corespundă necesităţii interne de construcţie a unui stat bine dimensionat, suplu și performant, care să ofere servicii de calitate cetăţenilor.

Ca tendință generală, ţările europene mai mici prin dimensiuni urmăresc să adopte modele mai simple de organizare teritorială a puterii locale, cel mai răspândit fiind modelul cu un singur nivel subnațional (ales de state, precum Bulgaria, Macedonia, Estonia, Letonia, Lituania și Malta). Dacă Republica Moldova ar adopta modelul de organizare a puterii locale cu un singur nivel, s- ar alinia la tendinţa predominantă în rândul ţărilor europene de dimensiuni mici, în asemenea manieră fiind tratată de unele foruri (de exemplu, sportive), deși nu este mai puțin adevărat, după cum ne arată cazurile Macedoniei și Georgiei, un astfel de model va trebui să țină cont de factorul etnic în procesul de fuzionare a colectivităților locale și să asigure autonomia UTA Găgăuzia. Modelul cu un

singur nivel ar necesita ca administraţiile locale să fie abilitate de a presta un volum semnificativ de servicii publice și să posede un nivel mai înalt de autonomie decizională și fiscală. Din moment ce modelul cu un nivel implică mai multe responsabilități din partea autorităţilor publice locale, pentru a putea aplica un astfel de model în Republica Moldova, ar trebui realizată consolidarea colectivităților locale prin fuzionarea lor [7, p. 137].

Concluzii. Fuzionarea atât a colectivităților intermediare, cât și a celor locale, este o necesitate evidentă, dar reforma trebuie realizată în baza unei justificări teoretice fundamentate. În realizarea reformei trebuie de ținut cont de așa valori, precum respectarea și protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor; prin metode democratice; în baza unui studiu științific aprofundat; cu respectarea principiului descentralizării; implicarea autorităţilor publice locale în pregătirea și realizarea reformei, precum și respectarea dezvoltării echitabile a colectivităților teritoriale locale; ținând cont de interesele populației locale.

Bibliografie

1. Acordul de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Online: https://new.parlament.md/content/Acord%20de%20asociere%20Moldova%20-%20UE.pdf
2. Beciu C. Europa ca format mediatic. Construcţia problemelor publice în discursul presei din România". În: Beciu, C. şi Perpelea, N. Europa şi spaţiul public. Practici comunicaţionale. Reprezentări. Climat emoţional, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2007, p.58. Online: https://ro.scribd.com/document/143914956/Europenizarea-Administratiei-Publice-Din-Romania#
3. Beciu C. Percepţia europenizării în instituţiile publice: imaginarul „adaptării" la un nou sistem. În: Revista Română de Sociologie", serie nouă, anul XX, nr. 3–4, p. 201, Bucureşti, 2009
4. Bosch N., Solé-Ollé A. Local government reform. In: IEB's report on fiscal federalism and public finance. Online: http://www.ieb.ub.edu/files/INF%20IEB%20FFFP_2013.pdf
5. Concept al Strategiei de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova 2023-2030. Art. 23. Online concept-srap 6346b40da5f15.pdf
6. Conceptul amalgamării voluntare. Online: https://www.calm.md/conceptul-amalgamarii-voluntare-contine-lacune-importante-si-necesita-fi-imbunatatit-considerabil/
7. Cornea, Sergiu. Fundamentele conceptuale ale reformării organizării teritoriale a puterii locale în Republica Moldova. Cahul: Cahul State University "B. P. Hasdeu".2018. p. 125. Online: https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-67313-2
8. Grabbe H. Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process", În: Oxford University Press, Oxford, 2003, p.305.
9. Kopric I. Consolidation, Fragmentation, and Special Statuses of Local Authorities in Europe. În: Croatian and Comparative Public Administration, no. 12(4), 2012, p. 1178-1180;

10. Mabuchi M. Municipal Amalgamation in Japan. Washington: WB Institute, 2001, p. 12.
11. Pană A. Europenizarea în media transnaţionale, teză de doctorat, SNSPA, Bucureşti, 2011, p. 37.
12. Popescu C. Autonomia locala si integrarea europeana. Bucureşti: All Beck, 1999, p. 126- 127.
13. Radaelli C., The Politics of Europeanisation: Theory and Analysis, Oxford University Press, Oxford, 2003, p. 30
14. Radaelli C.Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change",
European Integration online Papers, 4 (8). Online: http://ssrn.com/abstract=302761 accesat la 20 octombrie 2011
15. Risse T. Neofunctionalism, European identity, and the puzzles of European integration. Journal of European Public Policy 12, 2, April, 2005, p. 293
16. Rolul APL în procesul de aderare la UE, reforma, amalgamarea și cooperarea – subiecte cheie în atenția aleșilor locali din Franța, România și R. Moldova. Online: https://www.calm.md/rolul-apl-procesul-de-aderarea-la-ue-reforma-amalgamarea-si-cooperarea-subiecte-cheie-atentia-alesilor-locali-din-franta-romania-si-r-moldova/
17. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. The Europeanization of Central and Eastern Europe. Cornel. University Press, Ithaca, p. 224
18. Strategia de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova pentru anii 2023 – 2030. Online: strategia-rap-23-30-pentru-con... 63dc00cf00401.*pdf*
19. Swianiewicz P. Size of Local Government, Local Democracy and Efficiency in Delivery of Local Services – International Context and Theoretical Framework. În: Consolidation or Fragmentation? The Size of Local Governments in Central and Eastern Europe. Ed. By P. Swianiewicz. Budepest: OSI/LGI, 2002, p. 8-10.
20. Trondal J.Two Worlds of europeanisation – unpacking models of government innovation and transgovernmental imitation", În: European Integration online Papers (EIoP), Vol. 9, N° 1, 2005; Online: http://eiop.or.at/eiop/ texte/2005-001a.htm.

CZU: 343.352:351.74(498) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.02**

COMPETENȚA DIRECȚIEI NAȚIONALE ANTICORUPȚIE, CADRUL LEGISLATIV ACTUAL ȘI CARACTERISTICI

THE COMPETENCE OF THE NATIONAL ANTI-CORRUPTION DIRECTORATE, THE CURRENT LEGISLATIVE FRAMEWORK AND CHARACTERISTICS

HACH Elena,
Universitatea Babes Bolyai, România

Abstract

The paper tries to deal with the special competence of National Anticorruption Directorate, the present-day framework and the particularities of this specialized body.

We have taken into consideration the autonomous form of competence different from the traditional competence, the principle of the compulsory penal pursuit carried out by the specialized prosecutor and the compliance with the investigations carried out, the principle of legacy and the usual competence of the other Public Ministry Units.

Rezumat

Lucrarea își propune să trateze competența specială a DNA, cadrul legislativ actual, dar și caracteristicile acestui organ specializat.

Se are în vedere forma autonomă de competență, distinctă de competența tradițională, principiul efectuării obligatorii a urmăririi penale de către procurorul specializat, dar și respectarea în investigațiile efectuate a principiului legalității precum și a competenței obișnuite a celorlaltor unități de parchet.

În prezent, competența Direcției Naționale Anticorupție, în lumina art. 13 din O.U.G. nr. 43/2002, se prezintă astfel:

Faptele prevăzute de Legea nr. 78/2000:

a) dacă, indiferent de calitatea persoanelor care le-au comis, au cauzat o pagubă materială mai mare decât echivalentul în lei a 200.000 Eur ori dacă valoarea sumei sau a bunului care formează obiectul infracțiunii de corupție este mai mare decât echivalentul în lei a 10.000 Eur, aici fiind esențială valoarea pagubei sau valoarea sumei sau bunului care formează obiectul infracțiunii (criteriul este cel valoric raportat fie la paguba materială, fie la valoarea sumei sau bunului ce formează obiectul infracțiunii);

b) dacă, indiferent de valoarea pagubei materiale ori de valoarea sumei sau a bunului care formează obiectul infracțiunii de corupție, sunt comise de către: deputați; senatori; membrii din România ai Parlamentului European; membrul desemnat de România în Comisia Europeană; membri ai Guvernului, secretari de stat ori subsecretari de stat și asimilații acestora; consilieri ai miniștrilor; judecătorii Înaltei Curți de Casație și Justiție și ai Curții Constituționale; ceilalți judecători și procurori; membrii Consiliului Superior al Magistraturii; președintele Consiliului Legislativ și locțiitorul acestuia; Avocatul Poporului și adjuncții săi; consilierii prezidențiali și consilierii de stat din cadrul Administrației Prezidențiale; consilierii de stat ai prim-ministrului; membrii și auditorii publici externi din cadrul Curții de Conturi a României și ai camerelor județene de conturi; guvernatorul, prim-viceguvernatorul și viceguvernatorii Băncii Naționale a României; președintele și vicepreședintele Consiliului Concurenței; ofițeri, amirali, generali și mareșali; ofițeri

de poliție; președinții și vicepreședinții consiliilor județene; primarul general și viceprimarii municipiului București; primarii și viceprimarii sectoarelor municipiului București; primarii și viceprimarii municipiilor; consilieri județeni; prefecți și subprefecți; conducătorii autorităților și instituțiilor publice centrale și locale și persoanele cu funcții de control din cadrul acestora, cu excepția conducătorilor autorităților și instituțiilor publice de la nivelul orașelor și comunelor și a persoanelor cu funcții de control din cadrul acestora[1]; avocați; comisarii Gărzii Financiare; personalul vamal; persoanele care dețin funcții de conducere, de la director inclusiv, în cadrul regiilor autonome de interes național, al companiilor și societăților naționale, al băncilor și al societăților comerciale la care statul este acționar majoritar, al instituțiilor publice care au atribuții în procesul de privatizare și al unităților centrale financiar-bancare; persoanele prevăzute la art. 293 și 294 C. pen. (competența este determinată de calitatea persoanelor, de funcțiile ocupate).

Infracțiunile împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene sunt de competența Direcției Naționale Anticorupție.

Sunt de competența Direcției Naționale Anticorupție infracțiunile prevăzute la art. 246, 297 și 300 C. pen., dacă s-a cauzat o pagubă mai mare decât echivalentul în lei a 1.000.000 Eur.

Prima teză a art. 13 alin. (1) lit. a) din O.U.G. nr. 43/2002 stabilește competența de efectuare a urmăririi penale Direcției Naționale Anticorupție pentru infracțiunile prevăzute în Legea nr. 78/2000, cu modificările și completările ulterioare, cu condiția ca paguba materială să fie mai mare decât echivalentul în lei a 200.000 Eur și aceasta indiferent de calitatea persoanelor care le săvârșesc.

A doua teză a art. 13 alin. (1) lit. a) din O.U.G. nr. 43/2002 atribuie competența de efectuare a urmăririi penale Direcției Naționale Anticorupție pentru infracțiunile de corupție, atunci când, indiferent de calitatea persoanei, valoarea sumei sau a bunului care formează obiectul infracțiunii de corupție este mai mare decât echivalentul în lei a 10.000 Euro.

Este de observat că art. 13 alin. (1) lit. a) din O.U.G. nr. 43/2002, referindu-se la infracțiunile care sunt de competența Direcției Naționale Anticorupție, operează cu două noțiuni distincte, respectiv „*infracțiunile prevăzute în Legea nr. 78/2000, cu modificările și completările ulterioare*” și „*infracțiune de corupție*”.

Expresia „*infracțiune de corupție*” o regăsim și în art. 13 alin. (1) lit. b) din O.U.G. nr. 43/2002, normă care instituie o altă condiție în raport cu care se determină competența Direcției Naționale Anticorupție pentru infracțiunile de corupție, cea referitoare la calitatea persoanelor care săvârșesc astfel de infracțiuni și care, de asemenea, limitează competența structurii specializate doar la infracțiunile de mare corupție.

În continuarea examinării competenței Direcției, prin art. 13 alin. (3) din actul normativ mai sus menționat se stabilește că sunt de asemenea de competența Direcției Naționale Anticorupție infracțiunile prevăzute la art. 246, 297 și 300 C. pen., cu condiția ca paguba materială să fie mai mare decât echivalentul în lei a 1.000.000 Eur.

Concluzionând, sunt de competența Direcției Naționale Anticorupție infracțiunile care, potrivit art. 13 din O.U.G. nr. 43/2002, sunt trecute în competența Direcției ca urmare a săvârșirii lor în condițiile prevăzute în acest articol sau la care acesta face trimitere.

Caracteristicile competenței Direcției Naționale Anticorupție

a. Este o formă autonomă de competență, distinctă de competența tradițională

[1] În Anexa 1 la Titlul III din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri.

Potrivit competenței tradiționale, organele de urmărire penală sunt competente după materie să efectueze acte de urmărire penală în toate cauzele în care sunt competente material instanțele judecătorești corespunzătoare sub aspect teritorial, la stabilirea competenței fiind avute în vedere dispozițiile art. 35-40 C. pr. pen.

Atribuțiile procurorilor, constituiți în parchete care funcționează pe lângă instanțele judecătorești, în cadrul Ministerului Public, în faza de urmărire penală, sunt reglementate de art. 63 C. pr. pen.

În cadrul *competenței* acestora, pe întreaga desfășurare a procesului penal, atribuțiile acestora sunt prevăzute de art. 55 alin. (3) C. pr. pen.:

- supraveghează sau efectuează urmărirea penală;
- sesizează judecătorul de drepturi și libertăți și instanța de judecată;
- exercită acțiunea penală;
- exercită acțiunea civilă în cazurile prevăzute de lege;
- încheie acordul de recunoaștere a vinovăției, în condițiile legii;
- formulează și exercită contestațiile și căile de atac prevăzute de lege împotriva hotărârilor judecătorești;
- îndeplinește orice altă atribuție prevăzută de lege.

Atribuțiile procurorului sunt subsumate rolului său constituțional, prevăzut în art. 131 alin. (1) din Legea fundamentală, conform căreia, procurorul „reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor".

Competența de a supraveghea, respectiv de a efectua urmărirea penală dau conținut *competenței* funcționale a procurorului, în timp ce forma subsidiară (implicită) a acesteia rezultă din posibilitatea exercitării funcției judiciare prevăzute de art. 3 alin. (5) C. pr. pen., și anume de a dispune cu privire la acte sau măsuri care restrâng drepturi și libertăți fundamentale, cu excepția actelor și măsurilor date în *competența* exclusivă a judecătorului de drepturi și libertăți.

În exercitarea acestei *competențe* subsidiare, poate dispune anumite măsuri preventive, potrivit art. 203 alin. (1) și (2) C. pr. pen., poate emite *mandat* de aducere, care implică și o restrângere a dreptului la libertate – art. 265 alin. (3) C. pr. pen., poate dispune o percheziție corporală sau a vehiculelor, potrivit art. 165 alin. (2) și art. 167 C. pr. pen., sau poate autoriza anumite măsuri de supraveghere tehnică, conform art. 141 C. pr. pen.

Competența funcțională a procurorului stabilește dreptul acestuia de a conduce și controla nemijlocit activitatea de urmărire penală a poliției judiciare și a organelor de cercetare penală speciale.

Potrivit art. 56 alin (6) C. pr. pen., competența materială a procurorului din afara direcției specializate este determinată de competența instanței care, potrivit legii, judecă în primă instanță cauza.

Competența specială a procurorului din cadrul DNA este o formă autonomă de competență care, la rândul ei, determină competența tribunalului de a judeca astfel de cauze sau a altor instanțe ierarhic superioare, în cazul unor calități speciale ale subiectului/subiectelor active ale infracțiunilor de corupție.

b. Competența specială a Direcției, ca formă autonomă distinctă de competența tradițională, stabilește efectuarea obligatorie a urmăririi penale de către procurorul specializat

Efectuarea obligatorie a urmăririi penale de către procuror, în cazurile prevăzute de lege, presupune obligația acestuia de a efectua toate actele de urmărire penală din cauza respectivă.

Potrivit art. 324 alin. (3) C. pr. pen., în cazul în care urmărirea penală se efectuează obligatoriu de către procuror, acesta poate delega, prin ordonanță, organele de cercetare penală (ofițerii de poliție judiciară din cadrul Direcției) pentru efectuarea anumitor acte de urmărire, însă numai pentru acte procedurale, actele sau măsurile procesuale rămânând exclusiv în *competența* sa.

Spre deosebire de competența tradițională, unde atribuția principală este cea de a asigura supravegherea actelor de cercetare penală, activitatea de conducere și control a organelor de poliție judiciară, a organelor de cercetare penală speciale, în cazul competenței speciale, deci, în cazul direcției specializate, atribuția principală este efectuarea urmăririi penale în mod obligatoriu, în toate cauzele stabilite în competență. Efectuarea urmăririi penale este regula, spre deosebire de competența tradițională, delegarea efectuării actelor de urmărire penală fiind acceptată cu titlu de excepție, în favoarea organelor de poliție judiciară, în principal a celor detașați în cadrul DNA.

Procurorul specializat însărcinat cu efectuarea urmăririi penale în cauze de corupție are repartizați cel puțin doi ofițeri de poliție judiciară, ce lucrează exclusiv în cauzele repartizate procurorului, prin intermediul ordonanțelor de delegare.

Particularitățile activității desfășurate de ofițerii de poliție judiciară în cadrul DNA sunt date de următoarele elemente:

- ofițerii și agenții de poliție judiciară își desfășoară activitatea în cadrul secțiilor, serviciilor sau al altor compartimente de activitate, fiind repartizați prin ordin al procurorului șef al Direcției Naționale Anticorupție;

- ofițerii și agenții de poliție judiciară își desfășoară activitatea numai în cadrul Direcției Naționale Anticorupție, sub autoritatea exclusivă a procurorului șef al acestei direcții;

- ofițerii și agenții de poliție judiciară pot efectua numai acele acte de cercetare penală dispuse de procurorii Direcției Naționale Anticorupție. Ofițerii și agenții de poliție judiciară își desfășoară activitatea sub directa conducere, supraveghere și control al procurorului;

- dispozițiile procurorilor din Direcția Națională Anticorupție sunt obligatorii pentru ofițerii de poliție judiciară, iar actele întocmite de ofițerii de poliție judiciară din dispoziția scrisă a procurorului sunt efectuate în numele acestuia;

- detașarea ofițerilor și a agenților de poliție judiciară în cadrul Direcției Naționale Anticorupție se face, la propunerea nominală a procurorului șef al Direcției Naționale Anticorupție, prin ordin al ministrului administrației și internelor, iar numirea acestora în funcții se face prin ordin al procurorului șef al acestei direcții;

- ofițerii și agenții de poliție judiciară sunt detașați în interesul serviciului pe o perioadă de șase ani, cu posibilitatea prelungirii detașării în funcție, cu acordul acestora;

- ofițerii și agenții de poliție judiciară nu pot primi de la organele ierarhic superioare nicio însărcinare;

- ofițerii și agenții de poliție judiciară, pe perioada numirii în cadrul Direcției Naționale Anticorupție, au drepturile și obligațiile prevăzute de lege pentru ofițerii de poliție și agenții de poliție;

- atribuțiile prevăzute de lege pentru ministrul administrației și internelor privind drepturile și răspunderile ce revin ofițerilor și agenților de poliție judiciară se exercită de procurorul șef al Direcției Naționale Anticorupție. Atribuțiile privind acordarea gradelor profesionale pentru ofițerii și agenții de poliție judiciară se exercită de ministrul administrației și internelor, la propunerea procurorului șef al Direcției Naționale Anticorupție.

Organele de poliție judiciară din cadrul DNA au competența delimitată de atribuțiile Direcției și nicidecum competența comună de cercetare pentru orice infracțiuni care nu sunt date prin lege în competența procurorului sau altor organe de cercetare speciale, înțelegând prin

competența comună toate activitățile necesare pentru constatarea faptelor de ilicit penal și efectuarea actelor de cercetare penală în legătură cu acestea.

Organele de poliție judiciară din cadrul DNA pot efectua doar acele acte dispuse de procurorii DNA, desfășurându-și activitatea sub directa conducere, supraveghere și control a acestora, sub autoritatea exclusivă a procurorului șef al DNA.

Actele efectuate de aceștia sunt acte de urmărire penală și sunt efectuate în numele procurorului, fiind distincte și diferite nu numai de actele de cercetare efectuate de celelalte organe de poliție judiciară, dar și de actele de constatare, date în sarcina unor organe de constatare, conform art. 61-62 C. pr. pen.

Este lesne de înțeles că organele de poliție judiciară din cadrul direcției nu pot efectua toate actele de urmărire penală în cauzele repartizate procurorului titular.

Instrumentul prin care este dispusă efectuarea unora dintre actele de urmărire penală este ordonanța de delegare.

Într-o speță de competența Direcției, s-a ridicat problema absenței ordonanței de delegare în cazul efectuării anumitor acte de urmărire penală, în procedura de cameră preliminară. Concret, în cazul unui inculpat, lipsea ordonanța de delegare a efectuării unor acte de urmărire penală, iar apărătorul prezent și în faza de urmărire penală a ridicat problema nulității actelor efectuate fără acest cadru legal. Conform hotărârii judecătorului de cameră preliminară de la tribunal, cauza neavând elemente de competență personală de natură să atragă competența unei instanțe superioare, consecința constatării acestei lipse nu poate fi decât o nulitate relativă a actelor efectuate cu această deficiență, nulitate relativă care însă trebuie să determine și o vătămare, vătămare a unor drepturi sau interese ale inculpatului ce nu a putut fi constatată atât timp cât apărătorul a fost prezent și la efectuarea acestor acte de urmărire penală.

Efectuarea urmăririi penale de către procurorul specializat în mod obligatoriu este regula în cadrul competenței speciale, organul de urmărire penală fiind procurorul, care poate dispune organelor de poliție judiciară, izolat, dar numai prin ordonanță de delegare, efectuarea unor anumite acte de urmărire penală.

Regula este efectuarea acestor acte direct de procuror, chiar și în echipă cu organele de poliție judiciară.

Potrivit art. 5 alin. (5) din O.U.G. nr. 43/2002, ofițerii și agenții de poliție judiciară își desfășoară activitatea în cadrul secțiilor, serviciilor sau al altor compartimente de activitate, fiind repartizați prin ordin al procurorului șef al Direcției Naționale Anticorupție, în fapt aceștia lucrând exclusiv cu un procuror DNA.

Principalele atribuții ale procurorului specializat, potrivi competenței funcționale, spre deosebire de cele ale procurorului de la unitățile de parchet de ordinare, sunt, în primul rând:

- efectuarea urmăririi penale, în condițiile prevăzute în Codul de procedură penală, în Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție și în prezenta ordonanță de urgență, pentru infracțiunile prevăzute în Legea nr. 78/2000 care sunt, potrivit art. 13, în competența Direcției Naționale Anticorupție și, apoi,

- conducerea, supravegherea și controlul actelor de cercetare penală, efectuate din dispozițiile procurorului de către ofițerii de poliție judiciară aflați sub autoritatea exclusivă a procurorului șef al Direcției Naționale Anticorupție;

- conducerea, supravegherea și controlul activităților de ordin tehnic ale urmăririi penale, efectuate de specialiști în domeniul economic, financiar, bancar, vamal, informatic, precum și în alte domenii, numiți în cadrul Direcției Naționale Anticorupție;

- sesizarea instanțelor judecătorești pentru luarea măsurilor prevăzute de lege și pentru judecarea cauzelor privind infracțiunile prevăzute în Legea nr. 78/2000, cu modificările ulterioare, care sunt, potrivit art. 13, în competența Direcției Naționale Anticorupție;

- participarea, în condițiile legii, la ședințele de judecată;

- exercitarea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești, în condițiile prevăzute de lege[2].

c. Competența specială a DNA nu se confundă cu forma de competență excepțională, determinată de împrejurări excepționale, ce presupune luarea unor cauze din competența obișnuită a organului judiciar și trecere lor, pe perioada stării excepționale, în competența unui alt organ judiciar, spre exemplu, pe perioada stării de asediu sau de război.

În primul rând, potrivit dispozițiilor constituționale, este interzisă înființarea de instanțe extraordinare.

În al doilea rând, competența specială a DNA este o formă specială de competență, care nu este însă limitată temporal, ci subzistă în mod obișnuit, zi de zi.

d. Competența specială a DNA nu înfrânge principiul legalității, reglementat de art. 2 C. pr. pen., potrivit căruia procesul penal se desfășoară potrivit dispozițiilor prevăzute de lege

Competența DNA este reglementată prin lege specială, procurorul specializat fiind organul judiciar principal în investigarea cauzelor de corupție.

Astfel, este asigurată stricta legalitate a procedurilor penale, urmărirea penală în cauzele de corupție fiind efectuată doar de organele judiciare prevăzute prin legea specială, și anume procurorul.

Totodată, prin instituirea obligativității efectuării urmăririi penale de către procurorul DNA, **se potențează** funcția de urmărire penală, care în esență presupune acte superioare actelor de cercetare penală, printre care se numără evident actul de sesizare al instanței de judecată.

e. Competența specială a DNA este distinctă și specifică în raport cu cea a parchetelor ordinare

În primul rând, prioritară este efectuarea urmăririi penale de către procuror, în cazul DNA, pentru toate infracțiunile stabilite în competența sa, pe când, în cazul parchetelor ordinare, aceasta este stabilită expres doar în anumite cazuri, prevăzute de Codul de procedură penală[3] sau de legi speciale[4], apreciate ca fiind cu un grad de pericol social ridicat, în cazul în cărora intervenția procurorului de la inițierea urmăririi penale este esențială.

În al doilea rând**,** competența specială a DNA este strict determinată de infracțiunile de corupție, infracțiunile în legătură cu infracțiunile de corupție și infracțiunile asimilate infracțiunilor de corupție, deci de categorii de infracțiuni, toate în legătură cu noțiunea de corupție activă și pasivă, corupția de drept public sau de drept privat, pe când, în cazul parchetelor ordinare, competența este generală, fiind stabilită în raport de competența materială a instanțelor de judecată, corespunzătoare sub aspect teritorial[5].

Doar efectuarea urmăririi penale de către procuror în anumite cazuri este determinată de anumite infracțiuni, diferite prin obiectul juridic general și special, nicidecum grupate în aceeași categorie, cum este în cazul direcției specializate.

[2] Art. 3 din O.U.G. nr. 43/2002.
[3] Art. 56 alin. (3).
[4] Legea nr. 56/1997, O.U.G. nr. 78/2016.
[5] Art. 35-40 C. pr. pen.

În al treilea rând, în cazul DNA, competența teritorială este nelimitată, deci acoperă întreg teritoriul țării, fiind astfel un organ de urmărire penală central, calitatea fiind justificată și prin prisma modului de organizare, și anume direcție în cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, organ de urmărire penală central, pe când, în cazul parchetelor ordinare, competența teritorială este determinată strict de raza lor teritorială de competență corespunzătoare, competența funcționând în plan orizontal și fiind reglementată de criterii teritoriale[6], în acest caz, regulile de competență teritorială fiind aplicate în mod egal organelor de urmărire penală și instanțelor judecătorești.

Competența de efectuare a urmăririi penale îi revine procurorului de la parchetul corespunzător instanței care, potrivit legii, judecă în primă instanță cauza, cu excepția cazurilor în care legea prevede altfel, competența parchetului fiind corespunzătoare instanței pe lângă care funcționează, regulă care cunoaște și derogări; astfel, potrivit art. 325 C. pr. pen, „procurorii din cadrul parchetului ierarhic superior pot prelua, în vederea efectuării sau supravegherii urmăririi penale, cauze de competența parchetelor ierarhic inferioare, prin dispoziția motivată a conducătorului parchetului ierarhic superior", reglementare existentă și în vechiul Cod de procedură penală [art. 209 alin. (4^1)].

Dispozițiile art. 209 alin. (4^1) C. pr. pen. din 1968, potrivit cărora procurorii din cadrul parchetelor ierarhic superioare puteau prelua, în vederea efectuării urmăririi penale, cauze de competența parchetelor ierarhic inferioare, prin dispoziția conducătorului parchetului ierarhic superior, când:

a) imparțialitatea procurorilor putea fi știrbită din cauza împrejurărilor cauzei, dușmăniilor locale sau calității părților;

b) una dintre părți avea o rudă sau un afin până la gradul patru inclusiv printre procurorii ori grefierii parchetului sau judecătorii, asistenții judiciari ori grefierii instanței;

c) exista pericolul de tulburare a ordinii publice;

d) urmărirea penală era împiedicată sau îngreunată din cauza complexității cauzei ori a altor împrejurări obiective, cu acordul procurorului care efectuează sau supraveghează urmărirea penală, au fost declarate neconstituționale prin Decizia CCR nr. 1058 din 14 noiembrie 2007.

În al patrulea rând, în ceea ce privește competența de urmărire penală a infracțiunilor săvârșite pe teritoriul României, reiterăm că aceasta se stabilește în funcție de mai multe criterii apreciate succesiv, și anume locul săvârșirii infracțiunii, locul în care a fost prins suspectul sau inculpatul, locuința suspectului sau inculpatului persoană fizică ori, după caz, sediul inculpatului persoană juridică, la momentul la care a săvârșit fapta, locuința sau, după caz, sediul persoanei vătămate[7].

Organizarea funcțională a Direcției Naționale Anticorupție este reglementată prin Regulamentul de ordine interioară, adoptat prin Ordinul nr 1643 din 15 mai 2015, emis de ministrul justiției, iar potrivit acestuia, structura teritorială a Direcției Naționale Anticorupție este constituită din 14 servicii teritoriale, care au sediile în localitățile de reședință ale parchetelor de pe lângă curțile de apel, având aceeași circumscripție teritorială; Serviciul teritorial Cluj are în structură un birou teritorial, cu sediul în municipiul Baia Mare.

Structura teritorială exercită în mod corespunzător atribuțiile Direcției Naționale Anticorupție, prevăzute la art. 3 din O.U.G. nr. 43/2002, aprobată cu modificări prin Legea nr. 503/2002, cu modificările și completările ulterioare, și duce la îndeplinire ordinele și dispozițiile procurorului șef al Direcției Naționale Anticorupție, urmând astfel ca, în funcție de acest mod de

[6] Gh. Mateuț, *Procedură penală. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 350.
[7] Art. 41 C. Pr. Pen.

organizare și de criteriile stabilite de art. 41 C. pr. pen. și următoarele, să fie stabilită competența teritorială pentru investigarea cauzelor de corupție[8].

Nerespectarea criteriile de competență teritorială în cazul Direcției Naționale Anticorupție nu atrage sancțiunea nulității relative, cum este în cazul încălcării competenței teritoriale de către parchetele ordinare, întrucât competența teritorială este nelimitată, toate serviciile teritoriale, inclusiv structura centrală, au competența de a efectua urmărirea penală a infracțiunilor strict delimitate, indiferent de criteriile mai sus enunțate[9].

Repartizarea cauzelor pe criteriul modului de organizare al direcției nu are decât scopul de a asigura fluența actelor de urmărire penală, precum și operativitatea efectuării acestora.

În cazul în care un serviciu teritorial al DNA este învestit cu o cauză de corupție, sesizarea instanței urmează însă regulile aplicabile în materia competenței teritoriale[10].

În al cincilea rând, competența personală a DNA este precedată de săvârșirea unor infracțiuni din categoriile mai sus citate, spre deosebire de competența personală a parchetelor ordinare, care este atrasă în cauze diverse, pentru infracțiuni pentru care competența de judecată în primă instanță aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție sau curții de apel, respectiv în cazul tuturor celorlalte infracțiuni săvârșite de militari.

f. Competența specială a DNA este distinctă și specifică și în raport de competența Secției de urmărire penală și criminalistică din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție

Chiar dacă, din punctul de vedere al competenței teritoriale, competența celor două organe de urmărire penală este nelimitată, deci pe întreg teritoriul țării, competența materială este diferită și distinctă în cazul Secției de urmărire penală și criminalistică; aceasta, prin procurorii săi, poate efectua urmărirea penală în orice cauză penală, comisă oriunde pe teritoriul țării, mai puțin în cauzele de corupție, astfel cum sunt definite în art. 13 din O.U.G. nr. 43/2002.

g. Competența specială a DNA este distinctă și specifică și în raport cu competența procurorilor anume desemnați pentru investigarea infracțiunilor comise în justiție, conform Legii nr. 49 din 2022 privind desființarea Secției pentru investigarea infracțiunilor din justiție, precum și pentru modificarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală[11]

Astfel, deși competența teritorială este aceeași în ambele cazuri, competența materială este diferită în cazul procurorilor anume desemnați, aceștia fiind abilitați să efectueze urmărirea penală în toate cauzele având ca obiect infracțiuni comise de magistrați, deci și de corupție, astfel cum sunt reglementate în Legea nr. 78/2000.

h. Competența specială a DNA este distinctă și în raport cu Direcția de Investigare a Infracțiunilor de criminalitate organizată și terorism.

În cazul celor două direcții din cadrul PICCJ, competența este specială, fiind reglementată prin legi speciale.

Competența materială a celor două Direcții diferă substanțial, fiind reglementate de legi speciale diferite.

În cazul DIICOT, competența este reglementată de dispozițiile O.U.G. nr. 78/2016 privind organizarea și funcționarea Direcției de investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative, infracțiunile date în

[8] Art. 63 – *Dispoziții comune.*

[9] ICCJ, s. pen., dosar nr. 1132/45/2011, dec. nr. 3579 din 15 noiembrie 2013.

[10] În dosarul nr. 9657/3/2020/a1.

[11] Prin Legea nr. 207/2018 pentru modificarea și completarea Legii nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, a fost înființată Secția pentru investigarea infracțiunilor din justiție.

competența acestei direcții fiind diverse din punctul de vedere al obiectului juridic special[12], având însă ca numitor comun grupul infracțional organizat.

În cazul în care sunt comise atât infracțiuni de corupție, cât și infracțiuni de competența DIICOT și este identificat un caz de conexitate sau indivizibilitate, competența de investigare aparține organului specializat de urmărire penală mai întâi sesizat[13].

Competența Direcției Naționale Anticorupție este specială, fiind configurată în funcție de natura și gravitatea faptelor date în sfera sa de investigație pe de o parte, respectiv de calitatea persoanelor care le-au comis, pe de altă parte.

Competența Direcției astfel cum a fost analizată este o formă autonomă, distinctă de competența tradițională, ce stabilește efectuarea obligatorie a urmăririi penale de către procurorul specializat. Spre deosebire de competența tradițională, unde atribuția principală este cea de a asigura supravegherea actelor de cercetare penală, activitatea de conducere și control a organelor de poliție judiciară, a organelor de cercetare penală speciale, în cazul competenței speciale, deci, în cazul direcției specializate, atribuția principală este efectuarea urmăririi penale în mod obligatoriu, în toate cauzele stabilite în competență.

Compentența DNA nu se confundă cu forma de competență excepțională, determinată de împrejurări excepționale, ce presupune luarea unor cauze din competența obișnuită a organului judiciar și trecere lor, pe perioada stării excepționale, în competența unui alt organ judiciar, spre exemplu, pe perioada stării de asediu sau de război.

Competența DNA nu înfrânge principiul legalității, este reglementată prin lege specială, procurorul specializat fiind organul judiciar principal în investigarea cauzelor de corupție.

Astfel, este asigurată stricta legalitate a procedurilor penale, urmărirea penală în cauzele de corupție fiind efectuată doar de organele judiciare prevăzute prin legea specială, și anume procurorul.

Referințe

1. Anexa 1 la Titlul III din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri.
2. Art. 3 din O.U.G. nr. 43/2002.
3. Legea nr. 56/1997, O.U.G. nr. 78/2016
4. Gh. Mateuț, *Procedură penală. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 350.
5. ICCJ, s. pen., dosar nr. 1132/45/2011, dec. nr. 3579 din 15 noiembrie 2013.
6. Dosarul nr. 9657/3/2020/a1.
7. Legea nr. 207/2018 pentru modificarea și completarea Legii nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, a fost înființată Secția pentru investigarea infracțiunilor din justiție.
8. ICCJ, s. pen., dosar nr. 588/99/2008, dec. nr. 1146 din 2 aprilie 2013.

[12] Art. 11 din Legea sus menționată.
[13] ICCJ, s. pen., dosar nr. 588/99/2008, dec. nr. 1146 din 2 aprilie 2013.

CZU: 341.2:342.1(4-672 UE:498) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.03**

CONCEPTUL STATULUI DE DREPT ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

THE CONCEPT OF THE RULE OF LAW IN THE EUROPEAN UNION

ERHAN Ianuș,
dr. conf.univ., cercetător științific superior,
Universitatea de Stat din Moldova,
e-mail: ianuserhan@yahoo.com
ORCID:https://orcid.org/0000-0003-4110-8133

Rezumat

În poziția UE cu referință la negocierile de aderare ce vizează Republica Moldova este indicat că urmează să adopte integral acquis-ul UE și să asigure implementarea și aplicarea deplină a acestuia. Acesta încorporează metodologia revizuită de extindere, care prevede o atenție și mai puternică asupra reformelor fundamentale, iar ţara noastră va trebui să îmbrățișeze pe deplin și să continue să implementeze reformele în domeniile statului de drept.

Pentru ca un stat să devină membru al UE urmează să realizeze o multitudine de condiționalități şi cerințe, dar una care este omniprezentă chiar de la început ca şi condiție sine-qua-non pentru a iniția discuțiile de aderare şi durează pe tot parcursul procesului de integrare, este anume garantarea „statului de drept”.

Statul de drept în accepțiunea acquis-ului UE, dar şi cerințelor şi condiționalităților solicitate, reprezintă unul din pilonii de bază pe care se vor baza negocierile de aderare, iar dedicația care va fi demonstrată, dar şi consecvența necesară va determina dacă deținem sau nu capacitatea necesară pentru a garanta statul de drept în înțelesul său unional.

Astfel, statul de drept este una din valorile fundamentale ale UE care, chiar şi după accederea statului în cadrul Uniunii, este un deziderat necesar de realizat, asigurat şi garantat fără careva condiționări şi restricționări, în caz contrar statul membru poate fi responsabilizat prin mecanismele instituite prin TUE, dar şi la nivel decizional şi funcțional de către instituțiile UE.

Cuvinte-cheie: *integrare europeană, stat candidat, acquis-ul UE, Tratatul de aderare, stat de drept, ordine şi securitate publică.*

Summary

In the EU's position with reference to the accession negotiations aimed at the Republic of Moldova, it is indicated that it is to fully adopt the EU acquis and ensure its full implementation and application. It incorporates the revised enlargement methodology, which provides for an even stronger focus on fundamental reforms, and our country will need to fully embrace and continue to implement reforms in the areas of the rule of law.

In order for a state to become a member of the EU, it has to fulfil a multitude of conditionality and requirements, but one that is omnipresent from the very beginning as a sine-qua-non condition to initiate accession discussions and lasts throughout the integration process, namely the guarantee of the "rule of law".

The rule of law in the sense of the EU acquis, as well as the requirements and conditions requested, is one of the basic pillars on which the accession negotiations will be based, and the dedication that will be demonstrated, but also the necessary consistency, will determine whether or not we have the capacity necessary to guarantee the rule of law in its EU meaning.

Thus, the rule of law is one of the fundamental values of the EU which, even after the accession of the state within the Union, is a desirable thing that needs to be achieved, ensured and guaranteed without any conditions and restrictions, otherwise the member state can be held responsible through the established mechanisms through the TEU, but also at the decision-making and functional level by the EU institutions.

Keywords: *European integration, state candidate, the EU acquis, the Accession Treaty, rule of law, public order and security.*

Introducere. La data de 23 iunie 2022 Republica Moldova a obținut statutul de ţară candidat la aderarea la UE, etapă foarte importantă în realizarea dezideratului de integrare europeană stabilit cu mulţi ani în urmă.

Statutul dat oferă un parcurs clar şi o perspectivă determinată pentru a obține calitatea de stat membru al UE, cu parcurgerea unei proceduri complexe de implementare/realizare a condițiilor de aderare, iar țările candidate trebuie să aplice legislația europeană în toate domeniile.

Ulterior, în decembrie 2023, liderii UE au decis să **deschidă negocierile de aderare** cu Republica Moldova și au invitat Consiliul European să adopte cadrul de negociere, după finalizarea etapelor relevante prevăzute în raportul Comisiei. În urma progreselor înregistrate de Republica Moldova, în martie 2024 liderii UE au invitat Consiliul să adopte rapid proiectul de cadru de negociere [1].

Referitor la noțiunea „cadru de negociere", acesta reprezintă mandatul pe care Comisia Europeană trebuie să-l obțină de la statele membre UE și care include o descriere a principiilor şi procedurilor de organizare a negocierilor.

În recenta poziție generală a UE pentru reuniune, inclusiv referitoare la cadrul de negociere este determinat că negocierile vizează ca Moldova să adopte integral acquis-ul UE și să asigure implementarea și aplicarea deplină a acestuia. Acesta încorporează metodologia revizuită de extindere, care prevede o atenție și mai puternică asupra reformelor fundamentale, iar ţara noastră va trebui să îmbrățișeze pe deplin și să continue să implementeze reformele în domeniile ***statului de drept*** și drepturilor fundamentale, consolidarea instituțiilor democratice și reforma administrației publice, precum și să întrunească criteriile economice.

O atenție deosebită ar trebui acordată reformei judiciare și luptei împotriva corupției, precum și protecției și tratamentului nediscriminatoriu al persoanelor aparținând minorităților. Pentru a asigura ireversibilitatea progreselor în aceste domenii și punerea în aplicare deplină și eficientă a acestuia, progresul va continua să fie monitorizat îndeaproape de către Comisie, care va raporta în mod regulat cu privire la acestea Consiliului [2].

Un domeniu de negociere are o prioritate deosebită: acesta este primul supercluster, numit „clusterul fundamentelor" care va fi primul negociat, dar se va închide ultimul. Aici sunt cuprinse aspecte legate de independența justiției și lupta împotriva corupției, drepturile fundamentale (drepturile minorităților), instituțiile democratice (organizarea separației puterilor) și chestiuni legate de reformă a administrației publice. La fel, cadrul de negociere precizează în mod explicit că ritmul negocierilor de aderare va depinde de progresul în acest domeniu și va fi luat în considerare în deciziile privind deschiderea și închiderea capitolelor de negociere [3].

După cum vedem statul de drept în accepțiunea acquis-ului UE, dar şi cerinţelor şi condiţionalităţilor solicitate, reprezintă unul din pilonii de bază pe care se vor baza negocierile de aderare.

Ce presupune conceptul „statul de drept", care sunt particularitățile statului de drept din UE pe care Republica Moldova pe calea integrării europene trebuie să le respecte şi, ulterior, să le

garanteze sunt determinante în cadrul procesului de negociere al Tratatului de aderare cât şi ulterior aderării la UE.

Pe de altă parte, dedicația care va fi demonstrată, dar şi consecvența necesară va determina dacă deținem sau nu capacitatea necesară pentru a garanta statul de drept în înțelesul său unional. La fel, efortul autorităților naționale în realizarea şi garantarea acestuia trebuie să fie unul continuu, la toate etapele de negociere

Rezultatele investigației. Este unanim recunoscut faptul că pentru a deveni stat-membru este necesară întrunirea anumitor condiții/criterii.

Știm că Uniunea Europeană este, întâi de toate, o comunitate de valori deschisă statelor democratice europene care doresc să i se alăture, iar politica de extindere a UE însoțește și materializează acest proces. În acest sens, politica de extindere presupune investiție în pace, securitate, prosperitate și, prin urmare, stabilitate în Europa.

Statul de drept se regăsește printre valorile pe care se bazează Uniunea, iar garantarea acestuia este temei şi criteriu de bază pentru punerea în aplicare a politicii de extindere a UE.

Astfel, conform art. 2 al TUE „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, ***statului de drept***, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați.”

La rândul său, art. 49 al TUE prevede că „orice stat european care respectă valorile prevăzute la articolul 2 și care se angajează să le promoveze poate solicita să devină membru al Uniunii” [4].

În afară de aspectele menționate, condiție esențială este îndeplinirea de către statul solicitant a criteriilor de aderare care au fost formulate în cadrul reuniunii Consiliului European de la Copenhaga din 1993, fiind denumite generic „criteriile de la Copenhaga”, criterii care sunt valabile pentru toate țările ce aspiră la statutul de stat-membru.

Acestea stabilesc condițiile democratice, economice și politice pentru țările care doresc să adere la UE, și anume:

- instituții stabile, care să garanteze democrația, ***statul de drept***, respectarea drepturilor omului și protecția minorităților sociale;
- economia de piață funcțională, precum și capacitatea de a face față concurenței și forțelor pieței în UE;
- capacitatea de a-și asuma și de a implementa eficace obligațiile aferente statutului de stat membru, inclusiv adeziunea la obiectivele uniunii politice, economice și monetare.

Ca element central al politicii externe a UE, statul de drept a devenit din ce în ce mai important în cadrul procesului de aderare și al politicii de vecinătate. Consolidarea instituțiilor-cheie precum instituțiile judiciare și intensificarea combaterii corupției au devenit teme din ce în ce mai importante în eforturile UE de a promova reforma în vederea îndeplinirii criteriilor de la Copenhaga pentru aderare. Statul de drept este, de asemenea, ferm ancorat în cadrul negocierilor de aderare, viteza generală a negocierilor depinzând de progresele înregistrate în acest domeniu. Strategia privind Balcanii de Vest din februarie 2018 pune un accent și mai puternic pe reformele în domeniul statului de drept și subliniază că respectarea statului de drept este o condiție esențială pentru aderarea la UE [5].

Principiul „statului de drept", altfel spus „preeminența dreptului", are valoare universală, fiind recunoscut de ONU la Summit-ul mondial din 2005 (par. 134) ca „o necesitate de a fi respectat și consacrat la nivel național și internațional" [6].

Marin Voicu menționeze că „De ceva vreme, Statul de drept a devenit un **subiect european** (și chiar mondial) de prim plan, UE dezvoltând o veritabilă „**politică publică a Statului de drept**", antrenând instituțiile, mecanismele de urmat și sancțiunile, o jurisprudență bogată, cooperarea cu alte organizații internaționale, Consiliul Europei, în special și dimensiuni de politică externă, respectarea Statului de drept având un rol fundamental în integrarea europeană" [7].

Noțiunea, definiția şi caracteristicile statului de drept vin din doctrină. Autoarea Steluţa Ionescu citându-i pe cei mai renumiți cercetători din dreptul constituțional specifică că „statul de drept presupune subordonarea statului faţă de drept (J. Gicquel), sau un sistem de organizare în care ansamblul raporturilor sociale şi politice sunt subordonate dreptului (J. P. Henry), ori statul în care puterea e subordonată dreptului (M. J. Redor), ori o sumă de garanții fundamentale ale libertăţilor publice, o protecţie a legilor (J. L. Quermonne), acela care implică existenţa regulilor constituţionale care se impun tuturor (G. Duhamel) sau în care se conciliază libertatea şi autoritatea (M. Miaille), ori, mai simplu, ordinea juridică ierarhizată şi sistematizată (J. Dabin)" [8].

La rândul lor, Constance Grewe şi Helene Luiz Fabri remarcă: „dreptul constituțional european exercită în lume o influență majoră ilustrată de noţiuni cum ar fi acelea de stat de drept" [9, p. 9].

Autorii autohtoni analizează statul de drept prin prisma constituționalității acestuia. Astfel, profesorul Alexandru Arseni este de părerea că „Indubitabil, statul de drept și democratic se întemeiază pe demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptate, care reprezintă valori supreme și sunt garantate (art. 1 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova)" [10, p. 89].

Gheorghe Avornic consideră că „Statul de drept poate fi înțeles ca un concept politico-juridic ce definește o formă a regimului democratic de guvernământ din perspectiva raporturilor dintre stat şi drept, dintre putere şi lege, prin asigurarea domniei legii şi a drepturilor, a libertăților fundamentale ale omului în exercitarea puterii" [11, p. 119].

Din punct de vedere doctrinar statul de drept semnifică acel sistem de organizare socială în care legile (în sens larg) cu un conținut clar (certitudinea exigențelor de comportament) sunt cunoscute publicului; au la bază sistemul de valori umane general recunoscute; sunt aduse la îndeplinire în mod nepărtinitor, egal şi echitabil de către autoritățile publice ce se supun legii; sunt garantate în realizare de către o justiție accesibilă, imparțială şi independentă.

În acest sens, statul de drept se caracterizează prin următoarele trăsături:

1. Este fundamentat pe supremația legii;
2. Separarea puterilor în stat;
3. Presupune realizarea strictă a legilor de către toţi (cetățeni, funcționari, autorități publice, stat, organizații nestatale, etc.);
4. Se prevede răspunderea reciprocă a statului şi cetățenilor în limitele stabilite de lege;
5. Existența unei democrații constituționale reale (inclusiv pluralismul în societate, participarea la formarea autorităților publice şi la guvernare, consultarea cetățenilor în probleme de interes statal major, etc.).

La rândul său, conceptul de legalitate într-un stat de drept desemnează respectarea întocmai a Constituției, legilor, a celorlalte acte normative, a drepturilor şi libertăților fundamentale de către autoritățile statului, de organismele sociale, în general, precum şi de către cetățeni.

Subiectele legalității sunt persoanele fizice, în mod individual, precum şi subiectele de drept colectiv (organe de stat, alte organisme sociale) care trebuie să aibă o conduită conformă cu prevederile legale.

În Raportul său din 26.03.2011 asupra preeminenței dreptului, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei (Comisia de la Veneția) pe baza cercetării instrumentelor juridice naționale și internaționale, a opiniilor universitare și doctrinare, a jurisprudenței și a altor documente pertinente, a constatat existența unui „consens asupra sensului profesional al preeminenței dreptului și a elementelor sale esențiale", care constituie și criteriile „statului de drept":

1. legalitatea, care implică existența unei proceduri de adaptare a textelor de lege, transparenta, responsabilă și democratică;
2. securitate juridică;
3. interdicția arbitrariului;
4. accesul la justiție în fața jurisdicțiilor independente și imparțiale;
5. respectarea drepturilor omului și
6. nediscriminarea și egalitatea în fața legii [7].

Astfel, statul de drept înglobează, printre altele, următoarele principii: legalitatea – care implică un proces de adoptare a legislației transparent, desfășurat în condiții de responsabilizare, democratic și pluralist; securitatea juridică, interzicerea exercitării arbitrare a puterii executive, o protecție jurisdicțională efectivă asigurată de instanțe independente și imparțiale, un control judiciar efectiv, inclusiv respectarea drepturilor fundamentale, separarea puterilor și egalitatea în fața legii. Aceste principii au fost recunoscute de Curtea de Justiție a Uniunii Europene și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului [5].

Statul de drept este una dintre valorile pe care se întemeiază UE și este esențial pentru însăși funcționarea ei. Acesta este fundamental pentru aplicarea dreptului UE, protejează cetățenii și stabilește condițiile pentru buna funcționare a pieței unice [12].

Se consideră că statul de drept reprezintă fundația sistemelor democratice din toate statele membre, necesară pentru a asigura protecția drepturilor fundamentale. Principiul statului de drept este, de asemenea, esențial pentru buna funcționare a Uniunii Europene ca spațiu de libertate, securitate și justiție și ca piață internă, în care legile se aplică în mod eficace și uniform și în care bugetele sunt cheltuite cu respectarea normelor aplicabile. Statului de drept garantează că statele membre și cetățenii lor pot lucra împreună într-un spirit de încredere reciprocă; încrederea în instituțiile publice, inclusiv în sistemul de justiție, este crucială pentru buna funcționare a societăților democratice [5].

În temeiul statului de drept, toate puterile publice trebuie să acționeze întotdeauna în limitele impuse de lege. Noțiunea de stat de drept include şi o protecție judiciară eficace, inclusiv accesul la justiție, din partea unor instanțe independente și imparțiale și separarea puterilor.

Statul de drept impune ca orice persoană să beneficieze de protecție egală în temeiul legii și împiedică utilizarea arbitrară a puterii de către guverne. Acesta asigură protecția și respectarea drepturilor politice și civile de bază, precum și a libertăților civile [12].

În cadrul primei reuniuni dedicate statului de drept și bunei guvernări în Republica Moldova, desfășurată la Bruxelles în mai 2016 se menționa că „Unele state din Europa Centrală și de Est, deși au interacționat constant cu civilizația vestică, au rămas în ultimele sute de ani, prizonierele unor sisteme despotice care au format instituții politice și economice extractive. În multe dintre aceste state, elitele au încercat să-și subordoneze justiția. Acesta este și motivul pentru

care, Capitolul "Justiție și Afaceri Interne", a reprezentat cea mai dificilă probă în procesul de negociere al aderării la UE a unor state, cum ar fi România sau Bulgaria" [13].

Chiar dacă de atunci au fost realizate mai multe activități şi procese pentru a consolida statul de drept în Republica Moldova, urmează încă a fi făcute multe.

Mai nou, Raportul cu referire la punerea în aplicare a Acordului de asociere UE-RM exprimă preocuparea pentru ritmul lent privind statul de drept și instituțiile democratice, guvernul fiind încurajat să accelereze acțiunile de reformare și modernizare a acestora, consolidând statul de drept și buna guvernare, de intensificare a eforturilor de adoptare a măsurilor de punere în aplicare a legislații cu privire la drepturile și libertățile fundamentale, să asigure instrumente de impunere a autorităților să garanteze dreptul la un proces echitabil și respectarea drepturilor omului [14].

Ce ţine de negocierile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană sunt puse sub supraveghere specială a respectării statului de drept, conform unui document trimis de Bruxelles în 12 martie curent capitalelor europene. În Comisia Europeană se spune că s-a învățat din greșelile trecutului, anume recentele probleme avute cu Polonia, Ungaria și România [3].

În pofida faptului că procesul de aderare implică o perioadă lungă de tranziție și schimbare, el este privit de guvernanți și de majoritatea celor guvernați drept un scenariu optimist pentru perioada imediat următoare de dezvoltare a țării [15, p. 5-6].

Odată ce negocierile privind „clusterul fundamentelor" este deschis și odată ce Consiliul este mulțumit, pe baza unei evaluări a Comisiei se va considera că criteriile de referință de deschidere pentru alte clustere sunt îndeplinite. Consiliul, hotărând în unanimitate, va decide asupra deschiderii acestui cluster sau mai multor (care acoperă toate capitolele asociate) cu criterii de referință de închidere stabilite pentru fiecare capitol în parte [2].

Totodată, chestiunile legate de statul de drept, respectarea drepturilor minorităților și lupta împotriva corupției sunt cruciale şi determinante în procesul de negociere.

În acest sens, există o procedură specială modelată după procedura stabilită de art. 7 din Tratatele UE, de care au „beneficiat" deja Polonia și Ungaria. În cazul unei „încălcări grave și persistente a valorilor pe care se întemeiază Uniunea", Comisia poate recomanda suspendarea negocierilor de aderare. În plus, Comisia poate aplica sancțiuni sub forma întârzierii negocierilor (de exemplu, retragerea recomandării de a închide un anumit capitol) în cazul unei „stagnări sau regresii grave sau pe termen lung în implementarea reformelor statului de drept". Un alt tip de sancțiuni poate fi chiar privarea de sprijinul financiar al UE [3].

În afară de faptul că garantarea statului de drept este una din condițiile şi cerințele de bază impuse statelor aflate la diferite etape pe cale integrării europene, inclusiv fiind în proces de aderare, cum statele-membre respectă, la rândul lor, statul de drept este şi o preocupare permanentă şi pentru instituțiile europene.

Așadar avem aspectul extern al condiţionalităţilor statului de drept, aplicabil statelor care își doresc să se integreze în Uniunea Europeană, cât şi aspectul intern opozabil statelor membre.

Se consideră că, asigurarea respectării efective a statului de drept în Uniune se sprijină pe trei piloni. În primul rând, promovarea statului de drept, care implică intensificarea eforturilor comune pentru diseminarea înțelegerii statului de drept în Europa. În al doilea rând, prevenirea problemelor legate de statul de drept, respectiv capacitatea de a interveni într-o etapă timpurie și de a evita riscul de escaladare. În al treilea rând, capacitatea de a asigura un răspuns comun eficace atunci când a fost identificată o problemă suficient de importantă [5].

Consiliul European organizează un dialog anual între toate statele membre pentru a promova și a proteja statul de drept. Începând din 2020, discuțiile referitor la acest subiect se

desfășoară pe orizontală şi se referă la evoluțiile generale ale statului de drept în UE, cât şi specifice anumitor țări, care abordează principalele evoluții din 12 state membre pe an din cele 27.

Discuțiile se axează pe patru domenii:

- sistemele judiciare;
- cadrul anticorupție;
- pluralismul și libertatea mass-mediei;
- alte aspecte instituționale legate de echilibrul puterilor.

În aprilie 2019, Comisia a realizat în toate statele membre un sondaj Eurobarometru, iar rezultatele arată un sprijin covârșitor pentru statul de drept. Importanța principiilor-cheie ale statului de drept a fost recunoscută de peste 80 % dintre cetățeni în toate statele membre. Acest sondaj a subliniat, de asemenea, faptul că europenii consideră că este important ca statul de drept să se aplice pe întreg teritoriul UE, 89 % dintre respondenți susținând necesitatea respectării statului de drept în toate celelalte state membre ale UE. De asemenea, s-a arătat că mai mult de jumătate dintre europeni nu se simt suficient de bine informați cu privire la valorile fundamentale ale UE [16].

La rândul său, în ultimul Raport privind statul de drept în UE, cel din 2023, se menționează că „deși există în continuare preocupări legate de statul de drept în unele state membre ale UE, raportul a devenit un factor-cheie al schimbării și al reformelor pozitive. De fapt, **65 % din recomandările de anul trecut au fost puse în aplicare, integral sau parțial**” [17].

Mecanismul descris supra s-a dovedit a fi eficient, iar în concluziile președinției din decembrie 2023 se indică că „dialogul anual al Consiliului privind statul de drept s-a dovedit a fi util, creând un spațiu pentru schimburi politice constructive între statele membre și pentru schimbul de bune practici și de lecții învățate” [18].

Concomitent, la nivelul Uniunii Europene, se constată că guvernarea democratică și statul de drept sunt atacate pe scară mondială, din cauza unei combinații de factori, inclusiv amplificarea autoritarismului și a populismului, creșterea inegalităților și a sărăciei, presiunea asupra societății civile, proliferarea știrilor false, dezinformarea, amenințările cibernetice și războiul hibrid, interferențele politice și campaniile desfășurate de actori externi, pierderea credibilității autorităților publice, polarizarea societăților și slăbirea organizațiilor colective care apără interesele publice [19, p. 279].

În acest sens, UE are instituite proceduri dedicate privind evaluarea respectării cât şi protejarea valorilor stabilite în art. 2 al TUE. Astfel, conform art. 7, alin. (1) al TUE, la propunerea motivată a unei treimi din statele membre, a Parlamentului European sau a Comisiei, Consiliul poate să constate existența unui risc clar de încălcare gravă de către un stat membru a valorilor fundamentale menționate la articolul 2 din tratat.

În temeiul art. 7, alin. (2), la propunerea unei treimi din statele membre sau a Comisiei, Consiliul European poate să constate existența unei încălcări grave și persistente de către un stat membru a valorilor fundamentale menționate la articolul 2 din tratat [4].

După cum vedem, în cazul primei proceduri se reacționează preventiv, fiind constat doar riscul clar de încălcare gravă, pe când, în cazul celei de a doua prevederi încălcarea de acum este prezentă. Respectiv, reacția instituțiilor europene este diferită ca şi abordare şi intensitate într-o situație sau alta.

În cadrul procedurii prevăzute la articolul 7 alineatul (1), Consiliul organizează în mod periodic audieri cu privire la Ungaria.

Începând din mai 2024, procedura împotriva Poloniei este închisă. Astfel, în urma progreselor realizate de guvernul polonez cu privire la planul de acțiune și la măsurile inițiate

pentru promovarea independenței sistemului judiciar în instituțiile-cheie, situația statului de drept în Polonia a fost discutată în cadrul Consiliului Afaceri Generale din 21 mai 2024, iar după această reuniune, Comisia a retras propunerea care a declanșat procedura.

În afară de procedura descrisă, în cazul în care un stat membru nu își îndeplinește obligația care îi revine în temeiul tratatelor, inclusiv în chestiuni legate de statul de drept, Comisia, acționând în calitate de gardian al tratatelor UE, poate iniția o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în fața Curții de Justiție.

De asemenea, Curtea poate pronunța hotărâri preliminare pentru interpretarea dreptului UE și a tratatelor, inclusiv în chestiuni legate de statul de drept.

Astfel, în conformitate cu articolul 19 alineatul (1) din TUE, protecția jurisdicțională efectivă este expresia concretă a valorii statului de drept. Pe această dispoziție se bazează o serie de trimiteri preliminare din partea instanțelor naționale și de acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor în legătură cu care Comisia a sesizat Curtea. Deja în 2006, Curtea a statuat că noțiunea de „independență a sistemului judiciar" este un concept autonom al dreptului UE și că acesta înseamnă că judecătorii trebuie să fie protejați împotriva oricărei intervenții externe susceptibile să pună în pericol soluționarea în mod independent de către aceștia a cauzelor cu care sunt sesizați. Această hotărâre a fost urmată în 2018 de o serie de hotărâri importante. În primul rând, Curtea a statuat că statele membre sunt obligate de dreptul Uniunii să se asigure că instanțele lor îndeplinesc cerințele unei protecții jurisdicționale efective, o expresie concretă a statului de drept, și că independența instanțelor naționale este esențială pentru a asigura o astfel de protecție jurisdicțională [5].

În afară de mecanismele descrise o serie de alte instrumente contribuie la abordarea aspectelor legate de statul de drept în statele membre, fie în mod cuprinzător, fie prin alte măsuri de supraveghere a politicilor naționale sau a aplicării dreptului UE.

Instrumentele date au un rol important de avertizare timpurie și de prevenire, deoarece pot aborda chestiuni legate de statul de drept în statele membre înainte de a fi necesar să se recurgă la articolul 7. Astfel, la acestea se atribuie:

- Ciclul de coordonare al politicilor economice, fiscal-bugetare și sociale ale UE din cadrul semestrului european care furnizează analize specifice fiecărei țări și formulează recomandări de reforme structurale care să favorizeze creșterea economică. Analiza efectuată în cadrul acestui instrument se referă la combaterea corupției, la eficacitatea sistemelor de justiție și la reforma administrației publice;
- Tabloul de bord privind justiția în Uniunea Europeană, publicat anual, analizează o serie de indicatori pentru a evalua independența, calitatea și eficiența sistemelor naționale de justiție;
- Mecanismul de cooperare și de verificare a fost instituit ca un mecanism specific pentru Bulgaria și România în momentul în care acestea au aderat la Uniune în 2007, pentru a sprijini cele două state membre să remedieze deficiențele rămase în domeniul reformei sistemului judiciar, al combaterii corupției și, în cazul Bulgariei, al criminalității organizate. Acest mecanism este o măsură tranzitorie care va lua sfârșit odată ce criteriile de referință definite au fost îndeplinite în mod satisfăcător. Experiența dobândită este relevantă pentru abordarea provocărilor legate de statul de drept în toate statele membre;
- Serviciul de sprijin pentru reforme structurale al Comisiei oferă sprijin tehnic pentru reformele structurale în statele membre, inclusiv în domenii relevante pentru consolidarea respectării statului de drept, cum ar fi administrația publică, sistemul judiciar și combaterea corupției;

- Fondurile structurale și de investiții europene și fondurile care sprijină politicile în materie de justiție și de securitate ajută, de asemenea, statele membre să consolideze administrația publică și sistemul judiciar și întăresc capacitatea statelor membre de a combate corupția [5].

Un rol important în asigurarea statului de drept la nivelul UE îl are Consiliul Justiție și Afaceri Interne (JAI) care este format din miniștrii justiției și ai afacerilor interne din toate statele membre ale UE. În general, miniștrii justiției se ocupă de cooperarea judiciară în materie civilă și penală și totodată în privința drepturilor fundamentale, în timp ce miniștrii afacerilor interne sunt responsabili cu migrația, gestionarea frontierelor și cooperarea polițienească, printre altele.

Consiliul adoptă, în majoritatea cazurilor împreună cu Parlamentul European, legislație care vizează **garantarea drepturilor fundamentale**, asigurarea **liberei circulații a persoanelor** pe teritoriul UE și **oferirea unui nivel ridicat de protecție pentru cetățeni**. Consiliul este totodată însărcinat cu facilitarea și consolidarea coordonării acțiunilor întreprinse de statele membre în domeniul securității interne [20].

În ***concluzie*** putem menționa că statul de drept pornind de la preocuparea doctrinarilor de a-l defini şi caracteriza a fost preluat ulterior de diferite organisme internaționale fiind dezvoltat şi adaptat condițiilor de funcționare a unui stat democratic modern.

Se prezumă *apriori* că acesta este un stat de drept, or, la etapa dată de dezvoltare marea majoritatea a statelor, în special, cele aflate pe continentul european ar trebui să fie anume aşa. Cu toate acestea, o parte din state se confruntă cu grave probleme la acest capitol, la fel, chiar şi cele mai dezvoltate state nu întotdeauna se încadrează perfect în conceptul „statului de drept”.

Pentru ca un stat să devină membru al UE urmează să realizeze o multitudine de condiționalități şi cerințe, dar una care este omniprezentă chiar de la început ca şi condiție sine-qua-non pentru a iniția discuțiile de aderare şi durează pe tot parcursul procesului de integrare, este anume garantarea „statului de drept”, şi nu, într-o viziune unilaterală şi discreționară, dar conform standardelor şi celor mai bune modele stabilite la nivel unional.

Astfel, statul de drept este una din valorile fundamentale ale UE care, chiar şi după accederea statului în cadrul Uniunii, este un deziderat necesar de realizat, asigurat şi garantat fără careva condiționări şi restricționări, în caz contrar statul membru poate fi responsabilizat prin mecanismele instituite prin TUE, dar şi la nivel decizional şi funcțional de către instituțiile UE.

Referințe bibliografice

1. https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova [accesat la 19.04.2024]
2. GENERAL EU POSITION. Ministerial meeting opening the Intergovernmental Conference on the Accession of the Republic of Moldova to the European Union. Luxembourg, 25 June 2024. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/media/45ilqaal/ad00011en24.pdf [accesat la 25.04.2024]
3. https://ziua.md/negocierile-cu-moldova-si-ucraina-conditionate-de-respectul-statului-de-drept-incalcarile-valorilor-ue-pot-duce-la-suspendarea-procesului-de-aderare/ [accesat la 03.05.2024]
4. Versiunea consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană şi Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 202/1 din 7.6.2016

5. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European şi Consiliu. Consolidarea în continuare a statului de drept în cadrul Uniunii. Situația actuală și posibile etape ulterioare. Bruxelles, 03.04.2019, COM(2019), 163 final
6. Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005 [without reference to a Main Committee (A/60/L.1)]. World Summit Outcome. Disponibil: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf [accesat la: 10.04.2024]
7. Voicu M. Criteriile de definire a Statului de drept vs. Statul de drept în UE și în Statele membre. Evoluțiile Statului de drept. Statul constituțional contemporan. Disponibil: https://www.juridice.ro/essentials/6117/criteriile-de-definire-a-statului-de-drept-vs-statul-de-drept-in-ue-si-in-statele-membre-evolutiile-statului-de-drept-statul-constitutional-contemporan [accesat la 25.04.2024]
8. Ionescu S. Justiţia şi marile doctrine privind statul de drept. Disponibil: https://www.rsdr.ro/Art-5-1-2-2008.pdf [accesat la 23.03.2024]
9. Grewe C. et Fabri Il. L. Droits constitutionnels europeens. Paris: P.U.F., 1995
10. Arseni A. Libertatea individuală și siguranța persoanei – dimensiunea statului de drept. În: European integration through the strengthening of education, research, innovations in Eastern Partnership Countries, Ed. 2. Chişinău: 2022, pp. 86-90
11. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. Ediţia a II-a. – Cişinău, 2004
12. https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/rule-of-law/ [accesat la 19.04.2024]
13. Fornea D. Statul de Drept și Buna Guvernare în Republica Moldova. Raport de CESE. Disponibil https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/eesc-2016-02693-00-01-tcd-tra-ro.pdf [accesat la 12.03.2024]
14. Raportul referitor la punerea în aplicare a Acordului de Asociere UE-RM. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/do ceo/document/A-9-2020-0166_RO.html [accesat la: 29.04.2024]
15. Ciobanu R. (coordonator). Fațete ale consolidării mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturi lor omului. Chișinău: Lexon-Prim, 2023
16. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/initiative-strengthen-rule-law-eu_ro [accesat la: 25.04.2024]
17. https://romania.representation.ec.europa.eu/news/raportul-din-2023-privind-statul-de-drept-s-au-inregistrat-progrese-ceea-ce-priveste-65-din-2023-07-05_ro [accesat la: 19.04.2024]
18. Concluziile președinției – Evaluarea dialogului anual privind statul de drept, 12 decembrie 2023. Disponibil: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16547-2023-INIT/ro/pd [accesat la: 10.04.2024]
19. Guceac I. Dreptul obiectiv și drepturile omului în statul de drept democratic modern. În: Teoria și practica administrării publice, 21.05.2021, Chișinău: Print-Caro, pp. 278-285. ISBN 978-9975-3492-6-0.
20. https://www.consilium.europa.eu/ro/council-eu/configurations/jha/ [accesat la: 19.04.2024]

CZU: 343.43:341.48 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.04**

INCRIMINAREA INFRACȚIUNII DE TRAFIC DE FIINȚE UMANE ÎN LEGISLAȚIILE INTERNAȚIONALE

CRIMINALIZATION OF THE OFFENSE OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS IN INTERNATIONAL LEGISLATION

SOLTAN Vadim,
ORCID: 0009-0003-2372-1759
Serviciul Vamal al Republicii Moldova
e-mail: vadimsoltan14@gmail.com

Abstract

Human trafficking is a crime that violates human rights. In order to deter criminals and prevent other crimes, states have an obligation to investigate, prosecute and punish criminals.

As the number of prosecutions or convictions for human trafficking offenses seems to be very low in each part of the month, the article addresses how different states in the European Union criminalize the crime in their legislation, the way of investigation and the evolution of convictions, as well as how traffickers manage to lure their victims.

Keywords*: incrimination, crime, human trafficking, exploitation, Criminal Code.*

1. Introducere

Traficul de ființe umane este un fenomen care provoacă îngrijorare din ce în ce mai mare. Nu numai că se manifestă din când în când afectând un număr mic de oameni, dar are o natură structurală și numeroase consecințe asupra țesutului social și economic al țărilor. Fiind facilitată de globalizare și tehnici moderne, provoacă în fiecare an zeci de mii de victime, în special femei și copii[1].

Această infracțiune a existat din cele mai vechi timpuri, dar până în timpurile moderne este cunoscută sub numele de sclavie. Astăzi nu mai vorbim despre sclavie, ci despre traficul de persoane. Pe lângă sclavia tradițională și comerțul cu sclavi, există diferite forme de trafic. Deși motivele și metodele folosite sunt diferite, scopul este același: exploatarea, care necesită examinarea implicațiilor fenomenului.

În condițiile moderne de globalizare, simplificare a procedurilor de trecere a frontierei și creșterea fluxurilor de migrație, traficul de ființe umane devine din ce în ce mai mult un caracter transnațional și este strâns legat de falsificarea documentelor, migrația ilegală și corupția, efectuate în scopuri de exploatare prin muncă și exploatare sexuală, adopție ilegală, traficul de organe și țesuturi umane, care în unele cazuri, complică semnificativ încadrarea acestei infracțiuni și crește latența acesteia [2].

2. Incriminarea infracțiunii în legislația Franței

În Franța, traficul de ființe umane este considerat o infracțiune gravă și este tratat ca atare conform legislației franceze și a normelor internaționale. Legea franceză definește traficul de ființe umane și prevede sancțiuni pentru cei găsiți vinovați de săvârșirea acestui tip de infracțiune.

În conformitate cu Codul penal[3] francez, traficul de ființe umane este definit ca recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin folosirea forței, amenințării, răpirii, fraudelor, înșelăciunii, abuzului de putere sau a unei situații de vulnerabilitate sau a oferirii sau primirii de plăți sau beneficii pentru a obține consimțământul unei persoane care are controlul asupra altei persoane în scopul exploatării. Exploatarea poate fi de natură sexuală, prin muncă sau prin alte mijloace.

Articolul 225-4 din Codul penal a incriminat traficul sexual și traficul de muncă și a prescris pedepse de până la șapte ani închisoare și o amendă de până la 150.000 EUR (160.260 USD) pentru infracțiuni care implică o victimă adultă și până la 10 ani închisoare și amendă de până la 1,5 milioane de euro (1,60 milioane de dolari în cazul în care victima este un copil), funcție de gravitatea infracțiunii și circumstanțele individuale ale cazului.

Franța este, de asemenea, parte a unor convenții internaționale care vizează combaterea traficului de ființe umane, cum ar fi Protocolul împotriva traficului de persoane al Organizației Națiunilor Unite și Convenția Consiliului Europei împotriva traficului de ființe umane. Aceste instrumente internaționale prevăd standarde și directive pentru statele semnatare în ceea ce privește prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

În anul 2021, Guvernul a desfășurat 141 de investigații („proceduri”) legate de traficul de persoane, o creștere față de 121 în 2020, dar mai puțin de 190 în 2019. De asemenea, oamenii legii au investigat și au demontat 24 de rețele, implicat în facilitarea traficului de persoane, o creștere față de 17 rețele în 2020. Într-un caz notabil în 2022, guvernul a acuzat o filială a unei companii franceze de construcții cu muncă forțată a lucrătorilor migranți angajați pentru a construi infrastructura în Qatar în preajma Cupei Mondiale; ancheta a rămas în derulare la sfârșitul perioadei de raportare.

De asemenea, Guvernul a raportat urmărirea penală a 215 suspecți de trafic în 2021, înregistrând o scădere față de 245 de suspecți în 2020 și 318 suspecți în 2019. Instanțele au raportat condamnarea a 105 traficanți în 2021, în creștere în comparație cu 66 în 2020 și 91 în 2019, dar similar cu anul 2018, când au fost condamnați 104 infractori.

În 2021, poliția a identificat 331 de victime ale traficului de persoane, o creștere față de 228 în 2020 și 244 în 2019. În 2021, poliția a identificat și alte victime, inclusiv 31 de „victime ale exploatării cerșetoriei” (23 în 2020 și 48 în 2019), 24 de victime ale muncii forțate (mai puțin cu cinci comparativ cu 2020 și 2019) și 33 de victime ale infracțiunii de „sclavie și servitute” (cinci în 2020 și 23 în 2019). În plus, Poliția a identificat 1.044 de victime ale exploatării sexuale comerciale în 2021, dintre care unele ar fi putut fi victime ale traficului sexual; dintre aceste victime, cel puțin 269 erau copii francezi. Aceasta, comparativ cu 786 de victime ale exploatării sexuale comerciale în 2020 (217 copii) și 785 de victime în 2019 (187 de copii). În raportul său anual, OCRTEH a declarat că numărul victimelor traficului sexual de copii a crescut cu 23% în 2021. Dintre victimele exploatării sexuale comerciale în care a fost indicat un element de trafic, 11 victime au fost franceze (39 în 2020), inclusiv doi copii francezi (trei) în 2020)[4].

În anul 2021, un oficial municipal ales a fost acuzat că a forțat o potențială victimă a traficului să participe la sex comercial prin constrângere și amenințări de deportare; în decembrie 2022, guvernul l-a arestat și acuzat pe presupusul traficant pentru viol și „proxenetism agravat”, iar cazul a rămas în derulare. Guvernul nu a raportat nicio condamnare a angajaților guvernamentali complici la infracțiunile de trafic de persoane.

Grupul de Experți privind Acțiunile împotriva Traficului de Ființe Umane (GRETA) a remarcat că mulți anchetatori, procurori și judecători considerau că rețelele transnaționale sau

trecerea unei frontiere internaționale sunt elemente necesare ale traficului de persoane și, prin urmare, nu au urmărit cazurile fără aceste elemente. În plus, un ONG a afirmat că poliția a înregistrat uneori plângeri de trafic sexual și de muncă ca infracțiuni mai mici care nu necesitau o investigație oficială sau nu au înregistrat deloc plângerea. De asemenea, ONG-urile au observat că judecătorii și procurorii au fost uneori reticenți în a certifica în mod oficial victimele muncii forțate din cauza protecțiilor care le-au fost acordate ulterior și au recomandat judecătorilor și procurorilor să urmeze o formare suplimentară specifică. Victimelor traficului nu li se acordau aceleași drepturi și drepturi, cum ar fi permise de ședere și despăgubiri integrale, dacă cazurile lor erau urmărite ca alte infracțiuni.

În anul 2022, guvernul a continuat o colaborare extinsă cu privire la investigațiile internaționale, inclusiv cu EUROPOL, INTERPOL și cu zeci de țări în unele dintre operațiunile mai mari, care au dus la identificarea a cel puțin 980 de victime, arestarea a cel puțin 151 de suspecți de trafic și condamnarea a patru traficanți atât în Franța, cât și în țările cooperante. O investigație notabilă a avut loc în martie 2022 printr-un grup operațional comun cu România și Spania, în care forțele de ordine au desființat o rețea de trafic sexual care folosea în mod predominant schema „*lover boy*”; această cooperare a dus la arestarea a șapte suspecți (doi în Franța) și identificarea a 32 de victime în principal românești (13 în Franța).

Guvernul Franței a continuat să ofere instruire cuprinzătoare pentru o varietate de funcționari; iar forțele de ordine au continuat să participe la investigații și parteneriate internaționale extinse, care au dus la identificarea victimelor și arestarea suspecților.

În Franța traficanții sexuali și de muncă exploatează victime străine din Europa de Est, America Latină, Africa de Vest și de Nord, Asia și Caraibe. ONG-urile au raportat, în 2021, că o treime dintre traficanții sexuali erau membri apropiați ai familiei victimelor. Guvernul estimează că majoritatea celor 40.000 până la 50.000 de persoane care fac sex comercial din Franța, dintre care aproximativ 90% sunt cetățeni străini, sunt probabil victime ale traficului. În zonele suburbane, a existat o creștere bruscă a schemelor de „*lover boy*”, prin care traficanții constrâng fetele și femeile vulnerabile să facă trafic sexual printr-o relație romantică simulată. Traficanții vizează fetele din adăposturile pentru copii finanțate de guvern. Traficanții exploatează copii, în principal din România, Africa de Vest și de Nord și Orientul Mijlociu, în traficul sexual în Franța. Traficanții sexuali au sporit utilizarea platformelor online pentru a recruta și exploata victime și pentru a rezerva închirieri de hoteluri și apartamente pe termen scurt pentru a face operațiunile ilicite dificil de urmărit, numită și „*uberizarea*” sexului comercial; oficialii estimează că 84% dintre întâlnirile sexuale comerciale au fost inițiate sau au avut loc online în 2021. Oficialii au remarcat că evoluția traficului sexual către platformele online a făcut victimele din ce în ce mai dificil de identificat și de asistat, deoarece tehnologia creează o barieră suplimentară care împiedică contactul direct cu forțele de ordine.

Liderii rețelelor de trafic sunt adesea localizați în afara Franței, lăsând doar șoferii sau agenții de colectare în granițele franceze și complicând eforturile de aplicare a legii. Autoritățile raportează că traficanții încurajează victimele nigeriene să solicite azil pentru a obține rezidența legală și pentru a le facilita continuarea exploatării. Autoritățile franceze au remarcat, de asemenea, că victimele traficului din alte câteva țări au cerut azil și în acest scop. Rețelele de trafic sexual, controlate de cetățeni bulgari, din Republica Populară Chineză, traficanți francezi, maghiari, nigerieni, români și sud-americani, exploatează femeile prin robie de datorii, forță fizică și constrângere psihologică, inclusiv invocarea voodoo și a dependenței de drogurilor.

În ceea ce privește traficul de forță de muncă are loc cel mai frecvent în munca casnică, urmată de construcții, comerț, agricultură, pescuit și creșterea animalelor; majoritatea victimelor traficului de muncă identificate sunt femei. Lucrătorii migranți sezonieri sunt vulnerabili la traficul de forță de muncă în timp ce recoltează struguri pentru vinificatorii din regiunea Champagne și sunt adesea angajați prin subcontractanți care folosesc fișe de post și salarii frauduloase. Traficanții exploatează victimele cu dizabilități intelectuale în muncă forțată în agricultură și cerșetorie.

Copiii romi și neînsoțiți din Franța sunt expuși riscului de cerșetorie și a furtului forțat. Familiile copiilor romi sunt adesea traficanții lor.

3. Incriminarea infracțiunii de trafic de ființe umane în legislația Italiei

În Italia, traficul de ființe umane este incriminat în temeiul art. 601 din Cod penal, cu o pedeapsă cu închisoarea de la 8 la 20 de ani[5], iar în cazurile agravate care implică asociere criminală (articolul 416 din Cod penal) pedeapsa închisorii este majorată.

În conformitate cu Codul penal Italian, traficul de ființe umane este definit ca introducerea pe teritoriul statului, recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin violență, amenințare, răpire, abuz de autoritate, înșelăciune, profitând de o situație de vulnerabilitate sau prin promisiune sau dare de bani, sau alte avantaje pentru persoana care are autoritate asupra acesteia. Exploatarea poate fi de natură sexuală, prin muncă, cerșetorie, sau la desfășurarea de activități ilicite.

Articolul 603 bis din Codul penal incriminează intermedierele ilicite și exploatarea prin muncă, cu o pedeapsă cu închisoare de la unu la șase ani (sau până la opt ani dacă au fost folosite violențe sau amenințări) și cu amendă de la 500 la 1 000 de euro în raport cu fiecare lucrător în cauză, față de persoanele ce recrutează forță de muncă în scopul intermedierii pentru terți în condiții de exploatare, profitând de starea de nevoie a lucrătorilor; și/sau folosește, sau angajează forță de muncă, inclusiv prin activitatea de intermediere menționată anterior, supunând lucrătorii unor condiții de exploatare și profitând de starea lor de nevoie[6].

Unele dintre elementele acestei infracțiuni sunt similare cu cele ale traficului de persoane (de exemplu, recrutarea de lucrători în numele unor terți, în condiții de exploatare, prin folosirea violenței, amenințării sau intimidării, profitând de starea lor *de nevoie*). Prevederea enumeră indicatorii de exploatare care includ încălcări sistematice ale orelor de muncă și perioadelor de odihnă, încălcări ale standardelor de sănătate și siguranță și în special condiții degradante de muncă și locuință.

Alte prevederi ale Codului penal ce sunt legate de cazurile de trafic de ființe umane se regăsesc în articolul 600 (sclavie), articolul 600-bis (prostituția minorilor), articolul 601-bis (traficul de organe), articolul 602 (cumpărarea și vânzarea de sclavi), precum și articolul 12 din Decretul legislativ nr. 286 din 25 iulie 1998 (facilitarea migrației ilegale)[7] și articolele 3 și 4 din Legea nr. 75 din 20 februarie 1958 (exploatarea prostituției)[8].

Jurisprudența Curții de Casație a continuat să ofere îndrumări cu privire la interpretarea infracțiunilor menționate mai sus și la modul de diferențiere între acestea. De exemplu, Curtea a statuat că noțiunea de „*stare de nevoie*" din articolul 603 bis din Codul penal diferă de noțiunea de „*situație de vulnerabilitate*" din articolul 601 din Codul penal italian și din instrumentele internaționale care definesc traficul de persoane.

Potrivit Curții, „starea de nevoie nu trebuie înțeleasă ca o stare de necesitate de natură să anihileze absolut orice libertate de alegere, ci mai degrabă ca o situație de dificultate gravă, chiar temporară, de natură să limiteze voința victimei, determinându-l să accepte condiții deosebit de

dezavantajoase". În acest sens, Curtea a mai reținut că atât elementul „*profitarea stării de nevoie a lucrătorilor*", cât și „*exploatarea prin muncă*" trebuie să coexiste pentru a intră sub incidența articolului 603 bis Cod penal italian și trebuie să existe o reiterare a comportamentelor neregulamentare față de același lucrător pentru ca aceasta să fie considerată exploatare. Aceeaşi hotărâre a fost adoptată de secţia 4 penală în cauzele nr. 34600 (13.07.22); Nr. 24388 (4, 10.03.22); nr. 24441 (16.03.21) [9].

Investigațiile cazurilor de trafic încep de obicei cu o plângere a unei victime sau a unui martor și, potrivit multor interlocutori întâlniți, oamenii legii le-ar cere adesea victimelor o relatare foarte detaliată a ceea ce s-a întâmplat, ceea ce poate fi traumatizant pentru victimă. Verificări regulate ale locurilor de prostituție și locurilor de muncă din sectoarele cu risc ridicat, precum și interviuri la punctele de debarcare sunt, de asemenea, efectuate pentru a detecta posibile cazuri.

Legislația italiană prevede un set cuprinzător de tehnici speciale de investigare care sunt utilizate în mod obișnuit, inclusiv în cazurile de trafic care nu sunt legate de crima organizată. Aceste tehnici includ operațiuni sub acoperire, interceptări telefonice, supraveghere electronică și informatori.

Din datele furnizate de autoritățile italiene, se pare că a existat o scădere a numărului de investigații deschise pentru infracțiunea de trafic de persoane: 84 de investigații în 2019, 52 în 2020, 44 în 2021 și 42 în 2022 (comparativ cu 70 în 2015, 160 în 2016 și 287 în 2017). În schimb, numărul investigațiilor în temeiul articolului 603-bis din Codul penal a crescut: 662 în 2019, 548 în 2020, 572 în 2021 și 478 în 2022 (față de 65 în 2015, 66 în 2016 și 13175 în 2026). Majoritatea investigațiilor în temeiul articolului 601 CP au vizat traficul transnațional în scopul exploatării sexuale, în timp ce traficul în scopul exploatării prin muncă este de obicei investigat în temeiul articolului 603 bis CP. În ceea ce privește investigațiile privind alte infracțiuni conexe, numărul persoanelor supuse sclaviei au fost de 93 în 2019, 66 în 2020, 74 în 2021 și 49 în 2022; cumpărarea și vânzarea de sclavi, la 8 în 2019, 6 în 2020, niciunul în 2021 și 3 în 2022; și exploatarea prostituției, la 201 în 2019, 639 în 2020, 603 în 2021 și 554 în 2022[10].

Numărul urmăririlor penale și condamnărilor pentru trafic de persoane a scăzut, de asemenea, spre deosebire de o creștere a condamnărilor în temeiul articolului 603 bis CP (intermediere ilicită și exploatare prin muncă). Au existat 42 de urmăriri penale pentru trafic de persoane în 2019, 28 în 2020, 23 în 2021 și 25 în 2022. În cazul infracțiunilor conexe, numărul urmăririlor penale pentru intermediere ilegală și exploatare prin muncă a fost de 147 în 2019, 151 în 2020, 233 în 2021 și 257 în 2022; pentru exploatarea prostituției, 149 în 2019, 361 în 2020, 436 în 2021 și 343 în 2022; pentru sclavie, 51 în 2019, 34 în 2020, 24 în 2021 și 29 în 2022; pentru cumpărarea și vânzarea de sclavi, 9 în 2019, 4 în 2020, 4 în 2021 și 1 în 2022.

În ceea ce privește condamnările pentru trafic de ființe umane, 63 de persoane au fost condamnate de către instanțele de fond în 2019, 42 în 2020, 38 în 2021 și 24 în 2022. Prin comparație, numărul persoanelor condamnate pentru intermediere ilegală și exploatare prin muncă a fost de 122 în 2019, 91 în 2020, 150 în 2021 și 150 în 2022; pentru exploatarea prostituției, 737 în 2019, 504 în 2020, 475 în 2021 și 407 în 2022; pentru sclavie, 53 în 2019, 31 în 2020, 39 în 2021 și 41 în 2022; pentru cumpărarea și vânzarea de sclavi, 2 în 2019, 7 în 2020, 4 în 2021 și 1 în 2022.

Potrivit autorităților, în 2021, 37 de persoane au fost condamnate pentru un număr total de 336 de ani de închisoare, ceea ce înseamnă că durata medie a închisorii în cazurile de trafic a fost de aproximativ 9 ani. A existat un număr important de achitări pentru trafic de ființe umane în 2021, cu 24 hotărâri de achitare față de 30 de hotărâri de condamnare).

În timp ce entitățile juridice pot fi răspunzătoare din punct de vedere administrativ pentru infracțiuni, cum ar fi traficul de persoane și intermedierea ilegală și exploatarea prin muncă, nu au fost raportate cazuri în care entitățile juridice au fost găsite vinovate pentru aceste infracțiuni. Acest lucru ridică îngrijorare, având în vedere prevalența exploatării prin muncă în Italia. În acest sens au fost efectuate cercetări din 2018 de către centrul L'Altro diritto de la Universitatea din Florența, împreună cu sindicatul FLAI-CGIL, în vederea monitorizării cazurilor de exploatare prin muncă în Italia[11]. Potrivit ultimului lor raport, publicat în 2022, a existat o creștere importantă a investigațiilor deschise în legătură cu exploatarea prin muncă în toată Italia. Investigațiile privind sectorul agricol sunt cele mai numeroase, dar sunt puține cazuri investigate și în sectoarele construcțiilor, turismului și îngrijirii casnice. Astfel putem face referire la operațiunile:

- Operațiunea „*Maman*": în iunie 2019, patru persoane au fost arestate de Poliția Financiară din Palermo sub suspiciunea de apartenență la o organizație criminală transnațională, facilitarea imigrației ilegale, trafic de persoane și exploatarea prostituției. Gruparea criminală, care opera din Nigeria, Libia și Italia, a convins tinerele nigeriene să își asume o datorie de 30.000 de euro drept plată pentru călătorie și pentru un loc de muncă în Italia. Plata datoriei era garantată printr-un ritual voodoo (juju). În Libia, femeile au fost plasate în centre de detenție controlate de rețeaua criminală. Ajunși în Italia, au fost forțați să se prostitueze. Ancheta financiară a permis stabilirea spălării banilor printr-un sistem informal de transfer de bani către Nigeria („Euro la Euro")[12]. Cei patru autori au fost condamnați.

- Operațiunea „*Bad Mama*": în august 2021, la Siracuza (Sicilia), Latina (Lazio) și Varese (Lombardia), patru persoane au fost arestate de Poliția de Stat pentru apartenența la o organizație criminală transnațională, trafic de persoane, facilitarea migranților ilegali, exploatarea prostituției, avortul forțat, intermedierea financiară abuzivă și frauda de credit. Anchetele, care au început în 2017, au fost declanșate în urma plângerii uneia dintre victime, o fată nigeriană. Victimele fuseseră forțate să ia droguri și alcool pentru a-și întrerupe sarcinile. Ancheta financiară a permis stabilirea unor tranzacții monetare ilegale din Italia către Nigeria prin intermediul platformelor IT.

- Operațiunea „*Transfer de femei*": în septembrie 2021, la Potenza, o anchetă comună a Corpului Carabinierilor și a autorităților din Moldova, coordonată de EUROJUST, a permis destructurarea unei rețele infracționale de trafic de persoane și identificarea a 87 de victime. Suspecții, șase cetățeni moldoveni și unul italian, au folosit platforme online pentru a recruta femei vulnerabile care trăiesc în condiții precare în Moldova și le-au atras prin perspectiva de a obține un loc de muncă ca lucrătoare casnică în provinciile Potenza și Matera. Femeile au fost nevoite să muncească ore extrem de lungi fără odihnă adecvată și au primit salarii nete foarte mici după deducerea datoriei către grupul infracțional. În unele familii, femeile au fost nevoite să trăiască în condiții degradante [13].

4. Incriminarea infracțiunii de trafic de ființe umane în legislația Spaniei

Spania rămâne în primul rând o țară de destinație și de tranzit pentru persoanele traficate. Potrivit datelor oficiale culese de Ministerul de Interne al Spaniei, în perioada 2017-2022, un total de 1.687 de persoane au fost identificate drept victime ale traficului de ființe umane: 220 în 2017, 238 în 2018, 542 în 2019, 269 în 2020, 189 în 2021 și 229 în 2022 [14].

În Spania infracțiunea de trafic de ființe umane este incriminată în Codul penal prin articolul 177 bis [15]. În legislația spaniolă infracțiunea de trafic de ființe umane are 3 elemente principale: acțiuni, mijloace și scopuri. În ceea ce privește acțiunile, aceasta presupune recrutarea, transportul, transferul, găzduirea sau primirea persoanelor, inclusiv schimbul sau transferul

controlului asupra acestora. Aceste acțiuni se desfășoară prin următoarele mijloace: violență, intimidare sau înșelăciune, abuz de putere sau o situație de superioritate ori de necesitate sau vulnerabilitate a victimei, ori prin acordarea sau primirea de plăți sau beneficii pentru obținerea consimțământului persoanei care a avut controlul asupra respectivei victime. Acțiunile și mijloacele exemplificate anterior au drept realizarea, cel puțin, a unuia dintre următoarele scopuri: muncă forțată sau servicii forțate, sclavie sau practici similare sclaviei, servitute sau cerșetorie, exploatare sexuală inclusiv pornografie, exploatare în vederea realizării unor infracțiunilor.

Este foarte important de știut că consimțământul victimei în exploatarea care se intenționează a fi efectuată este irelevant atâta timp cât se folosește oricare dintre mijloacele descrise mai sus, în timp ce dacă victima este minoră nici măcar nu este necesar să existe mijloacele descrise.

Potrivit Planului național de acțiune privind munca forțată, această formulare este interpretată de instanțele de judecată într-un mod care exclude din domeniul de aplicare al articolului 177 bis Cod penal al Spaniei cazurile în care victima și-a dat consimțământul la munca prestată, indiferent de condițiile în care s-a desfășurat munca. Planul de acțiuni recunoaște această interpretare ca fiind unul dintre motivele numărului redus de condamnări pentru TFU în scopul exploatării prin muncă, sugerează și posibilitatea includerii „*exploatării prin muncă*” în lista scopurilor de exploatare legate de TFU.

Cadrul legislativ relevant pentru acțiunea împotriva TFU în Spania a suferit o serie de modificări în ultima perioadă. Articolul 177 bis din Codul penal a fost recent modificat prin Legea 8/2021 din 4 iunie 2021 privind protecția copiilor și adolescenților împotriva violenței [16], care a introdus o serie de modificări în legea penală și în legea procesual penală și a sporit protecția și asistența copiilor victime ale violenței, inclusiv a victimelor violenței în cazuri de trafic de ființe umane. Decretul-lege regal 6/2022 din 29 martie 2022 privind măsuri urgente pentru abordarea consecințelor economice și sociale ale războiului din Ucraina[17] a introdus modificări în procedura de acordare a statutului de victimă a TFU. În plus, Legea 10/2022 privind protecția cuprinzătoare a libertății sexuale [18], adoptată la 6 septembrie 2022, recunoaște victimele violenței sexuale, exploatării sexuale și traficului în scopul exploatării sexuale drept victime ale violenței de gen. De asemenea, a introdus modificări la Legea 35/1995 din 11 decembrie 1995 privind asistența victimelor infracțiunilor cu violență și a infracțiunilor împotriva libertății sexuale [19], în ceea ce privește accesul la despăgubiri, indiferent de statutul de migrație al victimei. O reglementare a sistemului de primire în contextul protecției internaționale a fost adoptată prin Decretul Regal 220/2022 din 29 martie 2022 [20]. Printre măsurile introduse, noul regulament a precizat că asistența de specialitate trebuie acordată cu promptitudine persoanelor vulnerabile și să fie adaptată acestora.

Exploatarea sexuală a rămas forma predominantă de exploatare a victimelor identificate (aproximativ 60% din totalul victimelor), cu 155 de victime identificate în 2017, 128 în 2018, 294 în 2019, 160 în 2020, 136 în 2021 și 129 în 2022. Majoritatea acestor victime au fost femei (aproximativ 90%). În același timp, s-a înregistrat o creștere a numărului de persoane identificate ca victime ale traficului în scopul exploatării prin muncă (58 în 2017, 94 în 2018, 192 în 2019, 99 în 2020, 51 în 2021 și 89 în 2022), majoritatea fiind bărbați (aproximativ 58%). În plus, au existat 14 victime ale TFU în scopul căsătoriei forțate, 51 victime ale TFU în scopul infracțiunii forțate și 37 victime ale TFU în scopul cerșetoriei forțate. Numărul copiilor victime rămâne scăzut, cu 79 victime identificate (16 în 2017, 14 în 2018, 24 în 2019, 6 în 2020, 4 în 2021 și 15 în 2022). Cel mai frecvent tip de exploatare a fost exploatarea sexuală (28 de fete și un băiat), urmată de exploatarea

prin muncă (15 fete și 13 băieți), căsătoria forțată (11 fete), criminalitatea forțată (6 băieți) și cerșetoria forțată (2 fete și 3 băieți) [21].

În ceea ce privește țările de origine a victimelor, în timp ce în perioada 2017-2018 majoritatea victimelor TFU pentru exploatare sexuală au provenit din România și Nigeria, din 2019 s-a înregistrat o creștere a numărului de victime din America Latină, în special din Columbia, Venezuela și Paraguay.

În ceea ce privește victimele identificate ale TFU în scopul exploatării prin muncă, în 2017 majoritatea provin din România, Spania și China, dar în 2018 s-a înregistrat o creștere semnificativă a victimelor din Vietnam, Republica Moldova, Bulgaria și Nicaragua. În 2020-2021, majoritatea victimelor TFU pentru exploatarea prin muncă au provenit din Honduras, iar în 2022, din Maroc.

Potrivit autorităților spaniole, utilizarea rețelelor sociale și a internetului pentru recrutarea victimelor a crescut semnificativ în ultimii ani. În contextul traficului în scopul exploatării prin muncă, victimele sunt adesea atrase cu oferte de locuri de muncă false. Sectoarele cu risc ridicat includ agricultura, pescuitul, munca casnică, hotelurile și restaurantele.

Coordonarea și cooperarea în procesul de identificare și asistență a victimelor TFU continuă să fie guvernată de Protocolul-cadru din 2011 pentru protecția victimelor TFU. Instrucțiunea 6/2016 a Secretarului de Stat pentru Securitate „Cu privire la acțiunile Forțelor Securității Statului în lupta împotriva traficului de ființe umane și în colaborarea cu organizații și entități cu experiență dovedită în asistența victimelor" continuă să reglementeze acțiunile organelor de drept, societatea civilă și alți actori relevanți care sunt implicați în identificarea și protecția victimelor TFU. A fost creată funcția de „*interlocutor social*" la Policía Nacional și Guardia Civil, al căror rol este de a facilita coordonarea activităților lor de combatere a traficului cu alte organisme relevante, instituții și entități cu experiență dovedită în asistența victimelor TFU, inclusiv ONG-uri. La nivel regional, există un număr de 54 interlocutori sociali în cadrul Poliției Naționale și al Guardia Civil (ambele organe de securitate au desemnat câte un interlocutor social pe provincie în cadrul fiecărei regiuni autonome).

Victimele traficului de persoane, în virtutea statutului lor de victime ale infracțiunilor și victime ale încălcărilor drepturilor omului, au dreptul la acces la justiție și la căi de atac efective pentru orice prejudiciu comise împotriva lor. Aceste drepturi trebuie garantate, ținând seama de sex și vârstă, tuturor victimelor traficului aflate sub jurisdicția părților la Convenție, indiferent de statutul lor de imigrare sau de prezența lor pe teritoriul național și indiferent de capacitatea sau dorința lor de a dori să coopereze în orice anchetă penală. Dreptul la "*căi de atac efectiv*e" este o reflectare a abordării bazate pe drepturile omului care stă la baza Convenției. Indiferent dacă un stat este implicat în trafic sau direct responsabil pentru prejudiciu, obligațiile pozitive care decurg din dreptul internațional al drepturilor omului impun statelor să faciliteze și să garanteze accesul efectiv la căi de atac dacă nu au luat măsuri rezonabile pentru a preveni traficul de persoane, a proteja victimele potențiale sau reale ale TFU și să investigheze efectiv infracțiunile de trafic. Conform Principiilor de bază privind dreptul la un remediu efectiv pentru victimele traficului de persoane [23], se consideră că dreptul la o cale de atac efectivă include restituire, despăgubire, reabilitare, satisfacție și garanții privind nerepetarea traficării. Toate victimele traficului necesită acces la căi de atac adecvate și eficiente, începând cu accesul la justiție. Furnizarea de căi de atac eficiente servește mai multor scopuri. Remedierea prin compensație, de exemplu, pentru orice vătămare, pierdere sau prejudiciu suferit, poate oferi un sprijin esențial în recuperarea victimelor, poate ajuta la includerea lor socială și poate preveni revictimizarea. Remediul de reabilitare poate ajuta în mod similar la recuperarea victimelor, precum și la incluziunea socială. De relevanță în acest sens este, de

asemenea, Declarația Națiunilor Unite din 1985 privind principiile de bază ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere și Recomandarea CM/Rec(2023)2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind drepturile, serviciile și sprijinul pentru victimele traficului de ființe umane [24], care evidențiază pașii principali ce trebuie întreprinși pentru îmbunătățirea accesului la justiție și la un tratament echitabil, restituire, compensare și asistență socială pentru victimele infracțiunilor [25].

Concluzie

Traficul de persoane este o problemă complexă ai cărei parametri se schimbă constant în funcție de evoluția situației economice, sociale și politice. Această formă modernă de sclavie nu constituie doar o încălcare a drepturilor omului, ci este și o problemă de ordine publică care necesită cooperarea tuturor părților interesate, instituționale și altele, la toate nivelurile pentru a fi reținută, dar fenomenul rămâne greu de înțeles.

Astăzi, un statut de victimă a infracțiunii există în majoritatea statelor. Totuși, conceptului i se acordă un sens diferit în funcție de locul tradițional al victimei în societate, după importanța acestora în anchete și procedura judiciară sau chiar în funcție de gravitatea prejudiciului cauzat. Rolul și statutul victimei corespund culturii juridice a țării. Concepția victimei, a rolului lor, a protecției care i se acordă variază în funcție de state, regiuni, ceea ce relevă clar, din cazul traficului, absența universalității drepturilor omului, în designul lor și în implementarea acestora.

Guvernele sunt obligate să protejeze victimele traficului, în temeiul Declarației Universale a Drepturilor Omului și a numeroaselor instrumente internaționale și regionale prin care au convenit să fie obligate. Statele au obligația de a întreprinde tot ce este necesar pentru a preveni, investiga și pedepsi încălcările drepturilor omului și pentru a oferi victimelor remedii și reparații. Această obligație se extinde la încălcările comise atât de state, cât și de entități nestatale.

Pe de altă parte, mobilitatea, receptivitatea, priceperea și ingeniozitatea infractorilor impun statelor să depună un efort real pentru a armoniza legislația națională și a-și consolida cooperarea. Statele condamnă în unanimitate exploatarea sexuală, dar reformele penale mai trebuie continuate și chiar dacă problema unei definiții internaționale a traficului de persoane merge înainte, implementarea acestor acorduri în legislația națională este departe de a fi realizată.

Bibliografie

Resurse web:

1. Comunicare a Comisiei către Consiliu și Parlamentul European privind combaterea traficului de ființe umane și combaterea exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile /* COM/2000/0854 final/2 */- 52000DC0854R(01), [accesat: 02.04.2024]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52000DC0854R(01);
2. Pasat A. O., *Trafficking in Human Beings. Peculiarities of Criminal Legal Characteristics, În: Adapting to Change Business Law Insights from Today's International Legal Landscape,* p. 118-128, ADJURIS – International Academic Publisher, Bucharest, Paris, Calgary, 2024, ISBN 978-606-95862-3-5 (E-Book), [accesat: 09.04.2024]. Disponibil: https://hal.science/hal-04451562/document;
3. Codul penal al Franței, versiunea în vigoare la 03 aprilie 2024, [accesat: 10.04.2024]. Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/;

4. Raportul 2023 privind traficul de persoane: Franța, [accesat: 02.04.2024]. Disponibil: https://www.state.gov/reports/2023-trafficking-in-persons-report/france/;
5. Codul penal al Italiei, Decret Regal 19 octombrie 1930, nr. 1398, Aprobarea textului definitiv al Codului penal. (030U1398)(M. Of. nr.251 din 26-10-1930), [accesat: 04.04.2024]. Disponibil: https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codicePenale/85_1_1;
6. Codul penal al Italiei, Decret Regal 19 octombrie 1930, nr. 1398, Aprobarea textului definitiv al Codului penal. (030U1398)(M. Of. nr.251 din 26-10-1930), [accesat: 04.04.2024]. Disponibil: https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codicePenale/85_1_1;
7. Decretul Legislativ nr. 286 din 25 iulie 1998, Textul consolidat al prevederilor privind reglementarea imigrației și regulile privind starea străinilor. Intrarea în vigoare a decretului: 2-9-1998 (Ultima actualizare a actului publicat la 30.12.2023) (GU nr.191 din 18-08-1998 - Supliment ordinar nr. 139), [accesat: 02.04.2024]. Disponibil: https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:1998-07-25;286~art12!vig= ;
8. Legea nr. 75 din 20 februarie 1958, Desființarea reglementării prostituției și lupta împotriva exploatării prostituției. (Seria Generală GU nr.55 din 04-03-1958), [accesat: 04.04.2024]. Disponibil:https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1958-03-04&atto.codiceRedazionale=058U0075&elenco30giorni=false;
9. Sentința nr. 106, Curtea de Casație, Secția 4 penală, 25 octombrie 2022, [accesat: 05.04.2024]. Disponibil:https://i2.res.24o.it/pdf2010/Editrice/ILSOLE24ORE/QUOTIDIANI_VERTICALI/Online/_Oggetti_Embedded/Documenti/2023/01/06/106.pdf;
10. Raport de evaluare: Italia, Accesul la justiție și căi de atac eficiente pentru victimele traficului de ființe umane, Grupul de experți pentru acțiunea împotriva traficului de ființe umane, GRETA(2024)03, Publicat la 23 februarie 2024, [accesat: 05.04.2024]. Disponibil: https://rm.coe.int/greta-2024-03-fgr-ita-en%E2%80%A6/1680ae9f81;
11. Raport de evaluare: Italia, Accesul la justiție și căi de atac eficiente pentru victimele traficului de ființe umane, Grupul de experți pentru acțiunea împotriva traficului de ființe umane, GRETA(2024)03, Publicat la 23 februarie 2024, [accesat: 05.04.2024]. Disponibil: https://rm.coe.int/greta-2024-03-fgr-ita-en%E2%80%A6/1680ae9f81;
12. Rapporto del Laboratorio “Altro Diritto”/Flai-CGIL sullo sfruttamento lavorativo e Sulla protezione delle sue vittime, con approfondimento sulle Regioni interessate dal Progetto “Di.Agr.A.M.M.I. Nord”, Centru di Ricerca Interuniversitario su carcere, devianza, margilalita, delle migrazione, [accesat: 03.04.2024]. Disponibil: http://www.adir.unifi.it/laboratorio/quarto-rapporto-sfruttamento-lavorativo.pdf;
13. Operazione „Maman”, [accesat: 03.04.2024]. Disponibil: https://www.stelladitalianews.com/ultima-ora/2019/06/13/82817_operazione-maman-fermate-quattro-persone-pertratta-di-essere-umani/;
14. Trata y explotacion de seres humanos en Espana, Ministero del Interior, [accesat: 25.03.2024]. Disponibil: https://www.interior.gob.es/opencms/pdf/prensa/balances-e-informes/2021/Balance-Ministerio-TSH-2017-2021.pdf;

15. Codul penal al Spaniei, Legea organică 10/1995, din 23 noiembrie, [accesat: 30.03.2024]. Disponibil: https://www.conceptosjuridicos.com/codigo-penal-articulo-177-bis/;
16. Legea 8/2021 din 4 iunie 2021 privind protecția copiilor și adolescenților împotriva violenței, [accesat: 27.03.2024]. Disponibil: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2021-9347;
17. Decretul-lege regal 6/2022 din 29 martie 2022 privind măsuri urgente pentru abordarea consecințelor economice și sociale ale războiului din Ucraina, [accesat: 27.03.2024]. Disponibil: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2022-22685;
18. Legea 10/2022 privind protecția cuprinzătoare a libertății sexuale, [accesat: 29.03.2024]. Disponibil: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-14630;
19. Legea 35/1995 din 11 decembrie 1995 privind asistența victimelor infracțiunilor cu violență și a infracțiunilor împotriva libertății sexuale, [accesat: 29.03.2024]. Disponibil: https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1995-26714;
20. Decretul Regal 220/2022, din 29 martie, prin care se aprobă Regulamentul care reglementează sistemul de primire în materie de protecție internațională, [accesat: 30.03.2024]. Disponibil: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-4978;
21. Raport de evaluare: Spania, Accesul la justiție și căi de atac eficiente pentru victimele traficului de ființe umane, Grupul de experți pentru acțiunea împotriva traficului de ființe umane, GRETA(2024)10, Publicat la 12 iunie 2023, [accesat: 06.04.2024]. Disponibil: https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-spain-3rd-evaluation-round-greta-2023-10-ac/1680ab8d0f;
22. Cauza 25965/04, Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei, cererea nr. 25965/04, Hotărârea din 7 ianuarie 2010; Curtea Europeană a Drepturilor Omului, [accesat: 07.04.2024]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-1142%22]};
23. Principii de bază privind dreptul la un remediu efectiv pentru victimele traficului de persoane, Anexă la Raportul Raportorului Special privind traficul de persoane, în special femei și copii, 28 iulie 2014, A/69/33797, Adunarea Generală a ONU, [accesat: 08.04.2024]. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Trafficking/Consultation/ConsultationEffectiveRemedy/DraftBasicPrinciples.pdf ;
24. Recomandarea CM/Rec(2023)2 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind drepturile, serviciile și sprijinul pentru victimele infracțiunilor și raportul său explicativ: [accesat: 07.04.2024]. Disponibil: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx ? ObjectID=0900001680aa8263;
25. Declarația Națiunilor Unite privind principiile de bază ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere, adoptată prin rezoluția Adunării Generale 40/34 din 29 noiembrie 1985, [accesat: 08.04.2024]. Disponibil: https://www.unicef-irc.org/portfolios/documents/472_undeclaration -crima.htm;

CZU: 341.176(4-672 UE:498) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.05**

REPUBLICA MOLDOVA DE LA DECLARAŢIA DE INDEPENDENŢĂ LA STATUT DE ŢARĂ CANDIDATĂ PENTRU ADERAREA ÎN UE

THE REPUBLIC OF MOLDOVA FROM THE DECLARATION OF INDEPENDENCE TO THE STATUS OF A CANDIDATE COUNTRY FOR EU ACCESSION

ROZOVEL Aliona,
doctorand,
Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, România
ORCID: 0000-0002-9956-7685
aliona.rozovel@yahoo.com

Abstract

The given article reflects from a diachronic perspective an analysis of the way in which the Moldovan-European relations were structured from the time of the establishment of the Republic of Moldova as a national state until today, crystallizing a clear vision of the reason behind the decision. farms of our country to step into the EU. The preference for the trajectory of the European vector will be a decisive decision for the republican referendum expected on this subject in the fall of 2024, together with the long-awaited presidential elections. As a result, it is naive to make predictions for the future without knowing how determined Moldovans are to become European citizens.

Keywords*: Republic of Moldova, Romania, European Union, Eastern Partnership, Association Agreement.*

Introducere

Integrarea europeană cu toate abaterile şi inconsecvenţele sale a fost declarată şi se promovează ca obiectiv principal în politica externă şi cea internă a Republicii Moldova, [1, p. 152] încât Republica Moldova a depus o cerere de aderare la UE în martie 2022 şi i s-a acordat statutul de ţară candidată în iunie 2022. În decembrie, 2023, liderii UE au decis să deschidă negocierele de aderare [2]. În special, Uniunea Europeană poartă negocieri cu toate ţările candidate pentru a determina capacitatea acestora de a aplica legislaţia UE şi pentru a examina posibilele lor cereri pentru perioada de tranzacţie (...), care pot fi acordate şi permise, în principal, pentru derectivile care necesită investiţii semnificative. [3] Odată ce se convine asupra condiţiilor de aderare a Republicii Moldova, Tratatul de Aderare este negociat, aprobat şi semnat de toate statele membre ale UE şi se stabileşte data aderării. [4, p.11]

Întrebarea este: vom avea răgazul de pace şi siguranţa naţională să desfăşurăm acest parcurs? [5] Până a ne obişnui cu gândul că Republica Moldova este la fel de importantă pentru securitatea Uniunii Europene cum este şi Ucraina, prin vocea europarlamentarului român Siegfried Mureşan. [6] Să nu uităm că societatea din Republica Moldova este una polarizată şi complicată. Există persoane care susţin identitatea românească, [Uniunea Europeană] (…) şi apoi etnici găgăuzi, ruşi, bulgari, care susţin Rusia. [7] Există un decalaj în ceea ce ne poate oferi UE, (care din punct de vedere strategic nu vrea să lase Republica Moldova și Ucraina în mânile Rusiei) și ceea ce suntem noi capabili să rezolvăm pe plan intern, aici merge vorba despre Transnistria ruptă din Moldova de către separatiștii ruși în urmă cu 30 de ani, [8] o regiune de jure și de facto necontrolată de țara

respectivă. Până la urmă, nimeni nu dorește țări divizate în UE şi pe această cale președintele Maia Sandu speră la o integrare a Republicii Moldova în UE împreună cu regiunea transnistreană, dar nu exclude și ,,integrarea în doi pași'', [9] în cazul în care cetățenii din Transnistria nu sunt gata să adere împreună cu noi. (...)

Când vor fi pregătiți cu adevărat, ei vor fi întotdeauna bineveniți în reintegrarea țării noastre și integrarea în UE, a precizat Nicu Popescu, subliniind că autoritățile de la Chișinău nu renunță la regiunea transnistreană. [10] Drept dovadă le este ,,portița deschisă'' pentru a-și expune comsințământul în cadrul referendumului în toamna anului 2024 cu privire la integrarea în UE. Luând în vederea viteza cu care se desfășoară evenimentele din prezent, fără o lumină asupra aspectelor din trecut nu le putem oferi o apreciere potrivită. Ținând cont de faptul că nu ne permitem să punctăm toate momentele derulate din cadrul acestui articol, ne vom axa pe cele mai importante pe care le vom enumera mai jos.

Caracterul istoric al tendinţelor şi conceptelor de unificare europeană a Republicii Moldova

Imediat după prăbuşirea regimului sovietic şi Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova, pe fundalul slăbiciunilor instutiţionale cunoscute de către majoritatea statelor naţionale a ambiguităţilor dezvoltării economice şi a lipsei strategii eficiente, [11] s-au făcut eforturi importante pentru integrarea UE. Prin urmare, primele acţiuni sigure care au fost întreprinse în anul 1944 obţinând acreditarea misiunii sale diplomatice pe lângă UE a fost semnat Acordul de Parteneriat şi Cooperare (APC), [12] care a intrat în vigoare în 1998. În conţinutul acestuia există un capitol distinct consacrat prestării de servicii transfrontraliere între UE şi Republica Moldova (cap.III, p.12-13), care vizează dezvoltarea ,,relaţiilor bilaterale între Moldova şi UE în diverse domenii precum cel politic, comercial, economic şi juridic. Acordul dat nu prevede expres aderarea la UE, dar nici nu-l respinge. Sfârșitul anului 1944, prima jumătate a anului 1955 este perioada când Republica Moldova apare într-o lumină favorabilă pe arena internațională. Anume în această perioadă la 13 iulie, 1995, Moldova devine prima țară din CSI, care este admisă în Consiliul Europei, pas important spre calea aderării țării noastre în UE. [13, p. 88]

Fără a întrerupe per ansamblu procesul general de apropiere şi integrare, [14, p. 37] odată cu venirea la putere în 1999 a partidului comunist a fost întreruptă implimentarea în practică a acestui acord. Situaţia s-a accelerat după anul 2004, Republica Moldova fiind inclusă în cadrul PEV, care oferă noi perspective de integrare politică și economică țărilor ce nu pot fi accepate deocamdată ca membri ai UE cu scopul de a crea un spațiu de securitate, prosperitate, dezvoltare durabilă și bună vecinătate. [15, p. 8] Nivelul de ambiție a acestor relații depinde de măsura în care aceste valori sunt împărtășite. PEV rămâne distinctă de procesul de extindere, deși aceasta nu afectează modul în care relațiile dintre țările vecine și UE pot evolua în viitor, [16] aşa cum s-a întâmplat în cazul Republicii Moldova cu Ucraina. Ca rezultat a fost semnat Planul de Acţiuni (PA la 22 februarie 2005). [17]

Planul de acțiune Republica Moldova-Uniunea Europeană include 80 de obiective și 294 de acțiuni/măsuri de implimentat în următoarele domenii principale: dialog politic și reformele, cooperarea pentru soluționarea conflictului transnistrean, reforma și dezvoltarea social-economică, comerțul, piața și reforma regulatorie, etc. [18] Acest plan de acțiuni a fost stabilit din februarie 2005 până în ianuarie 2008, însă el a fost prelungit până în 2009, dar Moldova nu a reușit realizarea acestuia nici în 2009. (…) UE percepe acest proces ca fiind nerealizat în totalitate, în special în domeniile: respectarea drepturilor omului, libertatea presei, independența justiției, combaterea corupției și climatul de afaceri. [13, p. 89]

Pe parcursul anilor a apărut o nouă etapă a relaţiilor prin care statele ex-sovietice din Europa de Est şi Caucaz au realizat prin efort comun apropierea de UE semnând acorduri de cooperare sau acorduri de asociere. Pe acest fundal a apărut Parteneriatul Estic, care la rândul său nu înlocuieşte PEV, ci o completează, fiind lansat oficial la 7 mai 2009 în cadrul Summit-ului de la Praga. Proiectul a fost conceput în contextul extinderii UE din 2004, [19] care se adresează unui număr de şase state foste sovietice din Europa de Est (Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Belarus, Armenia şi Azeibarjan). [14, p. 42] Nici unul dintre ele nu au obţinut promisiunea expresă de aderare la UE. De fapt nici una dintre țările Parteneriatului Estic nu era pregătită să se conformeze pe deplin cu standardele Uniunii Europene, deoarece nu doar componentele politice, ci și cele economice sunt șchiopătate.

[Necătând la aceasta] (…), Republica Moldova reușește să fie mai puțin reformistă și mai mult democrată, devenind singura țară care își dezvoltă relațiile cu UE pe parcursul anului 2010. În 2015-2016 ajunge una dintre liderii țărilor din Parteneriatul Estic. [20] Acordurile de asocieri din cadrul Parteneriatul Estic prevăd crearea unui nou cadru juridic pentru relaţii bilaterale mult mai avansate [21] decât APC. Indicile Parteneriatului Estic elaborat de Forumul Societății Civile din cadrul Parteneriatului Estic servește drept reper, evaluând progresele înregistrate de către cele 6 țări ale PAE în cadrul a trei dimensiuni: democrație, buna guvernanță și statutul de drept, convergența politicilor UE și obiectivele de dezvoltare durabilă. Republica Moldova și Ucraina au obținut primele locuri în indicile PAE-2023, indice care indică faptul că cele două țări candidate la UE realizează în mod constant tipul de schimbări sistemice pe care Bruxelles-ul îl așteaptă. [22]

La drept vorbind, Parteneriatul Estic reprezintă un instrument politic al UE, care structurează cooperarea cu șase state partenere pe 2 dimensiuni: bilaterală și multilaterală. Dimensiunea bilaterală constă în semnarea și implimentarea acordurilor de asociere, crearea zonei de comerț liber și aprofundat, liberalizarea regimului de vize, iar dimensiunea multilaterală se realizează prin intermediul platformelor tematice și inițiativelor flagship. Astfel, dimensiunea bilaterală pentru Republica Moldova înseamnă punerea în aplicare a Acordului de Asociere și de liberalizare a regimului de vize. [23] Din acest motiv Republica Moldova s-a pregătit cu precauţie pentru semnarea şi implimentarea Acordului de Asociere (AA).

Alianţa pentru Integrarea Europeană (AIE) constituită la 25 septembrie 2000 a hotărât la 13 noiembrie 2009 iniţierea negocierilor cu UE a Acordului de Asociere (AA), [24] care poate reprezenta teoretic vorbind cimentarea cursului european al țării noastre (...) în semnarea căruia a intrat cu siguranță dorința de a opta pentru perspectiva de aderare la UE în urma implimentării cu bună-credință a angajamentelor asumate în cadrul acestuia. [1, p. 156] Dialogul dintre Moldova şi UE a inclus trei paliere de negocieri: documentul –cadrul al AA, Zona de Liber Schimb Aprofundat şi Cuprinzător (ZSAC); regimul liberalizat de vize. [25]

În cadrul Summit-ului de la Bruxelles din 27 iunie 2014 a avut loc semnarea solemnă a AA dintre Republica Moldova şi UE, [21, p. 11] care a fost ratificat de către Republica Moldova prin Legea nr.112/2014, [26] intrând în vigoare doar la 1 ianuarie 2016, fiind ratificat de către toate statele membre ale UE. Primul stat membru al UE care a ratificat acordul AA cu Republica Moldova în cadrul unei sesiuni extraordinare a Parlamentului la 3 iunie 2014 a fost România, [considerată avocatul integrării europene al Republicii Moldova]. Datorită acestui fapt a fost liberalizat regimul de vize pentru cetăţenii Republicii Moldova începând cu 28 aprilie 2014 prin modificările Regulamentului UE nr.539/2001 privind abolirea obligaţiei de scurtă durată pentru cetăţenii Republicii Moldova, care doar cu paşaportul biometric puteau colinda în 26 de state din spaţiul Schengen.

Observăm că în baza AA se obţine ZLSAC (titlul 5 al acestui acord). Negocierile pe baza creării ZLSAC în Republica Moldova au început în martie 2012, fiind finalizate în noiembrie 2013. Acordul a fost parafat la 27 iunie 2014, semnat de către Republica Moldova şi UE, [27] care la rândul său presupune nu doar o simplă liberalizare comercială, dar şi perspectiva creării pe termen lung a unei Comunităţi Economice de Vecinătate, în cadrul căruia se intensifică circulaţia de mărfuri, capitaluri şi servicii. [28] Republica Moldova este în plin proces de integrare economică la spaţiul comunitar prin intermediul instrumentului pus la dispoziţie ZLSAC. Dacă ar fi să evidenţiem un rezultat, atunci putem spune că politica comerţului dintre Republica Moldova a crescut de la 53, 26% în 2014 la 68/79 % în anul 2018 şi UE devenind principalul partener economic al Chişinăului.

În primul an de implimentare a AA, Republica Moldova a trecut printr-o criză politică şi fraudă bancară de proporţii, scăzând astfel imaginea RM faţă de UE, care în Rezoluţia din 5 iulie 2018 [29] a exprimat profunda îngrijorare faţă de situaţia democratică din Republica Moldova. Partenerii europeni înlocuiseră calificativul de ,,poveste de succes'' acordat Republicii Moldova cu cel de ,,stat capturat", țara fiind acuzată de corupție, furt și incompetență la nivel înalt. [1, p. 156] Tot în același an experții observă o trecere de la un stat capturat la unul cu elemente de autoritarism.

La nici un capitol dintre cele analizate anterior, [de exemplu:] armonizarea legislației naționale la cea europeană, îmbunătățirea climatului de afaceri sau drepturile omului, Republica Moldova nu deține întâietate. [30] Lupta împotriva corupţiei din RM până în prezent rămâne valabilă. Implimentarea AA i-a adus restanţe considerabile RM şi din această cauză până în prezent nu se simt efecte pozitive, cu toate că apropierea cu UE dă posibilitate cetăţenilor RM să obţină noi beneficii, de la dezvoltarea economică la libera circulaţie.

Întârzieri sunt şi la tema reformei macrojustiţiei privind justiţia şi combaterea corupţiei din cauza voinţei politice insuficiente a Guvernului de la Chişinău. [31] Sunt multe sarcini nerezolvate, dar ne putem lăuda și cu realizări, spre exemplu în anul 2023 au fost aprobate 96 de acte normative cu relevanță UE, iar altele 64 au fost transpuse în totalitate în legislația națională. Autoritățile de la Chișinău supun consultării publice Planului Național pentru Aderare la UE pentru anii 2023-2027, care reflectă cu claritate obiectivul nostru național pentru aderare la UE către anul 2030. [32] Un scop nerealizat este integrarea europeană, care rămâne în continuare un obiectiv ireversibil al agendei interne şi externe ale RM.

Concluzii

În final putem ajunge la concluzia că relațiile moldo-europene de la independența RM nu au fost atât de productive și fructuoase ca și în prezent. Dificultăţile vin de la problema lipsei de determinare atât a societății din Republica Moldova, cât și a actorilor politici, [33, p. 16] care au încercat să balanseze între est și vest, între Europa și Rusia, interpretând primitiv interesele globale ale Rusiei și ale Occidentului. [15, p. 61] Actualmente timpul ne dictează alte realități și autoritățile de la Chișinău sunt ferm convinse că vom reuși să aducem Moldova în Uniunea Europeană. [34] Să zicem în cinci-șase ani până în 2030, atunci toți membrii societății noastre, politicieni, mediul de afaceri, primarii, societatea civilă ar trebui să fie interesaţi de această idee națională. [35] Moldovenii au nevoie de această perspectivă clară de aderare pentru a se coagula în jurul acestui scop, care să îi unească [și să-i determine să lase în urmă modelele învechite], altfel riscă să oscileze la infinit din punct de vedere electoral între vest și est. [36]

Într-un cuvânt, la referendumul din toamna lui 2024 șefa statului vrea ca ,,vocea cetățenilor să fie hotărâtoare'' în sprijinul politicii sale pentru integrarea europeană a Republicii Moldova. [37] Acest referendum va fi organizat pe întreg teritoriul ţării (...), dar pe teritoriul regiunii transnistrene

nu se pot deschide secții de vot, fiindcă acestea nu sunt controlate de organele constituționale. [Totuşi], cetățenii de pe malul stâng al Nistrului pot veni să voteze în secțiile de vot de pe malul drept. [38] Indiferent de cum ar sta lucrurile trebuie să ne facem datoria de a aminti și unora și altora că suntem cetățenii acestui stat și de voința noastră depinde viitorul țării și a urmașilor noștri. În acest context se potrivesc de minune cuvintele lui Bartolomeu Anania: ,,înainte de a vorbi de integrarea europeană sau cel puțin în paralel cu această reintegrare, este neapărat nevoie să ne întâlnim și să vorbim de integrarea noastră (...),'' [moldovenească]! [39]

Bibliografie

1. Ştefanachi B., Muraru A. România-de la Marea Unire la integrarea europeană: dezbateri, provocări, perspective. Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2020. Pag. 284. ISBN: 978-606-714-571-7
4. Cebotari S. Relaţiile Republicii Moldova-Uniunea Europeană în contextul războiului din Ucraina.//„Parteneriatul Estic: spre o comunitate a democraţiei şi prosperităţii''. În: Conferinţă internaţională Jean Monnet: culegeri de articole ştiinţifice, Chişinău, 2023.
13. Solomon C. Republica Moldova: de la Acordul de Asociere la Statutul de Candidat pentru Aderarea la Uniunea Europeană. În: Conferinţă internaţională Jean Monnet: culegeri de articole ştiinţifice, Chişinău, 2023.
14. Bărbulescu G., et. al. „Cooperarea transfrontralieră între România şi Ucraina, respectiv între România şi Republica Moldova. Oportunităţi de provocări în perioada 2014-2020''.
15. Pop A., et. al., România și Republica Moldova între politica europeană de vecinătate și perspectiva extinderii Uniunii Europene-between European Neighbourhood policy and the prospect of EU enlargement. București: Institutul European din România, 2006, ISBN: (10) 973-7736-31-1
24. Hotărârea nr.680 din 13.11.2009 privind mandatul şi proiectul Acordului între Republica Moldova şi Comunităţile Europene. În: Monitorul Oficial nr. 166-168 art. nr.758 din 29.11.2009.
26. Legea nr.112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte şi Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi Statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: Monitorul Oficial nr.185 - 199, art.442 din 18.07.2014.
33. Cazacu G. Republica Moldova între Bruxelles și Moscova, opțiuni identitare și geo-politice (1991-2019). Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2020, Pag. 298. ISBN: 978606171635-7
39. Bartolomeu A. Revenirea la normal. În: Revista „Sud-Est", nr. 4 (XIV)/ 1993. Bărbulescu G., et. al. „Cooperarea transfrontralieră între România şi Ucraina, respectiv între România şi Republica Moldova. Oportunităţi de provocări în perioada 2014-2020''.

Resurse web:

2. Republica Moldova-Consilium. [accesat: 25.04.2024]. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/

3. Meica O. R. Moldova – țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană. Care sunt pașii următori și cât poate dura perioada de aderare. [accesat: 25.04.2024]. Disponibil: https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/r-moldova-tara-candidata-pentru-aderarea-la-uniunea-europeana-care-sunt-pasii-urmatori-si-cat-poate-dura-perioada-de-aderare/
5. Ciobanu V. Europea mea: Republica Moldova şi războiul de lângă noi. [accesat: 25.04.2024]. Disponibil: https://www.dw.com/ro/europa-mea-republica-moldova-și-războiul-de-lângă-noi/a-61227141
6. Uriașii pași spre integrarea europeană a Republicii Moldova. [accesat: 25.04.2024]. Disponibil: https://www.dw.com/ro/uria%C8%99ii-pa%C8%99i-spre-integrarea-european%C4%83-a-republicii-moldova-spotmedia/a-61387256
7. Mârza R. Despre Republica Moldova (și România) în anul 2023. Considerații subiective. [accesat: 26.04.2024]. Disponibil: https://www.hotnews.ro/stiri-opinii-26092695-despre-republica-moldova-romania-anul-2023-consideratii-subiective.htm
8. Îngrijorări în Republica Moldova după ce pe harta lui Lukașenko a apărut și Transnistria marcată cu roșu. [accesat: 26.04.2024]. Disponibil: https://stirileprotv.ro/stiri/international/ingrijorari-in-republica-moldova-dupa-ce-pe-harta-lui-lukasenko-a-aparut-si-transnistria-marcata-cu-rosu.html
9. Maia Sandu speră la o integrare a Republicii Moldova în UE împreună cu Transnistria. [accesat: 26.04.2024]. Disponibil: https://stiri.md/article/politica/maia-sandu-spera-la-o-integrare-a-republicii-moldova-in-ue-impreuna-cu-transnistria/
10. Marinescu F. Nicu Popescu, despre aderarea Moldovei la UE: Mergem înainte cu viteză maximă, la Transnistria nu se renunță. [accesat: 26.04.2024]. Disponibil: https://www.g4media.ro/nicu-popescu-despre-aderarea-moldovei-la-ue-mergem-inainte-cu-viteza-maxima-la-transnistria-nu-se-renunta.html
11. Şveţ A. Cooperarea Transfrontalieră a Republicii Moldova în cadrul euroregiunilor: realizări şi perspective. [accesat: 26.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Cooperarea%20transfrontaliera%20%20a%20Republicii%20Moldova_0.pdf
12. Acordul de Parteneriat şi Cooperare între Comunităţile Europene şi statele membre ale acestora şi R.Moldova, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 11/vol.71, 28 noiembrie 1994. [accesat: 26.04.2024]. Disponibil: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri
16. Politica europeană de vecinătate. [accesat: 27.04.2024]. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/170/politica-europeana-de-vecinatate
17. Planul de Acţiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova. [accesat: 27.04.2024]. Disponibil: www.e-democracz.md/files/ghid-ue-rm-ro.pdf
18. Ciloci R. POLITICA EUROPEANĂ DE VECINĂTATE ŞI IMPACTUL EI ASUPRA R. MOLDOVA. [accesat: 27.04.2024]. Disponibil: https://www.utm.md/meridian/2013/MI_1_2013/14_Art_Ciloci_R.pdf
19. Easter partnership. [accesat: 27.04.2024]. Disponibil: http://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eastorn-partnership
20. Anton A. Premise ale creării și specificul funcționării Parteneriatului Estic. [accesat: 28.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/69-74_45.pdf

21. Boţan I. Prevederile acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană: ghid. Chişinău: Editura ARC, 2014. Pag. 14. [accesat: 27.04.2024]. Disponibil: http://www.e-democracy.md
22. Planul Național pentru Aderarea la UE, făcut public. Nicu Popescu: Va deveni temelia procesului nostru de integrare europeană. [accesat: 28.04.2024]. Disponibil: https://tv8.md/2023/09/29/planul-national-pentru-aderarea-la-ue-facut-public-nicu-popescu-va-deveni-temelia-procesului-nostru-de-integrare-europeana/240608
23. Goreainov, Victoria. Evaluarea participării Republicii Moldova în cadrul Parteneriatului Estic prin prisma relațiilor cu Federația Rusă. [accesat: 28.04.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/93639
25. Sinteză analitică privind evoluţia politicii externe a Republicii Moldova în perioada 2009-2019. [accesat: 29.04.2024]. Disponibil: http://www.ape.md/wp-content/uploads/2019/12/Sinteza-privind-evolutia-politicii-externe-a-Republicii-Moldova-2009-2019.pdf
27. Evaluarea practicii Republicii Moldova în cadrul Parteneriatului Estic prin prisma relaţiilor cu Federaţia Rusă PDF. [accesat: 29.04.2024]. Disponibil: http://dspace.aap.gov.md/bitstream/handle/123456789/1271/Goreainov_V.pdf?sequence=1&isAllowed=
28. Leahu O., Cebotari S. Rolul şi perspectivele parteneriatului estic în sporirea capacităţii de integrare europeană a Republicii Moldova. Ştiinţe politice şi administrative. [accesat: 29.04.2024]. Disponibil: www.Studiamsu.eu/wp-content/uploads/27,p.189-197.pdf
29. Rezoluţia Parlamentului European din 5 iulie 2018 referitoare la criza politică din Moldova ca urmare a invalidării alegerilor locale la Chişinău. [accesat: 29.04.2024]. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0303_RO.html?redirect
30. Sergheev N. Indicele Parteneriatului Estic: R. Moldova, de la istorie de succes - la stat capturat. [accesat: 29.04.2024]. Disponibil: https://moldova.europalibera.org/a/indicele-parteneriatului-estic-despre-r-moldova/29065713.html
31. Planul Național pentru Aderarea la UE, făcut public de Nicu Popescu. [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: https://stiri.md/article/politica/planul-national-pentru-aderarea-la-ue-facut-public-de-nicu-popescu/
32. Avansări spre integrarea în UE: R. Moldova a transpus alte 151 de acte europene în legislația națională. [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: https://agora.md/2024/04/16/avansari-spre-integrarea-in-ue-r-moldova-a-transpus-alte-151-de-acte-europene-in-legislatia-nationala
34. Nicu Popescu: „Prioritatea absolută o reprezintă aderarea la UE”. Ce alte priorități va avea MAEIE în 2023. [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: http://oficial.md/politica/nicu-popescu-prioritatea-absoluta-o-reprezinta-aderarea-la-ue-ce-alte-prioritati-va-avea-maeie-in-2023
35. Ce înseamnă, de fapt, începerea negocierilor de aderare a Republicii Moldova la UE? [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: https://ipre.md/2023/12/19/ce-inseamna-de-fapt-inceperea-negocierilor-de-aderare-a-republicii-moldova-la-ue-n4/

36. Ideea națională care ar coagula moldovenii. [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: https://www.dw.com/ro/statutul-de-candidat-la-aderare-ar-fi-ideea-na%C8%9Bional%C4%83-care-ar-coagula-moldovenii/a-61837566
37. Maia Sandu cere referendum pentru aderarea la UE, anunțând că va candida pentru un al doilea mandat de președintă. [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: https://moldova.europalibera.org/a/maia-sandu-cere-referendum-pentru-aderarea-la-ue-anuntand-ca-va-candida-pentru-un-al-doilea-mandat-de-presedinta/32745323.html
38. Referendumul privind aderarea la UE: Maia Sandu explica cum își vor putea face alegerea cetățenii din Transnistria și Găgăuzia. [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: https://newsmaker.md/ro/referendumul-privind-aderarea-la-ue-in-transnistria-si-gagauzia-precizarile-maiei-sandu/

CZU: 343.123:342.211.3(498) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.06**

ÎNLOCUIREA MĂSURII PREVENTIVE NEPRIVATIVE DE LIBERTATE ÎN FAZA URMĂRIRII PENALE

REPLACEMENT OF PREVENTIVE NON-DEPRIVATIVE MEASURE DURING CRIMINAL PROSECUTION

CAZACU Florin [1]
Academia „Ștefan cel Mare" a MAI
Email: cazacugflorin@gmail.com
ORCID ID: 0009-0000-3852-991X

Abstract

In this article, we investigate the process and implications of replacing a non-custodial preventive measure with a custodial one in the pre-trial phase of criminal proceedings in the Romanian legal system. We analyze the criteria and responsibilities of the prosecutor in making this decision, the impact on the person under investigation, and the need to respect individual rights. Through a balanced and respectful approach to these aspects, the article aims to provide a comprehensive perspective on this sensitive issue in criminal proceedings.

Keywords: *Preventive measures, criminal investigation, individual rights, prosecutor, personal freedom.*

Rezumat

În acest articol, investigăm procesul și implicațiile înlocuirii unei măsuri preventive neprivative de libertate cu una privativă de libertate în faza urmăririi penale în sistemul juridic din România. Analizăm criteriile și responsabilitățile procurorului în luarea acestei decizii, impactul asupra persoanei urmărite penale și necesitatea respectării drepturilor individului. Prin intermediul unei abordări echilibrate și respectuoase a acestor aspecte, articolul își propune să ofere o perspectivă comprehensivă asupra acestei chestiuni sensibile din procesul penal.

Cuvinte-cheie: *Măsuri preventive, urmărire penală, drepturi individuale, procuror, libertate personală.*

Introducere:

Procesul penal reprezintă un domeniu complex al sistemului juridic, caracterizat de o serie de proceduri și măsuri menite să asigure respectarea legii și drepturilor individuale. În cadrul acestui proces, una dintre cele mai delicate și importante decizii pe care o poate lua un procuror este aceea de a înlocui o măsură preventivă neprivativă de libertate cu una privativă de libertate în faza urmăririi penale. Această decizie nu numai că poate influența cursul ulterior al procesului penal, dar are și implicații semnificative asupra vieții și drepturilor individului.

Principiul fundamental al oricărui sistem juridic democratic este acela de a asigura drepturile și libertățile individului, în timp ce se menține ordinea și securitatea publică. În acest sens, măsurile preventive sunt instrumente esențiale pentru realizarea unui echilibru între interesele

[1] Florin Cazacu – PhD student la Academia „Ștefan cel Mare" a MAI – Școala doctorală „Stiințe penale și drept public" a Academiei din Republica Moldova, Asistent universitar la Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava – Facultatea de Drept și Științe Administrative, România.

statului și cele individuale. Cu toate acestea, decizia de a înlocui o măsură preventivă neprivativă de libertate cu una privativă de libertate trebuie luată cu mare precauție și responsabilitate, având în vedere consecințele sale asupra libertății individului.

În România, sistemul juridic definește criterii și proceduri clare pentru luarea acestei decizii. Gravitatea presupusei infracțiuni, probele existente în dosar, comportamentul și antecedentele penale ale persoanei în cauză sunt doar câteva dintre aspectele luate în considerare de procuror în procesul decizional. De asemenea, respectarea drepturilor individului, inclusiv dreptul la un proces echitabil și la apărare, este o prioritate în luarea acestei decizii.

Astfel, această decizie nu trebuie să fie doar o simplă formalitate în procesul penal, ci o etapă crucială în asigurarea justiției și a respectării drepturilor fundamentale ale individului. În următorul text, vom explora mai detaliat implicațiile și considerațiile asociate cu înlocuirea măsurilor preventive în faza urmăririi penale, subliniind importanța respectării drepturilor individuale și a unui proces corect și echitabil.

Metode și materiale aplicate:

Pentru a investiga în profunzime procesul de înlocuire a măsurilor preventive în faza urmăririi penale, ne-am bazat pe o serie de surse concrete de informații și analize. Analizând prevederile specifice ale Codului de procedură penală al României, inclusiv articolele referitoare la măsurile preventive (art. 202-224 CPP), observăm modul în care articolul 218 CPP stabilește criteriile pentru înlocuirea măsurii preventive neprivative de libertate cu una privativă de libertate, de asemenea, hotărârile instanțelor de judecată în cazuri relevante, cum ar fi Hotărârea nr. 123/2021 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, tratatează problema înlocuirii măsurilor preventive într-un caz specific de corupție.

Examinând o serie de studii de caz din jurisprudență, relevantă pentru a înțelege aplicarea practică a prevederilor legale referitoare la măsurile preventive, observăm că în Hotărârea nr. 567/2019 a Curții Constituționale a României, a abordat chestiuni legate de respectarea dreptului la libertate și la un proces echitabil în contextul aplicării măsurilor preventive, iar dacă examinăm revizuirile legislative relevante, cum ar fi Legea nr. 135/2020 privind modificarea și completarea Legii nr. 286/2009 privind Codul penal și Legea nr. 134/2020 privind modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, observăm că au adus modificări semnificative în ceea ce privește măsurile preventive în procesul penal.

Consultând și analizând opiniile și interpretările oferite de specialiștii în drept penal și procesual penal cu privire la procesul de înlocuire a măsurilor preventive, am găsit lucrări științifice precum "Procedura penală. Partea specială. Ediția a II-a revizuită și adăugită" de Gheorghe Muscalu și Ioan Rus, care oferă o analiză detaliată a reglementărilor legale în materie de măsuri preventive și a practicii judiciare recente.

Mijloacele procesuale reprezintă instituții fundamentale ale dreptului procesual penal utilizate de autoritățile judiciare pentru a asigura desfășurarea corespunzătoare și eficientă a urmăririi penale și judecății. Rolul lor esențial este să prevină sau să înlăture obstacolele care ar putea împiedica buna desfășurare a procesului penal. Pe parcursul derulării procesului penal, pot apărea diverse dificultăți care ar putea afecta eficacitatea activității judiciare. Astfel, în lipsa unor măsuri adecvate, persoana învinuită sau inculpată lăsată în libertate ar putea să comită alte infracțiuni sau ar putea să complice stabilirea adevărului prin ștergerea urmelor, intimidarea martorilor, falsificarea unor documente sau a altor mijloace de probă, sau chiar ar putea să dispară pentru a se sustrage de la aplicarea sancțiunii penale. În alte situații, sunt necesare măsuri pentru a

evita riscul ca executarea silită a persoanelor obligate să suporte daune civile sau amenzi să nu fie eficientă. În acest context, legea procesuală a instituit măsurile procesuale ca mijloace menite să asigure buna desfășurare a procesului penal.

Măsurile procesuale sunt privite ca mijloace legale de limitare sau restricționare a unor drepturi și libertăți fundamentale, prin intermediul cărora autoritățile judiciare asigură desfășurarea normală a procesului penal, executarea sancțiunilor aplicate și repararea pagubei cauzate prin infracțiune sau prevenirea comiterii de fapte antisociale. Legiuitorul împarte măsurile procesuale în două categorii mari: măsurile de prevenție și celelalte măsuri procesuale. Măsurile de prevenție sunt, la rândul lor, împărțite în măsuri preventive privative de libertate (precum reținerea, arestul la domiciliu și arestarea preventivă) și măsuri preventive restrictive de libertate (cum ar fi controlul judiciar, controlul judiciar pe cauțiune etc.). Cealaltă categorie de măsuri procesuale cuprinde măsurile de siguranță cu caracter medical, măsurile asiguratorii, restituirea bunurilor și restabilirea situației anterioare săvârșirii infracțiunii.

Aceste măsuri procesuale de constrângere, fiind acțiuni procesuale facultative și auxiliare, contribuie la desfășurarea actelor principale și altor acțiuni procesuale importante prin asigurarea participării părților la proces, prevenind astfel împiedicarea aflării adevărului sau garantând recuperarea prejudiciului cauzat de infracțiune sau executarea sancțiunii amenzii. Prin urmare, în esență, măsurile procesuale reprezintă mijloace de constrângere utilizate de autoritățile judiciare în cadrul procesului penal pentru a asigura executarea pedepsei și repararea pagubei cauzate de infracțiune, precum și pentru a asigura îndeplinirea obligațiilor procesuale de către părți, în scopul asigurării eficacității procesului penal. Cele mai importante măsuri procesuale în sfera penală sunt cele care vizează restrângerea libertății.

Acestea pot fi dispuse ori de câte ori există temeiuri rezonabile să se creadă că, lăsată în libertate, persoana învinuită sau inculpată ar putea comite alte infracțiuni sau ar putea împiedica aflarea adevărului prin diverse mijloace, sau chiar ar putea să se sustragă de la urmărirea penală, judecată sau executarea sancțiunii penale. În sfera civilă, cele mai importante sunt măsurile asiguratorii, precum poprirea și sechestrul asigurator, care vizează aspecte legate de drepturile patrimoniale și au ca scop evitarea riscului ca executarea silită a persoanelor obligate să suporte daune civile sau să plătească amenzi să fie lipsită de eficiență.

Discuțiile și rezultatele obținute:

În practica judiciară pot exista cazuri în care inculpatul încalcă măsura preventivă și este ulterior arestat. Încălcarea unei măsuri preventive poate include diverse acțiuni, cum ar fi părăsirea localității fără permisiunea autorităților, contactarea unor anumite persoane, încălcarea interdicțiilor specifice sau nerespectarea altor condiții impuse de măsura respectivă.

Atunci când o astfel de încălcare este constatată de către autoritățile competente, acestea pot lua măsuri pentru a asigura buna desfășurare a procesului penal și pentru a preveni riscul de comitere a altor infracțiuni. În unele cazuri, aceste măsuri pot include arestarea inculpatului pentru a asigura prezervarea ordinii publice și pentru a preveni riscul de evadare sau de reiterare a infracțiunilor.

Este important de menționat că decizia de arestare a inculpatului în astfel de situații trebuie să fie justificată și temeinică, iar inculpatul are dreptul să conteste această decizie în fața instanței de judecată. Instanța va analiza circumstanțele specifice ale cazului și va decide dacă arestarea este necesară și proporțională în raport cu scopurile procesului penal și cu drepturile individului.

Un aspect evident este complexitatea procesului decizional al procurorului în ceea ce privește înlocuirea măsurilor preventive. Procurorii trebuie să țină cont de o serie de factori, inclusiv gravitatea presupusei infracțiuni, probatoriul existent în dosar, antecedentele penale ale persoanei în cauză și riscul de sustragere sau de recidivă. Această analiză trebuie să fie temeinică și să ia în considerare toate circumstanțele relevante pentru a asigura o decizie corectă și proporțională.

Un alt aspect crucial în luarea deciziei de înlocuire a măsurilor preventive este respectarea drepturilor individuale. Persoana urmărită penal are dreptul la apărare și la un proces echitabil, iar decizia procurorului trebuie să fie fundamentată pe criterii obiective și să respecte garanțiile procesuale prevăzute de lege. Orice abatere de la aceste principii ar putea afecta integritatea și corectitudinea procesului penal.

Înlocuirea unei măsuri preventive neprivative de libertate cu una privativă de libertate poate avea consecințe semnificative asupra vieții și drepturilor individului. Reținerea și arestarea unei persoane pot afecta în mod serios libertatea personală, relațiile sociale și starea de sănătate mentală a acesteia. Prin urmare, este esențial ca procurorii să ia în considerare aceste repercusiuni și să încerce să minimizeze impactul negativ asupra persoanei urmărite penale.

În lumina acestor aspecte, devine clar că procesul de înlocuire a măsurilor preventive în faza urmăririi penale necesită o abordare echilibrată și responsabilă din partea procurorilor. Este esențial ca aceștia să aibă în vedere atât interesele statului, cât și drepturile individuale ale persoanei urmărite penale și să ia decizii în conformitate cu prevederile legale și cu principiile fundamentale ale justiției.

În cazul înlocuirii controlului judiciar cu arestarea preventivă, sunt incidente dispoziţiile art. 215 alin. 7 Cod de procedură penală, raportat la art. 242 alin. 3 Cod de procedură penală. Potrivit acestora, în cazul în care, pe durata măsurii controlului judiciar, inculpatul încalcă, cu rea-credinţă, obligaţiile care îi revin sau există suspiciunea rezonabilă că a săvârşit cu intenţie o nouă infracţiune pentru care s-a dispus punerea în mişcare a acţiunii penale împotriva sa, judecătorul de drepturi şi libertăţi, judecătorul de cameră preliminară sau instanţa de judecată, la cererea procurorului ori din oficiu, poate dispune înlocuirea acestei măsuri cu măsura arestului la domiciliu sau a arestării preventive, în condiţiile prevăzute de lege.

O atare hotărâre, de înlocuire a măsurii preventive luate iniţial cu o măsură mai grea, este supusă contestaţiei, în condiţiile art. 204 – 206 Cod de procedură penală. Această cale de atac este suspensivă de executare, cu anumite excepţii anume prevăzute de lege. Astfel, alin. 3 al art. 204 Cod de procedură penală dispune: contestaţia formulată împotriva încheierii prin care s-a dispus luarea sau prelungirea unei măsuri preventive ori prin care s-a constatat încetarea de drept a acesteia nu este suspensivă de executare. De asemenea, alin. 3 al art. 205 Cod de procedură penală prevede că nu este suspensivă de executare contestaţia formulată împotriva încheierii prin care s-a dispus luarea sau menţinerea unei măsuri preventive ori prin care s-a constatat încetarea de drept a acesteia. În fine, alin. 4 al art. 206 prevede că nu este suspensivă de executare contestaţia formulată împotriva încheierii prin care s-a dispus luarea sau menţinerea unei măsuri preventive ori prin care s-a constatat încetarea de drept a acesteia.

Prin urmare, în cazul înlocuirii măsurii controlului judiciar cu o măsură preventivă mai grea, în sensul dispunerii arestului la domiciliu ori arestării preventive, mandatul s-ar pune în executare după rămânerea definitivă a încheierii. Tot astfel, în cazul aplicării prevederilor alin. 2 al art. 242 Cod de procedură penală – în cazul înlocuirii unei măsuri preventive cu o alta mai uşoară,

încheierea primei instanţe va deveni executorie după respingerea contestaţiei, în condiţiile art. 203 şi următoarele Cod de procedură penală[2].

Concluzie:

Procesul de înlocuire a măsurilor preventive în faza urmăririi penale este un aspect crucial al sistemului judiciar, care implică responsabilități majore și are consecințe semnificative asupra drepturilor individuale și a evoluției ulterioare a procesului penal.

Este esențial ca în luarea deciziilor referitoare la măsurile preventive, procurorii să respecte în mod riguros drepturile individuale ale persoanei urmărite penale. Dreptul la un proces echitabil, la apărare și la prezumția de nevinovăție trebuie să fie garantate în toate etapele procesului penal, inclusiv în procesul decizional referitor la măsurile preventive.

Procesul decizional al procurorului în ceea ce privește înlocuirea măsurilor preventive trebuie să fie fundamentat pe o analiză echilibrată și proporțională a tuturor circumstanțelor cazului. Gravitatea presupusei infracțiuni, probatoriul existent în dosar, antecedentele penale ale persoanei în cauză și riscul de sustragere sau de recidivă sunt doar câteva dintre aspectele care trebuie luate în considerare în această analiză.

Decizia de înlocuire a măsurii preventive neprivative de libertate cu una privativă de libertate poate avea consecințe semnificative asupra vieții și drepturilor individului. Reținerea și arestarea unei persoane pot afecta în mod serios libertatea personală, relațiile sociale și starea de sănătate mentală a acesteia. Prin urmare, este esențial ca procurorii să fie conștienți de aceste repercusiuni și să încerce să minimizeze impactul negativ asupra persoanei urmărite penale în măsura în care este posibil.

Prin respectarea drepturilor individuale, evaluarea corectă a circumstanțelor cazului și asigurarea unei abordări echilibrate și proporționale în luarea deciziilor referitoare la măsurile preventive, se poate contribui la consolidarea încrederii în sistemul judiciar și la asigurarea unei justiții corecte și echitabile pentru toți cetățenii.

În viitor, este esențial ca sistemul judiciar să continue să îmbunătățească procedurile și practicile referitoare la măsurile preventive în faza urmăririi penale. Adoptarea unor standarde mai clare și mai transparente, promovarea unei colaborări mai strânse între autoritățile judiciare și alte instituții relevante, precum și consolidarea educației juridice și a conștientizării publice sunt doar câteva dintre direcțiile în care ar trebui să se orienteze eforturile viitoare în acest domeniu.

Prin implementarea acestor măsuri și menținerea unui angajament ferm față de principiile fundamentale ale dreptului, sistemul judiciar poate continua să își îndeplinească rolul său vital în asigurarea respectării legii și drepturilor individuale, contribuind la construirea unei societăți mai juste și mai echitabile pentru toți cetățenii săi.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Legea Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, în vigoare din 12 iunie 2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110 [online] [citat 20.04.2024] https://www.legis.md/

[2] Minuta întâlnirii reprezentanților Înaltei Curți de Casație și Justiție cu președinții secțiilor penale ale curților de apel chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inm-lex.ro/fisiere/d_2441/Minuta%20intalnire%20presedinti%20sectii%20penale.pdf

2. Constituţia Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1, p. 5-31.
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 54-55/502 [online] [citat 21.04.2024]. disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=7462&lang=ro
4. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. et al. Drept procesual penal. Chișinău: Ed. Cartier Juridic, 2005. p.960.
5. Dolea I., Ursu S., Bjorn L. et al. Arestarea preventivă în Republica Moldova și în țările europene: cercetare comparativă. Chișinău: Ed. Cartier Juridic, 2014. p.136.
6. Dolea I., Roman D., Rusu V. el al. Măsurile de detenție preventivă și alternativele acestora. Cercetare empirică. Chișinău, 2021. p.219.
7. Epure Gh. Necesitatea aplicării arestului preventive în cadrul investigării infracțiunilor cu character transfrontalier. In: Criminalitatea transfrontalieră și transnațională: Tendințe și forme actuale de manisestare, problem de prevenire și combatere : Materialele Conf. șt.-practice intern. din 26 iunie 2018. Chișinău, 2018, pp. 311-315.
8. Hotărârea CtEDO în cauza Dumont-Maliverg vs. Franța, din 31 mai 2005, parag. 65 [online] [citat 20.04.2024]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69178
9. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu”, nr. 1 din 15 aprilie 2013. In: Buletinul Curții Supreme de Uustiție a RM, 2013, nr. 7-8, p. 4.
10. Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice. Adoptat prin Rezoluţia Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966, art. 9 alin. 4. In: Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol. I. Chişinău, 1998, p. 30-50.
11. Pop Tr. Drept procesual penal. Vol. 3: Partea generala (continuare) : Acte, termene, nulitati si masuri procedurale : probele. Cluj: Tip. Centrală, 1947. p.505.
12. Minuta întâlnirii reprezentanților Înaltei Curți de Casație și Justiție cu președinții secțiilor penale ale curților de apel. [online] [citat 21.04.2024]. Disponibil: https://inm-lex.ro/fisiere/d_2441/Minuta%20intalnire%20presedinti%20sectii%20penale.pdf

CZU: 343.255:343.811:242.7 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.07**

IMPACTUL SOCIAL AL ACTIVITATII DE PREVENIRE A TORTURII *

SOCIAL IMPACT OF TORTURE PREVENTION ACTIVITY

POZNEACOVA Veronica,
cercetător științific stagiar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Universitatea de Stat din Moldova
https://orcid.org/0000-0003-0762-5049
Email:veronicapozneacova@gmail.com

Abstract

Prevenirea torturii include un șir de măsuri axate pe instruire, informare și monitorizarea regulată a locurilor de detenție cu scopul promovării unor modificări sistemice pe termen lung și crearea condițiilor în care este puțin probabil ca rele tratamente să fie comise. Prin implementarea acțiunilor cu scopul prevenirii aplicării torturii, tratamentului inuman și degradant în locurile de detenție se urmărește garantarea respectării demnității umane, a drepturilor persoanelor private de libertate, restaurarea echității sociale. Aplicarea torturii și a relelor tratamente fața de persoane, care anterior au săvârșit infracțiuni nu reprezintă triumfarea echității și răspunderea infractorului pentru durerea cauzată victimei, ci, din contra, determină creșterea volumului răului, suferinței și a urii în societate. Pe de altă parte, tratamentul uman al persoanelor private de libertate, acordarea asistenței psihologice, psihiatrice, sociale, juridice și de altă natură, crearea programelor de resocializare oprește ''cercul violenței'', permite reintegrarea socială a persoanelor, care anterior au comis infracțiuni și previne recidivă și repetarea comportamentului infracțional. În cadrul studiului dat ne-am pus drept scop analiza impactului politic, economic, social, filosofic al activității respective asupra gradului de respectare a drepturilor omului în locurile de detenție.

Keywords: *torture, penitentiary system, human rights, prevention, social impact, vulnerability, equity.*

Interzicerea torturii reprezintă unul dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional al drepturilor omului, fiind bazat pe dreptul tratatelor internaționale, susținut și dezvoltat de către practica instanțelor internaționale și regionale, cât și a organelor convenționale. În cazul în care statul susține lupta cu tortura și eradicarea acestui fenomen, atunci prevederile, care se regăsesc în cadrul dreptului internațional nu lasă loc pentru interpretări, fiind clar determinate obligații pozitive și negative ale autorităților. Cu toate acestea, problema principală constă în funcționarea de facto a acestor prevederi. Standardele dreptului internațional al drepturilor omului, de regulă, reprezintă o combinație de principii largi și a practicilor raționale [1], realizarea practică a cărora determină necesitatea respectării obligațiilor pozitive și negative de către autoritățile statului, axate pe două direcții majore, și anume prevenirea și combaterea torturii.

Conceptul prevenției activității infracționale, perfect aplicabil în cadrul activității de prevenire a torturii a fost laconic exprimat de către Cezare Becaria, care, în lucrarea sa "Despre crime și pedepse", menționa: "este mai ușor a preîntâmpina infracțiunile, decât a-i pedepsi pe infractori"[2, p. 393].

* Articol este publicat în cadrul proiectului *Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ) 01.05.02* Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova

Acest concept stă la baza activității de prevenire a torturii, axat pe identificarea riscurilor aplicării relelor tratamente, a grupurilor vulnerabile, încălcărilor sistemice a drepturilor omului în locurile de detenție pentru a preveni aplicarea torturii, tratamentului inuman și degradant.

Considerăm oportun să definim conceptul "prevenției", "prevenirea torturii" și specificul abordării bazate pe prevenirea relelor tratamente. Potrivit dicționarului Chambers, "a preveni" semnifică "a opri (pe cineva de a face ceva, pentru ca ceva să nu se întâmple), a stopa, a opri apariția, a face imposibil, a preveni". În domeniul sănătății publice, prevenirea reprezintă o strategie generală în lupta împotriva bolilor, care vizează prevenirea apariției, dezvoltării și răspândirii epidemiilor. Prevenirea criminalității include "strategii și măsuri menite să reducă riscul comiterii infracțiunilor și potențialele consecințe dăunătoare ale acestora pentru indivizi și societate, intervenind pentru a aborda multiple cauze ale comiterii acestora"[3, p. 2].

Aceste definiții, deși instructive, sunt insuficiente pentru a defini în mod corespunzător conceptul de prevenire a torturii și a altor forme de maltratare. În prezent, mai multe activități anti-tortură sunt descrise ca „prevenire", ceea ce determină necesitatea definirea formelor de prevenire a torturii, bazate pe etapă în care are loc intervenția și diferența abordărilor utilizate [3, p.2].

În prezent, în literatura de specialitatea nu există o viziune unanim recunoscută referitor la definirea noțiunii de prevenire a torturii, activităților, care pot fi poziționate ca cele îndreptate spre prevenirea relelor tratamente și nici analiza eficienței practice a acestora în garantarea drepturilor persoanelor deținute. Considerăm oportun să analizăm măsurile definite de către cercetători ca cele, care fac parte din domeniul respectiv, să stabilim specificul fiecărei dintre aceste măsuri și diferențele evidențiate de către doctrinari.

În conformitate cu Ghidul operațional pentru Instituțiile Naționale Pentru Drepturile Omului elaborat de către APT activitatea generală de prevenire a torturii poate fi clasificată în prevenție directă și cea indirectă.

1) Prevenție directă (atenuarea consecințelor) vizează **prevenirea aplicării torturii** prin reducerea factorilor de risc și eliminarea cauzelor posibile. Această intervenție se desfășoară înainte de aplicarea propriu zisă a torturii și are ca scop abordarea cauzelor profunde, care pot duce la tortură și rele tratamente, prin **instruire, informare și monitorizarea regulată a locurilor de detenție**. Prevenirea directă vizează modificări sistemice pe viitor pe termen lung și crearea condițiilor în care este puțin probabil ca rele tratamente să fie comise.

2) Prevenție indirectă (descurajarea) are loc după ce aplicarea torturii, a relelor tratamente și a maltratărilor a avut loc și are ca scop **prevenirea repetării unor astfel de acte**. Prin investigarea și documentarea cazurilor anterioare, denunțuri, procese, urmărirea penală și pedepsirea făptuitorilor, precum și despăgubirea victimelor, prevenție indirectă își propune să convingă potențialii torționari că „costurile" torturii depășesc orice „beneficii" posibile.

Impactul activității de prevenire a torturii asupra echității sociale: dimensiunea filozofico-juridică

În cadrul studiului respectiv considerăm oportun să analizăm impactul activității de prevenire a torturii asupra echității sociale, stabilind coraportul între măsurile implementate pentru combaterea fenomenului torturii și realizarea principiului fundamental al echității ca baza întregului sistem juridic.

În traducere din franceză equite și latină aequitas, -atis, echitate înseamnă nepărtinire, cumpătare, dreptate, potrivire [4, p. 108-109]. Echitatea reprezintă un principiu ce reglementează relațiile dintre oameni ca membrii ai comunității ce au un anumit statut și anumite obligații, de

aceea mulți filozofi, începând cu Platon și Aristotel, analizau echitatea ca pe o virtute socială [5, p. 173-177]. Platon a formulat conceptul echității în dialogul "Gorgias" ca fiind facultatea de a nu încălca drepturile altora și în a nu permite altora să încalce drepturile proprii [6]. În concepția lui Aristotel, cuvântul grecesc epieiheia sublinia valoarea unei justiții sociale, care urmărea îndreptarea legii acolo unde, din cauza caracterului său universal, nu corespundea [4, p. 108-109]. De la Aristotel ia naștere tradiția distincției dintre două tipuri de echitate – distributivă și corectivă. Echitatea distributivă presupune să se dea fiecăruia ce i se cuvine. Al doilea tip de echitate, cea corectivă, are scop de a corecta inegalități, injustiții apărute între oameni. Echitatea corectivă presupune o măsurare obiectivă, impersonală și reprezintă căutarea unei poziții medii între două extreme injuste [5, p. 173-177]. Diferența principală între aceste tipuri de echitate se rezumă la faptul că echitatea distributivă urmărește repartizarea bunurilor, funcțiilor, bogățiilor în dependența de meritele persoanei, iar echitatea corectivă vine să corecteze inegalitățile create prin aplicarea prevederilor legale. Din principiul filozofic al echității corective s-a format conceptul cunoscut în doctrină sub denumire de "discriminare pozitivă", care se manifestă printr-un tratament preferențial aplicat categoriilor vulnerabile de persoane, care, din cauza condițiilor sociale, economice sau de altă natură nu pot să-și realizeze efectiv drepturile. În acest caz, discriminarea pozitivă vine să elimine inegalitatea generată de aplicarea prevederilor legale, care determină tratament negativ diferențiat fața unele categorii de persoane, pentru a le acorda posibilitatea pentru realizarea deplină a drepturilor garantate de standardele internaționale și naționale.

Conotație socială a echității a fost subliniată de către filozoful american contemporan J. Rolls, autorul lucrării "Teoria echității", care compara echitatea cu adevărul: așa cum adevărul este principala virtute a gândirii, tot astfel și echitatea este prima virtute a instituțiilor sociale. Iată de ce prin toată istoria filozofiei trece ca un laitmotiv ideea că echitatea este ceea ce contribuie la binele comun [5, p. 173-177]. Echitatea vine să corecteze nedreptatea creată prin aplicarea uniformă și egală a legii, ajustând aplicarea acestea în dependența de particularitățile fiecărui caz individual.

În doctrina juridică nu există o definiție unanim recunoscută a echității. Profesorul Gheorghe Avornic formula conceptul echității astfel: "acțiunea principiului echității, în înțelesul modern al cuvântului, privește atât activitatea legiuitorului, cu ocazia elaborării actelor normative, cât și activitatea de interpretare și aplicare a dreptului de către organele care aplică legile"[4, p.108-109]. Echitatea a fost definită de către doctrinarul Ciucă V. M. ca tendința celor ce făceau justiția nu atât a aduce la îndeplinire normele juridice, cât de a înfăptui justiția [7, p. 174]. Filosoful român Mircea Djuvara percepea conceptul echității sociale separat de reglementările legislative, menționând: "legislația înfățișează formele generale de justiție, pe când echitatea se înțelege pentru fiecare apreciere juridică individual, fie pe baza legii, fie în afara de orice raportare la o legislație pozitivă"[8, p. 350]. Echitatea poate fi percepută separat de reglementările legislației în vigoare în cazul în care prin aplicarea uniformă a legii sunt lezate drepturile anumitei categorii de persoane. Din perspectiva juridică, legislația nu este încălcată, însă din perspectiva echității situația este absolut inechitabilă. Cu titlu de exemplu, putem menționa situația ipotetică în care statul garantează tuturor copiilor dreptul la învățătură, care poate fi realizat în instituții publice și private, toți copii fiind puși în poziție egală. Însă, în cazul în care părintele copilului cu deficiente locomotorii depune cerere de înmatriculare a copilului în instituție de învățământ în care nu sunt instalate rampe, copilul efectiv nu-și va putea realiza dreptul la educație, situația, care este contrară principiului echității. Acest exemplu ilustrează că egalitatea în drepturi nu întotdeauna contribuie la triumfarea justiției și realizarea efectivă a drepturilor garantate prin legislație.

În altă ordine de idei, menționăm că o analiză amplă a echității a fost efectuată de către doctrinarul Valeriu Capcelea, care formula conceptul de echitate ca fiind o înțelegere teoretică și o așezare practică a raporturilor dintre oameni, popoare și state în conformitate cu principiile egalității, echității și justiției sociale. Echitatea este o comportare fondată pe respectarea riguroasă și reciprocă a drepturilor și datoriilor, pe satisfacerea, în mod egal, a intereselor, a drepturilor și a datoriilor fiecăruia. Realizarea echității depinde, în plan obiectiv, de specificul relațiilor sociale fundamentale. Totodată, echitatea poate fi înțeleasă ca un principiu ce reglementează relație dintre oameni în ceea ce privește repartizarea valorilor sociale, care sunt concepute în cel mai larg sens – libertate, posibilități benefice, semne ale prestigiului și respectului, etc. [5, p. 173-177].

Cercetătorul V. Capcelea menționa că echitatea apare, în primul rând, ca o problemă a egalității. Cel mai simplu conținut al principiului echității constă în imperativul respectării egalității. Legătura dintre echitate și egalitate este precizată esențial de J. Rolls, care abordează echitatea ca principiu al organizării sociale. Astfel, egalitatea este o măsură a echității și inechității dintre oameni. Oamenii trebuie să fie egali în drepturi, și această egalitate trebuie să fie consfințită prin lege. În același timp, ei trebuie să fie egali atunci când este vorba de distribuția valorilor sociale. Echitabilă este însă și inegalitatea, atunci când este o distribuție inegală care oferă superioritate fiecărui[5, p. 173-177].

Egalitatea nu poate fi concepută fără analiza conceptului de echitate. Egalitate ca principiu se axează pe acordarea tuturor persoanelor a unui volum de dreptul și îndatorii egale. Cu toate acestea, egalitatea în drepturi și îndatorii nu include și egalitatea de șanse și nici egalitate în posibilitatea realizării efective a drepturilor declarate prin tratate, convenții internaționale și legislație națională. Echitatea, la rândul său, înlătură decalajul între reglementarea drepturilor egale în legislația și posibilitatea realizării reale a acestor drepturi de către beneficiari. Anumite categorii de persoane, printre care copii, femei, reprezentații grupurilor minoritare, persoanele în etate, persoanele cu necesități speciale sau cele din categorii social-vulnerabile nu-și pot realiza efectiv drepturile proclamate, din cauza prezenței dificultăților de ordin social, economic, a discriminării și imposibilității apărării drepturilor încălcate prin mijloace legale. Pentru a facilita realizarea drepturilor de către aceste categorii de persoane, sunt elaborate garanții, tratament preferențial și facilități suplimentare incluse în discriminare pozitivă. Prin introducerea acestor facilități se realizează principiul echității sociale, legiuitorul urmând să asigure nu numai egalitatea iluzorie în drepturi, ci și egalitatea de șanse și realizarea efectivă a drepturilor garantate.

În această ordine de idei, echitatea cere să fie stimate drepturile altui om, să nu se atenteze la o persoană străină și la prosperitatea ei. Atentatul la personalitate constă în provocare atât a unui prejudiciu fizic, cât și a unei ofense de ordin moral. Astfel, cel mai important lucru care stipulează principiul echității este respectarea drepturilor și demnității oamenilor [5, p. 173-177].

Demnitatea umană este un alt principiul strâns legat de cel al echității. Demnitatea umană reprezintă în sine un respect cuvenit și obligația respectării drepturilor individuale, prin simplă facultate de a fi a persoanei, indiferent de criterii precum statut social, economic, juridic, comportament, etc. Demnitatea este strâns legată de personalitatea umană, care reprezintă ceva mai mult, decât cea ce ea face. Ea este inițial valoroasă și demnă de respect, fapt ce nu poate fi determinat de nici o împrejurare, de nici o acțiune de o facultate concretă a ei. Caracterul incontestabil și obligatoriu al cerințelor morale își găsește materializarea în cerința ce ține de atitudinea fața de om ca ceva sfânt ce trebuie respectat, făcând abstracție de orice condiții concrete [5, p.30-31].

Principiul demnității umane este inerent ființei umane de la momentul nașterii, în opinii unor cercetători la care ne raliem și noi, din momentul concepției, și o însoțește pe parcursul vieții, asigurând respectul cuvenit față de corpul neînsuflețit al persoanei. Principiul demnității umane reprezintă baza societății democratice, a respectului și a bunei conviețuiri sociale. Subliniem caracterul inalienabil al demnității, aceasta fiind atribuită tuturor ființelor umane și asigură realizarea egalității tuturor persoanelor. Observăm că tratatele și convențiile internaționale în domeniul drepturilor omului poziționează principiul demnității ca o calitate fundamentală a personalității umane, fiind o valoare supremă care urmează să fie protejată prin elaborarea reglementărilor în domeniul drepturilor omului. Menționăm că reglementarea altor drepturi și libertăți va rămâne ineficientă, dacă nu va fi garantată și respectată demnitatea umană, ca valoare supremă, cât și demnitatea fiecărui om în parte fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială [9, art. 16, alin. (2)] sau calitatea procesuală [10, p. 73-81].

În această ordine de idei, menționăm că proclamarea drepturilor inalienabile a persoanei, principiile egalității, echității și libertății ființei umane determină cristalizarea conceptului non-violenței ca principiul fundamental al eticii juridice. Violența reprezintă uzurparea voinței libere care provoacă astfel de relații interumane în cadrul cărora unii oameni – prin intermediul forței și constrângerii exterioare – impun voința lor altora. Omul comite un act de violență atunci când îl lipsește pe un alt om de posibilitatea de a acționa conform voinței personele, nimicindu-l sau reducându-l la o situație de sclav[5, p. 30-31]. Remarcăm că tortura și aplicarea tratamentului inuman reprezintă una din cele mai grave forme ale violenței, care bate în demnitatea umană, se bazează pe prezența unui dezechilibru între puterile victimei și a agresorului, cauzarea suferințelor fizice și psihice cu un scop bine definit, cât și imposibilitatea victimei de a se apăra.

Adepții necesității sau a legitimității aplicării torturii în anumite cazuri, fața de anumite categorii de persoane afirmă că maltratarea poate avea loc pentru a salva viețile potențialelor victime, în special, în cazul planificării unor teracte, atacuri teroriste sau invocă argumentul bazat pe Legea Talionului, susținând necesitatea aplicării fața de infractor a tratamentului similar celui, căruia a fost supusă victimă. În plus, aplicarea torturii sau a tratamentului inuman poate fi argumentată, pe plan filozofic, de încălcarea "contractului social" de către infractor, care încalcă lege prin comiterea unei infracțiuni, fața de acesta nefiind aplicabile reglementări încălcate.

Aceste argumente, cât și necesitatea aplicării violenței în anumite situații au fost puternic combătute de către Martin Luter King, care afirma: „punctul slab al violenței este faptul că aceasta reprezintă o spirală, care duce în abis, dând naștere exact la ceea ce încearcă să distrugă. În loc să reducă răul, îl înmulțește. Aplicând forța, poate fi omorât un mincinos, dar nu poate fi distrusă minciună și să triumfe adevărul. Poate fi omorât omul, care urăște, dar nu va fi distrusă ura. Dimpotrivă, aplicarea violenței determină creștea nivelului de ură în societate, ca într-un cerc. Dacă răspundeți cu violență la aplicarea violenței, atunci nivelul de violența crește proporțional. Ura nu va birui ura — doar dragostea o poate face. **Ura naște ură, violența naște violență, iar cruzimea naște cruzime** în spirala distrugerii universale.... Reacția în lanț a răului, care generează ura, și războaiele care generează noi războaie trebuie să fie ruptă — altfel vom aluneca în abisul întunecat al autodistrugerii" [11].

Aplicarea torturii și a relelor tratamente fața de persoane, care anterior au săvârșit infracțiuni nu reprezintă triumfarea echității și răspunderea infractorului pentru durerea cauzată victimei, ci, din contra, determină creșterea volumului răului, suferinței și a urii în societate. Din contra, tratamentul uman al persoanelor private de libertate, acordarea asistenței psihologice,

psihiatrice, sociale, juridice și de altă natură, crearea programelor de resocializare oprește "cercul violenței", permite reintegrarea socială a persoanelor, care anterior au comis infracțiuni și previne recidiva și repetarea comportamentului infracțional.

Marele Winston Churchill remarca că unul dintre cele mai elocvente semne ale civilității oricărui stat este starea de spirit și atitudinea societății față de infracțiuni și tratamentul infractorilor [12][14]. Nelson Mandela exprima ideea asemănătoare astfel: "Națiunea nu trebuie să fie judecată prin atitudine fața de cetățeni de frunte, dar prin atitudinea față de cei mai vulnerabili – Africa de Sud trata deținuții ca animalele"[13]. Aceste afirmații se bazează pe vulnerabilitatea sporită a unor categorii de persoane, în special a celor private de libertate, drepturile cărora sunt deseori încălcate, fiind prezent fenomenul abuzului de drept din partea colaboratorilor locurilor de detenție. Persoanele deținute sunt membrii egali ai societății, drepturile cărora urmează să fie garantate și asigurate. Rolul întregii societăți, în general, și a autorităților statului, în particular se manifestă prin crearea condițiilor corespunzătoare, care permit realizarea eficientă a drepturilor, demnității umane și punerea în valoare a personalității umane a deținuților.

Prin urmare, din perspectiva filosofico-juridică impactul activității de prevenire a torturii este foarte variat și include în sine promovarea respectării demnității persoanelor private de libertate, prevenirea aplicării tratamentului inuman și degradant, elaborarea recomandărilor pentru realizarea mai eficientă a drepturilor persoanelor deținute. Prevenirea torturii ajuta la promovarea respectului pentru demnitatea umană și prevenirea abuzurilor împotriva persoanelor vulnerabile, în special celor din grupuri minoritare, refugiați și migranți, precum și persoanele care se află în custodie sau în alte forme de detenție.

Măsurile implementate au ca scop reabilitarea victimelor și repunerea lor în drepturi. În acest caz, echitatea socială se realizează prin acordarea suportului necesar persoanelor deținute, care reprezintă o categorie vulnerabilă la abuzuri din partea colaboratorilor organelor de drept. Victimele încălcării drepturilor omului în sistem penitenciar deseori nu pot să-și apere eficient drepturile din cauza fenomenului impunității colaboratorilor organelor de drept, ineficienței modalităților de adresare a plângerilor la organele competente și neinvestigarea acestora sau abținerea de la adresarea plângerilor din teama persecutărilor. Prin implementarea măsurilor preventive, se urmărește realizarea eficientă a drepturilor deținuților și diminuarea riscurilor maltratării acestora.

În plus, activitate de prevenire a torturii se axează pe acordarea diferitor categorii de deținuți, în special celor, care fac parte din grupuri vulnerabile, a posibilităților egale de realizare a drepturilor. Cu titlu de exemplu, menționăm că copiilor reținuți se acordă garanții suplimentare, în special este obligatorie prezența psihologului sau pedagogului la interogarea minorului. Introducerea garanțiilor suplimentare este dictată de specificul dezvoltării psihice a minorului, imposibilitatea conștientizării esenței acțiunilor procesual-penale la care face parte și tendința de a minimaliza impactul psihologic al acțiunilor procesuale asupra dezvoltării viitoare a copilului. În acest caz, realizarea principiului echității determină, pe de o parte, elaborarea unei abordări diferențiate, axate pe necesitățile diferitor categorii de deținuți, iar pe de altă parte, în realizarea practică a acestor garanții și monitorizarea gradului de respectare a drepturilor acestor categorii de persoane.

[14] A se vedea în "*Dread, harsh orders not now heard in jails*", The Leader-Post, 23 iulie 1956. Aceste cuvinte au fost redate în cartea lui Churchill din 1951, *Closing the Ring* (Închiderea inelului), astfel: "nimic nu poate fi mai respingător pentru democrație decât să încarcerezi o persoană sau să o privezi de libertate pentru că este nepopulară. Acesta este cu adevărat test al civilizației". Citat după Ilya Vinitsky, Dostoyevsky Misprisioned: "The House of the Dead" and American Prison Literature, 2019 Online: Dostoyevsky Misprisioned: "The House of the Dead" and American Prison Literature (lareviewofbooks.org)

Măsurile pentru prevenirea torturii sunt implementate pentru a preveni fenomenul automutilărilor și aplicării violenței de către codeținuți. Importanța acestora din perspectiva filozofico-juridică se manifestă prin promovarea principiului non-violenței și a soluționării conflictelor prin mijloace pașnice. În plus, prin prevenirea și combaterea relelor tratamente se urmărește realizarea justiției și a dreptății, cât și lupta cu abuzul din partea colaboratorilor organelor de drept.

Mecanismul Național pentru Prevenirea Torturii are un impact important asupra echității sociale, deoarece asigură protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor persoanelor, indiferent de statutul lor social sau economic. De asemenea, acesta ajută la promovarea egalității de gen și a drepturilor persoanelor din grupurile vulnerabile, precum minoritățile etnice, sexuale sau persoanele cu dizabilități.

Impactul social al activității de prevenire a torturii – abordare practică

Activitate de prevenire a torturii, în esența sa, are un impact social pozitiv. Tortura reprezintă o încălcare gravă a drepturilor omului și poate avea efecte distrugătoare asupra victimei și a societății în ansamblu. Prin prevenirea torturii, se contribuie la protejarea drepturilor omului, promovarea respectului pentru demnitatea umană și crearea unui climat de încredere între cetățeni și autorități.

La nivel practic, impactul social al activității de prevenire a torturii se manifestă prin eficientizarea sistemului de justiție penală prin îmbunătățirea formării și a capacității personalului din sistem, precum și perfecționarea sistemului de monitorizare și raportare a abuzurilor. În plus, implementarea măsurilor pentru prevenirea torturii contribuie la combaterea infracțiunilor comise de către colaboratorii organelor de drept și duce la descreștere a criminalității latente. Aceste măsuri se axează inclusiv pe identificarea erorilor judiciare și a deciziilor bazate pe depozițiile învinuitului depuse sub constrângere sau amenințare. În cadrul procesului penal operează prezumția nevinovăției, în conformitate cu care fiecare om este considerat nevinovat până când vinovăția sa nu este demonstrată în mod legal, în cadrul unui proces judiciar public. Impunerea persoanei să mărturisească împotriva sa încalcă principiul prezumției nevinovăției, legalității acțiunilor procesuale, iar toate probele obținute astfel urmează a fi excluse din probatoriul administrat [5, p.261, 275]. Legislația actuală interzice în mod expres impunerea persoanei să mărturisească împotriva sa, iar orice probe obținute prin constrângere urmează să fie excluse din probatoriu.

La nivel politic, impactul activității de prevenire a torturii se rezumă la promovarea responsabilității autorităților și a personalului de securitate pentru respectarea drepturilor persoanelor în custodia statului și realizarea corespunzătoare a obligațiilor pozitive și negative, care reies din prevederile tratatelor și convențiilor internaționale și regionale. Prin monitorizarea și raportarea cazurilor de tortură, se poate crește gradul de responsabilitate al instituțiilor și al personalului implicați în tratamentul deținuților sau al persoanelor aflate în custodia statului. Prin încurajarea unui dialog deschis și transparent cu organizațiile pentru drepturile omului și societatea civilă, activitatea de prevenire a torturii poate contribui la promovarea drepturilor omului și la asigurarea respectării acestora în mod efectiv. În plus, activitatea de prevenire a torturii poate încuraja guvernul și autoritățile să își asume responsabilitatea și să fie mai transparente în activitățile lor. De exemplu, după publicarea rapoartelor anuale privind tortura și tratamentul inuman sau degradant, autoritățile pot examina recomandările adresate de către experți și începe un dialog pentru implementarea eficientă a acestora și înlăturarea practicilor vicioase.

Activitatea de prevenire a torturii contribuie la crearea unui climat de încredere între cetățeni și autorități, îmbunătățirea relațiilor între persoanele și colaboratorii forțelor de ordine, la reducerea violenței și a conflictelor în societate. În cazul în care colaboratorii organelor de drept respectă drepturile persoanelor reținute aceasta generează încredere în forțele de ordine, raportarea infracțiunilor către victime și tragerea la răspundere penală a făptuitorilor. În plus, prin prevenirea torturii, poate fi promovată pacea și stabilitatea în societate, în special prin reducerea violenței și a conflictelor și promovarea unui mediu pașnic și stabil pentru toți cetățenii.

Activitatea respectivă are ca scop protejarea drepturilor omului. Prin prevenirea torturii, se poate asigura că drepturile omului sunt respectate în mod corespunzător. Aceasta include dreptul la viață, libertatea și siguranță persoanei, dreptul la un proces echitabil, dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentul inuman și degradant, dreptul la un remediu efectiv. Activitățile de prevenire a torturii se concentrează pe protejarea drepturilor omului și asigurarea că toți oamenii sunt tratați cu demnitate și respect. Prin monitorizarea, investigarea și raportarea cazurilor de tortură, se poate îmbunătăți protecția drepturilor omului în întreaga lume.

Schimbarea opiniei publice și atragerea atenției asupra necesității respectării plenare a drepturilor persoanelor deținute reprezintă alt domeniu în care se manifestă impact social al prevenirii torturii. În acest caz, întreagă activitate se axează pe promovarea drepturilor categoriei de persoane, care, de regulă, sunt neacceptați sau discriminați de către membrii societății, iar prezența abuzului în sistemul penitenciar este percepută ca fiind "un atribut obligatoriu" al sistemului penitenciar. Activitățile de prevenire a torturii pot ajuta la sensibilizarea publicului cu privire la problema torturii și la consecințele acesteia asupra victimei și societății în ansamblu. Prin promovarea unei culturi a respectului pentru drepturile omului, se poate reduce toleranța pentru abuzurile împotriva persoanelor vulnerabile. Prin organizarea de evenimente publice, seminare și campanii de conștientizare, activitatea de prevenire a torturii poate contribui la educarea publicului cu privire la importanța drepturilor omului și la promovarea unei culturi a respectării acestora.

Impactul activității de prevenire a torturii la nivel economic se axează pe două direcții: 1. diminuarea costurilor pentru reabilitarea victimelor torturii; 2. reintegrarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție, care pot contribui prin alocații la bugetul public național. În primul rând, aplicarea torturii poate duce la costuri semnificative pentru sistemul judiciar și pentru sistemul de sănătate, în special atunci când victimele trebuie să primească tratament medical și reabilitare, ca urmare a traumelor psihologice și fizice suferite. În plus, tortura poate duce la pierderea locurilor de muncă și a productivității în rândul victimelor, ceea ce poate avea un impact negativ asupra economiei naționale. Prin urmare, prevenirea torturii poate ajuta la reducerea costurilor asociate cu creștere a investițiilor străine și la o îmbunătățire a perspectivei economice.

Prin urmare, concluzionăm că activitatea de prevenire a torturii include în sine un număr de măsuri menite să asigure respectarea plenară a drepturilor persoanelor private de libertate, reintegrarea lor în societate, respectarea demnității umane, ca principiul fundamental al statului de drept, sensibilizarea populației referitor la necesitatea respectării drepturilor persoanelor private de libertate, cât și creșterea încrederii cetățenilor în autoritățile statului. Această activitate are un puternic impact moral, fiindcă promovează respectarea drepturilor unei categorii vulnerabile de persoane, situația determinată de aplicarea sancțiunii privative de libertate fața de aceștia. Prin desfășurarea activității de prevenire a torturii este posibilă oprirea „cercului violenței", reeducarea și resocializarea deținuților și eradicarea culturii violenței din sistemul penitenciar.

Bibliografie

1. Carver R., Handley L. *Effective torture prevention Research handbook on torture: Legal and medical perspectives on prohibition and prevention* [ISBN: 9781788113953] / edited by Malcolm D. Evans and Jens Modvig (Edward Elgar, 2020).
2. Беккария Ч., *О преступлениях и наказаниях*, Москва, a.1939, p.393
3. *Preventing Torture An Operational Guide for National Human Rights Institutions* APF, APT and OHCHR May 2010, Online: Preventing Torture: An Operational Guide for National Human Rights Institutions (ohchr.org)
4. Avornic G., *Tratat de teoria general a statului și dreptului* (în două volume). Vol. 2 Chișinău, 2010, Tipogr. Centrală
5. Capcelea V., *Deontologia juridică*, Chișinău, Editura ARC, 2007
6. Платон, Диалог *Горгий*, Собр. Соч. в 3-х томах. Том 1. М.: «Мысль», 1968
7. Ciucă V. M. *Lecții de sociologia dreptului*. Iași, Editura Polirom, 1998, p. 174
8. Djuvara M. *Teoria generală a dreptului, Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, București, Editura ALL BECK, 1999, p. 350
9. Constituția Nr. 1 din 29-07-1994 Constituția Republicii Moldova Publicat: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140 Modificat LP120 din 23.09.21, MO238/01.10.21 art.274; în vigoare 01.04.22 art. 16 alin. (2) Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro
10. Pozneacova V. *Interdicția aplicării torturii – mijlocul de garantare a respectării demnității umane. In: Interuniversitari*a, Ed. 18, 15 aprilie 2022, Bălți. Bălți, Republica Moldova: Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți, 2022, Ediția 18, Vol.4, pp. 73-81. ISBN 978-9975-50-283-2. Online:
11. Мартин Лютер Кинг-младший Online: Главная слабость насилия в том, что оно… Online: Главная слабость насилия в том, что оно... | Мартин Лютер Кинг-младший - Цитата (citaty.info)
12. Ilya Vinitsky, Dostoyevsky Misprisioned: "The House of the Dead" and American Prison Literature, 2019 Online: Dostoyevsky Misprisioned: "The House of the Dead" and American Prison Literature (lareviewofbooks.org)
13. Nelson Mandela Rules Online: Nelson Mandela Rules (un.org)

CZU: 351.941:342.7 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.08**

INDEPENDENȚA INSTITUȚIEI OMBUDSMANULUI, CONDIȚIE INDISPENSABILĂ A STATULUI DE DREPT ȘI ACCES LA VALORILE EUROPENE

INDEPENDENCE OF THE OMBUDSMAN INSTITUTION, AN INDISPENSABLE CONDITION OF THE RULE OF LAW AND ACCESS TO EUROPEAN VALUES

ZUBCO Alexandru,
Universitatea De Stat din Moldova
e-mail: alexandru.zubco@ombudsman.md,
alexandru_zubco@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9062-253

Abstract

The institution of the Ombudsman plays an important role in strengthening democracy, the rule of law, good administration, the protection and promotion of fundamental human rights and freedoms. It is the duty of the state to support and protect in this way, the Institution of the People's Advocate and to refrain from any action that undermines its independence. The competence of the Ombudsman regarding judicial or administrative authorities should be limited to ensuring the procedural efficiency and administrative functioning of this system. The People's Advocate will not be involved in the judicial system, for example, but will be able to monitor and report on the level of respect for the constitutionally guaranteed right to a fair trial. The ombudsman will not be able to annul an administrative act, but he will be able to support whether or not it contravenes international human rights standards. The ombudsman will not be able to hold civil servants accountable, but through his reports he will be able to reiterate the degree of respect for human rights by the public/administrative institution or any other entity. Obviously, in his mandate, the Ombudsman will not get involved in political, administrative or professional activities incompatible with his independence and impartiality. In this paper, the authors will analyze the level of compliance with the above-mentioned guarantees by the state authorities in the context of precedents from the Republic of Moldova and other states and how effective they are or can be in a state in democratic transition.

Keywords: *The People's Advocate, Ombudsman, international human rights standards, human rights, democracy, obligations of public authorities, Office of the People's Advocate, independence, impartiality, interference.*

Rezumat

Instituția Ombudsmanului joacă un rol important la întărirea democrației, principiului statului de drept, buna administrare, protecția și promovarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Îndatorirea statului este să suporte și protejeze pe această cale, Instituția Avocatului Poporului și să se abțină de la orice acțiune care subminează independența sa. Competența Ombudsmanului ce ține de autoritățile judiciare sau administrative ar trebui limitată la asigurarea eficienței procedurale și funcționării administrative ale acestui sistem. Avocatul Poporului nu se va implica în sistemul judecătoresc spre exemplu, însă, va putea monitoriza și expune asupra nivelului de respectare a dreptului la un proces echitabil garantat constituțional. Ombudsmanul nu va putea anula un act administrativ, însă va putea susține dacă acesta contravine sau nu standardelor internaționale privind drepturile omului. Ombudsmanul nu va putea atrage la răspundere funcționarii publici, însă prin rapoartele sale va putea reitera despre gradul de respectare a drepturilor omului de instituția publică/ administrativă sau orice altă entitate. Evident că în mandatul său, Ombudsmanul nu se va implica în activități politice, administrative sau profesionale incompatibile cu independența și imparțialitatea sa. În prezenta lucrare, autorii vor analiza

asupra nivelului de respectare a garanțiilor sus-expuse de autoritățile statele în contextul unor precedente din Republica Moldova și alte stat și cât de eficiente sunt sau pot fi acestea într-un stat în tranziție democratică.

Cuvinte cheie: *Avocatul Poporului, Ombudsmanul, standarde internaționale privind drepturile omului, drepturile omului, democrație, obligațiile autorităților publice, Oficiul Avocatului Poporului, independență, imparțialitate, imixtiune.*

Doctrina și standardele internaționale au dezvoltat și tălmăcit în timp asupra principiilor privind Instituțiile naționale de protecție a drepturilor omului. Toate acestea, s-au focusat asupra celor mai importante principii vitale privind funcționalitatea echidistantă a Instituției Ombudsmanului precum independența organizațională, operațională, financiară și imparțialitatea față de putere și alte influențe necorespunzătoare. În avizul din 2006, Curtea Constituțională a R. Moldova a reținut că instituția Ombudsmanului reprezintă fundamentul consolidării democrației, a statului de drept și a drepturilor omului și libertăților fundamentale. In concreto, o orânduire democratică nu ar putea să subexiste fără o instituție națională de protecție a drepturilor omului cu împuterniciri depline și recunoaștere constituțională, funcțională și organizațională. Tot atunci, Curtea menționează că instituția Avocatului Poporului este o garanție a dezvoltării democratice între stat și comunitate, pentru a menține un dialog dintre autoritatea publică și persoană, respectării valorilor unanim recunoscute privind drepturile omului. Mai mult, instituția Ombudsmanului poate să acționeze ca mecanism al responsabilității democratice, promovând astfel, progresul drepturilor omului în stat, și poate fi considerată o instituție cu responsabilitate orizontală în guvernările democratice [1].

În 2017, Constituția R. Moldova este completată cu articolul 59^1 cu titlul „Statutul și rolul Avocatului Poporului" recunoscând astfel supremația acestei instituții în protecția drepturilor omului. Printre garanțiile constituționale diferite Ombudsmanului menționăm independența și imparțialitatea acestuia pe durata mandatului (7 ani); nesupunerea Avocatului Poporului la vreun mandat imperativ sau reprezentativ; lipsa răspunderii juridice pentru opiniile exprimate în legătură cu exercitarea mandatului; protecție împotriva imixtiunii, ignorării intenționate a sesizărilor, a recomandărilor, împiedicării sub orice formă a activității; revocare condiționată, statut stabilit într-o lege organică. Misiunea constituțională a Avocatului Poporului este cea de asigurare a promovării și protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [2]. Aparent opinăm că această fundamentare constituțională a fost mai mult necesară pentru a spori eficiența și puterea discreționară a Instituției Ombudsmanului față de autoritățile statale supravegheate de la independență încoace. Se pare că, pentru entitățile publice nu au fost suficiente garanțiile stipulate în Legea organică cu privire la Avocatul Poporului, fie standardele internaționale. Această concluzie derivă din șirul de afecțiuni asupra independenței instituției Avocatului Poporului admise de puterea executivă și legislativă în special în pofida supremației constituționale. Totuși, considerăm că pentru instituția națională de protecție a drepturilor omului, reglementarea constituțională reprezintă un succes inestimabil și o apreciere meritorie. Mai ales, că Republica Moldova a ales deziderатul valorilor supreme prin a fi un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic sunt garantate.

Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) stabilește că Avocatul Poporului asigură respectarea drepturilor și libertăților omului de către autoritățile publice, de către organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, și de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile. Activitatea Avocatului Poporului este

realizată prin contribuirea la apărarea drepturilor și libertăților omului prin prevenirea încălcării acestora, prin monitorizarea și raportarea modului de respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la nivel național, prin perfecționarea legislației ce ține de domeniul drepturilor omului, prin colaborarea internațională în acest domeniu, prin promovarea drepturilor și libertăților omului și a mecanismelor de apărare a acestora, prin aplicarea procedeelor reglementate de legislația specială. Astfel, legea organică enumeră o listă largă de instrumente aflate la dispoziția Avocatului Poporului pentru a preveni, promova și proteja drepturile omului. În continuare, cadrul legal recunoaște că instituția Avocatului Poporului este autonomă și independentă față de orice autoritate publică, persoană juridică, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, și față de orice persoană cu funcții de răspundere de toate nivelurile [3].

Observăm că legiuitorul a specificat exhaustiv asupra căror actori publici sau particulari se răsfrânge autonomia și independența Avocatului Poporului. *In concreto,* articolul 7 din Codul administrativ al R. Moldova prevede că o „autoritate publică" se consideră orice structură organizatorică sau organ instituit (ă)/ instituit prin Lege sau printr-un alt act normativ, care acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public. Iar, o „persoană juridică" potrivit legislației civile este un subiect de drept constituit în condițiile legii, având o organizare de sine stătătoare și un patrimoniu propriu și distinct, afectat realizării unui scop conform cu legea, ordinea publică și bunele moravuri [4]. Aici, deocamdată, nu observăm vreo problemă privind extensiunea autorității Ombudsmanului față de autoritățile publice și persoanele juridice. Deși, reglementarea relațiilor dintre Avocatul Poporului și persoanele juridice ar trebui mult mai evidențiată începând cu introducerea prevederilor respective în legislația cadru de funcționalitate a oricăror tipuri de persoane juridice, or, la moment orice persoană juridică poate disconsidera actele Ombudsmanului sub orice motiv și această entitate nu va putea fi atrasă la vreo formă de răspundere reală. În practica instituției, Avocata Poporului pentru drepturile copilului în 2019 a încercat să intervină în apărarea dreptului la muncă al unor minori la un aqua-parc din Ialoveni, însă accesul i-a fost restricționat. Agentul economic nu a fost sancționat în niciun mod pentru imixtiune sau afectarea independenței demnitarului public[15].

Suplimentar, mai apare o problemă cu privire la extinderea independenței Ombudsmanului față de „alți agenți publici" care nu sunt „funcționarii publici de toate nivelurile". O trimitere la cadrul legal cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public arată că „funcționarul public" este persoana fizică numită, în condițiile legii într-o funcție publică în scopul realizării prerogativelor de putere publică. Această persoană nu poate fi cu funcție de demnitate publică, personal încadrat în cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică, persoane ce desfășoară activități auxialiare, personal angajat pe o perioadă determinată din contul altor venituri, etc [5]. De altfel, legea specială nu se extinde direct asupra „persoanelor cu demnitate publică", iar Ombudsmanul ar putea avea rezistență serioasă din partea demnitarilor în mandatul său. Demnitarii ar putea să submineze cu ușurință independența Avocatului Poporului, deoarece aceștia nu sunt incluși în lista persoanelor față de care primul are autonomie și independență. Totuși, dacă această listă va rămâne exhaustivă, atunci Ombudsmanul ar putea uza de prevederile al.2, al articolul 3 din Legea 52 ce prevede că „nimeni" nu îl poate obliga pe Avocatul Poporului să se supună instrucțiunilor sau dispozițiilor sale. În opinia autorilor, formularea „nimeni" ar fi cea mai potrivită pentru asigurarea unor garanții efective de independență. Nimeni nu ar trebui să-i indice Ombudsmanului căile de parcurs într-o speță concretă sau proces de monitorizare a nivelului de

[15] https://tvrmoldova.md/social/un-minor-s-a-plans-la-avocatul-poporului-ca-nu-isi-primeste-drepturile-la-locul-de-munca-accesul-ombudsmanului-in-aqua-parc-a-fost-interzis/

respectare a drepturilor omului. Atunci când, legiuitorul/ demnitarii indică în actul normativ liste exhaustive, criterii restrânse de acțiune pentru Avocatul Poporului (aici nu luăm în considerare uzul de prerogativele tratatelor internaționale) pentru a proteja interesele politice sau altele, reprezintă o reală afecțiune a independenței Ombudsmanului. Mai mult, legea cu privire la Avocatul Poporului nu cuprinde garanții de independență față de „entitățile politice", „persoane și organizații internaționale", „alte formațiuni statale sau informale", orice alți „agenți publici sau particulari", ceea ce, în oricare măsură, face dificilă activitatea de mandat al Avocatului Poporului.

În rezoluția Adunării Generale din 16 decembrie 2020 a fost subliniată importanța autonomiei instituțiilor Ombudsmanului față de ramurile executive sau judiciare ale Guvernului, agențiilor sau partidelor politice ale acestuia, acolo unde există, pentru a le permite să ia în considerare toate probleme legate de domeniile lor de competență, fără presiunea unei amenințări reale sau percepute și fără teama de represalii, intimidări sau recriminări sub orice formă, fie online sau offline, care le pot amenința funcționarea sau siguranța fizică și securitatea oficialilor lor [6]. În acest sens, Adunarea Generală a încurajat ferm statele membre (a) să ia în considerare consolidarea independenței și autonomiei instituțiilor Ombudsmanului în concordanță cu principiile privind protecția și promovarea instituției Ombudsmanului (Principiile de la Veneția), (b) crearea cadrului constituțional și legislativ necesar pentru instituțiile Ombudsmanului, (c) acordarea sprijinului și protecției statului, (d) alocarea financiară adecvată pentru personal și alte nevoi bugetare; (e) un mandat larg care să cuprindă toate serviciile publice, (f) conferirea atribuțiilor care să asigure instrumentele de care au nevoie pentru a selecta problemele, pentru a rezolva cazurile de administrare defectuoasă, pentru a investiga serios și pentru a comunica rezultatele, (g) să asigure toate mijloacele adecvate pentru exercitarea eficientă și independentă a mandatului lor, (h) să consolideze legitimitatea și credibilitatea acțiunilor lor, ca mecanisme pentru promovarea și protecția drepturilor omului, promovarea bunei guvernări și a respectării statutului de drept, (i) să ia măsuri pentru a se asigura că există o protecție adecvată împotriva constrângerilor, represaliilor, intimidării sau amenințărilor, inclusiv din partea altor autorități și că aceste fapte cercetate prompt și în mod corespunzător, iar autorii sunt trași la răspundere. Cât privește rolul Instituției Ombudsmanului în consolidarea independenței și autonomiei sale, Adunarea susține că însăși instituția Ombudsmanului trebuie să funcționeze în conformitate cu toate instrumentele internaționale relevante (Principiile de la Paris, Principiile de la Veneția) și să-și sporească capacitatea de a asista statul în promovarea și protecția drepturilor omului și respectarea statului de drept [7].

Stricto senso, unul din criteriile pentru care o instituție de protecție a drepturilor omului poate fi independentă, ar fi ca aceasta să-și realizeze atribuțiile, iar Ombudsmanul - mandatul său, în conformitate cu Principiile de la Paris, Principiile de la Veneția și alte standarde privind funcționalitatea instituțiilor de protecție a drepturilor omului. Al doilea criteriu, la fel de important este ca instituția Avocatului Poporului să poată asista Statul în promovarea, protecția drepturilor omului, promovarea bunei guvernări și respectării statului de drept. Instituția Ombudsmanului trebuie să fie destul de curajoasă pentru a putea monitoriza și raporta efectiv nivelul de respectare a drepturilor omului de stat/ autorități publice fără ai fi frică de aceste autorități. Opinăm că, doar în asemenea condiții, o instituție de protecție a drepturilor omului va fi suficient de independentă.

În continuarea prezumțiilor menționate *supra*, Tratatul de la Maastricht (1992) prevede că una din cerințele de accedere la funcția de Ombudsman European trebuie să fie ales din rândul persoanelor care [...] prezintă toate garanțiile de independență. La fel, pe durata mandatului, Ombudsmanul European trebuie să fie complet independent și imparțial în exercitarea atribuțiilor

sale; să nu solicite și accepte instrucțiuni de la niciun guvern, instituție, organism, oficiu sau entitate; să se abțină de la orice act incompatibil cu caracterul funcțiilor sale și să nu exercite nicio altă funcție politică sau administrativă sau orice altă ocupație, indiferent dacă este remunerată sau nu. Aceste criterii sau precondiții sunt imperios importante pentru ca Ombudsmanul european să-și exercite eficient mandatul privind tratarea cazurilor de administrare defectuoasă în cadrul activității instituțiilor, organismelor, oficiilor sau agențiilor Uniunii Europene. Pe lângă calitățile sale de independență, regulile europene arată că Ombudsmanul este total independent *de jure și de facto* în exercitarea funcțiilor sale. Prin urmare, nicio agenție europeană nu poate să pună la dubii independența Ombudsmanului european sau să se opună acestuia în cadrul mandatului. Acesta dispune de autoritatea unui ombudsman parlamentar [8]. Iar, în temeiul Cărții drepturilor fundamentale a Uniunii Europene dreptul la bună administrare este un drept fundamental al cetățenilor Uniunii. Respectiv, orice cetățean UE are dreptul să sesizeze Ombudsmanul European cu privire la cazurile de administrare defectuoasă în activitatea instituțiilor europene [9]. De altfel, potrivit Statutului Ombudsmanului European, agențiile europene sunt obligate (a) să susțină independența Ombudsmanului pentru asigurarea respectării efective a drepturilor omului, (b) să consolideze capacitatea instituției de a efectua anchete aprofundate și imparțiale, (c) să pună la dispoziția sa toate instrumentele necesare pentru exercitarea cu succes a funcțiilor Ombudsmanului prevăzute în tratatele europene [10]. Așadar, responsabilitatea de asigurare a independenței instituției Ombudsmanului european este pusă în sarcina agențiilor europene supuse monitorizării sau anchetărilor în cazurile de administrare defectuoasă. Considerăm că acest mecanism asigură o dublă obligațiune pentru entitățile europene față de instituția Ombudsmanului, atribuțiile, competențele și rolul acesteia în Uniunea Europeană. Această abordare a responsabilităților dintre instituția Ombudsmanului și agențiile europene ar putea să se regăsească în normele naționale pentru a asigura o mai bună independență instituțională și efectivă Avocatului Poporului.

O altă formă de exercitare a independenței instituționale este atunci când Instituția Ombudsmanului poate acționa fără vreo autorizare prealabilă. Sub aspect pozitiv, legislația națională oferă un șir de garanții în acest sens Avocatului Poporului și personalului Oficiului Avocatului Poporului de a acționa în mandatul de prevenire și protecție a drepturilor omului fără vreo informare sau autorizare oficială a autorității supuse monitorizării. Comparativ cu alte state europene, Avocatul Poporului din R. Moldova are un șir de drepturi în exercitarea mandatului față de autoritățile publice. Ombudsmanul autohton va fi primit imediat și fără nicio formă de obstrucțiune sau în întârziere în audiență la orice entitate sau conducător, are acces liber și fără întârziere în instituții și locuri privative, are acces nelimitat și imediat în orice loc privativ în orice moment, sector sau informație privind tratamentul persoanelor private de libertate. Totuși, în practica instituției Oficiului Avocatului Poporului au existat cazuri de întârziere în asigurarea vizitei sau obstrucționarea accesului în locurile privative. Unele entități publice naționale continuă să fie reticente referitoare la competențele Ombudsmanului din diverse motive. Aici, Avocatul Poporului dispune de prerogativa intervenirii cu un demers pentru intentarea unei proceduri disciplinare, contravenționale sau penale în privința persoanei cu funcție de răspundere, care a comis încălcări ce au generat lezarea drepturilor omului sau a admis imixtiune în activitatea Avocatului Poporului.

Într-o altă ordine de idei, ex-Avocatul Parlamentar (2008-2013), Dl Anatol Munteanu, spunea că instituția națională de promovare și protecție a drepturilor omului, inovație pentru R. Moldova, în anii ei de existență s-a impus, încet, dar temeinic, ca o dimensiune a democrației în societatea noastră. Ex-avocatul parlamentar opinează că experiența multor state cu democrație dezvoltată demonstrează că funcționarea corectă a instituției naționale de apărare a drepturilor

omului poate fi foarte efectivă, în special când există gradul de pregătire al cetățenilor și societății de a susține instituția Ombudsmanului, îndemnând Statul să îndeplinească recomandările acesteia. Altfel spus, eficiența activității avocaților parlamentari depinde direct de gradul de maturitate și activism la societății civile [11]. Susținem afirmațiile autorului integral, or, instituția Ombudsmanului are nevoie de sprijinul societății, mass-mediei, sectorului asociativ și academic, ori de câte ori interacționează cu Statul în scopul remedierii unor încălcări a drepturilor omului. Mai mult, Principiile de la Paris încurajează dezvoltarea relațiilor Ombudsmanului cu organizațiile active neguvernamentale dedicate promovării și protejării drepturilor omului, dezvoltării economice și sociale, combaterii rasismului, protejării grupurilor vulnerabile sau domeniilor specializate, etc [12]. În lipsa suportului comunității pentru care se luptă generic Ombudsmanul, nu putem afirma despre o credibilitate, autoritate, respect sau funcționalitate deplină și independentă. Societatea este în drept moral să noteze activitatea Ombudsmanului și să solicite explicații întemeiate, atunci când instituția Avocatului Poporului nu-și îndeplinește conștiincios angajamentele sau servește unui guvern/ partid politic sau agent particular, etc.

În pofida unui șir de recomandări internaționale, cadrului legal național sau constituțional, multe instituții naționale de protecție a drepturilor omului se confruntă cu diverse forme de imixtiune, afectare a independenței, obstrucționare, ignorare, trolling din partea demnitarilor publici, partidelor politice, autorităților publice, particularilor. Spre exemplu, în 2021, Avocata Poporului din România, Renate Weber a fost revocată de Parlamentul României, pentru o acuzație neconstituțională de „încălcare a Constituției și a drepturilor omului”. Un alt exemplu recent, este demiterea Avocatei poporului/ împuternicitei pentru drepturile omului din Ucraina de Rada ucrainează la 31 mai 2022 pentru o acuzație ce nu-i poate fi imputată unui Ombudsman „neasigurarea unor coridoare umanitare și alte activități privind apărarea drepturilor omului în legătură cu invazia Rusiei”. Un alt exemplu de subminare a garanțiilor de indepedență a Avocatului Poporului autohton includ reacțiile unor demnitari/ șefi de entități publice din 2023 urmare a concluziilor unor rapoarte speciale privind omisiunea protecției persoanelor aflate în custodie, precum și ignorarea cu desăvârșire a recomandărilor și activității acestuia de Guvern. Toate trei spețe, arată că în secolul XXI, activitatea instituțiilor Ombudsmanului este continuu penetrată prin diverse forme de influența politică, majoritatea parlamentară, entitățile centrale sau locale, etc. Această denotă că în societățile în tranziție democratică sau lipsite de cultura valorilor fundamentale nu putem pretinde la o independență absolută și garantată a instituției Ombudsmanului, precum și la o exercitare reală a mandatului acesteia. Instituția Avocatului Poporului rămâne extrem de vulnerabilă.

Ultimele modificări a articolului 4 (inviolabilitatea Avocatului Poporului) a Legii 52 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) subminează și mai mult din independența și activitatea Avocaților Poporului în relațiile cu sistemul judecătoresc sau orice altă „comandă politică”. Avocatul Poporului poate fi ușor acuzat (inclusiv dosar fabricat) pentru „acte de corupere”, reținut și suspendat din funcție, doar printr-o ordonanță de pornire a urmăririi penale, fără acordul Parlamentului. Aceste prevederi legale de facto, au scopul ascuns de a tempera și controla activitatea și efortul Ombudsmanului. Chiar dacă, legiuitorul afirmă că procedurile respective vor fi realizate în deplină corespundere cu garanțiile fundamentale, aceasta nu înseamnă neapărat că Ombudsmanul va beneficia de o imunitate funcțională efectivă, prevederi echitabile și proceduri transparente. Îngrijorările autorilor sunt motivate pe faptul că orice putere majoritară ar putea să uzeze de aceste instrumente legale pentru a revoca cu ușurință Avocatul Poporului incomod. Legea specială este extrem de vulnerabilă la acest aspect, iar prevederile contestate

privind inviolabilitatea Ombudsmanului afectează în mod inevitabil independența acestuia în raport cu statul. Recent, Subcomitetul pentru Acreditarea instituțiilor naționale de protecție a drepturilor omului a recomandat Oficiului Avocatului Poporului să pledeze pentru excluderea prevederilor privind afecțiunea imunității Ombudsmanului.

În concluzie, reiterăm că asigurarea independenței efectivă a instituției Ombudsmanului autohton este o precondiție esențială de accedere la valorile europene a Republicii Moldova asumate plenar în cadrul Acordului de asociere și declarațiilor publice. Guvernul trebuie să acorde o atenție suficientă Instituției naționale de protecție a drepturilor omului, așa cum o prevăd și cer angajamentele și standardele internaționale. Orice ingerință în activitatea Oficiului Avocatului Poporului este o afecțiune a democrației naționale și statului de drept. Opinăm că modelul de pasare a responsabilității pentru asigurarea independenței Ombudsmanului European în mandatul acestuia către agențiile europene ar fi o soluție optimă, necesară și potrivită cazului național. Sprijinul societății civile, actorilor academici, mass-mediei, activiștilor oferit instituției Ombudsmanului va contribui enorm la consolidarea democrației, independenței Avocatului Poporului și respectului față de drepturile omului, și invers. La fel, opinăm că Avocatul Poporului trebuie să-și consolideze independența sa și a instituției, prin actul de monitorizare și raportare a modului de respectare a drepturilor omului. Doar prin promovarea unei activități ample, focusate, profesioniste, cu intervenții prompte la orice tentativă sau abuz față de drepturile omului de către Guvern, va spori și independența acestuia.

Bibliografie

1. Avizul Curții Constituționale la proiectul de Lege pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu articolul 59^1 (Avocatul Poporului) nr.3 din 18 aprilie 2016, [Accesat 14.04.2024], Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=avize&docid=49
2. Constituția Republicii Moldova, din 29 iulie 1994, publicată în MO nr.78, art.140, [Accesat 14.04.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142462&lang=ro#
3. Legea nr.52 din 03 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), publicată în MO nr.110-114, art.278, [Accesat 14.04.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141519&lang=ro
4. Art.171 din Codul civil al R. Moldova nr.1107 din 06 iunie 2002, publicat în MO nr.66-75, art.132, [Accesat 14.04.2024], Disponibil:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143668&lang=ro#
5. Legea 158 din 04 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, publicată în MO nr.230-232, art.840, [Accesat 14.04.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143046&lang=ro#
6. Rezoluția adoptată de Adunarea Generală la 16 decembrie 2020, Rolul instituțiilor Ombudsmanului și Mediatorului în promovarea și protecția drepturilor omului, bunei guvernări și statului de drept (A/RES/75/186), [Accesat 14.04.2024], Disponibil: https://avp.ro/wp-content/uploads/2021/01/rolul-ombudsmanului-RO-2.pdf
7. Rezoluția adoptată de Adunarea Generală la 21 decembrie 2010. Rolul instituțiilor Ombudsmanului și Mediatorului în promovarea și protecția drepturilor omului, bunei guvernări și statului de drept (A/RES/65/207), [Accesat 14.04.2024] Disponibil:

https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n10/524/96/pdf/n1052496.pdf?token=ZcrJ2CaYdhEEYVaZU0&fe=true
8. Articolul 228 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, semnat la 07 februarie 1992, în vigoare din 01 noiembrie 1993, [Accesat 14.04.2024], Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/ro/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty
9. Articolul 41, 43 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2010/C83/02), [Accesat 14.04.2024], Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF
10. Regulamentul (UE, Euratom) 2021/1163 al Parlamentului European din 24 iunie 2021 de stabilire a statutului și condițiilor generale pentru exercitarea funcțiilor Ombudsmanului (Statutul Ombudsmanului european), [Accesat 14.04.2024] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1163
11. Anatol Munteanu, „Instituția Națională a Drepturilor Omului – o dimensiune a dmeocrației", Revista Institutului Național al Justiției nr.4 (23), 2012, rubrica Avocații Parlamentari, pag. 35, [Accesat 14.04.2024] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Institutia%20nationala%20a%20drepturilor%20omului.pdf
12. Principii referitoare la Statutul Instituțiilor Naționale (Principiile de la Paris), adoptate prin Rezoluția Adunării Generale nr.48/134 din 20 decembrie 1993 https://avp.ro/index.php/principiile-de-la-paris/, Disponibil:
13. CÂRNAȚ Teodor, Drept Constuțional, Chișinău, 2004, pag.89 [Accesat 16.04.2024], Disponibil: https://elibrary.ceiti.md/files/12/Televca/Juridica/Drept%20constitutional%20Teodor%20Carnat.pdf;
14. AVORNIC Gheorghe, POSTOVAN Dumitru, Instituția Avocatului Poporului (Ombudsmanul) și „Dreptul discreționar", Revista Națională de Drept nr.4/2015, pag.2, [Accesat 16.04.2024], Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Institutia%20Avocatul%20Poporului%20%28ombudsmanul%29%20si%20%E2%80%9Edreptul%20discretionar%E2%80%9D_0.pdf

CZU: 347.736(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.09**

DINAMICA PATRIMONIULUI PERSOANEI JURIDICE INSOLVABILE

THE DYNAMICS OF THE INSOLVENT LEGAL ENTITY'S ASSETS

CHIRTOACĂ Rodica,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-000-8141-6507.
e-mail; roddica@mail.ru
rchirtoaca@inbox.ru

Rezumat

Dinamica activelor în insolvență se referă la modul în care se schimbă și se gestionează activele unei companii în timpul procedurii de insolvență. Aceasta implică monitorizarea și evaluarea continuă a activelor pentru a înțelege modul în care se schimbă sau se dezvoltă în timpul procedurii de insolvabilitate. Această dinamică poate fi influențată de o varietate de factori, inclusiv deciziile luate de administratorul sau lichidatorul desemnat, acțiunile creditorilor și evoluțiile din cadrul procedurii legale.

Pe parcursul procedurii de insolvență, activitățile legate de gestionarea activelor pot include vânzarea de active pentru a stinge creanțele, reorganizarea sau restrucurarea activelor pentru a maximiza valoarea lor și evaluarea posibilităților de revitalizare a afacerii. În plus, este important să se urmărească și să se gestioneze în mod corespunzător eventualele riscuri sau probleme legate de active în cadrul procedurii de insolvabilitate.

Dinamica patrimoniului în insolvabilitate este un aspect esențial al procesului de restructurare financiară și poate avea un impact semnificativ asupra rezultatului final al procedurii de insolvență pentru toate părțile implicate.

***Cuvinte - cheie**, patrimoniu, licitație cu strigare, licitație cu reducere, negocieri directe, proces-verbal, decizie, comisie, adunare, comitetul creditorilor.*

Summary

The dynamics of assets in insolvency refers to how the assets of a company change and are managed during the insolvency proceedings. This involves the ongoing monitoring and evaluation of assets to understand how they are changing or developing during the insolvency process. This dynamics can be influenced by a variety of factors, including decisions made by the appointed administrator or liquidator, actions taken by creditors, and developments within the legal proceedings.

Throughout the insolvency proceedings, asset management activities may include selling assets to settle debts, reorganizing or restructuring assets to maximize their value, and assessing opportunities for business revitalization. Additionally, it's important to properly monitor and manage any risks or issues related to the assets within the insolvency procedure."

The dynamics of assets in insolvency is an essential aspect of the financial restructuring process and can have a significant impact on the final outcome of the insolvency procedure for all parties involved.

***Key words:** assets, auction by outcry, auction with reduction, direct negotiations, minutes, decision, committee, assembly, creditors' committee.*

Introducere:

Instituția insolvabilității este una dintre cele mai dinamice , iar normele juridice care o compun au fost perfecționate dea lungul timpului, inclusiv prin instituirea de mecanisme de prevenire a insolvabilității, de reabilitare a stării financiare a debitorului sau de stingere într-un alt mod al datoriilor, însă sarcina finală a acestei proceduri rămâne satisfacerea cerințelor creditorilor din patrimoniul insolvabilului.

Patrimoniul, în general, reprezintă totalitate de drepturi și obligații cu caracter economic pe care persoana juridică le are în mod distinct și independent de cele ale altor subiecte de drept, precum și de cele ale persoanelor care o alcătuiesc. În sensul că patrimoniul persoanei juridice este suportul material care oferă acesteia posibilitatea realizării scopului pentru care a fost înființată, permitându-i să participe în nume propriu la raporturile juridice și să-și asume drepturile și obligațiile pe care această participare le presupune. Persoanele juridice răspund pentru obligațiile asumate cu toată averea pe care o au în proprietate.

În Legea nr.149/2012 averea persoanei este numită ca masa debitoae (masa activă) care la rândul său reprezintă totalitatea valorilor patrimoniale pe care le are debitorul și care pot fi urmărite de creditori. În această masă intră toată valorile patrimoniale ale debitorului, inclusiv banii, hârtiile de valoare, bunurile materiale și nemateriale, creanțele. Aceasta este baza materială a răspunderii debitorului insolvabil pentru obligațiile asumate și neexecutate. Toate bunurile debitorului la data intentării procesului de insolvabilitate, precum și toate pe care acestea le dobândește pe parcursul procesului formează masa debitoare, care servește la executarea creanțelor patrimoniale ale creditorilor.

Din analiza Legii insolvabilității nr. 149/2012 patrimoniul debitorului insolvabil este supus unei dinamici, care parcurge anumite etape,

- Inventarierea,
- Evaluare;
- Lichidarea prin vânzare, toate aceste etape vor fi descriese în prezenta lucrare supusă cercetării.

Dar înainte de a trece la descrierea acestor etape urmează de reținut că aceste acțiuni enumerate mai sus încep, după emiterea hotărârii de intentare a procesului de insolvabilitate, dacă debitorului nu i sa aplicat procedura planului sau dacă această procedură a fost aplicată, însă fără nici un efect. Totodată în momentul pronunțării de către instanța de insolvbilitatea a hotărârii de intentarea a procedurii numește lichidatorul/ administratorul autorizat unde împuternicește, ca neîntârziat să ia în primire și administrare toate bunurile debitorului.

În baza hotărârii de intentarea a procedurii de insolvabilitate ,impune , prin executare silită, predarea bunurilor aparținând masei debitoare care se găsesc la debitor sau la terți, cu evacuarea forțată a persoanelor care le dețin în possie sub orice formă. După caz administratorul /lichidatorul poate să dispună prin ordin intrarea, reținerea , ridicarea , eliberarea ,evacuarea ,instalarea, sigilarea și sechestrarea bunurilor incluse în masa debitoare. După cum constatăm autorul principal care realizează dinamica patrimoniului este administratorul autorizat/lichidatorul.

1. Inventarierea patrimoniului debitorului insolvabil

În conformitate cu prevederile art.66 al Legii nr.149/2012 administratorul insolvabilității exercită atribuția de a efectua inventarierea patrimoniului debitorului insolvabil. Această procedură este expres stabilită la art. 108 al Legii nr.149/201 [9].

Inventarierea este procesul de identificare, înregistrare și evaluare a activelor și pasivelor unei entități la un moment dat în timp. Acest proces este esențial pentru gestionarea eficientă a resurselor unei companii sau organizații și pentru menținerea unui control adecvat asupra bunurilor și obligațiilor sale. [7.p.109]. Iată câteva aspecte-cheie legate de inventariere:

- *Identificarea activelor și pasivelor*: Inventarierea implică identificarea tuturor activelor (cum ar fi stocurile, echipamentele, materialele, creanțele etc.) și pasivelor (datorii, obligații fiscale, împrumuturi etc.) deținute de entitate la momentul inventarierii.

- *Înregistrarea* , Activitatea de inventariere presupune înregistrarea detaliată a fiecărui activ și pasiv și evaluarea acestora la valoarea lor justă sau la valoarea lor de piață în funcție de politicile contabile și reglementările aplicabile.

- *Verificarea fizică*: În multe cazuri, inventarierea implică și o verificare fizică a activelor pentru a se asigura că cantitățile și valorile raportate înregistrează corect ceea ce există în realitate. Aceasta poate implica numărarea stocurilor, inspectarea echipamentelor sau alte măsuri similare.

- *Respectarea reglementărilor și standardelor contabile*: Procesul de inventariere trebuie să respecte reglementările și standardele contabile aplicabile în jurisdicția în care operează entitatea. Aceasta poate include respectarea cerințelor legale privind raportarea financiară și contabilă.

Din cele descrise concluzionăm că inventarierea este un proces fundamental pentru gestionarea financiară și contabilă a entități și joacă un rol crucial în asigurarea transparenței și fiabilității informațiilor financiare raportate.

Inventarierea patrimoniului este executată de către administrator/lichidator și o comisie instituită de către acesta, din reprezentanți ai credtorilor sau din specialiști /experți în domeniu, în prezența debitorului. Această procedură este efectuată în baza datelor din evidența contanbilă a debitorului , precum și a altor documente reconstituite de către administrator/lichidator. [1. p. 171].

În inventar se descriu toate bunurile identificate ale debitorului, se indică valoarea contabilă sau dacă aceasta lipsește, valoarea lor aproximativă de la data inventarierii. În cazul în care valoarea bunului depinde de lichidarea sau de restructurarea întreprinderii, administratorul/lichidatorul va angaja, cu aprobarea comitetului creditorilor , un expert evaluator, pe cheltuiala debitorului, pentru a evalua bunurile atât separate, cît și în ansambluri în stare de funcționare, după caz. [1.p.171]

La etapa inventarierii patrimoniului debitorului insolvabil, administartorul/lichidatr poate lua măsuri ce ține de aplicarea sechestrului sau sigiilor pe încăpri, magazinele,magaziile, depozitele,birourile, corespondența comercială, arhiva, dispozitivele de stocare și de prelucrare a informației , contractele, mărfurile și orice alte bunuri mobile sau imobile aparținând patrimoniului debitorului sau care se află pe teritoriul și/sau în posesia debitorului. [9].

Se finisează această etapă cu întocmirea unui Act de inventar fiind semnat de administratorul insolvabilității/lichidator, membrii comisiei de inventariere , după caz de către debitor prin reprezentantul său desemnat în procedura de insolvabilitate.

2. Evaluarea patrimoniului debitorului insolvabil

Următoarea etapă după efectuarea inventarierii patrimoniului este evaluarea activelor. La art.111 din Legea nr.149/2012 prevede că ,,după intentarea procedurii de insolvabilitate sau inițierea procedurii falimentului, administratorul insolvabilității/lichidatorul trebuie să efectuieze, într-un raport, o evaluare sistematizată, de ansamblu, a bunurilor, în care se vor specifica și se vor juxtapune bunurile din masa debitoare și obligațiile debitorului,,. [9]

După cum rezultă din norma dată putem conchide că evaluarea patrimoniului se referă la procesul de determinare a valorii totale a activelor și pasivelor persoanei juridice insolvabile. Acest proces este unul crucial în diverse contexte, inclusiv în contabilitate, finanțe, gestionarea afacerilor și în situațiile de evaluare pentru scopuri fiscale sau legale. [7.p.38].

Literatura de specialitate determină câteva aspecte importante legate de evaluarea patrimoniului: [7.p.36].

Identificarea activelor și pasivelor: Primul pas în evaluarea patrimoniului este identificarea și înregistrarea tuturor activelor și pasivelor entității. Acestea pot include proprietăți imobiliare, echipamente, stocuri, creanțe, datorii, împrumuturi și alte elemente.

Determinarea valorii activelor: După ce activitățile și pasivele sunt identificate, următorul pas este determinarea valorii fiecărui activ. Aceasta poate fi făcută folosind diverse metode de evaluare, cum ar fi evaluarea la cost, evaluarea la valoarea justă de piață sau alte metode specifice pentru anumite tipuri de active (de exemplu, evaluarea fluxului de numerar pentru investiții).

Evaluarea pasivelor: La fel ca și activele, pasivele trebuie evaluate pentru a determina valoarea lor în patrimoniul net al entității. Acest lucru poate include evaluarea datoriilor, a obligațiilor fiscale, a împrumuturilor și a altor angajamente financiare.

Calcularea patrimoniului net: După ce valorile activelor și pasivelor sunt determinate, patrimoniul net poate fi calculat substractând valoarea totală a pasivelor de valoarea totală a activelor. Aceasta oferă o imagine a valorii nete a entității la acel moment dat.

Utilizarea informațiilor pentru luarea deciziilor: Informațiile rezultate din evaluarea patrimoniului sunt utile pentru o gamă largă de decizii manageriale și strategice, cum ar fi evaluarea performanței financiare, planificarea investițiilor, estimarea valorii unei afaceri sau a unei proprietăți și raportarea financiară către părțile interesate.

În concluzie, am constat că, evaluarea patrimoniului este un proces esențial în gestionarea financiară și contabilă a unei entități și furnizează informații valoroase pentru luarea deciziilor. Or, datorită acestei proceduri administratorul insolvabilității materializează principiul maximizării stingerii creanțelor.

Evaluarea bunurilor masei debitoare se efectuiază de către evaluatori autorizați sau acreditați, care sunt instruiți și certificați să efectueze evaluări în conformitate cu standardele profesionale și tehnice relevante. Evaluatorii pot fi angajați de către lichidator, în numele debitorului, sau de către un evaluator propriu al lichidatorului. În acest caz este necesar acordul comitetului creditorilor.

La determinarea valorii bunurilor supuse evaluării, evaluatorii aplica următoarele metode de evaluare. [10]. Spre exemplu, pentru determinarea valorii bunului imobil se vor utiliza metoda cheltuielilor, metoda analizei comparative a vânzărilor şi metoda veniturilor. În cazul în care utilizarea uneia din metodele menţionate nu este posibilă, evaluatorul va argumenta în raportul de evaluare imposibilitatea folosirii metodei respective. În cazul evaluării diferitor tipuri de bunuri imobile, metodele de evaluare se vor aplica în următoarea consecutivitate:

a) pentru evaluarea bunurilor imobile cu destinaţie locative, se aplică metoda analizei comparative a vânzărilor şi metoda cheltuielilor. Pentru evaluarea bunurilor imobile cu destinaţie locativă care sînt date în arendă poate fi aplicată metoda veniturilor;

b) pentru evaluarea terenurilor, inclusiv terenurile cu destinaţie agricolă este utilizată de către experți, evaluatori, metoda analizei comparative a vânzărilor şi metoda veniturilor;

c) pentru evaluarea bunurilor imobile cu destinaţie comercială – metoda analizei comparative a vânzărilor, metoda veniturilor şi metoda cheltuielilor;

d) pentru evaluarea bunurilor imobile cu destinaţie industrial, în cazul unei pieţe dezvoltate – metoda analizei comparative a vânzărilor, metoda veniturilor şi metoda cheltuielilor,. Iar în cazul unei pieţe slab dezvoltate sau inexistenţei acesteia – metoda cheltuielilor;

e) pentru evaluarea bunurilor imobile unice şi specializate – metoda cheltuielilor.

Legea nr.149/2012 reglementează mai multe modalități de evaluare a patrimoniului debitorului. [9]. Bunurile din patrimoniul debitorului vor fi evaluate *în bloc*, cât și *individual.*

În literatura de specialitate, evaluarea în bloc se are în vedere fie evalurea totalității de bunuri din patrimoniul debitorului fie evaluarea subansamblurilor funcționale, acestea din urmă reprezentând un grup de bunuri ale debitorului care, împreună, asigură realizarea unui produs finit, de sinestător, sau care permit desfășurarea unei afaceri independente. [13.p.241.]

După cum prevede Legea nr.149/2012 , în cel mult 10 zile de la data finalizării procesului de evaluare a masei debitoare, lichidatorul prezintă comitetului sau adunării creditorilor un raport despre evaluarea bunurilor și metoda lor de valorificare, precizându-se modul de vânzare, fie în bloc sau individual, prin licitație publică, concurs sau negocieri directe, ori într-o combinație a acestor moduri.[9]. La ședința Adunării creditorilor aprobarea raportului administratorului

insolvabilității reprezintă autorizarea începrii acțiunilor de vânzare a bunurilor masei debitoare. [11].

În cazul în care adunarea sau comitetul creditorilor nu aprobă raportul de evaluare sau nu se expune asupra lui pe parcursul a 15 zile , lichidatorul se va putea adresa instanței de insolvabilitate pentrru confirmarea acestor propuneri. Dacă instanța aprobă raportul , din acest moment valorificarea masei debitoare se va face sub contolul instanței de judectă. În acest sens instanța de insolvabilitate adoptă o încheiere . Încheierea instanței de refuz al confirmării modului,termenelor, prețului și condițiilor de valoificare a masei debitoare se contestă în ordine de recurs.

3. Lichidarea/vânzarea patrimoniului debitorului insolvabil

După ce administratorul insolvabilității/lichidatorul a respectat etapele enunțate mai sus (evaluarea bunurilor masei debitoare, prezentarea de către lichidator a unui raport în fața comitetului credtorlor, adunării creditorilor, autorizarea începerii acțiunilor de vânzare) va purcede la valorificara cât mai avantajoasă și lichidarea masei debitoare.

În doctrina juridică, prin procedura de lichidare a patrimoniului se înțelege procedura aplicabilă debitorului, în procesul de insolvabilitate, valorificarea masei debitoare pentru obținerea de mijloace bănești în vederea satisfacerii creanțelor, care finalizează cu lichidarea debitorului ca subiect de drept. [2.p.286].

Din punct de vedere procedural, valorificarea masei debitoare este o etapă a procedurii de faliment extrajudiciară, în care sunt implicați lichidatorul, adunarea creditorilor sau comitetul creditorilor.[11] Rolul instanței de judecată, după cum rezultă din conținutul Legii nr.149/2012 la această etapă este unul de supraveghere, aceasta intervenind doar în cazurile în care legea obligă autorizarea de către ea a unor acțiuni. Termenul acestor acțiuni (valorificare și lichidarea) conform Legii nr.149/2012 nu trebuie să depășească 2 ani de la intentarea procedurii falimentului.

Analizând Legea nr.149/2012 cât și literatura de specialitate am identificat câteva aspecte importante despre vânzarea masei debitoare: [3.p.183-190]. *Scopul:* Scopul principal al vânzării masei debitoare este acela de a maximiza valoarea activelor disponibile pentru a acoperi cât mai multe din datoriile entității falimentare sau insolvente. Acest lucru poate implica vânzarea activelor sub formă de pachete sau individual, în funcție de cea mai bună metodă de maximizare a valorii.

Procesul: Procesul de vânzare a masei debitoare poate varia în funcție de jurisdicție și de procedurile specifice aplicate în cadrul procedurii de insolvență sau faliment. Acesta poate implica evaluarea activelor, identificarea cumpărătorilor potențiali, organizarea licitațiilor sau a altor procese de ofertare, negocieri și încheierea tranzacțiilor.

Aprobare judiciară: În multe cazuri, vânzarea masei debitoare trebuie să fie aprobată de către instanța de insolvență sau de către administratorul sau lichidatorul desemnat în cadrul procedurii de insolvență sau faliment. Acest lucru este necesar pentru a asigura că vânzarea este în conformitate cu legile și procedurile aplicabile și că interesele tuturor părților implicate sunt protejate.

Distribuția fondurilor: Veniturile rezultate din vânzarea masei debitoare sunt utilizate pentru acoperirea datoriilor entității insolvente sau falimentare. Aceste fonduri sunt distribuite creditorilor în conformitate cu prioritățile stabilite în legislația aplicabilă sau în planurile de reorganizare sau de distribuire a activelor.

Supravegherea și raportarea: Procesul de vânzare a masei debitoare este supravegheat de către administratorul sau lichidatorul desemnat, precum și de către instanța de insolvabilitate. De asemenea, este necesară o raportare adecvată către toate părțile interesate, inclusiv către creditorii implicați în procedura de insolvență sau faliment.

Vânzarea masei debitoare se face prin diferite metode :

- Licitație cu strigare, cu reducere;
- Vânzare prin concurs ;
- Vânzare prin negocieri directe.

Pe lângă aspectele enunțate mai sus există reguli bine determinate de către legiuitor, în ceea ce ține de vânzarea masei debitoare. Acestea sunt următoarele:

Din data aprobării de către comitetul creditorilor sau de către adunarea creditorilor a prețului inițial de vânzare, în cel mult 10 zile, lichidatorul formează loturi de bunuri pentru vânzare . Lichidatorul stabilește data și locul licitației cu strigare, publică anunțul în Monitorul Oficial.

Avizul privind vânzarea masei debitoare v-a cuprinde; a) informații despre întreprindere și patrimoniul ei, despre modalitatea în care se poate lua cunoștință de ele;b) termenul de prezentare a cererilor de cumpărare, care nu poate fi mai mic de 15 zile și mai mare de 60 de zile de la data publicării avizului,c) data, ora și forma licitației, ; d) modalitatea de înregistrare a participanților la licitație sau la concurs; e) prețul inițial (minim) de vânzare stabilit de comitetul creditorilor sau de adunarea creditorilor; f) suma de participare, termenul și modul depunerii ei; g) criteriile (condițiile) de stabilire a câștigătorului licitației sau concursului; h) modul de consemnare a rezultatului licitației sau al concursului; i) mențiuni despre organizatorul vânzării.

Pe lângă cele menționate mai sus lichidatorul, pentru desfășurarea licitației formează desinestător o comisie din cel puțin 3 membri. La propunerea comitetului creditorilor sau adunarea creditorilor pot fi aleși alți membri ai comisiei Dar pentru aceasta este necesar a fi convocată adunarea creditorilor, sau a comitetului creditorilor. În practică, membrii comisiei sunt acei aleși de către lichidator sau administratorul insolvabilității.

Licitația se organizează la sediul lichidatorului sau al debitorului ori în alt loc stability de lichidator și se va desfășura în decurs de 15 zile de la data publicării anunțului despre organizarea ei.

În interiorul termenului de 15 zile doritorii de a participa la licitație vor prezenta lichidatorului cerere de participare, copia de pe documentul care confirm depunerea acontului pe contul bancar indicat în anunț, procură, după caz, pentru dreptul de a articipa la licitație, copia buletinului de identitate , și alte documente necesare în dependență de statutul persoanei care se înregistrează pentru a participa la licitație. Ce este specific procedurii insolvabilității comparativ cu alte proceduri , sunt termenii . Dacă vorbim de termini atunci și depunerea cererii de participare la licitație deasemenea este prevăzut termenul de 3 zile înainte, de data desfășurii licitației. Dacă doritorul de a participa la licitație nu a depus cererea în termenul nominalizat , este unul de decădere.

După cum am menționat, administartorul insolvabilității/lichidatorul este actorul principal în cadrul procedurii insolvabilității, și la acest capitol, se preocupă și de întocmirea biletelor de participare, primirea, înregistrarea cererilor depuse de persoanele care au dorința de a participa la licitație. După înregistrarea cererilor, lichidatorul verifică setul de acte a doritorilor de a participa lalicitație. În cadrul procedurii de verificare poate constată că nu sunt respectate cerințele referitoare la întocmirea și la prezentarea documentelor sau nu are dreptul de a participa la licitație , atunci, lichidatorul este în drept de a respinge cererea . Motivul respingerii se comunică în scris persoanei, cu restituirea acontului.

În unele cazuri, persoana are dreptul să-și retragă cererea de participare la licitație , cu condiția că acesta va adresa lichidatorului , cu 3 zile înaine de data licitației , un demers scris.

Petrecerea licitației cu strigare.

O definiție a licitației cu strigare nu există în literature de specialitate dar efectuând o aniliza din punct de vedere practic putem define licitația cu strigare ca,, fiind un eveniment public

în cadrul cărora bunurile sau serviciile sunt vândute către cel care oferă cel mai mare preț în urma unei licitații deschise și competitive,,. Acestea sunt deseori utilizate pentru vânzarea de bunuri imobile, precum proprietăți rezidențiale, comerciale sau agricole, dar pot fi folosite și pentru alte tipuri de bunuri sau servicii.

Licitațiile cu strigare sunt o modalitate comună și deschisă de a vinde bunuri sau servicii, asigurând un proces transparent și competitiv pentru toți participanții. Este important ca participanții să fie familiarizați cu regulile și procedurile licitației și să efectueze o cercetare adecvată înainte de a participa la astfel de evenimente.

În ziua licitației cu strigare , lichidatorul înregistrează participanții și înmânează biletele de participare. Înregistrarea se încheie cu 10 minute înainte de începutul procedurii de licitație, participanții întârziați nu sunt admiși, restituindu-li-se acontul.

Licitația cu stigare este condusă de licitator, în persoana lichidatorului, sau după caz, de o pesoană desemnată în bază de contract. Licitarea fiecărui lot de bunuri la licitația cu srtigare începe cu anunțarea de către licitator a prețului inițial și a pasului de rdicare a prețului. Cel care acceptă prețul ridică biletul de participant.

Ceilalți participanți pot pretinde la lot propunând un preț mai mare cu unul sau cu mai mulți pași de ridicare. Dacă nimeni nu oferă un preț mai mare decât cel acceptat, strigat de 3 ori de către licitator, acesta anunță cu o lovitură de ciocan adjudecarea lotului.

La încheierea licitării lotului, lichidatorul, comisia de licitare va negocia direct cu adjudecatarul lotului asupra modului și a termenelor de plată, fapt care se consemnează în procesul - verbal privind rezultatele licitației. Atunci când lichidatorul sau comisia de licitație și adjudecatarul au convenit ca achitarea lotului să fie efectuat la o sumă unică, ultimul plătește integral prețul lotului în termen de 10 zile lucrătoare din data semnării procesului – verbal.

Dacă părțile au convenit ca achitarea lotului să se efectueze eșalonat, adjudecatarul, în același termen, de 10 zile lucrătoare, varsă prima tranșă, de cel puțin 40% din prețul indicat în procesul – verbal, iar restul îl va da în cel mult 20 de zile din data încheierii licitației.

Există situații când adjudecatarul lotului solicită prelungirea termenului de achitare. În asemenea circumstanțe, termenul poate fi prelungit, cu acordul comitetului creditorilor sau al adunării creditorilor cu maxim 60 de zile.

După cum prevede Legea nr.149/2012 la art. 118 alin (11) adjudecatarul este obligat să semneze procesul – verbal privind rezultatele licitației. [9]. Dacă refuză să îl semneze, se consideră că licitația nu a avut loc. În acest caz, licitația va începe de la prețul oferit anterior de participant. Ca sancțiune pentru refuzul semnării procesului – verbal de adjudecare perticipantul este privat de dreptul de a participa la această licitație nerestituindu-i-se acontul.

Lichidatorul este obligat în decurs de 48 de ore de la semnarea procesului – verbal al licitației cu strigare să-l remită instanței de insolvabilitate.

Licitația cu strigare se va considera că nu a avut loc dacă: a) la licitație nu s-a prezentat nici un particiapant ; b) la licitație s-a prezentat un singur participant; c) la licitație s-au prezentat cel puțin 2 participanți, însă niciunul nu a oferit un preț egal cu valoarea prețului initial stabilit de comitetul creditorilor sau adunarea creditorilor, d) licitația cu strigare a avut loc, adjudecatarul lotului a fost desemnat, însă acesta a încălcat termenul de plată a costului lotului câștigat.

Bunurile nevândute la prima licitație cu strigare și nesolicitate de către creditori pentru a fi luate în natură, în contul stingerii creanței, lichidatorul va expune la licitație repetată cu strigare, unde prețul se va reduce cu 10% pentru bunurile mobile, și cu 5% - pentru bunurile imobile.

Licitația cu reducere.

Licitația cu reducere este o modalitate eficientă de a stimula interesul participanților și de a accelera procesul de vânzare, oferind în același timp o experiență transparentă și competitivă.

Licitarea cu reducere este un tip de licitație în care prețul de pornire este setat la o anumită sumă, iar prețul scade treptat pe măsură ce participanții își fac ofertele. Acest tip de licitație este diferit de licitațiile tradiționale, în care prețul crește pe măsură ce participanții își fac ofertele.

Mod de funcționare: Dacă licitația cu strigare repetată nu a avut loc, lichidatorul dispune imediat ca bunurile nesolicitate la licitație cu strigare să fie scoase la licitație cu reducere.

După cum rezultă din prevederile art. 120 al Legii nr.149/2012 [9], lichidatorul dispune imediat ca bunurile să fie scoase la licitație cu reduce, astfel deducem existența unor trăsături specifice și anume: pentru a trece la licitația cu reducere nu este necesar convocarea adunării creditorilor sau comitetului creditorilor pentru a decide modul de vânzare a bunurilor din masa debitoare, prețul inițial al bunurilor la licitație cu reducere va fi prețul inițial al bunurilor de la licitația repetată cu strigare; pasul reducerii nu poate fi mai mare de 5% din prețul maxim.

Pentru a asigura valorificarea cât mai eficientă a masei debitoare, lichidatorul cu acordul comitetului creditorilor sau adunării creditorilor poate reduce prețul cu 50% din valoarea de piață stabilită în raportul de evaluare.

Sunt cazuri când licitația cu reducere trece în licitația cu strigare , atunci când un participant dorește să cumpere lotul și aceste ridică prețul cu un pas sau mai mulți pași, cu condiția că acesta declară intenția în timpul repetării prețului, până la lovitura de ciocan, și își va confirma oferta ridicând biletul de participant.

Atunci când la licitația cu reducere se înscrie un singur participant , vânzarea bunului se efectuează în baza unui process- verbal al licitației, încheiat între lichidator și unicul participant, la un preț redus cu cel mult 10% din prețul inițial.

Dacă la licitația cu reducere nu s-a înscris niciun participant sau dacă bunurile nu au putut fi comercializate , lichidatorul vinde bunurile prin negocieri directe.

Vânzarea prin negocieri directe, este o modalitate prin care lichidatorul și un potențial cumpărător convin asupra clauzelor ce trebuie incluse în contractual de vânzare – cumpărare al cărui obiect îl constituie bunuri din masa debitoare. Legea nr.149/2012 prevede în mod expres circumstanțele când lichidatorul va aplica procedura negocierilor directe cu încheierea unui contract de vânzare- cumpărare, aceastea sunt următoarele; a) atunci când, la aplicarea modalității de vânzare a masei debitoare prin licitație cu reducere sau prin concurs, nu a fost prezentată nici o ofertă sau au fost prezentate numai oferte inacceptabile sau neconforme, sau contractual nu a putut fi încheiat cu ofertantul câștigător din motive imputabile acestuia; b) atunci când , în temeiul legii , pentru protecția unor drepturi de exclusivitate, contractual de vânzare- cumpărare poate fi încheiat numai cu un anumit cumpărător; c) atunci când, ca măsură strict necesară, perioadele de aplicare a licitației cu strigare, a licitației cu reducere sau a concursului nu pot fi respectate din motive de extremă necesitate sau nu pot fi determinate din cauza unor evenimente imprevizibile.[9]

Organizarea activității de negocieri directe este asigurată de lichidator sau de o comisie pe care a format-o din 3-5 reprezentanți ai creditorilor sau specialiști în domeniu.

După încheierea negocierilor, lichidatorul întocmește un process – verbal în care expune concluzii asupra clauzelor ce trebuie incluse în contractul de vânzare – cumpărare și îl prezintă în cel mult 10 zile comitetului creditorilor sau adunării creditorilor spre aprobare. În baza concluziilor din procesul – verbal al negocierilor directe aprobate de comitetul creditorilor sau de adunarea creditorilor, sau de instanța de insolvabilitate, lichidatorul încheie cu ofertantul , în cel mult 10 zile de la data aprobării, contractul de vânzare – cumpărare. Contractul de vânzare - cumpărare, procesul – verbal al negocierilor directe și documentele de organizare și desfășurare a acestor negocieri se depun de către lichidator la dosarul de insolvabilitate.

Ceea ce ține de ***vânzarea prin concurs*** , în comparație cu modalitățile de vânzare a masei debitoare enunțate mai sus, această procedură este mai diferită. Pentru desfășurarea concursurilor,

comitetul creditorilor sau adunarea creditorilor, la propunerea lichidatorului, se desemnează o comisie, în a cărei componență intră reprezentanți ai creditorilor, expreți, specialiști în domeniu. Comisia este prezidată de lichidator, iar secretariatul se desemnează din rândul membrilor ei.

Comitetul creditorilor sau adunarea creditorilor aprobă prețul inițial de vânzare a bunului pentru a fi expus la concurs. Hotărârea de aprobare a prețului inițial se prezintă comisiei și nu poate fi divulgată. Lichidatorul publică un comunicat informativ privind desfășurarea concursului de vânzare- cumpărare a bunurilor din masa debitoare. Termenul de depunere a cererilor și de prezentare a ofertelor pentru participare la concurs ,nu poate fi mai mic de 15 zile și nici mai mare de 60 de zile de la data publicării avizului.

Documentele de participare la concurs se înmânează lichidatorului într-un plic închis și sigilat la care se anexează documentul de plată a garanției de participare la concurs și se înscrie în registrul ofertanților, eliberându-se o adeverință de participare. Acest concurs se desfășoară în două etape. În prima etapă , comisia determină în baza documentelor și ofertelor prezentate, numărul ofertanților participanți la concurs. Cea dea doua etapă, comisia determină , în baza concursului , câștigătorul concursului.

În cazul în care comisia stabilește în ședință că nici-o ofertă nu va fi mai mare decât prețul minim stabilit de comitetul creditorilor sau de adunarea creditorilor , procedura se suspendă, iar comitetul creditorilor sau adunarea creditorilor se convoacă de urgență pentru confirmarea celei mai bune oferte sau pentru schimbarea condiției ori a modalității de valorificare a bunului. Președintele comisiei va iniția o a doua etapă a ședinței de concurs cu anunțarea prețului initial propus pentru bun, care va fi indicat cel mai înalt preț indicat în cererea participanților. Comisia îl desemnează drept câștigător al concursului pe participantul care a propus cel mai mare preț pentru bun și care și-a asumat cele mai avantajoase obligații în sensul satisfacerii condițiilor concursului. În termen de 10 zile de la data deciziei , lichidatorul încheie cu câștigătorul concursului un contract de vânzare- cumpărare a bunului.

Dacă câștigătorul concursului refuză în semnarea contractului, comisia este în drept să își anuleze decizia în termen de 10 zile și să invite la negocieri directe pe ceilalți participanți la concurs, fără a publica un alt comunicat informativ.

În concluzie, dinamica patrimoniului persoanei juridice insolvabile este un subiect complex și important în contextul procedurii insolvabilității. Acesta se referă, după cum rezultă din analiza cercetării autorului, la modul în care activele și pasivele evoluiază în timpul procedurii de insolvență , precum și părțile interesate cum ar fi lichidatorul și creditorii. Acest proces implică vânzarea activelor. La rândul său vânzarea masei debitoare este un aspect important al procedurii insolvabilității și este concepută pentru a maximiza valorificarea activelor pentru beneficiul creditorilor implicați. Este un proces complex și reglementat, care necesită o atenție specială și respectarea strictă a legilor și procedurilor aplicabile.

Referințe bibliografice

1. Ciobanu N. Dreptul Afacerilor. Chișinău: CEP USM, 2014. Pag. 386.ISBN: 978-9975-71-486-0.
2. Roșca N. Baieș S. Dreptul Afacerilor. Chișinău: Editura Tipografia Centrală. 2011. Pag. 576. ISBN:978-9975-53-052-1.
3. Popa L. Bîrca B. Manualul administratorului autorizat. Chișinău. Tipografia Centrală.2015. Pag. 232. ISBN: 978-9975-53-583-0.
4. Macovei Gh. Procedura examinării cauzelor de insolvabilitate. Chișinău. Editura. Lexon -Prim. 2020. Pag. 228. ISBN:978-9975-3388-8-2.

5. Grigoroi L, Bîrca A. Contabilitatea întreprinderii. Chișinău. Editura. Bons Office. 2021. Pag.800.ISBN: 978-9975-79-896-9.
6. Turcu I. Tratat teoretic și practice de drept comercial. București. Editura C.H.Beck. 2008. Pag. 709. ISBN: 978-973-115-394-0.
7. Юн.Г.Б. Воронова. Ю.А. Григорьев. В.В. Конкурсное производство. Москва. Иэдательство Дело.2004.ст. 432. ISBN 5-7749-03333-8.
8. Белых.В.С. Дубинчин.А.А. Прововые основы несостоятельности.Москва. Издательство.Норма.2001.ст.320.ISBN 5-89123-505-6.
9. Legea nr.149/2012din 29.06.2012.publicat 14.09.2012 în Monitorul Oficial nr.193-197,art.663.
10. Hotărârea Guvernului nr.958 din 04.08.2003 privind aprobarea Regulamentului provizoriu privind evaluarea bunurilor imobile. Publicat la 15.08.2003,în Monitorul Oficial nr.177,art. 1006. [accesat : 01.04.2024] . Disponibil: http://www.legis.md/cautare/gest Results doc-id=140805&lang=ro#.
11. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova ,,cu privire la aplicarea în practica judiciară a Legii insolvabilității,, nr.2 din 24.03.2014.
12. Ordinul Ministerului Finanțelor nr.60 din 29.05.2012 ,,cu privire la aprobarea Regulamentului privind inventarierea,,. Publicat : 10.08.2012 în Monitorul Oficial nr.166-169, art.953. [accesat: 03.04.2024]. Disponibil: https:// www.legis.md/cautare/getResults?doc-id=132096&lang=ro#.
13. Csaba Bela Nasz . Dreptul insolvenței. București. Editura Universul Juridic, 2017 pag.362. ISBN: 978-606-673-934-4.

CZU: 343.37:347.736(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.10**

DELIMITAREA EȘECULUI ECONOMIC DE FAPTA ILICITĂ ÎN CALIFICAREA INFRACȚIUNILOR ÎN DOMENIUL INSOLVABILITĂȚII

FANARI Svetlana,
Universitatea de Stat din Moldova
Școala doctorală - ȘTIINȚE JURIDICE
ORCID: 0009-0005-3416-1974

Reieșind din reglementările actuale, componențele de infracțiune ce implică insolvabilitatea întreprinderii au o reglementare destul de modestă la moment, astfel art. 252 ”Insolvabilitatea intenţionată” se limitează la următoarea formulare în alineatul întâi - ”Insolvabilitatea intenţionată care a cauzat creditorului daune în proporţii mari”, de altfel ca și art. 253 ”Insolvabilitatea fictivă” - care se limitează la o formulare similară în alineatul întâi - ”Insolvabilitatea fictivă care a cauzat creditorului daune în proporţii mari”. Ambele reglementări a componențelor de infracțiune nu conturează în niciun mod vre-un element al acesteia, iar pentru a califica corectul subiectul, obiectul, latura obiectivă și latura subiectivă a acestora urmează să purcedem la interpretarea sistemică a acestora.

Urmează să menționăm că o situație distinctă o întâlnim la reglementarea art. 252 alin 3 CP - (3) ”Cauzarea insolvabilităţii băncii, prin acţiuni sau inacţiuni intenţionate ale administratorului acesteia, inclusiv prin efectuarea cheltuielilor excesive, vinderea activelor băncii la un preţ sub valoarea reală a acestora, asumarea obligaţiilor nerezonabile, angajarea în relaţii de afaceri cu o persoană insolvabilă, omiterea colectării creanţelor băncii la scadenţă sau în orice alt mod contrar bunei administrări, care diminuează intenţionat patrimoniul băncii” - în așa mod legiuitorul a descris acele acțiuni ce constituie latura obiectivă a infracțiunii, dar și subiectul acesteia, ceea ce a permis conturarea aproximativă a întregii componență de infracțiuni, situație care însă se referă în exclusivitate la băncile comerciale.

Asemenea reglementare a art. 252 și 253 CP constituie impedimentul esențial în calificarea corectă a faptelor infracționale, dar și mai important creează dificultăți în delimitarea eșecurilor de gestiune economice, gestionării riscurilor în afaceri de acele fapte ilicite care și urmează a contura latura obiectivă a infracțiunilor date. Aici vom da dreptate autorului Lebedinschii Adrian care menționează că modelul de reglementare juridico-penală, existent în legea penală actuală, pentru infracţiunile legate de insolvabilitate este imperfect şi nu poate contribui la realizarea scopului de începere a aplicării în practică a răspunderii vizate. [4, p.110]

În comparație cu reglementările actuale pare mai logică calea pe care a mers legiuitorul de peste Prut [8], prin diferențierea din start a diferitor tipuri de răspundere penală, reglementări care își au originea încă începînd cu Codul comercial român din 1 septembrie 1887 (Titlul VIII, cap. 1) [9].

În așa mod acesta în primul rând diferențiază separat ”inacțiunea” de declarare la timp a incapacității de plată - art. 240 - ”*neintroducerea sau introducerea tardivă, de către debitorul persoană fizică ori de reprezentantul legal al persoanei juridice debitoare, a cererii de deschidere a procedurii insolvenţei, într-un termen care depăşeşte cu mai mult de 6 luni termenul prevăzut de lege de la apariţia stării de insolvenţă, se pedepseşte cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu*

amendă." Aceasta componență de infracțiune poartă denumirea de "*Bancrută simplă*" și nu are reglementare analogică în legislația penală din Republica Moldova.

În al doilea rând, legiuitorul de peste Prut califică separat acele "acțiuni intenționate" ce cauzează insolvabilitatea - art. 241 - "*fapta persoanei care, în frauda creditorilor: a) falsifică, sustrage sau distruge evidenţele debitorului ori ascunde o parte din activul averii acestuia; b) înfăţişează datorii inexistente sau prezintă în registrele debitorului, în alt act sau în situaţia financiară sume nedatorate; c) înstrăinează, în caz de insolvenţă a debitorului, o parte din active se pedepseşte cu închisoarea de la 6 luni la 5 ani.*" Această componență de infracțiune poartă denumirea de "*Bancrută frauduloasă*" și poate fi regăsită prin analogie în aplicarea art. 252 și 253 Cod penală în dependență de litera ce urmează a fi aplicat.

În viziunea noastră calea pe care a mers legiuitorul român este mult mai clară și vine a ajuta atât creditorii în alegerea căii de apărare a drepturilor sale cât și organul de urmărire penală în calificarea acțiunilor persoanelor responsabile a debitorului insolvabil.

În legătură cu aplicarea în Republica Moldova a unei instituții similare celei de "*Bancrută simplă*" urmează să facem câteva precizări. În primul rând menționăm componența actuală de contravenție prevăzută de articolul 288 Cod Contravențional [8] - *încălcarea legislaţiei cu privire la insolvabilitate*, care incubă răspundere contravențională pentru - *nedepunerea de către debitor a cererii introductive dacă există unul din temeiurile de intentare a procesului de insolvabilitate* (...). Iar în al doilea rînd ne amintim de prevederile art. 248 alin (1), lit. h) Legea insolvabilității care incubă răspundere civilă pentru - *nedepunerea cererii de intentare a procesului de insolvabilitate conform prevederilor art.14*. Aceste reglementări plasează potențială calificare a "bancrutei simple" în Republica Moldova pe de o parte drept contravenție, dar nu infracțiune, iar pe de altă parte drept temei pentru atragerea la răspundere civilă subsidiar pentru obligațiile debitorului insolvabil. În așa mod în Moldova lipsește o incriminare sub aspectul legii penale a așa numitei "Bancrute simple", ceea ce nu creează o prevenție necesară similar situației din România.

Pe de altă parte în legătură cu aplicarea în Republica Moldova a unei instituții similare "Bancrutei frauduloase" de asemenea urmează să facem cîteva precizări esențiale.

În primul rând majoritatea acțiunilor ce cad sub incidența laturii obiective a "*Bancrutei frauduloase*" constituie temei pentru atragerea persoanei la răspundere subsidiară pentru obligațiile debitorului insolvabili, așa cum este prevăzut de art. 248 alin (1) Legea insolvabilității - *a) folosirea bunurilor sau creditelor debitorului în interes personal; b) desfăşurarea unei activităţi comerciale în interes personal sub acoperirea debitorului; c) majorarea fictivă a pasivelor debitorului şi/sau deturnarea (ascunderea) unei părţi din activul debitorului; d) procurarea de fonduri pentru debitor la preţuri exagerate; e) ţinerea unei contabilităţi fictive sau contrare prevederilor legii, precum şi contribuirea la dispariţia documentelor contabile, a documentelor de constituire; i) comiterea cu intenţie a altor fapte care au cauzat insolvabilitatea debitorului*. Acest fapt este determinant reieșind din necesitatea delimitării răspunderii penale de răspunderea civilă.

În al doilea rând urmează să menționăm reglementările anterioare în legea penală aplicabilă în Moldova și anume articolul 155/4 Cod penal [9] - *Falimentul intenţionat şi fictiv - acţiunile nelegitime întreprinse prevăzînd insolvabilitatea debitorului sau după deschiderea procedurii concursuale, prin care creditorului (creditorilor) i-au fost cauzate prejudicii în proporţii mari, manifestate prin: 1) tăinuirea unei părţi din bunurile debitorului sau din obligaţiile acestuia; 2) tăinuirea, nimicirea, falsificarea oricărui act de evidenţă privind activitatea economică a debitorului; 3) neoperarea înscrisurilor necesare în documentele contabile; 4) nimicirea, vânzarea sau gajarea unei părţi din bunurile debitorului, luate în credit şi neachitate* (...), reglementări care

până în 2003 se aplicau în concomitent cu răspunderea civilă prevăzute de Legea insolvabilității și completau temeiurile răspunderii pentru persoanele responsabile de insolvabilitatea debitorului insolvabil. O parte din reglementările anterioare au fost preluate în deja în articolul 288 Cod contravențional - *depunerea de către debitor a cererii de intentare a procesului de insolvabilitate fictivă; tăinuirea de administratorul provizoriu a documentelor activităţii economice şi a documentelor de evidenţă contabilă; publicarea ori divulgarea în alt mod a informaţiilor privind insolvabilitatea debitorului pînă la data intentării procesului de insolvabilitate* (...), în așa mod avut loc dezincriminarea a o serie de acțiuni ce ar putea cădea sub incidența așa numitei ”*Bancrute frauduloase*”.

În asemenea context în Republica Moldova se creează premisele negative pentru generarea a două fenomene diametral opuse. Pe deoparte rămân neidentificate și nesancționate penal acele acțiuni comise intenționat sub pretextul desfășurării unei afaceri, care duc la intrarea în faliment a întreprinderilor și cauzează prejudicii esențiale creditorilor, inclusiv statului. Pe de altă parte există riscul enorm ca faptele neintenționate care sunt rezultatul gestionării neîndemânatice a riscurilor în afaceri și a unei gestiuni economice nereușite să fie calificate drept infracțiuni economice, iar persoana să fie urmărită penal pentru fapte care nu au caracter penal și nu trebuie sancționate contravențional sau penal. Cel de-al doilea fenomen în cazul în care prinde amploare riscă să diminueze inițiativa antreprenorială, iar persoanele să evite deschiderea și dezvoltarea de afaceri. Prin urmare este certă necesitatea introducerii unei reglementări mai clare în calificarea componențelor date de infracțiune.

În aceste condiții ne întrebăm care sunt acele elemente cheie ce urmează a fi luate în considerare pentru calificarea unor eventuale componențe de infracțiune și cum acestea ne vor ajuta în delimitarea ”faptei ilicite” condamnabile penal de ”eșecul economic”?

Este important a menționa că importanța delimitării ”eșecului economic” de faptele ilicite în calificarea infracțiunilor în domeniul insolvabilității a fost conștientizată destul timpuriu, odată cu apariția fenomenului de insolvabilitate. De la începutul anilor treizeci ai sec. XIV profiturile au început să scadă, iar economia la nivel european a scăzut semnificativ după 1340, atunci când a devenit clar faptul că regele englez Edward III nu este capabil să se întoarcă bancherilor din Florenţa 1.365.000 florini – acordate pentru a acoperi costurile militare împotriva Franței. Suplimentar are loc răcirea relaţiilor cu conducătorii Florenţei, Napoli şi intensificarea unui climat de suspiciune care a determinat deponenţii de la companiile florentine la retragerea resurselor sale. Astfel a urmat de o reacție în lanț de neoprit. La sfârşitul anului 1341 Acciaioli a declarat faliment, împreună cu Bonaccorsi, Cocchi, Antellesi, Corsini, Uzzano, Perendoli. În 1343 a eşuat în Peruzzi şi Bardi. Falimentarea marilor companii a afectat astfel aproape întreaga Europă. [5]

În această perioadă are loc diferențierea debitorilor insolvabili în faliți și bancrutieri. În acest sens faliți erau considerați debitorii insolvabili de bună credință, adică persoana care din cauza administrării nepricepute a averii ajungea în imposibilitatea de a-și onora obligațiile. Bancrutierii erau debitorii necinstiți care cu bună știință săvârșeau fapte nedemne, în detrimentul creditorilor. Ei erau tratați mult mai dur decât faliții. Aceste două categorii de debitori s-au păstrat și în legislațiile moderne ulterior fiind preluate, de exemplu, în Franța, prin Ordonanța lui Colbert privind Comerțul terestru din 1673, în Codul Comercial francez din 1807, în Codul comercial italian din 1882, etc.

Evident că primul pas pentru delimitarea corectă a eșecului economic de faptele ilicite primordial devine determinarea temeiului insolvabilității pentru ca ulterior să putem imputa survenirea acestuia unei sau alte persoane vinovate.

Reieșind din reglementarea actuală [6] intentarea unui proces de insolvabilitate presupune existenţa unui temei general sau special. Drept temei general de intentare a unui proces de insolvabilitate este indicată incapacitatea de plată a debitorului. Iar drept temeiul special de intentare a unui proces de insolvabilitate este supraîndatorarea debitorului în cazul în care acesta este persoană juridică responsabilă de creanţele creditorilor în limitele patrimoniului său. Prin urmare punctul de început pentru orice proces de insolvabilitatea este survenirea incapacității de plată fie a supraîndatorării și tot aceasta marchează începutul calificării circumstanțelor ce pot eventual fi incluse în latura obiectivă a unei fapte infracționale legate de domeniul insolvabilității.

În legislația actuală [6] incapacitatea de plată este definită ca situaţia financiară a debitorului caracterizată prin incapacitatea lui de a-și executa obligaţiile pecuniare scadente, inclusiv obligaţiile fiscale, totodată aceasta este prezumată în cazul în care debitorul este în întârziere de plată mai mult de 60 de zile, iar supraîndatorare reprezintă situaţia financiară a debitorului în care valoarea bunurilor nu mai acoperă obligaţiile existente ale acestuia. Observăm că și într-un caz și în altul se vorbește despre o situație juridică de fapt, stare economică existentă indiferent de aspectul judiciar al statului debitorului insolvabil.

În doctrina, dar și legislația vecinilor de peste prut incapacitatea de plată are o denumire distinctă - insolvență - care caracterizează ceea ce noi numim ”insolvabilitatea relativă”. Așa cum menționează doctrinarul Schiau I., starea de insolvenţă este independentă de raportul pasiv/activ, ea nu presupune în mod necesar ca activul patrimonial să fie inferior pasivului, ceea ce la noi poartă denumirea de supraîndatorare sau ”insolvabilitatea absolută”. Cauza insolvenței poate constitui un raport nepotrivit între activele imobiliare și lichiditățile financiare ale unui debitor, o politică imprudentă de investiții care nu produce lichidități în ritmul necesar efectuării plăților scadente, blocarea lichidităților în operații de lungă durată sau, pur și simplu, realizarea unor afaceri soldate cu pierderi financiare [12, p. 5-6].

Nu mai puțin important este mențiunea despre lipsa diferențierii în lege a **caracterului intenționat sau neintenționat** al incapacității de plată a obligațiilor scadente în care a ajuns debitorul. Legiuitorul moldav operează în special cu faptul consumat al imposibilității de plată, aparent indiferent de survenirea acestuia ca urmare a unor fapte frauduloase vădit intenționate sau neintenționate, accentuând doar aspectul de survenire a daunelor - ”... *care a cauzat creditorului daune în proporţii mari*”.

În acest sens al doilea pas determinant pentru delimitarea eșecului economic de faptele ilicite condamnabile penal devine stabilirea caracterului intenționat sau neintenționat al acțiunilor ce au dus la survenirea incapacității de plată. Interesant sub acest aspect este studiul realizat încă la începutul secolului XX de autorul rus Șerșenivici Gabriel. [7]

În primul rând, acest concluzionează că pentru calificarea unei fapte ilicite (eventual componență de infracțiune) este obligatoriu existența insolvabilității, avînd în vederea incapacitatea de plată reieșind din noțiunile aplicabile la acel moment, în același timp indicând că acestea nu trebuie să fie într-un raport de cauzalitate. Analizând componențele de infracțiune existente la acel moment în domeniul insolvabilității G. Șerșenevici indică debitorul insolvabil va răspunde penal atât pentru imprudență cât și pentru intenție în acțiunile sale. Acesta face deosebire dintre așa numitul faliment simplu pentru care ar fi aplicabilă imprudența, iar în al doilea caz are în vedere falimentul fraudulos pentru care ar fi aplicabilă săvârșirea prin intenție [7, p. 463].

După cum subliniază autorul citat, falimentul fraudulos atrage o pedeapsă mai mare sau mai mică, în dependență de faptul dacă este legată de insolvabilitatea comercială ori necomercială.

Pedeapsa mai aspră pentru falimentul comercial se explică prin grija pentru creditul comercial [7, p. 473]. Legislația penală a Republicii Moldova categoric nu diferențiază în așa măsură aceste aspecte.

În unul din studiile doctrinare relativ recente realizate în Moldova autorul Lebedinschii A. își exprimă dezacordul în aplicarea ambelor semne a laturii subiectivă, atât imprudența cât și intenția. Acesta concluzionează [4, p. 52] că nu considerăm oportună delimitarea unor greșeli admise în intenționate și neintenționate, deoarece sub aspectul răspunderii penale în cazul faptelor ilegale legate de insolvabilitate intervine, în mod obligatoriu, necesitatea conturării unei intenționalității infracționale. În context, devine incompatibilă corelația între noțiunea de greșeală și cea de intenție.

În acest sens este oportună și opinia autorului român V. Pașca, care apreciind condiționalitatea răspunderii penale de incapacitatea de plată indică că dacă starea de încetare a plăților constituie o condiție necesară și suficientă pentru declanșarea procedurii reorganizării judiciare sau a falimentului, ea constituie o condiție necesară, dar nu suficientă, pentru declanșarea acțiunii penale pentru bancruta frauduloasă. Autorul menționează că starea de încetare a plăților trebuie să fie precedată, însoțită sau urmată de acțiuni de falsificare a evidențelor societății, de sustragere sau distrugere a acestora ori de ascundere a unei părți din active sau mărirea frauduloasă a pasivului societății, [13, p. 61].

Aici este relevantă și opinia autorului autohton Stati V. care susținând introducerea substituentului de ”bancrută” pentru calificarea faptelor penale indică asupra faptului că însuși insolvabilitatea nu poate consacra natura acțiunilor și caracterul intenționat sau neintenționat al acestora. Acesta indică că eventualele înlocuiri ale sintagmelor „faliment intenţionat” şi „faliment fictiv” utilizate anterior, cu actualele „insolvabilitatea intenționată” și „insolvabilitatea fictivă”- nu pot fi consacrate în legea penală, deoarece termenul de insolvabilitate nu poate caracteriza, prin sine însuși, vreo faptă volitivă, mai cu seamă vreo infracţiune. În context, se susține necesitatea reabilitării termenului generic de „bancrută”, care ar contura o unică soluție în acest sens [14, p. 47].

Prin urmare diferențierea în legea penală a caracterului intenționat sau neintenționat al infracțiunii nu poate fi calificat doar reieșind din existența incapacității de plată sau insolvabilității survenite ca temei de declanșare a procedurilor judiciare de insolvabilitate. Or pentru calificarea faptelor condamnabile penal urmează a exista și acțiuni suplimentare săvârșite cu intenție, cel mai des, care deosebesc esențial ”*eşecul economic*” sau ”*gestionarea neîndemânatică*” de acțiuni frauduloase săvârșite contrar intereselor creditorilor.

Existența doar a intenție ca semn a laturii subiective este desigur discutabilă și în opinia noastră nu urmează a exclude imprudența ca semn a laturii obiective, or acele inacțiuni care nu au fost făcute din neglijență și au dus la intrarea în insolvabilitatea, prejudiciind interesele creditorilor au același efect prejudiciabil ca și acțiunile săvârșite cu intenție.

Suplimentar un al treilea pas în diferențierea dintre răspunderea penală și civilă în materie de insolvabilitate este delimitarea dintre insolvabilitatea comercială sau necomercială în legătură cu care urmează să atragem atenția la categoriile de subiecți pentru care este aplicabilă declararea judiciară a stării de insolvabilitate. Deși legea insolvabilității în vigoare nu reglementează distinct subiecții asupra cărora se aplică, categoriile le putem determina din interpretarea art. 1 alin. (2) al legii - ”*Prezenta lege este aplicabilă persoanelor juridice, indiferent de tipul de proprietate şi forma juridică de organizare, întreprinzătorilor individuali, inclusiv titularilor de patentă de întreprinzător, societăţilor de asigurări, organismelor de plasament colectiv cu personalitate juridică, companiilor fiduciare, organizaţiilor necomerciale, înregistrate în Republica Moldova în modul stabilit, precum şi maselor succesorale lăsate de persoanele fizice, indiferent de faptul dacă*

desfăşurau sau nu activitate de întreprinzător. Prezenta lege nu se aplică băncilor." Prin urmare rezultă că aceasta este aplicabilă și persoanelor juridice care nu au scop lucrativ sau comercial. Astfel este logic de a lua în considerare în ce măsură caracterul comercial sau necomercial al activității afectează posibilitatea atragerii la răspundere penală sau doar civilă a persoanelor responsabile, or în cazul activității necomercială nu putem vorbi de un risc comercial în afaceri, care ar argumenta lipsa intenției în intrarea în incapacitate de plată.

Starea actuală privind aplicarea răspunderii penale în raport cu cea civilă în materie de insolvabilitate este cu părere de rău una comună pentru statele din fostul lagăr socialist. Legiuitorul rus datorită lipsei de experiență în lupta cu infracțiunile în materie de insolvabilitate a mers pe calea unor componențe de infracțiune materiale similare altor infracțiuni contra patrimoniului, fapt preluat integral de legiuitorul din Republica Moldova. Autorul rus B. Colb, indică că în Rusia s-a construit componențele acestor infracțiuni în mod distinct, în formă materială: *infracțiunea este comisă dacă s-a cauzat daune în proporții mari*. Autorul critică asemenea abordare deoarece consecințele cel mai des nu sunt vizibile imediat în timp, menționând că infracțiunile legate de insolvabilitate vizează daune care intervin peste o perioadă de timp, de regulă perioadă destul de îndelungată, după comiterea infracțiunii, adică după finalizarea procesului judiciar de insolvabilitate, la acea etapă documentele dispar, probele nu mai sunt prezente, companiile create pentru o scurtă perioadă de timp, cărora li s-au transferat activele, sunt lichidate de mult timp. Astfel o asemenea lege penală nu acționează eficient, cauzele penale suferă eșec. În opinia autorului B. Colb, includerea răspunderii administrative pentru faptele ilegale legate de insolvabilitate, fapt realizat și în Republica Moldova, constituie o înlocuire aparentă a protecției de la aceste fapte infracționale, iar în esență devine un mijloc de eschivare de la răspunderea penală. [15, p. 26].

Toate aceste aspecte determină necesitatea revizuirii esențiale a componențelor de infracțiune reglementate actual de legislația Republicii Moldova - "Insolvabilitatea intenţionată care a cauzat creditorului daune în proporţii mari" și "Insolvabilitatea fictivă care a cauzat creditorului daune în proporţii mari". Avem nevoie de o reglementare clară a acțiunilor ce pot cădea sub incidența laturii obiective, a delimitării dintre răspunderea contravențională și penală, dar și a coraportului dintre răspunderea penală și civilă materială prin aplicarea răspunderii subsidiare.

În așa mod putem deduce primele aspecte definitorii ce urmează a fi luate în considerare de legiuitor pentru viitoarele reglementări și vor facilita delimitarea aspectelor răspunderii civile de cea penală:

a. Nu poate exista răspundere penală pentru intrarea în faliment sau insolvabilitate decât dacă există propriu-zis incapacitatea de plată, cu excepția situației în care urmează să calificăm acțiunile conform componenței de infracțiune prevăzute de art. 253 - insolvabilitate fictivă. Pentru situația în care va fi introdusă "Bancruta frauduloasă" drept componență de infracțiune insolvabilitatea fictivă va fi cuprinsă în aceasta, iar existența incapacității de plată va necesita o calificare distinctă ca element constitutiv al laturii obiective.
b. Aplicarea răspunderii penale urmează a fi determinată de existența acțiunilor intenționate a persoanelor ce administrează debitorul insolvabil și influențează intrarea/ieșirea din incapacitatea de plată; Totodată nu poate fi exclusă neglijența criminală ca fel de imprudență care și va fi elementul ce va indica asupra răspunderii penale sau exclusiv civile a subiecților.
c. Pentru atragerea la răspundere penală nu are importanță tipul activității debitorului insolvabil, activează acesta în scop lucrativ sau nu. Datorită configurației actuale a

categoriilor de subiecți ce pot fi declarați insolvabili nu poate fi constituită o răspundere mai gravă pentru comercianți decât pentru necomercianți.

Luarea în considerarea a aspectelor enunțate mai sus va asigura pe de o parte identificarea și sancționarea penală acele acțiuni comise intenționat sub pretextul desfășurării unei afaceri, care au dus la intrarea în faliment a întreprinderilor și au cauzat prejudicii esențiale creditorilor. Pe de altă parte vom diminua riscul atragerii la răspundere penală a întreprinzătorilor care și-au asumat riscul firesc în afaceri, iar în rezultatul unei gestiuni economice nereușite au eșuat, fapt care nu poate fi sancționat penal pentru a nu diminua inițiativa antreprenorială, deschiderea și dezvoltarea de afaceri în Republica Moldova.

Bibliografie

1. Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 188 din 11.09.2020. În MO 259-266 din 09.10.2020.
2. Serviciul fiscal de stat - știri. [accesat: 24.03.2024]. Disponibil: https://sfs.md/ro/stiri/mai-multe-intreprinderi-investigate-de-serviciul-fiscal-de-stat-pentru-insolvabilitate-intentionata.
3. Biroul național de statistică - baza de date. [accesat: 24.03.2024]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__12%20JUS__JUS010/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9.
4. Lebedinschii A. Răspunderea penală pentru insolvabilitatea fictivă. Teză doctor în drept. [accesat: 24.03.2024]. Disponibil: http://www.cnaa.md/thesis/54172/.
5. Istoria din Evul Mediu ne învață să înțelegem criza de astăzi. [accesat: 24.03.2024]. Disponibil: https://www.ilgiornale.it/news/cultura/storia-medioevo-ci-insegna-capire-crisi-oggi-824148.html.
6. Legea insolvabilității nr. 149 din 29.06.2012. În MO 193-197 din 14.09.2012.
7. Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. Москва: Статут, 2000. 477 p.
8. Codul Penal al României, în vigoare din 01 februarie 2014, publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 510 din 24 iulie 2009. [accesat: 24.03.2024]. Disponibil: https://lege5.ro/Gratuit/gezdmnrzgi/codul-penal-din-2009.
9. CODUL COMERCIAL din 10 mai 1887. [accesat: 24.03.2024]. Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/38123.
10. Codul contravenţional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24.10.2008. În MO nr.3-6 art.15 din 16.01.2009.
11. Codul penal din 24.03.1961 (abrogat). În Veştile R.S.S.M., 1961, nr.10, art.41.
12. Schiau I. Regimul juridic al insolvenței comerciale. București: Editura All Beck, 2001. 576 p.
13. Pașca V. Bancruta frauduloasă. Comentarii de practică judiciară. București: Lumina Lex, 2000. 103 p.
14. Stati V. Conceptul juridic al infracţiunilor legate de insolvabilitate. În: Revista Naţională de Drept, 2002, nr. 3, p. 47.
15. Колб Б. Административная ответственность за банкротство. În: Законность, 2002, № 12, p. 26.

CZU: 342.7:614.2(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.11**

DREPTUL LA SĂNĂTATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZA CADRULUI JURIDIC ȘI A PROVOCĂRILOR PRACTICE

THE RIGHT TO HEALTH IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: ANALYSIS OF THE LEGAL FRAMEWORK AND PRACTICAL CHALLENGES

CAIREAC Diana,
USPEE «Constantin Stere»
ORCID 0009-0001-7648-8351
dianacaireac@yahoo.com

Abstract

Dreptul la sănătate este recunoscut ca un drept fundamental executoriu. În ultimile decenii tot mai multe țări au garantat, prin normele constituționale, acest drept fundamental și au ratificat majoritatea convențiilor internaționale din acest domeniu. În realitate însă, sistemul medical, atât în Republica Moldova, cât și în alte state, se confruntă cu provocări precum sistemul corupt, inegalitatea acesului la servicii medicale de sănătate calitative sau nerespectarea drepturilor pacientului. Totuși politicile publice orientate spre popularizarea accesului liber și egal la servicile medicale constituie o bună practică spre atingerea respectării depline a acestui drept atât de important.

Abstract

The right to health is recognized as a fundamental enforceable right. In recent decades, more and more countries have guaranteed, through constitutional norms, this fundamental right and have ratified most of the international conventions in this field. In reality, however, the medical system, both in the Republic of Moldova and in other states, faces challenges such as the corrupt system, unequal access to quality medical services or non-respect of patient rights. However, public policies aimed at popularizing free and equal access to medical services constitute a good practice for achieving full respect for this very important right.

Cuvinte-cheie: *servicii medicale de calitate**,** prevenirea și promovarea sănătății, politici publice, plângerile pacienților, sănătate fizicășipsihică.*

Dreptul la sănătate este recunoscut ca unul dintre drepturile fundamentale ale omului. Acesta se înscrie în rândul drepturilor economice, sociale și culturale, care sunt esențiale pentru asigurarea unui standard de viață demn pentru toate persoanele.

Sănătatea, în sens larg, include nu doar absența bolii, ci și bunăstarea fizică, mentală și socială, ceea ce subliniază complexitatea și importanța acestui drept.

Dreptul la sănătate implică accesul la servicii de sănătate de calitate, la condiții de muncă și de viață sănătoase, la educație sanitară și la o alimentație adecvată. Toate acestea contribuie la realizarea deplină a potențialului uman și la participarea activă în viața socială și economică. Fără accesul la aceste elemente esențiale, alte drepturi fundamentale, cum ar fi dreptul la viață, dreptul la muncă sau dreptul la educație, pot fi compromise.

În Republica Moldova, ca și în alte state, recunoașterea dreptului la sănătate este reflectată în Constituție și în legislația națională. Totuși, implementarea efectivă a acestui drept rămâne o provocare, având în vedere resursele limitate și inegalitățile existente în societate.

Republica Moldova a demonstrat angajamentul său față de drepturile omului prin ratificarea majorității tratatelor internaționale relevante. Printre acestea se numără Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale, care consacră dreptul la sănătate în

articolul 12. De asemenea, Moldova este parte la diverse convenții ale Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) care promovează standarde globale în domeniul sănătății.

Deși Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 1948, nu este un tratat internațional cu forță obligatorie, aceasta a avut o influență profundă asupra dezvoltării dreptului internațional al drepturilor omului. Declarația a stabilit principii fundamentale care au fost ulterior încorporate în tratate internaționale și în legislațiile naționale ale statelor. Articolul 25 al Declarației *proclamă dreptul fiecărei persoane la un nivel de trai adecvat care să asigure sănătatea, inclusiv accesul la îngrijire medicală, ceea ce subliniază legătura indisolubilă dintre sănătate și demnitatea umană*[16].

În Republica Moldova, dreptul la sănătate este consacrat în articolul 36 din Constituție, care prevede obligația statului de a garanta un minim de asistență medicală pentru cetățeni. Această prevedere constituțională este un punct de plecare important pentru dezvoltarea unui cadru legislativ care să asigure accesul la servicii medicale pentru toți cetățenii, fără discriminare.

Legislația națională în domeniul sănătății este vastă și include o serie de legi și reglementări care subliniază responsabilitatea statului pentru protecția și ocrotirea sănătății cetățenilor. Legea ocrotirii sănătății[17] este una dintre principalele legi care guvernează acest domeniu. Aceasta stabilește cadrul general pentru organizarea și funcționarea sistemului de sănătate din Moldova și subliniază importanța asigurării accesului la servicii de sănătate echitabile și de calitate.

Mai mult decât atât, Legea nr. 263[18] reglementează drepturile și responsabilitățile pacienților în Republica Moldova. Această lege derivă din drepturile fundamentale ale omului și include prevederi care asigură accesibilitatea, echitatea și calitatea serviciilor medicale. Printre drepturile garantate pacienților se numără dreptul la asistență medicală gratuită, dreptul la un tratament respectuos și uman, dreptul la securitatea vieții personale și la integritatea fizică și psihică, precum și dreptul de a reduce suferința.

Deși Republica Moldova a făcut progrese notabile în recunoașterea și protejarea dreptului la sănătate, există încă numeroase provocări care împiedică realizarea deplină a acestui drept pentru toți cetățenii. Printre acestea se numără:

1. **Inegalități în accesul la servicii de sănătate**

Unul dintre principalele obstacole în calea realizării dreptului la sănătate în Republica Moldova este inegalitatea în accesul la servicii medicale de calitate. Această inegalitate este influențată de factori precum veniturile, locul de reședință (urban vs. rural), nivelul de educație și statutul social. De exemplu, persoanele din mediul rural au adesea un acces mai redus la servicii de sănătate comparativ cu cele din mediul urban, din cauza infrastructurii medicale mai puțin dezvoltate și a lipsei de personal medical calificat în zonele rurale.

2. **Corupția în sistemul de sănătate**

Corupția este o problemă endemică în multe sisteme de sănătate din lume, iar Republica Moldova nu face excepție. Corupția poate lua multe forme, inclusiv plăți informale pentru servicii medicale care ar trebui să fie gratuite, favoritism în alocarea resurselor sau neglijarea obligațiilor

[16] Declarația Universală a Drepturilor Omului, Nr. 12 din 10-12-1948, Adunarea generală a O.N.U. Rezoluția 217 A - III din 10 decembrie 1948.
https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

[17] Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28 martie 1995. Publicat : 22-06-1995 în Monitorul Oficial Nr. 34 art. 373

[18] Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr.263 din 27 octombrie 2005. Publicată: 30.12.2005 în Monitorul Oficial, nr. 176-181.

profesionale. Aceste practici subminează încrederea publicului în sistemul de sănătate și împiedică realizarea dreptului la sănătate pentru toți cetățenii.

3. **Lipsa unui mecanism eficient pentru depunerea și examinarea plângerilor pacienților**

Un alt obstacol semnificativ în calea respectării drepturilor pacienților în Republica Moldova este lipsa unui mecanism eficient pentru depunerea și examinarea plângerilor legate de încălcările acestor drepturi. Fără un astfel de mecanism, pacienții se pot confrunta cu dificultăți în obținerea justiției și în remedierea încălcărilor drepturilor lor. Aceasta poate duce la o perpetuare a abuzurilor și la o lipsă de responsabilitate în rândul furnizorilor de servicii medicale.

Pacientul, conform legislației naționale, nu este doar o persoană care suferă de o afecțiune, ci și o persoană sănătoasă care beneficiază de serviciile medicale disponibile. Această abordare holistică a dreptului la sănătate reflectă recunoașterea faptului că prevenirea și promovarea sănătății sunt la fel de importante ca și tratamentul bolilor.

Carta Europeană a Drepturilor Pacienților, un document de referință la nivel european, a influențat semnificativ dezvoltarea cadrului legal din Republica Moldova. Aceasta include 14 drepturi fundamentale care acoperă toate aspectele interacțiunii pacienților cu sistemul de sănătate, de la dreptul la informare și consimțământ informat până la dreptul la confidențialitate și respectarea vieții private.

În Moldova, aceste drepturi sunt încorporate în Legea nr. 263 din 2005, care stabilește cadrul legal pentru protejarea drepturilor pacienților. Cu toate acestea, implementarea efectivă a acestor drepturi rămâne o provocare, din cauza problemelor menționate anterior, cum ar fi corupția și inegalitățile de acces.

De-a lungul timpului, dreptul la sănătate a fost perceput ca un *"drept de a doua generație"*, ceea ce însemna că nu avea forță juridică obligatorie la nivel național și era adesea tratat ca un obiectiv de politică socială mai degrabă decât ca un drept executoriu[19]. Cu toate acestea, acest aspect s-a schimbat considerabil în ultimele decenii, pe măsură ce din ce în ce mai multe țări au recunoscut în constituțiile lor dreptul la sănătate ca un drept fundamental și executoriu.

În Republica Moldova, acest proces de recunoaștere a dreptului la sănătate a fost influențat de evoluțiile internaționale și de angajamentele asumate în cadrul tratatelor internaționale. Deciziile judecătorești din diverse țări, în special din Asia, Africa și America Latină, au contribuit la aplicarea acestui drept la nivel național, creând o jurisprudență relevantă care subliniază importanța realizării practice a dreptului la sănătate[20].

Cu toate acestea, chiar și în contextul în care dreptul la sănătate este recunoscut ca un drept fundamental executoriu, multe provocări rămân în calea realizării sale depline. În special, grupurile vulnerabile și marginalizate continuă să întâmpine dificultăți în accesarea celor mai înalte standarde de sănătate, ceea ce subliniază necesitatea unei abordări incluzive și echitabile în politicile de sănătate publică[21].

Principiul nediscriminării ocupă un loc central în teoria și practica drepturilor omului. Acest principiu este consacrat în articolele relevante din Declarația Drepturilor Omului, Pactul

[19] Gruskin, S., Mills, E. J., & Tarantola, D. (2007). History, principles, and practice of health and human rights. The Lancet, 370(9585), 449-455.

[20] Buse, K., Mays, N., & Walt, G. (2012). Making Health Policy. Open University Press.

[21] Gostin, L. O. (2014). Global Health Law. Harvard University Press.

Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, și Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale[22].

În Republica Moldova, cadrul legislativ național conține prevederi care interzic discriminarea, inclusiv în Legea ocrotirii sănătății[23]. Această lege interzice discriminarea pe baza unui număr de criterii, inclusiv sex, rasă, etnie, religie, origine socială și stare de sănătate. Totuși, în practică, discriminarea rămâne o problemă semnificativă în accesul la servicii medicale, în special pentru grupurile vulnerabile, cum ar fi persoanele cu dizabilități, minoritățile etnice și persoanele sărace[24].

Pentru a combate discriminarea în sistemul de sănătate, este esențială aplicarea strictă a legislației existente și dezvoltarea unor mecanisme de supraveghere eficiente. De asemenea, este necesară educarea personalului medical cu privire la drepturile omului și la importanța tratamentului egal pentru toți pacienții, indiferent de statutul lor social sau economic[25].

Justiția joacă un rol crucial în protejarea și promovarea dreptului la sănătate.[10] În Republica Moldova, instanțele au un rol important în asigurarea respectării acestui drept, prin intermediul deciziilor care pot avea un impact semnificativ asupra politicilor de sănătate și asupra modului în care sunt furnizate serviciile medicale.

Instanțele pot contribui la protejarea dreptului la sănătate prin interpretarea și aplicarea legilor în mod favorabil pentru pacienți, prin acordarea de despăgubiri pentru încălcarea acestui drept și prin impunerea de măsuri corective acolo unde este necesar. Cu toate acestea, accesul la justiție poate fi limitat de factori precum costurile ridicate ale proceselor, lipsa de informare a cetățenilor cu privire la drepturile lor și durata lungă a procedurilor judiciare.

Pentru a îmbunătăți accesul la justiție în cazurile legate de dreptul la sănătate, ar fi benefică dezvoltarea unor mecanisme alternative de soluționare a disputelor, cum ar fi medierea și arbitrajul, care pot oferi soluții mai rapide și mai puțin costisitoare[26]. De asemenea, educarea publicului cu privire la drepturile lor și la modalitățile de acces la justiție este esențială pentru asigurarea unei protecții eficiente a dreptului la sănătate.

În ciuda provocărilor existente, există și exemple de bune practici în realizarea dreptului la sănătate în Republica Moldova. Acestea includ programe de prevenție și de educație sanitară care au contribuit la reducerea incidenței anumitor boli, precum și inițiative de extindere a accesului la servicii medicale în zonele rurale[27].

Un exemplu notabil este programul național de imunizare, care a avut un succes considerabil în reducerea ratelor de îmbolnăvire și deces din cauza bolilor prevenibile prin vaccinare. De asemenea, campaniile de conștientizare a sănătății sexuale și reproductive au contribuit la reducerea ratelor de infecții cu transmitere sexuală și la promovarea unei vieți sexuale sănătoase.

Aceste exemple demonstrează că, prin politici publice bine gândite și prin alocarea adecvată a resurselor, este posibil să se realizeze progrese semnificative în domeniul sănătății și să se asigure respectarea dreptului la sănătate pentru toți cetățenii.

---

[22] Mann, J. M., Gruskin, S., Grodin, M. A., & Annas, G. J. (1999). Health and human rights: A reader. Routledge.

[23] Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28 martie 1995. Publicat : 22-06-1995 în Monitorul Oficial Nr. 34 art. 373

[24] Fidler, D. P. (2007). Global health jurisprudence: A time of reckoning. The Georgetown Law Journal, 96(2), 393-449.

[25] Toebes, B. (1999). The Right to Health as a Human Right in International Law. Intersentia.

[26] Venkatapuram, S. (2011). Health Justice: An Argument from the Capabilities Approach. Polity.

[27] Toebes, B. (1999). The Right to Health as a Human Right in International Law. Intersentia.

În concluzie, dreptul la sănătate este un drept fundamental al omului, esențial pentru realizarea deplină a potențialului uman și pentru participarea activă în viața socială și economică.

În Republica Moldova, acest drept este recunoscut la nivel constituțional și legislativ, însă rămân numeroase provocări în calea realizării sale depline pentru toți cetățenii.

Printre principalele provocări se numără inegalitățile în accesul la servicii de sănătate, corupția, lipsa unui mecanism eficient pentru depunerea și examinarea plângerilor pacienților și discriminarea grupurilor vulnerabile. Pentru a aborda aceste probleme, este necesară o reformă continuă și susținută a sistemului de sănătate, care să includă atât măsuri legislative, cât și politici publice orientate spre echitate și acces universal.

De asemenea, educarea publicului cu privire la drepturile lor și la modalitățile de acces la justiție este esențială pentru asigurarea unei protecții eficiente a dreptului la sănătate. În același timp, este important să se promoveze bunele practici existente și să se încurajeze inovația în domeniul sănătății, pentru a îmbunătăți accesul și calitatea serviciilor medicale.

Prin aceste măsuri, Republica Moldova poate face pași importanți spre asigurarea realizării efective a dreptului la sănătate pentru toți cetățenii, contribuind astfel la bunăstarea generală a populației și la respectarea demnității umane.

Bibliografie

1. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, Nr. 12 din 10-12-1948, Adunarea generală a O.N.U. Rezoluția 217 A - III din 10 decembrie 1948. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
2. Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr.263 din 27 octombrie 2005. Publicată: 30.12.2005 în Monitorul Oficial, nr. 176-181.
3. Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28 martie 1995. Publicat : 22-06-1995 în Monitorul Oficial Nr. 34 art. 373.
4. Gruskin, S., Mills, E. J., & Tarantola, D. (2007). History, principles, and practice of health and human rights. The Lancet, 370(9585), 449-455.
5. Buse, K., Mays, N., & Walt, G. (2012). Making Health Policy. Open University Press. B
6. Gostin, L. O. (2014). Global Health Law. Harvard University Press.
7. Mann, J. M., Gruskin, S., Grodin, M. A., & Annas, G. J. (1999). Health and human rights: A reader. Routledge.
8. Fidler, D. P. (2007). Global health jurisprudence: A time of reckoning. The Georgetown Law Journal, 96(2), 393-449.
9. Toebes, B. (1999). The Right to Health as a Human Right in International Law. Intersentia.
10. Yamin, A. E. (2005). The right to health under international law and its relevance to the United States. American Journal of Public Health, 95(7), 1156-1161.
11. Venkatapuram, S. (2011). *Health Justice: An Argument from the Capabilities Approach*. Polity.

CZU: 352.07:336.14(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.12**

DIMENSIUNEA DOCTRINAR – NORMATIVĂ CU PRIVIRE LA AUTONOMIA FINANCIARĂ LOCALĂ

THE DOCTRINAL AND NORMATIVE DIMENSION OF LOCAL FINANCIAL AUTONOMY

CRAEVSCAIA-DERENOVA Cristina,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0004-8668-5764
cristina.craevscaea.1981@gmail.com

Abstract

This article describes the institution of local financial autonomy, which represents the effective capacity of local entities to determine the volume if their resources and the level of their expenditures, the ability of local authorities to govern their finances in accordance with the needs of territorial administrative unit. In recent years, there is a tendency in Republic of Moldova towards increasing degree of local financial autonomy and local development, reducing disparities in development, so a part of the state powers is transferred to local communities.

Keywords: *local autonomy, financial autonomy, local authorities, fiscal decentralisation, local budget.*

Autonomia financiară locală reprezintă, în toate statele dezvoltate, nu numai un barometru al democraţiei, ci şi cadrul cel mai eficace de asigurare a dezvoltării în simbioza corectă a strategiilor şi resurselor naţionale cu politicile şi posibilităţile locale. Republica Moldova, încă din perioada sovietică şi din perioada suveranităţii statale, a continuat să aibă un sistem de administrare prea centralist, caracterizat prin flux financiar de la plătitorul de impozite până la bugetul de stat, iar apoi retur către teritorii prin diverse mecanisme, în special transferuri cu destinație generală și specială, retur financiar deseori dezichilibrat, fără relevarea contribuţiei financiare a unității administrativ-teritoriale la sistemul finanțelor publice. [1, p. 331]

După adoptarea Constituţiei Republicii Moldova, în 1994, tendinţa spre descentralizare a administraţiei publice a căpătat un caracter mai pragmatic. Etapa postconstituţională sau etapa a treia în reformarea administraţiei publice locale, se caracterizează prin adoptarea cadrului legislativ adaptat la noile condiţii social-economice de dezvoltare a societăţii. Ea porneşte odată cu adoptarea de către Parlament, la 6 noiembrie 1998, a Legii privind administraţia publică locală şi a Legii privind organizarea administrativ-teritorială. Modificările legii privind finanțele publice locale, intrate în vigoare din 2015 au sporit autonomia financiară și funcțională a administrației publice locale, prin dezvoltarea unui sistem de transferuri bazat pe venituri, alocarea separată a transferurilor pentru APL de nivelul 1 și APL de nivelul 2, dar nu au asigurat autonomie financiară reală, localitățile ramânând dependente în proporție de cca 60%- 90% de transferurile cu destinație generală și specială din bugetul de stat.

Actualitatea studiului este argumentată prin faptul că reorganizarea sistemului administrației publice centrale și locale, ce are drept obiectiv consolidarea autonomiei locale, mai cu seamă, a autonomiei financiare, fortificarea capacităților instituționale ale primăriilor

prin limitarea numărului autorităților locale, îmbunătățirea calității serviciilor publice la nivel local, rămân domenii de intervenție prioritară pentru Republica Moldova, la etapa actuală.

Pentru analiza dimensiunii doctrinare și normative a autonomiei financiare locale, au fost trasate următoarele obiective: compararea definițiilor oferite noțunii de autonomie financiară în doctrina și legislația autohtonă și din străinătate, evidențierea asemănărilor și deosebirilor dintre conceptele: autonomie locală – autonomie financiară – descentralizare financiară, analiza impactului Cartei Europene a Autonomiei Locale asupra competențelor financiare ale autorităților publice locale.

Rezultatele obținute și discuții. În procesul de consolidare a finanţelor publice locale, autorităţile locale, conform legislaţiei, sunt responsabile pentru stabilirea priorităţilor de finanţare, executarea competenţelor de bază, iar Guvernul nu poate impune autorităţilor locale cheltuieli suplimentare fără a le acorda compensaţia necesară şi nu poate introduce modificări în bugetele locale, cu excepţia cazurilor în care ele contravin legii.

Armeanic A. specifică cu referire la autonomia financiară locală că fiecare unitate administrativ-teritorială are dreptul, în cadrul politicilor economice naţionale, la deţinerea autonomă şi liberă a unor resurse proprii suficiente, de care pot dispune în mod liber în exercitarea atribuţiilor lor. În consecință, în unitățile administrativ-teritoriale (în continuare UAT), activitatea autorităţilor administrației publice locale, organizate în condiţiile legii, se desfășoară în baza bugetelor unităţilor administrativ-teritoriale. [2, p. 159]

Analiza comparativă, sub aspect temporal, a conceptului de autonomie, evidențiază o evoluție îndelungată, din limba greacă veche, cuvântul „autonomie” provenind de la *auto* - singur, independent, iar *nomos* – lege, libertatea de a guverna prin propriile sale legi, până la reflectarea principiului autonomiei în legile fundamentale ale statelor lumii. Constituțiile acordă un loc primordial principiului autonomiei locale, care se află la baza organizării şi funcţionării autorităţilor administraţiei publice locale. Autonomia locală presupune rezolvarea unor probleme locale de către autorităţile administrative locale. [3, p. 258]

Aplicarea metodei comparative față de definițiile reflectate în doctrina de specialitate, scoate în evidență multiple elemente constitutive ale autonomiei locale. Astfel, Sîmboteanu A. încadează fenomenul în procesele de reformare a sistemului administrativ din Republica Moldova și califică autonomia locală drept produs al descentralizării și component al capacității administrative. [4, p. 173]

Dulschi I. analizează subiecte conexe autonomiei locale studiind necesitățile de reformare a administrației publice locale într-un cadru complex. [5, p. 28]

Cornea S. specifică că: ”Autonomia locală constituie fundamentul dimensiunii politice a colectivităților locale. O definiție clară a sferei de competență și a responsabilităților conferite colectivităților locale, însoțită de o autonomie financiară adecvată contribuie la edificarea unor mecanisme democratice de interacțiune cu autoritățile regionale/naționale”. [6, p. 194]

Chiper N. vine cu precizare importantă: ”Principiul autonomiei locale nu presupune o independenţă totală, o izolare a organelor administraţiei publice locale de organele administraţiei publice centrale. Autonomia locală nu este o manieră de independenţă care este acordată unei colectivităţi politice. Ea este o putere de decizie liberă, în facultatea de a decide într-o sferă de atribuţii locale, în care interesele locale trebuie reglate şi gestionate, dar sub un control al unei autorităţi superioare.” [7, p. 60]

Manole T. definește autonomia locală ca ”dreptul şi capacitatea efectivă a autorităţilor

locale de a decide şi de a conduce în limitele stabilite de lege o parte semnificativă a treburilor publice, pe propria lor răspundere şi în interesul populaţiei din zonă." [8, p. 52]

Recunoaşterea europeană a importanţei autonomiei locale şi descentralizării, a principiilor financiare care stau la baza acesteia a fost consfinţită încă din 1985 prin Carta Europeană a Autonomiei Locale, instrument politico-juridic adoptat de Consiliul Europei şi, ulterior, prin legile supreme ale majorităţii ţărilor europene. Consfințirea, printr-un document unic, care să conţină reguli și principii recunoscute de către toate statele democratice ale Europei și care să contribuie la protecţia și consolidarea autonomiei locale în Europa, a constituit, de multă vreme, o aspiraţie supremă a colectivităţilor locale.

Împărtăşind valorile europene, Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului privind ratificarea Cartei Europene pentru Autoadministrarea Locală nr.1253-XIII din 16 iulie 1997 (publicată în Monitorul Oficial nr.48/423 din 24 iulie 1997), ratifică Carta Europeană a autonomiei locale. În vigoare pentru Republica Moldova din 2 februarie 1998, Carta europeană a autonomiei locale defineşte noţiunea de autonomie locală drept: "*capacitatea efectivă a autorităţilor administraţiei publice locale de a soluţiona şi de a gestiona, în cadrul legii, în nume propriu şi în interesul populaţiei locale, o parte importantă a treburilor publice*." [9]

Carta Europeană a Autonomiei Locale stabileşte, în art. 2, că principiile autonomiei locale trebuie să fie prevăzute şi garantate în mod expres în legislaţia naţională, iar autonomia locală "se exercită de consilii sau adunări, compuse din membrii aleşi prin vot liber, secret, egal, direct şi universal, care pot dispune de organe executive care răspund în faţa lor. Această dispoziţie nu prejudiciază recurgerea la adunări cetăţeneşti, referendum sau orice altă formă de participare directă a cetăţenilor, acolo unde aceasta este permisă de lege". Menţionăm că Raportul explicativ asupra Cartei europene a autonomiei locale la art. 3, paragraful 1 prevede că „noţiunea de capacitate efectivă conţine ideea că dreptul formal de a reglementa şi de a administra o parte importantă a treburilor publice trebuie să fie însoţit de mijloace de a-l exercita efectiv". [10]

Datorită importanţei deosebite a acestor principii se recomandă ca realizarea lor să fie garantată prin includerea principiilor autonomiei locale în legile fundamentale, care reglementează organizarea statului: „principiul de autonomie locală trebuie să fie recunoscut în legislaţia internă şi, pe cît e posibil, în Constituţie". [9, art.2]

Comparând modalitățile de consfințire a puterii locale în legile supreme a diferitor state, putem menționa că studierea comparată a textelor constituționale se poate face în baza următoarelor criterii:

a. includerea și garantarea în textul constituțional a autonomiei locale;

b. interpretarea noțiunii de autonomie locală în textul constituțional;

c. modalitatea de abordare și recunoaștere a autonomiei locale. [6, p. 8]

În Constituția Republicii Moldova dispozițiile privind administrația publică locală sunt încorporate în Capitolul VIII „Administrația publică". Textul constituțional stabilește principiile generale ale administrației publice locale, structura teritorial-administrativă a Republicii Moldova și desemnează expres autoritățile reprezentative ale colectivităților teritoriale locale prin care se realizează autonomia locală. Reglementarea detaliată a „organizării administrației locale, a teritoriului precum și regimul general privind autonomia locală", potrivit cu prevederile art. 72, alin (3), lit. f a Constituției, ține de competența Parlamentului Republicii Moldova și se realizează prin lege organică. Iar, potrivit prevederilor art.109 din Constituţia Republicii Moldova:

"(1) Administraţia publică în unităţile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice, ale eligibilităţii autorităţilor publice locale şi ale consultării cetăţenilor în problemele locale de interes deosebit.

(2) Autonomia priveşte atât organizarea şi funcţionarea administraţiei publice locale, cât şi gestiunea colectivităţilor pe care le reprezintă.

(3) Aplicarea principiilor enunţate nu poate afecta caracterul de stat unitar." [11, art. 109]

În temeiul dispoziţiei constituţionale menţionate, care instituie autonomia administrativă locală ca pe un principiu de bază al guvernării, în Republica Moldova au fost iniţiate un şir de reforme în administraţia publică locală şi, respectiv, în domeniul sistemului finanţelor publice locale, ce şi-au găsit reflectare într-un cadru legislativ foarte larg: Legea privind sistemul bugetar şi procesul bugetar din 24 mai 1996 (abrogată la 1 ianuarie 2016), Legea privind administraţia publică locală din 18 martie 2003, înlocuită ulterior prin Legea nr. 436 din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală, Legea privind descentralizarea admnistrativă din 28 decembrie 2006, Legea privind finanţele publice locale din 16 octombrie 2003, Legea privind finanțele publice și responsabilitatea bugetar-fiscală din nr. 181 din 25.07.2014; Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de Acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012-2018, nr. 68 din 05.04.2012, Strategia de reformă a Administrației Publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030 etc. [12]

Astfel, spre exemplu, legea nr. 436 din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală nu oferă o definiție clară autonomiei locale, în schimb în art. 7. Autonomia şi legalitatea în activitatea autorităţilor administraţiei publice locale, menționează: "În realizarea competenţelor lor, autorităţile administraţiei publice locale dispun de autonomie, consfinţită şi garantată prin Constituţia Republicii Moldova, Carta Europeană a Autonomiei Locale şi prin alte tratate la care Republica Moldova este parte." [13, art. 7]

Carta Europeană a Autonomiei Locale prevede un şir de măsuri cu privire la gestionarea eficientă a resurselor financiare ale autorităţilor administraţiei publice locale, ele fiind numite și elemente ale autonomiei financiare:

1. În cadrul politicii economice naţionale, autorităţile administraţiei publice locale au dreptul la resurse proprii, suficiente, de care pot dispune în mod liber în exercitarea atribuţiilor lor.

2. Resursele financiare ale autorităţilor administraţiei publice locale trebuie să fie proporţionale cu competenţele prevăzute de constituţie sau de lege.

3. Cel puţin o parte dintre resursele financiare ale autorităţilor administraţiei publice locale trebuie să provină din taxele şi impozitele locale, al căror nivel acestea au competenţa să îl stabilească în limitele legale.

4. Sistemele de prelevare pe care se bazează resursele de care dispun autorităţile administraţiei publice locale trebuie să fie de natură suficient de diversificată şi evolutivă pentru a le permite să urmeze practic, pe cât posibil, evoluţia reală a costurilor exercitării competenţelor acestora.

5. Protejarea unităţilor administrativ-teritoriale cu o situaţie mai grea din punct de vedere financiar necesită instituirea de proceduri de egalizare financiară sau de măsuri echivalente, destinate să corecteze efectele repartiţiei inegale a resurselor potenţiale de finanţare, precum şi a sarcinilor fiscale care le incumbă. Asemenea proceduri sau măsuri nu trebuie să restrângă libertatea de opţiune a autorităţilor administraţiei publice locale în sfera lor de competenţă.

6. Autorităţile administraţiei publice locale trebuie să fie consultate, de o manieră adecvată, asupra modalităţilor de repartizare a resurselor redistribuite care le revin.

7. Subvenţiile alocate unităţilor administrativ-teritoriale trebuie, pe cât posibil, să nu fie destinate finanţării unor proiecte specifice. Alocarea de subvenţii nu trebuie să prejudicieze

libertatea fundamentală a politicilor autorităţilor administraţiei publice locale în domeniul lor de competenţă.

8. În scopul finanţării cheltuielilor lor de investiţii, autorităţile administraţiei publice locale trebuie să aibă acces, în conformitate cu legea, la piaţa naţională a capitalurilor. [9, art. 9]

Conceptul autonomiei financiare locale este definit și în Legea privind descentralizarea administrativă, nr. 435 din 28.12.2006, deopotrivă cu termenul general de autonomie locală și termenii speciali de autonomie decizională și organizațională. Potrivit legii, ”*autonomie locală – dreptul şi capacitatea efectivă a autorităţilor publice locale de a reglementa şi gestiona, în condiţiile legii, sub propria lor responsabilitate şi în interesul populaţiei locale, o parte importantă din treburile publice*”. [14, art. 1]

Analiza comparativă a tipurilor autonomiei locale, reglementate legislativ, a relevat următoarele forme: *autonomia decizională* – dreptul autorităţilor publice locale de a adopta liber decizii, în condiţiile legii, fără intervenţii din partea altor autorităţi publice, în scopul realizării intereselor sale;

autonomie organizaţională – dreptul autorităţilor publice locale de a aproba, în condiţiile legii, statutul, structurile administrative interne, modalităţile de funcţionare a acestora, statele şi organigrama lor, precum şi de a institui persoane juridice de drept public de interes local;

autonomie financiară şi bugetară – dreptul autorităţilor publice locale de a dispune de resurse financiare proprii suficiente şi de a le utiliza liber, în condiţiile legii, prin adoptarea propriilor bugete locale. [14, art. 1]

Așadar, pornind de la necesitatea de a dispune de resurse financiare proprii și capacitatea de a le utiliza liber, se poate menționa că există o dependență pronunțată dintre capacitatea fiscală, precum și dintre cheltuielile administrative și mărimea UAT. Localitățile mici colectează în general mai puține venituri din surse locale pentru finanțarea cheltuielilor proprii și totodată alocă resurse mai mari, ca pondere în bugetele locale, pentru finanțarea cheltuielilor administrative și doar 10% din UAT își pot acoperi cheltuielile administrative din contul veniturilor proprii. [15, p. 353]

Întru fortificarea capacităților administrative, a fost elaborată Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, care are drept scop crearea până la sfârșitul anului 2030 a unui sistem al administrației publice centrale și locale capabil să asigure condițiile pentru dezvoltarea sustenabilă a țării, cu un nivel ridicat de integritate și competență astfel încât:

- să gestioneze cu eficiență și să livreze servicii publice de calitate prin: profesionalizare și stabilitate, simplificare și raționalizare, predictibilitate și coordonare;
- să câștige respectul și încrederea cetățenilor prin: onestitate, transparență și responsabilitate, accesibilitate și deschidere;
- să-și consolideze capacitatea de fundamentare și implementare a politicilor publice. [16]

Strategia urmează a fi realizată prin implementarea unor obiective generale, *divizate pe 5 componente:* 1) Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici (RM va avea un sistem al funcției publice integru și competent);

2) Cadrul instituțional al Administrației Publice Centrale (sistem instituțional suplu și eficient al administrației publice centrale prin consolidarea rezultatelor obținute până acum, cu definirea clară a mandatelor instituțiilor publice centrale, delimitarea clară a rolurilor între instituții de fundamentare a politicilor publice);

3) Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice (sistemul de fundamentare și implementare al politicilor publice pe bază de dovezi va fi generalizat, consolidat și

va funcționa eficient, prin: integrarea intereselor grupurilor celor mai defavorizate, îmbunătățirea coordonării și planificării strategice în raport de toate resursele financiare disponibile (interne și internaționale), creșterea capacității de monitorizare și evaluare);

4) Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice (până la finalul anului 2030, RM va avea o administrație publică eficace, care oferă servicii de înaltă calitate cetățenilor și mediului de afaceri prin utilizarea tehnologiilor moderne și a serviciilor inovatoare);

5) Administrația Publică Locală (capacitatea APL de a furniza într-un mod echitabil servicii publice adecvate și accesibile populației va crește semnificativ, prin consolidarea instituțională și financiară a autorităților locale și prin implementarea cu succes a unor politici de dezvoltare economică și socială locală).

Trendul descrescător al numărului locuitorilor, în principal în localitățile mai mici, este un alt argument pentru contopirea unităților administrativ-teritoriale. Scăderea populației este cauzată de două cauze principale: îmbătrânirea populației și migrația spre localități mai mari și mai bogate. Dar rezultatul este reducerea veniturilor acestor localități, reducere care poate fi compensată prin amalgamare.

Există numeroase argumente pro și contra pentru aceste amalgamări. Cel mai puternic argument pro este cel referitor la criteriul economiilor de scară. Acest criteriu se referă, ca să oferim o explicație simplă, la existența unui număr optim de beneficiari ai unui serviciu public în așa fel încât prețul pentru fiecare client să fie cât mai mic. Un serviciu de apă și canalizare cu prea puțini utilizatori va furniza acest serviciu la costuri prohibitive pentru fiecare dintre ei. Nici creșterea peste un anumit nivel al numărului de utilizatori nu este recomandabil întrucât vor crește cheltuielile legate de întreținerea sistemului. [17, p. 50]

De asemenea, amalgamarea a fost promovată, după cum denotă practica altor state și din nevoia de a adapta granițele teritoriale la noile evoluții ale spațiilor de locuire. Localitățile s-au dezvoltat pe orizontală și distanțele dintre acestea s-au micșorat până la dispariție în anumite cazuri. În aceste situații și structura serviciilor publice este depășită de multe ori. Locuitorii care s-au stabilit pe vechile teritorii dintre unitățile administrativ-teritoriale nu beneficiază de servicii publice în toate domeniile. Prin contopirea comunităților noile grupuri umane pot beneficia de toată gama de servicii. Ideea principală legată de acest criteriu este reducerea cheltuielilor cu serviciile publice și în consecință scăderea taxelor plătite de populație.

Concluzii şi recomandări. Studiul conceptului de autonomie financiară locală ne permite să concluzionăm că apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europenă poate fi realizată doar în condiţiile unui stat în care structurile puternic ierarhizate sînt înlocuite cu structuri descentralizate, transparente și dinamice, întemeiate pe supremaţia legii, a drepturilor și libertăţilor civile. Autonomia financiară reprezintă condiţia *sine qua non* a descentralizării administrative.

Îmbinarea corectă a strategiilor și resurselor naționale cu posibilitățile și politicile locale rămâne o provocare pentru continuitatea reformei de descentralizare administrativă și autonomia financiară, caracterizată în continuare prin centralismului democratic. Astfel, Raportul Analitic al Comisiei Europene privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, din 1 februarie 2023, continuă să evidențieze ”un management financiar extrem de centralizat”, în pofida tuturor reformelor realizate. [18]

Analiza cheltuielilor administrației publice locale ne arată că, în medie, 40-50% din bugetele locale sunt cheltuite pentru educație (o funcție delegată, finanțată prin transferuri condiționate de stat), în timp ce cheltuielile generale de administrație reprezintă, în medie, între 15% (pentru orașele reședință de raion) până la 38% pentru UAT sub 1500 locuitori. Există și

localități care alocă 85% din cheltuieli pe administrație; 80% dintre autoritățile locale din Republica Moldova nu îndeplinesc condițiile minime de funcționalitate și legale privind capacitatea administrativă: ele îndeplinesc doar un număr limitat de funcții, în general funcții administrative de bază (emiterea certificatelor, etc.).

Pe segmentul descentralizării patrimoniale și al dezvoltării locale, constrângerile serioase sunt determinate de delimitarea parțială și incertitudinea regimului juridic al proprietății de stat și proprietății UAT, inclusiv al bunurilor din domeniul public și din domeniul privat atât al statului, cât și al UAT, reglementarea insuficientă a raporturilor patrimoniale dintre UAT, stat și alți subiecți de drept. Managementul defectuos al patrimoniului UAT, are ca efect degradarea activelor, calitatea scăzută a serviciilor, costuri ridicate de prestare a acestora, venituri ratate și potențial slab de implementare a strategiilor de dezvoltare locală sustenabilă.

Venim cu recomandarea unei conexiuni permanente între centru şi unităţile administrativ-teritoriale, conexiuni cu implicaţii structurale fundamentale: cooperare interfuncţională pentru implimentarea politicii, configurarea capacităţii strategice, capabile să răspundă la provocările asociate procesului de implimentare a unei politici publice, chiar dacă fiecare unitate administrativ-teritorială are dreptul, în cadrul politicilor economice naţionale, la deţinerea autonomă şi liberă a unor resurse proprii suficiente, de care pot dispune în mod liber în exercitarea atribuţiilor lor. Considerăm necesar, de asemenea, minimizarea rolului autorităţilor centrale în determinarea cuantumului şi categoriilor de venituri fiscale şi nefiscale la nivel local, în utilizarea veniturilor locale (deci în stabilirea priorităţilor privind orientarea şi efectuarea cheltuielilor) şi în ceea ce priveşte exercitarea coordonării administrative asupra aparatului fiscal pe plan local.

Referințe bibliografice

1. Stamatin Șt. *SOS pentru re(de)-formarea teritorială a Republicii Moldova în contextul european.* În: Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne şi alte organe de drept, Conferința internațională, 4 decembrie 2020, Chișinău, Moldova. Pag. 331. ISBN 978-9975-121-76-7.
2. Armeanic A. *Drept financiar*. Chișinău: Ed. ASEM, 2008. Pag. 159. ISBN 978-9975-75-425-5.
3. Bantuş N. *Descentralizarea- principiu fundamental în cadrul reformei administrativ-teritoriale.* În: Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinţei ştiinţifico-practice cu participare internaţională, 19 mai 2017, Chişinău. Pag. 258. ISBN 978-9975-3019-6-1.
4. Sîmboteanu A. *Administrația publică locală*. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chişinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. Pag. 173. ISBN 978-9975-3073-0-7.
5. Dulschi I. *Reforma administrativ-teritorială: oportunitate pentru Republica Moldova*. În: Teoria şi practica administrării publice, Materiale ale Conferinţei ştiinţifico-practice cu participare internaţională, 20 mai 2016. Chișinău: S.C. „Garamont-Studio" S.R.L., 2016. Pag. 28. ISBN 978-9975-3019-6-1.
6. Cornea S. *Organizarea teritorială a puterii locale în Republica Moldova: Manual universitar*. Cahul: US Cahul, Tipogr. Centrografic, 2019. Pag. 194. ISBN 978-9975-88-048-0.

7. Chiper N. *Principiul autonomiei locale- aspecte teoretice*. În: *Administrarea Publică*, 2019, nr 2(102). Pag. 60. ISSN 1813-8489.
8. Manole T. *Finanţele publice locale: rolul lor în consolidarea autonomiei financiare la nivelul unităţilor administrativ-teritoriale*. Chişinău: Ed. EPIGRAF, 2003, p. 52. ISBN 9975-903-77-0.
9. Carta Europeană a autonomiei locale din 15.10.1985 [accesat 4.04.2024] Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/811270_md_ets_122.pdf.
10. Carta Europeană a autonomiei locale. Raport explicativ al Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei [accesat 4.04.2024] Disponibil: https://rm.coe.int/european-charter-of-local-self-government-ron-a6/16808d7afd
11. Constituţia Republicii Moldova: nr. 1 din 29 iulie 1994 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
12. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului pentru implementarea Strategiei de Reformă a Administrației Publice 2023-2026 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-hotararii-de-guvern-cu-privire-la-aprobarea-programului-pentru-implementarea-strategiei-de-reforma-a-administratiei-publice-2023-2026/10487
13. Legea privind administrația publică locală: nr. 436 din 28.12.2006 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138832&lang=ro#
14. Legea privind descentralizarea administrativă: nr. 435 din 28.12.2006 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138830&lang=ro#
15. Craevscaia Cristina. *Autonomia financiară locală - garant al democratizării administraţiei publice.* În: Materiale Conferinței științifice internaționale „Administraţia publică în perspectiva integrării europene”, 27-28 octombrie 2006, Chișinău. Chișinău: Tipogr. ”Elena-V.I. SRL, 2007. Pag. 353. ISBN 978-9975-9674-2-6.
16. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, nr. 126 din 15.03.2023 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro#
17. Radu L. *Amalgamarea şi asocierea unităților administrativ-teritoriale. O perspectivă comparată*. În: *Revista Transilvană de Ştiinţe Administrative* nr. 2(45), 2019. Pag. 50. ISSN: 2247-8329.
18. Raportul Analitic al Comisiei Europene privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, din 1 februarie 2023 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa. eu/commission-analytical-report-moldovas-alignment-eu-acquis_en

CZU: 342.724 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.13**

PROTECȚIA DREPTURILOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

PROTECTION OF THE RIGHTS OF NATIONAL MINORITIES

SĂFTOIU Mihaela,
Doctorandă,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0002-4508-6114
E-mail: miha_sft@yahoo.com

Rezumat

Cadrul normative intern și internațional asigură și garantează protecția drepturilor minorităților naționale, începând cu Legea Fundamentală a țării, continuând cu diverse acte normative adoptate în domeniu și terminând cu sistemele internaționale de protecție. Printre cele mai importante sisteme de protecție a drepturilor minorităților naționale menționăm O.N.U., Consiliul Europei, O.S.C.E. și U.E. Problematica minorităților naționale prezintă un specific complex: întâlnim pe de-o parte tendința de separare de majoritate prin cultivarea, dezvoltarea și promovarea unei limbi comune în cadrul minorității, a unei culturi distinctive, unei anumite religii, tradițiilor proprii și altor elemente de comunitate, și, pe de altă parte, tendința de integrare în cadrul majorității.

Cuvinte-cheie: minoritate națională, Constituție, sisteme internaționale de protecție, drepturi ale minorităților

Summary

The domestic and international normative framework ensures and guarantees the protection of the rights of national minorities, starting with the Fundamental Law of the country, continuing with various normative acts adopted in the field and ending with the international protection systems. Among the most important systems of protection of the rights of national minorities we mention the UN, the Council of Europe, C.S.C.E/O.S.C.E. and the EU. The issue of national minorities presents a complex specificity: we encounter, on the one hand, the tendency to separate from the majority by cultivating, developing and promoting a common language within the minority, a distinctive culture, a certain religion, its own traditions and other elements of community, and, on the other hand, the tendency to integrate within the majority.

Keywords: *national minority, Constitution, international protection systems, minority rights*

Introducere

Protecția drepturilor minorităților naționale reprezintă o temă de **actualitate,** de importanță deosebită întrucât problematica minorităților naționale este departe de a fi conturată, abordată și soluționată în mod exhaustiv și fără polemici în prezent. Acest aspect este valabil atât pentru Republica Moldova cât și pentru România, dar și pentru multe state din Europa și nu numai. În acest context în care pe plan național există un procent semnificativ de persoane aparținând minorităților naționale, aspectele abordate în acest studiu sunt de un real interes atât pentru teoreticieni și cât și pentru practicieni ai dreptului.

Privitor la **stadiul cunoașterii**, doctrina juridică națională este bogată în materiale și studii de specialitate în domeniul protecției drepturilor minorităților naționale. Printre autorii studiați se numără prof. univ. dr. hab. în drept. Alexandru Arseni, prof. univ. dr. Teodor Cârnaț, prof. univ. dr.

Bianca Selejan-Guțan, dr. Petraru Roxana Alina. Ca surse bibliografice au fost folosite tratate, monografii, manuale de drept constituțional, diverse surse web relevante pentru tema abordată.

Scopul lucrării este acela de a contura coordonatele juridice ale protecției drepturilor minorităților naționale pe plan național și internațional. Studiul prezintă atât cadrul normativ intern din România cât și cadrul normativ intern din Republica Moldova cu privire la protecția drepturilor minorităților naționale, precum și sistemele internaționale de protecție și se se bazează, în principal, pe analiză normativă și doctrinară.

În cadrul studiului au fost folosite **metodele**: comparativă, istorică, analitică și deductivă.

Discuțiile și rezultatele obținute

1. Protecția minorităților naționale pe plan intern

Atât România cât și Republica Moldova și-au asumat o serie de obligații în materia depturilor omului, implicit în ceea ce privește respectarea drepturilor minorităților naționale, prin semnarea și ratificarea mai multor convenții, tratate și diferite normative internaționale în acest domeniu. Pe plan intern, alături de Legea Fundamentală a țării, ambele state au adoptat diverse legi cu referire la drepturile minorităților naționale și au reglementat activitatea a numeroase instituții cu rol în acest domeniu.

1.1. Protecția minorităților naționale în România

Constituția României actuală prevede la art. 6 alineatul 1 că "*statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase*" [1, pag. 14].

Prof. Bianca Selejan-Guțan în Constituția României – Comentariu pe articole face o analiză valoroasă a modului în care conceptul de minoritate națională apare în Constituțiile României din 1923, 1938, 1948, 1952, 1965 [2, pag. 62-63]. Astfel, Constituția din 1923 "*menționează pentru prima oară egalitatea românilor fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie"* [2, pag. 62], însă fără să utilize conceptul de minoritate. Constituția din 1938 reia aspectele legate de exercitarea drepturilor de către toți cetățenii, fără deosebire. Constituția din 1952 "*introduce în dreptul românesc sintagma minorități naționale: (...) se asigură minorităților naționale folosirea liberă a limbii materne, învățământul de toate gradele în limba maternă, cărți, ziare și teatre în limba maternă*" [2, pag. 63]. Constituția din 1965 are formulări similare cu privire la minorități.

Cu privire la protecția juridică a minorităților naționale în România merită menționată Strategia din 28 aprilie 2022 a Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2022-2027, aprobată prin HG nr. 560/28.04.2022 publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 450/05.05.2022. Strategia cuprinde 12 puncte și 7 Anexe și se referă în principal la: politici şi cadrul legal existente, aspecte legate de locuire, infrastructură, educaţie, ocupare, sănătate, identitate, tradiţii şi patrimoniul cultural al minorităţii rome, combaterea discriminării şi a atitudinilor antirome, asigurarea şi garantarea drepturilor civile și a dreptului la identitate, rezultate așteptate, instituții responsabile, monitorizarea și evaluarea Strategiei, implicații asupra cadrului juridic etc.[9].

Conceptul de minoritate națională nu trebuie confundat cu cel de națiune sau naționalitate. Astfel, "*dacă într-o concepție, noțiunea de națiune este definită prin factorii moral-spirituali care-i stau la bază, noțiunea de naționalitate nu poate fi separată în niciun caz de anumite elemente materiale, cum sunt: comunitatea de limbi, de origine, de caracter, de obiceiuri etc. subliniind că ideea de naționalitate implică raportarea unei persoane la un grup etnic*" [apud 3, pag. 180] . La

nivel internațional nu există o definiție general valabilă a minorității naționale, însă diferite acte normative precum și doctrina de specialitate oferă numeroase definiții sintagmei, păstrând, majoritatea, anumite elemente comune cum ar fi faptul că sunt numeric inferioare populației majoritare iar membrii acesteia doresc să își păstreze și dezvolte tradițiile comune, cultura, religia și limba. Acesta aspecte vor fi reluate în secțiunile următoare.

1.2. Protecția minorităților naționale în Republica Moldova

În articolul 10 alineatul 2 din Constituția Republicii Moldova se precizează că "*statul recunoaşte şi garantează dreptul tuturor cetăţenilor la păstrarea, la dezvoltarea şi la exprimarea identităţii lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase*" [10, art. 10].

Constituția Republicii Moldova prevede în articolul 13 alineatul 1 că "*limba de stat a Republicii Moldova este limba română, funcţionând pe baza grafiei latine"* [10, art. 13]. De asemenea, în alineatul următor menționează că "*Statul recunoaşte şi protejează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea şi la funcţionarea limbii ruse şi a altor limbi vorbite pe teritoriul ţării*." [10, art. 13].

Agenția Relații Interetnice funcționează în cadrul Guvernului Republicii Moldova din 1991. La început purta denumirea de Departamentul de Stat pentru Probleme Naționale iar ulterior s-a numit Biroul Relații Interetnice, până în 2018 când primește actuala titulatură. În HG 593/2018 din 25.06.2018 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Relații Interetnice, publicată la data de 29.06.2018 în Monitorul Oficial nr. 235-244 art. 649, se prevede la cap. II pct. 5 că "*agenția are misiunea de a asigura implementarea politicilor statului în domeniul relațiilor interetnice și al funcționării limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova*" [11].

Legea nr. LP382/2001 din 19.07.2001 cu privire la drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale şi la statutul juridic al organizaţiilor lor, publicată la 04.09.2001 în Monitorul Oficial nr. 107 art. 819 definește în articolul 1 minoritățile naționale, astfel: *"prin persoane aparţinând minorităţilor naţionale se înţeleg persoanele care domiciliază pe teritoriul Republicii Moldova, sunt cetăţeni ai ei, au particularităţi etnice, culturale, lingvistice şi religioase prin care se deosebesc de majoritatea populaţiei - moldoveni - şi se consideră de altă origine etnică*". [12, art. 1].

Codul Educației al Republicii Moldova garantează dreptul la învățătură în limba maternă a minorităților. În articolul 7 litera i din Cod se prevede "*principiul recunoaşterii şi garantării drepturilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale, inclusiv a dreptului la păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identităţii lor etnice, culturale, lingvistice şi religioase*" [13, art. 7]. Totuși, deși conține numeroase referiri la aspecte legate de protecția minorităților naționale, așa cum constată și doctrina "*Codul nu include modalitatea de aplicare a acestor prevederi*" [4, pag. 91].

La data de 30.12.2016, prin HG 1464/2016 a fost aprobată Strategia de consolidare a relaţiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027. Aceasta are ca obiectiv menținerea și dezvoltarea diversității prin intermediul integrării "*minorităţilor naţionale în diverse sfere ale vieţii statului, asigurarea egalităţii cetăţenilor indiferent de apartenenţa etnică, culturală, lingvistică etc., respectarea legislaţiei naţionale şi standardelor internaţionale*" [14].

2. Protecția drepturilor minorităților naționale în cadrul sistemelor internaționale de protecție

2.1. Protecția drepturilor minorităților naționale în cadrul O.N.U.

Organizația Națiunilor Unite are drept scop principal menținerea păcii și a securității pe plan internațional. Carta O.N.U. semnată la 1945 la Conferința de la San Francisco specifică, printre scopurile organizației, *"promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă și religie"*[15, art. 1], însă, așa cum

observă și doctrina de specialitate*, "nu instituie nicio garanție specială în materia protecției drepturilor omului și nu are nicio referință la problematica protecției drepturilor minorităților naționale"*[apud 5, pag. 54].

În cadrul O.N.U. funcționează mai multe instituții – organe principale sau subsidiare, cu rol în protecția drepturilor omului. Importante pentru subiectul de față este Subcomisia de luptă împotriva măsurilor discriminatorii și pentru protecția minorităților, Înaltul comisar O.N.U. pentru drepturile omului și Consiliul Drepturilor omului, ultimul instituind "*un mecanism universal de examinare periodică a respectării drepturilor omului în statele membre și (...) de examinare a plângerilor adresate de indivizi și diverse organisme*" [5, pag. 54].

Printre cele mai importante documente adoptate de O.N.U. în domeniul protecției drepturilor omului în general, respectiv în domeniul protecției drepturilor minorităților naționale în special se numără Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială, Pactul internațional privind drepturile civile și politice, Declarația asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase sau lingvistice și multe altele.

Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată la 1948 de Adunarea Generală a O.N.U. și conține 30 de articole referitoare la drepturi civile, politice, economice, sociale și culturale. Deși nu conține mențiuni exprese cu privire la drepturile minorităților naționale, prin abordarea aspectelor legate de drepturile omului și protecția acestora, documentul prezintă relevanță și pentru categoria minorităților naționale. Încă de la început, Declarația prevede că *"fiecare om se poate prevala de toate drepturile şi libertăţile proclamate în prezenta declaraţie fără nici un fel de deosebire (...)"* [16, art. 2], enumerând în mod nelimitativ criteriile de nediscriminare. De asemenea, Declarația prevede că "*toți oamenii sunt egali în fața legii și au, fără nicio deosebire, dreptul la o egală protecție a legii* (…)" [apud 6, pag. 70].

Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială a fost adoptată în 1965 de Adunarea Generală a O.N.U. Conform articolului 1, discriminarea rasială implică "*orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică*" [apud 5, pag. 56], care are drept țintă sau consecință "*de a distruge sau compromite recunoaşterea, folosința sau exercitarea, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale* (...)" [apud 5, pag. 56]. Din cele mai vechi timpuri, discriminarea rasială, rasismul, diferențierile pe criteriul rasei au reprezentat realități dureroase. Deși în ultimele decenii s-a încercat reducerea fenomenului, acesta nu a fost și nici nu poate fi eradicat complet fără o schimbare a mentalităților colective care să însoțească prevederile normative relevante în domeniu. Conform prof. Teodor Cârnaț, "*rasismul se referă la comportamentul, cuvintele sau practicile care îi avantajează sau îi dezavantajează pe oameni din cauza culorii, culturii sau originii lor etnice*" [6, pag. 94].

Pactul internațional privind drepturile civile și politice adoptat în 1966 cuprinde prevederi relevante în domeniul protecției drepturilor minorităților naționale. Astfel, în articolul 27 se stipulează că persoanele care fac parte din categoria minorităților etnice, religioase sau lingvistice nu li se poate refuza "*dreptul de a se bucura de propria lor cultură, de a profesa și practica propria lor religie sau de a folosi propria lor limbă*" [apud 2, pag. 66].

2.2. Protecția drepturilor minorităților naționale în cadrul Consiliului Europei

Printre cele mai importante organizații internaționale se află Consiliul Europei, care are drept scop scop principal consacrarea și apărarea drepturilor omului.

Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, elaborată în cadrul Consiliului Europei, a intrat în vigoare în anul 1953 și este amendată/însoțită de mai multe Protocoale adiționale. Relativ la protecția minorităților naționale, articolul 14 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede că exercitarea drepturilor și libertăților se va face "*fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație*" [1, pag. 84]. O prevedere similară găsim și în primul articol al Protocolului 12 al Convenției.

Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale adoptată la 1995 la Strasbourg face referire la drepturile individuale ale persoanelor care fac parte din categoria minorităților naționale ca parte integrantă a drepturilor omului. De asemenea, un aspect important e faptul că această Convenție garantează "*oricărei persoane aparținând unei minorități naționale libertatea să aleagă dacă să fie tratată sau nu ca atare"*[5, pag. 68]. Opțiunea aceasta este, așa cum reține dr. Petraru Roxana Alina, "*inseparabil legată de criterii obiective, relevante pentru identitatea persoanei*" [5, pag. 68]. Într-adevăr, există această posibilitate pentru o persoană care aparține unei minorități naționale să alegă dacă se prezintă sau nu ca făcând parte din acea minoritate, însă considerăm că această opțiune ridică niște probleme. În primul rând, poate că persoana respectivă nu dorește să se identifice cu o anumită minoritate, însă anumite trăsături fizice o încadrează, de către ceilalți oameni în acea minoritate și atunci poate fi sau nu tratată ca făcând parte din acea minoritate în funcție de opțiunea celorlalți, nu a sa. Astfel că prevederea din Convenție este improprie deoarece doar în teorie opțiunea aparține persoanei în cauză, în practică ea este tratată ca făcând parte dintr-o minoritate sau nu în funcție și de opțiunea celor din jur. De exemplu, o persoană de etnie romă nu se declară la recensământ ca făcând parte din această minoritate și nici în societate nu se prezintă astfel, deși prezintă trăsături fizice specifice. Ceilați o pot trata în continuare ca făcând parte din minoritatea romă, indiferent de opțiunea persoanei în cauză, astfel că tratamentul la care e supusă, pozitiv sau negativ, nu ține neapărat de alegerea sa.

Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg în 1992, a fost ratificată de România, nu și de Republica Moldova. "*Aceasta are ca obiectiv protejarea limbilor regionale sau minoritare europene, păstrarea patrimoniului cultural, dezvoltarea valorilor și a tradițiilor specifice continentului european și promovarea identității lingvistice"* [7, pag. 90]. Carta face referie la categoriile de limbi vorbite. *„Limbi regionale/minoritare diferă de limba/limbile oficială/e a/ale statului. Acestea sunt utilizate în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii acelui stat care constituie un grup numeric inferior restului populației statului și sunt diferite de limba (-ile) oficială (-ale) a (ale) acelui stat; acestea nu includ nici dialectele limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului, nici limbile migranților*"[apud 7, pag. 90].

2.3. Protecția drepturilor minorităților naționale în cadrul O.S.C.E.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa are ca scop principal asigurarea păcii și securității pe plan European. Organizația a fost cunoscută anterior sub denumirea de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa și ulterior sub denumirea Procesul de la Helsinki. E important de menționat Carta de la Paris pentru o nouă Europă, adoptată în anul 1990, care a acordat un loc deosebit protecției drepturilor omului.

Printre cele mai importante documentele, relevante în materia protecției drepturilor minorităților naționale, adoptate în cadrul O.S.C.E., se numără:

1.Documentul de la Copenhaga din 1990 "*recunoaşte dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a-şi folosi limba maternă, de a-şi construi propriul sistem de instituții*

educaționale și religioase" [5, pag. 73] și, nu în ultimul rând, recunoaște posibilitatea pe care o dețin aceste persoane de a alege dacă doresc sau nu să facă parte din minoritatea respectivă.

2. Deciziile de la Helsinki din 1992 instituie funcția de Înalt comisar pentru minoritățile naționale.

3. Recomandările de la Haga fac referire la dreptul la educație al minorităților naționale. Acest document face referiri la învățământul, primar, secundar, profesional și la nivel terțiar în limbile minorităților și recomandă statelor să abordeze într-o "*manieră proactivă*" [17, pag. 5] dreptul la educație al persoanelor aparținând minorităților naționale. Cu privire la spiritul instrumentelor internaționale, documentul reține că dreptul la identitate al persoanelor aparținând minorităților naționale "*poate fi realizat pe deplin doar dacă acestea dobândesc o cunoașterea adecvată a limbii lor materne în procesul de învățământ*" [17, pag. 5], însă, în același timp, persoanele din această categorie au responsabilitatea de a se integra prin cunoașterea adecvată a limbii de stat.

4. Recomandările de la Oslo din 1998 cu privire la drepturile lingvistice ale minorităților naționale.

5. Recomandările de la Lund din 1999 cu privire la participarea efectivă a minorităților la viața publică.

6. Recomandările de la Ljubljana din 2012 cu privire la integrarea minorităților naționale.

2.4. Protecția drepturilor minorităților naționale în cadrul U.E.

În cadrul Uniunii Europene, principiile egalității și nediscriminării, afirmarea, protecția și respectarea drepturilor omului și încurajarea unității în diversitate ocupă un loc central.

Tratatul privind Uniunea Europeană menționează la articolul 2 că aceasta are la bază dezideratul "*respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care fac parte din minorități*" [8, pag. 6]. De asemenea, în Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene se prevede la art. 10 că U.E. "*caută să combată orice discriminare pe motive de sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală*" [8, pag. 32].

În Carta drepturilor fundamentale a U.E., în articolul 21 se prevede că *"se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe (...) apartenența la o minoritate națională (...)*" [8, pag. 274].

În cadrul tezei de doctor Protecția drepturilor minorităților naționale în dreptul internațional public, dr. Petraru Roxana Alina oferă o analiză complexă și elaborată a sistemelor internaționale de protecție a drepturilor minorităților naționale, o analiză foarte valoroasă, atât pentru teoreticieni cât și pentru practicieni ai dreptului. În cadrul capitolului destinat aportului instituțional și normativ al Uniunii Europene în problematica minorităților naționale, aceasta amintește despre rolul Parlamentului European, jurisprudența Curții Europene de justiție, Directiva rasială 2000/43/C.E. și Directiva 2000/87/C.E., legate de discriminarea directă și indirectă, Ombudsmanul European, Centrul European de monitorizare a rasismului și xenofobiei și Afenția pentru Drepturile Fundamentale. Parlamentul European a adoptat în 1981 "*o rezoluție asupra unei carte comune a limbilor și culturilor regionale și a drepturilor minorităților etnice. În 1989, Parlamentul European a adoptat un proiect al Cartei drepturilor pentru minoritățile etnice, iar în 1994 o rezoluție prin care statele sunt încurajate să recunoască minoritățile lingvistice (...)*" [5, pag. 78]. Dr. Petraru Roxana Alina oferă, de asemenea, o definiție completă a conceptului de minoritate națională: "*grup de persoane, numeric inferior celui majoritar de pe teritoriul unui stat, cu reședința în statul respectiv, cu o legătură strânsă și de durată cu acesta, care au în comun*

originea, limba, tradițiile, cultura sau modul de viață și care doresc să-și conserve toate aceste calități distinctive" [5, pag. 26].

Concluzii

Atât cadrul normativ național cât și cel internațional oferă, în aparență, o protecție puternică pentru minoritățile naționale.

În ultimele decenii, pe plan intern și extern au fost adoptate numeroase acte normative incidente în domeniu, ceea ce demonstrează o preocupare în creștere față de problematica minorităților naționale, importanța acordată respectării drepturilor acestei categorii și încercarea efectivă a statelor de a integra persoanele aparținând minorităților naționale concomitant cu respecterarea diversității culturale, lingvistice, religioase și etnice a acestora. Persoanele care fac parte din categoria minorităților naționale au nevoie, așa cum reține și prof. Teodor Cârnaț, de drepturi speciale pentru a-și conserva tradițiile, limba, de acces liber la justiție și o protecție egală a legii, întrucât "*non-discriminarea și drepturile individuale nu ar fi suficiente pentru a satisface nevoile minorităților*" [6, pag. 138].

Întrucât un procent semnificativ din populația României și a Republicii Moldova revine minorităților, acestea au nevoie de măsuri speciale pentru protejarea drepturilor lor, iar multitudinea actelor normative și a instituțiilor implicate în protecția minorităților naționale nu oferă o garanție completă și eficientă împotriva discriminării, dezavantajării, excluderii acestora și a greutăților întâmpinate cu ocazia integrării lor. De aceea, protecția juridică a minorităților naționale trebuie să fie una efectivă, nu doar declarativă.

Referințe bibliografice

1. *Constituția României, Convenția europeană a drepturilor omului, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, Ediția a 15-a actualizată la 1 septembrie 2021, Editura Rosetti Internațional, București, 2021, ISBN 978-606-025-068-5, 184 pag.
2. Muraru Ioan coord., *Constituția României – Comentariu pe articole*, Comentariu la dreptul la identitate realizat de prof. Bianca Selejan-Guțan, București, Editura C. H. Beck, 2008, ISBN 978-973-115-419-0, 1507 pag.
3. Arseni Alexandru, *Drept constituțional și instituții politice*, Tratat. Volumul I. Ediția a 3-a revăzută, Chisinau, CEP USM, 2021, ISBN 978-9975-149-39-6, 428 pag.
4. Cârnaț Teodor, Iovu Andrei, In*tegrarea minorităților etnice în Republica Moldova*, Monografie, Chișinău, Tipografia Print Caro, 2018, ISBN 978-9975-56-553-0, 160 pag.
5. Petraru Roxana Alina, *Protecția drepturilor minorităților naționale în dreptul internațional public*, Teză de doctor în drept, Chișinău, 2014, C.Z.U.: 342.724:341.1/.8 (043.3), 162 pag.
6. Cârnaț Teodor, *Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova* – Monografie, Editura Pontos, Chișinău, 2008, ISBN 978-9975-102-91-9, 388 pag.
7. Săftoiu Mihaela, *Folosirea limbii materne în relația cu autoritățile administrației publice locale - Studiu comparat România – Republica Moldova*, publicat în limba engleză în Revista Journal of law and Public Administration, Volumul VIII, Nr. 15/2022, Editura România de mâine, Centrul European de Studii Juridice și

Administrative al Universității Spiru Haret, Craiova, ISSN 2501-2657, ISSN-L 2501-2657, 100 pag., pag. 85-91
8. *Tratatele Uniunii Europene*, București, editura Universul Juridic, 2018, ISBN 978-606-39-0366-3, 284 pag.

Resurse web:
9. Strategia din 28 aprilie 2022 a Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2022-2027, [accesat: 07.05.2024], Disponibil: https://il.prefectura.mai.gov.ro/wp-content/uploads/sites/51/2023/02/Strategia-ANR-2022-2027.pdf
10. Constituția Republicii Moldova, publicată în Monitorul Oficial nr. 78 art. 140 din 29.03.2016, [accesat: 25.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142462&lang=ro#
11. Hotărîrea nr. HG593/2018 din 25.06.2018 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Relații Interetnice, publicată la data de 29.06.2018 în Monitorul Oficial nr. 235-244 art. 649, [accesat: 07.05.2024], Disponibil: https://www.bri.gov.md/sites/default/files/document/attachments/HG593-2018_ARI.pdf
12. Legea nr. LP382/2001 din 19.07.2001 cu privire la drepturile persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale şi la statutul juridic al organizaţiilor lor, publicată la 04.09.2001 în Monitorul Oficial nr. 107 art. 819, [accesat: 02.05.2024], Disponibil: https://www.bri.gov.md/sites/default/files/document/attachments/lege382-2001_minoritati%20nationale.pdf
13. Codul Educației al Republicii Moldova, [accesat: 02.05.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143290&lang=ro#
14. Strategia de consolidare a relaţiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027, [accesat: 08.05.2024], Disponibil: https://www.ari.gov.md/ro/content/strategia-de-consolidare-relaţiilor-interetnice-în-republica-moldova-pentru-anii-2017-2027
15. Carta Națiunilor Unite din 26 iunie 1945, [accesat: 09.05.2024], Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/19362,
16. Declarația Universală a Drepturilor Omului, [accesat: 10.05.2024], Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/22751
17. Recomandările de la Haga privind dreptul la educație al minorităților naționale și Notă explicativă, octombrie 1996, Fundația pentru Relații Interetnice, Prinsessegracht 22, 2514 AP Haga, ISBN 90-75989-01-6, 20 pag. , [accesat: 11.05.2024], Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/3/a/32189.pdf

CZU: 331.108:614.2(478+4-672 UE) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.14**

INTERFERENȚE DINTRE RAPORTURILE DE MUNCĂ DIN SISTEMUL DE SĂNĂTATE AL REPUBLICII MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ

INTERFERENCES BETWEEN LABOR RELATIONS IN THE HEALTH SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE EUROPEAN UNION

CRIGAN Tudor,
PhD student I, State University of Moldova
ORCID: 0000-0002-6157-7239
E-mail: crigant@gmail.com

Abstract

Labor relations in the healthcare system of the Republic of Moldova and the European Union are influenced by several factors, including labor legislation, public policies, professional training of medical personnel, working conditions and salary levels. In the Republic of Moldova, the health system faces numerous challenges, such as lack of financial resources, poor infrastructure, shortage of qualified medical personnel and corruption. These problems have a negative impact on labor relations in the health system, causing a significant migration of medical personnel from the country.In contrast, in the European Union, the health system benefits from greater funding, modern infrastructure, access to advanced technologies and stronger labor legislation. Healthcare workers in the EU have access to training and professional development programs and better salary benefits, which help increase job satisfaction and reduce the migration of healthcare workers to other countries. However, there are also common challenges between the Republic of Moldova and the European Union in terms of labor relations in the health system, such as the pressure to provide quality services in the context of increasing demand for medical services, the lack of human resources and the underfunding of the health system .

Keywords: *employment relationship, health system, relationships at work, salary, professional ethics, media personnel, specific procedures, etc.*

Raporturile de muncă din sistemul de sănătate sunt reglementate de legislația muncii și de normele specifice din domeniu. Angajații din sistemul de sănătate beneficiază de un cadru de lucru specific, care cuprinde reguli și proceduri pentru asigurarea calității și siguranței în îngrijirea pacienților.

În ceea ce privește raporturile de muncă, acestea includ aspecte legate de salarizare, condiții de muncă, program de lucru, concedii medicale, disponibilitate la serviciu, relația cu pacienții și colegii de echipă, precum și respectarea regulilor de etică și deontologie profesională. De asemenea, personalul din sănătate trebuie să respecte normele și standardele impuse de autorități în privința prevenirii și controlului infecțiilor nosocomiale, a gestiunii corecte a deșeurilor medicale și a utilizării echipamentelor de protecție individuală. Raporturile de muncă din sistemul de sănătate sunt importante pentru buna desfășurare a activității medicale și pentru asigurarea calității serviciilor medicale acordate pacienților.[13] Este important ca angajații din sistemul de sănătate să fie bine pregătiți profesional, să respecte regulile și procedurile specifice din domeniu și să aibă o atitudine etică și responsabilă față de pacienți și colegi.[4] Totodată, raporturile de muncă din sistemul de sănătate trebuie să asigure și desfășurarea unui mediu de lucru sigur și sănătos pentru angajați, având în vedere expunerea acestora la diverse riscuri de sănătate, precum infecții

nosocomiale, expunere la substanțe periculoase sau la stresul psihologic asociat cu îngrijirea pacienților. De aceea, este important ca angajatorii din sistemul de sănătate să asigure echipamente de protecție adecvate, să ofere traininguri și instruiri pentru prevenirea riscurilor de sănătate și să monitorizeze periodic starea de sănătate a angajaților. Pe lângă aspectele legale și de siguranță, raporturile de muncă din sistemul de sănătate includ și aspecte legate de respectul și comunicarea eficientă între colegi de echipă, precum și între pacienți și personalul medical. O bună comunicare între toți cei implicați în procesul de îngrijire medicală este esențială pentru asigurarea unei îngrijiri de calitate și pentru crearea unui mediu de lucru armonios.

Sistemul de sănătate al Republicii Moldova și al Uniunii Europene sunt legate prin colaborare și asistență reciprocă în domeniul sănătății. Republica Moldova beneficiază de sprijin financiar și tehnic din partea Uniunii Europene pentru modernizarea sistemului de sănătate, îmbunătățirea accesului la serviciile medicale, creșterea calității serviciilor medicale și implementarea reformelor în domeniul sănătății.[7]

De asemenea, există programe de mobilitate pentru medici și personal medical între Republica Moldova și statele membre ale Uniunii Europene, care contribuie la schimbul de experiență și la îmbunătățirea competențelor profesionale ale personalului medical din Republica Moldova.Totodată, Uniunea Europeană acordă asistență Republicii Moldova în dezvoltarea infrastructurii medicale, modernizarea echipamentelor medicale, implementarea standardelor europene în domeniul sănătății și îmbunătățirea gestionării resurselor umane în sistemul de sănătate. Prin intermediul acestor colaborări și programe de asistență, sistemul de sănătate al Republicii Moldova beneficiază de expertiza și resursele Uniunii Europene, care contribuie la îmbunătățirea accesului la serviciile medicale de calitate și la creșterea nivelului de sănătate al populației.[11]

Sistemul de sănătate al Republicii Moldova și al Uniunii Europene sunt diferite în ceea ce privește raporturile de muncă din acest sector. În timp ce în Republica Moldova există anumite probleme legate de condițiile de muncă, salarizare și asigurări sociale în sistemul de sănătate, în Uniunea Europeană există standarde și reguli clare în aceste domenii.[12]

În Republica Moldova, medicii și personalul medical se confruntă adesea cu salarii mici și condiții de muncă precare. De asemenea, lipsa de echipamente și resurse în spitale și centre de sănătate poate afecta calitatea serviciilor medicale oferite. Această situație dificilă deseori duce la demotivare în rândul personalului medical, dar și la o scădere a încrederii populației în sistemul de sănătate.[5] Aceste probleme sunt cauzate de subfinanțarea sistemului de sănătate, lipsa investițiilor în infrastructură și echipamente medicale moderne, lipsa de resurse umane calificate și corupția din sistem. [9] Salariile mici ale medicilor și personalului medical din Republica Moldova sunt adesea criticate și spun că acestea nu sunt proporționale cu munca și responsabilitatea pe care le au.[6] Mulți medici sunt nevoiți să muncească ore suplimentare sau să aibă mai multe locuri de muncă pentru a-și putea susține familia.[8] De asemenea, spitalele din Republica Moldova se confruntă cu lipsa echipamentelor și a materialelor medicale necesare, ceea ce îngreunează munca medicilor și afectează calitatea serviciilor medicale acordate pacienților. Aceste condiții precare de muncă pot duce și la demotivarea personalului medical și la emigrarea acestora în alte țări, unde salariile și condițiile de muncă sunt mai bune.[10]

De aceea, este important ca autoritățile să ia măsuri pentru a îmbunătăți condițiile de muncă și să ofere salarii decente pentru medici și personalul medical. De asemenea, este necesară o mai mare investiție în echipamente și resurse medicale pentru a asigura o îngrijire medicală de calitate pentru toți pacienții. Este esențial ca sistemul de sănătate din Republica Moldova să fie prioritar și să primească sprijinul necesar pentru a se dezvolta și a oferi servicii de calitate. În final,

este important ca autoritățile, comunitatea medicală și societatea în ansamblu să lucreze împreună pentru a găsi soluții la aceste probleme și pentru a îmbunătăți sistemul de sănătate din Republica Moldova. Sănătatea este un drept fundamental al fiecărui individ și este responsabilitatea noastră să asigurăm că toți cetățenii au acces la servicii medicale de calitate.

Evoluția procesului de când Uniunea Europeană a început să acorde ajutor sistemului medical din Republica Moldova, începând cu anul 2014, în contextul parteneriatului de asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. Această colaborare are ca scop sprijinirea sistemului medical din Republica Moldova în dezvoltarea infrastructurii, creșterea calității serviciilor medicale și îmbunătățirea accesului la aceste servicii pentru toți cetățenii. Uniunea Europeană a acordat granturi și finanțare pentru proiecte destinate modernizării echipamentelor medicale, construcției și renovării spitalelor, formării personalului medical, îmbunătățirii sistemului de urgențe medicale și a altor servicii de sănătate. De asemenea, Uniunea Europeană a sprijinit Republica Moldova în lupta împotriva pandemiei de COVID-19, furnizând echipamente de protecție, medicamente și echipamente medicale. În acest fel, s-a contribuit la îmbunătățirea calității asistenței medicale în Republica Moldova, ajutând la creșterea speranței de viață a populației și la reducerea mortalității cauzate de diverse boli.

În Uniunea Europeană, există directive care reglementează condițiile de muncă și salarizarea în sistemul de sănătate. Aici, medicii și personalul medical beneficiază de salarii mai mari, condiții de muncă mai bune și acces la echipamente și tehnologii moderne. Directiva europeană privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la locurile de muncă, formarea și promovarea profesională prevede că angajatorii din sectorul sănătății trebuie să asigure condiții de muncă nediscriminatorii și egale pentru toți angajații lor. De asemenea, Directiva privind sănătatea și securitatea în muncă prevede că angajatorii din sectorul sănătății trebuie să asigure un mediu de muncă sigur și sănătos, să ofere formare adecvată pentru utilizarea echipamentelor de protecție și să pună la dispoziție echipamente moderne și tehnologii de ultimă oră pentru a facilita desfășurarea activităților medicale în condiții optime. Mai mult decât atât, există și directive care reglementează timpul de lucru, concediile plătite, asigurarea medicală și alte beneficii sociale pentru lucrătorii din sectorul sănătății, asigurându-se astfel că aceștia beneficiază de condiții de muncă și salarizare corecte și echitabile.

Totodată, în Uniunea Europeană există sisteme de asigurare a sănătății mai bine dezvoltate și mai eficiente, care asigură accesul la servicii medicale de calitate pentru toți cetățenii. În Republica Moldova, sistemul de asigurare a sănătății este subdezvoltat și există probleme legate de finanțare și acces la servicii medicale.

Există diferențe semnificative între sistemele de asigurare a sănătății din Republica Moldova și Uniunea Europeană, care pot genera interferențe în raporturile de muncă din domeniul medical:[14]

Acoperirea asigurării de sănătate

- În Republica Moldova, asigurarea obligatorie de asistență medicală acoperă cheltuielile pentru servicii medicale și farmaceutice pentru persoanele asigurate. Guvernul are calitatea de asigurat pentru 16 categorii de persoane neangajate, cu excepția celor obligate să se asigure individual.
- În UE, sistemele de asigurare a sănătății sunt mai bine dezvoltate și asigură acces universal la servicii medicale de calitate pentru toți cetățenii, indiferent de statutul de asigurat.

- În Republica Moldova, unele servicii medicale pot fi acoperite și pentru persoanele neasigurate, însă acestea trebuie să achite o parte din costuri sau să solicite ajutor de la stat pentru a beneficia de asistență medicală.
- În UE, accesul la serviciile medicale este garantat pentru toți cetățenii, indiferent de statutul lor de asigurat. Costurile sunt acoperite în mare parte de sistemul de asigurare a sănătății al fiecărui stat membru.
- În Republica Moldova, sistemul de asigurare a sănătății este în continuă reformă pentru a îmbunătăți accesul și calitatea serviciilor medicale. Totuși, mai există unele deficiențe în ceea ce privește acoperirea și calitatea serviciilor medicale. În UE, sistemele de asigurare a sănătății sunt bine stabilite și oferă o gamă largă de servicii medicale de calitate pentru toți cetățenii. Investițiile în infrastructură medicală și personal medical sunt constante pentru a asigura o asistență medicală adecvată pentru toată populația.

Finanțarea sistemului de sănătate

- Finanțarea sistemului de sănătate din Republica Moldova este considerată subdezvoltat și există probleme legate de acces la servicii medicale.
- Sistemele de sănătate din UE beneficiază de o finanțare mai solidă și eficientă, permițând un acces mai bun la servicii medicale de calitate.
- Republica Moldova se confruntă cu lipsa de resurse financiare pentru a asigura un sistem de sănătate adecvat, cu infrastructură modernizată și cu personal bine pregătit.
- Sistemele de sănătate din UE beneficiază de finanțare publică și private, asigurând o acoperire mai largă a costurilor și o mai mare diversitate în serviciile oferite.
- Finanțarea sistemului de sănătate din Republica Moldova este subordonată politicii fiscale restrictive a guvernului, care limitează resursele disponibile pentru sănătate și provoacă subfinanțare sistemului.
- În schimb, sistemele de sănătate din UE beneficiază de o finanțare mai stabilă și predictibilă, asigurând un acces mai echitabil la servicii medicale de calitate pentru toți cetățenii.
- Investițiile în infrastructură medicală, în formarea cadrelor medicale și în tehnologii medicale moderne sunt esențiale pentru îmbunătățirea sistemului de sănătate din Republica Moldova și pentru asigurarea unei îngrijiri medicale de calitate pentru toți cetățenii.

Aceste diferențe pot genera interferențe în raporturile de muncă din sistemul de sănătate, în special în ceea ce privește condițiile de muncă, salarizare și accesul la formare profesională.

Armonizarea standardelor și practicilor din domeniul sănătății între Republica Moldova și UE este un proces complex, dar esențial pentru a asigura condiții de muncă decente și motivante pentru personalul medical.

Principiile interferente dintre raporturile de muncă din sistemul de sănătate al Republicii Moldova și Uniunea Europeana includ:

Nediscriminarea. Angajații din sistemul de sănătate din Republica Moldova, cât și din Uniunea Europeana trebuie să beneficieze de un tratament egal și nediscriminatoriu, indiferent de originea lor etnica, naționalitate, religie, gen sau orientare sexuală. Este esențial ca toți angajații din sistemul de sănătate să fie tratați cu respect și să li se ofere condiții de muncă sigure și sprijin pentru a-și desfășura activitatea într-un mod eficient și profesional. Discriminarea în orice formă nu ar trebui tolerată și trebuie să fie combătută activ în toate sectoarele, inclusiv în sectorul sănătății. Este important ca toți angajații din sistemul de sănătate să fie instruiți și educați în domeniul diversității și incluziunii, pentru a asigura o atitudine deschisă și respectuoasă față de toți pacienții și colegii

lor. Prin promovarea unui mediu de lucru bazat pe respect și toleranță, putem contribui la îmbunătățirea calității serviciilor de sănătate și la creșterea satisfacției pacienților.

Respectarea drepturilor fundamentale ale lucrătorului. Atât Republica Moldova, cât și Uniunea Europeana au adoptat standarde ridicate în ceea ce privește respectarea drepturilor fundamentale ale lucrătorilor, cum ar fi dreptul la salarii echitabile, la condiții de munca sigure și sănătoase, la timp liber și la sindicalizare. În Republica Moldova, aceste drepturi sunt garantate de către Constituție, de legea muncii și de alte acte normative. De asemenea, Republica Moldova este parte la convenții internaționale care protejează drepturile lucrătorilor, cum ar fi Convenția Organizației Internaționale a Muncii privind libertatea sindicală și protecția drepturilor sindicale.

Uniunea Europeană acordă o mare importanță respectării drepturilor fundamentale ale lucrătorilor, iar aceste drepturi sunt incluse în Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene. De asemenea, există o serie de directive care reglementează drepturile lucrătorilor în statele membre ale Uniunii Europene, cum ar fi Directiva privind sănătatea și securitatea în muncă sau Directiva privind concediul de odihnă plătit.

Protecția socială. Atât Republica Moldova, cât și Uniunea Europeana acordă o importanță deosebită protejării sociale a angajaților din sistemul de sănătate, prin asigurarea unor sisteme eficiente de securitate socială, sisteme de pensii și de asigurări medicale. Republica Moldova oferă angajaților din sistemul de sănătate asigurări sociale obligatorii, care acoperă indemnizații pentru incapacitate de muncă, concedii medicale, pensii de invaliditate, pensii de vechime și alte beneficii sociale. De asemenea, sistemul de sănătate din Moldova oferă asigurare medicală gratuită pentru anumite categorii de persoane, precum copii, pensionari și persoanele cu dizabilități. Uniunea Europeană, prin intermediul legislației sociale europene, promovează protecția socială a angajaților din sistemul de sănătate în statele membre. Acestea oferă sisteme de asigurări sociale, pensii și asigurări medicale pentru personalul din sectorul sănătății, asigurându-se că toți lucrătorii au acces la servicii medicale de calitate și sunt protejați în caz de incapacitate de muncă sau alte situații dificile. Este important ca atât Republica Moldova, cât și Uniunea Europeană să continue să investească în protecția socială a angajaților din sistemul de sănătate, pentru a asigura un nivel adecvat de securitate socială și pentru a încuraja recrutarea și retenția personalului medical calificat.

Dialog social. Se promovează dialogul social între angajatori, angajați și autoritățile publice, pentru a asigura un mediu de muncă armonios și colaborativ.

Formarea profesională continuă. Atât Republica Moldova, cat și Uniunea Europeana incurajează formarea profesională continuă a angajaților din sistemul de sănătate, pentru a le permite să își dezvolte competentele și să își perfecționeze abilitățile în domeniul lor de activitate.

Principiile interferente dintre raporturile de muncă din sistemul de sănătate al Republicii Moldova si Uniunea Europeana reflectă o preocupare comună pentru respectarea drepturilor fundamentale ale lucrătorilor și pentru asigurarea unor condiții de muncă decente și echitabile.

Acest lucru se reflectă în numeroase directive și reglementări emise de Uniunea Europeană în domeniul drepturilor lucrătorilor, cum ar fi Directiva privind normele minime pentru angajarea temporară (directivele 91/383/CEE și 2008/104/CE), Directiva privind informarea și consultarea lucrătorilor (Directivele 75/129/CEE și 2002/14/CE), Directiva privind condițiile de muncă (directivele 89/391/CEE și 98/59/CE), precum și în Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene și în Carta Socială Europeană.[13]

În Republica Moldova, prin intermediul Codului Muncii, a Legii privind protecția socială a lucrătorilor și a altor acte normative, se reglementează drepturile și obligațiile lucrătorilor din sistemul de sănătate, inclusiv în ceea ce privește salarizarea, condițiile de muncă, concediile și

protecția socială. De asemenea, s-a adoptat și un Plan Național de Acțiuni în domeniul drepturilor omului, care include și măsuri privind respectarea drepturilor lucrătorilor din sistemul de sănătate.

În cadrul colaborării cu Uniunea Europeană, Republica Moldova se angajează să respecte standardele europene în domeniul drepturilor lucrătorilor, inclusiv prin implementarea recomandărilor și asistenței tehnice oferite de UE. Prin aceste eforturi comune, se urmărește asigurarea unei protecții adecvate a drepturilor lucrătorilor din sistemul de sănătate și promovarea unei munci decente și echitabile pentru toți angajații din acest sector.

În concluzie menționăm că Sistemul de sănătate al Republicii Moldova și al Uniunii Europene au cunoscut transformări semnificative în ultimii ani, însă există diferențe semnificative între cele două sisteme.

În Republica Moldova, sistemul de sănătate se confruntă cu numeroase provocări, precum infrastructura medicală învechită, lipsa personalului medical calificat și corupția în sistem. De asemenea, accesul la servicii de sănătate de calitate este limitat pentru mulți cetățeni din cauza costurilor ridicate și a lipsei de asigurare medicală. În Uniunea Europeană, sistemul de sănătate este mai bine dezvoltat, cu acces universal la servicii medicale de calitate. Statele membre au sisteme de asigurări de sănătate care acoperă majoritatea costurilor, iar personalul medical este bine pregătit și bine remunerat. De asemenea, există o atenție deosebită acordată prevenirii bolilor și promovării unui stil de viață sănătos.

În ceea ce privește evoluția sistemelor de sănătate, Republica Moldova încearcă să îmbunătățească infrastructura medicală, să atragă mai mulți medici și să reducă corupția în sistem. Uniunea Europeană se concentrează pe îmbunătățirea accesului la servicii de sănătate pentru toți cetățenii săi și pe promovarea unei abordări integrate a sănătății, care să includă atât prevenția bolilor, cât și tratamentul acestora.

Bibliografie

1. Codul Muncii al Republicii Moldova Nr. 154 din 28-03-2003. In: Monitorul Oficial Nr. 159-162 din 29.07.2003. Modificat prin Legea nr.19 pentru modificarea Codului muncii al Republicii Moldova. In: nr. 154/2003, Monitorul Oficial Nr. 94-99 din 15.03.2019 .
2. Codul Contravențional al Republicii Moldova Nr. 218 din 24-10-2008. In: Monitorul Oficial Nr. 78-84 din 17.03.2017. Modificat prin Legea nr. 239 din 24.12.2021. In: Monitorul Oficial Nr. 19-25 din 21.01.2022.
3. Legea cu privire la exercitarea profesiunii de medic, nr. 264-XVI din 27.10.2005. In: Monitorul Oficial Nr. 172-175 din 23-12-2005.
4. Regulamentul privind salarizarea angajaţilor din instituţiile medico-sanitare publice încadrate în sistemul asigurării obligatorii de asistenţă medical. In: Monitorul Oficial Nr. 204-205 din 12-07-2016. Modificat prin HOTĂRÂRE Nr. 285 din 03.11.2021. In: Monitorul Oficial Nr. 266-272 din 05-11-2021.
5. Hotărâre Nr. 1335 din 10-10-2002 despre aprobarea Regulamentului cu privire la evaluarea condiţiilor de muncă la locurile de muncă şi modul de aplicare a listelor ramurale de lucrări pentru care pot fi stabilite sporuri de compensare pentru munca prestată în condiţii nefavorabile In: Monitorul Oficial Nr. 146-148 din 31-10-2002

6. Hotărârea Nr. 837 din 06-07-2016 pentru aprobarea Regulamentului privind salarizarea angajaţilor din instituţiile medico-sanitare publice încadrate în sistemul asigurării obligatorii de asistenţă medical
7. Gramma, Rodica. Novac, Tatiana. Lozan, Oleg. Managementul resurselor umane în sănătate: Aspecte Juridice. Chișinău, 2016. Tipografia "T-Par".
8. Cumularea funcţiilor de către personalul medical. Disponibil online pe: https://monitorul.fisc. md /editorial/cumularea-funciilor-de-catre-personalul-medical.html [accesat la 1.04.2024]
9. Analiza Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008-2017 în Republica Moldova https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/09/Analiza-Strategiei-de-dezvoltare-a-sistemului-de-s%C4%83n%C4%83tate-%C3%AEn-perioada-2008-2017-%C3%AEn-Republica-Moldova-Raport-Final-.pdf [accesat la 1.04.2024]
10. GHIDUL INTEGRITĂȚII MEDICALE DIN REPUBLICA MOLDOVA https://rm.coe.int/ghidul-integritatii-medicale-rom/16809838b4 [accesat la 1.04.2024]
11. Politica UE în domeniul sănătății https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eu-health-policy/ [accesat la 1.04.2024]
12. Doboş, C., Dificultăți de acces la serviciile de sănătate, în „Calitatea Vieții", nr. 1–2, 2006, p. 7–24. [accesat la 1.04.2024]
13. Stanciu, M., Premise actuale de excluziune, în domeniul asistenței medicale, în „Calitatea Vieții" nr. 1, 2018, p. 1–10 [accesat la 1.04.2024]
14. Vlădescu, C., (coord.), Sănătate publică şi management sanitar. Sisteme de sănătate, Bucureşti, Editura Centrul pentru politici şi servicii de sănătate, 2004.

CZU: 366.5:336.71 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.15**

PROTECȚIA DREPTURILOR CLIENȚILOR ÎN DOMENIUL FINANCIAR-BANCAR

PROTECTION OF CLIENTS' RIGHTS IN THE FINANCIAL-BANKING FIELD

GUZUN Adrian,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: **guzunadrian@yahoo.com**
ORCID: **0009-0007-1645-3062**

Rezumat

Timp de secole, au fost promulgate diferite legi pentru a proteja consumatorii, bazându-se pe diverse forme juridice pentru a-și atinge obiectivele. Aceste legi urmăresc să asigure corectitudinea, siguranța și transparența în tranzacțiile cu consumatorii. Pe lângă legile concepute special pentru protecția consumatorilor, multe alte prevederi legale protejează indirect consumatorii. De exemplu, legile care simplifică urmărirea penală a fraudei, protejează drepturile de proprietate sau facilitează litigiile servesc, de asemenea, la protejarea intereselor consumatorilor. Din cauza acestei suprapuneri, limitele legii privind protecția consumatorilor nu sunt ușor de definit, acestea fiind distincte în diferite țări. Acest articol se concentrează în primul rând pe legislația din aria protecției consumatorilor ca obiectiv principal și oferă o introducere a mecanismelor legale existente pentru protejarea consumatorilor în aria financiar-bancară la nivel internațional, inclusiv din perspectiva protecției datelor cu caracter personal.

Cuvinte-cheie: *protecție, consumator, financiar-bancar, bănci, supraveghere, confidențialitate, legislație.*

For centuries, various laws have been enacted to protect consumers, relying on various legal forms to achieve their goals. These laws aim to ensure fairness, safety and transparency in consumer transactions. In addition to laws specifically designed to protect consumers, many other legal provisions indirectly protect consumers. For example, laws that simplify the prosecution of fraud, protect property rights, or facilitate litigation also serve to protect the interests of consumers. Because of this overlap, the boundaries of consumer protection law are not easily defined, being distinct in different countries. This article focuses primarily on consumer protection legislation as its main objective and provides an introduction to the existing legal mechanisms to protect consumers in the financial-banking field internationally, including from the perspective of personal data protection.

Keywords*: protection, consumer, financial-banking, banks, surveillance, privacy, legislation.*

Introducere

Protecția drepturilor clienților în domeniul financiar-bancar este primordială unui sistem financiar stabil și de încredere, cuprinzând un spectru larg de măsuri, inclusiv cadre de reglementare, practici etice și garanții instituționale concepute pentru a se asigura că clienții – indiferent dacă sunt persoane fizice, întreprinderi sau alte entități – sunt tratați corect și transparent. Importanța acestei protecții a devenit din ce în ce mai pronunțată în urma numeroaselor crize financiare, scandaluri financiare și a complexității tot mai mari a produselor și serviciilor financiare. Instituțiile financiare, cum ar fi băncile, firmele de investiții și companiile de asigurări, joacă un rol esențial în economie prin facilitarea tranzacțiilor, acordarea de credite și gestionarea riscului. Cu toate acestea, însăși activitățile care fac aceste instituții vitale prezintă, de asemenea, riscuri

semnificative pentru clienți, inclusiv fraudă, management defectuos și conflicte de interese. În consecință, mecanismele robuste sunt esențiale pentru a proteja interesele clienților și pentru a menține încrederea în sistemul financiar.

Guvernele și organismele internaționale au stabilit cadre de reglementare pentru a proteja drepturile clienților în domeniul financiar-bancar. Aceste reglementări stabilesc standarde pentru transparență, responsabilitate și protecția consumatorilor. Organismele de reglementare cheie, cum ar fi Comisia pentru Valori Mobiliare și Burse din SUA (SEC), Autoritatea de Conduită Financiară (FCA) din Regatul Unit și Autoritatea Bancară Europeană (EBA), supraveghează conformarea cu aceste standarde. Aceștia pun în aplicare legile legate de dezvăluirea informației, tratarea echitabilă și etică a clienților, asigurându-se că instituțiile financiare operează în limitele legale menite să protejeze interesele clienților. Dincolo de cerințele de reglementare, practicile etice în cadrul instituțiilor financiare sunt la fel de importante pentru protejarea drepturilor clienților. Conduita etică implică aderarea la principiile onestității, integrității și corectitudinii în toate interacțiunile cu clienții. Consilierii financiari, de exemplu, trebuie să acționeze în interesul clienților lor, oferind consiliere adecvată și evitând conflictele de interese. Această obligație etică este adesea codificată în standarde profesionale și coduri de conduită, care servesc drept reper pentru comportamentul în industrie.

Instituțiile financiare însele pun în aplicare o varietate de măsuri de protecție pentru a proteja drepturile clienților. Acestea includ controale interne, departamente de conformitate și strategii de gestionare a riscurilor concepute pentru a detecta și a preveni conduita incorectă. De exemplu, băncile pot folosi proceduri riguroase de cunoaștere a clientului (KYC) pentru a preveni frauda și spălarea banilor, în timp ce firmele de investiții ar putea avea politici pentru a se asigura că clienții sunt pe deplin informați cu privire la riscurile asociate investițiilor lor.

În ciuda acestor măsuri, provocările rămân în domeniul protecției drepturilor clienților. Sofisticarea tot mai mare a produselor financiare poate face dificilă înțelegerea completă a riscurilor implicate de către clienți. În plus, natura globală a industriei financiare înseamnă că drepturile clienților pot fi afectate de acțiunile întreprinse în jurisdicții cu standarde de reglementare diferite. Pentru a aborda aceste provocări, sunt necesare eforturi continue pentru a îmbunătăți cunoștințele financiare, a consolida cooperarea internațională și a actualiza continuu cadrele de reglementare pentru a ține pasul cu evoluțiile industriei. Prin promovarea unei culturi a transparenței, a comportamentului etic și a unei supravegheri solide, industria financiară își poate servi mai bine clienții și poate contribui la stabilitatea și integritatea generală a sistemului financiar. Pe măsură ce piețele financiare evoluează, la fel trebuie să evolueze și mecanismele de protecție a drepturilor clienților, asigurându-se că aceștia rămân rezistenți în fața noilor provocări și complexități.

Rezultate și discuții

Protecția drepturilor clienților în cadrul Uniunii Europene

Începând cu anul 2000, Comisia Europeană a adoptat o strategie de piață internă mai agresivă, optând pentru o abordare de armonizare completă, în special a cadrului de reglementare a protecției consumatorului, fiind abordată și tematica protecției în piața financiar-bancară. Această abordare a împiedicat statele membre să mențină sau să introducă prevederi mai protectoare pentru consumatori în domeniul armonizat, aderând la doctrina „preempționării”. Comisia justifica această politică argumentând că încrederea consumatorilor necesită un set uniform de reguli. În plus, menționează experiența conform căreia armonizarea minimă a condus la fragmentarea legislației

statelor membre, creând noi obstacole în calea marketingului transfrontalier, în special în comerțul electronic, acesta fiind facilitat de serviciile oferite de entitățile financiar-bancare.

Noua strategie, fiind susținută oarecum de jurisprudența recentă, a fost implementată prin directive privind comercializarea la distanță a serviciilor financiare, practicile comerciale neloiale, creditul de consum și acordurile de durată partajată. Un pas notabil în această direcție a fost propunerea pentru o directivă privind drepturile consumatorilor din 8 octombrie 2008. Ca parte a unei politici mai ample de revizuire a acquis-ului consumatorilor, această propunere este cea mai ambițioasă și controversată de până acum. Acesta include reformularea directivelor privind contractele la ușă (care vor fi redenumite „contracte în afara spațiilor comerciale"), vânzarea la distanță, clauzele abuzive și vânzarea de bunuri de consum, introducând o obligație generală de informare precontractuală pe deplin armonizată. Această abordare contrastează cu Regulamentul 593/2008 (Roma I) privind prevederile privind conflictul de legi în contractele cu consumatorii, care asigură că consumatorii care încheie contracte la reședința obișnuită sunt întotdeauna protejați de legislația lor de origine, indiferent de autonomia părților [1].

Dezvoltarea legislației Uniunii Europene privind protecția consumatorilor a atins un punct de cotitură semnificativ, însă după decenii de armonizare progresivă a aspectelor specifice, direcția viitoare a dreptului Uniunii Europene în materie de protecție a consumatorilor ar putea să nu mai fie în continuarea armonizării legislațiilor naționale. Această schimbare a fost declanșată de transferul responsabilității pentru o mare parte a legislației Uniunii Europene în materie de protecție a consumatorilor, în urma numirii unei Comisii în 2009, și de disponibilitatea comisarului Reding de a iniția o dezbatere asupra priorităților pentru legislația UE în domeniul consumatorilor [2]. În plus, după o perioadă de incertitudine, lucrările privind Cadrul comun de referință (CFR) privind dreptul european al contractelor au reluat serios și sunt din nou legate de dezvoltarea viitoare a dreptului Uniunii Europene în domeniul consumatorilor. În iulie 2010, Comisia a deschis o dezbatere amplă cu o Carte verde privind opțiunile de politică pentru promovarea dreptului contractual european pentru consumatori și întreprinderi [3].

Majoritatea legislației Uniunii Europene privind protecția consumatorilor se bazează pe directive, care impun ca legislațiile naționale ale statelor membre să obțină rezultatele specificate de aceste directive. Între 1985 și 2002, au fost adoptate mai multe directive cheie, care acoperă domenii precum clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (93/13/CEE) și marketing la distanta a serviciilor financiare (2002/65/CE), adoptând un standard minim de armonizare. Acest standard le-a permis statelor membre să introducă sau să păstreze norme care erau mai favorabile consumatorilor, în special în aria financiar bancară. Directivele nu sunt autonome; acestea intră în vigoare numai după transpunerea în legislația națională. Fiecare stat membru este responsabil pentru transpunerea efectivă a unei directive. Acest proces nu necesită transpunere literală, permițând statelor membre o anumită flexibilitate în utilizarea propriilor concepte juridice și terminologie pentru a obține rezultatele cerute de directivă [4, art. 18].

În plus, directivele abordează doar aspecte specifice ale legii, ceea ce înseamnă că normele bazate pe directive se integrează în legislația națională existentă [5, art. 3]. În cazul directivelor de armonizare minimă, legislația națională corespunzătoare se poate extinde dincolo de cerințele directivei. Această flexibilitate a permis statelor membre să pună în aplicare directive, păstrând legile naționale existente, fără modificări semnificative, în cazul în care aceste legi au îndeplinit sau au depășit deja standardele minime ale directivei. Indiferent de climatul economic, acquis-ul existent în dreptul serviciilor financiare justifică o reflecție asupra nivelului adecvat de reglementare atât pentru tranzacțiile transfrontaliere, cât și pentru cele interne. Această problemă a devenit

deosebit de evidentă în timpul revizuirii Directivei privind creditul de consum. Inițial, Comisia a propus măsuri ample pentru a stabili reguli uniforme pentru tranzacțiile de credit în întreaga Uniune Europeană, urmărind un grad ridicat de armonizare maximă. Cu toate acestea, după consultări cu părțile interesate și cu reprezentanții statelor membre, aceste ambiții au fost reduse. Propunerea a fost considerată excesiv de protectoare, creând sarcini inacceptabile pentru industria bancară, în special din cauza prevederilor care au introdus principiul de „creditare responsabilă" [6, pp. 185]. În retrospectivă, un accent mai puternic pe creditarea responsabilă ar fi putut beneficia atât băncilor, cât și consumatorilor, atenuând potențial impactul crizei creditului în Europa [7, cap. 1]. Cu toate acestea, este rezonabil să subliniem că pieţele financiare sunt influențate semnificativ de factori locali, iar majoritatea produselor financiare, a serviciilor și a riscurilor asociate sunt strâns legate de aceste contexte locale. Acest factor local depășește în prezent obiectivele politicii pieței interne, integrarea pieței fiind deprioritizată în favoarea stabilității. Această perspectivă susține o abordare mai restrânsă, cu mai puține posibilități de armonizare maximă.

Protecția datelor cu caracter personal și celor confidențiale despre clienți

Băncile din multe țări sunt obligate din punct de vedere juridic să păstreze confidențialitatea clienților, denumită în mod obișnuit „secret bancar" sau „confidențialitate bancară". Tradițional, aceasta înseamnă că băncile nu pot dezvălui detalii despre contul unui client sau orice informații obținute în timpul relației lor bancare. Cu toate acestea, secretul bancar nu este absolut; băncilor li se permite să dezvăluie informații despre clienți în anumite circumstanțe. Excepțiile comune includ obținerea consimțământului clientului sau respectarea cerințelor legale. În plus, băncile pot dezvălui informații dacă sunt implicate în litigii împotriva unui client.

Aceste excepții au devenit mai proeminente din cauza presiunii internaționale asupra băncilor pentru a ajuta la combaterea spălării banilor, finanțării terorismului și evaziunii fiscale transfrontaliere. Sistemul bancar ajută adesea fără să vrea la spălarea veniturilor din infracțiuni și la finanțarea terorismului, în timp ce conturile offshore ascund fonduri de la autoritățile fiscale. Băncile dețin informații esențiale despre clienții și tranzacțiile lor, care pot ajuta la prevenirea criminalității, la recuperarea taxelor neplătite și la reținerea infractorilor. În consecință, băncile se confruntă acum cu obligații tot mai mari de a dezvălui informațiile despre clienți. Aceste situații sunt de obicei privite ca excepții de la legile privind secretul bancar. Cu toate acestea, există un aspect convingător al legii secretului bancar care obligă dezvăluirea în adresa autorităților guvernamentale. Aceste obligații de divulgare ar trebui să fie recunoscute și etichetate în mod distinct pentru a reflecta importanța lor dincolo de simplele excepții de la obligația de a păstra secretul.

Principiul „secretului bancar" sau „confidenţialitatea bancară" se concentrează pe datoria unei bănci de a proteja informaţiile clienţilor săi. Cu toate acestea, cine se califică drept client și ce tip de informații sunt protejate variază în funcție de jurisdicție. De obicei, un client este o persoană cu un cont la bancă, iar informațiile protejate se referă la detaliile contului clientului, cu toate acestea, pot apărea întrebări dacă cineva poate fi considerat client înainte de deschiderea unui cont sau după închiderea acestuia și dacă informațiile protejate se extind dincolo de detaliile contului la alte cunoștințe pe care banca le dobândește în rolul său.

În unele jurisdicții, datoria de a proteja informațiile se extinde dincolo de băncile tradiționale pentru a include și alte instituții financiare. Prin urmare, este important să luați în considerare nuanțele legale locale atunci când discutați despre termeni precum „bancă" sau „client". În acest context, termenul „informații financiare" va fi folosit pe scară largă pentru a se referi la

orice informații protejate de obligația de secret a băncii într-o anumită jurisdicție. Această referință generală ajută la eficientizarea discuțiilor despre protecția informațiilor în conformitate cu diferitele legi locale. În scopurile actuale, este important să subliniem că termenii „secret bancar" și „confidențialitate bancară" pot să nu reflecte cu exactitate strictețea obligației unei bănci de a proteja informațiile financiare ale clienților. Acești termeni sunt adesea folosiți în unele jurisdicții, în timp ce în alte jurisdicții pot prefera un termen față de celălalt. În ciuda impresiei că „secretul" sugerează o datorie mai mare decât „confidențialitatea", ambele cuvinte au același înțeles în engleză. Din păcate, „secretul bancar" a căpătat o conotație negativă asociată cu activități ilicite precum evaziunea fiscală internațională.

Dreptul contractual este cea mai importantă sursă a obligațiilor de secretizare ale unei bănci în temeiul dreptului privat. Dacă un contract între o bancă și clientul său include în mod expres un termen care cere băncii să păstreze confidențialitatea, acesta reflectă preocuparea părților cu privire la confidențialitate, în special a clientului. În multe țări, chiar dacă contractul este tăcut cu privire la obligația de a păstra secretul băncii, această obligație este implicită. Această abordare este utilizată atât în țările de drept comun, cât și în țările de drept civil. Cu toate acestea, analiza dreptului comun este mai dezvoltată și aplicată în mod consecvent în diferite jurisdicții de drept comun, ceea ce o face o ilustrare utilă a legăturii dintre obligația contractuală și conceptul de confidențialitate.

Dreptul delictual este o altă sursă potențială a obligației de a păstra secretul unei bănci în dreptul privat. De exemplu, articolul 28 din Codul civil elvețian protejează drepturile la confidențialitate ale persoanelor fizice și juridice, despre care Curtea Supremă elvețiană le-a recunoscut că includ informații financiare. O intruziune în aceste drepturi la confidențialitate poate duce la răspunderea delictuală în conformitate cu articolul 41 din Codul elvețian al obligațiilor. Legea delictuală impune indivizilor datoria de a respecta interesele altora, independent de orice relație contractuală. Aceasta înseamnă că o bancă poate fi făcută răspunzătoare pentru încălcarea confidențialității conform legii delictuale chiar și fără un contract explicit care să prevadă această obligație. Acest cadru legal mai larg asigură că băncile au obligația cuprinzătoare de a proteja informațiile financiare ale clienților lor, subliniind importanța confidențialității și potențialele consecințe ale încălcării acestei obligații [8, art. 652 D].

Datoria de încredere este un alt fundament legal potențial pentru obligațiile de secret bancar în jurisdicțiile de drept comun. Savanți precum Cranston și Ellinger au subliniat că relația bancă-client implică în mod inerent o relație de încredere care necesită confidențialitate. Totuși, această bază a secretului bancar nu a fost explorată pe larg din cauza dominației abordării contractuale. Chiar și atunci când un contract nu stabilește în mod explicit o obligație de secret bancar, obligația contractuală implicită de secret a băncii este bine stabilită, reducând necesitatea de a lua în considerare separat obligația de încredere [9, pp 169-174]. Cu toate acestea, o acțiune de încălcare a încrederii oferă o cale alternativă, în special în cazurile în care nu există o relație contractuală. Acest lucru ar putea fi benefic, de exemplu, atunci când un potențial client decide să nu încheie un contract cu banca, dar se așteaptă totuși ca informațiile sale să fie păstrate confidențiale. Datoria de încredere completează astfel abordarea contractuală prin oferirea de recurs în situații în afara sferei obligațiilor contractuale [10, pp. 171-172].

Principiile soluționării litigiilor financiare ale consumatorilor într-un context global

Analizând evoluția guvernanței financiare în cadrul diverselor societăți, este esențial să se ia în considerare impactul globalizării asupra practicilor juridice internaționale. Savanții din

domeniul emergent al internaționalizării practicii juridice se confruntă cu provocările conceptuale puse de globalizare [11]. Aceștia analizează întrebările legate de modul în care globalizarea influențează profesia juridică, natura evolutivă a practicii juridice internaționale în diferite țări și efectele globalizării asupra mecanismelor internaționale de soluționare a disputelor [12].

De exemplu, John Braithwaite și Peter Drahos, în lucrarea lor „Global Business Regulation", explorează modul în care reglementarea globală a afacerilor este modelată de principiile care stau la baza care decurg din valorile și practicile unei anumite comunități de actori. Ei examinează trecerea de la cadrele de reglementare naționale la cele globale în domenii precum dreptul contractelor, proprietatea intelectuală și dreptul corporativ, evidențiind rolurile jucate de instituțiile globale, ONG-urile și persoanele influente în acest proces. Contribuția lor oferă un cadru util pentru înțelegerea dezvoltării reglementării internaționale private și a implementării acesteia la nivel local [13].

De la mijlocul secolului al XX-lea, standardele internaționale stabilite de organizații precum Națiunile Unite, Comitetul de la Basel și Banca Mondială, alături de principiile echității și transparenței susținute de membrii societății civile și de cercetătorii statului de drept, au influențat indirect dezvoltarea a serviciilor de soluționare a litigiilor financiare ale consumatorilor.

Deși aceste principii și standarde au o importanță globală, le lipsește aplicabilitatea legală a legilor sau reglementărilor obligatorii. Cu toate acestea, prin instituții, state membre diverse și inițiative societale, aceste concepte urmăresc soluționarea echitabilă a disputelor financiare atât la nivel local, cât și internațional. Acest lucru se realizează prin măsuri precum îmbunătățirea accesului la justiție juridică (după cum se vede în Principiile ONU privind protecția consumatorilor, Obiectivele de dezvoltare ale mileniului și Principiile regulilor de drept), stabilirea mecanismelor de revizuire (de exemplu, Principiile Ecuatorului), îmbunătățirea supravegherii instituțiilor financiare (Acordurile de la Basel) sau promovarea discursului public pentru a încuraja abordări corecte și responsabile pentru soluționarea disputelor financiare.

Într-adevăr, multe dintre aceste concepte și cadre au apărut ca răspuns la criza financiară de la sfârșitul anilor 2000, reflectând eforturile instituțiilor financiare și ale statelor de a reconstrui încrederea investitorilor (de exemplu, Acordurile de la Basel). Deși aceste concepte joacă un rol crucial în prevenirea și soluționarea disputelor financiare, este esențial să recunoaștem diferitele limitări instituționale și jurisdicționale pe care le pot întâlni. De exemplu, unele cadre se bazează pe participarea voluntară a instituțiilor financiare (cum ar fi Principiile Ecuatorului), în timp ce altele necesită implementarea și aplicarea legală la nivel local (cum ar fi Principiile ONU privind protecția consumatorilor și Acordurile de la Basel). Aceste limitări evidențiază complexitatea guvernanței financiare globale și necesitatea unei colaborări și adaptări continue pentru a asigura progrese semnificative în soluționarea disputelor financiare și restabilirea încrederii investitorilor în diverse jurisdicții și instituții.

Orientările Națiunilor Unite pentru protecția consumatorilor

Orientările Națiunilor Unite pentru protecția consumatorilor joacă un rol vital în abordarea problemelor legate de soluționarea litigiilor financiare ale consumatorilor. Acestea cuprind prevederi care se concentrează pe informare, reprezentare, despăgubiri și educarea consumatorilor, care sunt fundamentale pentru protejarea consumatorilor și pentru încurajarea cooperării internaționale în soluționarea disputelor transfrontaliere [14].

Aceste orientări, deși nu sunt obligatorii, oferă un cadru pentru implementarea legilor privind protecția consumatorilor la nivel național, îndemnând guvernele, în special în țările în curs

de dezvoltare, să dezvolte politici solide pentru consumatori și să îmbunătățească protecția consumatorilor prin diferite măsuri, cum ar fi stabilirea de standarde, furnizarea de mecanisme de despăgubire, promovarea educației și informației și asigurarea reprezentării. În ultimii douăzeci și cinci de ani, aceste orientări au fost încadrate din ce în ce mai mult drept drepturi ale consumatorilor, așa cum se reflectă în Carta Consumatorilor Internaționali. Aceste drepturi includ dreptul la despăgubiri, la informare, la educarea consumatorilor și la reprezentare [15, p. 5].

De o importanță deosebită este dreptul de a obține despăgubiri, așa cum se subliniază în orientări. Guvernele sunt încurajate să stabilească sau să mențină măsuri legale și administrative pentru a facilita despăgubiri prin proceduri echitabile, rapide și accesibile, în special pentru consumatorii cu venituri mici. Întreprinderile sunt, de asemenea, îndemnate să rezolve disputele în mod echitabil și informal, prin furnizarea de servicii de consultanță și proceduri informale de reclamații. În mod esențial, consumatorii ar trebui să aibă acces la informații despre procedurile de despăgubire disponibile și de soluționare a litigiilor. În general, Orientările Națiunilor Unite pentru Protecția Consumatorului servesc ca un cadru crucial pentru promovarea drepturilor consumatorilor și pentru asigurarea unor mecanisme eficiente de soluționare a litigiilor financiare și de creștere a încrederii consumatorilor la nivel global.

Acordurile de la Basel

Acordurile de la Basel sunt esențiale în prevenirea disputelor financiare ale consumatorilor, subliniind două aspecte cheie: dezvăluirea transparentă a riscurilor de către instituțiile bancare și minimizarea riscului prin rezerve de capital suficiente. Comitetul de la Basel pentru Supravegherea Bancară facilitează cooperarea regulată între bănci, elaborând linii directoare și standarde pentru practicile bancare și supravegherea transfrontalieră. Deși Comitetul nu are autoritate legală, acesta stabilește cele mai bune practici de supraveghere și orientări pentru implementarea la nivel național [16].

Cea mai recentă iterație, „Basel III”, răspunde crizei financiare de la sfârșitul anilor 2010 prin îmbunătățirea capacității băncilor de a rezista la șocurile economice, îmbunătățirea managementului riscului și guvernanței și sporind transparența și dezvăluirile. Respectarea cerințelor de capital, a dezvăluirii și a standardelor de gestionare a riscurilor ale Acordului de la Basel este crucială pentru protecția investitorilor și pentru reducerea probabilității unor salvări publice extinse [17].

În ciuda lipsei de competențe formale de supraveghere, standardele largi și cele mai bune practici ale Comitetului urmăresc să încurajeze convergența către abordări și standarde comune între țările membre, fără o armonizare detaliată a tehnicilor de supraveghere. Comitetul a identificat efectul de levier excesiv în sectoarele bancar și bancar paralel ca un factor major al crizei de la sfârșitul anilor 2010, ceea ce a dus la baze de capital și rezerve de lichiditate inadecvate. Această slăbiciune a sistemului bancar a erodat încrederea în piață, provocând pierderi sistemice de tranzacționare și creditare și impactând sistemul financiar în general și economia reală. Intervențiile rezultate din sectorul public au inclus injecții semnificative de lichiditate, sprijin de capital și garanții, care au dus la pierderi substanțiale ale contribuabililor [18].

Concluzii

În cadrul sistemului bancar, în care digitalizarea și complexitatea sunt în creștere, protecția constantă a drepturilor clienților rămâne un pilon de neclintit al sistemului financiar. Asigurarea transparenței, conformitatea cu reglementările, măsurile solide de securitate cibernetică, educația

financiară cuprinzătoare și mecanismele eficiente de soluționare a plângerilor sunt toate componentele esențiale care lucrează în armonie pentru a promova un mediu bancar sigur, echitabil și de încredere. Reglementări precum Regulamentul general privind protecția datelor (GDPR) joacă un rol crucial în aplicarea acestor protecții, obligând băncile să opereze cu responsabilitate și integritate. În același timp, abilitarea clienților prin inițiative de alfabetizare financiară îi echipează cu cunoștințele necesare pentru a lua decizii în cunoștință de cauză și pentru a le proteja interesele.

Pe măsură ce sectorul bancar digital crește, cresc și provocările asociate cu protejarea datelor sensibile ale clienților, necesitând investiții continue în tehnologii avansate de securitate cibernetică. În plus, un sistem transparent și accesibil de soluționare a plângerilor asigură soluționarea promptă a preocupărilor clienților, îmbunătățind astfel calitatea serviciilor și consolidând încrederea în sectorul bancar.

Referințe

1. Propunere de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind drepturile consumatorilor {SEC(2008) 2544}, COM/2008/0614 final - COD 2008/0196
2. V. Reding, An Ambitious Consumer Rights Directive: Boosting Consumers' Protection and Helping Businesses, 15 March 2010, SPEECH/10/91.
3. Cartea verde a Comisiei din 1 iulie 2010 privind opțiunile de politică pentru progresul către un drept european al contractelor pentru consumatori și întreprinderi [COM(2010) 348 final], COM (2010) 348 final.
4. Hotărârea Curții Europene de Justiție din 30 mai 1991. Comisia Comunităților Europene împotriva Republicii Federale Germania. Natura măsurii care o transpune în dreptul intern - Poluarea aerului. Cauza C-59/89.
5. Hotărârea Curții Europene de Justiție din 9 aprilie 1987. Comisia Comunităților Europene împotriva Republicii Italiene. Neîndeplinirea obligațiilor de către un stat membru. Cauza 363/85.
6. Micklitz H., Reich N., Rott P., Understanding EU Consumer Law. Antwerp: Intersentia, 2009, 378 p, ISBN 9789050957762.
7. Skidelsky, R. The Return of the Master. United Kingdon, London, Penguin UK, 2010, ISBN 9780141043609.
8. The American Law Institute, Restatement (Second) of Torts, § 652D.
9. R. Cranston, Principles of Banking Law, 2nd edn. Oxford, Oxford University Press, 2002, 470 p., ISBN 9780199253319.
10. Ellinger E.P., Lomnicka E., Hare C.V.M., Ellinger's Modern Banking Law, 5th edn Oxford, Oxford University Press, 2011, 948 p., ISBN 9780199232093.
11. Ali S., Resolving Disputes in the Asia Pacific Region: International Arbitration and Mediation in East Asia and the West. Routledge, 2012, 162 p., ISBN 9780415813310.
12. Drolshammer J., Pfeifer M., The Internationalization Of The Practice Of Law. Hauge, Kluwer Law International, 2001, 542 p., ISBN 9789041116208.
13. Braithwaite J., Drahos P,. Global Business Regulation. Cambridge, Cambridge University Press, 2000, 704 p., ISBN 9780521784993.
14. UN Department of Economic and Social Affairs (1999) 'Part II', UN Guidelines for Consumer Protection, available at: www.un.org/esa/sustdev/publications/consumption_en.pdf [accesat: 15.05.2024].

15. Brown R., ‘The UN Guidelines for Consumer Protection: making them work in developing countries’, Paper for Consumers’ International Congress, p.4, available at: http://a2knetwork.org/sites/default/files/un_guidelines_r_brown_paper.doc [accesat: 17.05.2024].
16. Bank for International Settlements, ‘About the Basel Committee’, available at: www.bis.org/bcbs/about.htm [accesat: 15.05.2024].
17. Bank for International Settlements, ‘History of the Basel Committee and its Membership’, available at: www.bis.org/bcbs/history.htm [accesat: 15.05.2024].
18. Basel Committee of Banking Supervision, ‘Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems’, https://www.bis.org/publ/bcbs189.htm [accesat: 17.05.2024].

CZU: 342.738:331.105.24:004.738.5 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.16**

REGLEMENTĂRI PRIVIND CONFIDENȚIALITATEA ȘI ROLUL ACESTEIA ÎN PROTEJAREA DREPTURILOR ANGAJAȚILOR ÎN ERA DIGITALĂ

PRIVACY REGULATIONS AND THEIR ROLE IN PROTECTING EMPLOYEE RIGHTS IN THE DIGITAL ERA

PÎSLARUC Maria,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0003-1191-1232
masha.pyslaruc@gmail.com

Summary

Maintaining workplace confidentiality is essential for fostering trust and integrity within an organization. This involves safeguarding a broad spectrum of information, such as personal employee data, proprietary business information, and sensitive customer details. An understanding of privacy rights and obligations is crucial for establishing a safe and secure environment for both employees and the organization as a whole. Ultimately, it contributes to a culture of transparency, accountability, and respect, fostering a workplace where everyone can thrive.

Keywords*: employee, employer, confidentiality, workplace, data protection, information, integrity, transparency, privacy, protection.*

Prin noțiunea de confidențialitate înțelegem o caracteristică aplicabilă informațiilor. A proteja și păstra confidențialitatea informațiilor înseamnă a garanta că ele nu sunt făcute disponibile sau dezvăluite entităților neautorizate, iar entitățile includ atât indivizi, cât și procese. [1]

Istoric, conceptul de confidențialitate are rădăcini încă în discuțiile filozofice, cea mai cunoscută fiind distincția lui Aristotel între două sfere ale vieții: „sfera publică” a polisului, asociată cu viața politică, și „sfera privată” a polisului, asociată cu viața domestică. Filosoful și juristul Norberto Bobbio a afirmat că drepturile fundamentale sunt un produs istoric, generat treptat de lupta pentru noi libertăți împotriva vechilor puteri. [2]

La nivel european, dreptul la viața privată s-a regăsit inițial în Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 1950, care prevedea că nu pot exista ingerințe din partea unei autorități publice în exercitarea dreptului la propria libertate individuală, cu excepția ingerințelor legale, precum măsurile necesare pentru securitatea națională, pentru siguranța publică, pentru apărarea ordinii și pentru prevenirea infracțiunilor, pentru protecția sănătății sau a moralității sau pentru apărarea drepturilor și libertăților altora.

Astăzi, confidențialitatea la locul de muncă este un aspect substanțial al menținerii încrederii în cadrul unei entități. Acesta cuprinde o gamă largă de informații, inclusiv, dar fără a se limita la date personale ale angajaților, informații comerciale și detalii sensibile ale clienților. Înțelegerea drepturilor și obligațiilor legate de confidențialitate ajută la crearea unui mediu sigur și securizat atât pentru angajați, cât și pentru organizație în ansamblu. Confidențialitatea este mai mult decât păstrarea secretelor – este vorba despre respectarea vieții private și a demnității fiecărei persoane implicate, de la angajați la clienți.

La nivel național, articolul 28 din Constituția Republicii Moldova, statuează că statul respectă şi ocroteşte viaţa intimă, familială şi privată, iar alin. (1) al art.30 din legea supremă prevede că statul asigură secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poştale, al convorbirilor telefonice şi al celorlalte mijloace legale de comunicare, cu posibilitatea derogării de la principiul de bază, când această derogare este necesară în interesele securităţii naţionale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice şi în scopul prevenirii infracţiunilor.

Abordarea reglementării confidențialității în cadrul relațiilor de muncă implică aprofundare în albia legislației specifice raporturilor juridice de muncă. Așadar, din analiza prevederilor art.91 din Codul Muncii al RM, este clar că protecția datelor personale ale salariaților reprezintă un aspect de importanță în cadrul relației de muncă, în special actualmente când practic nu există spațiu în care tehnologiile informaționale nu și-au lăsat amprenta. Prevederile menționate, sunt menite de a asigura respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale salariatului, stabilind un cadru legal robust pentru protecția informațiilor personale ale angajaților în era digitală.

În primul rând, este important de subliniat că prelucrarea datelor personale ale salariaților este permisă doar în scopuri bine definite, cum ar fi îndeplinirea cerințelor legale, acordarea de asistență la angajare și avansarea în serviciu. Aceasta trebuie să se facă în conformitate cu legislația în vigoare și să fie limitată strict la nevoile entității în care lucrează salariatul. În plus, angajatorul are obligația de a respecta confidențialitatea și integritatea datelor personale ale salariaților, precum și de a proteja aceste informații împotriva utilizării ilegale sau a pierderii. Acest lucru implică elaborarea și implementarea unor măsuri de securitate adecvate, care să prevină accesul neautorizat la date și să protejeze informațiile sensibile. De asemenea, este esențial ca angajatorul să respecte drepturile salariaților în ceea ce privește confidențialitatea datelor lor personale. Aceasta înseamnă că informațiile referitoare la convingerile politice și religioase, viața privată și apartenența la diverse organizații nu pot fi obținute sau prelucrate fără acordul scris al salariaților. Un alt aspect important este faptul că salariații trebuie să fie informați cu privire la drepturile lor în ceea ce privește protecția datelor personale și să nu fie obligați sau constrânși să renunțe la aceste drepturi în niciun fel. Acest lucru poate fi realizat prin familiarizarea acestora cu politica de confidențialitate a organizației și prin asigurarea că au acces la informații despre modul în care datele lor personale sunt prelucrate și protejate.

În viziunea unei organizații de leadership [3], informațiile confidențiale la locul de muncă pot fi împărțite în trei categorii:

- informații de afaceri.
- informații de management;
- informații despre angajați.

Informațiile de afaceri includ date de proprietate, adesea numite secrete comerciale, care nu sunt ușor accesibile publicului sau concurenților. Exemplele includ software, planuri financiare și documente strategice. Încălcări ale unor astfel de informații ar putea permite concurenților să reproducă procesele, potențial sporindu-și fluxurile de venituri.

La categoria informațiilor de management se atribuie situații interne manageriale, cum ar fi relațiile cu angajații, acțiunile disciplinare și soluționarea conflictelor. Deși nu este restricționată legal de la divulgare, partajarea unor astfel de date poate genera tensiune și eroda încrederea la locul de muncă.

Confidențialitatea informațiilor despre angajați se referă la datele personale de identificare ale persoanei. Aceasta acoperă elemente precum contractele de muncă, numerele permisului de conducere, etc.. Cadrul legal impune atât stocarea în siguranță, cât și eliminarea adecvată a acestor

informații după perioada de păstrare. Încălcarea acestei confidențialități ar putea să nu afecteze direct clienții sau beneficiarii, dar ar putea genera repercusiuni legale din partea angajaților afectați, vătămați de încălcări ale confidențialității.

În esență, angajații au mai puține drepturi la locul de muncă decât în afara locului de muncă, dar protecția confidențialității rămâne a fi valabilă, fapt conturat atât de prevederile legislației citate cât și de jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului. După cum s-a desprins din cauza Bărbulescu vs. România [4], așteptările salariatului, în lipsa unei politici de confidențialitate, joacă un rol diriguitor la examinarea cazurilor particulare de încălcare a vieții private la locul de muncă. În cele mai multe cazuri, angajatorii pot interveni în spațiul de lucru al unui angajat. Angajații ar putea să nu aibă o așteptare de confidențialitate în privința birourilor, dulapurilor ce aparțin angajatorului, care reprezintă spațiul lor de lucru oferit pentru muncă. În același timp, angajații vor avea o așteptare rezonabilă și întemeiată de confidențialitate în privința lucrurilor lor personale aflate la locul de muncă, iar angajatorul nu va putea verifica geanta fără știrea și acordul salariatului. În virtutea specificului activității companiei, angajatorul ar putea avea o politică de efectuare a verificării bagajelor salariaților la ieșire de pe teritoriu de exemplu, doar cu condiția că angajații vor cunoaște această politică înainte de a începe orice verificare. Important este de menționat că o astfel de măsură va fi adoptată de angajator pentru a-și proteja proprietatea contra unor acțiuni ilicite sau altor scopuri legitime, nu din motivul curiozității.

În spațiul virtual angajatorii au aceleași drepturi de monitorizare a acțiunilor salariaților, atât a fluxului de informații cât și a conținutului acesteia. Un punct de delimitare constituie faptul ca angajatul nu doar să fie informat cu privire la posibilitatea generală a monitorizării și interzicerea utilizării resurselor companiei în scopuri personale, dar să fie conștiincios că o astfel de monitorizare ar putea avea loc în condiții clare, or, cu alte cuvinte salariatul să fie informat cu privire la amploarea și natura activităților de monitorizare ale angajatorului său sau despre posibilitatea ca angajatorul să aibă acces la conținutul real al comunicărilor sale. După cum relevă și jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului în contextul art. 8 din Convenție, instrucțiunile angajatorului nu pot reduce viața socială privată la locul de muncă la zero.

Nu în ultimul rând, este important de reținut că consimțământul salariatului nu presupune renunțarea la obligații din partea angajatorului privind confidențialitatea. Cu alte cuvinte, dacă un salariat și-a exprimat consimțământul ca informațiile sale personale să fie prelucrate într-un mod oarecare, entitatea încălcând limitele va fi pasibilă de răspundere juridică.

În cele ce urmează, prezintă interes prevederile art.91 lit.f) din Codul Muncii al RM, care stabilește că la adoptarea unei decizii care afectează interesele salariatului, angajatorul nu este în drept să se bazeze pe datele personale ale salariatului obţinute exclusiv în urma prelucrării automatizate sau pe cale electronică. Același principiul îl găsim în norma art.17 al Legii nr.133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal, care indică că, orice persoană are dreptul de a cere anularea, în totalitate sau parţială, a oricărei decizii individuale care produce efecte juridice asupra drepturilor şi libertăţilor sale, fiind întemeiată exclusiv pe prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal destinată să evalueze unele aspecte ale personalităţii sale, precum competenţa profesională, credibilitatea, comportamentul şi altele asemenea.

Din analiza normelor prevederilor indicate mai sus, reiese că angajatorul constatând o abatere a salariatului manifestată prin utilizarea în scopuri vădit neprofesionale ori personale în timpul de muncă a dispozitivelor puse la dispoziția acestuia pentru exercitarea funcției, pe lângă analiza fluxului și/sau conținutului informației trebuie să implice și alt probatoriu obținut nu prin

prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal pentru a putea adopta o decizie individuală în privința salariatului, care în mod cert va produce efecte juridice asupra drepturilor acestuia.

Trebuie de înțeles că angajatorul nu are obligația legală de a permite utilizarea telefonului sau internetul în scopuri personale. Cu toate acestea, o anumită utilizare privată a telefonului sau internetului, atâta timp cât acest lucru nu interferează cu munca, nu poate fi restricționată.

Pentru a respecta cadrul legal, nu este suficientă o informare vagă precum că spațiul virtual poate fi monitorizat, ci trebuie să persiste o înțelegere clară a momentului în care sunt colectate informațiile, motivele colectării, cum vor fi utilizate și cine va avea acces la ele.

La capitolul monitorizării corespondenței angajaților, conform recomandărilor din Ghidul privind datele personale și comunicațiile electronice în instituțiile UE, pentru a minimiza nevoia de a accesa cutiile poștale personale în absența angajaților, Autoritatea Europeană pentru Supravegherea Datelor recomandă măsuri de asigurare în privința e-mail-urilor de serviciu, precum ar fi:

- instruirea angajaților să salveze toate e-mailurile relevante în dosare electronice, cum ar fi în sistemele de gestionare a documentelor sau a cazurilor sau să arhiveze corespondența în dosare pe hârtie;

- introducerea de cutii poștale funcționale pentru anumite unități/servicii/sectoare care sunt accesibile tuturor angajaților relevanți. Destinatarilor li se poate cere apoi să copieze toată corespondența legată de afaceri în aceste cutii poștale;

- instruirea angajaților care părăsesc instituția să furnizeze note complete de predare.[5]

În susținerea poziției date vine art. 93 din Codul Muncii al RM, care prevede drepturile specifice ale salariaților atunci când datele lor sunt prelucrate și anume:

- dreptul de a primi informaţia deplină despre datele sale personale şi modul de prelucrare a acestora;
- dreptul de a avea acces liber şi gratuit la datele sale personale, inclusiv dreptul la copie de pe orice act juridic care conţine datele sale personale, cu excepţia cazurilor prevăzute de legislaţie;
- dreptul de a-şi desemna reprezentanţii pentru protecţia datelor sale personale;
- dreptul de a avea acces la informaţia cu caracter medical ce-l vizează, inclusiv prin intermediul lucrătorului medical, la alegerea sa;
- dreptul de a cere excluderea sau rectificarea datelor personale incorecte şi/sau incomplete, precum şi a datelor prelucrate cu încălcarea cerinţelor cadrului legal. În cazul în care angajatorul refuză să excludă sau să rectifice datele personale incorecte, salariatul este în drept să notifice în scris angajatorului dezacordul său motivat;
- dreptul de a ataca în instanţa de judecată orice acţiuni sau inacţiuni ilegale ale angajatorului admise la obţinerea, păstrarea, prelucrarea şi protecţia datelor personale ale salariatului.

Obligațiile de confidențialitate referitoare la informațiile angajaților se aplică în general nu numai angajaților actuali, ci și potențialilor și foștilor angajați.

Nu putem nega faptul că așteptarea confidențialității poate varia de la un loc de muncă la altul, în funcție de atribuții încredințate. Un completator de mărfuri ar putea avea o așteptare mai „puternică” a confidențialității convorbirilor la telefonul de serviciu în comparație cu un operator a cărui sarcină constă în interacțiunea zilnică cu clienții companiei din numele acesteia.

La capitolul proporționalității măsurilor adoptate de angajator, sunt relevante concluziile Curții Constituționale din Spania pe marginea unui caz examinat în anul 2000, în care a fost aplicat

un test de proporționalitate, iar Curtea spaniolă considerând că dispozitivele de înregistrare video și audio amplasate la casă și pe o masă de joc dintr-un cazinou, au fost o măsură disproporționată, rezultând o interferență majoră cu dreptul angajaților și clienților la respectarea vieții lor private. În acest caz, instanța a reținut că angajatorul nu a demonstrat modul în care înregistrarea sonoră, care era deosebit de intruzivă pentru dreptul la viață privată al celor în cauză, a fost necesară pentru protejarea drepturilor și intereselor sale legitime. [6]

Tot în contextul dat, este relevant art.43 alin. (1) din Codul civil al RM, potrivit căruia în condițiile legii, orice persoană fizică are dreptul la viață, la sănătate, la integritate fizică și psihică, la libera exprimare, la nume, la onoare, demnitate și reputație profesională, la propria imagine, la respectarea vieții intime, familiale și private, la protecția datelor cu caracter personal, la respectarea memoriei și corpului său după deces, precum și la alte asemenea drepturi recunoscute de lege. În sensul art.46 din Codul civil al RM, vor fi considerate ca atingeri aduse vieții private interceptarea fără drept a unei convorbiri private, săvârșită prin orice mijloace tehnice, sau utilizarea, în cunoștință de cauză, a unei asemenea interceptări, ținerea vieții private sub observație, prin orice mijloace, în afară de cazurile prevăzute expres de lege, difuzarea de materiale conținând imagini privind o persoană aflată la tratament în unitățile de asistentă medicală, precum și a datelor cu caracter personal privind starea de sănătate, problemele de diagnostic, prognostic, tratament, circumstanțe în legătură cu boala și cu alte diverse fapte, inclusiv rezultatul autopsiei, fără consimțământul persoanei în cauză, iar în cazul în care aceasta este decedată, fără consimțământul familiei sau al persoanelor îndreptățite; difuzarea sau utilizarea corespondenței, manuscriselor ori a altor documente personale, inclusiv a datelor privind domiciliul, reședința temporară, precum și numerele de telefon ale unei persoane sau ale membrilor familiei sale, fără consimțământul persoanei căreia acestea îi aparțin sau care, după caz, are dreptul de a dispune de ele.

Angajatorul în virtutea poziției sale în cadrul raportului juridic de muncă este ,,depozitarul" unui șir de informații foarte complexe despre salariați, pe care trebuie să o gestioneze în așa mod încât să nu depășească acele limite specifice relației de muncă.

O situație de risc în privința prelucrării legitime a informațiilor personale ar putea servi practica solicitării de la angajatorii naționali a informațiilor privind cuantumul și modul de decontare a veniturilor salariaților de către companiile colectoare de datorii, care au preluat creanța în privința salariatului de la o entitate care a oferit împrumut către acesta (bancă sau organizație de microfinanțare).

Situația dată, reieșind din prevederile normelor legale depășește scopul angajatorului de a prelucra datele cu caracter personal al salariatului, dat fiind faptul că art.91 lit.a) din Codul Muncii al RM, prevede că prelucrarea datelor personale ale salariatului poate fi efectuată exclusiv în scopul îndeplinirii prevederilor legislaţiei în vigoare, acordării de asistenţă la angajare, instruirii şi avansării în serviciu, asigurării securităţii personale a salariatului, controlului volumului şi calităţii lucrului îndeplinit şi asigurării integrităţii bunurilor unităţii.

Chiar dacă salariatul a semnat acordul de prelucrare a datelor cu caracter personal în momentul nașterii raportului de împrumut, oferirea ulterioară de către angajator, conform solicitării persoanelor terțe, a informației confidențiale despre salariat va constitui o depășire a limitelor legale. Totuși, dacă părțile au convenit că oferirea informațiilor către terțe persoane este oportună, angajatorul ar trebui să obțină consimțământul expres al angajatului înainte de a utiliza datele personale în scopuri nelegate de muncă și să ofere informații clare despre modul în care aceste date au fost transmise.

Rezumând cele comentate, pot fi profilate câteva aspecte importante legate de confidențialitatea digitală a salariaților:

Existența politicilor interne privind confidențialitatea. Multe organizații au politici specifice care guvernează modul în care datele personale ale angajaților sunt colectate, stocate, procesate și utilizate. Aceste politici trebuie să fie conforme cu reglementările legale relevante naționale, ținând cont inclusiv de Regulamentul General privind Protecția Datelor (GDPR) în Uniunea Europeană.

Accesul la date. Angajatorii ar trebui să aibă politici clare cu privire la cine are acces la datele personale ale angajaților și în ce scopuri. Accesul la aceste date ar trebui să fie limitat strict la personalul autorizat și să fie justificat în funcție de necesitatea de a îndeplini sarcinile de lucru. În acest sens, art.30 alin. (2) și (2^1) din Legea nr.133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal, a fost ajustat în 2023, prin completarea reglementării care prevede că în cazul în care prelucrarea datelor cu caracter personal este efectuată pe seama şi în numele operatorului, acesta va împuternici o persoană care va asigura respectarea garanţiilor referitoare la măsurile adecvate de securitate tehnică şi de organizare privind prelucrarea ce urmează să fie efectuată. Persoana împuternicită de operator nu recrutează o altă persoană împuternicită de operator fără a primi prealabil o autorizație scrisă, specifică sau generală, din partea operatorului. În cazul unei autorizații generale scrise, persoana împuternicită de operator informează operatorul cu privire la toate modificările preconizate privind adăugarea sau înlocuirea altor persoane împuternicite de operator, oferind astfel posibilitatea operatorului de a prezenta obiecții față de modificările respective. Mai mult ca atât, în cazul în care o persoană împuternicită de un operator recrutează o altă persoană împuternicită pentru efectuarea de operațiuni de prelucrare specifică în numele operatorului, aceleași obligații privind protecția datelor cu caracter personal, prevăzute în contractul sau în alt act juridic încheiat între operator și persoana împuternicită de operator, revin și celei de-a doua persoane împuternicite, în temeiul unui contract sau al unui alt act juridic, în special care să furnizeze garanții suficiente pentru punerea în aplicare a unor măsuri tehnice și organizatorice adecvate, astfel încât prelucrarea să îndeplinească cerințele prezentei legi. În cazul în care cea de-a doua persoană împuternicită nu își respectă obligațiile privind protecția datelor cu caracter personal, persoana împuternicită de operator continuă să poarte răspundere deplină față de operator în ceea ce privește îndeplinirea obligațiilor celei de-a doua persoane împuternicite. Norma în cauză a fost inspirată din GDPR care a reglementat numirea unui responsabil de protecția datelor dacă entitatea este o autoritate sau un organism public sau dacă desfășoară anumite tipuri de activități de prelucrare.

Securitatea informațiilor. Protejarea datelor personale ale angajaților împotriva accesului neautorizat sau a utilizării incorecte este esențială. Acest lucru poate implica măsuri precum utilizarea de parole puternice, criptarea datelor sensibile și implementarea altor controale de securitate cibernetică. Potrivit art.30 alin. (1) din Legea nr.133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal, la prelucrarea datelor cu caracter personal, operatorul este obligat să ia măsurile organizatorice şi tehnice necesare pentru protecţia datelor cu caracter personal împotriva distrugerii, modificării, blocării, copierii, răspândirii, precum şi împotriva altor acţiuni ilicite, măsuri menite să asigure un nivel de securitate adecvat în ceea ce priveşte riscurile prezentate de prelucrare şi caracterul datelor prelucrate.

Consensul și informarea. Angajatorii ar trebui să solicite consimțământul angajaților înainte de a colecta sau utiliza datele personale în scopuri care nu sunt legate direct de sarcinile de

lucru, oferind informații clare, transparente și suport cu privire la modul în care datele personale sunt prelucrate.

Drepturile angajaților. Angajații au drepturi privind datele lor personale, cum ar fi dreptul de acces la date, dreptul de rectificare a informațiilor inexacte sau incomplete și dreptul de a solicita ștergerea datelor lor în anumite circumstanțe, justificate și permise de cadrul legal. [7]

Restricții de confidențialitate nu se referă doar la angajator ci sunt aplicabile inclusiv pentru a împiedica un angajat (sau o altă persoană care lucrează în cadrul companiei) să folosească informațiile private pe care le colectează în timp ce lucrează, într-un mod care ar putea afecta drepturile subiecților.

Respectarea confidențialității angajaților ajută la crearea unui mediu de lucru în care oamenii se simt confortabil și concentrați. Atunci când angajații sunt încrezători că confidențialitatea lor este respectată, este mai probabil să se concentreze asupra muncii lor fără distragere a atenției sau îngrijorări cu privire la utilizarea greșită a informațiilor lor personale. [8]

Concluzii

În final, este important ca angajatorii, salariații și reprezentanții lor să colaboreze în elaborarea și implementarea măsurilor de protecție a datelor personale ale salariaților. Prin această colaborare, se poate asigura că toți cei implicați în relația de muncă înțeleg și respectă importanța confidențialității datelor personale și contribuie la crearea unui mediu de lucru sigur și de încredere în era digitală. Menținerea confidențialității la locul de muncă necesită o combinație de politici clare, instruire a angajaților și măsuri solide de securitate a informațiilor personale. Prin respectarea drepturilor angajaților și îndeplinirea obligațiilor de a proteja informațiile sensibile, organizațiile pot promova o cultură a încrederii și integrității, păstrându-și în același timp reputația și bunurile.

Indivizii au o dorință paradoxală atât pentru confidențialitate, cât și pentru partajarea conținutului personal online, ceea ce duce la riscuri crescute. Notificarea angajaților cu privire la supraveghere ajută la gestionarea așteptărilor lor cu privire la confidențialitate.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului conturează tendința de a echilibra drepturile angajatorilor și ale angajaților în contextul confidențialității la locul de muncă. În timp ce angajații au dreptul la confidențialitate, acest drept trebuie să fie echilibrat cu interesele legitime ale angajatorilor, cum ar fi asigurarea productivității, prevenirea abaterilor și protejarea informațiilor sensibile. Angajatorii trebuie să stabilească politici și proceduri clare cu privire la monitorizarea comunicărilor angajaților și să se asigure că orice activități de monitorizare sunt proporționale și limitate în sferă.

Bibliografia şi resursele Web

1. http://dexcert.ro/iso-27001/confidentialitatea.html [Accesat la 27.04.2024]
2. Di Armando Iadevaia, E Marzia De Luca. Protection of privacy: the right to confidentiality in working relationships, ISSN 2384-9169, Fascicolo n. 3, 2020 rivista.eurojus.it, pag. 87. [Accesat la 27.04.2024]
3. https://www.kellerexecutivesearch.com/insight/confidentiality-in-the-workplace/ [Accesat la 28.04.2024]
4. https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/case-barbulescu-v-romania/ [Accesat 27.04.2024]

5. Guidelines on personal data and electronic communications in the EU institutions. EDPS. December 2015, pag.14. Link: https://www.edps.europa.eu/sites/default/files/publication/15-12-16_ecommunications_en.pdf [Accesat la 05.04.2024]
6. Di Armando Iadevaia, E Marzia De Luca. Protection of privacy: the right to confidentiality in working relationships, ISSN 2384-9169, Fascicolo n. 3, 2020 rivista.eurojus.it, pag. 103. [Accesat la 27.04.2024]
7. https://www.goethena.com/post/confidentiality-in-the-workplace/#:~:text=Only%20share%20confidential%20information%20on,about%20using%20and%20disseminating%20it [Accesat 25.04.2024]
8. https://harperjames.co.uk/article/how-to-deal-with-an-employee-breach-of-confidentiality/ [Accesat la 25.04.2024]

CZU: 343.14:340.5(1-87) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.17**

EXCLUDEREA PROBELOR DIN CAUZELE PENALE ÎN PROCEDURILE STATELOR STRĂINE: ANALIZA COMPARATIVĂ

EXCLUSION OF EVIDENCE FROM CRIMINAL CASES IN FOREIGN STATE PROCEDURES: A COMPARATIVE ANALYSIS

LEONTIEVA Svetlana,
Universitatea de Stat din Moldova
email: leontievasvetlana58@gmail.com
ORCID: 0009-0005-2481-533X

Summary

Exclusionary rules have been the subject of intense debate in the literature of recent and past years. Many studies explore in detail the characteristics of the law of evidence associated with one or more countries. Only some of them have discussed the possibility to think of a harmonize solution to the problem between countries (in Europe or outside of Europe), based on the same logic of exclusion that is shared by all. The purpose of this study is to categorise the fundamental principles of the exclusionary rules and explain the rationale behind exclusionary rules, in order to propose a collective, uniform solution to problems across Europe.

Cuvintele-cheie: *sisteme de drept, drept comparat, procedura penală, excluderea probelor, fructul pomului otrăvit.*

Dezbaterile legate de excluderea probelor în procesele penale continuă să persiste în doctrina de specialitate din mai multe state. Unii doctrinari consideră că o probă trebuie să fie admisă exclusiv în baza valorii sale intrinseci, fără a face referire la alte considerații externe. O altă părere susținută în literatura de specialitate este că sistemele de justiție penală sunt menite să servească multe idealuri printre care se regăsește și stabilirea adevărului, iar procesele penale trebuie să fie concepute în așa fel încât să asigure rezolvarea echilibrată a tuturor intereselor conflictuale [1]. Acest articol își propune să analizeze regimurile de excludere a probelor obținute ilegal sau necorespunzător în Marea Britanie, Statele Unite, Italia, oferind un cadru de referință comparativă informativ.

Deși erorile în pronunțarea sentințelor judecătorești sunt inevitabile, cea mai bună soluție rămâne să se adopte o distribuție a erorilor care să favorizeze transformarea condamnărilor eronate în achitări eronate. Această realitate se datorează faptului că, conform doctrinei exprimate de juristul englez William Blackstone, care a fost adoptată ca fundament al jurisprudenței penale - este considerat că "este mai bine ca zece persoane vinovate să scape pedeapsa penală, decât ca un nevinovat să fie condamnat" [2, pag. 164]. Această preferință pentru achitări false în detrimentul condamnărilor false a condus la dezvoltarea principiilor precum prezumția de nevinovăție a acuzatului, responsabilitatea probării fiind a procurorului sau statului și standardul de probă *in dubio pro reo*. De asemenea, consacrarea acestor principii în procedura penală este motivul pentru care orice îndoială cu privire la existența sau non-existența unui fapt relevant sau cu privire la o chestiune relevantă în procesele penale este soluționată în favoarea acuzatului. Aceste principii sunt integrate și în legislația procesuală penală a Republicii Moldova.

Pornind de la premisa că analiza comparativă a sistemelor juridice poate clarifica modul în care diferite valori și tradiții legale au influențat reglementările referitoare la probele obținute ilegal, în acest articol am propus să comparăm și să evidențiem abordările privind excluderea probelor obținute ilegal în anumite jurisdicții selectate. Alegerea acestor țări pentru cercetarea comparativă se bazează pe următoarele considerații.

Regulile moderne privind excluderea probelor variază în toate jurisdicțiile de drept comun, însă toate au fost influențate de dreptul comun englez. Din 1783, dreptul comun a permis admiterea anumitor probe, indiferent de modul în care au fost obținute. Istoric, dreptul englez a fost reticent în a exclude probele obținute ilegal și poziția tradițională a dreptului comun a fost că nelegalitatea metodei de colectare a probelor nu afectează admisibilitatea acestora, principiu exprimat clar de judecătorul Crompton în dosarul din 1862 Leatham: „Nu contează cum o obțineți; chiar dacă furați, va fi admisibilă ca probă”[3].

Conform legislației engleze actuale, probele obținute ilegal sunt guvernate atât de precedentul judiciar cât și de legea. Cele mai importante prevederi sunt sectiunea 76 si 78 din Actul privind Poliția și Probele Penale din 1984 (PACE). Secțiunea 76 al PACE stabilește două motive pentru excluderea obligatorie referitoare la mărturiile pe care poate să se bazeze acuzarea. Mărturiile sunt definite în secțiunea 82(1) PACE ca „orice declarație totală sau parțială adversă persoanei care a făcut-o, indiferent dacă a fost făcută unei persoane cu autoritate sau nu și fie că este făcută în cuvinte sau în alt mod”. În conformitate cu articolul 76 alineatul (2) litera (a) PACE, orice mărturisire făcută de un acuzat care a fost obținută prin oprimarea este automat inadmisibilă. Oprimarea este parțial definită ca incluzând „tortura, inumană și tratament degradant și utilizarea sau amenințarea cu violența (indiferent dacă echivalează sau nu cu tortură)”. Secțiunea 76(2)(b) PACE stabilește un test de fiabilitate, conform căruia probele sunt automat inadmisibilă dacă a fost obținută „în consecință a oricărei spuse sau făcute care era de natură, în împrejurările existente la acea vreme, să facă nesigură orice mărturisire care ar putea fi făcută de el ca urmare a acesteia”. Sarcina probei revine acuzării să demonstreze că probele nu au fost obținute în niciuna dintre cele două modalități stabilite la secțiune 76 [4].

Regula automată de excludere prevăzută de secțiunea 76 PACE este completată de puterea de excludere discreționară conform secțiunii 78 par. (1) PACE, care prevede că în orice procedură, instanța poate refuza să permită prezentarea probelor pe care acuzarea intenționează să se bazeze, dacă instanței i se pare că, având în vedere toate circumstanțele, inclusiv circumstanțele în care proba a fost obținută, admiterea probei ar avea un efect atât de advers asupra corectitudinii procedurii încât instanța nu ar trebui să o admită [5].

În cele din urmă, pe lângă punctele 76 și 78 din PACE, există al treia punct pe care instanțele au posibilitatea să excludă probele obținute ilegal. Secțiunea 82 par. (3) PACE păstrează discreția excluderii la comun a dreptului obișnuit. Prin urmare, instanțele încă au puterea de a exclude probele dacă acestea sunt „mai prejudiciabile decât probante”, așa cum s-a stabilit în cauza Sang, deși este discutabil dacă acest lucru adaugă ceva la testul de echitate formulat în mod larg în punctul 78.

Analizând jurisdicțiile de drept comun, putem afirma că leagănul regulii de excludere a probelor obținute ilegal și necorespunzător sunt Statele Unite. În SUA, excluderea probelor obținute ilegal din cauzele penale se bazează pe regula de excludere (exclusionary rule), care este o doctrină juridică ce protejează drepturile constituționale ale inculpaților prin interzicerea utilizării probelor obținute prin metode ilegale sau neconstituționale. Această regulă derivă în principal din

interpretarea Al Patrulea Amendament al Constituției Statelor Unite, care protejează împotriva percheziților și confiscărilor nejustificate.

Analizând excluderea probelor în Statele Unite ale Americii, menționăm că regula excluderii probelor obținute ilegal a fost stabilită de Curtea Supremă a Statelor Unite în cauza *Weeks v. United States* (1914), unde s-a decis că probele obținute prin încălcarea Al Patrulea Amendament nu pot fi utilizate în urmăriri penale federale. În 1961, cauza *Mapp v. Ohio* această regulă a fost extinsă și la nivelul statelor, astfel încât probele obținute ilegal nu pot fi folosite nici în instanțele de fond.

Al Patrulea Amendament al Consituției SUA protejează împotriva percheziților și confiscărilor nejustificate, cerând ca autoritățile să obțină un mandat de percheziție bazat pe o cauză probabilă înainte de a efectua percheziții și confiscări. În cazul încălcării acestui amendament, probele obținute astfel sunt considerate ilegale și, prin regula de excludere, nu pot fi prezentate în instanță.

Vorbind de regulile excluderii probelor viciate în SUA, nu putem să nu evidențiem regula *"fruit of the poisonous tree"*, o doctrină juridică din dreptul penal american care extinde regula de excludere a probelor obținute ilegal. Conform acestei reguli, nu doar probele obținute direct prin metode ilegale sau neconstituționale sunt inadmisibile, dar și orice alte probe derivate din acele probe ilegale. Regula a fost clarificată și extinsă prin decizii ale Curții Supreme a Statelor Unite, precum cauza *Silverthorne Lumber Co. v. United States* (1920) și *Nardone v. United States* (1939). Una dintre cauze emblematice este caza *Wong Sun v. United States* (1963), unde Curtea Supremă a consolidat regula, declarând că orice probă derivată dintr-o încălcare constituțională inițială este inadmisibilă

În sistemele de drept continental, regula *"fruit of the poisonous tree"* nu este adoptată în mod explicit și uniform, însă există concepte similare și au fost preluate practici juridice care reflectă aceleași principii. În multe jurisdicții de drept continental, excluderea probelor obținute ilegal este strâns legată de protecția drepturilor fundamentale, similar cu abordarea din dreptul american. La fel, Judecătorii din sistemele de drept continental pot aplica principii similare cu regula *"fruit of the poisonous tree"* prin excluderea probelor derivate, deși acest lucru depinde de circumstanțele specifice și de interpretarea legislației naționale.

Sistemul italian de excludere a probelor se concentrează pe două concepte concurente: *nullità* (nulități) și *inutilizzabilità* (neutilizabilitatea sau inadmisibilitatea). Pentru ambele categorii, legea procesual-penală stabilește reguli generale și o serie de prevederi specifice.

Pentru nulități, regulile generale se regăsesc în articolul 178 din Codul de procedură penală, care prevede încălcările care duc la nulitatea actelor procedurale (inclusiv probelor). Prevederea este generală, în sensul că acoperă toate actele procedurale afectate de viciile stipulate în articol. În ceea ce privește colectarea probelor, este relevantă prevederea literei c) al articolului prenotat, care se concentrează pe încălcarea dreptului învinuitului de a fi asistat și de a fi reprezentat în timpul procedurilor. Dacă probele sunt colectate cu încălcarea acestui drept, probele sunt viciate de nulitate [6].

Pe lângă prevederile generale, codul conține și prevederi specifice. Prevederile privind nulitățile sunt prevăzute în mai multe articole din codul de procedură penală și stabilesc nulitatea unui act procedural specific ca urmare a încălcării unor condiții legale. Totuși, există puține cazuri de nulități speciale care afectează probele (exemple clasice sunt nulitatea declarațiilor unui martor din cauza lipsei informării privind privilegiul de a nu depune declarații împotrivă unui membru de familie). Probele afectate de nulitate nu pot fi introduse în proces. Dacă nulitatea apare în timpul

procesului, probele nu pot fi utilizate. Cu toate acestea, nulitățile pot fi „sanate” dacă nu sunt reclamate imediat și, în orice caz, dacă nu sunt declarate până la finalul procedurilor în primă instanță.

Pentru non-utilizare, principala prevedere generală este cea prevăzută la Articolul 191, care interzice utilizarea probelor obținute cu încălcarea interdicțiilor stabilite de lege [6]. Alături de această prevedere, codul stabilește încă două reguli de natură generală. Una dintre ele este conținută în Articolul 189 și stabilește că probele nereglementate în mod explicit de lege sunt admisibile doar dacă pot fi utile pentru constatarea faptelor și în măsura în care nu afectează libertatea morală a persoanei. Evident, această regulă conține o interdicție generală de a admite (și utiliza) probe care afectează libertatea morală sau integritatea morală a persoanei. Curtea de Casație a interpretat extensiv această prevedere și a mers până acolo încât a afirmat că probele admise cu încălcarea drepturilor constituționale ale persoanei ar trebui să fie inadmisibile.

O altă prevedere generală este cea a Articolului 526. Aceasta se referă la încheierea audierii în fața instanței de judecată. Înainte de deliberare, instanța ar trebui să stabilească formal care probe pot fi utilizate în proces și care nu. În acest sens, Articolul 526 prevede că instanța nu poate utiliza pentru decizie alte probe decât cele introduse legal în proces. Alături de aceste prevederi generale, există și o serie de situații în care legea prevede în mod explicit neutilizarea anumitor categorii de probe, în cazul nerespectării unor condiții procedurale specifice [7]. De exemplu, probele obținute prin tortură trebuie întotdeauna excluse, cu excepția faptului că pot fi folosite împotriva celor care au comis tortura. De asemenea, legea prevede o serie de motive specifice de neutilizare în domeniul interceptărilor. Neutilizarea este o sancțiune mult mai severă decât nulitatea. În fapt, nu poate fi „sanitizată” și instanța este întotdeauna obligată să o declare.

O amplă dezbatere doctrinară se concentrează asupra modului corect de identificare a unei interdicții de a utiliza probele în normele codului de procedură penală. În fapt, doar în puține cazuri dispozițiile codului folosesc expresia „este interzis”. În mod evident, cei care au redactat noul cod de procedura italian nu au dorit să restrângă excluderea probelor doar la aceste câteva cazuri. Majoritatea autorilor tind să creadă că o interdicție legală poate fi exprimată și în termeni mai puțin expliciți. Unii ajung la concluzia că excluderea trebuie să fie aplicată ori de câte ori legea nu prevede un drept explicit de a admite anumite probe. Aceștia raționează că, de fiecare dată când o informație nu poate fi admisă în niciun mod legal în proces, lipsește puterea de a admite acea probă. Alții favorizează o abordare mai largă (adică în direcția mai multor excluderi), afirmând că o interdicție poate deriva nu doar din absența puterii autorităților de a colecta anumite probe, ci și din exercitarea greșită sau necorespunzătoare a acestei puteri de colectare a probelor. Această abordare ia în considerare, în alte cuvinte, și toate condițiile legale pentru colectarea probelor ca fiind cazuri de interdicții indirecte (sau implicite), cel puțin atunci când este clar că acele condiții sunt considerate esențiale.

Aceasta conduce la concluzia că, în majoritatea cazurilor în care a existat o abatere de la o regulă codificată privind colectarea probelor, probele trebuie să fie excluse (sau, în orice caz, să nu fie utilizate, dacă nu au fost excluse la timp în timpul procedurilor). În opinia mai multor autori, domeniul de aplicare al regulilor de excludere se extinde prin analiza interesului protejat de regula care a fost încălcată, în special prin luarea în considerare a protecției drepturilor fundamentale și a necesității de a proteja logica solidă a constatării faptelor.

Trebuie menționat, de asemenea, că, pe lângă regula generală privind inutilizabilitatea (referitoare la încălcarea interdicțiilor probatorii), există o serie de dispoziții speciale, care stipulează în mod expres că anumite informații nu pot fi utilizate în anumite cazuri. De exemplu,

percheziţiile efectuate în biroul avocaţilor fără respectarea unor măsuri de protecţie specifice; probele obţinute prin tortură; probele obţinute prin interceptări telefonice cu încălcarea unor reguli specifice etc. Aceste cazuri de interdicţii „independente” sau „autonome”.

Analizând sistemul italian, în primul rând, trebuie evedenţiat că, deşi traducerea literală a expresiei italiene *„inutilizzabilità della prova”* se referă la interdicţia de a utiliza probele, această situaţie poate fi denumită şi „excluderea probelor”. Ori de câte ori instanţa de judecată identifică o interdicţie, probele trebuie de fapt excluse din dosar. Acest lucru nu înseamnă însă că toate probele prezente în dosar la sfârşitul procesului sau la sfârşitul unei etape procedurale pot fi întotdeauna utilizate. Conceptul de „inutilizabilitate” se extinde la acele cazuri în care informaţia a rămas în dosar până la sfârşit (fie pentru că nu a fost contestată, fie pentru că nimeni nu a observat încălcarea anterior). Dacă informaţia poate fi clasificată ca „obţinută cu încălcarea unei interdicţii legale”, aceasta nu poate fi utilizată pentru adoptarea deciziei finale, chiar dacă rămâne în materialele cauzei penale examinate.

În al doilea rând, dactrinarii italieni subliniază că interdicţia de a utiliza probele corespunde, de fapt, unei interdicţii de a face referire la respectivele probe în motivele scrise ale deciziei. În Italia, în articolul 111, secţiunea 6 a Constituţiei este prevăzut ca toate deciziile să fie însoţite de motive scrise, chiar şi atunci când decizia este luată de paneluri compuse din judecători [8].

În al treilea rând, conceptul de „inutilizabilitate” se referă direct la o decizie specifică ce trebuie luată. Probele nu pot fi utilizate în vederea luării acelei decizii, în cadrul acelei etape procedurale specifice. Acest lucru înseamnă că „inutilizabilitatea” (sau excluderea) poate funcţiona diferit în raport cu decizii diferite şi etape procedurale diferite. De exemplu, probele investigative nu pot fi utilizate în etapa procesului, dar sunt perfect utilizabile pentru deciziile privind detenţiile preventive sau luarea măsurilor investigative.

În Italia, excluderea probelor este un concept care este aplicat mai mult la faza de examinare în fond. La faza de urmărire penală, probele sunt colectate de procurori şi poliţie fără adoptarea deciziei cu privire la admisibilitate. Spre deosebire de Republica Moldova, în Italia nu există la etapă urmăririi penale un moment în care din dosarul sunt eliminate probe viciate. În opinia doctrinarilor italieni, un astfel de control ar fi inutil din cauză că probele încă nu sunt transmise instanţei de judecată. Cu toate acestea, acest lucru nu înseamnă că regulile de excludere nu pot juca un rol deja în etapa de investigaţie. Dacă un element este viciat, înseamnă că nu poate fi utilizat pentru o decizie care trebuie luată în timpul fazei pre-procesuale: de exemplu, plasarea unei persoane în custodie, sau emiterea unor mijloace de investigaţie intruzive (de exemplu, interceptări), sau trimiterea în judecată a acuzatului.

În procedura penală italiană, regulile de neutilizare, la fel ca şi nulităţile, nu implică neapărat eliminarea probei viciate din dosar, dar cu siguranţă exclud instanţa/judecătorul competent să-şi bazeze decizia pe acel element. Merită subliniat, că regulile de excludere care operează în faza de investigaţie sunt totuşi mai puţine decât în faza de judecare în fond.

În concluzie putem afirma că compararea procedurii excluderii probelor între sistemul de drept comun şi sistemul de drept continental dezvăluie diferenţe semnificative în abordare, filosofie şi aplicare.

În sistemul de drept comun, în special în Statele Unite, excluderea probelor este puternic influenţată de drepturile constituţionale. De exemplu, doctrina "fruit of the poisonous tree" exclude nu doar probele obţinute ilegal, dar şi pe cele derivate din probele ilegale. Excluderea probelor este

utilizată ca un mecanism de descurajare pentru a preveni încălcările drepturilor constituționale de către autoritățile de aplicare a legii.

În sistemul de drept comun, judecătorii au o discreție semnificativă în a decide asupra excluderii probelor. Ei pot evalua dacă utilizarea probelor ar compromite un proces echitabil sau ar submina administrarea justiției. Sistemul de drept comun se bazează pe precedente și reguli clare de excludere a probelor și jurisprudența joacă un rol crucial în determinarea modului în care probele sunt excluse.

În sistemele de drept continental, regulile de excludere a probelor sunt adesea codificate în legi și coduri procedurale. Aceste reguli sunt mai puțin flexibile și lasă mai puțin loc pentru interpretare judiciară. Sistemul de drept continental pune un accent puternic pe legalitatea procedurilor. Probele obținute cu încălcarea normelor legale sunt, în general, excluse pentru a asigura respectarea strictă a legii.

Excluderea probelor în dreptul continental este mai puțin orientată spre descurajarea comportamentului ilegal al autorităților și mai mult spre menținerea integrității procesului judiciar. Accentul este pus pe legalitatea și corectitudinea procedurii, mai degrabă decât pe protejarea drepturilor individuale prin excluderea probelor.

Bibliografia

1. Danny Marrero, 'Cognitive Agendas and Legal Epistemology' (MA Thesis, University of Arkansas, 2011); Larry Laudan, Truth, Error, and Criminal Law: An Essay in Legal Epistemology (Cambridge University Press, 2006).
2. Kenneth Ugwuokpe, Evidence Exclusion And The Epistemic Search For Truth In Criminal Trials In The United States, Canada, Nigeria And Australia. accesat la [04.04.2024]. Disponibil: https://law.adelaide.edu.au/ua/media/2700/alr_44-1_06_ugwuokpe.pdf.
3. Leatham (1861) 8 Cox CC 498, 501; HL Ho, 'The Fair Trial Rationale for Excluding Wrongfully Obtained Evidence' in S Gless and T Richter (eds), Do Exclusionary Rules Ensure a Fair trial? A Comparative Perspective on Evidentiary Rules (Springer 2019) 290).
4. Y Ma, 'Comparative Analysis of Exclusionary Rules in the United States, England, France, Germany, and Italy' (1999) 22 Policing 280.
5. Police and Criminal Evidence Act 1984, accesat la [04.04.2024]. Disponibil: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents.
6. Italian Code of Criminal Procedure. accesat la [06.04.2024]. Disponibil: https://canestrinilex.com/assets/Uploads/pdf/cf70b10e21/Italian-Code-of-Criminal-Procedure-canestriniLex.pdf
7. M Panzavolta, Contributo allo studio dell'invalidità derivata. accesat la [07.04.2024]. Disponibil: https://www.arasedizioni.com/catalogo/contributo-allo-studio-dellinvalidita-derivata-nel-processo-penale/.
8. Constituţia Republicii Italia. accesat la [07.04.2024]. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/italia.pdf

CZU: 343.53:004.056.5(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.18**

ANALIZA COMPARATIVĂ A LEGISLAȚIEI PRIVIND PRODUCEREA, IMPORTUL, COMERCIALIZAREA SAU PUNEREA ILEGALĂ LA DISPOZIŢIE A MIJLOACELOR TEHNICE SAU PRODUSELOR PROGRAM CONFORM ART. 260 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGISLATION ON THE PRODUCTION, IMPORT, MARKETING, OR ILLEGAL PROVISION OF TECHNICAL MEANS OR SOFTWARE PRODUCTS ACCORDING TO ARTICLE 260 OF THE PENAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

LISNIC Sergiu,
doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0009-0000-1406-7052
Email: lisnicsergiu@gmail.com

Abstract

The rapid advancement of technology in recent decades has not only brought significant innovations but also new legal challenges, particularly in the realm of cybercrime. This comparative analysis examines the legislation concerning the production, import, marketing, or illegal provision of technical means or software products, specifically in accordance with Article 260 of the Penal Code of the Republic of Moldova. By comparing the national legislations of various countries, including Germany, Romania, the Netherlands, the United Kingdom, and China, this study aims to identify the differences and similarities in legislative approaches to combat cybercrime. The analysis highlights the effectiveness of these measures, the jurisdictional challenges, and the need for international cooperation to address the transnational nature of cyber offenses. It also discusses the impact of significant international legal frameworks, such as the Council of Europe's Convention on Cybercrime, on shaping national laws. The findings underscore the importance of adaptive and robust legal responses to the evolving landscape of cyber threats, emphasizing the need for a cohesive global legal framework to effectively prevent and combat cybercrime.

Keywords: *Cybercrime, comparative legislation, legal framework, malware, software products, technical means.*

Ascensiunea tehnologiei în ultimele decenii a adus cu sine nu doar inovații semnificative, ci și noi provocări legale, în special în domeniul criminalității informatice. În acest context, anii 1980 au marcat un moment decisiv în recunoașterea și abordarea acestor provocări la nivel internațional. Inițiativele timpurii ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) au subliniat importanța răspunsului legal la aceste noi forme de criminalitate. Cu toate acestea, un pas semnificativ în consolidarea eforturilor internaționale a fost realizat prin Recomandarea No. R (89) 9, adoptată de Consiliul Europei în septembrie 1989 [1]. Acest document a stabilit un cadru pentru definirea și combaterea infracțiunilor informatice, subliniind necesitatea unei cooperări și armonizări legale între statele membre pentru a adresa caracterul transfrontalier și complex al acestor infracțiuni.

Recomandarea menționată a evidențiat necesitatea definirii clare a infracțiunilor informatice, incluzând accesul neautorizat, interceptarea datelor fără permisiune, distrugerea intenționată a datelor și sistemelor informatice precum și alte forme a criminalității informatice.

Problema jurisdicțională care guvernează infracțiunile cibernetice a făcut ca autoritatea legală a fiecărei țări să acționeze ca un atlet care aleargă pe o pistă într-un stadion, în timp ce infractorii cibernetici sunt colegii și spectatorii, analizând modul în care autoritatea aleargă și determinând scurgerile și slăbiciunile. Indiferent de câte ture aleargă autoritatea pe pistă, rezultatul este întotdeauna același: să ajungă la linia de finiș doar pentru a descoperi că este din nou punctul de plecare [2, p.404].

Astfel, în decursul timpului, Consiliul Europei a inițiat numeroase demersuri de reglementare a activității în spațiul cibernetic, acestea răspunzând în principal, la acea vreme, nevoilor juridice corespunzătoare dezvoltării tehnologice de moment [3, p.85].

Prin promovarea unor directive clare pentru legislațiile naționale, Consiliul Europei a încurajat statele să adapteze și să îmbunătățească răspunsurile legale la aceste infracțiuni emergente, asigurându-se că sistemul juridic poate face față rapidității schimbărilor tehnologice, având ca exemplu și următoarele recomandări:

Recomandarea R(95)13 - "Privind problemele de drept procesual penal legate de tehnologia informației" - aceasta tratează adaptarea procedurilor penale pentru a răspunde provocărilor tehnologice, asigurând că legislația este adecvată pentru investigarea și procesarea infracțiunilor informatice [4].

Recomandarea R(2001)3 - "Privind furnizarea de servicii judiciare și legale cetățeanului prin utilizarea noilor tehnologii" - recomandarea îndrumă statele să utilizeze tehnologia pentru a îmbunătăți accesul la serviciile judiciare, inclusiv în cazurile de criminalitate informatică [5].

După stabilirea unui cadru inițial prin recomandările menționate anterior, un pas semnificativ în evoluția legislației internaționale privind criminalitatea informatică a fost "Convenția de la Budapesta privind criminalitatea cibernetică", cunoscută și sub numele *de Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea cibernetică* [6]. Aceasta reprezintă primul tratat internațional care abordează infracțiunile informatice și probele electronice la un nivel global, stabilind standarde comune pentru legile naționale pentru a combate aceste infracțiuni.

În acest context, răspunsul legislativ la infracțiunile informatice nu a fost doar o necesitate juridică, ci și o reflectare a evoluției înțelegerii și abordării securității cibernetice la nivel global. Acesta a pus bazele pentru dezvoltări ulterioare în politica de securitate cibernetică și a influențat profund legislația națională și internațională în deceniile care au urmat.

În timp ce Convenția de la Budapesta a oferit un cadru esențial pentru standardele internaționale în combaterea criminalității cibernetice, este interesant de observat cum diferite națiuni au adoptat aceste norme la contextele lor specifice.

Următoarea analiză va explora și compara legislațiile naționale ale mai multor țări în ceea ce privește producerea, importul, comercializarea sau punerea la dispoziție, sub orice altă formă, în mod ilegal, a mijloacelor tehnice sau produselor program, concepute sau adaptate, în scopul comiterii infracțiunilor informatice. Acest studiu detaliat ne va permite să identificăm nu doar modul în care fiecare stat interpretează și implementează aceste legi, ci și provocările și succesul acestor eforturi în cadrul luptei globale împotriva criminalității cibernetice.

În ceea ce privește infracțiunile legate de malware, jurisdicția extrateritorială și legea extrădării se completează reciproc pentru a funcționa perfect, dar niciodată nu a existat o regulă universală standard care să le guverneze [2, p.403]. Acest vid legislativ permite infractorilor

cibernetici să își aleagă strategic țările sau teritoriile cu legislații mai permisive pentru a comite infracțiuni, profitând astfel de pedepsele mai blânde și de lacunele în cooperarea internațională pentru extrădare.

Analiza comparativă a legislațiilor diferitelor țări privind importul, comercializarea sau punerea la dispoziție a produselor program sau a mijloacelor tehnice este esențială pentru a identifica eficacitatea măsurilor de combatere a infracțiunilor cibernetice la nivel global. Această analiză nu doar că dezvăluie diferențele și similitudinile în abordările legislative, dar și modul în care acestea se aliniază sau contravin normelor internaționale. De exemplu, pedepsele impuse pentru aceste infracțiuni variază semnificativ de la o jurisdicție la alta, influențând direct strategiile infractorilor cibernetici de a alege locații mai permisive pentru activitățile lor ilicite. Mai mult, examinarea detaliată a mecanismelor de aplicare a legii și a cooperării transfrontaliere între statele afectate poate oferi perspective valoroase despre lacunele existente în cadrul legislativ actual și necesitatea unei abordări mai coordonate la nivel internațional. Astfel, această analiză nu numai că sprijină dezvoltarea unor politici de securitate cibernetică mai robuste, ci și contribuie la formarea unui cadru legislativ global mai coeziv și mai eficient în prevenirea și combaterea criminalității informatice.

Legislația țărilor europene, în general, reflectă un angajament comun în implementarea unor norme stricte și coerente pentru combaterea infracțiunilor legate de malware, arătând o tendință spre unificarea practicilor de securitate cibernetică pe continent.

Astfel, în contextul juridic german, secțiunea § 202c din Codul Penal (StGB) joacă un rol crucial în combaterea crimelor cibernetice, adresându-se direct pregătirii activităților de spionaj și interceptare a datelor. Această secțiune este esențială pentru înțelegerea mecanismelor prin care legislația germană sancționează activitățile preliminare ce pot facilita accesul neautorizat la date informatice protejate.

Conform § 202c StGB, este considerată infracțiune pregătirea mijloacelor necesare pentru comiterea de infracțiuni specificate în secțiunile 202a (Accesul neautorizat la datele protejate) și 202b (Interceptarea ilegală a datelor). Astfel, legea penalizează producerea, achiziția, vânzarea, transmiterea, distribuirea sau punerea la dispoziție în orice formă a:

1. Parolelor sau altor coduri de securitate care facilitează accesul ilegal la date.
2. Software-ului conceput explicit pentru a comite astfel de acte ilegale [7].

Acest cadru legal reflectă preocuparea constantă a legiuitorului german pentru protecția datelor și sistemelor informatice, oferind un instrument eficient în prevenirea atacurilor cibernetice. Pedeapsa prevăzută pentru încălcarea acestei secțiuni include închisoare de până la doi ani sau amendă, subliniind seriozitatea percepută a acestor pregătiri infracționale.

În cadrul legislativ global pentru combaterea criminalității cibernetice, Codul Penal Român se distinge printr-o abordare particularizată asupra infracțiunilor legate de dispozitivele și programele informatice. Articolul 365 din Codul Penal Român evidențiază specificitatea acestui cadru prin incriminarea producției, distribuției, importului sau oricărei forme de punere la dispoziție a dispozitivelor sau programelor informatice concepute pentru comiterea infracțiunilor, precum și a parolelor și codurilor de acces [8]. Notabil este faptul că legislația română include de asemenea pedepsirea deținerii acestor elemente, un aspect care nu este întotdeauna prezent în legislațiile altor țări sau chiar în Convenția de la Budapesta.

Comparativ, legislațiile din Germania și Republica Moldova, deși riguroase în abordarea infracțiunilor cibernetice, nu accentuează în mod explicit penalizarea deținerii dispozitivelor sau datelor de acces în scopul comiterii infracțiunilor, un aspect care este însă prezent în Articolul 365

din Codul Penal Român. Această diferențiere subliniază o precauție suplimentară în cadrul legislativ român, reflectând o strategie proactivă în prevenirea criminalității cibernetice.

Atât în legislația română, cât și în legislația germană, precum și în Convenția de la Budapesta, găsim articole care incriminează într-un singur context modalitățile normative de producere, import, distribuție sau punere la dispoziție atât a dispozitivelor și programelor informatice destinate comiterii infracțiunilor cibernetice, cât și a parolelor, codurilor de acces sau alte date informatice care facilitează accesul la sisteme informatice. Această integrare într-un singur articol a multiplelor modalități de comitere a infracțiunilor reflectă o abordare unificată și comprehensivă, menită să acopere spectrul larg al mijloacelor prin care se poate realiza ca exemplu accesul neautorizat.

Pe de altă parte, Codul Penal al Republicii Moldova separă aceste aspecte în articole diferite. De exemplu, Articolul 260^4 se concentrează exclusiv pe producerea, importul, comercializarea sau punerea la dispoziție a parolelor, codurilor de acces sau a datelor similare, tratând separat de art. 260, care se referă la producerea, importul, comercializarea sau punerea la dispoziție a mijloacelor tehnice sau produselor program [9]. Această segregare poate oferi claritate și specificitate fiecărui tip de infracțiune cibernetică, dar poate și să fragmenteze abordarea legislativă, posibil complicând aplicarea și interpretarea legii.

Unificarea infracțiunilor sub un singur articol precum în legislațiile menționate mai sus, poate facilita o mai bună înțelegere și o aplicare mai coerentă a legii, în timp ce separarea clară a tipurilor de infracțiuni în legislația din Republic Moldova poate ajuta la specificarea măsurilor punitive și la focalizarea pe tipuri particulare de infracțiuni cibernetice

Trecerea de la o jurisprudență la alta în discuția despre legislația anti-cibernetică evidențiază diversitatea abordărilor și complexitatea provocărilor pe care le întâmpină fiecare stat în parte. În Olanda, un exemplu notabil de răspuns legislativ la aceste provocări este reprezentat de Articolul 139d, paragraful 2 din Codul Penal Olandez [10]. Acesta stabilește un cadru legal strict pentru gestionarea și penalizarea utilizării neautorizate a tehnologiei în scopuri infracționale, ilustrând angajamentul țării pentru protecția securității cibernetice.

Conform acestui paragraf, este considerată infracțiune producerea, vânzarea, achiziționarea, importul, distribuția, punerea la dispoziție sau deținerea unui dispozitiv tehnic adaptat sau proiectat primordial pentru comiterea infracțiunilor descrise în articolele 138ab(1), 138b, sau 139c, prevăzând închisoare de până la un an sau amendă de categoria a patra pentru infracțiunile specificate.

Articolul 138ab(1) tratează infracțiunile de hacking, definind ilegalitatea accesului neautorizat la sistemele informatice. Articolul 138b din Codul Penal Olandez specifică că orice persoană care intenționat și ilegal împiedică accesul la sau utilizarea unui dispozitiv sau sistem informatizat prin oferirea sau trimiterea de date către acesta este pasibilă de pedeapsă. Această infracțiune poate include atacurile de tip denial of service (DoS) și distributed denial of service (DDoS) cunoscute și sub numele de "e-bombing", care sunt forme de atac cibernetic ce implică inundarea unui sistem cu trafic excesiv sau date, în scopul de a-l face inoperabil pentru utilizatorii săi legitimi. Articolul 139c se concentrează pe interceptarea ilegală a comunicațiilor, abordând problema ascultării sau înregistrării neautorizate a datelor [10].

Această abordare oferă claritate juridică și facilitează interpretarea și aplicarea legii de către autoritățile judiciare. În contrast, Republica Moldova adoptă o strategie mai cuprinzătoare, unde un singur articol, cum ar fi art. 260 Cod Penal al R.M., poate acoperi o gamă largă de infracțiuni informatice, de la accesul ilegal la date până la frauda informatică.

Ambele abordări legislative sunt conformate cu cerințele Convenției de la Budapesta, fiecare având avantajele și dezavantajele sale. Olanda, cu specificitatea sa, poate limita necesitatea modificărilor legislative frecvente, în timp ce abordarea Republicii Moldova poate facilita adaptarea rapidă la noile provocări în domeniul securității cibernetice. Totuși, complexitatea și diversitatea amenințărilor cibernetice pot impune ajustări legislative continue pentru a menține eficacitatea răspunsului juridic.

Comparând abordările legislative ale Olandei și Republicii Moldova, se observă că eficacitatea legislației în combaterea criminalității cibernetice nu depinde numai de conținutul legilor, ci și de modul în care acestea sunt implementate și adaptate la contextul tehnologic și social actual. Integrarea flexibilă și reactivă a noilor amenințări cibernetice în legislația națională este crucială pentru protecția eficientă împotriva infracțiunilor informatice.

În comparație cu alte jurisdicții internaționale, putem menționa și despre legislația Chinei privind criminalitatea informatică, așa cum este detaliată în Articolul 286 din Codul Penal, adoptă o abordare severă față de răspândirea intenționată a produsului program și anume a software-ului dăunător. Textul legii stipulează că: ”Cine încalcă reglementările statului și creează sau răspândește viruși informatici și alte programe care sabotează funcționarea normală a sistemului informatic și cauzează consecințe grave, va fi pedepsit cu până la cinci ani de închisoare; în cazuri deosebit de grave, pedeapsa poate fi de nu mai puțin de cinci ani” [11]. Aceasta evidențiază angajamentul ferm al Chinei de a combate infracțiunile legate de software, subliniind gravitatea cu care astfel de acte sunt tratate, reflectând o politică de toleranță zero față de aceste comportamente dăunătoare.

Analiza comparativă între diverse jurisdicții arată că există discrepanțe considerabile în magnitudinea pedepselor pentru utilizarea de malware. [wang, pag. 10]

Potrivit lui Ș. Daneș și V. Papadopol ”individualizarea pedepsei este operaţia de adaptare a pedepsei în raport cu fiecare infracţiune concretă şi cu fiecare infractor în parte”[12, p.68]. Această abordare este esențială pentru a asigura că pedeapsa este proporțională cu gravitatea faptei și cu circumstanțele personale ale celui condamnat, reflectând astfel principiile de dreptate și echitate în aplicarea legii.

De-a lungul timpului, pedeapsa a fost utilizată pentru a combate infracțiunile. Diferiți cercetători au scris despre perspectivele filosofice ale pedepsei, proces care a dezvoltat diverse teorii, cunoscute în lumea modernă ca teorii ale pedepsei. Acestea includ teoria retributivă, teoria utilitaristă, teoria reabilitării, teoria restaurativă și teoria descurajării. Este important de menționat că aceste teorii nu sunt exclusiv separate; diferite societăți și sisteme juridice adesea aplică o combinație a acestor abordări. Factorul care variază este datorat naturii infracțiunii și protecției necesare. Filosofia pedepsei este întotdeauna deschisă pentru deliberări privind mecanismul cel mai potrivit pentru gestionarea infracțiunilor [13, p.2].

În contextul unei analize globale asupra pedepselor aplicate infracțiunilor cibernetice, Regatul Unit se distinge prin abordarea sa detaliată a legilor sale. Sub Computer Misuse Act 1990, amendat prin Police and Justice Act 2006, legislația britanică tratează cu seriozitate infracțiunile de modificare neautorizată a informațiilor din sistemele informatice. Astfel, Secțiunea 3A abordează „Crearea, furnizarea sau obținerea de articole pentru utilizare în infracțiuni de utilizare abuzivă a computerelor”. Aceasta specifică că este o infracțiune să furnizezi sau să obții orice articol „știind că este destinat utilizării în cursul sau în legătură cu comiterea unei infracțiuni de utilizare abuzivă a computerului”. „Articolul” aici se referă la orice program software sau orice altă dată care este folosită pentru a comite o infracțiune, inclusiv software-ul de hacking și alte instrumente similare [14].

Legislația Regatului Unit, prevede pedepse de până la doi ani de închisoare pentru infracțiuni legate de utilizarea neautorizată a computerelor, inclusiv manipularea programelor malițioase.

Conform L. Dumneanu ”În Anglia, relativ la misiunea pedepsei penale au fost remarcate trei teorii de bază:

a) pedeapsa este o răsplată;

b) pedeapsa este un mijloc de intimidare;

c) pedeapsa este un mijloc de corectare a condamnatului” [15, p. 112].

Prima teorie, cea a pedepsei ca răsplată, implică ideea de retribuție, adică aplicarea unei pedepse proporționale cu gravitatea infracțiunii comise. În cazul infracțiunilor informatice, unde daunele pot varia considerabil, acest principiu asigură că pedeapsa reflectă în mod adecvat prejudiciul adus societății.

A doua teorie, pedeapsa ca mijloc de intimidare, subliniază rolul disuasiv al legislației. Deși pedepsele pentru producerea și comercializarea ilegală a software-ului pot părea moderate — adesea limitate la maximum doi ani de închisoare — acestea sunt concepute pentru a descuraja pe oricine ar lua în considerare angajarea în astfel de activități ilegale, demonstrând astfel angajamentul statului împotriva infracțiunilor cibernetice.

În final, teoria corectării condamnatului este de asemenea pivotantă. Legislația își propune să reintegreze infractorul în societate ca membru responsabil, ceea ce este crucial în cazul infracțiunilor tehnologice, unde infractorii pot adesea să-și redirecționeze aptitudinile către activități licite post-condamnare.

În ansamblu, chiar dacă pedeapsa de până la doi ani poate părea inițial blândă, ea este deliberat structurată pentru a echilibra aceste trei scopuri fundamentale ale pedepsei penale. Prin acest echilibru, legislația engleză își propune nu doar să pedepsească, dar și să prevină recidiva și să promoveze reforma, subliniind o abordare pragmatică și echilibrată în fața infracțiunilor cibernetice.

În comparație cu legislația Regatului Unit, Codul Penal Olandez specifică pedepse relativ moderate, cu închisoare de până la un an sau amendă de categoria a patra pentru distribuirea și utilizarea software-ului malițios, Germania și România oferă pedepse de până la doi, respectiv trei ani de închisoare pentru astfel de infracțiuni, iar Codul Penal din Republica Moldova prevede pedepse mai severe, cu sancțiuni ce variază între 2 și 5 ani de închisoare pentru infracțiuni similare, indicând o abordare mai aspră.

Conform art. 13 din Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea cibernetică ”fiecare stat parte este obligat să adopte măsuri legislative și alte măsuri necesare pentru a asigura că infracțiunile penale stabilite în conformitate cu Articolele 2 până la 11 sunt pedepsibile prin sancțiuni eficace, proporționale și descurajante, care includ privarea de libertate. Acest cadru de sancțiuni este conceput pentru a asigura un răspuns adecvat și riguros la infracțiunile cibernetice, subliniind necesitatea unei abordări ferme și corespunzătoare în legislația națională a statelor semnatare” [6].

În Republica Moldova, pedepsele severe impuse pentru infracțiunile legate de software și tehnologia informației pot fi explicate prin mai mulți factori care reflectă caracteristicile socio-politice și prioritățile de securitate națională ale țării:

Protecția infrastructurii critice: legislația Republicii Moldova impune pedepse severe pentru infracțiunile legate de software și tehnologia informației, recunoscând impactul devastator pe care acestea le pot avea asupra infrastructurilor critice. Severitatea pedepselor reflectă necesitatea de a proteja serviciile esențiale și structurile economice vitale ale națiunii, de la bănci la sisteme

guvernamentale, care sunt adesea ținte ale atacurilor cibernetice. Acesta este un efort direct de a asigura că infrastructurile cheie sunt protejate împotriva perturbărilor care ar putea paraliza funcționarea societății.

Impactul legislației asupra comportamentului societal: legislația cu privire la criminalitatea cibernetică în Republica Moldova este proiectată nu doar pentru a proteja resursele naționale, ci și pentru a modela comportamentul societal. Pedepsele stabilite vizează atât prevenirea infracțiunilor viitoare, cât și promovarea unei culturi de responsabilitate și conștientizare în utilizarea tehnologiilor. Prin aceasta, se urmărește o reducere a incidențelor de criminalitate cibernetică, încurajând totodată practici sigure și etice în rândul populației și al companiilor.

Printre jurisdicțiile cu cele mai severe pedepse, SUA adoptă unele dintre cele mai dure sancțiuni pentru infracțiunile legate de malware. În Statele Unite, legislația care abordează distribuția de software malițios este detaliată în Computer Fraud and Abuse Act (CFAA), codificată sub 18 U.S.C. § 1030. Mai specific, secțiunea 1030(a)(5)(A) prevede că orice persoană care transmite intenționat un program, informație, cod sau comandă, și ca rezultat al unei astfel de conduite, cauzează daune neautorizate unui computer protejat, se confruntă cu pedepse care pot ajunge până la 10 ani de închisoare pentru o primă acțiune ilegală și până la 20 de ani pentru infracțiuni subsecvente [16].

Aceste diferențe subliniază diversitatea răspunsurilor legislative și importanța adaptării legilor la contextul specific al fiecărei țări în ceea ce privește combaterea programelor malițioase și a altor amenințări cibernetice. Fiecare jurisdicție evaluează severitatea acestor acte în mod diferit, ajustând sancțiunile pentru a reflecta riscurile percepute și impactul asupra securității informatice naționale.

În analiza legislațiilor penale ale diferitelor țări, un aspect remarcabil este utilizarea terminologiei specifică pentru descrierea infracțiunilor legate de răspândirea mijloacelor tehnice sau a produselor program. Codul Penal al Republicii Moldova preferă termenul „comercializare”, care subliniază tranzacțiile economice implicând dispozitivele și programele informatice concepute pentru comiterea infracțiunilor. Această alegere de terminologie reflectă o preocupare pentru aspectele economice ale infracțiunilor cibernetice, concentrându-se pe fluxurile financiare ilegale care susțin piața neagră a tehnologiei periculoase.

Pe de altă parte, legislațiile din România, Olanda, Germania, precum și Convenția de la Budapesta, utilizează termenul „distribuție” pentru a descrie acțiunile de răspândire a unor astfel de dispozitive sau programe. Prin includerea atât a vânzării directe cât și a distribuirii gratuite sau a partajării între diverse entități, termenul acoperă o gamă largă de modalități prin care software-ul și dispozitivele periculoase pot fi răspândite în societate. Această abordare legislativă recunoaște că dispozitivele și produsele program concepute pentru a facilita activități ilegale pot circula prin canale care nu implică neapărat tranzacții comerciale. De exemplu, un individ ar putea să distribuie gratuit un produs program/ software de hacking prietenilor sau cunoscuților, sau un grup de infractori cibernetici, ar putea să partajeze între ei unelte și resurse fără a efectua o tranzacție financiară directă. Aceste scenarii, deși lipsite de un profit financiar imediat, contribuie la proliferarea amenințărilor cibernetice și pot avea impacturi semnificative asupra securității informatice.

Prin urmare, termenul de „distribuție” subliniază importanța unui efort concertat de a controla nu doar punctele de vânzare comercială, ci și alte forme de transfer de material informatic periculos. Legislația care include acest termen vast și inclusiv demonstrează o înțelegere aprofundată a naturii distribuite și adesea descentralizate a infracțiunilor cibernetice. Astfel, statele

pot implementa măsuri de control și prevenție mai eficace, capabile să adreseze atât schimburile comerciale cât și pe cele non-comerciale, închizând astfel porțițele prin care tehnologiile periculoase ar putea ajunge în mâini greșite.

Această diferență în alegerea terminologiei nu este doar o subtilitate lingvistică, ci indică o diferențiere semnificativă în abordarea legislativă. În timp ce Republica Moldova vizează direct componenta comercială, punând accent pe interceptarea și penalizarea fluxurilor financiare ilegale, abordările României și Germaniei, aliniate cu directivele Convenției de la Budapesta, au un scop mai larg de a limita accesul și răspândirea tehnologiilor care pot fi utilizate pentru comiterea infracțiunilor cibernetice. Astfel, această analiză comparativă evidențiază modul în care diferitele jurisdicții își configurează răspunsurile legislative la provocările securității cibernetice, reflectând prioritățile naționale și angajamentul față de cooperarea internațională în combaterea criminalității informatice.

În concluzie, acest studiu comparativ subliniază importanța adaptării continue a legislațiilor naționale la dinamica în schimbare a criminalității cibernetice, un fenomen global care transcende granițele tradiționale ale jurisdicției. Prin examinarea detaliată a legislațiilor specifice din diverse țări, reiese clar că, deși există o tendință de armonizare sub egida convențiilor internaționale cum ar fi Convenția de la Budapesta, abordările naționale rămân diverse și sunt profund influențate de contextele culturale, economice și politice locale. Aceasta diversitate necesită o colaborare internațională mai strânsă și un dialog continuu pentru a asigura nu doar conformitatea cu standardele globale, dar și eficacitatea în combaterea amenințărilor cibernetice care evoluează rapid. Astfel, este esențial ca cercetarea și politica legislativă să rămână agile, adaptându-se la noi provocări și integrând tehnologii emergente în strategiile de prevenire și combatere a infracțiunilor informatice. În acest mod, se poate spera la consolidarea unui cadru juridic global care să fie nu doar reactiv, ci și anticipativ, în fața criminalității cibernetice.

Referințe bibliografice

1. Consiliul Europei. (1989). ”Recomandarea Nr. R(89)8 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind protecția provizorie acordată de instanță pe probleme administrative” (adoptată de Comitetul de Miniștri la 13 septembrie 1989 la reuniunea cu nr. 428 a Delegaților Miniștrilor). Strasbourg: Consiliul Europei. [accesat: 05.04.2024]. Disponibil: https://www.oas.org/juridico/english/89-9&final%20Report.pdf.
2. Rahman R. "Legal jurisdiction over malware-related crimes: From theories of jurisdiction to solid practical application." *Computer Law & Security Review*, vol. 28, no. 4, August 2012, pp. 403-415. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2012.03.004
3. Maxim Dobrinoiu, Infracţiuni în domeniul informatic, Editura C.H. Beck, 2006, Bucureşti, p. 85.
4. Consiliul Europei. (1995). ”Recomandarea Nr. R (95) 13 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind problemele de drept procedural penal legate de tehnologia informației” (adoptată de Comitetul de Miniștri la 11 septembrie 1995 la cea de-a 543-a reuniune a Delegaților Miniștrilor). Strasbourg: Consiliul Europei. [accesat: 05.04.2024]. Disponibil: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f6e76.

5. Consiliul Europei. (2001). ”Recomandarea Rec(2001)3 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind furnizarea de servicii juridice și judiciare cetățeanului prin utilizarea noilor tehnologii” (adoptată de Comitetul de Miniștri la 28 februarie 2001 la cea de-a 743-a reuniune a Delegaților Miniștrilor). Strasbourg: Consiliul Europei. [accesat: 05.04.2024]. Disponibil: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2aa7.
6. Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, semnată la Budapesta la 23 noiembrie 2001 şi ratificată prin Legea R.M. nr. 6 din 02.02.2009, în vigoare din 01.09.2009.
7. Codul Penal al Republici Federale Germania din 01 ianuarie 1985 (Strafgesetzbuch - StGB). [accesat: 07.04.2024]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/.
8. Codul Penal al României din 24.07.2009. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 510.
9. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985-XV din 18.04.2002 Republicat. În: Monitorul Oficial al R.Moldova, 14.04.2009, nr.72-74/195, Monitorul Oficial al R. Moldova, 13.09.2002, nr.128- 129/1012.
10. Codul penal al Olandei din 03.03.1881, cu ultimele modificări și completări din 01.01.2024. [accesat: 01.05.2024]. Disponibil: https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2024-01-01.
11. Codul penal al Chinei din 14.03.1997. [accesat: 01.05.2024]. Disponibil: https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/China-Criminal-Code.pdf.
12. Daneş Şt., Papadopol V. Individualizarea judiciară a pedepselor. Ediţia a II-a revizuită. – Bucureşti: Editura Juridică, 2005, p. 68.
13. Wang Y., Liu X., Zhou Y., & Yilmaz A. (2023). How to punish cyber criminals: A study to investigate the target and consequence based punishments for malware attacks in UK, USA, China, Ethiopia & Pakistan. *Heliyon*, 9(3), e14172. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e14172 [accesat: 02.05.2024]. Disponibil: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844023100314.
14. Actul privind Tranzacțiile Frauduloase din Regatul Unit. (1990). [accesat: 01.05.2024]. Disponibil: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/18/contents.
15. Dumneanu L. "Conceptul de pedeapsă în dreptul penal comparat." Studia Universitatis, Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova, 2007, nr. 3, p. 112. [accesat: 02.05.2024]. Disponibil: https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2007/01/22.-p.112-115.pdf.
16. Legislația federală din Statele Unite (The United States Code) specific Titlul 18, Secțiunea 1030. [accesat: 01.05.2024]. Disponibil: https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=(title:18%20section:1030%20edition:preli).

CZU: 343.37 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.19**

EXIGENȚELE REGLEMENTĂRII CA INFRACȚIUNI A FAPTELOR DE „TRAFIC ILICIT DE LEMN” ȘI „CAPTAREA ILEGALĂ A APEI”

THE REQUIREMENTS OF THE CRIMINAL REGULATION OF THE FACTS OF ILLICIT TIMBER TRAFFIC AND ILLEGAL WATER ABSTRACT

STICI Ion,
Absolvent al Institutului Național al Justiției
ionel.stici@gmail.com

Summary

The commission of environmental crimes, after which substantial financial income is obtained, requires a common, determined and concerted response from the authorities of the states in order to end this phenomenon. The most dissuasive tool in this regard is the criminal sanction for committing these environmental crimes.

Key words: *environmental crime, illegal traffic of timber, illegal abstract of water, environmental pollution, environmental legislation of the European Union.*

Mediul reprezintă o responsabilitate pe care trebuie să ne-o asumăm în comun. Pe fondul deteriorării ecologice avansate din ultimul deceniu, gradul de implicare şi de responsabilitate a actorilor internaţionali a crescut. Dar și crimele de mediu sunt în creștere. O rată anuală de creștere a numărului de crime de mediu de la 5% la 7%, în ultimii ani, poziționează această sferă în topul mondial după numărul de crime. Acest lucru este valabil atât global, cât și pentru regiunea europeană. Organizația Națiunilor Unite o consideră acum a patra cea mai mare categorie criminală din lume. Risc scăzut de urmărire penală, venituri mari şi lipsa instrumentelor din partea justiţiei şi organele de drept, au motivat crima organizată și neorganizată să se extindă în zone precum fauna sălbatică, comerţul cu lemn sau traficul de deşeuri [1, p.5].

Este recunoscută pe plan internaţional determinarea Uniunii Europene în ceea ce priveşte măsurile de protejare a mediului şi promovarea dezvoltării durabile la nivel mondial. Conceptul de dezvoltare durabilă presupune implementarea unor mecanisme şi politici, care să permită atât dezvoltarea economică, cât şi conservarea stării mediului totodată, surprinzând atât creşterea gradului de responsabilitate, cât şi creşterea eficienţei economice în sensul minimizării costurilor și a daunelor suferite de mediu datorită consumului uman.

Astăzi, marea majoritate a politicilor şi legilor naţionale de mediu îşi au originile în legislaţia Uniunii Europene, însă în mare măsură, protecţia mediului este desfăşurată la nivel naţional. Cadrul normativ pentru protecţia mediului şi standardele minime se stabilesc la nivelul Uniunii Europene, apoi se lasă la latitudinea statelor membre pentru a stabili modul de realizare. Având în vedere impactul major pe care îl generează asupra mediului înconjurător, întreprinderile trebuie să se conformeze normelor Uniunii Europene de protecţie a mediului în multe domenii, precum calitatea aerului şi gestionarea substanţelor chimice sau a deşeurilor.

Uniunea Europeană aplică unele dintre cele mai avansate standarde de protecţie a mediului din lume, elaborate de-a lungul anilor. Principalele priorităţi ale momentului actual sunt protejarea speciilor pe cale de dispariţie şi a habitatelor şi utilizarea cât mai eficientă a resurselor naturale.

Atingând aceste obiective, putem contribui la creşterea economică, prin încurajarea inovării şi a spiritului antreprenorial. [2, p.34].

În prezent printre cele mai acute și grave comportamente care prezintă un risc potențial ridicat pentru sănătatea umană și pentru mediu și care pot avea efecte negative deosebit de grave asupra mediului și a societății sunt comerțul ilegal cu lemn și captarea ilegală a apei [3, p.5].

Anume aceste probleme sunt stringente și incidente Republicii Moldova ca stat canditat spre aderare la Uniunea Europeană și care sunt obiectul de studiu al acestui articol. Printre altele, o abordare a acestui subiect ce privește Republica Moldova, fără a expune sumar situația de mediul din Uniunea Europeană, o consider incompletă.

Cauzele care au atras din nou atenția Uniunii Europene asupra acestei chestiuni sunt cazurile tot mai frecvente și de amploare a traficului ilicit de masă lemnoasă, care dobândește caracter transfrontalier și organizat. Aceiași situație este prezentă și în Republica Moldova unde se observă pe drumurile naționale, în piețe publice, în sate și orașe cum stau expuse spre vânzare camioane cu lemne, mai ales în perioada rece a anului.

Majoritatea acestei mase lemnoase expusă spre vânzare provine din tăieri ilicite de arbori a vegetației forestiere. În dovedirea acestei afirmații voi ilustra următorul exemplu. Pe parcursul anului 2021 colaboratorii Inspectoratului pentru Protecția Mediului și subdiviziunile sale teritoriale au întocmit 1367 procese-verbale din care 1150 sunt conforme articolelor 122,123,127,132,142 din Codul Contravențional al Republicii Moldova pentru cazuri de tăieri ilicite și încălcarea modului stabilit de folosire a fondului de exploatare, de recoltare și transportare a lemnului, săvârşite în fondul forestier gestionat de Agenția Moldsilva, primării și alți deținători în urma cărora s-a cauzat mediului un prejudiciu în valoare de 14 334 864 lei [4, p.142]. Din acest prejudiciu total, a fost recuperat doar 1 140 354 lei sau 7,95%. [4, p.148]. În această ordine de idei, cu o astfel de rată de reparare a prejudiciului, făptuitorii mai degrabă sunt încurajați să continuie distrugerea mediului, decât să-și înceteze activitatea distructivă. Prin neimplicarea statului cu mijloace eficiente și disuasive, mediul are de suferit, iar ca urmare și întreaga societate.

Un motiv predeterminant al făptuitorilor în comiterea acestor fapte de trafic ilicit de lemn, sunt obținerea unor beneficii financiare considerabile din vânzarea masei lemnoase, dobândită ilicit prin tăieri ilegale de arbori.

Până în prezent, adoptarea de sancțiuni administrative și recurgerea la acestea de către instituțiile statului s-au dovedit a fi insuficiente pentru a asigura respectarea normelor privind protecția mediului, ceea ce necesită măsuri mai ferme de prevenire și combatere a acțiunilor nocive împotriva mediului.

În Uniunea Europeană, deși toate statele membre au inclus sancțiuni în legislația lor națională pentru cei care comit astfel de fapte, tipurile de sancțiuni și nivelurile maxime ale acestora variază semnificativ de la un stat membru la altul: amenzi administrative și confiscări pot fi impuse în 23 de state membre, amenzi penale în 16, pedeapsa cu închisoarea în 17, suspendarea activității în 15 și alte tipuri de sancțiuni în 11. Amenzile aplicabile în cazul încălcării Regulamentului UE nr. 995/2010 al Parlamentului European și al Consiliului privind lemnul, variază de la 50 EUR la o sumă nelimitată. Aceste discrepanțe între regimurile de sancțiuni ale statelor membre aplicabile în cazul încălcării Regulamentului UE nr. 995/2010 al Parlamentului European și al Consiliului privind lemnul și faptul că sancțiunile sunt considerate, în multe cazuri, prea scăzute pentru a avea cu adevărat un efect disuasiv asupra comportamentelor ilegale, împreună cu aplicarea neuniformă în UE, prezintă un risc de reorientare a fluxurilor comerciale. Este clar că sancțiunile administrative sunt inadecvate în circumstanțe precum cele care au dus la asasinarea a doi pădurari dintr-un stat

membru (România) a Uniunii Europene, care anchetaseră probleme legate de recoltarea ilegală a lemnului [5]. Modelul subliniat al încălcărilor legate de lemn este atât de grav încât autoritățile trebuie să dispună de mijloace de aplicare a legii penale pentru a le combate [3, p.6].

În cele din urmă, printre alte infracțiuni a fost adoptată și infracțiunea de trafic ilicit de lemn, prevăzută în art. 3 pct.1 lit.n) din Directiva Parlamentului European și a Consiliului privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal și de înlocuire a Directivei 2008/99/CE „Statele membre se asigură că următoarele fapte constituie infracțiuni în cazul în care sunt contrare legii și sunt săvârșite cu intenție: introducerea sau punerea la dispoziție pe piața Uniunii a lemnului recoltat în mod ilegal sau a produselor din lemn care au fost fabricate din lemn recoltat în mod ilegal, care intră în domeniul de aplicare al Regulamentului (UE) nr. 995/2010 al Parlamentului European și al Consiliului, cu excepția cazurilor în care fapta se referă la o cantitate neglijabilă" [3, p.34].

Aceste aspecte au fost inițial reglementate de Uniunea Europeană cu mai mult de un deceniu în urmă, prin Regulamentului (UE) nr. 995/2010 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 octombrie 2010 de stabilire a obligațiilor care revin operatorilor care introduc pe piață lemn și produse din lemn, însă regulamentul prevede o sancționare modestă pentru nerespectarea prevederilor sale: amendă, confiscarea lemnului și suspendarea imediată a autorizației de funcționare a operatorului [6, p.31]. De altfel este ciudată această sancționare blândă, mai cu seamă luând în considerare anvergura problemei defrișărilor ilegale și traficului de lemn, indicată chiar în expunerea de motive a respectivului regulament pct.(3):„Exploatarea forestieră ilegală reprezintă o problemă globală de interes internațional major. Această problemă constituie o amenințare gravă pentru păduri, întrucât contribuie la procesul de despădurire și de degradare a pădurilor, responsabil pentru aproximativ 20 % din emisiile globale de CO2, amenință biodiversitatea și subminează gestionarea pădurilor și dezvoltarea durabilă, inclusiv viabilitatea comercială a operatorilor care își desfășoară activitatea în conformitate cu legislația aplicabilă. Aceasta contribuie, de asemenea, la deșertificare și la eroziunea solului și poate exacerba fenomenele meteorologice extreme și inundațiile. În plus, exploatarea forestieră ilegală are implicații sociale, politice și economice, deseori subminând progresul către o bună guvernanță și amenințând mijloacele de subzistență ale comunităților locale dependente de păduri, și poate fi asociată cu conflicte armate. Se preconizează că combaterea problemei reprezentate de exploatarea forestieră ilegală în contextul prezentului regulament va contribui la eforturile Uniunii de atenuare a schimbărilor climatice în mod rentabil și aceasta ar trebui considerată ca un complement la acțiunile și angajamentele Uniunii în contextul Convenției-cadru a Organizației Națiunilor Unite privind schimbările climatice [6, p.1]. Or traficul ilegal de lemn este o consecință a faptei-premiză de tăieri/defrișări ilegale a arborilor, care la fel trebuie curmată prin sancțiuni penale în vederea stopării acestui fenomen. Nesimilitudinea dintre sancționarea penală (art.231 din codul penal) și contravențională (art.122 din codul contravențional) pe de o parte, pentru comiterea faptei de defrișări și tăieri ilegale de arbori și sancționarea doar contravențională pentru fapta de trafic ilicit de lemn, pe de altă parte (art.142 alin.(2) din codul contravențional), duc la încurajarea comiterii traficului de lemn.

În Uniunea Europeană traficul ilegal de lemn/cherestrea a dobândit caracter transfrontalier. Munții Carpați din România dețin ultimele păduri virgine din Europa. Cu toate acestea, a fost estimat că două treimi din aceste păduri s-ar fi putut pierde în ultimul deceniu din cauza tăierilor ilegale, comise în favoarea marilor companii industriale austriece, prin practici tenebre și anume

utilizarea de actori intermediari și terți în lanțul de aprovizionare, ce duc la imposibilitatea stabilirii originii lemnului [1, p.26].

În Republica Moldova situația în domeniul mediului este alarmantă, dat fiind faptul că sancțiunile contravenționale nu au efectul scontat. De exemplu, sancționarea cu 4000 de lei, cu confiscarea lemnului, este insuficientă pentru faptele de defrișare și transport illicit a 10 metri steri de lemn. [7]. Aceasta se atestă și din raportul risc-beneficiu ce rezultă din săvârșirea acestei fapte: riscul constituie amenda de pînă la 4000 lei, iar beneficiul ce poate rezulta din vinderea lemnului este mai mare de două ori decât sancțiunea.

Într-un alt exemplu care ilustrează situația gravă din domeniul mediului, este fapta de transportare ilegală, fără acte de proveniență, a 4 metri steri de lemn cu aplicarea amenzii contravenționale de 1000 de lei [8]. În alt caz, transportul a 6 metri steri de lemn, fără acte de proveniență, a fost sancționat cu aplicarea amenzii contravenționale de 3750 de lei [9]. Și exemple de acest fel sunt multe, însă nu le putem enumera aici, deoarece ar depăși limetele unei astfel de lucrări.

Aceste exemple ilustrează legislația deficitară în acest domeniu, dar și faptul important că prejudiciul adus mediului, deși este evaluabil și uneori restituit statului prin echivalent bănesc, este iremediabil de fapt. Acei arbori defrișați și traficați ilegal, nu pot fi restabiliți integral și imediat în natură în starea în care au fost înainte de defrișare, însă doar peste o anumită perioadă de timp. Astfel este destabilizat echilibrul ecologic, din care rezultă o serie de repercursiuni nocive pentru mediu ce au fost enumerate mai sus.

Deși există mai multe mijloace de a curma acest fenomen distructiv asupra mediului, cel mai eficient și disuasiv, rămâne elaborarea unei infracțiuni de trafic ilicit de lemn. Stipularea unor sancțiuni penale pentru faptele de trafic ilegal de lemn ar avea ca efect prevenția generală și specială în săvârșirea unor asemenea fapte, dar și a defrișărilor și tăierilor ilegale de arbori, deoarece făptuitorii acestor fapte ar fi temperați de imposibilitatea vânzării masei lemnoase.

Următorul aspect important al acestei lucrări este analiza faptei de „captare ilegală a apei” care contribuie la epuizarea gravă a resurselor de apă, o problemă care se va agrava ca urmare a schimbărilor climatice. Republica Moldova este considerată o țară cu resurse limitate de apă, principalele surse fiind râurile Nistru și Prut. Râurile mici, pe lângă faptul că înregistrează debite reduse de apă, mai sunt și poluate, iar 90% din apele subterane au o mineralizare de peste 1,5 g/l. În prezent, apa disponibilă în Republica Moldova este de aproximativ 500 m3 per locuitor pe an, în timp ce limita recomandată la nivel internațional este de 1700 m3. Mai mult ca atât, dacă într-o regiune cantitatea de apă accesibilă este sub 1000 m3 per locuitor, aceasta este clasificată ca „zonă de risc”. De asemenea, poluarea intensă a apei amenință sănătatea oamenilor, biodiversitatea și afectează economia. Lipsa reglementărilor clare privind utilizarea apelor contribuie la pierderi bugetare. În plus, statutul de țară candidată la Uniunea Europeană obligă Republica Moldova să alinieze legislația sa la directivele europene pentru a asigura protecția și gestionarea rațională a resurselor de apă. [10].

Captarea ilegală a apei este mai persistentă în sectorul agricol din Republica Moldova, unde aproape lipsește un control din partea statului al eficienței și raționalizării consumului de apă de către agenții economici. Din cauza folosirii necontrolate și masive a apei pentru irigarea culturilor agricole în gospodăriile casnice și pe terenurile agricole mici, adâncimea de localizare a pânzei freatice s-a majorat semnificativ. Persistă și epuizarea resurselor de apă subterană și poluarea acestora prin exploatarea nerațională [11, p.30].

Dat fiind faptul că apa disponibilă în Republica Moldova este de aproximativ 500 m3 per locuitor pe an, ceea ce o plasează într-o „zonă de risc”, dar și consumul necontrolat și nerațional al apei, duc la pericolul ca populația țării să fie lipsită de o resursă vitală pentru sănătatea și viața cotidiană a acestora.

Deși legea apelor nr. 272/2011 a fost ajustată recent la standardele europene, ea rămâne în continuare deficitară la nivelul lipsei sancțiunilor adecvate pentru faptele de captarea ilegală a apei. Pe lângă suspendarea/retragerea autorizației de mediu există și sancțiunea pentru captarea și depășirea volumului de apă consumat prevăzută de codul contravențional al R. Moldova în art 110 alin.(1) „Captarea şi folosirea apei cu încălcarea limitelor stabilite, folosirea apei potabile în scopuri tehnice” [12]. Limitele de captare și folosire a apei sunt stabilite de legea apelor nr. 272 din 2011 în art.22 alin (1) „Se consideră folosință generală a apei desfășurarea activităților care implică captarea de ape subterane sau de suprafață dacă pentru aceasta nu se folosesc instalații sau se folosesc instalații de capacitate mică de până la 0,2 litri/secundă, destinate exclusiv satisfacerii necesităților gospodăriei proprii, în următoarele scopuri: a) satisfacerea nevoilor personale, casnice sau ale propriei exploatații agricole; b) adăparea animalelor; c) scăldat; d) captarea și folosința apei pentru lupta împotriva incendiilor sau în orice altă situație de urgență”[13]. Or, foarte bine cunoaștem că, mai ales în localitățile rurale din Republica Moldova, sunt o mulțime de persoane care captează și folosesc apa nu doar cu instalațiile și în scopurile mai sus-menționate. Bunăoară persoanele care dețin sere și solarii pentru creșterea și comerțul legumelor, care au instalații cu o capacitate mai mare de 0,2 litri/secundă. Prin urmare, aceste fapte bazate pe lăcomie și interese financiare au efecte de epuizare a apelor fântânilor și bazinelor subterane, ducând la deteriorarea rețelei pânzei freatice și în final la lipsirea de apă a întregii populații din localități.

Se atestă și foarte des efectuarea clandestină a fântânilor și sondelor de apă, fără autorizația de mediu pentru folosința specială a apei, în câmpuri agricole, lângă complexurile agro-industriale și zootehnice, cu captarea și folosirea cu/sau fară irigare, a apei în cantități enorme. Chiar și agenții economici care dețin această autorizație, în puține cazuri respectă volumul admisibil al consumului de apă indicat în autorizație. Acest fapte sunt săvârșite tocmai din cauza lipsei unor sancțiuni adecvate și proporționale gravității faptei de captare și folosire ilegală a apei. Or, aplicarea unei amenzi contravenționale de 1500 lei unei persoane care capta ilegal apa și o folosea pentru irigare, este o sancțiune prea blândă pentru curmarea unor astfel de fapte [14].

Conform art.45 alin. (3) din legea apelor nr. 272 din 2011 „Utilizarea apelor subterane în scop de irigare se permite numai în zonele în care nu există ape de suprafață și numai pe baza unor studii hidrogeologice”. Aceste reglementări au menirea să eficientizeze, raționalizeze și să prioritizeze consumul de apă așa cum este prevăzut și de art.45 alin. (1) din legea apelor nr. 272 din 2011 „Apele subterane cu proprietăți potabile sunt destinate, în primul rând, pentru alimentarea cu apă a populației și animalelor, precum și pentru asigurarea igienei și sănătății populației” [13]. Or, foarte rar sunt respectate aceste norme și efectuate studii hidrogeologice.

Totodată această lege trasează și un șir de obligații ce revin utilizatorilor de apă care sunt prevăzute de art.21 alin (2): să folosească apa în mod raţional şi econom; să întreprindă măsuri pentru protecţia apelor împotriva poluării; să respecte drepturile altor utilizatori de apă etc. Deși doar fapta de poluare a apei este reglementată ca infracțiune și sancționată penal în art. 229 al Codului Penal al R. Moldova, iar cea de captare și folosire a apei este reglementată ca contravenție, celelate obligații rămân doar cu titlu de recomandare. Dat fiind situația deplorabilă din țară unde apa potabilă are calitate inferioară și localități întregi riscă să rămână fără apă, este indispensabil reglementarea ca infracțiune a faptei de captare și folosire ilegală a apei.

„Deficitul de apă va reprezenta în viitor o problemă acută pentru unele regiuni din Republica Moldova”, la acestă concluzie a ajuns persoana care a contribuit la elaborarea legii apelor nr. 272 din 2011. [10].

Curtea de Conturi a Uniunii Europene, a constatat ineficacitatea măsurilor administrative de abordare a captării excesive a apei și a subliniat faptul că verificările din partea instituțiilor sunt rare, iar sancțiunile sunt prea scăzute pentru a asigura punerea în aplicare eficace și respectarea procedurilor naționale/regionale de autorizare a captării apei [15, p.37].

Concluzii:

Având în vedere tendințele negative alarmate în domeniul mediului, ce țin de comiterea frecventă în R. Moldova a faptelor de trafic ilicit de lemn și captarea/folosirea ilegală a apei, constat cu regret, că sancționarea contravențională pentru săvârșirea acestor fapte este insuficientă în vederea curmării acestor fapte și a combaterii distrugerii mediului. Este necesar reglementarea penală a faptelor de trafic ilicit de lemn și captarea/folosirea ilegală a apei.

La etapa actuală protejarea mediului și naturii trebuie să fie o prioritate de bază și stringentă pentru autoritățile statului, având în vedere impactul poluării mediului și al dezechilibrului ecologic asupra sănătății populației, sferei economice și a conservării naturii pentru generațiile viitoare.

Autoritățile statului trebuie să-și sincronizeze, în cel mai rapid mod posibil, armonizarea legislației de mediu cu cea a Uniunii Europene.

Deși adoptarea legilor sunt o primă etapă importantă în demersul protecției mediului, mai sunt esențiale și indispensabile acțiuni ferme și concrete pentru protejarea mediului - tragerea la răspundere penală, civilă, contravențională, disciplinară a celor vinovați, conform principiilor „poluatorul plătește” și „răspunderii penale personale”.

Declarațiile politice, expertizele de mediu, studiile realizate de autoritățile din domeniul mediului, trebuie să aibă un rol secundar, fiindcă constatarea problemelor și tendințelor negativ alarmante din domeniul mediului deja le cunoaștem. Prioritar sunt necesare acțiuni concrete plenare ale autorităților din domeniul mediului focusate pe rezultat. Și anume este indispensabil un control social sporit din partea autorităților din domeniul mediului.

Avînd în vedere inacțiunile sau acțiunile superficiale ale autorităților statului din domeniul mediului cu privire, nu doar la aspectele abordate în acest studiu, dar la toate provocările de mediu cu care se confruntă R. Moldova și posibilitatea de a fi menținută în viitor această abordare superficială și neserioasă, consider cu regret că un mediu curat și ecologic ce dispune de resurse naturale, v-a fi un lux pentru R. Moldova în următoarele decade.

Uniunea Europeană a dovedit prin realizările sale că preocuparea pentru mediu constituie unul dintre pilonii dezvoltarii comunității, condiția primordială a succesului fiind implicarea tuturor actorilor din sfera politică, economică și socială.

Pentru o eficienţă a protecţiei mediului este necesar un complex de activităţi şi acţiuni judicios corelate în vederea îmbunătăţirii condiţiilor de mediu şi sănătate a populaţiei şi implică dezvoltarea unei mentalităţi adecvate a comunităţii, evaluarea cu realism a problemelor de mediu, stabilirea priorităţilor şi elaborarea strategiilor corespunzătoare de rezolvare a acestora şi, nu în ultimul rând, schimbarea atitudinii şi comportamentului faţă de mediul înconjurător şi responsabilizarea civică, pentru transmiterea către generaţiile viitoare a unui mediu curat şi sănătos cu respectarea celor trei dimensiuni ale dezvoltarii durabile: economică, ecologică şi socială.

Referințe bibliografice

1. Lorenzo Colantoni, Margherita Bianchi, Fighting Environmental Crime in Europe, Instituto afari Internazionali, ed.Ambitus;
2. Noosfera, Revistă ştiinţifică, de educaţie, spiritualitate şi cultură ecologică, 2014, nr.12;
3. Propunere de DIRECTIVĂ A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal și de înlocuire a Directivei 2008/99/CE;
4. Ministerul Mediului, Inspectoratul Pentru Protecția mediului, Anuarul IPM - 2021, „Protecția mediului în Republica Moldova", Chișinău - 2022;
5. https://www.bbc.com/news/world-europe-50094830
6. Regulamentului (UE) nr. 995/2010 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 octombrie 2010 de stabilire a obligațiilor care revin operatorilor care introduc pe piață lemn și produse din lemn;
7. http://curentul.md/social/zeci-de-metri-cubi-de-lemn-fara-acte-depistat-in-trafic.html
8. https://expresul.md/2024/04/un-barbat-din-calarasi-a-fost-prins-in-timp-ce-transporta-lemne-furate/
9. https://echipa.md/2022/10/27/foto-un-sofer-de-camion-prins-transportand-ilegal-lemne-de-foc-cum-a-fost-pedepsit/
10. https://www.undp.org/ro/moldova/news/legea-apelor-ajustata-la-standardele-europene-devine-un-instrument-eficient-gestionarea-resurselor-de-apa
11. Daniela Burduja, Petru Bacal; EVALUAREA UTILIZĂRII ȘI GESTIONĂRII RESURSELOR DE APĂ ALE REPUBLICII MOLDOVA. STUDIU DE CAZ: RD NORD; Ministerul Educației și Cercetării, Institutul de Ecologie și Geografie; Chișinău 2022;
12. Codul contravențional al R. Moldova nr. 218/2008 actualizat.
13. Legea apelor nr. 272/2011 din 23.12.2011 actualizată;
14. https://stiri.md/article/social/un-moldovean-capta-ilegal-apa-pentru-irigare-amenda-primita/
15. Raportul special nr.20 din 2021 al Curții de Conturi a Uniunii Europene- Utilizarea sustenabilă a apei în agricultură: fondurile din partea PAC sunt susceptibile să promoveze mai degrabă o utilizare mai intensă decât una mai eficientă a apei; disponibil pe https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cap-water-20-2021/ro/index.html

CZU: 338.24(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.20**

UNELE ASPECTE ALE SECURITĂȚII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA

SOME ASPECTS OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CULICOV Anton,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0004-8462-5661
Universitatea de Stat din Moldova,

Summary

In this article author reveals the essence of the Moldavian economic safety system. Current investigation continues outcome of internal and external threats of economic safety. The author has proposed the direction of more effective formation of the economic safety mechanism. Also, the article defines the approaches to forming an advanced policy of economic security of Republic of Moldova in the near future. The author analyzes the trends of exogenous and endogenous nature influencing to Moldavia's place in the world economic system, substantiates the necessity of reconsidering the imperatives and the main directions of economic security.

Keywords: *economic security, economic safety, external economic threat, globalization, economic interests, economic goals.*

Securitatea economică este un fenomen social al cercetării științifice unde: reprezentanții diferitelor domenii ale cunoașterii științifice, ținând cont de specificul său, studiază problemele securității economice, în scopul de a aborda provocările cu care se confruntă ei. Astfel, economiștii au tendința de a studia relațiile economice și activitățile economice din perspectiva principiului de siguranță, ceea ce presupune o infrastructură economică bine dezvoltată, forță de muncă calificată, etc.

Securitatea economică este un set de condiții interne și externe care contribuie la creșterea dinamică eficientă a economiei naționale, a capacității sale de a răspunde nevoilor societății, statului, individului, pentru a asigura competitivitatea pe pieţele externe, garantând împotriva tuturor tipurilor de amenințări și pierderi. Trebuie de remarcat faptul că impactul amenințărilor externe și majorității celor interne asupra securității economice a Republicii Moldova se manifestă în primul rând la frontiera de stat. În consecință, întreaga gamă de măsuri pentru a proteja interesele economice ale țării ar trebui să fie efectuate în primul rând în zona de frontieră a ţării.

Competitivitatea economică este un element esențial al securității economiei naționale a Republicii Moldova. Securitatea economică este direct legată de nivelul de bunăstare pe care îl înregistrează țara. Cu alte cuvinte, o economie competitivă are și un grad de prosperitate mai mare, o economie mai bogată este și o economie cu un nivel de securitate economică mai mare. Aceasta va dispune de o bază economică mai largă ce îi va permite să treacă peste dificultățile întâlnite mai ușor.

Pe baza analizei fenomenului de securitate economică, se poate construi următorul «lanț» cauzal legând interesele economice – amenințare economică (pericol) – securitatea economică.

Interesele economice – sunt nevoile obiectiv existente percepute ale individului, societății și statului, axate pe crearea bazei materiale a asigurării securității economice în toate domeniile de

producție și a activității economice, și, prin urmare a stabilitații politice și sociale a societății, a situației economice puternice a statului în regiunile din vecinate și în lume. Moldova are interese economice în interiorul țării cât și în afara ei.

Amenințarile economice (pericol) –presupun existența și acțiunea a forțelor și factorilor reali sau potențiali care pot fi destabilizatori în raport cu individul, sistemul social sau natural, provocând pagube pentru ei, perturbarea sau distrugerea lor totală. Ele se pot manifesta prin mai multe forme, de exemplu: intenții și acțiuni ostile ale unor subiecți împotriva altor; amenințări activității vitale ale omului din cauza consecințelor unor greșeli, erori de calcul, acțiuni iresponsabile; riscuri, provocări, dezastre naturale, etc.

Pe de o parte, amenințarile pot afecta interesele economice provocând schimbarea și modificarea lor în condițiile schimbătoare ale vieții sociale. Aceste amenințări au un impact grav asupra schimbării de interese economice, constituirea de noi priorități și obiective. Pe de altă parte, interesele economice ajustate afectează economia națională, structurile și autoritățile publice din punct de vedere a adoptării de către ei a deciziilor eficiente pentru a proteja interesele economice ale societății și individului.

Dacă deciziile luate la toate nivelurile au caracter constructiv, atunci se creează un mecanism de încredere pentru punerea în aplicare a acestora soluții, iar acest lucru are un efect pozitiv privind consolidarea securității economice a țării. Securitatea economică – starea și tendințele dezvoltării pocesului de protejare a intereselor fundamentale ale societății și a structurilor sale contra amenințărilor interne și externe.

În lumea contemporană, securitatea naţională se identifică, în primul rând, ca stare economică a ţării şi potenţialul de dezvoltare durabilă a acesteia. Reformele economice din anii' 90 au influenţat negativ asupra tuturor domeniilor de activitate economică și situația socială a Republicii Moldova, provocând următoarele: declinul în producerea din sferele industrială și agricolă, ruperea legăturilor de cooperare existente, scăderea bruscă a nivelului de trai al majorității populației, ridicarea ratei șomajului. Cu toate acestea, țara noastră a păstrat șansele de dezvoltare a resurselor autohtone, bazându-se pe faptul că Republica Moldova are avantaje competitive importante, potenţialul bogat de produse naturale.

Interesele economice reprezintă nevoile percepute de persoane, societate şi stat, axate pe crearea fundamentelor materiale ale asigurării securităţii economice în toate domeniile activităţii productiv-economice şi, ca urmare, ale stabilităţii politice şi sociale a societăţii, economiei stabile a statului atât la nivel regional, cât şi global. Ameninţările economice presupun existenţa şi acţiunea forţelor şi factorilor reali sau potenţiali care pot deveni destabilizatoare faţă de personalitate, sistemul social sau natural, în aplicarea prejudiciului, perturbării sau distrugere totale. Ele se pot manifesta în forme diferite, în special ca intenţii ostile intenţionate şi acţiuni ale unor subiecţi împotriva altora, ameninţând existenţa oamenilor prin acţiuni iresponsabile, riscuri, provocări, dezastre naturale, provocând pagube naturii şi societăţii. Dintr-o parte, ameninţările pot afecta interesele economice ale statului, provoacă schimbări, corecţie în condiţiile instabile ale existenţei sociale. Aceste ameninţări au un impact considerabil asupra formării intereselor economice, stabilirii priorităţilor şi obiectivelor noi.

Din altă parte, interesele economice ajustate influenţează asupra statului, economiei naţionale, structurilor corespunzătoare şi autorităţilor din punct de vedere a deciziilor primite efectiv întru protejarea intereselor economice a societăţii şi personalităţii. Dacă deciziile, primite la toate nivelurile, într-adevăr au un caracter constructiv, atunci putem constata crearea unui mecanism fiabil de implementare a acestor decizii, lucrul care se reflectă pozitiv asupra consolidării securității

economice a țării. Securitatea economică reprezintă starea şi tendinţele dezvoltării sistemului de protecţie a intereselor importante ale structurilor societăţii de la ameninţările interne şi externe.

În același timp, securitatea exprimă un astfel de proces de activitate socială care presupune protecția personalităţii, societăţii și a statului de la diferite tipuri de factori şi condiţii negative, pericole, riscuri și provocări. Vulnerabilitatea politicii economice a statului moldovenesc este corelată, în primul rând, cu identificarea greșită a obiectivelor și mijloacelor în urma erorilor neintenţionate și, în al doilea rând, cu desfășurarea politicii economice, axate pe satisfacerea nevoilor grupurilor concrete de presiuni, acestea aducând prejudiciu la majoritatea agenților economici. Ridicarea nivelului elaborării şi primirii deciziilor economice poate favoriza neutralizarea ameninţărilor de acest gen.

În baza celor spuse mai sus, autorul consideră necesar de ţinut cont de următorii factori care se accelerează la apariţia ameninţărilor, cum ar fi:

1. Ameninţările stimulează contradicţii dintre interesele economice şi necesitatea protejării lor prin forţele şi mijloacele sistemului securităţii economice, în primul rând, devenind o povoară suplimentară asupra bugetului ţării, iar în al doilea rând – devine o sursă de dezvoltare economică durabilă. În ceea ce privește interesele economice, amenințările provoacă necesitatea modificărilor, ajustărilor în strategia dezvoltării economice şi stabilirii priorităților, vizând dezvoltarea indivizilor, societății și a statului.

2. Ameninţările, realizând rolul distructiv în raport cu interesele economice şi securitatea economică a statului, devin un fel de indicii a problemelor în diferite domenii social-economice a statului.

3. Ameninţările contribuie la prognozare mai amplă, elaborare a metodelor de blocare și neutralizare a diferitor tipuri de riscuri, dezastre, factori care pot cauza prejudicii economiei naționale. De menţionat, că pericolul direct al intereselor economice îl provoacă ameninţările economice care încurcă desfăşurarea normală a procesului de reproducere socială, acestea fiind clasificate, în linii generale, ca factorii externi şi interni.

Factorii externi de ameninţare a securităţii economice sunt următorii:

- predominanța exporturilor de materie primă, pierderea pieţelor tradiționale de produse militare și de inginerie;
- dependenţa statului de importul produselor de tipuri multiple, inclusiv şi cele de importanţă strategică, cât şi produse alimentare;
- creşterea datoriei externe;
- controlul insuficient de export, frontiera vamală fiind deschisă;
- subdezvoltarea infrastructurii financiare, organizatorice şi informaţionale moderne întru sprijinirea competitivităţii exportului şi raţionalizării structurii importului;
- subdezvoltarea infrastructurii de transport, ce deserveşte operaţiunile de export-import;
- factorii geopolitici şi de comerţ exterior, cât şi procesele ecologice globale.

Factorii interni de ameninţare a securităţii economice cuprind:

- ♦ reformarea structurală a economiei, moştenită din trecut;
- ♦ competitivitatea redusă a economiei naţionale, cauzată de randamentul bazei tehnologice industriale şi consumul ridicat de energie;
- ♦ nivelul înalt de monopolizare economică;
- ♦ nivelul ridicat al inflaţiei;
- ♦ dezvoltarea insuficientă a infrastructurii, ş.a.

La rândul său, factorii interni influenţează legile referitoare la dezvoltarea ciclică a sistemului economic şi legile modelelor non-ciclice ale dezvoltării. Amploarea și durabilitatea acțiunii primului grup de factori conduc la concluzia că acestea, în anumite condiții, pot avea un impact negativ la nivel macroeconomic și vor constitui o amenințare reală pentru securitatea economică a statului.

În opinia autorului, ameninţările esenţiale ale securităţii economice autohtone le constituie următoarele: restricţionarea cercetărilor fundamentale, dezintegrarea colectivelor de cercetare ştiinţifică şi a birourilor de proiectare de nivel mondial, o scădere bruscă a comenzilor pentru tehnologii înalte și produsele competitive, „exodul creierelor”.

În condiții actuale, spectrul amenințărilor se extinde, securitatea economică a statului poate fi subminată nu doar economic, dar şi prin mijloace militar-politice. Având în vedere prezenţa şi creșterea amenințărilor externe și interne majore, crearea unui sistem eficient pentru asigurarea securităţii economice autohtone reprezintă un interes vital important al statului.

În legătură cu aceasta, se analizează şi justificarea domeniilor prioritare de consolidare a securităţii economice a Republicii Moldova în condiţiile actuale dificile.

În viziunea autorului, perspectiva rezolvării acestei probleme este legată de echilibrul intereselor în triada „individ – societate – stat”, iar elementul-cheie a acesteia constă în interdependenţa intereselor grupurilor influente ale populaţiei („guvernarea elitelor”) care constă în distribuirea şi redistribuirea drepturilor favorabile dintre actorii triadei în raport cu resursele materiale, de muncă, precum și altele.

În ceea ce priveşte Republica Moldova, autorul prevede două modele de perspectivă:

1. Cu o prioritate clară a dominării statului în politică și economie, valoarea acestuia fiind constituită în acumularea experienței de ieşire din zona îngustă a abordării economice care determină integritatea educației naționale, exprimată în politica stabilităţii financiare a statului şi găsirea surselor de dezvoltare durabilă.

2. Cu o anumită preponderenţă a intereselor societăţii, prioritățile actuale ale acestui model fiind în fază incipientă de formare. Deci, este important de identificat imperativele de construcție ale acestuia în vederea formării fundamentelor securității economice a Republicii Moldova.

Autorul menţionează că perioada actuală pentru ţara noastră se caracterizează prin fragmentarea intereselor naționale pe fonul puterilor politice și îmbunătățirii rolului de reglementare a statului în activitatea economică. Actualmente se observă debalansarea intereselor atât dintre stat, business şi societate, cât şi în structurile de afaceri. S-a creat situaţia când dezvoltarea economiei durabile deja nu mai poate fi dirijată pe deplin de către stat. În acest sens, un interes anumit reprezintă surse de amenințări în adresa securității economice, asupra cărora trebuie să fie axată atenţie primordială, cum ar fi: degradarea structurii economice în direcția creșterii ponderii industriei de materii prime; reducerea potenţialului tehnico-științific şi activităţii inovaţionale şi investiționale; fragmentarea sectorului agricol; diminuarea nivelului intelectual şi de educație a populației; exodul profesioniștilor cu înaltă calificare în străinătate.

Autorul consideră că perspectiva de contracarare a ameninţărilor menţionate mai sus trebuie să presupună un complex esenţial de măsuri care să cuprindă următoarele direcţii de stabilire a intereselor actorilor pe scena economică:

- ✓ important este de efectuat evaluarea selectivă (justificată economic) a afacerilor majore după utilitatea direcțiilor de bază ale activității lor în ceea ce privește interesele naționale. Preponderentă este poziţia de promovare şi dezvoltare a producţiei, orientate spre piaţa internă cu funcţia de substituire a importului;

- ✓ pentru reproducerea echilibrată a dezvoltării economice durabile a statului este extrem de important ridicarea nivelului de trai al populaţiei, definit în mod obiectiv. De asemenea, nivelul mediu al salariului ar trebui să se bazeze pe rata de creștere a productivității muncii, dotarea tehnică și tehnologică, acestea constituind obiectivul principal al afacerilor;
- ✓ o problemă primordială al asigurării securităţii economice constă în sprijinul financiar al capacităţii de apărare și cursului de dezvoltare economică inovaţional-investiționale a țării întru transferarea potențialului productiv al Republicii Moldova de la standarde calitative sovietice la cele europene;
- ✓ este necesară consolidarea obiectivă a rolului societăţii civile în alegerea direcţiilor de dezvoltare a ţării. Autorul consideră, că este inacceptabilă continuarea greşelilor strategice anterioare în politicile şi strategiile statului, în special în alegerea modelului economic de dezvoltare durabilă.

În concluzie putem menţiona că din analiza amenințărilor securității economice a țării, rezultă, că principalul mijloc de prevenire și eliminare a lor este activitatea intensă a organelor autorităților publice la toate nivelurile.

Suportul financiar, pentru executarea acestor activități îndreptate contra amenințărilor din sfera securității economice, trebuie să fie asigurat din bugetul de stat.

Structura activității legate de asigurare a securității economice a statului prezintă o combinare complexă a diferitor elemente, care se află într-o legătură constantă între ele și în dezvoltare continuă a obiectivelor, mijloacelor și rezultatelor ei.

Pentru ridicarea nivelului securităţii economice atât interne, cât şi a celei externe, sunt necesare schimbări calitative începând de la conducerea statului, restabilirea autorității muncii creative, socializarea relațiilor de producție, schimbări esenţiale sociale în echilibrul intereselor și instituțiilor din lanțul „elita politică – mediul de afaceri - societate civilă”.

Recomandări pentru Guvernul Republicii Moldova:

- Simplificarea procedurilor de înregistrare și de operare ale afacerilor.
  - Eradicarea controalelor organelor de resort asupra antreprenorilor. Acest fapt trebuie să elibereze, în special, businessul mic și mijlociu de presiune administrativă. Plus, aceasta trebuie să descurajeze așa numita corupție mică.
  - Relațiile mediul de afaceri – stat trebuie sa fie bazate pe proceduri și principii simple și clare. Aceste proceduri trebuie să fie simple și convenabile, în primul rând pentru mediul de afaceri.
  - Deoarece cultura corporativă este foarte slabă, trebuie să se pună accent pe inițiativă și activitatea individuală și businessul mic. Având în vedere că resursele ale acesteib categorii de antreprenori sunt foarte limitate, și deseori ei nu au angajați, interferența statului în activitatea acestei categorii de antreprenori trebuie să fie minimă. Plata unei taxe rezonabile către stat, este mai bună ca șomajul sau activitatea în cadrul economiei tenebre.
- Reducerea numărului de angajați din sectorului public.
  - Taxele pentru mediul de afaceri trebuie sa fie minime. Pentru a contrabalansa bugetul public, trebuie efectuată optimizarea numărului de angajați din sectorul public. Aceștia trebuie să fie motivați să se alăture sectorului de afaceri fie ca antreprenori sau angajați.

- Reducerea deficitelor bugetare, optarea pentru o politică monetară balansată, descreșterea nivelului de îndatorare. Acest fapt este important pentru reziliența economică.
- Efectuarea reformei teritorial-administrative. Numărul de primării este foarte mare comparativ cu numărul populației și potențialul tehnologic de administrare. Acest număr mare duce la cheltuieli ineficiente și stagnare economică.

- Promovarea comerțului exterior și a investițiilor străine prin crearea de parteneriate cu alte țări și organizații internaționale.
  - Optimizarea sectorului de producere după principiul avantajelor comerciale comparative, dar, și dezvoltarea domeniilor ce înregistrează valoare adăugată ridicată.
- Sprijinirea integrării europene a țării prin îndeplinirea reformelor necesare și promovarea valorilor europene în societate.
- Îmbunătățirea accesului la servicii medicale de calitate pentru toți cetățenii, prin modernizarea infrastructurii medicale și asigurarea de echipamente medicale moderne.
- Eradicarea corupției la toate nivelele.
- Promovarea inovației și a tehnologiilor de vârf.
- Creșterea transparenței financiare în sectorul public. Îmbunătățirea eficienței cheltuielilor publice.
- Îmbunătățirea infrastructurii:
  - Ameliorarea infrastructurii rutiere pentru a reduce costurile de transport.
  - Reorganizarea căilor ferate, investiții în vagoane de tip container. Calea ferată trebuie să fie integrată în lanțurile logistice Marea Neagră-Dunăre-Marea Baltică. Altfel, ea poate devine o povară bugetară.

Referințe bibliografice

1. Global Risks 2015 - Ten Edition. http: // www. weforum.org / reports/global-risks - 2015-ten-edition
2. Raport “Moldova Remittances Study”. Coordinator: International Organization for Migration (IOM), International Monetary Fund (IMF), European Commission Food Security Program. Bruxell: CBS AXA, 2013. 48 p.
3. Securitatea economică a Moldovei: o privire în secolul XXI.http://www.expert-grup. org
4. Глазьев С. За критической чертой. В: Интер линк, №3. Нью-Йорк: Interlink Media Rebrands 2016, с.84-91
5. Sistemul de securitate internațională economică regională (aspect teoretic și metodologic al problemei) // Economie și Sociologie: jurnal științific-teoretic, Chișinău: Institutul de Cercetări Economice al Academiei de Științe a Republicii Moldova. – 2003
6. Сигов В., Смирнов А. Теневая экономика: генезис, современные тенденции, стратегия и тактика вытеснения из национального хозяйства России. Санкт-Петербург: Книжный дом, 2011, с.46-58
7. Аверьянов М. Энциклопедический словарь. Москва: МКУ, 2003. 314 с.

8. Экономическая безопасность государства и регионов[Текст]: Учебное пособие/ В. В. Криворотов; А. В. Калина; Н. Д. Эриашвили.-М.: Юнити-Дана, 2014 . – 352с. – ISBN 978-5- 238-01947-5
9. Финансовая безопасность государства. Проблема управления рисками [Текст] А. Н. Литвиненко; Т. Ю. Феофилова; А. С. Воротнев. – М.: Знание, 2009. – 216 с.- ISBN 5-7320- 0934-5.

CZU: 347.91/.95:347.63 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.21**

”DREPTUL PRIVIND ÎNCREDINȚAREA” ÎN CADRUL PROCEDURII DE ÎNAPOIERE SAU EXERCITARE A DREPTULUI DE VIZITARE A COPILULUI

"THE RIGHT OF CUSTODY" IN THE RETURN PROCEDURE OR EXERCISE THE CHILD VISITATION RIGHT

VRABIE Dina,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0009-0009-4486-4728,
E-mail: vrabiedina1993@gmail.com

Procedura de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului, reprezintă o procedură specială, prevăzută de Codul de procedură civilă al RM, precum și de alte instrumente internaționale, care este aplicabilă în cazurile unei deplasări sau rețineri ilicite a copilului.

Articolul 3 din Convenția de la Haga din 25.10.1980 prevede că deplasarea sau reținerea unui copil se consideră ilicită când are loc prin violarea unui drept privind încredințarea [1, art. 3], cu respectarea onor condiții.

Tocmai din acest considerent, interes deosebit la stabilirea faptului dacă a fost sau nu deplasarea sau reținerea ilicită, prezintă determinarea cui îi aparținea dreptul privind încredințarea în momentul deplasării sau reținerii copilului.

Noțiunea de „drept de încredințare” trebuie evaluată în conformitate cu legislația statului în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înainte de îndepărtarea sa. Dacă copilul locuiește în Franța, acesta va fi evaluat conform legislației franceze. În schimb, dacă ar avea reședința pe teritoriul altui stat membru, ar fi oportun să se pună în discuție legea acelui stat [9].

În acest sens, articolul 15 din Convenția de la Haga din 19 octombrie 1996, precum și articolul 61 din Regulamentul Bruxelles II Bis, precizează că legea aplicabilă răspunderii părintești este cea a statului de reședință obișnuită a copilului. Este necesar să se facă referire la legea acestui stat pentru a stabili dacă a existat o încălcare a unui drept de custodie (încredințare) în cazul ne-înapoierii copilului [9].

Potrivit prevederilor Convenției de la Haga din 1980, dreptul privind încredințarea include dreptul cu privire la îngrijirile cuvenite persoanei copilului și, îndeosebi, acela de a hotărî asupra locului reședinței sale [1, art. 5 lit. a)].

Legislația Republicii Moldova nu operează cu termenul de ”drept privind încredințarea”, în schimb Codul familiei utilizează termenul de ”stabilire” sau ”determinare a domiciliului copilului”. Din prevederile Codului Familiei al RM reiese că, dacă nu există un acord între părinți sau dacă un acord în acest sens ar contravine intereselor copilului, instanța de judecată va trebui să se expună asupra stabilirii cu cine dintre părinți vor locui copiii minori după divorț, indiferent de faptul dacă au indicat părțile această solicitare în cererea sa sau nu [2, art. 38 alin. (2)].

Prin urmare, domiciliul copilului nu poate rămâne a fi stabilit în mod tacit cu ambii părinți după separarea acestora. Însă, domiciliul copilului poate fi stabilit la ambii părinți, care nu locuiesc

împreună, în situația în care aceștia au indicat printr-un acord comun asupra aspectului dat, și acest acord nu contravine intereselor sau drepturilor copilului.

Există cazuri în care domiciliul copilului este stabilit separat la unul dintre părinți. Instanța de judecată în lipsa acordului părinților, și în situația când copilul care a împlinit vârsta de 14 ani refuză să aleagă cu cine vrea să locuiască, va decide asupra stabilirii domiciliului copilului reieșind din atașamentul copilului față de fiecare dintre părinți, față de frați și surori, vârsta copilului, calitățile morale ale părinților, relațiile existente între fiecare părinte și copil, posibilitățile părinților de a crea condiții adecvate pentru educația și dezvoltarea copilului [3, art. 63 alin. (2)].

Atragem atenția asupra faptului că, Codul civil al României la fel conține prevederi referitoare la ”locuința copilului” în cazul părinților care nu locuiesc împreună, prevederi ce pot fi asociate cu reglementările legislației RM referitoare la ”stabilirea domiciliului copilului”. Astfel, dacă părinții nu locuiesc împreună, aceștia vor stabili, de comun acord, locuința copilului, iar în caz de neînțelegere între părinți, instanța de tutelă hotărăște. Locuința copilului, nu poate fi schimbată fără acordul părinților decât în cazurile prevăzute expres de lege [5, art. 496]. Dacă afectează exercițiul autorității sau al unor drepturi părintești, schimbarea locuinței copilului, împreună cu părintele la care locuiește, nu poate avea loc decât cu acordul prealabil al celuilalt părinte [5, art. 497].

La aspectul dat, ne confruntăm cu o neclaritate: putem oare pune semnul egalității între termenul de ”drept privind încredințarea” și ”stabilirea domiciliului copilului”? În urma studiului efectuat, am putea constata că acești doi termeni, deși creează o stare de confuzie, oferă totuși o întindere diferită a drepturilor pentru părinți. Dreptul privind încredințarea include, pe lângă dreptul de a purta de grijă copilului, de asemenea și pe cel de a hotărî asupra reședinței copilului, ceea ce nu se încadrează în facultățile ce aparțin acelui părinte cu care a fost stabilit domiciliul copilului. Recunoaștem că în procesul cercetării, am sesizat că legislația națională, cât și jurisprudența națională, identifică acești doi termeni ca fiind identici.

Această interpretare permite părintelui cu care a fost stabilit domiciliul copilului, să considere, în mod eronat, că posedă mai multe drepturi decât celălalt părinte, inclusiv dreptul de a modifica locul domiciliului copilului fără încuviințarea celui de-al doilea.

Revenind însă la subiectul abordat ab initio, constatăm că conform legislației Republicii Moldova, putem califica ca deplasare ilicită situația când:

1. copilul a fost scos de pe teritoriul țării cu scopul ca acesta să fie stabilit peste hotarele acesteia, în absența consimțământului celuilalt părinte;

2. unul dintre părinți, refuză să restituie copilul în statul reședinței sale obișnuite, în urma părăsirii hotarelor țării împreună cu acesta, pentru o perioadă scurtă de timp, în scopuri medicale sau pentru o vacanță.

Astfel, potrivit prevederilor art. 1 alin. (2) al Legii cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova: ”Minorii au dreptul de a ieși și de a intra în Republica Moldova numai însoțiți de unul dintre reprezentanții lor legali sau de un însoțitor, desemnat prin declarație de către reprezentantul legal a cărui semnătură se legalizează de notar sau de alte persoane abilitate prin lege cu astfel de funcție. În declarație se indică scopul călătoriei, durata acesteia și țara de destinație.” Iar potrivit alin. (4) din art. 1 al aceleiași legi: ”în cazul în care minorul își stabilește domiciliul în străinătate, este necesar consimțământul, exprimat prin declarație, al ambilor părinți ale căror semnături se legalizează de notar sau de alte persoane abilitate prin lege cu astfel de funcție, iar în cazul altor reprezentanți legali- consimțământul acestora, exprimat prin decizia autorității tutelare teritoriale” [4, art. 1, alin. (4)].

Aceste prevederi într-o oarecare măsură elucidează neclaritățile, căci dacă sensul termenului de ”drept privind încredințarea” ar egala cu cel de ”stabilire al domiciliului copilului”, nu ar fi fost necesar acordul celuilalt părinte pentru schimbarea domiciliului copilului peste hotarele țării. Legislația națională ne sugerează că acordul celuilalt părinte în asemenea cazuri este obligatoriu, iar Convenția de la Haga din 1980, pe care RM a ratificat-o în anul 1998, spune că dreptul privind încredințarea include îndeosebi, dreptul de a hotărî asupra locului reședinței copilului [1, art. 5 lit. a)]. În urma cercetării comparative a drepturilor pe care le generează fiecare din termenii analizați, conchidem asupra faptului că ”dreptul privind încredințarea” oferă prerogative mai largi.

În măsura în care legislația RM este mai rezervată în ceea ce privește reglementările la capitolul dreptului privind încredințare copilului, putem apela la prevederile legislației României, care pe lângă prevederile referitoare la ”locuința copilului”, operează cu termenul de ”autoritate părintească”. Acest termen este mai larg decât cel de stabilire a domiciliului copilului cu unul dintre părinți, și reprezintă ”ansamblul de drepturi și îndatoriri care privesc atât persoana, cât și bunurile copilului...”[5, art. 483 alin. (1)]. Relevat este faptul că, chiar și după divorț, autoritatea părintească asupra copilului rămâne a fi exercitată de ambii părinți, cu excepția situațiilor în care instanța hotărăște altfel [5, art. 397]. La prima vedere ar părea că după modul de abordare, termenul de ”autoritate părintească” este mai apropiat celui de ”drept privind încredințarea”.

Această abordare o regăsim și la unii cercetători din România, care sunt de părerea că ”noțiunile de „încredințare” și „răspundere părintească” sunt, din perspectiva problemei analizate, asemănătoare și pot reprezenta, în linii mari, un corespondent al noțiunii de „autoritate părintească” din legislația română” [7].

La acest capitol urmează să intervenim cu o concretizare, astfel încât, potrivit prevederilor Regulamentului Bruxelles IIb, „răspundere părintească” înseamnă ansamblul drepturilor și obligațiilor conferite unei persoane fizice sau unei persoane juridice în temeiul unei hotărâri, al unui act cu putere de lege sau al unui acord în vigoare privind persoana sau bunurile unui copil, inclusiv încredințarea și dreptul de vizită [2, art. 2 alin. (2)]. Aceasta înseamnă că termenul de ”drept privind încredințarea” este absorbit, și respectiv încorporat în sensul celui de ”răspundere părintească”, care la rândul său se prezintă a fi analogul ”autorității părintești”.

Considerăm oportun să enumerăm cazurile în care ”autoritatea părintească”, în sensul legislației României, este exercitată de către unul dintre părinți, și anume: dacă unul dintre părinți este decedat, declarat mort prin hotărâre judecătorească, pus sub interdicție, decăzut din exercițiul drepturilor părintești sau dacă, din orice motiv, se află în neputință de a-și exprima voința, celălalt părinte exercită singur autoritatea părintească [5, art. 507].

Aceleași ipostaze pot fi atribuite și dreptului privind încredințarea, și prin urmare, nu va fi posibilă invocarea unei deplasări sau rețineri ilicite, în temeiul încălcării unui drept privind încredințarea, în cazurile în care unul dintre părinți:

1. este decedat;

2. este declarat decedat prin hotărâre judecătorească;

3. este pus sub interdicție (persoana care nu are discernământ necesar pentru a-și îngriji interesele sale);

4. este decăzut din drepturi părintești;

5. din alte motive se află în imposibilitate de a-și exprima voința (boală gravă, dispariție ș.a.).

Fiind stabilite cazurile în care nu va putea fi invocată o ne-înapoiere în temeiul încălcării unui drept privind încredințarea, urmează să identificăm situațiile în care vom fi în prezența încălcării acestuia. La caz, va fi relevantă circumstanța care indică asupra faptului că părintele este titular exclusiv sau cotitular al exercitării dreptului privind încredințarea.

Faptul că părintele reclamant are calitatea de co/titular al răspunderii părintești este o situație juridică, ce poate fi dovedită cu acte.

Calitatea poate să rezulte dintr-o:

a. „hotărâre judecătorească sau administrativă", „atribuire de plin drept" sau „dintr-un acord în vigoare potrivit dreptului acelui stat" – conform Convenției;

b. „hotărâre judecătorească", „act cu putere de lege" sau „acord în vigoare în temeiul legislației statului membru" – conform Regulamentului (CE) nr. 2201/2003. Prin „hotărâre judecătorească" se înțelege orice hotărâre de divorț, de separare de drept sau de anulare a unei căsătorii, precum și orice hotărâre judecătorească privind răspunderea părintească pronunțată de o instanță judecătorească a unui stat membru, oricare ar fi denumirea hotărârii, inclusiv termenii „decizie", „sentință" sau „ordonanță"; respectiv,

c. „hotărâre", „atribuire de plin drept" „atribuire printr-un acord în vigoare conform dreptului statului membru" – conform Regulamentului (UE) nr. 1111/2019. Acest Regulament definește noțiunea de hotărâre ca fiind „o hotărâre a unei instanțe dintr-un stat membru, inclusiv o decizie, o sentință sau o ordonanță, prin care se pronunță divorțul, separarea de drept sau anularea unei căsătorii sau care privește materia răspunderii părintești" [7].

Există, însă, situații în care dovada nu se poate face cu astfel de acte, ele nefiind întocmite, caz în care părintele reclamant va trebui să facă dovada calității sale ca efect al legii – adică o atribuire de plin drept, în virtutea calității sale de părinte – cum este cazul părinților căsătoriți. În acest tip de cauze, situația este, de regulă, destul de clară atunci când copilul deplasat a rezultat dintr-o relație de căsătorie. Într-o astfel de circumstanță, răspunderea părintească revine, de regulă, în comun celor doi părinți [7].

În aceiași ordine de idei, remarcăm că în urma studierii unor hotărâri judecătorești naționale, identificăm poziția total greșită a instanței de judecată în unele cauze, în măsura în care aceasta nu califică ca încălcare a dreptului privind încredințarea situația în care unul dintre părinți refuză înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite, motivând hotărârea sa prin faptul că "părinții exercită autoritatea părintească în comun asupra copilului și niciunul din părinți nu deține dreptul de încredințare asupra minorului atestat printr-un act" [6, p.76]. Tocmai pentru că părinții exercită în comun autoritatea părintească asupra copilului, un refuz de a înapoia copilul în statul reședinței obișnuite a acestuia, deja reprezintă prin sine o încălcare a dreptului privind încredințarea.

În momentul în care unul dintre părinți a deplasat ilicit sau a reținut ilicit copilul peste hotarele țării, iar dreptul privind încredințarea nu îi aparținea în exclusivitate doar lui, adică era exercitat împreună cu celălalt părinte, suntem în prezența unei ne-înapoieri unde este aplicabilă procedura de înapoiere sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului.

Un alt subiect controversat la acest capitol, privește disputele referitoare la faptul dacă poate invoca deplasarea sau reținerea ilicită persoanei, căreia îi aparține dreptul de vizitare. La caz, este necesar să concretizăm că dreptul de vizitare include dreptul de a duce copilul pentru o perioadă limitată de timp în alt loc decât cel al reședinței sale obișnuite [1, art. 5 lit. b)].

Regulamentul Bruxelles IIb prevede că în unele sisteme juridice care mențin termenii „încredințare" și „vizită", este posibil ca părintele căruia nu i s-a încredințat minorul să aibă în fapt

responsabilități importante în ceea ce privește decizii referitoare la copil care depășesc sfera unui simplu drept de vizită [2, p.18].

De această idee se conduc și unii autori, remarcând faptul că întinderea drepturilor pe care le deține persoana ce este titular al dreptului de vizită variază de la stat la stat, în dependență de reglementările interne [8].

La fel există și state, în care un părinte are dreptul exclusiv privind încredințarea, iar celălalt are doar dreptul de vizită, însă acesta își păstrează în continuare dreptul de veto la îndepărtarea copilului de pe teritoriul țării de jurisdicție. Dreptul de veto poate fi acordat prin lege, prin hotărâre judecătorească sau printr-un acord între părinți. În acest caz există o împărțire a opiniei judecătorești, referitor la faptul dacă un astfel de drept de vizită, combinat cu dreptul de veto, poate fi considerat drept privind încredințarea în scopurile Convenției. Majoritatea jurisprudenței susțin opinia potrivit căreia chiar și acesta poate fi considerat ca reprezentând un drept privind încredințarea. Aceasta înseamnă că un părinte căruia îi aparține dreptul de vizită poate, din cauza dreptului de veto, să inițieze o procedură judiciară în temeiul Convenției și să ceară înapoierea copilului în țara în care are reședința obișnuită. Opinia opusă spune că aceasta constituie o utilizare necorespunzătoare a mecanismului de înapoiere, care nu a fost destinată ca pârghie de susținere a drepturilor de vizită. [8].

Republica Moldova, datorită prevederilor sale naționale, se alătură statelor care oferă drepturi egale persoanei cu care a fost stabilit domiciliul copilului, și persoanei care exercită dreptul de vizitare. Astfel, potrivit Codului Familiei al RM, părinții au drepturi și obligații egale față de copii, indiferent de faptul dacă copiii sunt născuți în căsătorie sau în afara ei, dacă locuiesc împreună cu părinții sau separat [3, art. 58 alin. (1)]. Desfacerea căsătoriei părinților, nulitatea ei sau traiul separat al acestora nu afectează drepturile copilului. În cazul când părinții au domiciliul separat, copilul are dreptul să comunice cu fiecare dintre ei [3, art. 52 alin. (1)].

În mod rațional, persoana cu care a fost stabilit domiciliul copilului are un privilegiu, și acesta constă în dreptul cu privire la îngrijirile cuvenite persoanei copilului, însă atunci când se pune problema schimbării domiciliului copilului peste hotarele țării, persoana ce are dreptul de vizitare își păstrează prerogativa de a se opune acestei permutații, și a recurge în caz de necesitate la procedura de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite.

Generalizând cele expuse anterior, identificăm trei categorii de drepturi pe care le pot exercita părinții în raport cu copiii lor:

1. Autoritatea părintească (răspunderea părintească);
2. Dreptul privind încredințarea;
3. Stabilirea sau determinarea domiciliului copilului (locuința copilului).

Sensul termenului de autoritate părintească este mai larg decât cel de drept privind încredințarea, datorită întinderii drepturilor pe care le generează fiecare dintre acestea, astfel încât presupune: dreptul cu privire la îngrijirile cuvenite persoanei copilului, dreptul de a decide asupra bunurilor copilului, drepturile ce țin de educarea copilului ș.a., prevăzute de art. 60 Codul familiei al RM.

La rândul său, ”dreptul privind încredințarea” are o conotație mai largă decât ”stabilirea” sau ”determinarea domiciliului copilului”, incluzând dreptul cu privire la îngrijirile cuvenite persoanei copilului, cât și dreptul de a decide asupra domiciliului copilului.

”Stabilirea” sau ”determinarea domiciliului copilului” se rezumă la dreptul cu privire la îngrijirile cuvenite persoanei copilului. La caz, este limitat dreptul de a decide asupra domiciliului copilului, îndeosebi atunci când se are în vedere stabilirea domiciliului copilului peste hotarele țării.

Deducem că dreptul privind încredințarea copilului reprezintă o categorie separată de drepturi, care nu își regăsește locul printre reglementările RM, însă se resimte considerabil necesitatea încorporării acestuia în legislația națională, în scopul excluderii obscurității.

Concluzionăm asupra faptului că, atât timp cât părinții exercită în comun autoritatea părintească, ghidându-ne de principiul cel ce poate mai mult poate și mai puțin, dreptul privind încredințarea la fel este exercitat în comun. În aceste cazuri nici unul dintre ei nu este în drept să schimbe reședința obișnuită a copilului, în lipsa acordului celuilalt părinte.

În aceeași ordine de idei, venim cu recomandări privind îmbunătățirea legislației Republicii Moldova în materia dreptului privind încredințarea copilului. Astfel, Codul Familiei al RM urmează să introducă în textul său și să definească noțiunea de drept privind încredințarea copilului, indicând asupra specificului acestuia în raport cu stabilirea domiciliului copilului. La fel, Codul Familiei urmează a fi completat cu norme care ar reglementa procedura de schimbare a domiciliului copilului într-o altă localitate fără acordul celuilalt părinte, care este în egală măsură titular al dreptului privind încredințarea, fie asta chiar și în interiorul aceluiași stat.

Bibliografie

Acte normative internaționale:

1. Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118015&lang=ro, accesat la 20.01.2024;
2. Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare), disponibil pe https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/ALL/?uri=CELEX%3A32019R1111, accesat la 18.01.2024;

Acte normative naționale:

3. Codul Familiei al RM din 26.10.2000, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112685&lang=ro, accesat la 02.01.2024;
4. Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova din 09.11.1994, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=87522&lang=ro, accesat la 04.01.2024;

Acte normative ale României:

5. Codul civil al României din 01.10.2011, disponibil pe https://lege5.ro/gratuit/gi2tsmbqhe/autoritatea-parinteasca-codul-civil?dp=gu3dmnbygizds, accesat la 02.01.2024;

Jurisprudența națională:

6. Hotărârea Judecătorie Chișinău sediul Centru din 08.07.2019, disponibil pe https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2573c7d7-844d-4a86-90be-aaf3f6ee671f, accesat la 22.02.2024;

Articole și lucrări științifice:

7. Diana-Flavia Barbur, Aspectele civile ale răpirii internaționale de copii, Teorie și practică, 2019, https://www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/aspectele-civile-ale-rapirii-internationale-de-copii-barbur-extras.pdf, accesat la 02.02.2024;
8. Jana Glogarová, Lenka Kulhánková, Radka Suchá, THEMIS Initial Training International Competition, Romanian National Institute of Magistracy 2008, International Child Abduction: Legal Regulation and Practice of Czech Courts, International Judicial Cooperation in Civil Matters, https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/lisbonnetwork/Themis/Civil/Paper1_en.pdf, accesat la 02.02.2024;
9. Le cabinet d'avocat de Maître Dominique PONTE, Enlevement international d'enfant – la procedure de retour de l'enfant 04.01.2019, https://www.avocat-ponte.com/enlevement-international-d-enfant-----la-procedure-de-retour-de-l-enfant_ad152.html, accesat la 03.02.2024.

CZU: 343.59 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.22**

DELIMITAREA INFRACȚIUNII DE DEZORDINI ÎN MASĂ DE INFRACȚIUNE DE VANDALISM

THE DISTINCTION BETWEEN THE CRIME OF MASS DISORDER AND THE CRIME OF VANDALISM

CHEPESTRU Ana-Maria,
Academia „Ştefan cel Mare" a MAI,
ORCID: 0000-0002-2988-8440
e-mail: anamaria.1996@mail.ru

Rezumat

Având în vedere activitatea organelor de urmărire penală, se atestă că, în procesul de încadrare juridică a infracțiunii de dezordini în masă pot apărea anumite neclarități și imprecizii. Acest deziderat este determinat de faptul că infracțiunea de dezordini în masă poate fi confundată cu infracțiunea de vandalism, reieșind din valorile sociale la care se atentează prin comiterea actului infracțional. În acest sens, este oportună realizarea unei analize ample cu referire la delimitarea infracțiunilor în cauză or, identificarea asemănărilor și deosebirilor dintre cele două infracțiuni are un caracter indispensabil în asigurarea încadrării juridice juste faptei prejudiciabile.

***Cuvinte-cheie**: dezordini în masă, huliganism, asemănări, deosebiri, încadrare juridică*

Summary

Since the proclamation of the independence of the Republic of Moldova on 27 August 1991, the authorities responsible for the defense, maintenance and restoration of public order and security have undeniably evolved and made great progress. With social evolution, the number of interferences in social relations regarding public security and public order has increased. This raises the possibility of the crime of mass disorder. An analysis of existing judicial practice shows that, in most cases, perpetrators are convicted of organizing or directing mass disorder under Article 285 paragraph (1) of the Criminal Code.

***Keywords**: public order and security, interference, organisation, leadership, mass disorder etc.*

Introducere. Actualmente, în Republica Moldova se observă extinderea numărului de încălcări contra securității publice şi a ordinii publice, având la bază o serie vastă de cauze. Respectarea acestei valori sociale are un rol fundamental într-un stat democratic, iar prioritizarea acesteia este foarte importantă. De aceea, securitatea şi ordinea publică constituie un segment distins în politica de reformare a statului. În acest sens, a fost aprobată Hotărârea Guvernului nr. 913/2022 cu privire la aprobarea Programului de ordine şi securitate publică pentru anii 2022 – 2025, care are drept obiectiv general creşterea siguranţei în toate mediile de activitate ale populaţiei, cu respectarea abordării bazate pe drepturile omului în procesul de livrare a serviciilor de ordine şi securitate publică.

Capitolul XIII din Codul penal distinge mai multe infracțiuni, care aduc atingere directă acestei valori sociale. Se specifică că, privite per ansamblu, infracțiunile din această categorie se aseamănă mult, însă fiind analizate în parte, prin prisma multiplelor detalii ce le caracterizează, se evidențiază deosebiri esențiale între ele. Anume diferențele oferă un caracter particular acestor infracțiuni, fiind posibilă justa calificare juridică a încălcărilor contra securității publice și a ordinii

publice. Astfel, prezenta cercetare are drept scop realizarea unui paralelism între două infracțiuni din același domeniu, și anume un studiu comparativ între infracțiunea de dezordini în masă și infracțiunea de vandalism.

Metode aplicate și materiale utilizate. Întru atingerea scopului cercetării, în calitate de metodă de bază, a fost utilizată metoda comparativă, care a făcut posibilă determinarea elementelor asemănătoare și a celor diferențiate dintre infracțiunea de dezordini în masă și infracțiunea de vandalism. Concomitent, s-a pus accent pe metoda logică (bazată pe inducție, deducție, generalizare şi specificare a subiectului în cauză) și pe metoda interpretativă.

Totodată, în procesul de cercetare, a fost consultat cadrul normativ în domeniul abordat, precum și culegerile de manuale, lucrările și articolele științifice ale specialiștilor din sfera penală.

Rezultate obținute și discuții. *Ab initio,* se menționează că fapta de dezordini în masă este incriminată la art. 285 din Codul penal, iar fapta de vandalism – la art. 288 din Codul penal. Având în vedere conținutul normelor prenotate, se remarcă că procedura de delimitare între cele două infracțiuni urmează a fi realizată în funcție de anumite criterii, având în vedere raționamentele ce succed.

1. Un prim criteriu delimitativ dintre infracțiunile analizate va fi analizat având la bază explicația noțiunilor faptelor ilicite respective, care sunt explicate de către legiuitor sau, după caz, de către doctrinari. Prin urmare, se relevă că la art. 288 din Codul penal se regăsește definirea expresă a noțiunii de vandalism, însă la art. 285 din Codul penal, legiuitorul purcede direct la incriminarea celor trei variante-tip ale dezordinilor în masă. Potrivit art. 288 alin. (1) din Codul penal, vandalismul constă în pângărirea edificiilor sau a altor încăperi, precum şi nimicirea bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice [1].

Concomitent, din analiza doctrinei, se atrage atenția că vandalismul reprezintă o formă de manifestare a comportamentului agresiv al persoanei însoţit de nesupunere faţă de regulile etice şi morale existente într-o societate. Acesta se exprimă prin pângărirea edificiilor sau a altor încăperi, nimicirea bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice, precum şi pângărirea sau nimicirea bunurilor ce prezintă o valoare istorică, culturală sau religioasă [4, p. 66].

Întrucât, noțiunea de dezordini în masă este deslușită doar la nivel de doctrină, se punctează că literatura de specialitate susține că dezordinile în masă constituie un fenomen social negativ, care se materializează prin exprimarea de către societate a opiniilor negative față de activitatea autorităților ce reprezintă puterea de stat. De regulă, dezordinile în masă implică comiterea activității criminale din partea unei gloate de oameni și se înfăptuiește prin încălcarea în masă a ordinii publice. În asemenea situație, se creează premise prielnice de atentare la obiectul juridic material al infracțiunii, la caz, corpul și bunurile persoanei.

Autorul V.T. Achimov, deslușește noțiunea de dezordine în masă drept o infracțiune penală care implică un pericol public uriaș, deoarece este în mod inerent spontană și imprevizibilă și aduce atingere interesului public. În viziunea sa, aceasta este privită în calitate de infracțiune penală care comportă un mare pericol pentru societate, deoarece este de natură spontană și imprevizibilă și încalcă multe dintre cele mai importante obiecte protejate de dreptul penal. Toate acestea fac ca revoltele în masă să fie una dintre cele mai periculoase infracțiuni împotriva securității publice, care necesită ca agențiile de aplicare a legii să stabilească cu atenție toate elementele infracțiunii necesare pentru urmărirea penală și pedepsirea persoanelor vinovate de comiterea acesteia.

Pe de altă parte, autorul V. N. Grigoriev a încercat să determine dezordinile în masă, ca fiind acțiuni intenționate, săvârșite de o grupare de oameni – mulțime, care atentează la ordinea și

securitatea publică și este însoțită de pogromuri, incendieri, distrugeri de bunuri, precum şi de opunere de rezistență violentă sau armată reprezentanților autorităților [5, p. 152].

2. Al doilea criteriu de delimitare a infracțiunilor dezordini în masă și vandalism îl constituie obiectul juridic al infracțiunii, care este similar pentru ambele. Reieșind din faptul că infracțiunile cercetate fac parte din Capitolul XIII din Codul penal, obiectul juridic generic al acestora îl constituie relațiile sociale din domeniul ordinii și securității publice.

Per general, se consideră că obiectul juridic special al acestor infracțiuni este identic și îl reprezintă ordinea și securitatea publică. Consecutiv, se remarcă că obiectul juridic special al faptelor prenotate este de natură complexă, adică include atât obiect juridic principal, cât și secundar. De aici, se atestă că obiectul juridic principal este comun pentru ambele fapte ilicite, iar în legătură cu obiectul juridic special secundar apare o diferență. Or, obiectul juridic special secundar al infracțiunii de dezordini în masă este reprezentat de valorile sociale care apără sănătatea, integritatea corporală a persoanelor, precum și plenitudinea bunurilor acestora, iar obiectul juridic special secundar al infracțiunii de vandalism include toate relațiile și valorile sociale, care se referă la proprietatea publică, virtutea și acuratețea publică, utilitatea și funcționalitatea persoanelor juridice de drept public și privat și a transportului public.

Se specifică că unii doctrinari menționează că securitatea publică în esență diferă de ordinea publică, susținând teoria potrivit căreia infracţiunea de dezordini în masă prevăzută la alin. (2) art. 285 din Codul penal este o veritabilă faptă menită să lezeze securitatea publică, nu însă ordinea publică. În contrast, infracţiunea de huliganism atentează la relaţiile sociale aflate în derivaţie organică cu ordinea publică, nu însă cu sănătatea publică.

De fapt, huliganismul este exemplul clasic de infracţiune contra ordinei publice. Securitatea publică reprezintă starea de fapt inerentă unui grup de persoane sau unei colectivităţi întregi menită să asigure liniştea în sânul societăţii, precum şi protecţia necesară a tuturor drepturilor şi intereselor membrilor grupului sau ale întregii colectivităţi împotriva diverselor influenţări ilegale parvenite din mediul intern sau cel extern. Comparativ cu ordinea publică, securitatea publică este lezată prin fapte răsunătoare, de o mare anvergură; or, tocmai asemenea fapte pot atenta la securitatea unei întregi societăţi (colectivităţi), dar nu asupra unei persoane privite în mod individual [6. p. 33].

Securitatea publică este o categorie socială complicată, pentru care nici până în prezent nu a fost elaborată o concepție unică. Prin securitate publică, se înțelege un sistem de reguli care asigură ocrotirea celor mai importante valori ale persoanei, valori materiale și spirituale ale societății, autoritatea puterii oficiale, precum și suveranitatea și inviolabilitatea teritorială a țării. Ordinea publică reprezintă un sistem de reguli de conviețuire socială, funcționarea normală a organelor de stat sau obștești, precum și relațiile sociale dintre cetățeni în toate domeniile activității sociale, acceptate de societate [2, p. 35].

Este de menționat că obiectul material al infracțiunilor de dezordini în masă și vandalism diferă, însă au un element comun, or, în cazul dezordinilor în masă, acesta înglobează corpul persoanei sau bunurile mobile ori imobile, iar în cazul vandalismului, obiectul material îl constituie bunurile mobile și imobile. Totuși, la infracțiunea de vandalism, tipologia bunurilor mobile și imobile are caracter nominal și poate include încăperi, fortificații, clădiri, bunuri din interiorul mijloacelor de transport publice, bunuri amplasate în spații publice sau în cazul art. 288 alin. (2) lit. c) din Codul penal - bunurile și/sau edificiile, care reprezintă o valoare istorică, religioasă sau culturală.

În context, spectrul obiectului material al infracțiunii de dezordini în masă este mai extins, întrucât legiuitorul, în textul normei juridico-penale nu îngrădește componentele obiectului material doar la sfera bunurilor din domeniul public, dar per ansamblu se referă la distrugerea bunurilor. Pe când, în cazul vandalismului, obiectul material se reduce la bunurile specificate expres în norma de incriminare reglementată la art. 288 alin. (1) din Codul penal.

3. Al treilea criteriu de delimitare a infracțiunilor examinate îl reprezintă latura obiectivă. Din conținutul doctrinei juridico-penale, rezultă că semnele laturii obiective se categorisesc în două grupuri: semne obligatorii și semne facultative. La semnele obligatorii sunt incluse anume elementele fără de care nu poate fi demonstrată existența faptei infracționale, respectiv nu poate fi stabilită răspunderea penală. Se specifică că, prin intermediul semnelor obligatorii, legea penală conturează evident latura obiectivă, acestea având caracter determinant în procesul de calificare a infracțiunii. Semnele obligatorii ale laturii obiective sunt:

1. acţiunea sau inacţiunea comisă;
2. urmările prejudiciabile;
3. legătura de cauzalitate dintre acțiune/inacțiune și urmările prejudiciabile.

Pe lângă elementele reliefate, doctrina recunoaște semne facultative ale laturii obiective, în ordinea ce succede:

1. locul comiterii infracțiunii;
2. timpul săvârșirii faptei infracționale;
3. circumstanțele în care a fost comisă fapta infracțională;
4. modul și mijloacele folosite pentru atingerea scopului criminal.

Astfel, având în vedere cele expuse, precum și norma juridică de incriminare, este evident că sub aspectul laturii obiective, componențele celor două fapte penale diferă considerabil. Se specifică că art. 285 din Codul penal incriminează trei variante-tip a infracțiunii de dezordini în masă, după cum urmează:

1. organizarea sau conducerea unor dezordini în masă, însoţite de aplicarea violenţei împotriva persoanelor, de pogromuri, incendieri, distrugeri de bunuri, de aplicarea armei de foc sau a altor obiecte utilizate în calitate de armă, precum şi de opunere de rezistenţă violentă sau armată reprezentanţilor autorităţilor;
2. participarea activă la săvârşirea acţiunilor prevăzute supra;
3. chemările la nesupunere violentă activă cerinţelor legitime ale reprezentanţilor autorităţilor şi la dezordini în masă, precum şi la săvârşirea actelor de violenţă împotriva persoanelor [cp].

Se punctează că, pentru existența faptului infracțional, este suficientă comiterea cel puțin a uneia dintre cele trei variante-tip ale infracțiunii. La fel, se constată că legiuitorul a exclus posibilitatea comiterii infracțiunii în cauză în prezența circumstanțelor agravante, însă prevede obligativitatea prezenței acțiunilor însoțitoare, care au o importanță majoră în procesul de încadrare juridică a acesteia. Astfel, acțiunile însoțitoare obligatorii ale infracțiunii de dezordini în masă sunt: aplicarea violenţei împotriva persoanelor, provocarea pogromurilor, incendierilor, distrugerea de bunuri, aplicarea armei de foc sau a altor obiecte utilizate în calitate de armă, precum şi opunerea de rezistenţă violentă sau armată reprezentanţilor autorităţilor [1].

Termenul „pogrom” se înțelege ca un atac în grup, izbucnit spontan, care se manifestă prin bătăi, hărțuiri, deteriorarea sau devastarea bunurilor, mijloacelor de tranport, clădirilor etc.

Termenul „incendieri” presupune provocarea aprinderii intenționate a unui foc, prin intermediul unui proces fizico-chimic, fiind utilizate diverse substanțe în acest sens.

Prin sintagma „distrugerea de bunuri” se are în vedere acțiunea de devastare parțială sau totală a obiectelor materiale, care ulterior din cauza stării deplorabile în care se află, nu mai pot fi utilizate conform destinației lor inițiale.

Textul „aplicarea armei de foc sau a altor obiecte utilizate în calitate de armă” se explică sub egida art. 2 din Legea nr. 130/2012 privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă, care prevede că arma de foc este o armă portabilă cu ţeavă care poate arunca, este concepută să arunce sau poate fi transformată să arunce alice, un glonţ ori un proiectil prin acţiunea unui combustibil de propulsive [7].

Sub sensul textului „alte obiecte folosite în calitate de armă” se are în vedere obiectele cu care victimei i s-au cauzat, sau putea să i se cauzeze vătămări periculoase pentru viaţă ori sănătate (cuţite, inclusiv de bucătărie, bricuri, topoare, răngi etc.), precum şi obiecte destinate pentru dezorientarea temporară a victimei, cum ar fi revolvere, balonaşe şi alte dispozitive cu gaze toxice neutralizante. Se specifică că sub incidența noțiunii respective cade acțiunea de folosire a unor câini sau a altor animale dresate, ce prezentă pericol pentru viaţa sau sănătatea persoanei agresate, ori cu ameninţarea folosirii acestora [8].

În partea ce ține de opunerea de rezistență armată organelor de drept, arma este considerată unicul mijloc de comitere a faptei infracționale respective.

Într-o altă accepțiune, se remarcă că art. 288 alin. (1) din Codul penal incriminează două modalități normative, și anume: 1) pângărirea edificiilor sau a altor încăperi; 2) nimicirea bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice [1]. Consecutiv, alin. (2) al art. 288 din Codul penal stabilește exhaustiv circumstanțele agravante ale vandalismului, după cum urmează: 1) de două sau mai multe persoane; 2) asupra bunurilor care au valoare istorică, culturală sau religioasă; 3) din motive de prejudecată [1].

Prin pângărirea edificiilor sau a altor încăperi se înţelege săvârşirea de către făptuitor a unor acţiuni ce demonstrează lipsa de respect faţă de membrii grupului social şi valorile materiale şi morale. Aceste acţiuni se realizează prin murdărirea, pătarea, efectuarea unor înscrisuri, desene sau simboluri cu caracter obscen, batjocoritor, amoral pe edificii sau pe alte încăperi [4, p. 71].

La rândul său, nimicirea presupune realizarea unor acţiuni de distrugere sau deteriorare a bunurilor din transportul public (de ex.: spargerea uşilor, ferestrelor, ruperea scaunelor, deteriorarea blocurilor sanitare, habitaclului troleibuzelor, autobuzelor etc.) sau din alte locuri publice (de exemplu: distrugerea sau deteriorarea scaunelor sau a geamurilor pavilioanelor de la staţiile de aşteptare, ruperea dispozitivelor de iluminare amplasate în parcuri, pe străzi, distrugerea telefoanelor publice, deteriorarea indicatoarelor rutiere, deteriorarea construcţiilor destinate pentru jocurile copiilor din parcuri etc.), în urma cărora bunurile respective nu mai pot fi exploatate de către membrii grupului social conform destinaţiei lor iniţiale. Nefuncţionalitatea bunurilor este determinată de imposibilitatea de a fi restabilite prin intermediul efectuării unor lucrări de reparaţie sau restaurare [4, p. 74].

În partea ce se referă la tipul componenței de infracțiune, se stabilește clar o similitudine, respectiv atât dezordinile în masă, cât și vandalismul au o componență formală, adică se consumă din momentul comiterii a cel puțin uneia dintre modalitățile normative ale infracțiunilor, nefiind necesară survenirea urmărilor prejudiciabile.

Semnele facultative ale laturii obiective (locul, timpul, metodele, mijloacele şi împrejurările săvârșirii infracțiunii) pot avea în unele cazuri o importanță majoră în procesul de calificare a infracțiunii.

Cu referire la locul comiterii infracțiunilor cercetate, se relevă că atât dezordinile în masă, cât și vandalismul se comit exclusiv în spații publice. Timpul comiterii infracțiunilor statuate la art. 285 şi art. 288 din Codul penal nu sunt indispensabile pentru încadrarea juridică a faptelor respective or, săvârșirea infracțiunilor analizate nu depinde de anotimp, dată calendaristică, zi săptămânală, perioade ale zilei (zi, noapte), oră etc.

În legătură cu mijloacele de comitere a infracțiunilor, se comunică că în cazul comiterii uneia dintre infracțiunile supuse analizei, acestea nu au importanță la calificarea infracțiunii. Totuși, este important de menționat că activitatea infracțională prevăzută la art. 285 alin. (3) din Codul penal, în mod indirect poate fi comisă printr-o serie vastă de mijloace de exemplu, expediere de mesaje, publicarea anunțurilor, informarea prin intermediul rețelelor sociale etc. În același timp, în cadrul săvârșirii vandalismului, făptuitorul poate întrebuința diverși coloranți artificiali, substanțe colorate naturale sau chimice, pudră colorată, ustensile metalice sau de alt tip destinate pentru nimicirea bunurilor.

Referitor la urmările, metodele și împrejurările de comitere a dezordinilor în masă și a vandalismului, se comunică că acestea nu sunt importante la încadrarea juridică a acestor infracțiuni.

4. Un alt criteriu de diferențiere a celor două infracțiuni, urmează a fi realizat în funcție de subiectul acestora. Doctrinarii români Alexandru Boroi și Gheorghe Nistoreanu remarcă că subiecții infracțiunii sunt persoanele implicate în săvârșirea unei infracțiuni, fie prin comiterea actului de executare, fie prin suportarea consecințelor, a răului cauzat prin săvârșirea acestei fapte antisociale [3, p. 24].

Din start, se exclude posibilitatea comiterii infracțiunilor în cauză de către o persoană juridică. În continuare, din analiza art. 21 alin. (2) din Codul penal, se remarcă că subiectul infracțiunii incriminate la art. 285 și a infracțiunii prevăzute la art. 288 alin. (2) poate fi persoana fizică, responsabilă, care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 14 ani. Concomitent, se indică că subiectul infracțiunii incriminate la art. 288 alin. (1) este persoana fizică, responsabilă, care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani. Astfel, se conchide că, în cazul comiterii vandalismului în circumstanțe agravante, vârsta de tragere la răspundere penală este 14 ani.

5. Ultimul criteriu de delimitare a infracțiunilor cercetare îl reprezintă latura subiectivă, care în legislația Republicii Moldova poate fi manifestată sub două forme ale vinovăției: intenția și imprudența. În contextul delimitării infracțiunilor cercetate, se comunică că, în ambele cazuri vinovăția se prezintă sub forma intenției directe. În cazul ambelor infracțiuni, motivele pot fi diverse, de exemplu: dezacordul cu politica de stat, abnegarea modului de viață în societate, disensiuni cu privire la eficiența autorităților publice sau claselor politice, manifestarea nemulțumirilor în diverse domenii de activitate etc.

În legătură cu scopul infracțiunilor cercetate, se comunică că acesta poate varia în funcție de specificul activității infracționale. Însă, se remarcă că, în procesul de calificare a infracțiunilor, nici scopul și nici motivul nu au importanță majoră, dar se iau în considerare la determinarea caracterului și gradului prejudiciabil al faptei, individualizarea pedepsei penale și răspunderii penale.

Concluzii. Per ansamblu, analiza juridico-penală a infracțiunilor nu trebuie să se limiteze exclusiv la identificarea și descrierea elementelor și semnelor constitutive ale componenței de infracțiune or, această analiză este îngrădită de explicații expuse la nivel teoretic. Indubitabil, o mai bună comprehensiune a structurii juridico-penale a infracțiunilor este posibilă doar prin prisma elementului de comparație a componențelor de infracțiune, întrucât sunt examinate minuțios până și

cele mai mici aspecte de ordin juridico-penal. Comparațiile identificate și descrise între infracțiunea de dezordini în masă și infracțiunea de vandalism au o importanță majoră la încadrarea juridică a infracțiunilor examinate.

Mai mult, se comunică că, în practică pot exista situații în care chiar și făptuitorului în procesul de participare la acțiuni de dezordini în masă, să i se ivească intenția de a pângări un edificiu.

Cercetarea în cauză contribuie la facilitatea activității organelor de urmărire penale și instanțelor de judecată, întrucât criteriile de diferențiere abordate în conținutul lucrării au caracter hotărâtor la stabilirea răspunderii și pedepsei penale. Prezentul studiu are drept scop primordial sprijinirea procesului înfăptuirii justiției, prin reliefarea unor idei consultative cu referire la delimitarea a două infracțiuni apropiate sub profilul componenței.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985/2002 (republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74, art.195);
2. Chirița V. Infracțiunea de luare de ostatici: Studiu monografic. Ediție revizuită și adăugită. Chișinău, 2021, ISBN 978-9975-121-80-4;
3. Boroi A., Nistoreanu G., Drept penal. Curs selectiv pentru examenul de licență. Ediția a II-a. București: Editura: ALL Beck, 2002, 538 p. ;

Resurse web:

4. Pilat S. Teză de doctor în drept : Vandalismul : Analiza juridico-penală. Chișinău, 2018, 184 p. Disponibil la http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53367/sofia_pila_thesis.pdf;
5. Chepestru A-M. Conceptul și clasificarea dezordinilor în masă. În: Anale științifice ale Academiei „Ştefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău, 2023, 174 p., pp. 149 - 160, ISBN 978-9975-170-08-6 (PDF). Disponibil la: https://academy.police.md/wp-content/uploads/2024/01/revista_AS_nr_18_2023.pdf;
6. Copețchi S. Infracțiunile de dezordini în masa (art.285 CP RM): Noțiune, analiză, delimitare de fapte penale similare. În: Revista Procuraturii Repubicii Moldova, 2020, nr. 6. Disponibil la: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/27-36_6.pdf ;
7. Legea nr. 130/2012 privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă (publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 222-227, art. 721), cu modificările ulterioare. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142512&lang=ro#;
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr. 12 din 22.12.2014 pentru modificarea şi completarea Hotărîrii Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr.23 din 28.06.2004 ,,Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”. Disponibil la: https://jurisprudenta.csj.md/search_plen_csj.php?id=232.

CZU: 343.37:693(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.23**

ANALIZA REGLEMENTĂRILOR INTERNAȚIONALE, STANDARDELE ȘI PRACTICILE ÎN DOMENIUL EXECUTĂRII CONSTRUCȚIILOR PRIN PRISMA PREVEDERILOR ART.257 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

ANALYSIS OF INTERNATIONAL REGULATIONS, STANDARDS AND PRACTICES IN THE FIELD OF CONSTRUCTION EXECUTION THROUGH THE PROVISIONS OF ART. 257 CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CIOCHINĂ Snejana,
PhD Candidate, USEM
ORCID ID: 0000-0002-4838-642X
E-mail: avocat.snejana.c@gmail.co

Summary

Poor construction execution can have significant implications, including risks to people's safety and the potential to cause environmental damage. Although there is no unified international legislation regarding poor construction execution, there are numerous international agreements, treaties, and conventions that address standards and practices in construction, including safety, environmental, and quality standards. In this study, by appealing to the interpretation of legal norms, we have analyzed in this article the constitutive elements of the offense of poor construction execution provided for in Article 257 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, in conjunction with international standards and provisions, regulations, international rules on construction execution presenting standardized norms regarding construction quality, conduct norms regarding their execution, and especially norms presenting non-compliance with the quality of executed constructions, which consequently may incur criminal liability and cause potentially significant harm both to individuals and exceptionally large material damages.

Keywords: *construction standards, construction execution, criminal liability.*

The construction industry is a priority and vital sector with a positive impact on the national and international economy, including the influence of the industry and the construction sector in the development of construction works and the execution of construction works. For these reasons, the importance of carrying out high-quality construction work and ensuring that the work complies with the technical requirements and recommendations laid down in national legislation, regulations and international standards has a major impact on the construction industry.

In this respect, poor construction workmanship has significant consequences for human safety, life and health, potential environmental damage, and can cause particularly high material damage. Although there is no unified international legislation on substandard construction, there are numerous international agreements, treaties and conventions covering construction standards and practices, including safety, environmental and quality standards.

In this respect we refer to the International Organization for Standardization [1] which provides a number of standards for the construction industry, including ISO 9001 [1] for quality management systems and ISO 14000 [1] for environmental management. Also in this context there are laws and regulations at national level that address the issue of substandard construction, which include penalties for construction work carried out substandardly, requirements for periodic

inspection of construction including we refer also to the design and authorisation of the execution of construction work. It is also important to note that the European Union Construction Products Directive (EU) 305/2011[2] sets harmonised rules for the marketing of construction products in the EU, while the Energy Performance of Buildings Directive (EU) 2010/31[2] obliges Member States to improve the energy performance of buildings. It is important to note that although international standards and agreements exist, they need to be transposed into national legislation and properly enforced in order to be legally and economically effective.

Referring to various European organisations we can specify the European Committee for Standardisation [2] which is a body that sets technical standards at European Union level, including standards for building materials and construction methods. CEN[2] works closely with ISO[1] to ensure that standards are internationally compatible. There are also other non-governmental and private organisations that provide certification and standards for the construction industry. For example, the US Green Building Council (USGBC)[3] is responsible for the development of the Leadership in Energy and Environmental Design (LEED)[4] standard, one of the 90 best known standards for sustainable buildings.

It is essential that all those involved in the construction industry are aware of their legal and ethical responsibilities to ensure the safety, durability and quality of construction work. This includes not only builders, but also designers, material suppliers, inspectors and building owners.

In Romania, regulations on construction and liability for poor construction are stipulated in several legislative documents, such as Law 10/1995 on quality in construction[5]. This refers to the quality standards required for construction and imposes penalties for non-compliance with these standards. Law 50/1991 on the authorisation of construction works[6], this establishes the rules for obtaining building permits and the consequences if these rules are not respected according to the legislation. There are also numerous regulations, technical rules, and standards in Romanian legislation detailing the technical and safety aspects of construction.

In the Republic of Moldova, the laws and regulations on construction and liability for poor construction include, but are not limited to, the following: Law No 721/2003 on Quality in Construction[7]. It regulates the obligations of the parties involved in the construction process, standardisation and quality control. The Urban Planning and Construction Code of the Republic of Moldova[8] this contains regulations on planning and construction in the Republic of Moldova. Law No. 163 on Authorisation of Execution of Construction Works [9] this regulates the process of obtaining construction permits. In case of unsatisfactory execution of construction works, sanctions may be applied, including contravention and criminal liability.

Thus, in order to safeguard and protect the essential requirements in the construction sector, with a view to protecting the legal order, the Criminal Code of the Republic of Moldova in Article 257 [10] criminalizes the offence of improper execution of constructions. Last but not least, it is important to specify that the subjects involved in the execution of constructions and responsible in this regard. Thus, the subject of the offence provided for in paragraph (1) and paragraph (2) of Article 257 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, i.e. the subject of unqualified execution of constructions may be: the responsible natural person who at the time of committing the offence has reached the age of 16 years; the legal person (except public authorities) [11 p.316].

The natural person must have one of the following three special qualities: head of the construction organisation; site manager; person in a responsible position exercising quality control in construction [11 p.314].

According to the provisions of paragraph 2 of the Decision of the Government of the Republic of Moldova No.360 [12] the quality of constructions of any destination, regardless of the form of ownership and source of financing, as well as construction, reconstruction, modernization and capital repair works on existing constructions, production of materials and articles for construction are subject to state control.

State quality control in construction is carried out by ISC. Likewise, the "person in charge of quality control in construction" means the person who has the special quality of a person in charge of quality control, empowered to stop the work carried out improperly and to stop it by means of control acts, if it may affect the strength and stability of the constructions, being the head of the unit subject to quality control in construction, having previously been given the ISC prescriptions together with the requirements and deadlines for the liquidation of the detected non-conformities [13].

These provisions are also expressly provided for in Law no.721 [7], as well as being regulated by the legislation specific to the construction sector of Romania in Law no.10 on quality in construction, which provides for the special quality of the subjects, their obligations, responsibility and liability in the fulfilment or non-fulfilment of their obligations, as well as being regulated in the Regulation for the verification and technical quality expertise of projects, execution of works and constructions of Romania [5].

Project verifier means a natural person who is a certified specialist in project verification, in accordance with the requirements and the certified speciality, who has the obligation to verify data on the specific site conditions and technological operating conditions, the compliance with the technical regulations in force, in accordance with the requirements laid down by law, depending on the category of importance of the construction, throughout the life of the construction, including the post-use phase [5].

It is also important to specify that the certified technical expert is a natural person, a certified specialist, working under legal regulations or a body with state control contributions in the field of construction quality, who determines at any stage, the technical condition of the construction for assessing its ability to meet the requirements under the law and resolving disputes concerning the technical quality of projects or the execution of construction works. The technical expert has the obligation, as appropriate, to analyze: the conditions of location and operation of the construction; the state of the construction that is subject to the technical expertise of quality; the documents underlying the construction in the design, execution and operation phases; the provisions of the technical regulations underlying the construction and those in force at the time of the technical expertise of quality [5].

It is therefore essential to elucidate the analysis of the aspects relating to the establishment of the objective constituent elements of the offence of unlawful construction.

The special legal object in the case of the provisions of paragraph (1) of Article 257 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is the social relations regarding the conformity of the use of buildings with quality requirements. At the same time, in the case of the provisions of paragraph (2) of Article 257 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, [11 p.317] the special legal object is the social relations concerning the prevention of the continuation by the responsible persons of works improperly executed and stopped by control acts, if their continuation may affect the stability and strength of the constructions. However, the special legal object provided for in paragraph (2) of Article 257 of the Criminal Code of the Republic of Moldova has a complex nature consisting of: the main legal object, which is formed by social relations with regard to the

safety, stability and resistance of an urban complex or a construction, and the formal legal object, which is formed by social relations with regard to the health of the person or the integrity, substance or potential user of the construction, installations or equipment[11 p.317].

The main legal object within the provisions of paragraph (4) of Article 257 of the Criminal Code of the Republic of Moldova has a complex character and is made up of the main legal object, which is formed by social relations regarding the safety, resistance and stability of an urban complex, or of a construction, and the secondary legal object, which is formed by social relations regarding the life of the person[11 p.325].

In the case of the constituent element relating to the object of the offence provided for in Article 257 of the Criminal Code of RM, the object may be both material and immaterial. According to paragraph (1) of Article 257 of the Criminal Code, the object can be both tangible and intangible, which are: dwelling houses, industrial buildings, buildings in the field of transport and energy, other buildings [11 p.315]. Thus, they must be in an unsatisfactory, unfinished or inadequate condition for the project.

With regard to the provisions of paragraph (2) of Article 257 of the Criminal Code, the subject matter is immaterial, which is the work carried out improperly and its cessation by means of control acts. According to the provisions of paragraph (3) of Article 257 of the Criminal Code, the object is material, having a complex character, the main material object being the urban complex or construction and the secondary material object being the person's body [11 p.321].

In the case of subparagraph (b)(3), the secondary object of the material damage is the totally or partially destroyed structure and subparagraph (c)(3) has as secondary object of the material damage the plant or machinery of importance [11 p.322].

With regard to the provisions of paragraph (4) of Article 257 of the Criminal Code, the object is also material and has a complex character consisting of the main material object, which is the urban complex or the building, and the secondary material object, which is the person's body. The victim of the offence provided for in Article 257 of the Criminal Code is the investor of the construction put into use in an unsatisfactory, unfinished or inadequate state, as in the case of paragraph (2) of Article 257, the victim is also the investor of the construction whose strength and stability may be affected as a result of the continuation by the perpetrator of the work carried out inadequately and stopped by acts of control [11 p.325]. The victim according to paragraph (3) of Article 257 of the Criminal Code is the investor of the urban complex or of the construction which was either designed, checked, surveyed or built by the perpetrator, or which was modified by the perpetrator without observing the provisions of the normative documents on safety, strength and stability, and the victim may also be the person who suffers serious injury to body or health or loss of working capacity [11 p.321].

According to paragraph (4) of Article 257 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the victim may be: the investor of the urban complex or of the construction that was either designed, verified, surveyed or built by the perpetrator, or was modified by the perpetrator without respecting the provisions of the normative documents on safety, strength and stability, or the deceased [11 p.325].

The objective aspect of the offence provided for in paragraph (1) of Article 257 of the Criminal Code consists in the harmful act which is expressed by the action of putting into use buildings in an unsatisfactory state, unfinished or which do not meet the conditions of the project [11 p.315].

In the case of the offence referred to in paragraph (2) of Article 257 of the Criminal Code, the objective aspect consists in the harmful act expressed in the action of continuing the work carried out improperly and stopped by means of control acts, when it may affect the strength and stability of the construction, and also includes the causal link between the harmful action analysed and the danger of affecting the strength and stability of the construction [11 p.319].

According to the provisions of paragraph (3) of Article 257 of the Criminal Code, the objective side [11 p.319consists of the harmful act consisting of: the action, carried out in relation to an urban complex or a construction, consisting of design, verification, expertise, implementation or execution of modifications; the failure to comply with the provisions of regulatory documents on safety, resistance and reliability; the harmful consequences, namely: serious injury to body integrity or health or loss of working capacity; the causal link between the harmful act and the harmful consequences.

In the case of paragraph (b) paragraph (3) of Article 257 of the Criminal Code, the harmful consequences include the total or partial destruction of the construction, paragraph (c) provides for harmful consequences, namely the destruction or breakdown of important installations or machinery, and paragraph (d) provides for large-scale damage as harmful consequences [11 p.322].

According to the offence provided for in paragraph (4) of Article 257 of the Criminal Code, its objective aspect consists of three signs, namely: the harmful act consists of: the action, carried out in relation to a building complex or a construction, consisting of design, verification, expertise, implementation or execution of modifications; the inaction of non-compliance with the provisions of normative documents on safety, resistance and reliability; the harmful consequences - the death of the person and the causal link between the harmful act and the harmful consequences[11 p.325].

The offence provided for in paragraph (1) of Article 257 of the Criminal Code [11 p.315] is a formal offence, it is deemed to have been committed from the moment of putting into use the buildings in an unsatisfactory state, in most cases, manifesting itself in the superficiality manifested in relation to the fulfilment of the obligations undertaken.

Unlike the above-mentioned provisions, in the case of paragraph (2) of Article 257 of the Criminal Code, the offence is a formal-material one, being considered to have been committed from the moment of the occurrence of the real danger of affecting the strength and stability of the buildings.

In the case of the offences referred to in paragraphs (3) and (4) of Article 257 of the Criminal Code [11 p .324-325a) paragraph (3) shall be deemed to have been committed from the moment of serious injury to body or health or loss of working capacity; b) paragraph (3) shall be deemed to have been committed from the moment of total or partial destruction of the construction; c) paragraph (3) shall be deemed to have been committed from the moment of the total or partial destruction of the construction; d) paragraph (3) shall be deemed to have been committed from the moment of the total or partial destruction of the construction.(c)(3) shall be deemed to have been consumed from the moment of the destruction or breakdown of important plant or machinery; (c)(3) shall be deemed to have been consumed from the moment of the occurrence of extensive damage, and (4) shall be deemed to have been consumed from the moment of the person's death.

Thus, in the context of the analysis of the criminal norm provided for in Article 257 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, it is recommended to make comparative and recommended reference to international regulations and standards on construction execution and quality of construction execution, as well:

- The International Organization for Standardization (ISO) has developed numerous standards related to construction quality management, such as ISO 9001 [1] for quality management systems and ISO 14001 [1] for environmental management systems. These standards provide guidelines for ensuring quality and environmental sustainability in construction projects.
- The International Code Council (ICC) publishes the IBC, which provides comprehensive regulations for the design, construction and maintenance of buildings. These codes cover various aspects of construction, including structural integrity, fire safety and accessibility [11].
- The European Committee for Standardisation (CEN) [2] has developed a set of standards known as European Norms [2] that apply to construction products and processes in the Member States of the European Union. These standards cover aspects such as materials, test methods and performance requirements.
- ASTM International develops and publishes technical standards for various industries, including construction. ASTM standards [16] cover materials, test procedures and performance criteria for building materials and products.
- The Construction Specifications Institute (CSI) [17] provides a framework for organizing and standardizing construction specifications through its MasterFormat system. This system helps to ensure consistency and clarity in the documentation of construction projects.

These are just a few examples of the many international regulations and standards that govern the execution of construction and the quality of construction work. Compliance with these standards helps to ensure the safety, durability and sustainability of construction projects globally.

In this sense, the construction sector in Romania is regulated by international standards, such as: Technical Regulations for Construction, which sets out a set of mandatory technical regulations in Romania, including minimum quality and safety requirements for construction; Technical Standards for Design and Execution in Construction, these standards provide specific details and practical recommendations for the design and execution of different types of construction works; Law on Construction and Land Use Planning, which regulates the legal and administrative aspects of construction and land use planning in Romania, including construction authorization, urban planning rules and environmental protection; Technical Approval Norms for Construction Works, which establish the procedures and criteria for the technical approval of construction projects and works in accordance with national legislation; Design Codes and Technical Standards, documentation containing the technical requirements and recommendations for the design and execution of various construction elements and systems, such as structures, electrical and plumbing installations; Regulations of the National Authority for Qualifications, which establish the standards and requirements for the qualification and certification of construction professionals, as well as the recognition of qualifications obtained abroad. Also referring to government regulations, there are also standards developed by professional and industry organisations, as well as research and development organisations, which influence construction practices throughout Europe.

The implementation of and compliance with these rules and regulations is essential to ensure the quality of construction work and to meet the requirements and expectations of society, as well as to comply with legal requirements and regulations. Again, technical control of construction

quality is a crucial aspect in ensuring that the work is carried out according to established standards and specifications and that the resulting constructions are safe, durable and compliant. In this regard, it is important to respect the conduct of the construction work execution process, which includes:

- ***Project planning***, as technical quality control of construction starts at the planning stage of the construction project. At this stage, the quality criteria, technical specifications and standards to be respected during the execution of the works are established.
- ***Construction materials,*** an important aspect in the execution of construction works and their quality is the quality of the construction materials and suppliers, which determines the verification of the conformity of the materials used in the execution of constructions.
- ***Periodic inspection during the execution of the works***, it is particularly important to carry out inspections, periodic tests to verify compliance with the established specifications and standards. These inspections may include checking the quality of materials, construction procedures and work carried out.
- ***Technical quality control*** involves continuous monitoring and control of work processes to ensure that established procedures and standards are followed, which involves: checking welding procedures, concrete casting or assembly of metal structures, etc.
- ***Documentation*** includes reporting of inspections and tests performed and any deviations or non-conformities identified, including must be properly documented and reported.

In this respect, technical control of construction quality is essential to ensure that the resulting constructions are safe, durable and conform to the requirements and expectations set. Implementing an effective quality control system helps to reduce risks, improve efficiency. In this respect, it is important to mention the criteria and conditions that lead to poor construction performance, such as:

- ***The use of inappropriate or inferior materials***, which includes the use of inferior construction materials to the detriment of quality, non-durable, in order to use cheap materials to save costs, thus violating quality and safety standards, in order to maximize profit or to meet the project budget.
- ***Neglect of construction standards and quality control procedures***, which includes negligence and disregard of construction standards and quality control procedures, which consequently leads to improper execution of work and unsafe results. Including, we refer to the provision of incorrect or insufficiently prepared construction plans which can lead to construction errors or late identification of quality problems.
- ***Violation of legal regulations and building permits,*** which exclusively lead to potential illegal construction or non-compliance with safety and quality standards. Including, we refer to the neglect of duties to check compliance with legal regulations and to grant the necessary permits which may allow unqualified or illegal works to be carried out.

In each of these cases, the consequences can be serious, impacting public safety, the environment and financial interests. Identifying and sanctioning those involved in construction violations is crucial to preventing and remedying unsafe construction and ensuring high quality and

safety standards in the construction industry. Of course, in the given case we are referring to the following illegalities committed, related to unqualified constructions and the violations involved, such as: neglect of supervision and quality control, falsification of documentation and reports, unqualified specialists in the execution of construction works, negligence of building inspectors and accreditation organizations. Etc

In conclusion, unqualified constructions can involve a wide range of violations and problems, and liability can fall on several parties involved in the construction process. Identifying and remedying these breaches is essential to ensure the delivery of high quality, safe and sustainable construction works. These violations and problems related to unsound construction are mainly regulated by governmental authorities, international organisations and relevant industry standards, which indicates that effective enforcement and regulation of legislation is important, including more complex regulation of the offending subjects, including the application of harsher sanctions, given that the category of violations and the consequences that may be caused can cause considerable damage in particular can harm the life and health of many people. In this regard, given the fact that the infrastructure and construction sector it a magnitude in the development of this branch, the importance of construction control in execution and quality of construction are the most important criteria, in order to execute qualitative constructions and their execution in accordance with both national and international legislation. It should be noted that in the European Union, the construction sector, from the point of view of consolidation and implementation of rules, laws, regulations in the field of construction works execution, is quite complex, which leads us to the conclusion that national legislation must be improved in line with European rules and provisions, given the fact that the economy of the Republic of Moldova with regard to the construction sector in execution, planning and design is growing, which shows that the importance of implementing modernized rules, including regulations of quality control of construction execution will be welcome and will help to avoid harmful facts and consequences that may arise from the unqualified execution of construction.

Bibliographic references

1. ISO Standards International Organization for Standardization, Available: https://www.iso.org/standards.html [accessed:18.04.2024].
2. European Committee for Standardization, European Standards (EN) Available:https://www.cen.eu/work/areas/building/Pages/default.aspx [accessed:20.04.2024].
3. U.S. Green Building Council USA Available: https://www.usgbc.org/ [accessed:20.04.2024].
4. Leadership In Energy And Enviramental Design Available:https://www.usgbc.org/leed [accessed:28.04.2024].
5. Law No 10/1995 of 18 January 1995 on quality in construction, adopted by the Romanian Parliament Available: https://isc.gov.ro/files/2020/Legislatie/Lege%2010%201995(r2).pdf [accessed:02.05.2024].
6. Law No 50 of 29 July 1991 on the authorization of construction works, adopted by the Romanian Parliament Available: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/55794 [accessed:02.05.2024].

7. Law No. 721 of 02-02-1996 on quality in construction, Published : 25-04-1996 in the Official Gazette No. 25.
8. Urban Planning and Construction Code of the Republic of Moldova, Available: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/proiectul_codul_urbanismului_1.pdf [accessed:03.05.2024].
9. Law No. 163 of 09-07-2010 on the authorization of construction works, Published : 03-09-2010 in the Official Gazette No. 155-158 art. 549.
10. Criminal Code of the Republic of Moldova, Published : 14-04-2009 in the Official Gazette No. 72-74 art. 195.
11. Brînza S., Stati V., Treatise on Criminal Law. Special Part. Vol. II. Chisinau: Tipografia Centrale, 2015, p. 315-325.
12. Government Decision No.360 of 25.11.1996 on State Quality Control in Construction, published in the Official Gazette No.49-50/415 of 25.07.1996.
13. National Inspectorate for Technical Supervision of Moldova, Available: https://inst.gov.md/ [accessed:20.05.2024].
14. International Code Council, Available: https://www.iccsafe.org/codes-tech-support/codes/ [accessed:20.05.2024].
15. International Building Codes. Available: https://www.iccsafe.org/codes-tech-support/codes/ [accessed:22.05.2024].
16. ASTM International Standards. Available: https://www.astm.org/ [accessed:22.05.2024].
17. Construction Specifications Institute. CSI Resources. Available: https://www.csiresources.org/ [accessed:22.05.2024].

CZU: 342.924:343.615-027.553 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.24**

RĂSPUNDEREA AGRESORULUI FAMILIAL PENTRU ACTELE DE VIOLENȚĂ CONTRAVENȚIONALE

RESPONSIBILITY OF THE FAMILY AGGRESSER FOR CONTRAVENTIONAL ACTS OF VIOLENCE

GHERASIMENCO Violeta,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-3972-325X
e-mail: gherasimenco.violeta79@mail.ru

Summary

Domestic violence is a universal phenomenon that does not choose society, individuals.

At the opposite pole of harmonious relations between members of a family, where human rights and freedoms should exist, is domestic violence.

Domestic violence against women differs from other forms of violence because both the perpetrator and the victim are members of the same family. The aggressor consolidates his power by dominating and discriminating against the victim. The problem is that the aggressor is a family member, which shows an obvious asymmetry between the proportions of acts of violence committed against women (in most cases). Therefore, the family aggressor should be held criminally liable for acts of domestic violence from a younger age, and the penalty should be much more severe than in the case of a simple misdemeanor.

Key-words: *domestic violence, acts of violence, domestic abuser, the subject of the misdemeanor domestic violence, violence against women, contraventional sanction, contraventional liability.*

Violența în familie este un fenomen universal care nu alege societatea, indivizii. Violența în familie este recunoscută drept o problemă comună și complexă: comună, deoarece în toate statele europene sunt amenințate încontinuu relațiile dintre oameni, iar complexă datorită modului în care aceasta afectează convețuirea membrilor de familie.

Violența în familie este un fenomen profund, ce presupune un conflict familial și interfamilial, care aduce atingere valorilor familiale. În plus, acesta patrunde în esența de a ne arăta cât de departe suntem la capitolul ”respectarea drepturilor omului și femeilor”.

Pentru a asigura exercitarea pe deplin a drepturilor omului, cât și pentru a întreprinde măsuri în această direcție trebuie să punem mai mult accent pe responsabilitatea tuturor actorilor conectați social la această problemă și capabili de a acționa. Iar, responsabilitatea ar însemna asumarea răspunderii față de rezultatele acțiunii sociale a omului, repezentând deci un act de angajare a individului în procesul integrării sociale.

Istoria a demonstrat că viața în comunitate este posibilă numai cu respectarea normelor și a limitelor stabilite în comportamentele oamenilor, respectare impusă în contextul adoptării unor sisteme de sancțiuni adaptate nivelului de dezvoltare și necesităților societății, precum și gradului de pericol social și circumstanțelor faptelor săvârșite. [1, p.6] Un astfel de model de comportament amenințător și abuziv care are o incidență foarte ridicată asupra femeilor și a copiilor, comparativ cu alte categorii de victime, un fenomen social periculos este violența în

familie. Inițial, stiluri de violență tradiționale au fost considerate ca normale în societate, deoarece erau folosite pentru a rezolva conflictele în case, pentru a forma un comportament la copii. În prezent, nici o formă și în nicio împrejurare tradiția, obiceiul sau onoarea nu pot fi considerate drept justificare pentru nici-un tip de acte de violență. În acest sens un instrument internațional adoptat în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale îl constituie Convenția Consiliului Europei privind prevenirea şi combaterea violenței împotriva femeilor şi a violenței domestice (Convenția de la Istanbul, 11.05.2011), care în art.3 definește violența domestică (în familie) ca fiind toate acţiunile de violenţă fizică, sexuală, psihologică sau economică, care survin în familie sau în unitatea domestică sau între foştii sau actualii soţi sau parteneri, indiferent dacă agresorul împarte sau a împărţit acelaşi domiciliu cu victima. [2]

Violența este considerată a fi o formă de exercitare a puterii care facilitează dominare, opresiune sau supremația cărora reprezintă și o poziție de supunere a celui care suferă. Astfel, violența prezintă în sine actul incontestabil extern, brutal și dureros. Iar, *actele de violență* reprezintă un model de comportament organizat în jurul unei valori sau utilizarea puterii de către o persoană asupra alteia.

Fiind considerată o problemă istorică de amenințare a sănătății societății, violența în familie apare dintr-o combinație de elemente cum ar fi: familia, violența sau actele de violență și agresorul familial.

Violența în familie este o problemă a întregii lumi, prin amploarea în care se manifestă și evoluiază. Luând în considerație faptul că violența în familie ca orice fenomen social negativ creează o stare de pericol, atunci când și agresorul începe să devină un serios motiv de amenințare pentru membrii familiei sale, legea este cea care trebuie să intervină. Urmând exemplul altor ţări care au înregistrat progrese în domeniul violenței în familie, dar și drept răspuns al angajamentelor internaționale asumate de Republica Moldova pentru prevenirea și eradicarea fenomenului violenței în familie, marcăm adoptarea Legii nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, care totodată stabilește alături de alte reglementări și răspunderea agresorului pentru comiterea actelor abuzive de violență în familie.

Prin definiția legală stabilită la art. 3, violența în familie reprezintă acțiunea sau inacțiunea manifestată, fizic sau verbal, de către un membru din familie împotriva unui alt membru al aceleași familii. [3] Din această perspectivă, actul vătămător, fizic ori emoțional, are loc între membrii unei familii, în care soții devin violenți și au rolul de autorul violenței și victima violenței. Aceste situații pe care le poate observa oricine, conduce către o deviantă socială, care nu reușește să corecteze cauzele fenomenului de violență domestică, iar efectele fiind cutremurătoare. În scopul prevenirii și combaterii acestui fenomen, statul recunoaște violența drept o problemă socială și intervine prin cea mai tipică măsură și anume justiția penală, care stabilește încălcări ale legii în vigoare, dar și sancțiuni persoanelor care săvârșesc acte de violență împotriva membrilor de familie. Însă, aceste prevederi diferă de la stat la stat, de la o legislație la alta. În acest sens, legiuitorul a acordat o importanță deosebită incriminării actelor de violență în familie în norme juridice diferite. Drept urmare a comiterii acestor fărădelegi, în funcţie de gravitatea faptelor, gravitatea vătămării integrității corporale, subiectul de drept este pasibil de răspunderea juridică, fie penală, fie contravențională.

Prin Legea nr.167 din 09.07.2010 violența în familie a fost recunoscută o componentă distinctă *infracțiunea* prevăzută la art. 201^1 Codul Penal al Republicii Moldova „Violența în familie” [4], iar prin Legea nr.196 din 28.07.2016 a fost completat cu articolul 78^1 Codul Contravențional al Republicii Moldova *contravenția* „Violența în familie”. [5]

Art. 201[1] din Codul Penal explică violența în familie drept acțiunea sau inacţiunea intenţionată comisă de un membru al familiei în privinţa altui membru al familiei, manifestată prin: a) maltratare, alte acţiuni violente, soldate cu vătămare uşoară a integrităţii corporale sau a sănătăţii; b) izolare, intimidare în scop de impunere a voinţei sau a controlului personal asupra victimei; c) privarea de mijloace economice, inclusiv lipsirea de mijloace de existenţă primară, neglijare, dacă au provocat victimei vătămare uşoară a integrității corporale sau a sănătăţii"... [6]

În ceea ce privește contravenția de *violență în familie,* ea reprezintă *maltratarea sau alte acțiuni violente, comise de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care au provocat vătămare neînsemnată a integrității corporale.* [7]

După cum observăm din definiițiile date de către legiuitor, actele de violență în familie implică raportul a două persoane, care ar trebui să fie responsabile de comportamentul său, însă de cele mai multe ori, agresorul nu recunoaşte propria sa vină, refuzând să îşi asume responsabilitatea pentru faptelor sale, care generează componenta răspunderii juridice.

Fiind în prezența reglementăilor multidisiplinare se poate crea impresia că acestea dețin un potențial eficace de prevenire și combatere a fenomenului violenței domestice, dar realitățile ne arată o creștere a proporțiilor acestui fenomen. În ceea ce privește Republica Moldova, potrivit datelor publicate de Inspectoratul General al Poliției, pe parcursul anului 2023 s-au înregistrat 15224 informații/adresări referitoare la comportamentul și relațiile defectuase în cadrul familie față de 15526 (2022), date care sunt în descreștere. Dacă să ne referim nemijlocit la calificarea actelor de violență în familie, atunci 880/852 cazuri au întrunit elementele constitutive ale componenței de infracțiune prevăzute de art. 201[1] Cod penal și 1719/1619 cazuri au întrunit elementele constitutive ale componenței de contravenție prevăzute de art. 78[1] Cod contravențional. După cum observăm, din datele înregistrate în perioada anului 2023 și 2022, atât în cazul infracțiunilor, cât și în cazul contravențiilor de violență în familie, numărul este în creștere[8]. Prin urmare, în periaoda anului 2022, din numărul total de sesizări (852) au fost adoptate soluții cu caracter punitiv în circa 16% din cazuri. Astfel, statul prin structurile sale, nu doar constată dar și ia măsuri de sancționare împotriva acestor agresori violenți.

Atunci când vorbim de violență în familie, în sensul Legii Republicii Moldova cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie, *agresor* este persoana care comite acte de violenţă în familie, în concubinaj [9], ceea ce presupune că în calitate de victimă și agresor poate fi orice persoană. Prin urmare, violenţa în familie implică toţi membrii familiei care locuiesc sub acelaşi acoperiş (persoane vârstnice, persoane cu diverse grade de handicap, minori etc.), considerând că el are dreptul să controleze acțiunile, gândirea și comportamentele acestora, deși la bază ar trebui să fie egalitatea. Astfel, violența în familie este o încălcare gravă nu numai a drepturilor omului și o consecință a inegalității de gen.

În această ordine de idei, o altă definiție proclamă că în interiorul familiei, violența era considerată drept un comportament legitim al soțului sau al tatălui și tolerat de membrii de familie și întreaga societate. Deci, acest fenomen predomină mult timp în societatea noastră, deoarece încă persistă acele relații inegale de putere, adică violența care de fapt reprezintă niște comportamente agresive din partea bărbaților orientată împotriva femeilor. Prin urmare, violența în familie este un fenomen grav, o problemă comunitară, socială şi de sănătate publică ce afectează în principal femeile (95% din totalul victimelor violenţei în familie sunt femei). De aceea, ea trebuie să înglobeze toate actele de violență, nu numai pe cele serioase și continue sau violența fizică care cauzează vătămări serioase. Fiind un fenomen cu impact extrem de

disproporţionat asupra femeilor din întreaga lume, este recunoscut ca o încălcare a drepturilor omului. Iar, numărul mare de femei, care sunt victime ale violenței domestice subliniază necesitatea protejării acestora de abuzul din partea partenerului și tragerea la răspundere penală sau contravențională a agresorilor, dat fiind faptul că, principala formă de violență este cea fizică, care provoacă pagube directe celui care o suferă.

Astăzi avem o mulțime de norme internaționale și naționale care privesc atât aspectele violenței în familie, cât și cea împotriva femeiii. Declarația Națiunilor Unite privind violența împotriva femeilor, adoptată prin Rezoluția nr. 48/104 din 20.12.1993, definește violența împotriva femeii drept „orice act de violență bazat pe deosebirea de sex din care rezultă sau este posibil să rezulte pentru femei traumatisme sau suferințe fizice, sexuale sau psihologice, inclusiv amenințările cu astfel de acte, constrângerea sau lipsirea arbitrară de libertate, săvârșită fie în viața publică, fie în viața privată”[10]. La fel și Convenția de la Istanbul (2011) incriminează diferite forme de violență împotriva femeilor (inclusiv violența domestică), iar art.3 definește *violenţa de gen împotriva femeilor*, drept violenţa care este direcţionată împotriva unei femei pentru că ea este o femeie sau care afectează femeile în mod disproporţionat. Totodată, Convenția prevede și standarde pentru prevenirea violenței în bază de gen, protejarea victimelor violenței, și pedeapsa agresorilor. Iar, sintagma de *gen* reprezintă roluri, comportamente, activităţi şi atribute construite social pe care o societate dată le consideră adecvate pentru femei şi bărbaţi. Prin prisma acestor specificări, înafară de faptul, că de cele mai multe ori atenția este îndreptată pe protecția victimei, este foarte important că problema agresorului nu este ignorată. [11]

Violența domestică a fost definită și ca o formă de violență împotriva femeilor întrucât afectează femeile în mod disproporționat. Aceasta survine în familie sau în unitatea domestică, indiferent de legăturile de familie biologice sau juridice, fie între parteneri intimi, fie între alți membri de familie, inclusiv între părinți și copii. Femeile sunt reprezentate în mod disproporționat ca victime ale ambelor forme de violență din cauza modelelor subiacente de constrângere, putere și/sau control. [12]

În general, se poate concluziona că aceste reglementări internaționale au contribuit semnificativ la identificarea sistemică a agresorului familial. De asemenea, observăm că atât în doctrina cât și în legislația de drept internațional sunt conturate și alte noțiuni, precum violența împotriva femeilor, violența în bază de gen, violenţă de gen împotriva femeilor și violența partenerului intim. Iar, toate actele de violență se rezumă la o conduită ilicită, care constă într-o acţiune sau inacţiune contrară prevederilor normelor juridice, săvârşite de o persoană care are capacitatea de a răspunde pentru faptele sale, adică încălcarea prevederilor normelor juridice atrage răspunderea juridică a persoanei vinovate. [13, p.64]

Și dacă mai sus am făcut referire la calitatea agresorului în cazurile de violență în familie, în special în cazul violenței fizice care cauzează vătămări nu atât de serioase, atunci în acest sens ne raportăm la subiectul răspunderii contravenționale pentru fapta de violență în familie care, potrivit art.16 alin.(1) din Codul contravențional, survine în privința persoanei fizice responsabile care, în momentul săvârșirii contravenției, are vârsta de 18 ani împlinită. [14] Deci, un element necesar, indinspensabil pentru existenţa componenţei de contravenţie e responsabilitatea, care de fapt este într-o strânsă legătură cu răspunderea și vârsta, ce o caracterizează din anumite privințe. Totuși, aici ar trebui să precizăm opinia unor cercetători care menționează despre caracterul raporturilor ce se stabilesc între membrii familiei, iar Codul familiei la art. 14 alin. (2) prevede reducerea vârstei matrimoniale cu doi ani, respectiv fiind

vârsta de 16 ani, aceasta presupune că persoana obţine capacitatea deplină de exerciţiu. Astfel, subiect al violenţei în familie ar trebui să fie persona fizică responsabilă care la săvârșirea contravenţiei a împlinit vârsta de 16 ani. [15]

Totuși, atunci când ne referim la subiectul violenței în familie trebuie să atragem atenția că, violența în familie este generată de membru de familie, un agresor cunoscut familiei și care are calitate specială în raport cu victima și este membru al familiei acesteia. Deci, sub aspectul dreptului contravențional, acest agresor are calitatea de *subiect al contravenției de violență în familie*.

În acest sens, art. 2 al Legii cu privire la prevenire și combaterea violenței în familie stabilește că *agresor* este persoană care comite acte de violenţă în familie, în concubinaj, iar *membri de familie* pot fi:

- în condiţia de conlocuire: persoanele aflate în căsătorie, în divorţ, sub tutelă şi curatelă, în privinţa cărora a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară, rudele, afinii lor, soţii rudelor, persoanele aflate în relaţii asemănătoare celora dintre soţi (concubinaj) sau dintre părinţi şi copii;
- în condiţia de locuire separată: persoanele aflate în căsătorie, în divorț, rudele, afinii lor, copiii adoptivi, persoanele aflate sub curatelă, în privinţa cărora a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară, persoanele care se află ori s-au aflat în relaţii asemănătoare celora dintre soţi (concubinaj).[16]

Prin urmare, în calitate de agresor al faptelor de violență în familie poate fi: unul din soți, fostul soț (8 cauze contravenționale agresorul este unul din soți, în 5 cauze – fostul soț [17, p.59]), concubinii/foștii concubini, alți membri ai familiei (părinți, feciori, ginerele), dar de cele mai multe ori agresorul este soțul sau feciorul care agresează pe mama(4 cazuri – părintele, în 2 cazuri – feciorul, într-un caz – ginerele și 1 caz – fratele victimei) [18, p.60]. Totodată, studiile care au fost realizate în acest domeniu au arătat că din 25 de cauze contravenționale, în 23 de cauze agresorii sunt de genul masculin și în 2 cazuri sunt de genul feminin. [19]

În cele din urmă, admitem că forma de inegalitate bazată pe gen generează la rândul său fenomenul violenței în bază de gen. În întreaga lume, această sintagmă adesea este percepută ca „violență împotriva femeilor”, deoarece violența în bază de gen are aproape întotdeauna un impact negativ mai mare asupra femeilor și fetelor. În aceeiași ordine de idei, alienăm și conceptul „sindromul femeii bătute”, propus în 1962 de Kempe care-l definește drept ”vătămare deliberată produsă de partener și demonstrabilă clinic”. [20, p. 14]

De altfel, în baza unui studiu realizat în anul 2005 agresori în cazurile de violenţă faţă de femei sunt soţii (69%) şi mai puţin taţii/taţii vitregi (14%, dar şi mamele/mamele vitrege (7%) , însă nu sunt excluse cazurile când şi femeile din familie (mama sau soacra) manifestă acţiuni violente faţă de femei sau bărbați.

Dacă e să prezentăm studii de dată recentă în privința caracteristicilor agresorilor familiali care au fost condamnați pentru infracțiunea de violență în familie pentru perioada anului 2022/2021, atunci acestea sunt următoarele: bărbați - 191/195, femei – 19/29, copii – 1/0. [21, p.48] La fel, în baza datelor prezentate pentru perioada anilor 2022/2023 de către Inspectoratul General de Poliție contravenienți sunt: bărbați - 1650/1557, femei – 69/61, copii – 0/1; victime: bărbați - 85/69, femei – 1568/1424, copii – 14/15, femei cu copii- 52/111. [22]

În cele din urmă, observăm că și bărbații pot deveni victime ale violenței în familie, fiind agresaţi de către parteneri sau copii. În acest sens, femeile agresează membrii familiei cu

mult mai rar, iar atentatele, violențele intrafamiliale au un caracter heterosexual, deoarece în majoritatea cazurilor sunt îndreptate împotriva soțului, fostului soț (concubinului).

În baza acestei asimetrii evidente între proporțiile agresiunilor între femei și bărbați, fără îndoială și bărbații sunt ținte ale violenței, dar încă mai este un subiect marginalizat. Statisticile arată că, „sindromul bărbatului bătut" este mult mai rar întâlnit, frecvența căruia este de 1-5% din cazuri. [23] Pe de altă parte, violența femeilor diferă de cea a bărbaților, deoarece acțiunile lor vin doar ca reacție la comportamentul agresorului și sunt îndreptate mai mult pentru apărarea de sine și a copiilor de soții agresori. Mai mult, bărbații-victime ale violenței din partea femeii, încă nu benefciază de o atenție care să mobilizeze statele la nivel internațional pentru a veni în întâmpinarea problemelor acestuia, deci există, dar într-un număr mult redus față de violența asupra femeii și copilului. Cu atât mai mult că, puțini bărbați abuzați de către soțiile lor, vor recunoaște acest lucru.

În vederea confirmării celor relatate mai sus, datele statistice privind violența în familie pentru anii 2020/2021/2022 relevă următoarele:

- în cazul infracțiunilor, victime au devenit: 766/509/656 femei, 86/35 bărbați, 34/12 copii, iar agresorii fiind 786/716 bărbați, 111/60 femei;
- în cazul contravențiilor, victime au devenit: 1411/1444/1353 femei, 64/82 bărbați, 33/43 copii, iar agresori fiind 1503/1589 bărbați, 70/69 femei, 1/5 minor. [24]

Prin urmare, dacă să ne referim la aspectul contravențional al fenomenului violență în familie prin prisma gender, pe parcursul a șase luni ale anului 2022, victime au devenit 659 femei, 6 copii, 27 bărbați, iar agresori fiind 768 bărbați și 22 femei. [25] Aceste rezultate atestă o tendință de creștere a numărului de agresori-bărbați raportat la cazurile de contravenție sau infracțiune privind violenţa în familie. Prin urmare, această situație poate fi explicată prin decriminalizarea de facto a unor forme de violență în familie, determinată de completarea Codului contravențional cu art. 78^1.

Totuși, în societatea actuală problema violenței în familie este încă direct asociată cu distribuirea inegală a puterii între femei și bărbați. Astfel, violența în familie a obținut o altă dimensiune și anume cea de discriminare. Această precizare face să înțelegem importanța violenței de gen, deoarece reprezintă o încălcare amplă și cu aspecte multiple a drepturilor fundamentale ale omului.

Amploarea fenomenului violenței în familie la care sunt supuse femeile, impune o atenție specială în întreaga Uniune Europeană și necesită diferite acțiuni. În acest sens, menționăm rolul Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate a Organizția Națiunilor Unite care solicită tuturor actorilor să protejeze drepturile femeilor, să prevină violența asupra femeilor și fetelor etc.

În cele ce urmează, vom prezenta definițiile pentru fiecare formă particulară de violență enunțată în scopul de a identifica autorul actelor de violență.

Prin urmare, *violența împotriva femeilor* include toate actele de violență pe motive de gen, care cauzează sau poate cauza deteriorarea fizică, sexuală, psihologică sau orice tip de suferință prin amenințări, constrângere sau arestări arbitrare de libertate. Actele de violență comise în cadrul familiei afectează prioritar femeia, sunt un rezultat al inegalității de gen care sunt acceptate socialmente și din păcate rămân pe larg nesoluționate.

Deci, realitatea confirmă încă o dată faptul că, cercetarea subiectului violenței în familie are o importanță deosebită, deoarece rolurile tradiţionale de gen mai persistă în orice societate, iar efectele sunt devastatoare asupra femeii din partea agresorului bărbat. Iar, faptul

că femeile agresează membrii familiei sunt mult mai rare, agresivitatea fiind doar un răspuns subit.

Având în vedere, că violența dintre cei doi parteneri de viață nu este acceptată și nu trebuie tolerată, dar și a caracterului pronunțat gender pe care îl reprezintă violenței în familie, este necesar accentuarea echilibrului instituțional a relațiilor dintre bărbați și femei, deoarece legiuitorul a lăsat loc pentru interpretare. Cu atât mai mult că, legiuitorul nu diferențiază răspunderea prin norme distincte a violenței în familie săvârșită față de anumite categorii de persoane, cum ar fi violența domestică comisă în raport cu persoane de gen feminin versus violența domestică comisă în raport cu persoane de gen masculin. De aceea, consider a fi oportun calificarea distinctă în cadrul normelor juridice contravenționale a actelor de violență împotriva femeii de către agresorul-bărbat, partener intim.

Încă o dată în plus observăm abordarea inegalităţii de gen şi violenţei în familie. Cu toate acestea, nu trebuie generalizată problema, în sensul în care subiectul contravenției violenței în familie poate fi doar bărbatul, având în vedere că numărul femeilor agresate în familie este mult mai mare decât numărul bărbaților agresați și atenția tuturor e îndreptată pe femeie. Mai mult ca atât, și instrumentele în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie dau prioritate protecției juridice a femeilor victime a violenței în familie, datorită revoluției instituționale și legislative. Acestea fac referire și mai mult la gravitatea problemei ce afectează întreaga lume.

Prin urmare, acest comportament ilegal al agresorului prevăzut de legea contravențională generează obligația de a suporta consecințele nefavorabile din partea statului. Astfel, raportul de constrângere, generat ca urmare a comiterii contravenţiei între stat şi contravenient, raport complex, al cărui conţinut îl formează dreptul statului de a aplica persoanei vinovate sancţiunea prevăzută de lege pentru contravenţia comisă şi de a o constrânge să o execute corelativ cu obligaţia contravenientului de a suporta aplicarea şi executarea sancţiunii contravenţionale, în vederea restabilirii ordinii de drept şi restaurării autorităţii legii reprezintă răspunderea contravențională. [26, p.27] Sau în opinia altor autori, răspundere contravenţională se înţelege acea formă de răspundere juridică, care constă în obligaţia contravenientului de a suporta sancţiunea, întrucât răspunderea contravenţională nu poate fi concepută decât în cadrul unui raport juridic, în care se stabileşte fapta ilicită, vinovăţia făptuitorului şi sancţiunea corespunzătoare. [27, p. 270]

Conform art. 32 Codului Contravențional, prin sancţiune contravenţională se înţelege o măsură de constrângere sau de reeducare aplicată contravenientului în scopul corectării comportamentului acestuia și al prevenirii de săvârșire a unor noi contravenţii atât de către contravenientul însuși, cât și de către alte persoane. [28]

Astfel, sancțiunea care poate fi aplicată agresorului pentru actele de violență în familie, Codul Contravențional stabilește munca neremunerată în folosul comunităţii de la 40 la 60 de ore sau arest contravenţional de la 7 la 15 zile. [29]

Conform datelor prezentate de către Inspectoratul General de Poliție, pentru actele de violență în familie prevăzute de art. 78^1 Codul Contravențional au fost aplicate următoarele sancțiuni: arest contravențional – 39 de persoane; muncă neremunerată – 1136 de persoane; amendă – 58 de personae. [30, p.50]

Cu atât mai mult, în urma condamnării în repetate rânduri de Curtea Europeană Drepturile Omului a cazurilor ce țin de violența în familie, au fost identificate cazuri de tragere la răspundere contravențională pentru fapte de violenţă în familie aceluiași agresor familial în

repetate rânduri i-au fost aplicată aceeași sancțiune. Acest fapt denotă că sancțiunile aplicate nu au fost suficiente și descurajante, încât să împiedice agresorul să comită ulterior acte de violenţă. [31, p.686]

Prin urmare, actele calificate drept violență în familie prezintă un pericol destul de mare, iar sancţiunile care sunt aplicate agresorului familial sunt ușoare și nu corespund pericolului real al violenţei în familie, iar astfel de disonanțe ne determină spre stabilirea unor sancțiuni mai grave.

Acest fapt face dificilă nu numai abordarea acestui subiect, în general, dar acceptarea unei responsabilități din partea agresorului familial în unele cazuri.

După cum am observant, violenţa faţă de femei în familie din partea soţului/partenerului este pe larg răspândită și care de fapt se află la baza inegalităţii de gen, iar amploarea violenţei împotriva femeilor nu este reflectă doar de datele statistice, acestea încă o dată ne atenționează că această problemă nu mai poate fi amânată. Mai mult ca atât nici legiuitorul nu diferențiază răspunderea (prin norme distincte) a violenței în familie săvârșită față de anumite categorii de persoane (ex. violența domestică comisă în raport cu persoane de gen feminin versus violența domestică comisă în raport cu persoane de gen masculin). Violența împotriva femeilor cuprinde o serie de atacuri asupra unui subiect pasiv feminin, care este obiectul de abuz și a cărui făptuitor se caracterizează prin apartenența la sexul opus. Prin urmare, este necesar să se sublinieze că nu orice fel de exercițiu de violență împotriva femeilor este violența bazată pe gen, ci numai ceea ce se face împotriva unei persoane pe apartenența la sexul feminin.

Obiectivul principal al violenței în bază de gen nu este prejudiciul, dar controlul și subjugarea femeilor de către agresorul bărbat. Acest control individual se realizează pentru a izola femeia de sursele de sprijin extern, în principal, de familie, prieteni, și medii, cu dublul obiectiv de creștere a controlului și de a obține impunitate pentru violența care se exercită.

Concluzie Violența interpersonală familială de gen necesită o amplă înțelegere și abordare, concentrându-se pe un singur tip de subiect, agresorul familial. Iar, studiul a fost abordat pentru a înțelege cine poate fi subiectul contravenției în cazurile de violență în familie.

În contextul dat, concluzionăm că subiectul contravenției de violență în familie, poate conține în afară de trăsăturile generale (cum ar fi vârsta și responsabilitatea) și anumite trăsături speciale: calitatea de memru al familiei și cea de gen. În această ordine de idei și sancțiunea care urmează a fi aplicată agresorului familial pentru actele de violență în familie, ar trebui să fie modificată prin înnăsprire și anume ceia ce privește majorarea limitei arestului contravențional, care ar avea drept scop protejarea raporturilor familiale. Prin urmare, și răspunderea agresorului familial pentru actele de violență în familie ar trebui să survină mai devreme, cum ar fi de la vârsta de 16 ani, ținând cont de vârsta de la care pot încheia căsătoria. În consecință, putem menționa că particularitățile privind subiectul contravenției de violență în familie este foarte delicat pentru palierul juridic care merită cercetat permanent.

Referințe

1. Gatej M. *Violența în familie*. București: Orizonturi, 2021. Pag. 6. ISBN: 978-973-736-426-5.

2. Convenția Consiliului Europeiprivind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestic, adoptată la Istambul la 11.05.2011, art. 3. [accesat: 11.05.2024]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
3. Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.07.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenţei în familie. În: Monitorul Oficial nr. 55-56 din 18.09.2008.
4. Legea Republicii Moldova nr.167 din 09.07.2010 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial nr.155-158 din 03.09.2010, art. III, pnct. 6.
5. Legea Republicii Moldova nr.196 din 28.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial nr.306-313 din 16.09.2016, art. IX, pct. 5.
6. Codul Penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18.04.2002, Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195.
7. Codul Contravenţional al Republicii Moldova, nr.218 din 24.10.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-6 din 16.01.2009.
8. Notă informativă privind fenomenul violenței în familie anul 2023. [accesat: 15.05.2024]. Disponibil: https://igp.gov.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_fenomenul_violentei_in_familie_12_luni_2023.pdf
9. Legea Republicii Moldova nr.45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenţei în familie. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.55-56, art. 3.
10. Declarația Națiunilor Unite privind violența împotriva femeilor, adoptată prin Rezoluția nr. 48/104 din 20.12.1993. [accesat: 10.05.2024]. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/ declaration-elimination-violence-against-women
11. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. [accesat: 20.04.2022]. Disponibil: https://rm.coe.int/168046253e
12. Propunere de directivă privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, COM 2022,105, final, Strasbourg 08.03.2022. [accesat: 20.04.2022]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0105&from=ES
13. Brașoveanu F. *Considerații generale privind prevenirea și combaterea violenței domestice. Reglementări internaționale și interne.* Conferința științifică internațională „Prevenirea și combaterea violenței în familie", Chișinău, 2022. Pag. 64. CZU: 343.54:343.85:340.134(498+100). [accesat: 12.04.2024]. Disponibil: https://zenodo.org/records/8214696
14. Codul Contravenţional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-6 din 16.01.2009.7, art.16 alin.(1).
15. Ionașcu V. Analiza juridică a contravenției de violență în familie. În: Analele ştiinţifice ale Academiei „Ştefan cel Mare" a MAI al Republicii Moldova, p. 92. CZU: 343.55.

[accesat: 15.05.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/88-93_10.pdf

16. Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.07.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenţei în familie. În: Monitorul Oficial nr. 55-56 din 18.09.2008.

17. Perevoznic Iu. *Monitorizarea proceselor de judecată pe cauze de violență în familie, violență sexuală și trafic de ființe umane. p. 59.* [accesat: 24.04.2024]. Disponibil: https://cdf.md/wp-content/uploads/2021/11/CDF_Monitorizare_web_RO.pdf
18. Perevoznic Iu. *Monitorizarea proceselor de judecată pe cauze de violență în familie, violență sexuală și trafic de ființe umane. p. 60.* [accesat 24.04.2024]. Disponibil: https://cdf.md/wp- content/uploads/2021/11/CDF_Monitorizare_web_RO.pdf
19. Livădaru N. *Violența în familie ca fenomen social. Delimitarea acțiunilor de violență domestică, sub aspect penal sau conflict, agresivitate și abuz, sub aspect psihologic. În: Revista Procuraturii Republicii Moldova, nr. 4/219, p. 77-83. Chișinău: Sinectica-Com" SRL, 2019. ISSN 2587-3601/ ISSNe 2587-361X.* [accesat:15.04.2024]. Disponibil: http://procuratura.md/file/2019_4_Revista_Proc_notPRESS.pdf
20. Turliuc M. N., Karner A., Danila O. *Violenţa în familie. Teorii, particularităţi şi intervenţii specifice.* Iași: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2009. ISBN: 978-973-703-436-6.
21. Raport de evaluare a Strategiei Naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pentru anii 2018-2023. CDF, Chișinău, 2022. [accesat: 10.04.2024]. Disponibil: https://lastrada.md/pic/uploaded/Raportul_de_evaluare_a_Strategiei_2018-2023.pdf. pag. 4
22. Notă informativă privind fenomenul violenței în familie anul 2023. [accesat: 15.05.2024]. Disponibil: https://igp.gov.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_fenomenul_violentei_in_familie_12_luni_2023.pdf
23. Livădaru N. *Violența în familie ca fenomen social. Delimitarea acțiunilor de violență domestică, sub aspect penal sau conflict, agresivitate și abuz, sub aspect psihologic. În: Revista Procuraturii Republicii Moldova, nr. 4/219, p. 77-83.* Chișinău: Sinectica-Com" SRL, 2019. ISSN 2587-3601/ ISSNe 2587-361X. [accesat: 15.04.2024]. Disponibil: http://procuratura.md/file/2019_4_Revista_Proc_notPRESS.pdf
24. Notă informative privind starea infracționalitățiii ce atentează la viața și sănătatea persoanei și celor comise în sfera relațiilor familiale pe parcursul a VI luni ala anului 2022. Inspectoratul Național de Securitate publică. [accesat: 27.04.2024] Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/privind_starea_infractionalitatii_ce_atenteaza_la_viata_si_sanatatea_persoanei_si_celor_comise_in_sfera_relatiilor_familiale_pe_parcursul_a_ixii_luni_ale_anului_2021.pdf
25. Notă informativă privind starea infracționalitățiii ce atentează la viața și sănătatea persoanei și celor comise în sfera relațiilor familiale pe parcursul a VI luni ala anului 2022. Inspectoratul Național de Securitate publică. [accesat: 27.04.2024] Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/privind_starea_infractionalitatii_ce_atenteaza_la_viata_si_sanatatea_persoanei_si_celor_comise_in_sfera_relatiilor_familiale_pe_parcursul_a_ixii_luni_ale_anului_2021.pdf
26. Cobîneanu S., Botnaru N. *Unele aspect ale răspunderii contravenționale ca formă de răspundere juridică. În Revista Națională de Drept, nr. 9/2012, p.27. ISSN 1811-0770*

27. Bulai C. *Manual de drept penal. Partea general*. Bucureşti, 1997. Pag. 310. ISBN: 9739229743.
28. Codul Contravenţional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-6 din 16.01.2009.7.
29. Codul Contravenţional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-6 din 16.01.2009.7.
30. Raportul Republicii Moldova privind implimentarea Convenției Consiliului Europei privind combaterea violenței față de femei și violenței în familie. Chișinău, 2022, p. 50. [accesat: 20.04.2024]. Disponibil: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/10/Raport-Implementarea-Conventiei-CE-privind-combaterea-violentei-fata-de-femei-2022c-2.pdf.
31. Mizdran M. *Analiza practicii naționale și CTEDO pe cauzele privind violența în familie și măsuri, strategii naționale și internaționale de prevenire a victimizării minorilor*. Conferința științifică internațională „Omul, Criminologia, Știința", ediția a II-a, Chișinău, 24 martie 2023. ISBN (pdf) 978-9975-3418-6-8. [accesat: 14.05.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/684-692.pdf

CZU: 343.22:342.2 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.25**

PARTICIPAȚIA PENALĂ ȘI PARTICIPANȚII LA INFRACȚIUNE ÎN FORMAREA STATULUI DE DREPT

CRIMINAL PARTICIPATION AND PARTICIPANTS IN CRIME IN FORMING THE RULE OF LAW

MERCUȘ Radu,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0005-3940-6280
mercusradu@gmail.com

Abstract

Every society respects certain obligations established authority invested from every person for our existence a state in law that ensures order from all points of view as well as economic, social and cultural development.

Concept for respect in law offer functional institutions, understand for established norms and review in their norms respected from every person have correlative rights and obligations although from behind prevails because we exist in an order finnaly respect and implementation obligations we have either at work, studies or towards society as a whole for good organization.

Nowadays, a concept importance in law develop three powers, such as parliamentary, executive and judicial, which cooperate with each other for there functionality in state, its institutions, also for society developed and feel progress in all activity.

Acctually functional state consist from three powers which must organised independent without some influence that would change normal activity in a state institutions.

Some of person said opinion about justice is part in executive power and we still have mass media as one powers that is important in development importance law also in education for society through informative materials which develop in education, act and form an opinion about everyday life of people.

Subject criminal participation and participants in crime as a component in development in a state represents a problem for society as well as other determin factors for example migration, natural increase (natality/mortality), unemployment, poverty, hooliganism , etc.

Activity in law enforcement institution is prevent and ensure criminality from cooperation with state institutions, international organizations through there implementation..

Keywords: *State law,indepedent justice,suprem law, equality before law, democracy,etc.*

Cuvinte cheie: *Stat de drept, justiție indepedentă, supremația legii, egalitate în fața legii, democrație, etc.*

Fiecare societate se conduce după regulii sau mai exact norme stabilite de către cineva sau moștenite de la strămoșii noștrii pentru că astfel vom exista într-o armonie în societate, progres sau cooperare.

Există instituții care sunt investite ca autoritate să vegheze asupra respectării ordinii de drept în cadrul unei societății sau per ansamblul stat în persoana fiecărei pentru că fiecare dintre noi avem drepturi corelativ obligații.

Subiectul care îl voi aborda în prezenta lucrare se numește participația penală și participanții la infracțiune în formarea statului de drept.

Astfel voi aborda trei concepte diferite dar care au tagențe comune cum este participația penală, participanții la infracțiune și stat de drept care au impact considerabil pentru societate pentru formare și dezvoltare în asigurare unui viitor prosper nouă ca cetățenii unui stat sau ca membru a unui grup, entității sau națiune per ansamblul ei.

Participația penală dacă e să-l abordăm ca termen aparte atunci susținem următoarele idei ceea ce de fapt fie că regăsim în actuala legislație sau opinii susținute de cercetătorii științifici, studenți sau lectorii astfel menționăm faptul că conform art.41 din Codul Penal al Republicii Moldova se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate[1,2] sau eventual art.17-19 din codul penal din 24.04.1961 abrogat.

Dacă e să explicăm pe înțelesul tuturor condițiile cerute de legislație atunci menționăm următoarele elemente de bază pentru existența participației [12]:

1. manifestarea unei acțiuni sau inacțiuni;
2. prezența intenției;
3. prohibitive,prevăzute de legislația penală;
4. participarea mai multor persoane, cel puțin două persoane;
5. cooperare.

Fiecare element al acestei structurii reprezintă un pilon existențial, astfel primul dacă e să-l definim presupune exercitarea de către subiectul infracțiunii fie că este autor, organizator, complice sau instigator a unei acțiuni sau inacțiuni nu cercetăm fenomenele naturii vremea sau acțiunile animalelor pe când în cazul inacțiunii persoanei se manifestă prin neîndeplinirea obligațiilor de serviciu de către persoanele care își exercită o funcție de răspundere din cadrul unei autorității publice.

Următorul element al acestei structuri, participația penală este prezența intenției, persoana a planificat din timp săvârșirea faptei pentru că aceasta este una complexă și-a exprimat contribuția pentru săvârșirea acțiunii ilicite, finalizarea acesteia și prin urmare beneficiile revenite fiecărei persoane fie că sunt mijloace financiare, bunuri și servicii.

Cel de al treilea element component factorul prohibitiv sau reglementările cu privire la acest subiect participația penală presupune faptul că fiecare stat trebuie să își reglementeze faptul că acțiunile întreprinse de persoane încalcă anumite reguli scrise prevăzute în documente oficiale sub sancțiunea aplicării de către autoritățile responsabile a măsurilor de constrângere în depedență de gravitatea faptei săvârșite.

De regulă fiecare stat își are propriasa legislație prohibitivă unde sunt incriminate acțiunile ilicite ale persoanei fiind prevăzute consecințele nerespectării legii dar și cazurile de exonerare de la aplicarea măsurilor coercitive atunci când organele de drept consideră aplicabilă într-un caz anumit.

Evident, pe lângă legislația națională mai avem organisme sau instituții internaționale la care statul s-a angajat să respecte drepturile și libertățile omului prin semnare și transpunere în practică acordurile, tratatele sau deciziile comunitare privind aplicarea dreptului uniform la nivel internațional eficienizând și asigurând buna guvernare a instituțiilor statului.

Un alt criteriu important ce definește instituția participației penale de alte forme sau caracteristici justițiare se referă la participarea mai mult de două persoane fiecare dintre acestea, fie că au responsabilități diferite în cadrul activității criminale sau pentru că fapta reprezintă ceva complex condiționată de participarea mai multor indivizi, fie că norma însăși prevede faptul respectiv pentru care de unul singur ar fi imposibilă cum este infracțiune jaful art.187, traficul de ființe umane art.165 din Codul Penal al RM [1] după modelul faptei ar fi necesar participarea mai

multor indivizi pentru îndeplinirea în timpii eficienții pentru neindetificarea persoanelor ce le-au realizat cât și urmelor infracțiunii.

Cooperarea reprezintă ultimul element ce definește participația penală de alte instituții sau forme participative reprezentând acceptul fiecărui individ parte a grupului criminal stabilirea unui plan eficient pentru realizarea activității criminale la diferite etape ale acesteia.

Asigurarea cu mijloace și instrumente, împărțirea de obligații precum și beneficiile de pe urma activității criminale reprezintă câteva elemente caracteristice pentru cooperare, de asemenea participarea ulterioară în cadrul altor infracțiuni precum și în momentul realizării faptei reprezintă factorii definitorii a elementului sau pilonului numit cooperare.

Conceptul de participanți la infracțiune definit de legea penală la art.42 reprezintă activitatea ilicită a mai multor persoane numiți subiecții infracțiuni, făptuitorii sau infractorii cum ar fi următoarele categorii de persoane[1]:

1. autorul;
2. organizatorul;
3. instigatorul;
4. complicele.

Fiecare participant al infracțiunii îndeplinește anumite acțiuni sau îndatoriri ce îl diferențiază de altă categorie de infractor astfel autorul este individul care îndeplinește nemijlocit activitatea ilicită cum ar fi sustrage bunuri, încalcă ordinea publică sau securitatea statului, nerespectând drepturile și libertățile esențiale a oricărei persoane sau acțiuni contra justiției.

În persoana subiectului infracțiunii organizatorul reprezintă ideea de a realiza ceva ilicit de pe urma căreia fiecărui membru a grupului criminal le va reveni anumite benificii patrimoniale sau nepatrimoniale, acesta atribuie fiecărui participant anumite sarcini reieșind din faptul că reprezintă ceva complex dificil sau imposibil de realizat dacă nu există de la început un plan care să asigure realizarea activității criminale.

Instigatorul este subiectul infracțiunii care având scop principal determinarea altor persoane să realizeze ceea ce și-a propus grupul criminal, influențarea, constrângerea sau determinarea reprezintă câteva metode la care recurge instigatorul pentru îndeplinirea obligațiilor statutare.

Complicele este categoria de participant ultimul care îl voi aborda care are drept obligație să contribuie la realizarea sau mai exact finalizarea activității criminale cum ar fi sustragerea bunului din încăpere prin înlăturare de obstacole sau asigurare cu mijloace care să finalizeze activitatea ilicită precum și nedivulgarea organelor de drept despre cine și în ce mod a săvârșit infracțiunea.

Categoria de participanți exemplificată anterior cum este autorul, organizatorul, instigatorul sau complicele reprezintă modalitatea eficientă de realizare a activității criminale.

Conceptul stat de drept este reprezentată de instituții funcționale care asigură respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, organizare eficientă și un mod de viață decent tuturor cetățenilor săi.

Obținerea indepedenței statului Republicii Moldova a oferit posibilitatea să-și creeze propriul destin să înțeleagă evenimentele din trecut, parcugând prin prezent și stabilindu-și scopuri sau obiective de viitor cum ar fi Integrarea în Uniunea Europeană parteneriat care asigură cetățenilor săi un trai decent prin semnarea și implementarea diferitor acorduri, tratate, decizii ale diferitor instituții europene cum ar fi Parlamentul European, Consiliul European, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Comisia Europeană sau Banca Central Europeană.

Stat de drept presupune instituții funcționale bine dotate, angajați instruiți bine asigurându-le servicii de calitate exemplară manifestată prin profesionalismul persoanelor ce activează în respectivele instituții.

Acest concept de asigurare a unui stat de drept presupune democrație, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru bunăstarea generală a societății.

Concluzii

Participarea la diferite activități criminale creează obstacole, complicații sau nefuncționalitatea organelor de ocrotire a normelor în drept, fiecărei persoane în general a modului de desfășurare modern dintr-o societate.

Participanții la infracțiune sunt categoria de indivizi care organizat săvârșesc acțiuni de destabilizare a parcusului normal a lucrurilor prin faptele ilicite pe care le săvârșesc, care de regulă sunt activități cu caracter patrimonial care potrivit Biroului Național de Statistică peste 26.000 infracțiuni săvârșite anual sunt furturi, jafuri, tâlhării săvârșite de partea bărbătească cauzele fiind diverse nivelul de dezvoltare a statului, migrația, șomajul, educația, natalitatea, corupția, economia, justiția [10] etc.

Participația implică organizare din timp stabilirea unui plan de acțiunii pentru că avem în calitate de subiecții ai infracțiunii diverse categorii de indivizi cum ar fi în persoana organizatorului, autorului, instigatorului sau complicelui care îndeplinesc acțiunii diferite per ansamblu desfășurându-se fapta pe care și-au stabilit să o îndeplinească, de regulă aceasta presupune ceva considerabil sustragerea de bunuri de valoare din încăperii.

Actualmente statul de drept este reprezentat de instituțiile sale, reglementările din actele normative și persoanele care fac parte componentă a societății democratice prin cooperare zilnică asigurându-se parcusul civilizat într-o anumită perioadă de timp față de o categorie de persoane.

Organizare, eficiență, democrație, stabilitate sau trai decent tuturor indivizilor dintr-un stat sunt câteva din elementele ce definesc necesitatea sau obligativitatea de a ne afla într-un stat pe care atribuim cuvinte ce menține fericirea, libertatea de a acționa sau gândi că ziua de mâine va fi una potrivită așteptărilor pe care le avem și nu suntem parte a unei constrângeri care ne limitează în parcusul vieții noastre.

Este important ca persoanele care conduc statul să ofere cetățenilor săi prosperitatea, beneficiile sau democrația fără a fi constrânși într-un fel atât timp cât acestea nu încalcă modului de desfășurare a statului adică nu reprezintă o infracțiune sau ceva care să destabileze ordinea și buna conviețuire a persoanelor dintr-o societate.

Mass-media este sursa eficientă care contribuie prin materialele zilnice difuzate la educarea și formarea individului, evident este una din puterii care să fie folosită cotrar scopului stabilit aplicându-se cenzura sau limitându-se sfera de activitate prin legislație, sancțiuni sau alte acțiuni care afectează activitatea persoanelor ce activează în domeniu, de alfel personal fiind la fel de importantă ca funcția parlamentară, executivă și judecătorească dintr-un stat de drept.

În încheiere, statul de drept este libertatea de a acționa legal fără a fi limitați într-un fel anumit și de a beneficia în egală măsură de opurtunitățile oferite nouă.

Referințe

1. Codul Penal al Republicii Moldova adoptat la 18.04.2002, în vigoare la 12.06.2003, Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 2002 Nr.128-129, în

conformitate cu ultimele modificări și completări din Monitorul Oficial al Republicii Moldova.
2. Codul Penal al Republicii Moldova din 24.03.1961 în vigoare la 24.04.1961 cu modificări și completări până la 17.10.2001, Chișinău 2001 (abrogat).
3. Eugen Bejenaru Despre pluralitatea de infractori și participația penală : aspecte obiective și subiective Studia Universitatis Moldaviae : Revistă științifică: Nr.3(113),2018: Științe sociale, Chișinău 2018.
4. Munteanu Victoria, Spre precizarea unor aspecte-cheie în dreptul penal european referitoare la participația penală: complexă cazul organizației criminale- Revista Procuraturii Republicii Moldova. 2021 Nr.7.P.90-97, Sinectica-com,Chișinău 2021
5. Diana Comaromi.Avantajele și dezavantajele aderării la Uniunea Europeană. https://ru.scribd.com/document/
6. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07 1994,Publicat la 29.03.2016 în Monitorul Oficial nr.78,art.140.
7. Stela Botnaru,Alina Șavga,Vladimir Grosu,Mariana Grama Drept Penal Partea Generală Volumul I,Chișinău : Cartier juridic 2005.
8. Rusu Alin.Statul de drept. https://ru.scribd.com/document/
9. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului de prevenire și combatere a criminalității pentru anii 2022–2025
10. Date statistice prezentate de Biroul Național de Statistică în colaborare cu Ministerul Afacerilor Interne privind participația penală.
11. Decizii ale instanțelor de judecată cu privire la participația penală.Vizitat: https://instante.justice.md/ro/hotaririle-instantei portalul instanțelor de judecată.
12. Comentariu Alexei Barbăneagră Codul Penal al Republicii Moldova adoptat la 18.04.2002, în vigoare la 12.06.2003, Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 2002 Nr.128-129, în conformitate cu ultimele modificări și completări din Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

CZU: 349.6:343.77(4+478):341.241 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.54**

REFLECȚII ȘI CONSIDERAȚIUNI ASUPRA STATUTULUI LEGAL AL ANIMALELOR DE COMPANIE ÎN STATELE EUROPENE ȘI REPUBLICA MOLDOVA

REFLECTIONS AND CONSIDERATIONS ON THE LEGAL STATUS OF PETS IN EUROPEAN STATES AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

PRINZIVALLI Valentina,
Societa Cooperativa Lerole, Italia
GHILIMUTDINOV Nina,
Universitatea de Stat din Moldova, Master
Email: nina.ghilimutdinov@usm.md

Abstract

Animals are the beings that have the greatest affection and attachment towards man, but their legal status is not well established in any legislation of the world. In recent years we see considerable progress in attributing to animals higher rights than other creatures and life, due to close feelings with man. Germany, Italy, Spain, France and other states on the European continent have enshrined the rights of animals in the Constitution, declaring them beings with emotions, protecting and guaranteeing their right to life and decent living conditions. Everyone, even constitutional norms are violated and various illegalities are committed such as raising and breeding animals or smuggling them, as well as aggression towards them. In the chapter on animal protection, the Republic of Moldova still has work to do, as they do not have a specific status in the civil code. However, by harmonizing national legislation with international acts, considerable improvements are made.

Animalele sunt ființele care au cea mai mare afecțiune și atașament față de om, însă statutul lor legal nu este bine statuat în nici-o legislație a lumii. În ultimii ani vedem un progres considerabil în atribuirea animalelor a unor drepturi superioare altor creații și vietăți, datorită sentimentelor strânse cu omul. Germania, Italia, Spania, Franța și alte state de pe continentul european au statuat drepturile animalelor în Constituție, declarându-le ființe cu emoții, protejându-le și garantându-le dreptul la viață și condiții demne de trai. Totuți, chiar și normele constituționale se încalcă și sunt săvârșite diverse ilegalități precum creșterea și reproducerea animalelor sau contrabanda cu ele, precum și agresiunea în privința lor. La capitulul protecția animalelor, Republica Moldova are încă de muncă, în codul civil ele neavând un anumit statut. Totuși, armonizând legislația națională la actele internaționale, se produc îmbunătățiri considerabile.

Keywords: *animale, statut legal, ființe vii înzestrate cu sensibilitate, infracțiune, Pet Friendly.*

Coexistenţa speciilor în lume cuprinde recunoaşterea de către umanitate a existenţei drepturilor și a altor specii precum animalele, deci respectarea drepturilor animalelor este inevitabil în strânsă coroborare cu respectarea oamenilor între ei.

Încă în epoca antică animalele constituiau obiectul cel mai frecvent utilizat în viața cotidiană. Acestea erau utilizate pe larg în alimentație, variat mijloc de transport, mijloc de comunicare, distracție, materie primă pentru articole vestimentare și obiecte al comerțului. India poziționează bovinele drept divinitate, și cultul acestora este respectat cu strictețe și evlavie, totuși, aceste animale de cult au fost supuse la diverse ilegalități și fapte amorale. La fel, și Egiptul se remarcă prin cultul felinelor, care deseori sunt disprețuite și supuse riscului în alte state.

Animalele reprezintă o categorie distinctă de ființe-lucruri care nu au un statut distinct determinat și definit de Codul Civil al RM, fiind menționat doar că *animalele nu sunt lucruri,* fiind ocrotite prin legi speciale, dar totodată în privinţa cărora se aplică în mod corespunzător dispozițiile legale referitoare la lucruri, cu excepţia cazurilor stabilite de lege[28]. Legiuitorul elveţian, a recunoscut animalelor *statutul* de *fiinţe* și nu cel de *lucruri* încă din anul 1992, fiind primul stat din lume care a atribuit o altă, dar adevărată, interpretare juridică animalelor. Mai târziu, în 2002, și China a crescut progresiv protecția mamiferelor, așa în 2007 a interzis vânătoarea, iar în 2018 a interzis importurile. În luna iunie 2021, autoritățile au aprobat o nouă legislație, care se opune utilizării pangolinilor în medicina tradițională și îl desemnează drept animal sălbatic protejat de primă clasă[29]. La fel și Parlamentul german a votat modificarea Constituţiei, introducând art.20 a, denumindu-l *Protecția condiţiilor naturale ale vieții,* stabilind că „statul protejează prin legislație condițiile naturale ale vieţii şi animalelor, conform legii şi justiției, prin măsuri executive şi judiciare, toate în cadrul ordinii constituţionale”[30], primul stat UE care a ridicat drepturile animalelor la cele constituţionale.[31]

Tindem să menționăm în urma celor expuse că epoca contemporană, și anume anul 2022 a venit pentru societatea spaniolă cu intrarea în vigoare a modificării Codului Civil, prin prisma prevederilor căruia animalele sunt recunoscute legal drept *ființe sensibile* și astfel, în sensul legii, acestea încetează să mai fie considerate lucruri sau bunuri. Începând cu 5 ianuarie, potrivit noilor modificări legislative din Spania, animalele sunt considerate "ființe sensibile" și li se oferă o serie de calități pe care nu le-au avut anterior. Mª Luisa Gutiérrez, președintele Secției pentru apărarea drepturilor animalelor din cadrul Baroului Zaragoza, explică faptul că, în decembrie anul 2021, Congresul Deputaților a aprobat reforma Codului Civil, a Legii Ipotecii și a Legii de Procedură Civilă a Spaniei, prin intermediul cărora se modifică statutul legal al animalelor, care *încetează să mai fie considerate lucruri,* deja fiind definite în Codul Civil spaniol ca *ființe vii înzestrate cu sensibilitate.*

Printre principalele modificări și adăugiri, legiuitorul lor se mândrește cu faptul că de acum înainte animalele *nu pot fi confiscate, ipotecate, abandonate, maltratate sau separate* de unul dintre proprietarii lor în caz de separare sau divorț. Precum și multe alte nuanțe și sensibilități novatorii. De acum înainte se recunoaște că animalele care trăiesc cu oamenii au simțuri, sunt sensibile, pot suferi, trăi depresii și o altă gamă largă de emoții și stări și au drepturi mult mai largi decât cele recunoscute prin lege de până acum, dar care tacit au fost prevăzute deja încă din 2003 în Codul Penal și în diferitele legi administrative ale fiecărei comunități autonome, iar acum au obținut un nou statut legal care și mai mult le apropie de om.

În lumina circumstanțelor premergătoare modificării legislației civile spaniole în ceea ce ține de statutul legal al animalelor, apar cerințele societății, din care, conform statisticii, fiecare al patrulea cetățean spaniol deține cel puțin două animale de companie. Drept urmare, regiunea Sidra din Spania se poziționează drept locul sau destinația turistică, unde se permite cazarea persoanelor

---

[28] *Codul Civil al Republicii Moldova* Nr.1107 din 06-06-2002, Publicat : 22-06-2002 în MO RM Nr. 82-86 art. 661 MODIFICAT LP134 din 30.05.24, MO260-263/20.06.24 art.375; în vigoare 20.07.24, Republicat în MO RM nr.66-75 din 01.03.2019, art.458.

[29] *China condena a una mafia que traficaba con pangolins,* https://elpais.com/internacional/2021/01/21/mundo_global/1611260591_160298.html.

[30] *Constituţia Germaniei (Grundgesetz* - Legea fundamentală a Republicii Federale Germania*),* din 1949, a intrat în vigoare la 24 mai 1949, modificătă prin Tratatul de Unificare din 31 august 1990. <http://codex.just.ro/Tari/Download/DE>.

[31] Tatiana TABUNCIC, Dr., conf.univ. *Statutul legal al animalelor de companie,* Universitatea de Stat din Moldova**,** pag.1-2.

împreună cu animalele lor de companie. De câteva luni, serviciul de promovare și dezvoltare turistică al acestei regiuni, format din municipiile asturiene Bimenes, Cabranes, Colunga, Nava, Sarriego și Villaviciosa, lucrează la configurarea acestui proiect, cu care se intenționează să acopere cele mai frecvente nevoi ale persoanelor care călătoresc și lucrează în domeniul turismului cu animalele de companie.

În ultimii ani, conceptul care se poziționează în rândul iubitorilor de animale de companie este cel de Pet Friendly. Drept urmare a cererii societății și pentru a răspunde sentimentelor oamenilor de a nu tolera maltratarea, abandonarea și sacrificiul animalelor, Consiliul de Miniștri ai Guvernului spaniol, în luna februarie a anului 2022, a adoptat Legea privind bunăstarea și protecția animalelor[32], care reglementează relația proprietarilor cu animalele de companie. Tot aici s-a inclus punerea capătului comercializării animalelor în magazinele de animale de companie, precum și expunerii acestora către public în scopuri comerciale. Reproducerea animalelor va rămâne doar prerogativa statutului, având prerogative de a fi efectuată numai de crescătorii autorizați, în nici un caz însă de către persoanele fizice, care trebuie să apară, de asemenea, în mai multe registre publice ale autorităților.

Unul dintre punctele cheie ale noilor modificări este interzicerea sacrificării animalelor de companie din orice alt motiv decât motivele grave de sănătate publică sau eutanasia, dar nu la oricare solicitare a proprietarului care s-a jucat cu animalul și deja e epuizat de grija pe care este necesar a o acorda. Alte măsuri incluse prin noile reguli sunt interdicțiile privind practicile care provoacă suferință la animale, cum ar fi utilizarea gulerelor electrice sau pe vârfurile picioarelor sau de a le purta legate de un vehicul în mișcare. În plus, se pledează pentru promovarea grădinilor zoologice în locurile de reproducere nativă în captivitate și a stabilit că indivizii nu pot avea mai mult de cinci animale în casa lor. Noile norme promovate de Ministerul Dr. Sociale și Agenda 2030 a Guvernului Spaniei răspunde angajamentului asumat în acordul de coaliție și reprezintă un "progres" în realizarea acestuia. Urmând aceeași cale, Codul civil francez modificat, legiuitorul a prevăzut că „[l]es animaux sont des êtres vivants doués de sensibilité”[33].O reglementare rațională găsim în legislația Columbiei, unde este expres interzis deținerea unui animal sălbatic ca animal de companie.

Ne bucurăm de faptul că Codul de Executare al RM[34] specifică expres că animalele de companie ale debitorului nu pot fi urmărite în cazul executării creanțelor, cu excepția celor crescute pentru comercializare, fiind astfel nedrept față de animale, dar totuși ele nu sunt atât de legate de proprietar precum cele deținute de debitor pentru sine.

Trebuie să menționăm situațiile-problemă unde se formează lacunele legislative favorizând astfel că utilizarea reprezentanților obiectelor faunei drept marfă, cum numește legiuitorul animalele, prin valoarea lor, precum și ca un mijloc de săvârșire a infracțiunii de contrabandă, fiind o modalitate de ascundere de organul vamal și de controlul în vamă a diferitor alte obiecte în corpul animalelor, păsărilor, reptilelor. Considerăm că legiuitorul ignoră practica infracțională și nu ia atitudine în vederea incriminării separate a contrabandei cu obiectele faunei la aliniat separat cu

[32] *Código de Protección y Bienestar Animal Selección y ordenación*, Teresa Villalba Edición, actualizada a 9 de marzo de 2022 BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO, Códigos electrónicos, file: <///C:/Users/user/Downloads/BOE-204_Codigo_de_Proteccion_y_Bienestar_Animal.pdf>.

[33] *Code civil français.* „*Les animaux sont des êtres vivants doués de sensibilité. Sous réserve des lois qui les protègent, les animaux sont soumis au régime des biens.*” Nouvel article 515-14 (créé par la loi n° 2015-177 du 16 février 2015 - art. 2). <https://www.legifrance.gouv.fr> Art. 515-14**.**

[34] *Codul de Executare al Republicii Moldova,* Nr. 443 din 24-12-2004 Publicat : 05-11-2010 în MO RM Nr. 214-220 art. 704, *MODIFICAT* prin *LP RM 132 din 07.10.21,* MO249-253/15.10.21 art.295; în vigoare 15.10.21, art.89, alin.1 lit.l.

excluderea cuantumului valoric pentru existența acesteia drept faptă incriminată de Codul Penal al Republicii Moldova, diferit decât este la momentul actual.

Drept obiectiv și prioritate avem evidențierea unor lacune legislative față de statutul legal al animalelor în legislația Republicii Moldova, care, vom observa pe parcurs, este ambiguă și bisensuală, negarantând un statut legal concret și bine definit, precum și neasigurând o protecție cuvenită în cazul implicării obiectelor faunei în infracțiunea de contrabandă, referindu-ne la situația lor în cazul preluării de la făptuitor, viața și sănătatea lor ulterioară nefiind reglementată după cuviință.

În actele normative naționale, operăm cu Legea privind identificarea şi înregistrarea animalelor[35], care acoperă parțial situațiile juridice cu referire la dreptul animalelor de a se afla pe teritoriul RM, de a fi înregistrate și asupra cărora să se poată aplica un tratament mai avantajos, decât doar dacă acestea se află în tranzit, bucurându-se doar de o protecție generală conformă cu standartele internaționale.

Părţile la Convenția privind comerţul internaţional cu specii sălbatice de faună şi floră pe cale de dispariţie[36] nu permit comerţul cu indivizi ai speciilor înscrise în anexele nr.1, 2 şi 3 decât în conformitate cu dispoziţiile sale. Astfel, anexa nr.1 cuprinde toate speciile amenințate de dispariţie, care sunt sau ar putea fi afectate de comerţ. Comerţul cu indivizi ai acestor specii trebuie autorizat doar în situții excepţionale. Anexa nr.2 se răsfrânge asupra tuturor speciilor care, cu toate că nu sunt încă neapărat amenințate de dispariţie, dar datorită comerțuluiului s-ar putea ajunge la dispariția lor. Cea de-a 3 anexă se referă la toate speciile pe care o parte le declară restrânse în comerț, fiind necesară cooperarea cu părţile contractante pentru control.

Ca urmare a analizei efectuate cadrului normativ național și regulamentelor companiilor aeronautice, identificăm situația unde trecerea animalelor peste frontiera de stat a RM la bordul aeronavelor se permite doar pentru câini, feline, iar unele companii acceptă și transportarea dihorilor domestici. Potrivit Informației plasate de Compania AIRMOLDOVA[37], călătoria cu animalele la bordul aeronavei se permite doar pentru câini și pisici. La fel și compania FLYONE acceptă spre transport doar câini şi pisici, și câinii-ghid cu actele în regulă.

În fapt, cu referire la reglementările europene, important este să menționăm că admiși spre trecerea frontierei în cadrul Uniunii Europene și în afara acesteia sunt câinii, pisicile, dihori domestici, precum și toate speciile din categoria nevertebratelor, cu excepția albinelor și bondarilor. În tot ce se referă la animalele sălbatice ce își au habitatul normal în codiții naturale, neinfluențate, dar uneori supravegheate de om, și Anexa nr.1 a Legii Regnului animal stipulează că: ”se permite în scopuri economice şi de cercetări ştiinţifice în baza deciziei Departamentului Protecţia Mediului Înconjurător de comun acord cu Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Serviciul veterinar de stat importul, exportul, strămutarea, întreţinerea în captivitate, reproducerea, aclimatizarea şi încrucişarea animalelor” [38]. Totodată și animalele acvatice decorative, inclusiv amfibiile, reptilele și păsările, cu excepția celor domestice, anume indivizii din speciile de păsări care nu sunt enumerate

[35] *Legea privind identificarea şi înregistrarea animalelor,* Nr.231 din 20-07-2006 **,** Publicat în MO RM LA 11-08-2006, Nr. 399-404 art.806, Versiune în vigoare din 24.08.18 în baza modificărilor prin LP RM 172 din 27.07.18 MO RM 321-332 din 24.08.18 art. 529.

[36] *Convenţia privind comerţul internaţional cu specii sălbatice de faună şi floră pe cale de dispariţie*, Washington, în vigoare din 3 martie 1973.

[37] *Transportarea animalelor domestice*,<https://www.airmoldova.md/pets-transportation-ro/>,

[38] *Legea cu privire la regnul animal al Republicii Moldova* Nr. 439 din 27-04-1995, Publicat: în RM Nr. 62-63 09-11-1995, art. 688, Versiune în vigoare din 15.06.18 în baza modificărilor prin LP RM 79 din 24.05.18, MO195-209/15.06.18 art.338.

în Directiva 2009/158/CE[39], precum și mamiferele, anume rozătoarele și iepurii domestici, cu excepția celor destinați producției alimentare și definiți ca „lagomorfi" indicați în Regulamentul CE nr. 853/2004[40].

Or, legislația UEE permite îmbarcarea câinilor, pisicilor și păsărilor, iar mai nou s-au aliniat la cadrul legal european și permit accesul inclusiv pentru dihorii domestici, ceea ce nu este specific pentru companiile aeronave din Republica Moldova[41]. Nici într-un caz nu se vor admite spre transportare la bordul aeronavelor animalele mai mici de 7 luni, care nu au fost vaccinate contra rabiei şi nu au fost supuse testului serologic.

Proiectul de Lege privind deţinerea şi protecţia animalelor de companie[42] proiectează expres și definește exhaustiv cine poate fi numit *deţinător de animale de companie* și anume: persoana fizică sau juridică care are în posesie permanentă animale în calitate de proprietar de animale, sau de îngrijitor temporar al animalelor pentru care şi-a asumat responsabilitatea întreţinerii. Tot potrivit acestui proiect de lege, *carnetul de sănătate al animalului* este un act care însumă un număr special de identificare, specia din care face parte animalul şi semnalmentele distinctive ale acestuia, datele medicale în ceea ce ține de vaccinile administrate, tratamentele de deparazitare, sterilizare sau alte manipulații, eventuale observaţii, dar și măsurile ulterioare luate pentru animal. Acest document este eliberat de Refugiile de întreţinere provizorii și obligatoriu conțin informaţii despre deţinătorul patrupedului, iar pentru animalele fără stăpân sunt indicate suplimentar data şi locul de unde au fost preluate.

Considerăm o greșeală majoră neaprobarea acestui proiect de lege, deoarece autorii au adunat și selectat cele mai importante prevederi normative din alte legi, le-au modificat și le-au completat, creând un proiect de lege care putea fi materializat într-un potențial act normativ, definind clar statutul legal al animalelor, persoana ce poate fi numit proprietar, deținător, transportator, conține mențiuni despre criteriile de evaluare a sănătății animalelor, ordinea înregistrării lor în caz de vânzare-cumpărare pe sau în afara teritoriului vamal al RM. Identificăm reliefată și ideea de o protecție mai mare a animalelor atunci când stăpânul are un comportament neadecvat, dur și provocând suferință fizică și psihică animalului pe care îl deține.

Legea cu privire la activitatea sanitară veterinară a RM[43] menționează la art.6 lit.h și despre competența medicilor veterinari oficiali din cadrul ANSA de a se implica atunci când se depistează nerespectarea cerinţelor sanitar-veterinare, astfel aceștia pot impune reglementări de rigoare în ceea ce ține de limitarea sau interzicerea comerţului, a punerii pe piaţă, sau a importului și exportului de animale vii. Or, vedem clar că și această autoritate este competentă în a se implica în reglementarea circulației transfrontaliere a animalelor vii, indiferent de scopul final al traversării Frontierei de Stat a RM. Deci, alături de Autoritățile vamale, mai avem și alte entități statale care, în colaborare unele cu celelalte, participă ca încuviințători la trecerea frontierei de stat a animalelor vii, indiferent de categoria acestora, scopul ieșirii sau intrării din țară și de destinația lor.

---

[39] *DIRECTIVA privind condiţiile de sănătate animală care reglementează comerţul intracomunitar şi importurile din ţări terţe de păsări de curte şi de ouă pentru incubaţie*, 2009/158/CE A CONSILIULUI din 30 noiembrie 2009 < https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0158&from=NL>, art.2.

[40] *REGULAMENTUL (CE) de stabilire a unor norme specifice de igienă care se aplică alimentelor de origine animal* NR. 853/2004 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ŞI AL CONSILIULUI din 29 aprilie 2004, < https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004R0853-20100101&from=LV>, Anexa Nr.I.

[41] *A se vedea: Перевозка живых животных и птиц,* Аэропорт Толмочева Новосибирск, <https://tolmachevo.ru/passengers/rules/veterinary/>.

[42] *Proiect de Lege privind deţinerea şi protecţia animalelor de companie*, Guvernul RM.

[43] *Legea cu privire la activitatea sanitară veterinară a Republicii Moldova,* Nr.221 din 19.10.2007 în RM Nr. 51-54 din 14.03.2008, Republicată în MO RM nr.13-20 din 22.01.2021.

Bazându-ne pe interpretarea legii conform buchiei, dar și spiritului acesteia, precum și a identificării voinței legiuitorului, suntem îndreptățiți să susținem că legea menționată mai sus se referă atât la animalele de companie, cât și la cele de fermă, însă nu și la cele sălbatice în condițiile general-menționate. Or, animalele sălbatice nu pot face obiect al comerțului, nici intern și nici extern doar dacă nu cad sub incidența prevederilor care exceptă de la regulile generale ale legii respective. Or, prin exceptarea de la condițiile general permisive ale legii care aprobă circulația animalelor în circuitul civil în baza contractului de vânzare-cumpărare, moștenire sau donație, legiuitorul acordă o protecție deosebită obiectelor sălbatice de faună, reieșind din importanța lor majoră pentru protecția ecosistemelor, cât și pentru menținerea unui mediu natural sănătos și pasibil de recreere pentru oameni.

La fel, în Legea cu privire la activitatea sanitară veterinară a RM găsim și noțiunea pentru animalul de companie, acesta fiind considerat ”orice animal deţinut sau destinat a fi deţinut de către om, în special pe lângă casă, pentru agrement sau companie[44]”. Aici putem adăuga și animalele utilizate în scop medical așa cum sunt câinii, delfinii, albinele, moluștele ect. Tot o definiție a animalului de companie o găsim și în broșura care ne comunică despre Mișcarea animalelor de companie în scop necomercial din RM[45] susținută și verificată de ANSA, prin care trebuie de înțeles că animalul de companie este acel animal ce aparține următoarelor specii: câini, pisici, dihori domestici, nevertebrate, dar cu excepţia albinelor şi crustaceelor, a peștilor tropicali ornamentali, amfibienile, reptilele, toate speciile de păsări, cu excepţia păsărilor de curte, mamiferele ce cuprind clasa de rozătoare şi iepuri domestici, în ordinea încadrată în Anexa nr.l la HG nr.839 din 17 decembrie 2009[46], care sunt însoțite în timpul circulației de proprietar sau de o persoană fizică răspunzătoare de aceste animale în numele proprietarului şi care nu sunt destinate vânzării ori transferului de proprietate.

Convenția privind protecția animalelor de companie[47] prevede noțiunea animalelor de companie și găsită în legea națională care se referă la activitatea sanitar-veterinară menționată anterior**,** care este întocmai preluată din această convenție, fără ca RM să adere la ea sau să o ratifice, fiind preluat doar ce e considerat cel mai important și conform normelor interne a altor legi naționale ce țin de reglementarea acestui segment. Necătând că potrivid doctrinei animalele domesticite de om sunt numite domestice, dar care totuși trăiesc în condiții de sălbăticie, fie sunt vagabonde, adică fără stăpân, acestea dobândesc un statut special fiind denumite animale ferate.

Convenția privind comerţul internaţional cu specii sălbatice de faună şi floră pe cale de dispariţie stabilește conținutul termenilor prin care se determină obiectele de floră și faună. Astfel, prin specie trebuie înțeleasă orice specie, subspecie sau una dintre populațiile lor izolate geografic, iar orice animal sau plantă, vii sau moarte, sunt nominalizați drept individ.

Regnul animal constituie cea mai mare categorie sistemică în biologie, totalitatea unor specii de animale care vieţuiesc în mod natural pe uscat, în apă, în atmosferă sau în sol, inclusiv

---

[44] *Ibidem.*

[45]Ghid-Mișcarea animalelor de companie în scop necomercial din Republica Moldova, <https://www.ansa.gov.md/uploads/files/Sanitar-Veterinar/SanatateAnimala/GHID%20PRIVIND%20CIRCULA%C5%A2IA%20ANIMALELOR%20DE%20COMPANIE%20(1).pdf >.

[46] Hotărarea Guvernului RM pentru aprobarea *unor Norme sanitar-veterinare privind mişcarea necomercială a animalelor de companie* Nr.839 din 17 decembrie 2009 Publicat : 29-12-2009 în MO RM Nr. 193-196 art. 949, *Versiune în vigoare din 04.07.2014 în baza modificărilor prin HG513 din 02.07.14, MO174-177/04.07.14 art.541,* < https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=78000&lang=ro >.

[47] *European Convention for the Protection of Pet Animals* Strasbourg, 13.XI.1987,<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007a67d>.

monocelulare, nevertebrate şi cordate. Prin calificativul științific de *faună* se înţelege totalitatea animalelor de pe planetă, dintr-o anumită zonă, de pe un teritoriu dat sau dintr-o anumită epocă geologică, care s-a constituit în urma unui proces istoric de evoluţie. Termenul de „faună" denumeşte şi diferite grupuri de animale-mamifere, păsări domestice şi sălbatice, albine, peşti, viermi de mătase etc., ceea ce bine dă de înțeles că animalele nu sunt doar cele folosite în vocabularul usual al societății, reprezentat doar de mamifere[48].

În categoria animalelor domestice se includ trei tipuri, cunoscute ca animale de companie, animale pentru alimentație și animale de lucru. În proiectul de Lege privind deţinerea şi protecţia animalelor de companie, noțiunea de animal de companie propune ca acesta să fie definit drept "orice fel de animal ţinut de către om în special în apartament, lângă casă, în curtea sa pentru agrement, companie, pază de serviciu[49]".

Cu referire la protecția și reglementarea juridică a folosinței, posesiei și dispoziției asupra animalelor sălbatice avem Legea regnului animal al RM care oferă noțiune pentru sintagma de *regn animal,* identificând a fi "[t]otalitatea unor specii de animale care vieţuiesc în mod natural pe uscat, în apă, în atmosferă sau în sol, inclusiv monocelulare, nevertebrate şi cordate, constituind cea mai mare categorie sistematică în biologie[50]". Și deoarece această lege specifică expres că aria de reglementare a sa se extinde doar asupra animalelor sălbatice, prin definiția dată mai sus este logic și corect a înțelege anume animalele sălbatice - mamiferele, reptilele, amfibiile, peștii, păsările, insectele, crustaceele, moluștele ect.

Aici este oportun a menționa și despre noțiunea de *colecţii de animale din fauna sălbatică,* care prezintă în sine seriile de animale vii sau împăiate şi preparate, adunate, dispuse şi păstrate în grădini zoologice sau muzee, care reprezintă valori ştiinţifice, artistice etc.

Animalele de companie vor fi transportate doar în containere speciale şi numai în habitaclul aeronavei, iar transportarea în cală este interzisă. Cu referire la dreptul de a permite accesul la bordul aeronavei a animalelor, de la proprietерul acestora, sau de la persoana împuternicită de a-l transporta, se va solicitat obligatoriu îndeplinirea următoarelor condiții și prezentarea următoarelor acte de însoțire. Pasagerii, care călătoresc cu animale în ţările UE din ţări terţe, non UE, trebuie să îndeplinescă cerinţele pentru transportarea animalelor conform Regulamentului CE Nr.998/2003[51]. Intenția de a transporta animalele cărora li se permite accesul la bordul aeronavei se va comunica la vremea procurării biletului.

În concluzie, am identificat că anume Convenția CITES este actul internațional care reglementează care reprezentanți ai obiectelor faunei pot constitui obiect al comerțului și în ce condiții. Tot la acest subiect avem și Convenţia Europeană pentru Protecţia Drepturilor Animalelor de Companie[52]. Alături de aceasta, sub auspiciile UNESCO, a fost proclamată solemn și Declaraţia universală a drepturilor animalului[53]. Aceste acte de talie internațională pornesc de la ideea că viaţa este unică, toate fiinţele au origine comună, dar ca urmare a evoluției unele s-au diferenţiat pe parcursul progresului înregistrat de speciile lor, astfel în consecinţă, orice fiinţă are drepturi naturale şi oricărui animal înzestrat cu sistem nervos îi revin drepturi.

---

[48] Ernest Lupan, *Dreptul mediului, Tratat elementar*, vol.II, Ed. Lumina Lex, Bucureşti,1997, pag. 156.

[49] *Supra* Nota 42.

[50] *Supra* Nota 38, art.2.

[51] *A se vedea:* Regulation (EC) on the animal health requirements applicable to the non-commercial movement of pet animals and amending Council Directive 92/65/EEC No 998/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003, < https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2003/998/oj>. 10.03.2022.

[52] *CONVENŢIE EUROPEANA Protecţia Drepturilor Animalelor de Companie din 23 iunie 2003,* întocmită la Strasbourg la 13 noiembrie 1987, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/51667>.

[53] Declaraţia universală a drepturilor animalului, UNESCO, adoptată la 15 octombrie 1978, revizuită în 1989.

Analizând noțiunile date reprezentanților faunei precum și diferitor categorii de animale, aducem drept exemplu legislația italiei care menționează că animalul de companie este „[...] ogni animale tenuto, o destinato ad essere tenuto, dall'uomo, per compagnia o affezione senza fini produttivi od alimentari, compresi quelli che svolgono attività utili all'uomo, come il cane per disabili, gli animali da pet-therapy, da riabilitazione, e impiegati nella pubblicità. Gli animali selvatici non sono considerati animali da compagnia."[54], punând tot mai mult accentul pe partea sentimentală dintre om și animal, recunoscut în unele legislații ca ființe cu drepturi constituționale.

Făcând o analiză și o comparație a legislațiilor mai multor state ale lumii cu Republica Moldova, ajungem la concluzia că țara noastră trebuie să adopte poziția acestora în vederea recunoașterii obiectelor faunei, și nu doar a animalelor, îndeosebi pentru cele de companie, dar și celor din sălbăticie, a statutului legal de ființe ce pot avea emoții, simți dureri și atașament față de oameni.

Observăm că RM se aliniază și ea la prevederile internaționale și oferă protecție animalelor de companie, cu toate că în opinia noastră, această prevedere nu este îndeajuns. Venim cu propunerea de *lege ferenda* să fie inclusă prevedrea precum e în legislația spaniolă, italiană, germană, elvețiană și austriacă, unde alături de animalele de afecţiune sau companie deţinute pe lângă casa debitorului sau în alte locuri care îi aparţin, fără scopuri de producţie, alimentare sau comerciale, sunt incluse și animalele utilizate în scopuri terapeutice sau pentru asistenţa soţului, partenerului de viaţă sau copiiilor debitorului sunt insesizabile, ca exemplu câinii-ghid, ei fiind vitali pentru deplasarea omului.

Bibliografie

1. Convenţia privind comerţul internaţional cu specii sălbatice de faună şi floră pe cale de dispariţie, Washington, în vigoare din 3 martie 1973.
2. European Convention for the Protection of Pet Animals Strasbourg, 13.XI.1987, □https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list//conventions/rms/090000168007a67d□.
3. Ernest Lupan, Dreptul mediului, Tratat elementar, vol.II, Ed. Lumina Lex, Bucureşti,1997, pag. 156.
4. CONVENŢIE EUROPEANA Protecţia Drepturilor Animalelor de Companie din 23 iunie 2003, întocmită la Strasbourg la 13 noiembrie 1987, □https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/51667□.
5. Regulation (EC) on the animal health requirements applicable to the non-commercial movement of pet animals and amending Council Directive 92/65/EEC No 998/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003, □ https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2003/998/oj□. 10.03.2022.
6. Declaraţia universală a drepturilor animalului, UNESCO, adoptată la 15 octombrie 1978, revizuită în 1989.
7. Directiva privind condiţiile de sănătate animală care reglementează comerţul intracomunitar și importurile din ţări terţe de păsări de curte și de ouă pentru

[54] *Supra* Nota 31 „[…] orice animal deținut sau destinat a fi deținut de către om, pentru *afecțiune* sau companie, fără scopuri alimentare sau productive, inclusiv cele care desfășoară activități utile pentru om, precum câinii pentru persoanele cu handicap, animalele pentru pet-therapy, de reabilitare sau utilizate în scopuri publicitare. Animale sălbatice nu sunt considerate animale de companie", pag.4-5.

incubaţie, 2009/158/CE A CONSILIULUI din 30 noiembrie 2009 □ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0158&from=NL□, art.2.
8. Regulamentul (CE) de stabilire a unor norme specifice de igienă care se aplică alimentelor de origine animal NR. 853/2004 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 29 aprilie 2004, □ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004R0853-20100101&from=LV□, Anexa Nr.I.
9. Codul Civil al Republicii Moldova Nr.1107 din 06-06-2002, Publicat : 22-06-2002 în MO RM Nr. 82-86 art. 661 MODIFICAT LP134 din 30.05.24, MO260-263/20.06.24 art.375; în vigoare 20.07.24, Republicat în MO RM nr.66-75 din 01.03.2019, art.458.
10. Constituţia Germaniei (Grundgesetz - Legea fundamentală a Republicii Federale Germania), din 1949, a intrat în vigoare la 24 mai 1949, modificătă prin Tratatul de Unificare din 31 august 1990. □http://codex.just.ro/Tari/Download/DE□.
11. Código de Protección y Bienestar Animal Selección y ordenación, Teresa Villalba Edición, actualizada a 9 de marzo de 2022 BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO, Códigos electrónicos, file:□///C:/Users/user/Downloads/BOE204_Codigo_de_Proteccion_y_Bienestar_Animal.pdf□, accesat la 13.03.2022.
12. Code civil français. „Les animaux sont des êtres vivants doués de sensibilité. Sous réserve des lois qui les protègent, les animaux sont soumis au régime des biens.” Nouvel article 515-14 (créé par la loi n° 2015-177 du 16 février 2015 - art. 2). □https://www.legifrance.gouv.fr□ Art. 515-14.
13. Codul de Executare al Republicii Moldova, Nr. 443 din 24-12-2004 Publicat : 05-11-2010 în MO RM Nr. 214-220 art. 704, MODIFICAT prin LP RM 132 din 07.10.21, MO249-253/15.10.21 art.295; în vigoare 15.10.21, art.89, alin.1 lit.l.
14. Legea privind identificarea şi înregistrarea animalelor, Nr.231 din 20-07-2006 , Publicat în MO RM LA 11-08-2006, Nr. 399-404 art.806, Versiune în vigoare din 24.08.18 în baza modificărilor prin LP RM 172 din 27.07.18 MO RM 321-332 din 24.08.18 art. 529.
15. Legea cu privire la regnul animal al Republicii Moldova Nr. 439 din 27-04-1995, Publicat: în RM Nr. 62-63 09-11-1995, art. 688, Versiune în vigoare din 15.06.18 în baza modificărilor prin LP RM 79 din 24.05.18, MO195-209/15.06.18 art.338.
16. Hotărarea Guvernului RM pentru aprobarea unor Norme sanitar-veterinare privind mişcarea necomercială a animalelor de companie Nr.839 din 17 decembrie 2009 Publicat : 29-12-2009 în MO RM Nr. 193-196 art. 949, Versiune în vigoare din 04.07.2014 în baza modificărilor prin HG513 din 02.07.14, MO174-177/04.07.14 art.541, □ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=78000&lang=ro □.
17. Перевозка живых животных и птиц, Аэропорт Толмочева Новосибирск, □https://tolmachevo.ru/passengers/rules/veterinary/□, accesat la 29.01.2022.
18. Proiect de Lege privind deţinerea şi protecţia animalelor de companie, Guvernul RM.
19. China condena a una mafia que traficaba con pangolins, https://elpais.com/internacional/2021/01/21/mundo_global/1611260591_160298.html, accesat la 17.04.2022.

20. Tatiana TABUNCIC, Dr., conf.univ. Statutul legal al animalelor de companie, Universitatea de Stat din Moldova, pag.1-2.
21. Transportarea animalelor domestice, https://www.airmoldova.md/pets-transportation-ro/, accesat la 12.01.2022
22. Legea cu privire la activitatea sanitară veterinară a Republicii Moldova, Nr.221 din 19.10.2007 în RM Nr. 51-54 din 14.03.2008, Republicată în MO RM nr.13-20 din 22.01.2021.
23. Ghid-Mișcarea animalelor de companie în scop necomercial din Republica Moldova https://www.ansa.gov.md/uploads/files/SanitarVeterinar/SanatateAnimala/GHID%20PRIVIND%20CIRCULA%C5%A2IA%20ANIMALELOR%20DE%20COMPANIE%20(1).pdf , 24.01.2022.

CZU: 342.729 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.26**

ABORDĂRI TEORETICE PRIVIND LIBERTATEA ÎNTRUNIRILOR

THEORETICAL APPROACHES REGARDING FREEDOM OF ASSEMBLY

ROȘU Cristian-Marius,
Universitatea de Stat din Moldova
email: cristianmarius0607@gmail.com,
ORCD: 0009-0009-8534-0613

Rezumat

În articolul respectiv încercăm să abordăm teoretic esența dreptului la întrunire ca fiind o libertate fundamentală garanatată prin instrumentele internaționale și legile interne. Acest drept constituie și fundamentul exercitării dreptului la libera exprimare și libertatea de asociere. Novația informației prezentate în articol se referă la aspectul exercitării dreptului copiilor la libertatea de a se întruni. Prezentăm câteva posibilități reglementate de lege pentru a asigura funcționalitatea dreptului la întruniri pentru copii, adolescenți și tineri. Am constatat și am argumentat diferența dintre noțiunile de drept și libertate pentru a evita situațiile de interpretare greșită a legii. Nu în ultimul rând, am redat izvoarele istorice care au stat la baza apariției și dezvoltării dreptului la întruniri în forma pe care o avem în prezent.

Summary

In this article we try to approach theoretically the essence of the right to assembly as a fundamental freedom guaranteed by international instruments and domestic laws. This right is also the foundation for exercising the right to freedom of expression and freedom of association. The novation of the information presented in the article refers to the aspect of the exercise of children's right to freedom of assembly. We present some possibilities regulated by law to ensure the functionality of the right to assembly for children, adolescents and young people. We found and argued the difference between the notions of law and freedom in order to avoid situations of misinterpretation of the law. Last but not least, we have presented the historical sources that led to the emergence and development of the right to assembly in the form we currently have.

Cuvinte cheie: *libertate, drept, democrație, întrunire, asociere, valori, societate*

Libertatea întrunirilor constituie un precursor a înființării statului. Acest drept a stat la baza creării statelor, desființării lor, schimbării puterii în stat, loviturilor de stat, creării noilor formațiuni statale, declararea identității naționale, autodeterminarea popoarelor, proclamarea independenței și statalității. Or, omul este singura ființă înzestrată cu rațiune, având totuși necesitatea de a trăi într-o comunitate, astfel că, încă din perioada prestatală oamenii locuiau în grupuri, asociați în diferite formațiuni mai mici sau mai mari, având un conducător față de care se supuneau. Desigur, prima celulă a fundamentării societății contemporane a constituit-o familia, unde, la fel, exista cel care era responsabil de toți membrii familiei. Divergențele apărute în cadrul acestor formațiuni se rezolvau în baza dialogului, materializat anume prin întrunirile în grupuri de câteva persoane, comunicând celorlalți despre nemulțumirile și doleanțele lor, urmare a cărui fapt se aplana situația conflictuală.

Vom încerca să abordăm libertatatea întrunirilor din mai multe unghiuri. Astfel, urmând evoluția istorică, începem prin a evidenția geneza dreptului la întruniri. Reieșind din izvoarele istorice, primele idei care au stat la baza democrației se întemeiau anume pe întrunirea poporului pentru a duce treburile publice și a rezolva problemele în statul atenian. Vorbim aici de Adunarea

poporului, care era numită Ecclesia, constuind instituția fundamentală a democrației din Atena antică, datată din anii 480-404 î.Hr., fiind și perioada epocii de aur atenianǎ [1]. Specific acestor întruniri este că participau toți cetățenii atenieni. Putem spune că întruniile din acea perioadă erau o combinație a formei de guvernământ cu dreptul la întrunire a cetățenilor pe care îl avem în prezent, argumentându-se această poziție prin faptul că Ecclesia este o formă de guvernământ, dar totodată, privită din latura paricipării tuturor cetățenilor cu prezența fizică, direct manifestându-și acordul sau dezacordul asupra unor anumite subiecte, la necesitate boicotând anumite decizii sau acțiuni, precum și evenimente petrecute în societate, observăm tendința de a îmbina democrația directă cu forma incipientă a dreptului la întrunire. Susținem acestea și încă reieșind din trăsătura dreptului la libertatea întrunirii pașnice prin care acest drept constituie dialogul dintre forța de guvernare și societate, ceea ce în Atena antică erau fuzionate toate într-o singură manifestație.

Ulterior trecerii prin schimbări radicale de formă și organizare a democrației, s-a ajuns la concluzia că forma cea mai practică de guvernământ a democrației este democrația reprezentativă. Aceste concluzii au fost deduse și din practica Greciei antice, anume pe motiv că nu toți cetățenii cu drept de participare în cadrul Adunării Poporului participau, întemeindu-și absența pe lucrările în câmp care erau strigente, iar convocările Ecclesiei serau stabilite de patru ori în fiecare lună, exceptând adunările ad-hoc pe motive excepționale. De aici, trecându-se la democrația reprezentativă, dreptul poporului de a se face auziți în societate s-a garantat prin păstrarea dreptului la întruniri, în cazuri de necesitate, întemeindu-se pe o problemă cu care se confruntă societatea, însă fiind exclusă puterea decisivă a participanților la manifestații, rolul întrunirilor fiind tribuna de dialog între popor și reprezentanții poporului.

Perioada medievală se caracterizează prin monarhism, totalitarism dar și existența ideologiei liberaliste insuficiente. Democrația a suferit interpretări și reinterpretări vizionare, doctrinare și practice care nu puneau accentul pe promovarea drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor oamenilor, ci se axau pe limitarea influenței claselor bogate asupra deciziilor luate de monarh, esența adevărată a democrației fiind neglijată mult timp în partea ce ține de drepturile poporului la luarea deciziilor în stat, și în general asupra drepturilor cu care s-a născut ființa umană.

Totuși, primul punct de pornire spre declararea drepturilor naturale ale omului, printre care și dreptul la libertatea de asociere și întrunire prentru revendicarea drepturilor fundamentale, precum și drepturile cetățenești la libertate și securitate, s-a încolțit în 1215 când a fost emisă Magna Charta Libertatum, de către regele Angliei Ioan Fără de Țară [2] sub presiunea nobilimii. Și aici vedem utilitatea dreptului la asociere și întrunire de către nobilime, la îndemnul Papei, pentru a contracara monopolul puterii monarhului, eforturile lor încununându-se cu succes. Pe lângă consacrarea, pentru prima dată a libertăților și drepturilor fundamentale ale omului, Magna Charta Libertatum, pe bună dreptate mai este considerată și prima constituție.

Adevărata democrație, bazată pe principiile libertății și demnității umane, a separării puterii în stat s-a înfiripat doar spre sfârșitul sec. al XVIII - începutul sec. al XIX-lea. Atunci, sub influența curentelor liberalismului, sistemul democratic a început să se exteriorizeze în adevărata sa formă, delimitând și declarând cele două mari puteri – statul și poporul, care includea toți cetățenii, tuturor bărbaților oferinduli-se dreptul la vot, precum și recunoașterea egalității politice a tuturor cetățenilor, dar și proclamarea interzicerii imixtiunii statului în sfera privată a vieții persoanelor [3].

După finisarea celui de-al doilea război mondial, în lume domina o stare plină de tensiune și de incertidune, dar dornică de stabilitate și așteptări înalte de la viitor.

În acest context, se cerea pace în lume, lumea însă nu era pregătită să acționeze individual în sensul de a-și reveni după îndelungata perioadă de război. Urmare a evenimentelor ce au avut loc,

marile puteri ale lumii au decis să se unească, iar cooperarea internațională și-a găsit refugiu pe vechiul continent european. Altercațiile ideologice dintre vechea putere și mințile lumii noi, cea care dorea să construiască lumea de după război, au dus la migrarea centrului gravitațional al organizațiilor internaționale în statele unite ale Americii. Astfel, Organizația Națiunilor Unite a devenit prima organizație ce a adunat statele lumii la o masă a discuțiilor și înțelegerilor, în urma cărora, la lumina zilei a apărut Declarația Universală a Drepturilor Omului [4], primul act ce proclamă drepturile fundamentale ale omului, sistematizate într-un act de talie mondială.

Dreptul la libertatea de întrunire pașnică întruchipează dialogul dintre două mari puteri - statul și societatea – poporul.

Nu în zadar dreptul la libertatea de întrunire pașnică a fost consacrat în toate actele internaționale cu privire la Drepturile Omului, aici referindu-ne la:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului, anul 1948. Aceasta statuează la art. 20 că: «*Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire şi de asociere paşnică. 2. Nimeni nu poate fi silit să facă parte dintr-o asociaţie*».

Acesta este primul act constituant al recunoașterii persoanei drept ființă cu drepturi fundamentale, intangibile, inviolabile dobândite odată cu nașterea sa, și care nu pot fi anulate nici într-o circumstanță naturală sau creată artificial. Referindu-ne la restrângerea dreptului la întrunirea pașnică, Declarația nu admite, sau mai bine zis, nu prevede posibilitatea aplicării cărorva limitări în exercitare. Ulterior, în actele internaționale adoptate în spocul continuității proclamării și garantării drepturilor fundamentale, se aduc ajustări drepturilor consacrate în declarație, prevăzându-se și situațiile în care ar exista posibilitatea de a restrânge anumite drepturi și a spectrului de acționare a acestuia, în circumstanțe de la care nu se poate deroga.

2. Articolul 11 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (1950); «*Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire paşnică şi la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui cu alţii sindicate şi de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale. 2. Exercitarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea naţională,* […]. *Prezentul articol nu interzice ca restrângeri legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forţelor armate, ai poliţiei sau ai administraţiei de stat* [5]».

În acest caz, Convenția prezintă o gamă mai largă de acțiune în cadrul dreptului la întrunire, încadrând expres sindicatele ca formă de organizare și afiliere permanentă a persoanelor încadratate în câmpul muncii. Totodată, se relatează mai detaliat despre cazurile în care se admite restrângerea în exercitare a acestui drept fundamental, condițiile fiind exhaustiv stabilite în acest text.

3. Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice 1966, în art. 21 prevede că «*Dreptul la întrunire paşnică este recunoscut. Exercitarea acestui drept nu poate fi supusă decât restricţiilor conforme cu legea şi* […] *pentru a ocroti drepturile şi libertăţile altora* [6]».

4. Articolul 15 al Convenției ONU privind Drepturile Copilului 1989 relatează că – «*Statele părţi recunosc drepturile copilului la libertatea de asociere şi la libertatea de întrunire paşnică. Exercitarea acestor drepturi nu poate fi îngrădită decât de restricţiile prevăzute în mod expres de lege şi care sunt necesare într-o societate democratică, în interesul securităţii naţionale, al siguranţei sau ordinii publice ori pentru a proteja sănătatea publică sau bunele moravuri ori pentru a proteja drepturile şi libertăţile altora* [7]».

Observăm că dreptul la libertatea de întrunire paşnică a cunoscut o evoluție importantă prin faptul că acest drept a fost recunoscut prin act internațional și copiilor. În aceste circumstanțe, dreptul declarat copiilor se va supune condițiilor legale internaționale și naționale prin care se vor întreprinde toate măsurile pentru siguranța exercitării acestuia și buna desfășurare a întrunirilor copiilor.

5. În Documentul OSCE de la Copenhaga [8] din 1990, Statele participante a OSCE s-au angajat să respecte dreptul la întrunire și demonstrație pașnică.

Pe lângă subiectele legate de asigurarea condițiilor de exercitare a dreptului electoral și a modificărilor revoluționare aduse în domeniul ce se ocupă cu minoritățile etnice, statele membre au consacrat dreptul la libertatea întrunirilor pașnice și dreptul la asociere. Prin menționarea acestui drept fundamental, s-a cimemntat ideea obligației din partea autorităților naționale de a asigura securitatea participanților și organizatorilor întrunirilor de la atacurile oponenților sau a persoanelor agresive, precum și în ceea ce ține de protecția locului desfășurării manifestațiilor. Aici a apărut ideea de implicare activă a forțelor polițienești în cadrul tuturor întrunirilor organizate, ulterior, în legislația internă a statelor fiiind adoptate prevederile legale prin care participanții vor solicita, la necesitate, suportul organelor de forță pentru securitatea comună a participanților, precum și pentru buna desfășurare a procesiunilor organizate. În mod obligatoriu, însă, chiar dacă prezența organelor de forță nu a fost solicitată, autoritățile locale vor asigura perimetrul locației evenimentului cu prezența poliției, în vederea supravegherii și menținerii ordinii publice și preîntâmpinării și contracarării cărorva atacuri din afară asupra persoanelor ce exercită pașnic și legal dreptul lor fundamental la asociere și întrunire.

Dreptul la întrunirile pașnice poate fi identificat sub diferite intitulări în actele internaționale. Drept exemplu, întâlnim denumirea: dreptul la libertatea de întrunire paşnică, dreptul la întrunire sau libertatea de întrunire, precum și în expresia – dreptul la asociere și la libertatea de întrunire paşnică. În viziunea doctrinarilor români, este necesar a se face o delimitare între noțiunile de *libertate* și *drept.* Susținem această opinie argumentând prin faptul că libertatea reprezintă starea, posibilitatea de a acționa independent și neinfluențat, după buna părere și dorire a persoanei, este condiția politică a persoane garantată de Constituție [9]. Dreptul însă, reprezintă prerogativa legal recunoscută și atribuită de către stat persoanelor de a avea o anumită conduită, prin care se pot bucura de anumite privilegii [10].

Juridic vorbind, *dreptul* reprezintă totalitatea normelor de conduită stabilite de lege, care poartă un carcter onerativ, imperativ sau permisiv, garantate prin forța coercitivă a statului, în caz de nerespectare fiind garantate prin aplicarea sancțiunilor. Totuși, să nu uităm că noțiunea de drept este utilizată și în sens restrâns, desemnând prerogativa persoanei la o anumită acțiune sau condiție, cum sunt drepturile fundamentale ale omului ca dreptul la viață, la libera exprimare, dreptul la libera circulație, dreptul la asociere și întrunire, dreptul la proprietate și întemeierea unei familii ect.

Libertatea, drept noțiune juridică însumă două viziuni. În prima accepțiune, libertatea fiind atributul indispensabil al persoanei cu care se naște și care este inalienabil, cuprinzând toate drepturile fundamentale, naturale ale omului fiind elementul indispensabil al condiţiei umane, însoţit de toate manifestările sociale ale acesteia. În a doua accepțiune, *libertatea* constituie ansamblul drepturilor fundamentale consfințite prin actul suprem al fiecărui stat – Constituția [11].

Libertatea individuală este fundamentală deoarece este atributul subiectiv şi indispensabil în libera dezvoltare a personalităţii umane [12], făcând obiectul de reglementare a dreptului, acesta din urmă fiind garanția respectării de către stat a integrității, inviolabilității, individualității și a securității personalității umane într-un stat de drept. Libertățile cu care se naște omul se întind și pot

fi exercitate practic nelimitat, întinderea lor fiind până în punctul în care se încep drepturile și libertățile altora, adică ținând cont doar de granița care atinge libertățile celorlalți subiecți ai societății. Sarcina normelor de drept sunt de a reglementa corect limitele de acțiune a statului și a membrilor societății pentru a respecta ordinea publică și buna desfășurare a proceselor în stat.

Potrivit opiniei autorilor români [13], între libertățile și drepturile fundamentale garantate prin instrumentele internaționale în domeniul drepturilor omului, există diferențe, iar acești termeni au fost utilizați ca noțiuni distincte nu doar pentru a valorifica potențialul lor și a arăta importanța și grațiozitatea drepturilor pe care le consacră, dar și a statua universalitatea prerogativelor, de diversă natură, cu care este înzestrat omul chiar de la conceperea sa.

Deși au intervenit polemici și dezbateri doctrinare între mințile luminate ale domeniului științific și literar juridic, disputa s-a aplanat prin concluzia acceptată de majoritatea savanților prin faptul că utilizarea împreună, în aceeași expresie a termenilor de libertate și drept, nu se rezumă la o tautologie, scopul fiind de a contura valoarea lor și a stabili că sunt două instituții juridice distincte.

Libertatea este valoarea supremă a societății și a democrației, în special, ca formă de guvernământ. Tot potrivit opiniei autorilor sus menționați, libertatea a preexistat dreptului, acesta din urmă, pretinzând posibilitatea limitării libertăţilor. De aceea, trebuie să înțelegem clar că libertățile fundamentale ale omului diferă de drepturile care îi sunt oferite și recunoscute într-o societate. Sunt drepturi cu care omul se naște, acestea fiind inalienabile, chiar dacă în statul în care trăiește persoana aceste drepturi fundamentale nu sunt declarate prin lege, fie sunt limitate, acest fapt nu face ca ele să dispară din universalitatea drepturilor și libertăților cu care este investit omul prin simplul fapt că acesta este om.

Vom continua prin a face claritate și analiză mai profundă asupra dreptului la libertatea de asociere și dreptul la libertatea de întrunire paşnică garantat copiilor. Considerăm acest subiect mai puțin cercetat în doctrina națională, motiv din care îl supunem studiului în acest raport de analiză. Convenția ONU privind Drepturile Copilului este rezultatul unor îndelungate dialoguri și dispute asupra Declarației Universale a Drepturilor Omului. A fost necesară o perioadă foarte îndelungată de timp pentru ca membrii Comunității internaționale să ajungă la ideea de sistematizare a prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Copilului în forma unui act de talie mondială. Inconvenientele se refereau la titlul oferit și conținutul cuprins ce se dorea a fi codificat, și anume la blocul de drepturi și libertăți fundamentale referitoare la drepturile civile şi politice şi blocul de drepturi economice, sociale şi culturale [14]. Susținerile membrilor comunității internaționale priveau aceste blocuri de drepturi ca fiind interdependente și conexe, făcând, aparent, imposibilă adoptarea a adouă acte internaționale care ar diviza aceste drepturi, sarcina constând și în argumentarea deciziei luate astfel. Totuși, după cum am remarcat și mai sus, a fost necesară o perioadă destul de impunătoare, ca în lumina zilei să apară Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice și Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale [15]. Aici a fost pusă temelia ideii de a consolida și drepturile copilului într-un act distinct.

Încercând a da răspuns la întrebarea cum copiii ar putea să se asocieze și să se întrunească pentru a-și exercita drepturile și libertățile declarate de Convenție și de la ce vârstă poate fi exercitat dreptul la întruniri, ne vine în ajutor Ghidul participării copiilor [16].

La nivel de instituție de învățământ, pot fi înființate: Consiliul Elevilor, Asociații de Studenți. Asociațiile sau Consiliile Elevilor care protejează și luptă pentru drepturi organizând întruniri la nivel de școală cu membrii Asociației, precum și cu fiecare clasă în parte. La nivel local, după practica europeană și Republica Moldova a preluat exemplul și a înființat Consiliile Locale ale

Copiilor și Tinerilor – CLCT, la moment în toate localitățile de nivelul întâi și doi din Republica Moldova existând aceste Consilii ale tinerilor, iar la nivel de Republică, Guvernul le acordă granturi mici pentru susținerea proiectelor inițiate de aceștia.

Dreptul la libertatea întrunirilor și de asociere este strâns legat cu dreptul la libera exprimare. Or, esența și spiritul dreptului la întrunirile pașnice se cuprinde în intenția și posibilitatea persoanei de a se face auzită în fața societății, a comunității din care face parte și în primul rând, captarea atenției autorităților. Zadarnică ar fi garantarea dreptului la întrunirea pașnică prin asigurarea locului, spațiului și a securității participanților la proteste, manifestații, demonstrații sau orice altă formă permisă de către lege pentru libera întrunire dacă, în cadrul acestor adunări nu se va putea înfăptui exprimarea propriu zisă a nemulțumirilor, a cererilor sau opiniei participanților. Îngrădirea unui drept garantat de comunitatea internațională sau în cadrul statului, vor periclita profund exercitarea altor drepturi garantate de Convenție. Libertatea cuvântului, a gândirii, acțiunii constituie bazele societății democratice, de asta trebuie să înțelegem că nu putem interzice sau limita libertățile și drepturile naturale ale omului.

Remarcăm intnția autorilor Convenției de a prezenta dreptul la întrunire alături de libertatea de asociere. Mai mult ca atât, Ghidul realizat pe practica jurisprudenței CtEDO, descrie dreptul la libertatea de asociere într-un capitol separat, ceea ce îi conturează independența funcțională, dar și legătura neîntreruptă cu libertatea de întrunire. Or, libertatea de asociere cuprinde dreptul de asociere în partide, organizarea asociațiilor neguvernamentale sau asociațiilor religioase, culturale precum și alte tipuri de organizații pentru reprezentarea intereselor unor anumite grupui de oameni precum minoritățile etnice, naționale, religioase ect., totodată ele reprezentând și fundamentul organizării întrunirilor. Susținem această poziție deoarece în cadrul asociațiilor se concepe ideea care se vrea adusă societății și autorităților. Aici se formează valorile comune, planul de activitate, acțiunile ce trebuie întreprinse pentru a ajunge la destinatar în forma dorită și corectă.

Legătura supremă dintre libertatea la întrunire, asociere și libera exprimare nu le face să se suprapună, ele nu se umbresc reciproc, ci constituie un lanț continuu și interdependent în funcționarea principiilor societății democratice. Garantarea, protecția și valorificarea acestor libertăți garantează pluralismul politic și de idei, elimină frica de exprimare a opiniilor care nu corespund cu susținerile majorității societății și permite viabilitatea opoziției într-o societate corectă din punct de vedere a formei de guvernare democratică. Totuși, în cazurile când mesajul transmis de către menifestanți incită la ură, la agresiune sau la atentarea contra securității naționale sau integrității statale, autoritățile locale sunt în drept să intervină promt [17]. Acțiunile de contracarare se realizează prin interzicerea manifestărilor, aplicarea forței fizice, reținerea membrilor sau organizatorilor întrunirii, aceste acțiuni fiind permise și necesare conform atât prevederilor internaționale, cât și normelor interne ale statului revenind în atribuțiile poliţiei unde, conform setului clasic realizat de Hermann Goldstein [18], sunt incluse obligațiile de protejare a garanţiilor constituţionale, dar și a ordinii publice.

Potrivit comentariului CEDO [19], noțiunea de întrunire trebuie înțeleasă în sensul unei adunări de persoane având ca bază o cauză publică, și nu una particulară. Drept exemplu, mulțimea de oameni adunați la un concert organizat cu ocazia unei sărbători locale nu cade sub incidența termenului de întrunire avut învedere de către Convenția și Declarația Universală a Drepturilor Omului. Ghidul privind articolul 11 a CEDO relatează despre importanța respectării condiției prezenței scopului de participare la întruniri. Astfel, situația în care un trecător se asimilează cu masa protestatarilor, nu îl face automat participant, deoarece scopul lui nu era deopotrivă cu cel al organizatorilor și a participanților, acesta putând a fi din întâmplare acolo sau din curiozitate. Mai

mult ca atât, prezența pe tot parcursul manifestației, la fel, nu poate fi folosită drept dovadă de participare dacă persoana declară în fața autorităților că nu a avut intenția de a participa și nu urmărește aceleași valori ca și organizatorii evenimentului sau participanții. Se conturează faptul că Curtea pune pe cântar intenția inițială a persoanei, dar nu se poate nega și poziția prin care prezența la manifestare poate fi considerată drept exercitarea libertății de întrunire, necesitând probe reale.

Referindu-ne la tipul și formele prin care se poate exercita dreptul la libertatea întrunirilor pașnice, menționăm că Curtea comunică despre întrunirile publice și private, adică în spațiile publice, în vizorul societății, cât și în locurile unor încăperi private. Și procesiunile sunt prevăzute drept formă de întrunire alături de marșuri, demonstrații, proteste, flashmob-uri, greve, proteste on – line, asocieri în partide, sindicate, blocuri, ONG-uri ect., toate acestea fiind pașnice și cu caracter non – violent. După cum este general cunoscut, Convenția recunoaște doar dreptul la libertatea de întrunire pașnică, iar întrunirile ce cheamă la ură, violență, îndemn la război, agresiune sau ură rasială, etnică, religioasă, națională, discriminare pe orice criteriu sau crearea pericolului vieții sau sănătății persoanelor, și cel mai important – acțiuni contra securității naționale și a integrității teritoriale sunt condamnate [20].

Elementele esențiale ale dreptului la întrunire se deduc a fi locația – în incinta clădirilor sau într-un spațiu deschis, timpul - data, ora, perioada, numărul participanților, subiectul, scopul bine determinat. Formele prin care poate fi exercitat dreptul la întruniri, potrivit Convenției Universale a Drepturilor Omului, sunt partidele politice, sindicatele, ONG-urile, asociațiile obștești, asociații ale minorităților etnice, asociațiile religioase, manifestațiile culturale, sportive sau cu alt caracter, marșurile, procesiunile cu caracter religios sau laic, proteste, greva, protestele online și contrademonstrațiile, precum și alte forme statuate în legislația națională sau propuse de cetățeni.

Menționăm că legislația națională exclude din reglementare întrunirile în cadrul clădirilor, întrunirilor cu caracter religios sau tradițional, manifestațiile sportive sau de divertisment, precum și cele cu caracter comercial, artistic și cultural [21]. Legislația Republicii Moldova a prevăzut câte o lege pentru fiecare formă de asociere și întrunire, reglementând separat posibilitatea de întrunire.

Concluzionând cele relatate supra, constatăm că dreptul la libertatea întrunirilor pașnice face parte din cadrul drepturilor firești cu care se naște fiecare persoană. Aceste drepturi nu pot fi luate de la om chiar dacă ele sunt interzise prin lege, or, omul este cel care a creat statul, și deci produsul nu poate fi superior creatorului. Această libertate constituie fundamentul democrației pentru toate timpurile. Nu există o societate cu adevărat democratică, dacă ea limitează posibilitatea membrilor societății să se asocieze în grupuri, pașnic, tehnic organizat, cu un anumit scop bine determinat, informați, cu intenția de a se manifesta pozitiv sau negativ pe segmentul unui subiect de importanță națională, regională, locală sau revendicarea și protecția unui drept.

Făcând trimitere la observațiile doctrinarilor și analizând actele internaționale care consacră drepturile și libertățile fundamentale ale omului, am observat utilizarea termenilor *drept* și *libertate* în aceeași expresie. Or, prin argumentele prezentate în literatura de specialitate am demonstrat că acești termeni diferă, de aceea constatăm că se necesită o parafrazare a mai mulor noțiuni și definiții din actele internaționale, pentru a evita interpretări greșite, bazându-ne pe principiile statutare ale dreptului: precizia, exactitatea, accesibilitatea și legalitatea.

Un eveniment important pe arena consacrării drepturilor omului este adoptarea Convenției privind Drepturile Copilului. Preocuparea autorilor acestui document dedicat se axează pe integrarea tinerilor, adolescenților și copiilor în procesul de decizie în comunitatea din care face parte prin instituirea Asociațiilor de elevi și Consiliilor Locale al Copiilor și Tinerilor.

Urmare a celor expuse, pe bună dreptate societatea democratică a cunoscut o dezvoltare apreciabilă în ceea ce ține de dreptul la libertatea de întrunire pașnică, fiind consacrat în mai multe instrumente internaționaledin domeniul drepturilor omului [22] și a copilului, în special.

Referințe bibliografice

1. Grecia antică, *Organizarea politică*. Disponibil: https://istorie-edu.ro/istoria-universala/grecia-antica/institutii-politice.html. Accessed: 22.05.2024.
2. Wikipedia, *Magna Charta Libertatum*. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Magna_Charta_Libertatum. Accessed: 14.05.2024
3. Wikipedia, *Istoria democrației*. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_democra%C8%9Biei. Accessed: 14.05.2024.
4. Adunarea generală a O.N.U. *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului,* Nr. 12 din 10-12-1948, Rezoluția 217 A - III din 10 decembrie 1948.
5. Consiliul Europei. *Convenţia pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor fundamentale,* Roma, 4.11.1950.
6. Adunarea generală a Națiunilor Unite. *Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice,* Nr. 31, adoptat și deschis spre semnare 16-12-1966, Intrat în vigoare la 23 martie 1967.
7. Adunarea generală a Națiunilor Unite. *Convenția cu privire la Drepturile Copilului, UNICEF*, adoptată la 20 noiembrie 1989. Republica Moldova a aderat la Convenţie în anul 1993.
8. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, *Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței privind dimensiunea umană a CSCE,* adoptată la 29 iunie 1990.
9. Dexonline, *Libertate*. Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/libertate. Accessed: 18.05.2024.
10. Dexonline, *Drept*. Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/drept. Accessed: 17.05.2024.
11. Guțanu Eug., Staver L. *Noțiuni generale privind libertatea individuală a persoanei. În: Revista ştiinţifico-practică Nr.2/2018 IRIM*. pag. 161. CZU: 342.721. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/160-166_0.pdf. Accessed: 15.05.2024.
12. Arseni AI., *Dreptul constituţional şi instituţii politice*. Chişinău, 1997. Pag. 97.
13. Dabu V. Gușanu A-M. *Drept şi libertate. Inconsecvenţe legislative. Importanţa diferenţierii între drept şi libertate*. ISSN-L=2285-0171, Acta Universitatis George Bacovia. Juridica - Volume 2. Issue 2/2013. Pag. 1-10. Disponibil: https://www.ugb.ro/Juridica/Issue22013/2.Drept_si_libertate_Dabu_Valerica.RO.pdf. Accessed: 23.05.2024
14. Osmochescu N., Ciugureanu-Mihailuţă C, *Problema clasificării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale copilului*. *Revista Națională de Drept Nr. 1, ianuarie 2007*. Pag. 72. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/72-75_33.pdf. Accessed: 25.05.2024.
15. Adunarea Generală a Națiunilor Unite. *Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale,* Nr. 31, adoptat și deschis spre semnare la 16 decembrie 1966, Intrat în vigoare din 16 decembrie 1966.

16. European Youth Exchange Moldova, *Ghid privind Participarea Copiilor și Tinerilor,* Disponibil: https://drepturilecopilului.md/files/publications/Participare_ghid.pdf. Accessed: 26.05.2024.
17. Voicu P. *Importanța poliției în asigurarea ordinii publice – element indispensabil al statului de drept.* Chișinău, 2014. Pag.473. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului.* Materiale ale mesei rotunde cu participare internaţională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, 11.12.2013. Disponibil: https://iap.gov.md/images/conferinte/11.12.13.pdf. Accessed: 20.05.2024.
18. *A se vedea*: Rozee S. *The European Union as a Comprehensive Police Actor*. Journal of Contemporary European Research, vol. 7, 2011. Pag. 440.
19. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 11 din Convenția europeană a drepturilor omului – Libertatea de întrunire și de asociere,* Actualizat la 31.08.2021. Pag. 9. Disponibil: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_11_rum. Accessed: 25.05.2024.
20. Centrul de politici și reforme. *Libertatea întrunirilor: Ghid pentru cetățeni*. Disponibil: https://cpr.md/2022/12/02/libertatea-intrunirilor-ghid-pentru-cetateni/. Accessed: 24.05.2024.
21. *Legea privind întrunirile,* Nr. 26 din 22-02-2008, Publicat: 22-04-2008 în MO Nr. 80 art. 261, Modiicat prin LP220 din 08.11.18, MO 462-466/12.12.18 art.772; în vigoare 12.12.18, art. 2.
22. Oficiul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR). *Ghidul drepturilor omului pentru asigurarea ordinii publice la întruniri,* 2016. Pag. 9. Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/439178.pdf. Accessed: 21.05.2024.

CZU: 342.727 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.27**

RESTRÂNGEREA EXERCIȚIULUI UNOR DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE PRIN PRISMA REGLEMENTĂRILOR NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

RESTRICTION OF THE EXERCISE OF SOME FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS THROUGH NATIONAL AND INTERNATIONAL REGULATIONS

BEVZIUC Alexandru,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCD: 0000-0002-3627-8835
Email-ul: alexbev@mail.ru

Summary

Respect for fundamental rights and freedoms can be guaranteed only in a democratic society. in the name of national security, the exercise of fundamental rights shall be limited, restricted or suspended in application. the restriction of the exercise of the fundamental right is done for a period of time, but the right itself is not prohibited. the rationale for limiting is based on the protection of the national and individual security. the limitation of the fundamental right must be proportionate to the intended purpose, in order not to violate the Universal Declaration of Human Rights. In this article we analyzed the practical case of limitation of the right to free expression, which was established with violations. By limiting the exercise must be understood the fixing of certain boundaries in which one can act. It is a limitation of action, of using the right under unanimously recognized conditions. The conclusion of this research is the balancing of methods and means in achieving the intended goal.

Rezumat

Respectarea drepturilor și libertăților fundamentale poate fi garantată doar într-o societate democratică. în numele securității naționale, exercitarea drepturilor fundamentale va fi limitată, restrânsă sau suspendată în aplicare. restrângerea exercitării dreptului fundamental se face pentru o perioadă de timp, dar dreptul în sine nu este interzis. rațiunea limitării se bazează pe protecția securității naționale și individuale. limitarea dreptului fundamental trebuie să fie proporțională cu scopul urmărit, pentru a nu încălca Declarația Universală a Drepturilor Omului. În acest articol am analizat cazul practic de limitare a dreptului la libera exprimare, care a fost stabilit cu încălcări. Prin limitarea exercițiului trebuie să se înțeleagă fixarea anumitor limite în care se poate acționa. Este o limitare a acțiunii, a folosirii dreptului în condiții unanim recunoscute. Concluzia acestei cercetări este echilibrarea metodelor și mijloacelor în atingerea scopului urmărit.

***Cuvinte cheie**: drepturi, democrație, proporționalitate, siguranță, libertate, a restrânge*

Lumea informațională se dezvoltă rapid și constant superior cadrului legislativ, dar totodată deviind de la unele principii și reguli tradiționale. Acest fapt atentează și vizează, poate involuntar, la drepturile fundamentale ale persoanei, consacrate prin Declaraţia Universală a Drepturilor Omului [1]. Nu este neglijată în acest caz nici democrația, drept fenomen de menținere și existență a unei societăți în cadrul unui stat. Putem afirma clar și cu certitudine că respectarea drepturilor și libertăților fundamentale pot fi respectate, protejate și garantate doar într-o societate democratică.

Potrivit surselor doctrinare, democrația este în primul rând un regim politic consacrat și bazat în exclusivitate pe voința poporului, care, rezultat al dezvoltării și evoluției, se înfăptuiește indirect, adică prin reprezentarea poporului de către aleșii acestora [2]. Esența democrației se bazează în mod global pe respectarea drepturilor omului, pluralismul politic și separarea puterilor în stat, astfel garantând limitarea și interdependența acestor puteri. Având punct de referință această noțiune, precum și principiile funcționării democrației, este necesar a stabili că acest regim politic se bazează pe luarea deciziilor urmare a voinței majorității, minoritatea rămânând în opoziție, chiar dacă numărul lor constituie patruzeci și nouă la sută. Important însă este că, în contextul democrației și respectării drepturilor omului, voința minorității se consideră, iar unele aspecte pot fi procesate și implimentate. Drepturile fundamentale ale omului și democrația sunt fenomene inseparabile și interdependente. Respectarea acestor drepuri fiind posibilă doar într-o societate cu principii democratice.

Referindu-ne la esența și mesajul titlului articolului, esențial este a sublinia că statul garantează drepturile fundamentale, precum și siguranța execitării lor. Din acest punct se începe a clădi această libertate sigură, garantată de instituția statului. Or, societatea este democratică atât cât se respectă drepturile tuturor și voința majorității. Ne asumăm responsabilitatea asigurării ordinii publice prin limitarea exercitării drepturilor fundamentale a unora pentru a contracara încălcarea propriu zisă a drepturilor tuturor.

Pornind de la faptul că drepturile fundamentale garantate, la nivel de Constituție a fiecărui stat în parte, cum este Constituția Republicii Moldova [3], și la nivel suprastatal, de Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, sunt absolute, inviolabile și inseparabile oricărui individ, totuși, în numele securității naționale, exercitarea unora dintre aceste drepturi vor fi limitate, restrânse sau suspendate în aplicare. Important este să subliniem faptul restrângerii exercitării dreptului fundamental temporar, și nu limitarea sau interzicerea de principiu a existenței acelui drept. Persoanele vor fi obligate să se abțină, pe o perioadă expresă de timp, prevăzută prin lege specială, emisă de un organ constituțional, de a-și exercita dreptul său fundamental pentru a se proteja pe sine însuși, precum și a nu dăuna comunității.

Încercând a da răspuns la posibilitatea limitării drepturilor prevăzute de Convenţia Europeană a Drepturilor Omului [4], precum și la legalitatea a astfel de acțiuni asupra drepturilor fundamentale ale omului, ajungem la răspunsul expres dat de Convenție prin care drepturile cuprinse în acest act suprem sunt divizate în două categorii distincte: *drepturi absolute* și *drepturi relative*, de unde și apare posibilitatea de a limita exercitarea anumitor drepturi sau lipsa acestei posibilități. Pornind de la aceste noțiuni, vom defini separat fiecare clasă.

Astfel, prin *drept absolut* se desemnează categoria drepturilor recunoscute de Convenție asupra cărora nu este admisă nici o excepție sau derogare în nici-un fel de circumstanțe. Orice abatere de la respectarea totală a acestor drepturi sau suprimare creată de anumite circumstanțe politice, sociale, economice sau de oricare alt gen, sunt ilegale și inadmisibile.

Drepturile relative sunt categoria drepturilor recunoscute de Convenție, care pot fi supuse unor limitări de exercitare în condițiile exhaustiv prevăzute de Declarația Universală a Drepturilor Omului, și doar potrivit principiilor expres statuate al legalității, echității, proporționalității și atingerii țelului stabilit. Restrângerea exercitării drepturilor fundamentale se poate face și pe un anumit teritoriu sau regiune a statului care este supusă atacurilor și este vulnerabilă la atentatele contra securității naționale. Condiția cea mai importantă este că limitarea sau restrângerea este generată și impusă de circumstanțe excepționale, imprevizibile și imposibil de controlat la un anumit timp. Reieșind din cele expuse anterior, menționăm că restrângerea drepturilor

fundamentale ale omului se va face doar cu respectarea principiilor de legalitate, echitate, proporționalitate și atingerii scopului propus în cadrul limitării drepturilor fundamentale.

La nivel național, Republica Moldova consacră posibilitatea limitării sau restrângerii execitării anumitor drepturi fundamentale în textul încorporat la art. 54 din Constituția RM, intitulat *Restrângerea exerciţiului unor drepturi sau al unor libertăţi*. În primul rând, aliniatul 1 comunică despre faptul că în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi cetăţeanului. La aliniatul al doilea identificăm derogarea de la norma prohibitivă statuată la primul aliniat, prin care se menționează că exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sunt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei.

Pentru a nu părăsi aria legalității și a păstra spiritul și esența drepturilor și libertăților fundamentale, tot în cadrul art. 54 din Constituția RM, la aliniatul 4 se conturează principiile aplicabilității restrângerii drepturilor fundamentale cu caracter relativ. Astfel, expres se specifică proporţionalitatea limitării dreptului în coraport cu situaţia care a determinat-o şi nu poate, în nici-un caz, atinge existenţa dreptului sau a libertăţii. Ulterior indicării excepției de la inviolabilitatea drepturilor fundamentale cuprinse de normele constituționale, aliniatul 3 vine cu explicația că limitările prevăzute în alineatul al doilea nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24 din Constituția RM. În aceste articole sunt prevăzute drepturile absolute, și anume: *Accesul liber la justiţie, Prezumția nevinovăției, Neretroactivitatea legii, Dreptul fiecărui om de a-şi cunoaşte drepturile şi îndatoririle și Dreptul la viață şi la integritate fizică şi psihică.* Cu toate că aceste drepturi sunt încorporate în cadrul a diferite capitole, trăsătura lor de drept absolut nu este în nici-un fel afectată [5].

Analizând devizul expus și statuat în preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului, statele membre consideră „că libertatea de exprimare și de informare, cum sunt cele garantate în articolul 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, constituie unul dintre principiile esenţiale ale unei societăţi democratice şi una dintre condiţiile de bază ale dezvoltării acesteia şi cea a fiecărei ființe umane”, reafirmă „atașamentul lor față de principiile liberei circulații a informațiilor și ideilor și independența radiodifuzorilor, care constituie o bază indispensabilă pentru politica lor de radiodifuziune”, și afirmă „importanța radiodifuziunii pentru dezvoltarea culturală și pentru formarea liberă a opiniilor în condiții care să permită păstrarea pluralismului și a șanselor egale între toate grupurile și partidele politice democratice [6]. În aceste condiții, rămâne la latitudinea statelor, ca, prin intermediul legiuitorului, să consacre, în mod explicit, libertatea de a se exprima prin radio sau televiziune.

În continuare vom prezenta practica europeană în acest domeniu. Astfel, Franța a consacrat dreptul la libera exprimare în Legea din 29 iulie 1982, care, de fapt, a fost primul act normativ ce a afirmat libertatea comunicării audiovizuale [7]. Ulterior acestui moment istoric, drept urmare a unor alternanţe politice, legea menționată mai sus a dispărut fiind înlocuită cu legea din 30 septembrie 1986 privind libertatea de comunicare[8]. Principiul libertăţii comunicării audiovizuale va reapărea și mai clar grație legii din 17 ianuarie 1989 [9], modificând la rândul său legea precedentă din 1986.

În legislația națională se face referință la acest subiect prin Amendamentul la proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative - asigurarea integrității și funcționalității pieței energiei

electrice, nr. 400 din 10.11.2023, unde reprezentanții puterii executive și legislative se axează pe segmentul de securitate a statului cu referire la investitorii și finanțatorii posturilor TV. Astfel, Statul argumentează că vrea să facă ordine – cine, de fapt, sunt investitorii în aceste domenii. Drept reacție la modificările operate în legislația națională, a venit reprezentantul civic Nicolae Panfil**,** director de program la asociația Promo-Lex, care amintește că, atunci când pretindem a fi un stat democratic, este obligatoriu să fie respectate cerințele de transparență decizională în adoptarea legilor [10]. Aceste declarații se întemeiază pe insistările ONG-urilor care au semnat și o declarație împotriva suspendării posturilor TV, dar și a modului de adoptare a modificărilor vizate în Legea privind mecanismul de examinare a investițiilor de importanță pentru securitate [11] și Legea privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător [12]. Activiștii civici susțin că articolele propuse au intervenit pe ultima sută de metri, fiind votate în lectură finală, fără a fi puse la dispoziția publicului pentru consultări.

Să nu uităm că consultările publice sunt un alt drept constituțional cuprins de normele legii supreme, în acest sens, acest drept fiind un drept constituțional al cetățenilor și o obligație absolută a guvernării, fără devieri sau revendicări, pentru puterea legislativă.

Autorii amendamentelor intervenite la proiectul de modificare a unor acte normative, cu doar patru zile înainte de adoptarea acestuia, sunt deputații PAS, Radu Marian și Virgiliu Pâslariuc. Aceștia doi susțin că intervențiile cu pricina se cer întreprinse în circumstanțele atentatelor informaționale, a crizei de securitate din regiune și a războiului hybrid desfășurat de Federația Rusă în raport cu Republica Moldova. Cadrul normativ referitor la examinarea investițiilor de importanță pentru securitatea statului realizând astfel funcția de filtru al investitorilor propagandiști.

Pe de altă parte, aceste argumente sunt combătute de societatea civilă și de instituțiile neguvernamentale, care susțin că aceste limitări prin suspendare sau interzicere de difuzare a posturilor TV, unde se prezintă o altă opinie decât cea propagată de Guvernarea actuală, încalcă grav drepturile fundamentale ale omului recunoscute și consacrate de Convenţia Europeană a Drepturilor Omului și, în special, de Constituția Republicii Moldova.

În lumina acestor circumsatnțe, societatea civilă este lipsită de posibilittea analizei produsului difuzat, dezvoltării gândirii critice și creării propriei opinii, aceste susțineri fiind invocate din poziția egalității și protecției drepturilor omului potrivit normelor internaționale, dar nici într-un caz susținând acțiunile antidemocratice și antisociale ale Rusiei. Însă, pentru simpatizanții opoziției guvernării actuale, aceste măsuri sunt privite ca luptă personală împotriva lor. Mai rău însă este pentru populația ce a adoptat o poziție neutră, dar care totuși nu erau împotriva Guvernului actual. Deși aceștia, într-o oarecare măsură, sunt împoriva agresiunii și propagandei rusești, în momentul de față încep a critica măsurile de limitare a opiniilor politicienilor expuse prin intermediul emisiunilor televizate. În aceste condiții rating-ul și credibilitatea în puterea actuală scad drastic, creând inevitabil ideea de manipulare și control din partea statului prin emisiunile permise spre difuzare, ca cetățenii să fie manipulați și să creadă doar într-o anumită realitate artificial creată, fără a avea posibilitatea de a cunoaște și alte realități, constatând tendințe ale unui stat totalitar, și mai puțin democratic.

Referindu-ne la poziția Uniunii Europene față de acțiunile Guvernului de la Chișinău cu referire la suspendarea posturilor TV precum și a retragerii licențelor de difuzare a unor canale de televiziune, precum și închiderea unor site-uri și portaluri on-line de știri, remarcăm că pe acest segment s-a expus și Ambasadorul UE în Republica Moldova. Astfel, reprezentantul UE în Republica Moldova, ambasadorul Jānis Mažeiks, susține că acțiunile de suspendare a unor emisii politice și a suspendării posturilor TV, dar și a retragerii licențelor posturilor de televiziune, sunt

„destul de concise”. Ambasadorul mai susține că penru securitatea națională și siguranța democrației, sunt necesare și inevitabile limitări ale unor drepturi prin intermediul cărora se atentează la statul de drept. Totuși, oficialul menționează că în acest sens se face o anchetă cu clarificarea circumstanțelor ce au anticipat măsura de suspendare și retragere a licențelor. Jānis Mažeiks face referire și la autoritatea de resort, unde se dorește a vizualiza anume implicarea Consiliului Audiovizualului, verificându-se dacă au fost sau nu aplicate careva amenzi sau avertizări față de aceste canale anterior deciziei de suspendare sau retragere a licenței, în legătură cu produsul lor. Tot aici se vor analiza și care sunt motivele de securitate națională pe care se întemeiază deciziile luate [13].

La momentul actual, există finalitate într-un alt caz de limitare a drepturilor fundamentale ale omului. Aici vorbim despre dreptul la libera întrunire și dreptul la libera exprimare, consacrat, recunoscut și garantat de Declarația universală a drepturilor omului și de Constituția Republicii Moldova. Deci, ne referim la cazul scoaterii înafara legii a Partidului ”Șor” prin Hotărârea Curții Constituționale, iar Comisia pentru Situații Excepționale le-a interzis membrilor acestui partid să candideze la alegerile locale, în contextual respingerii atacurilor parvenite prin intermediul acestui partid politic finanțat ilegal din partea Federației Ruse. Propaganda care se făcea prin intermediul acestui partid a devenit atât de amplă, încât, pe bună dreptate, s-a considerat manipularea populației și încălcarea drastică a principiilor democratice.

Ca răspuns la aceste acțiuni ilegale, autoritățile naționale au declarat partidul respectiv drept ilegal, astfel desființându-l și interzicându-i activitatea în numele protejării securității naționale și a statului de drept, bazându-și argumentele pe excepțiile permise de DUDO pentru restrângerea unor drepturi fundamentale. Încălcarea dreptului la asociere, în acest caz, a intercalat și dreptul la libera exprimare, astsfel, Amnesty International subliniază că autoritățile de la Chișinău au blocat peste 20 de platforme digitale, majoritatea cu sediul în Rusia, şi au suspendat difuzarea a şase canale de televiziune, ordonând „blocarea imediată” a 22 de pagini de internet care difuzau informaţii false [14].

Deci, Amnesty International a declarant că, urmare a acțiunilor întreprinse împotriva propagandei rusești, a dezinformării și asigurării securității naționale, drepturile la libertatea de asociere și de exprimare au fost încălcate.

Referindu-ne la un alt drept proclamat de Declarația Universală a Drepturilor Omului - dreptul la libera circulație, în partea ce ține de limitarea sau restrângerea acestuia, întâmpinăm câteva condiții de aplicare. În cazul de față, ne axăm pe limitarea dreptului la circulație în cazul persoanelor deținute. În contextul aplicării corecte și legale a restricției de deplasare și circulație liberă a persoanelor în vederea cărora există o sentință cu executare în penitenciare, fie la etapa de urmărire penală față de bănuiți sau învinuiți, asupra cărora este dispoziția Judecătorului de instrucție, Republica Moldova s-a asigurat de aplicarea corectă a limitărilor drepturilor fundamentale în cadrul penitenciarelor. Pentru a garanta respectarea drepturilor fiecărei persoane, cunoaștem că statul se angajează să creeze toate condițiile pentru securitatea comună. Deci, în cazul săvârșirii unei infracțiuni, făptuitorul trebuie să ispășească pedeapsa prevăzută de unica lege penală – Codul Penal al RM[15]. În toate situațiile de ispășire a pedepsei, se apelează la limitarea și restrângerea liberei circulații în stat și înafara acestuia. Aceste măsuri restrictive sunt precedate de gravitatea faptei antisociale săvârșite de făptuitor.

Desigur, statul este cel care limitează drepturile și libertățile fundamentale, însă aceste acțiuni restricționatorii se fac prin intermediul Instituției Penitenciarelor. Direct sau indirect, activitatea instituţiilor penitenciare interferează o gamă largă de drepturi fundamentale ale omului,

pe care le limitează proporțional pericolului social și doar conform prevederilor legale expres stipulate. În cadrul instituțiilor penitenciare, se aduce atingere mai multor drepturi și libertăți, care au tangențe cu *corespondenţa şi convorbirile telefonice ale condamnaţilor, accesul la informaţie al deţinuţilor, asigurarea dreptului condamnaţilor la întrevederi, dreptul la asociere sau dreptul la libera exprimare,* amintite și analizate mai sus.

În aceste circumstanțe, revenim la ideea de limitare a libertăților fundamentale pe care le dobândește persoana o dată cu nașterea sa, în circumstanțele în care activitatea unui individ atentează la securitatea națională sau la acțiuni contra persoanei, proprietății, vieții și sănătății, circulației libere, accesul la informație ect., se vor întreprinde aceste măsuri.

Reiterăm importanța înțelegerii noțiunii de limitare și restrângere a exercitării, precum și diferența față de interzicerea dreptului fundamental. Deci, prin limitarea exercitării trebuie de înțeles fixarea anumitor granițe în care se poate acționa. Este o îngrădire de acțiune, de utilizare a dreptului în condiții unanim recunoscute. Interzicerea dreptului, ca subiect de drept însuși, compare în anularea acestuia. Dicționarul explicativ definește *interzicerea* ca fiind acțiunea de a opri pe cineva de la ceva să facă[16]. Or, esența este că acesta va dispărea complet, posibilitatea revenirii lui fiind incertă, ceea ce nu se permite și nici nu se dorește.

Diferența dintre restrângere și interzicere se rezumă la existența dreptului. Adică, în cazul restrângerii ne referim la îngrădirea acționării din multitudinea posibilităților oferite de acel drept, persoanei îi este impusă aflarea permanentă, sub supraveghere în cadrul penetenciarului, îi este interzisă deplasarea prin oraș, prin țară sau înafara țării. În cazul ajungerii la termen a restricțiilor impuse de circumstanțele premergătoare acestor măsuri, restricția este ridicată, iar persoana are toată posibilittatea să exercite și să uzeze de deplinătatea posibilităților oferite.

Condițiile declanșatorii pentru aplicarea retrângerii drepturilor fundamentale pot fi de ordin obiectiv și subiectiv.

Condiţiile obiective fac parte din categoria celor care sunt create de un grup de persoane, fie sunt factori naturali, medicali, cataclisme și epidemii, precum și alte pericole sociale provocate intenționat sau involuntar. Efectele lor se răsfrâng asupra unui grup extins de persoane, sau asupra unui sau mai multor state. De obicei, restrângerii drepturilor vor fi supuși toți cetățenii statului.

Condiţiile subiective sunt declanșate de însăși subiectul restrângerii dreptului. Aici ne referim în special la persoanele care săvârșesc o infracțiune, iar ca rezultat, în vederea restabilirii ordinii publice și a echității, legea va pretinde ca subiectul să se abțină de beneficierea plinătății unor drepturi fundamentale pentru înfăptuirea justiției și ispășirea pedepsei, dar nu în ultimul rând, reeducarea făptuitorului. Cu precădere, interzicerea dreptului se referă la eliminarea lui din sistemul universal al drepturilor cu care se naște omul, ceea ce este strict interzis. Aici se vorbește de restrângerea colectivă sau individuală a drepturilor fundamentale.

În concluzie, cert putem afirma că limitarea depturilor fundamentale atinge toate sferele vieții, iar interdependența drepturilor și libertăților garantate la nivel mondial și statal, constituie perpetuarea acestora în timp. Legătura foarte strânsă între drepturi nu permite separarea lor [17], iar limitarea unuia, inevitabil aduce atingere și altor drepturi fundamentale. Prin existenţa limitelor de exercitare a drepturilor fundamentale, oferite constituțional, se justifică ideea de asigurare a securității naționale și a celor mai importante valori umane și statale împotriva ingerinţelor arbitrare sau abuzive întreprinse atât de indivizi, în mod individual, cât și de unii reprezentanți ai puterii.

Am constatat că asemenea situaţii de limitarea a drepturilor fundamentale au loc în cazul stărilor excepţionale, atentate la securitatea națională doar în cazurile specificate expres de lege.

Tot din analiza efectuată am observat că în unele cazuri, deși se consacră interesul suprem al statului și se încearcă a respecta legea în cadrul a aplicării restricțiilor față de exercitarea anumitor drepturi fundamentale, totuși, statul este condamnat și se constată încălcarea acestor drepturi, deși se urmărea un scop nobil. Rămânem cu întrebarea retorică, unde este limita sau echilibrul între libertățile fundamentale și protejarea cetățenilor?! Concluzia acestei cercetări este balansarea metodelor și mijloacelor în atingerea scopului urmărit, prin acestea urmărindu-se menținerea echilibrului social și garantarea siguranței membrilor societății, bazate pe valorile democratice.

Referințe bibliografice

1. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, Nr. 12 din 10-12-1948, adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948.
2. Wikipedia, *Democrație,* [accesat: 28.03.2024]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Democra%C8%9Bie.
3. Constituția Republicii Moldova, Nr. 1 din 29-07-1994, Publicat : 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140, modificat prin LP255 din 22.11.18, MO467-479/14.12.18 art.786.
4. Convenţia pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor fundamentale, proclamată și adoptată de Guvernele membre ale Consiliului Europei la Roma, 4.XI.1950.
5. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (Sesizarea nr. 21a/2012), Nr. HCC14/2012 din 15.11.2012 Monitorul Oficial, 1994, nr. 1, art.1, [accesat: 14.04.2024]. Disponibil: file:///C:/Users/ACER/Downloads/7843.pdf.
6. François JONGEN, Assistant à la Faculté de Droit de l'Université catholique de Louvain Avocat au barreau de Bruxelles, *LA LIBERTÉ D'EXPRESSION DANS L'AUDIOVISUEL: LIBERTÉ LIMITÉE, ORGANISÉE ET SURVEILLÉE*, [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal%3A273343/datastream/PDF_01/view.
7. Loi no 82-652 du 29 juillet 1982 sur la communication audiovisuelle, J.O., 30 juillet 1982, p. 2431. Article 1-er, al.1: "La communication audiovisuelle est libre."
8. Loi no 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication, J.O., 1-er octobre 1986.
9. Loi no 89-25 du 17 janvier 1989 modifiant la loi n° 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication, J.O., 18 janvier 1989, p. 728.
10. MediaAzi, *Cum a fost introdus mecanismul ce nu permite posturilor TV suspendate să revină în emisie: explicații și reacții,* [accesat: 17.04.2024]. Disponibil: https://media-azi.md/cum-a-fost-introdus-mecanismul-ce-nu-permite-posturilor-tv-suspendate-sa-revina-in-emisie-explicatii-si-reactii/.
11. Legea privind mecanismul de examinare a investițiilor de importanță pentru securitatea statului Nr.174/2012, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2021, nr. 280-284, art. 384.

12. Legea privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător, nr. 160/2011, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 170-175, art. 494.
13. Știri.md, *Ce spune ambasadorul UE în Moldova despre suspendarea posturilor TV,* [accesat: 30.04.2024]. Disponibil: https://stiri.md/article/social/albu-seful-sis-risca-dosar-penal-pentru-inchiderea-posturilor-tv/.
14. Amnesty International, *Raportul pentru anul 2023 Republica Moldova*, [accesat: 03.05.2024]. Disponibil: https://amnesty.md/recente/moldova-raport-anual-2023/.
15. Codul Penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18-04-2002, în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195 la 14-04-2009, modificat prin LP365 din 24.11.23, MO 452-454/28.11.23 art.782; în vigoare 28.11.23.
16. Dex.ro, *Interzice*, [accesat: 28.03.2024]. Disponibil: https://m.dex.ro/interzice.
17. Ghidul formatorului, *Instruirea în domeniul Drepturilor Omului a colaboratorilor din sistemul penitenciar*, [accesat: 28.03.2024]. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/md/Instruire_DO_colaboratorilor_din_Penitenciare.pdf.

ȘTIINȚE ECONOMICE

CZU: 339.923:061.1 UE:330.59(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.28**

BUNĂSTAREA ECONOMICĂ ȘI PERCEPȚIILE CETĂȚENILOR ASUPRA PROSPERITĂȚII: O ANALIZĂ COMPARATIVĂ ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII REPUBLICII MOLDOVA ÎN UE *

ECONOMIC WELL-BEING AND CITIZENS' PERCEPTIONS OF PROSPERITY: A COMPARATIVE ANALYSIS IN THE CONTEXT OF THE INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA INTO THE EU

Maria HĂMURARU*,
Adriana BUZDUGAN*

Abstract

Studiul examinează percepțiile cetățenilor Republicii Moldova referitoare la bunăstarea economică și influența integrării în Uniunea Europeană (UE) asupra acestor percepții. Integrarea europeană este percepută ca un element esențial în ameliorarea calității vieții și în sporirea bunăstării populației via modernizarea instituțiilor, facilitarea accesului la piețele europene și conformarea cu standardele economice și sociale ale UE. Cercetarea integrează metode cantitative și calitative, aplicând un chestionar unui eșantion de 609 respondenți, și examinează diverse dimensiuni ale bunăstării, inclusiv siguranța personală, echilibrul muncă-viață, satisfacția profesională și calitatea mediului. Rezultatele subliniază o bunăstare moderată spre ridicată, determinată de reziliența emoțională, precum și de provocările economice și sociale. Studiul evidențiază semnificația integrării europene în întărirea bunăstării economice și sociale a Moldovei și sugerează recomandări pentru politici publice axate pe bunăstarea durabilă.

Abstract

*The study examines Moldovan residents' opinions of economic well-being and the influence of European Union (EU) integration on these perceptions. European integration is seen as a vital element in elevating quality of life and boosting population well-being via institutional modernisation, access to European markets, and conformity with the EU's economic and social standards. The study integrates quantitative and qualitative methodologies, including a questionnaire distributed to a sample of 609 participants, and examines many aspects of well-being, such as personal safety, work-life balance, job satisfaction, and environmental quality. The findings indicate a moderate to high degree of well-being, shaped by emotional resilience with economic and social adversities. The study highlights the significance of European integration in enhancing the economic and social welfare of Moldova and suggests public policy suggestions for sustained well-being.**Cuvinte-cheie:** bunăstare economică, percepții asupra prosperității, integrare europeană, satisfacție profesională, siguranță personală, echilibrul muncă-viață, fericirea.*

Keywords: *economic well-being, perceptions of prosperity, European integration, job satisfaction, personal safety, work-life balance, happiness.*

***** The paper is developed in the context of the realization "Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of the citizens" (CONSEJ 01.05.02).

* Articolul este elaborate în contextual realizării Proiectului "Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02).

* Associate professor, PhD, State University of Moldova, Republic of Moldova, Address: 60 Alexei Mateevici Street, Chisinau, Republic of Moldova, Corresponding author: maria.hamuraru@usm.md ORCID: 0000-0002-8197-2973.

* Associate professor, PhD, State University of Moldova, Republic of Moldova, Address: 60 Alexei Mateevici Street, Chisinau, Republic of Moldova, Corresponding author: adriana.buzdugan@usm.md ORCID: 0000-0002-1551-7964

Introducere. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană reprezintă un proces complex și multidimensional, cu implicații semnificative asupra dezvoltării economice și sociale a țării.

Contextul integrării europene oferă Moldovei oportunități considerabile pentru modernizare economică, acces la piețele europene și adoptarea standardelor și valorilor Uniunii Europene. În acest cadru, bunăstarea economică a cetățenilor și percepțiile lor asupra prosperității devin elemente esențiale pentru evaluarea succesului procesului de integrare.

Importanța bunăstării economice rezidă în capacitatea acesteia de a reflecta nu doar nivelul de trai al populației, ci și gradul de satisfacție și fericire al cetățenilor. Percepțiile asupra prosperității sunt la fel de importante, deoarece influențează comportamentul social și politic, încrederea în instituțiile statului și suportul pentru reformele necesare integrării. În acest context, este vital să înțelegem cum percep cetățenii Republicii Moldova bunăstarea economică și care sunt factorii ce contribuie la aceste percepții.

Problema cercetării constă în analiza conceptului bunăstării economice și a percepțiilor cetățenilor asupra prosperității în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Articolul își propune să răspundă la următoarele întrebări: *Care sunt principalele componente ale bunăstării economice în Republica Moldova? Cum percep cetățenii bunăstarea și prosperitatea în contextul integrării europene? Ce impact are integrarea europeană asupra percepțiilor cetățenilor legate de bunăstare?*

Obiectivele specifice ale acestui articol sunt: -Analiza principalelor teorii și definiții ale bunăstării economice și a percepțiilor asupra prosperității; -Evaluarea stării actuale a bunăstării economice în Republica Moldova, prin prisma indicatorilor economici și sociali; -Investigarea percepțiilor cetățenilor asupra bunăstării și prosperității în contextul integrării europene; -Identificarea factorilor care influențează percepțiile asupra bunăstării și a modului în care aceștia sunt afectați de procesul de integrare europeană.

Studiul din articol vizează multiple abordări din literatura de specialitate asupra conceptului de bunăstare economică și oferă o perspectivă comprehensivă asupra acestui subiect complex și multidimensional, răspunzând la întrebările sus menționate.

În baza cadrului teoretic și a obiectivelor cercetării, au fost formulate următoarele ipoteze pentru a fi testate în cadrul analizei empirice:

Ipoteza 1: Bunăstarea populației din Republica Moldova este influențată semnificativ de o serie de factori multidimensionali, inclusiv siguranța personală, echilibrul muncă-viață, condițiile de muncă, calitatea mediului și implicarea civică, care contribuie în mod direct la percepția generală a satisfacției și stării de bine.

Ipoteza 2: Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană are un impact pozitiv asupra bunăstării economice și sociale a cetățenilor prin alinierea la standardele europene, modernizarea instituțiilor și îmbunătățirea accesului la resurse și oportunități economice.

Metodologia Cercetării. Autorii au utilizat o metodologie de cercetare mixtă, combinând atât metode cantitative, cât și calitative. Articolul dat relevă o cercetare de tip descriptiv și exploratoriu, având ca scop principal înțelegerea și descrierea percepțiilor cetățenilor asupra bunăstării economice și identificarea factorilor determinanți în contextul integrării europene. Metodele cantitative au inclus colectarea și analiza datelor prin intermediul unui chestionar structurat, aplicat unui eșantion de 609 de respondenți. Chestionarul a fost esențial în această cercetare și a fost grupat în mai multe compartimente pentru a acoperi diverse aspecte ale bunăstării economice și percepțiilor asupra prosperității: -Date Demografice: întrebări despre vârstă, gen, nivel de educație, statut ocupațional și venituri; -Percepția Generală asupra Bunăstării: întrebări privind

satisfacția cu venitul personal, condițiile de viață și accesul la servicii publice; - Evaluarea Percepției Bunăstării pe Categorii de Factori: venit și avere, Ocuparea Forței de Muncă și Calitatea Muncii, Locuință și Condiții de Locuit, Echilibrul între Muncă și Viața Personală, Sănătate, Educație și Competențe, Conexiuni Sociale și Participare Civică, Calitatea Mediului, Siguranță, Bunăstare Subiectivă. Eșantionul analizat, format din 609 respondenți, oferă o imagine diversă asupra percepțiilor despre bunăstare în Republica Moldova, conturând un portret complex al participanților în funcție de vârstă, gen, stare civilă, nivel de educație, zona de reședință și componența gospodăriilor. Aceste caracteristici influențează direct modul în care este percepută bunăstarea, reflectând nu doar condițiile individuale, ci și provocările și oportunitățile întâlnite în viața de zi cu zi. Metodele calitative au completat analiza cantitativă, oferind o înțelegere mai profundă a percepțiilor și experiențelor individuale ale cetățenilor.

Rezultate și discuții. Bunăstarea economică este un concept esențial în aprecierea dezvoltării unei societăți. Diverse teorii și abordări au fost propuse pentru a defini și măsura bunăstarea, reflectând complexitatea și multidimensionalitatea acestui concept. Această analiză explorează definițiile și perspectivele asupra bunăstării economice din lucrările unor autori renumiți, evidențiind diferențele și complementaritățile dintre acestea.

Amartya Sen, în lucrarea sa „Development as Freedom", redefinește conceptul de dezvoltare economică și bunăstare, punând un accent deosebit pe libertatea individuală și capacitatea oamenilor de a-și alege și trăi viața dorită. Sen argumentează că adevărata dezvoltare trebuie să se concentreze nu doar pe creșterea economică, ci și pe extinderea libertăților individuale, care includ accesul la educație, sănătate și oportunități economice. Această abordare pune accent pe aspectele calitative ale bunăstării, considerând că dezvoltarea este un proces de expansiune a libertăților umane. Sen introduce două tipuri de libertăți esențiale pentru dezvoltarea umană:

- *Libertăți substanțiale* – includ libertăți fundamentale precum accesul la educație, sănătate, nutriție, locuință adecvată și siguranță personală. Economistul și filosoful indian subliniază că fără aceste libertăți esențiale, indivizii nu pot atinge o stare de bunăstare reală, indiferent de nivelul de venit.
- *Libertăți instrumentale* – sunt mijloacele prin care libertățile substanțiale pot fi realizate și includ drepturi politice, economice și sociale, precum și oportunități economice și libertăți sociale. Libertățile instrumentale sunt considerate mijloace pentru a atinge libertățile substanțiale [1, p 10-45].

Sen argumentează că dezvoltarea ar trebui să fie văzută ca un proces de expansiune a libertăților reale pe care oamenii le au pentru a-și trăi viața așa cum își doresc. Acest proces implică atât eliminarea restricțiilor economice și sociale care împiedică libertățile individuale, cât și crearea de noi oportunități pentru dezvoltare personală și socială. Astfel, ca de exemplu, *educația* nu este doar un drept fundamental, dar și un factor esențial pentru exercitarea altor libertăți. Educația îmbunătățește capacitatea indivizilor de a participa activ în viața economică și politică, deschizând oportunități pentru locuri de muncă mai bune și participare socială. Sau accesul la servicii de sănătate este crucial pentru a asigura că indivizii pot duce o viață productivă și activă. Problemele de sănătate pot restrânge semnificativ libertățile individuale și capacitatea de a participa la viața economică și socială.

Abordarea economistului Sen subliniază că dezvoltarea economică trebuie să fie mai mult decât simpla creștere a PIB-ului sau a veniturilor. El susține că axarea doar pe evaluarea economică tradițională poate ignora dimensiunile esențiale ale bunăstării umane. În acest context, el critică evaluarea tradițională a dezvoltării economice, cum ar fi PIB-ul, pentru că acest indicator nu

reușește să captureze adevărata stare de bunăstare a unei populații. El sugerează că acest indicator este insuficient și evaluarea trebuie completată cu indicatori care reflectă mai bine diversitatea și complexitatea bunăstării umane. Ca de exemplu, Indicele Dezvoltării Umane (IDU), propus de Sen și utilizat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), care include nu doar venitul național brut pe cap de locuitor, dar și indicatori ai educației și speranței de viață, oferind o imagine mai holistică a dezvoltării.

În viziunea aceluiași autor, dezvoltarea ar trebui să includă:

- *Calitatea vieții:* Bunăstarea trebuie să reflecte și calitatea vieții, care cuprinde nu doar aspecte materiale, ci și condiții de viață care permit oamenilor să fie sănătoși, educați și capabili să participe activ în societate.
- *Participare și agenți*: Oamenii ar trebui să aibă capacitatea de a-și influența propria viață și deciziile care îi afectează. Acest concept de agent este central în teoria lui Sen și implică faptul că oamenii trebuie să fie considerați agenți activi ai schimbării și nu doar beneficiari pasivi ai politicilor de dezvoltare.

De asemenea, Sen subliniază că libertățile economice și politice sunt interconectate și se susțin reciproc. De exemplu, drepturile politice și libertățile civile, cum ar fi libertatea de exprimare și dreptul la vot, sunt esențiale pentru a menține guvernele responsabile și pentru a preveni abuzurile de putere. În același timp, dezvoltarea economică poate furniza resursele necesare pentru a sprijini aceste libertăți politice și civile.

Astfel, Amartya Sen a revoluționat modul în care înțelegem dezvoltarea economică și bunăstarea prin punerea accentului pe libertatea individuală și pe aspectele calitative ale bunăstării și a subliniat necesitatea unei abordări mai complexe și mai umaniste a dezvoltării. Această perspectivă sugerează că adevărata dezvoltare nu poate fi realizată doar prin creștere economică, ci și prin asigurarea că toți oamenii au oportunitatea de a-și atinge potențialul și de a-și trăi viața așa cum își doresc. Această teorie continuă să influențeze politici și practici de dezvoltare la nivel global, evidențiind importanța echității, justiției sociale și libertăților fundamentale.

O altă abordare asemănătoare privind conceptul bunăstării o găsim în lucrarea „Well-being for Public Policy”, unde autorii Ed Diener și Richard Lucas aduc o contribuție semnificativă la înțelegerea și măsurarea bunăstării subiective, subliniind importanța integrării acesteia în formularea politicilor publice eficiente. Ei argumentează că bunăstarea subiectivă, care include fericirea și satisfacția vieții, oferă o perspectivă esențială asupra stării generale de bine a populației, perspectivă care este adesea ignorată de indicatorii economici tradiționali precum PIB-ul. Lucrarea lor pune accent pe necesitatea de a lua în considerare aceste măsurători subiective pentru a crea politici care reflectă mai bine nevoile și aspirațiile cetățenilor. În ceea ce privește *bunăstarea subiectivă* se referă la modul în care indivizii își evaluează viața și include două componente principale:

- *Satisfacția cu viața*: evaluarea globală a propriei vieți și a diverselor aspecte ale acesteia, cum ar fi locul de muncă, relațiile personale și condițiile de trai.
- *Afectul:* experiențele emoționale pozitive și negative ale indivizilor, cum ar fi fericirea, tristețea, stresul și anxietatea.

Diener și Lucas susțin că aceste măsurători subiective sunt esențiale pentru a înțelege bunăstarea generală a unei populații. Spre deosebire de indicatorii economici obiectivi, bunăstarea subiectivă reflectă percepțiile individuale asupra calității vieții lor, oferind informații valoroase despre starea de bine emoțională și psihologică. În aceiași ordine de idei, autorii subliniază că indicatorii economici tradiționali, cum ar fi PIB-ul, nu reușesc să captureze dimensiunile subiective

ale bunăstării. Deși PIB-ul poate indica nivelul general de activitate economică și bogăția unei națiuni, el nu oferă informații despre distribuția veniturilor, inegalitatea socială sau satisfacția individuală cu viața. Ca metodă de evaluare a bunăstării subiective, Diener și Lucas propun utilizarea de chestionare și sondaje pentru a colecta date despre bunăstarea subiectivă a populației. Aceste instrumente pot include întrebări despre: *satisfacția cu viața; experiențele emoționale.* Mai mult ca atât, autorii argumentează că măsurarea bunăstării subiective poate oferi informații cruciale pentru politicieni și decidenții de politici publice, ajutându-i să înțeleagă mai bine nevoile și aspirațiile cetățenilor. Aceasta poate conduce la formularea unor politici mai eficiente și mai bine adaptate pentru a îmbunătăți calitatea vieții [2, p.50-80].

Bunăstarea poate fi înțeleasă prin prisma *conceptului de fericire*, care reflectă calitatea vieții oamenilor la diferite stadii ale vieții și în diferite regiuni. În acest context, „World Happiness Report", publicat de Sustainable Development Solutions Network, oferă o perspectivă globală asupra bunăstării, bazându-se pe sondaje privind satisfacția vieții și fericirea. Raportul analizează factori precum sprijinul social, libertatea de a face alegeri de viață, generozitatea, și percepția asupra corupției, evidențiind că bunăstarea este influențată de o gamă largă de factori economici și sociali. *World Happiness Report* se bazează pe date colectate prin sondaje Gallup World Poll, care măsoară fericirea și satisfacția vieții prin întrebări standardizate adresate cetățenilor din diverse țări. Indicatorii principali utilizați pentru evaluarea bunăstării includ:

1. *Satisfacția vieții*: măsurată pe o scară de la 0 la 10, unde respondenții evaluează nivelul lor general de satisfacție cu viața.
2. *Fericirea cotidiană*: evaluarea emoțiilor pozitive și negative resimțite în ziua precedentă sondajului.
3. *Sprijinul social:* măsurat prin întrebarea dacă respondenții au pe cineva pe care să se bazeze în momente de dificultate.
4. *Libertatea de a face alegeri de viață:* măsurat prin întrebarea dacă respondenții sunt mulțumiți cu libertatea lor de a alege ce să facă cu viața lor.
5. *Generozitatea:* măsurată prin întrebarea dacă respondenții au donat bani pentru caritate în ultima lună.
6. *Percepția asupra corupției:* măsurată prin întrebările despre percepția corupției în guvern și în afaceri.

În funcție de acești indicatori, se realizează un clasament global al fericirii, care arată diferențele semnificative dintre țări în ceea ce privește nivelurile de bunăstare. Țările nordice, cum ar fi Finlanda, Danemarca și Norvegia, se clasează frecvent în topul listei, reflectând niveluri ridicate de sprijin social, egalitate economică și încredere în instituții. Există disparități mari între regiunile lumii. Țările din Africa Subsahariană și unele regiuni din Asia de Sud tind să raporteze niveluri mai scăzute de fericire, adesea din cauza sărăciei, instabilității politice și accesului limitat la servicii de bază. Astfel, raportul Mondial al Fericirii 2024 scoate la iveală tendințe importante: în America de Nord, tinerii (15-24 de ani) sunt acum mai puțin fericiți decât cei în vârstă, o scădere accentuată observată începând cu 2006-2010. În schimb, în Europa Centrală și de Est, fericirea la toate vârstele a crescut considerabil, iar tinerii din aceste regiuni au acum un nivel similar de fericire cu cei din Europa de Vest. Un aspect notabil este că fericirea este în declin în regiuni precum Asia de Sud, Orientul Mijlociu și Africa de Nord, în timp ce Europa Centrală și de Est, dar și fosta Uniune Sovietică, au înregistrat creșteri semnificative ale nivelului de bunăstare. În ceea ce privește fericirea în funcție de vârstă, în multe regiuni tinerii sunt mai fericiți decât cei în vârstă, însă acest tipar s-a inversat în America de Nord. În India, fericirea crește odată cu vârsta, mai ales

pentru bărbați, iar educația și statutul social sunt factori determinanți în nivelul de satisfacție al vârstnicilor.

În ceea ce privește binele emoțional, raportul subliniază o creștere a emoțiilor negative la nivel global, cu excepția Europei și Asiei de Est, unde acestea au scăzut. În mod similar, emoțiile pozitive au evoluat în aceeași direcție cu evaluările generale ale vieții, fiind cele mai frecvente la persoanele sub 30 de ani.

Raportul evidențiază, de asemenea, un factor interesant: criza provocată de pandemia de COVID-19 a condus la o creștere semnificativă a actelor de bunăvoință, în special în rândul persoanelor născute după 1980, care s-au dovedit mai predispuse să ajute pe alții în nevoie.

Fericirea este strâns legată de factori sociali, precum sprijinul social și interacțiunile sociale, care reduc sentimentul de singurătate și cresc nivelul de bunăstare. Participarea activă în comunitate și sprijinul emoțional sunt esențiale pentru îmbunătățirea calității vieții, la toate vârstele și în toate regiunile lumii [3, p. 15-75].

O altă perspectivă provocatoare asupra relației dintre creșterea economică și bunăstarea subiectivă o găsim în cercetările lui *Richard Easterlin* prin aducerea conceptului de *paradoxul fericirii*. Paradoxul fericirii sugerează că, deși creșterea economică poate îmbunătăți temporar bunăstarea subiectivă, pe termen lung, creșterea veniturilor nu duce neapărat la o creștere proporțională a fericirii. Easterlin argumentează că alți factori, precum relațiile sociale și sentimentul de securitate, joacă un rol crucial în menținerea bunăstării pe termen lung.

Paradoxul fericirii a fost propus de Richard Easterlin în anii 1970 și subliniază că există o relație complexă și adesea neintuitivă între veniturile individuale sau naționale și nivelurile de fericire raportate. Conform paradoxului, deși creșterea economică poate conduce la o creștere inițială a bunăstării subiective, efectul pe termen lung este mult mai moderat sau chiar inexistent.

Analiza relației dintre venituri și fericire se concretizează prin efectele pe termen scurt și lung. Pe termen scurt, creșterea veniturilor îmbunătățește bunăstarea materială, oferind acces la bunuri și servicii de care oamenii au nevoie sau le doresc. Creșterea veniturilor poate duce la o creștere imediată a satisfacției vieții, datorită îmbunătățirii condițiilor de trai și a capacității de a satisface nevoi și dorințe.

Pe termen lung, Easterlin subliniază conceptul de adaptare hedonică, unde oamenii se obișnuiesc cu noile niveluri de venit și standarde de viață, astfel încât creșterea inițială a fericirii se estompează în timp. Odată cu creșterea veniturilor, așteptările privind nivelul de trai cresc și ele, ceea ce poate duce la o presiune constantă pentru câștiguri suplimentare, fără o creștere proporțională a fericirii. Easterlin argumentează că, pentru a menține bunăstarea pe termen lung, este esențial să ne concentrăm și asupra altor factori decât veniturile economice. Printre acești factori se numără:

- Relațiile apropiate cu familia și prietenii care oferă un sprijin emoțional esențial, contribuind la sentimentul de fericire și satisfacție pe termen lung.
- Implicarea în comunitate și activitățile sociale ce contribuie la un sentiment de apartenență și împlinire, care nu poate fi obținut doar prin mijloace financiare.
- Stabilitatea financiară și securitatea locului de muncă sunt fundamentale pentru a evita stresul și anxietatea legate de incertitudinile economice.
- Un mediu sigur și protejat contribuie la bunăstarea generală, reducând temerile legate de violență și criminalitate.
- Accesul la servicii de sănătate și menținerea unei bune stări de sănătate sunt esențiale pentru bunăstarea pe termen lung.

- Gestionarea echilibrului între viața profesională și cea personală este crucială pentru prevenirea epuizării și menținerea satisfacției cu viața [4, p.465-484].

O altă abordare o găsim în lucrarea sa *Happiness for All?*, unde Carol Graham analizează inegalitatea în bunăstarea subiectivă, subliniind că distribuția inegală a resurselor și oportunităților afectează profund percepția asupra prosperității și satisfacției cu viața. Ea argumentează că inegalitatea nu constă doar în diferențele de venituri, ci și în accesul inegal la resurse esențiale pentru o viață împlinită, cum ar fi educația, sănătatea și oportunitățile economice. Graham subliniază că justiția socială și echitatea sunt cruciale pentru promovarea bunăstării generale.

Metodologia sa se bazează pe date longitudinale și sondaje de opinie, folosind indicatori ai bunăstării subiective, cum ar fi satisfacția cu viața și fericirea. Ea explorează impactul factorilor sociali și economici asupra bunăstării subiective, concluzionând că inegalitățile economice duc la scăderea nivelului de bunăstare, chiar și în societățile dezvoltate. Abordarea lui Graham aduce în prim-plan importanța echității și justiției sociale în formularea politicilor publice. Ea demonstrează că politicile care promovează redistribuirea veniturilor și accesul egal la resurse pot avea un impact pozitiv semnificativ asupra fericirii generale. De asemenea, lucrarea integrează perspective din economie, sociologie și psihologie, oferind o imagine cuprinzătoare asupra factorilor care influențează fericirea și satisfacția cu viața. Deși analiza sa oferă corelații clare între inegalitate și bunăstare, există provocări în distingerea cauzalității directe, având în vedere alți factori intermediari. De asemenea, aplicabilitatea generalizărilor sale poate fi limitată în contexte culturale diverse, unde percepțiile asupra inegalității și fericirii variază semnificativ. În plus, datele auto-raportate pot introduce subiectivitate, ceea ce poate afecta acuratețea concluziilor.

Graham sugerează că politicile care vizează reducerea inegalității economice, prin măsuri precum redistribuirea veniturilor și asigurarea accesului egal la educație și sănătate, pot îmbunătăți bunăstarea subiectivă a populației. Justiția socială, prin egalitatea de șanse și protecția drepturilor civile, este esențială pentru menținerea unei coeziuni sociale ridicate și reducerea percepțiilor de inechitate [5, p.12-45].

Raportul PNUD privind dezvoltarea umană oferă o altă abordare, concentrându-se pe Indicele Dezvoltării Umane (IDU), care evaluează progresul unei țări pe baza a trei indicatori-cheie: *venitul pe cap de locuitor, speranța de viață și nivelul de educație.* Acest indice măsoară dezvoltarea globală dincolo de dimensiunile economice tradiționale, considerând că prosperitatea durabilă necesită mai mult decât creșterea PIB-ului.

Venitul național brut pe cap de locuitor reflectă capacitatea unei țări de a asigura resurse economice suficiente pentru cetățeni, oferindu-le acces la o gamă largă de servicii și bunuri necesare pentru îmbunătățirea calității vieții. Deși venitul rămâne un factor important, PNUD subliniază că acesta nu oferă o imagine completă asupra bunăstării, de aceea este combinat cu alți indicatori.

Speranța de viață este un indicator important al sănătății și al bunăstării generale a unei populații. Aceasta reflectă accesul la servicii de sănătate de calitate, igienă și nutriție, precum și la condiții de viață adecvate. Un nivel ridicat de sănătate contribuie direct la bunăstarea economică prin asigurarea unui capital uman capabil să participe activ la viața economică și socială.

Educația este un alt pilon central al IDU, reflectând atât accesul la educație primară și secundară, cât și nivelul general de alfabetizare și formare profesională. Educația contribuie la dezvoltarea competențelor necesare pentru ocuparea forței de muncă, participarea activă în societate și, nu în ultimul rând, pentru exercitarea altor libertăți fundamentale. În contextul bunăstării economice, educația joacă un rol crucial în reducerea inegalităților și asigurarea mobilității sociale.

PNUD subliniază că o dezvoltare umană reală și durabilă necesită politici care să abordeze inegalitățile economice și sociale. Raportul pune accent pe faptul că un *IDU* ridicat nu este suficient dacă există disparități semnificative în accesul la resurse, oportunități sau servicii esențiale. Pentru a asigura o bunăstare reală, este esențial să se reducă aceste disparități și să se asigure echitate în accesul la sănătate și educație, mai ales pentru grupurile vulnerabile [6, p.45-85]. Conform Indicelui Dezvoltării Umane (IDU) pentru anul 2022, Republica Moldova se clasează pe locul 86 din 193 de țări și teritorii, înregistrând o valoare de 0,763, fapt ce o plasează în categoria țărilor cu dezvoltare umană ridicată.

Tabelul 1. Valoarea Indicelui Dezvoltării Umane pentru perioada 2019-2022

Țară	Indicele Dezvoltării Umane			
	2022	**2021**	**2020**	**2019**
Moldova	0.763	0.767	0.765	0.755
România	0.827	0.828	0.828	0.828
Ucraina	0.773	0.779	0.779	0.780
Belarus	0.808	0.813	0.813	0.813
Norvegia	0.966	0.963	0.961	0.961
Elveția	0.967	0.962	0.960	0.955
Germania	0.942	0.942	0.941	0.941
Finlanda	0.942	0.941	0.939	0.940

Sursa: World Population Review; The United Nations in Moldova

În ultimii ani, IDU-ul Moldovei a arătat o îmbunătățire constantă, cu creșteri în speranța de viață, educație și standardele de viață. Cu toate acestea, provocările legate de inegalitatea veniturilor și constrângerile economice continuă să influențeze dezvoltarea generală a țării, rămînând în urma multor națiuni europene dezvoltate.

Pentru Republica Moldova, raportul PNUD indică necesitatea de a investi în sănătate și educație pentru a îmbunătăți IDU-ul național. Deși progresul economic este important, investițiile în servicii publice de calitate și reducerea inegalităților sunt esențiale pentru a asigura o bunăstare durabilă. În contextul actual, Moldova trebuie să se concentreze pe îmbunătățirea accesului la educație și sănătate, dar și pe protecția socială, pentru a asigura o dezvoltare umană integrată.

Analizând comparativ aceste perspective asupra bunăstării economice, observăm că toate depășesc cadrul strict al indicatorilor economici tradiționali și pun accent pe dimensiuni calitative esențiale pentru bunăstare. Amartya Sen evidențiază importanța *libertăților fundamentale,* precum accesul la educație și sănătate, ca fiind elemente de bază pentru dezvoltarea umană. PNUD, prin *Indicele Dezvoltării Umane (IDU)*, completează această viziune adăugând indicatori precum speranța de viață și nivelul de educație, oferind o imagine mai cuprinzătoare asupra progresului unei țări. Pe de altă parte, Ed Diener și Richard Lucas se concentrează pe *bunăstarea subiectivă,* incluzând fericirea și satisfacția personală, argumentând că acestea sunt factori cruciali pentru o evaluare holistică a bunăstării. Carol Graham contribuie la această discuție prin accentuarea rolului *justiției sociale* și *echității*, subliniind că distribuția inegală a resurselor și oportunităților afectează profund bunăstarea generală și coeziunea socială.

Pentru a înțelege în profunzime modul în care factorii ce influențează bunăstarea și cum se manifestă în realitatea cotidiană, este esențial să trecem la analiza empirică, care ne va permite să testăm ipotezele formulate anterior. Eșantionul analizat, format din 609 respondenți, oferă o

imagine diversă asupra percepțiilor despre bunăstare în Republica Moldova, conturând un portret complex al participanților în funcție de vârstă, gen, stare civilă, nivel de educație, zona de reședință și componența gospodăriilor. Aceste caracteristici influențează direct modul în care este percepută bunăstarea, reflectând nu doar condițiile individuale, ci și provocările și oportunitățile întâlnite în viața de zi cu zi [9, p.22463]. Astfel, prin trecerea de la analiza teoretică la cercetarea cantitativă, vom explora în ce măsură aceste variabile demografice și socio-economice modelează percepția bunăstării, oferind o fundamentare solidă pentru concluziile ulterioare ale studiului.

Figura 1. Caracteristici demografice a eșantionului de cercetare

Sursa: Realizat de autori în baza rezultatelor cercetării

Majoritatea respondenților se încadrează în grupele de vârstă 25-34 de ani și 35-44 de ani, ceea ce indică o prezență semnificativă a adulților activi din punct de vedere profesional și social. Distribuția de gen evidențiază o predominanță feminină, cu 65,4% dintre respondenți fiind femei. Starea civilă a respondenților arată că majoritatea sunt căsătoriți, urmat de necăsătoriți, ceea ce subliniază rolul familiei în percepția bunăstării. Dinamica familială influențează prioritățile economice și sociale, accentuând importanța stabilității financiare și a siguranței locative. Nivelul

educațional ridicat, cu o mare parte a respondenților având studii superioare, reflectă o capacitate crescută de accesare a oportunităților economice și sociale. Proporția majoritară a respondenților din mediul urban, de 81,8%, indică un acces mai bun la servicii, infrastructură și oportunități comparativ cu mediul rural.

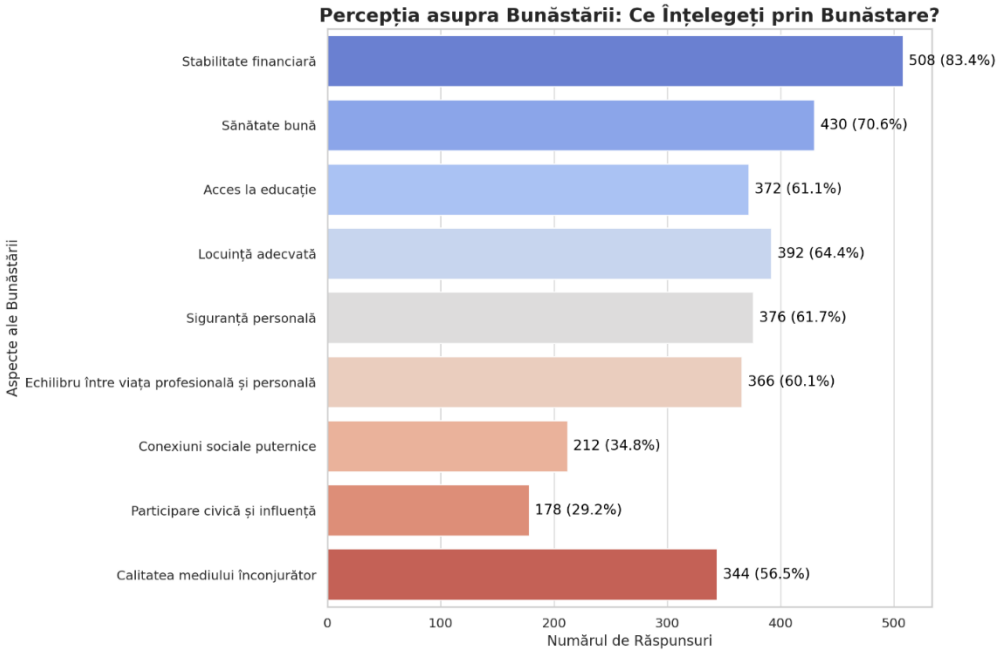

Figura 2. Rezultatele cercetării privind percepția generală a respondenților față de bunăstare

Sursa: Realizat de autori în baza rezultatelor cercetării

În ceea ce privește percepția asupra bunăstării, cele mai frecvent menționate aspecte sunt stabilitatea financiară (83,4%), sănătatea (70,6%) și accesul la educație (61,1%). Aceste priorități reflectă o înțelegere holistică a bunăstării, centrată pe securitatea economică și accesul la resurse esențiale. În mod notabil, siguranța personală și locuința adecvată sunt, de asemenea, considerate critice, subliniind importanța unui mediu sigur și stabil pentru percepția generală de bunăstare.

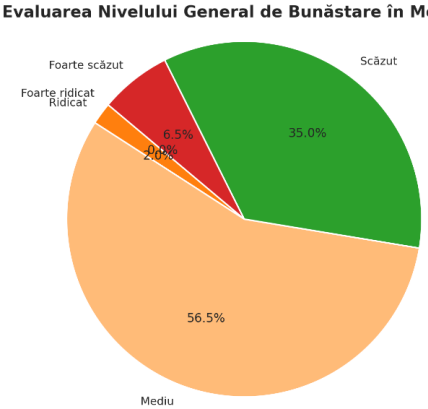

Figura 3. Rezultatele cercetării privind evaluarea nivelului general de bunăstare în Moldova

Sursa: Realizat de autori în baza rezultatelor cercetării

Evaluarea generală a nivelului de bunăstare în Moldova este predominant moderată spre scăzută, cu 56,5% dintre respondenți considerând că bunăstarea este la un nivel mediu și 35% evaluând-o ca fiind scăzută. Această percepție indică un sentiment colectiv de nemulțumire față de

condițiile actuale, reflectând provocări economice persistente, acces limitat la resurse și servicii, și o nevoie clară de îmbunătățiri structurale.

Analiza evidențiază necesitatea unei abordări integrate pentru îmbunătățirea bunăstării în Moldova, axată pe stabilitatea financiară, accesul echitabil la servicii esențiale și creșterea siguranței și a calității vieții. Promovarea politicilor care să sprijine educația, sănătatea și siguranța, alături de măsuri menite să reducă inegalitățile între mediile urban și rural, reprezintă direcții fundamentale pentru o bunăstare sporită și sustenabilă.

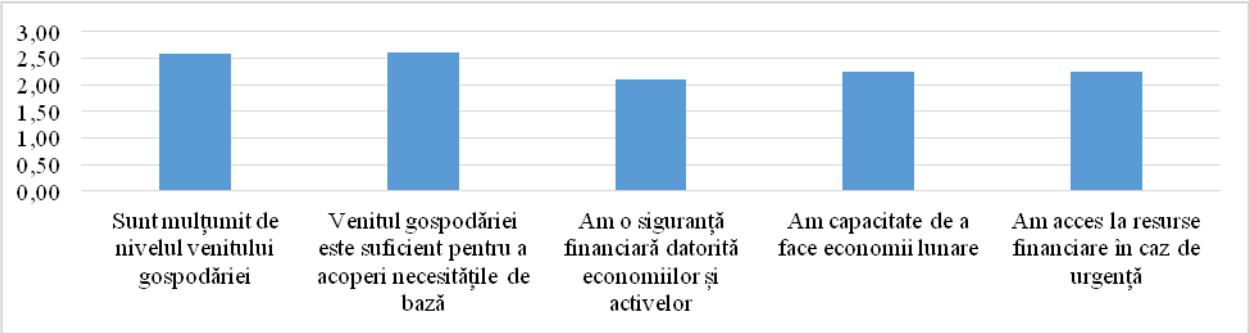

Figura 4. Evaluarea percepției bunăstării în dependență de factorii venit și avere

Figura 4 evidențiază percepțiile respondenților asupra bunăstării financiare a gospodăriilor, cu un scor mediu general de 2.35 pe o scală de la 1 la 5, ceea ce indică o satisfacție moderată.

Scorurile pentru satisfacția față de nivelul veniturilor gospodăriei și pentru suficiența veniturilor în acoperirea necesităților de bază se situează ușor peste media generală, indicând o percepție relativ pozitivă asupra capacității gospodăriilor de a-și satisface nevoile esențiale. Valoarea de aproximativ 2.6 pentru aceste criterii arată că, deși multe persoane consideră că veniturile sunt suficiente, există încă un grad de incertitudine și nesiguranță.

În contrast, siguranța financiară datorată economiilor și activelor este evaluată mai scăzut, cu un scor de aproximativ 2.3, sugerând o percepție de vulnerabilitate în fața unor posibile dificultăți economice. Acest scor sub media generală reflectă nesiguranța financiară resimțită de gospodării și limitele percepute în capacitatea de a acumula active sau economii care să le ofere stabilitate pe termen lung.

Capacitatea de a face economii lunare și accesul la resurse financiare în caz de urgență, cu scoruri similare de aproximativ 2.4, subliniază că, deși există o oarecare posibilitate de a economisi, aceste economii nu sunt întotdeauna suficiente pentru a asigura un grad sporit de reziliență financiară. Astfel, gospodăriile întâmpină dificultăți în a menține rezerve financiare suficiente pentru a face față unor situații imprevizibile, ceea ce afectează sentimentul general de securitate financiară.

În concluzie, analiza scorurilor arată că, deși veniturile gospodăriilor pot acoperi necesitățile de bază, există o nevoie acută de îmbunătățire a siguranței financiare și a accesului la resurse pentru situații de urgență. Scorul mediu general de 2.35 subliniază o bunăstare financiară fragilă, iar unele măsuri suplimentare pentru susținerea economisirii și diversificarea surselor de venit ar putea contribui semnificativ la creșterea stabilității și rezilienței gospodăriilor.

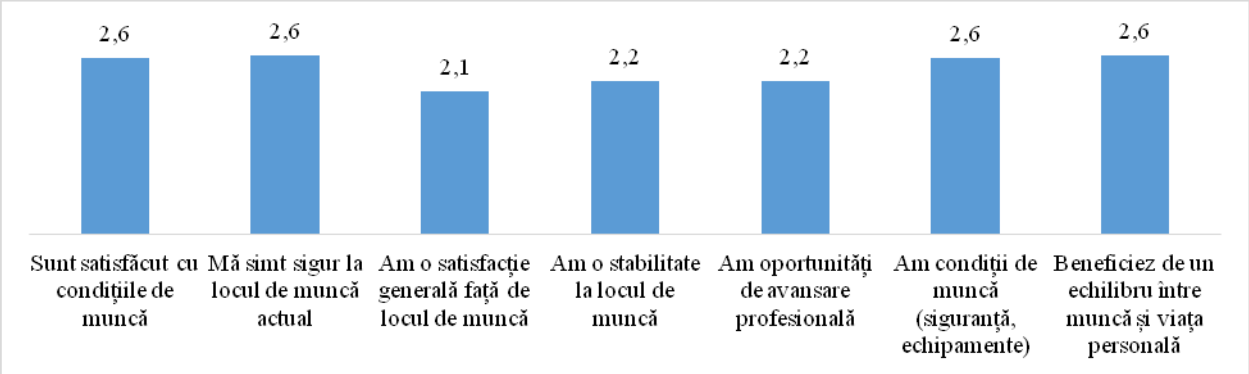

Figura 5. Evaluarea percepției bunăstării în dependență de factorii legați de ocuparea forței de muncă și calitatea muncii

Vom examina acum satisfacția în muncă, o componentă esențială a bunăstării umane, care completează stabilitatea financiară analizată anterior. În cercetările anterioare, am stabilit că veniturile și stabilitatea financiară erau modeste; scorurile din graficul prezent reflectă o complexitate comparabilă în mediul profesional, impactând direct bunăstarea raportată a respondenților.

Figura 5 prezintă evaluarea criteriilor privind condițiile de muncă, satisfacția în muncă și percepțiile asupra stabilității și oportunităților la locul de muncă, toate evaluate pe o scară de la 1 la 5, obținând un scor agregat de 2,42. Acest lucru indică o satisfacție moderată, totuși cu discrepanțe considerabile între mai mulți factori investigați.

Condițiile de muncă și sentimentul de siguranță la locul de muncă, ambele având un scor de 2.6, evidențiază o percepție favorabilă, sugerând că respondenții se simt relativ confortabili și protejați în mediul profesional. De asemenea, echilibrul între muncă și viața personală primește un scor identic de 2.6, indicând că pentru mulți angajați acest aspect este bine administrat, contribuind astfel la bunăstarea lor generală.

În schimb, satisfacția generală față de locul de muncă înregistrează cel mai mic scor, de 2.1, reflectând o nemulțumire relativă în rândul angajaților. Acest rezultat indică posibile probleme structurale sau de mediu care afectează satisfacția generală, sugerând că, în ciuda unor condiții bune de muncă, aspectele legate de satisfacția personală și motivația în cadrul organizației rămân critice.

Stabilitatea locului de muncă și oportunitățile de avansare profesională sunt evaluate la 2.2, punctând preocupări moderate cu privire la securitatea locului de muncă și perspectivele de creștere profesională. Aceste scoruri indică un potențial sentiment de stagnare și o percepție limitată asupra posibilităților de dezvoltare în carieră.

În concluzie, analiza scorurilor subliniază un contrast între aprecierea condițiilor fizice și siguranței la locul de muncă, și nemulțumirile legate de satisfacția generală și perspectivele de avansare. Scorul general de 2.42 evidențiază o satisfacție moderată, sugerând că îmbunătățirea strategiilor de motivare și dezvoltare profesională ar putea contribui semnificativ la creșterea nivelului de satisfacție și stabilitate în mediul de lucru.

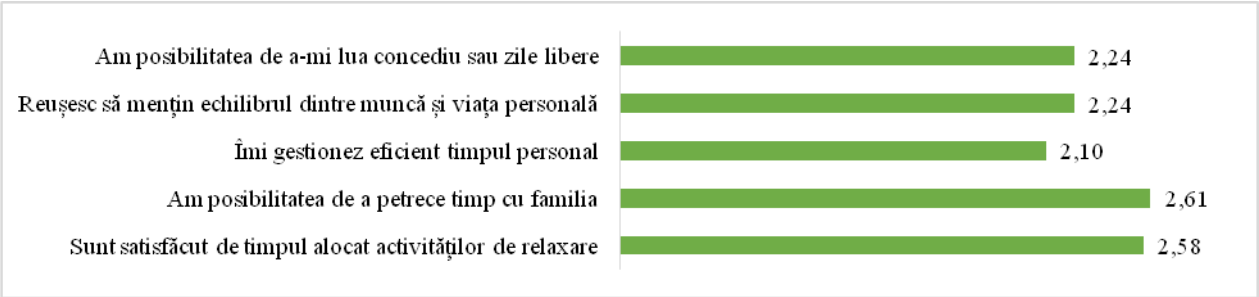

Figura 6. Evaluarea percepției bunăstării în dependență de echilibrul între muncă și viața personală

În urma evaluării condițiilor de muncă și a oportunităților profesionale, este crucial să abordăm o altă dimensiune esențială a bunăstării: gestionarea timpului personal și abilitatea de a menține un echilibru între viața profesională și cea personală. Această dimensiune ilustrează percepția angajaților asupra autonomiei în gestionarea timpului, având un impact considerabil asupra satisfacției generale și a bunăstării [10, p.68]. Figura 6 ilustrează aceste percepții, având un scor general de 2.35, ceea ce sugerează o satisfacție moderată și evidențiază atât aspecte pozitive, cât și provocări persistente în organizarea vieții cotidiene.

Rezultatele arată că posibilitatea de a lua concediu sau zile libere, precum și menținerea echilibrului dintre muncă și viața personală, au fiecare un scor de 2.24. Aceste valori reflectă o satisfacție modestă, semnalând că, deși există o oarecare flexibilitate, respondenții întâmpină dificultăți în a obține un echilibru ideal. Aceste aspecte pot fi asociate cu presiuni profesionale constante sau cu limitări în politica de muncă flexibilă, afectând astfel capacitatea angajaților de a se deconecta complet de la responsabilitățile profesionale.

Gestionarea eficientă a timpului personal, cu un scor de 2.10, reprezintă cel mai scăzut nivel de satisfacție dintre toate criteriile analizate, indicând o provocare majoră pentru respondenți. Acest rezultat reflectă adesea un sentiment de supraîncărcare sau o lipsă de resurse și strategii pentru o organizare optimă a timpului, ceea ce poate conduce la un dezechilibru între cerințele vieții profesionale și personale.

În schimb, posibilitatea de a petrece timp cu familia obține un scor de 2.61, cel mai ridicat dintre criterii, sugerând că, în ciuda provocărilor de gestionare a timpului, respondenții reușesc totuși să prioritizeze relațiile familiale. Acest aspect contribuie semnificativ la bunăstarea emoțională, oferind un refugiu necesar în fața presiunilor zilnice.

De asemenea, satisfacția cu timpul dedicat activităților de relaxare este evaluată la 2.58, indicând o apreciere pozitivă, dar nu deplin satisfăcătoare. Acest scor reflectă faptul că respondenții își găsesc timp pentru activități recreative, însă posibilitatea de a se relaxa nu este întotdeauna optimă, fiind adesea condiționată de constrângerile impuse de responsabilitățile profesionale.

În concluzie, acest set de evaluări subliniază o bunăstare relativ fragilă în ceea ce privește gestionarea timpului și echilibrul muncă-viață, evidențiind nevoia de intervenții pentru îmbunătățirea flexibilității și pentru promovarea unui management mai eficient al timpului personal. Scorul general de 2.35 evidențiază importanța unor politici care să sprijine echilibrul și relaxarea, aspecte esențiale pentru o satisfacție durabilă în viața profesională și personală.

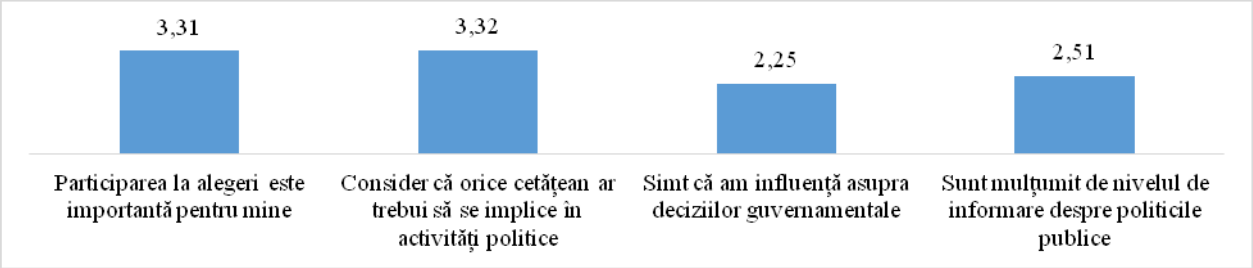

Figura 7. Evaluarea percepției bunăstării în dependență de participarea civică a respondenților

După analiza dimensiunilor legate de gestionarea timpului personal și echilibrul muncă-viață, trecem la evaluarea implicării civice și percepția asupra influenței politice, aspecte cruciale pentru înțelegerea bunăstării sociale și participative a respondenților. Figura 7 evidențiază scorurile percepției respondenților față de importanța participării la viața politică și a influenței pe care o resimt asupra deciziilor guvernamentale, cu un scor general de 2.85, indicând un nivel de satisfacție și implicare moderat spre ridicat.

Participarea la alegeri este percepută ca fiind foarte importantă, obținând un scor de 3.31, ceea ce reflectă o conștientizare puternică a rolului votului în procesul democratic. Acest rezultat sugerează că respondenții consideră votul nu doar un drept, ci și o responsabilitate civică esențială. În aceeași direcție, implicarea cetățenilor în activități politice este evaluată la 3.32, cea mai înaltă valoare dintre criteriile analizate, subliniind convingerea că participarea activă este vitală pentru o democrație funcțională și pentru promovarea intereselor cetățenești.

Pe de altă parte, scorul de 2.25 pentru percepția influenței asupra deciziilor guvernamentale reflectă o lipsă de putere în fața procesului decizional. Aceasta sugerează că, deși cetățenii sunt conștienți de importanța participării, ei nu se simt suficient de influenți sau ascultați în cadrul politicilor publice, ceea ce poate eroda încrederea în instituțiile democratice și în eficacitatea propriei implicări.

Nivelul de satisfacție privind informarea despre politicile publice este evaluat la 2.51, indicând o apreciere moderată. Aceasta reflectă o oarecare mulțumire față de accesul la informații, dar și nevoia unei transparențe mai mari și a unei comunicări mai eficiente din partea guvernului pentru a facilita o înțelegere clară a deciziilor politice și a impactului acestora asupra cetățenilor.

În concluzie, acest set de evaluări evidențiază un contrast între conștientizarea importanței participării civice și percepția limitată a influenței reale asupra deciziilor guvernamentale. Scorul general de 2.85 arată o participare civică moderată spre ridicată, dar subliniază și provocările legate de percepția de influență și accesul la informații, aspecte care sunt esențiale pentru consolidarea unei democrații participative autentice.

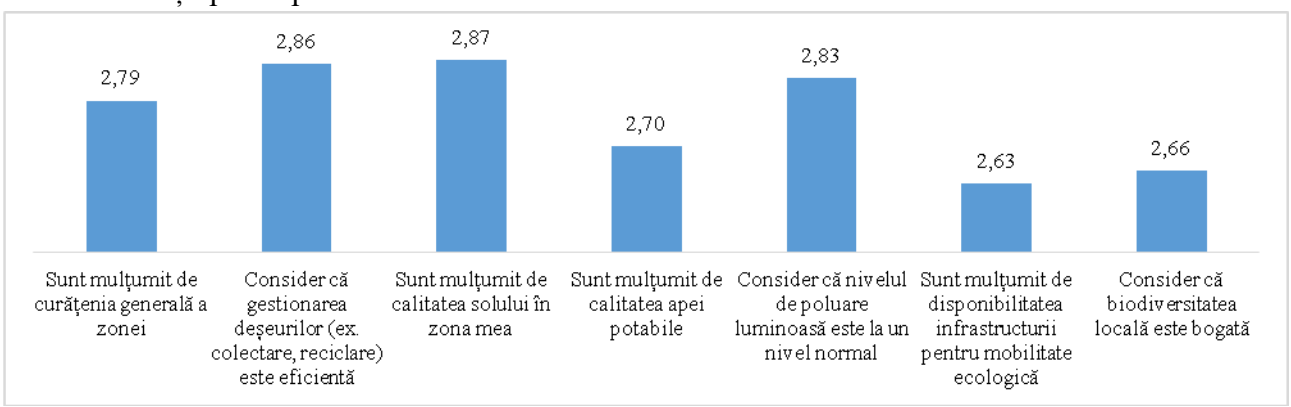

Figura 8. Evaluarea percepției bunăstării în dependență de calitatea mediului

În continuarea evaluării bunăstării din perspective multiple, autorii au explorat percepțiile respondenților asupra calității mediului și infrastructurii ecologice, un aspect esențial al bunăstării comunitare și a mediului înconjurător [11, p.115]. Cu un scor general de 2.76, analiza indică o satisfacție moderată, dar cu variații semnificative între criteriile legate de curățenie, gestionarea resurselor și infrastructura ecologică.

Satisfacția față de curățenia generală a zonei este relativ pozitivă, cu un scor de 2.79, sugerând că majoritatea respondenților consideră nivelul de curățenie acceptabil, deși nu pe deplin satisfăcător. Gestionarea deșeurilor, inclusiv colectarea și reciclarea, obține un scor de 2.86, arătând că respondenții percep aceste servicii ca fiind destul de eficiente, fapt ce reflectă o încredere moderată în capacitatea autorităților locale de a menține zonele curate și bine gestionate.

Calitatea solului în zonă este evaluată cel mai favorabil, cu un scor de 2.87, ceea ce subliniază o percepție pozitivă asupra sănătății și fertilității solului, un aspect important pentru bunăstarea ecologică și agricultura urbană. În schimb, calitatea apei potabile primește un scor mai scăzut, de 2.70, indicând îngrijorări legate de puritatea și siguranța surselor de apă, un element crucial pentru sănătatea publică.

Nivelul poluării luminoase, cu un scor de 2.83, este perceput ca fiind la un nivel rezonabil, sugerând că, deși există un anumit impact negativ al iluminatului artificial, acesta nu este considerat excesiv de deranjant. Totuși, disponibilitatea infrastructurii pentru mobilitate ecologică, cum ar fi pistele de biciclete și transportul public ecologic, are un scor de 2.63, subliniind lipsa unei infrastructuri suficiente care să sprijine forme de transport sustenabile și prietenoase cu mediul.

Biodiversitatea locală, inclusiv varietatea plantelor și animalelor, este apreciată cu un scor de 2.66, ceea ce reflectă o percepție moderată a bogăției ecosistemelor locale. Acest scor arată că, deși există o diversitate ecologică notabilă, există potențial pentru îmbunătățiri în protejarea și promovarea biodiversității.

În concluzie, acest set de evaluări evidențiază o satisfacție moderată cu calitatea mediului și infrastructura ecologică, cu scoruri variind în funcție de aspectele specifice ale mediului înconjurător. Scorul general de 2.76 sugerează că, deși respondenții sunt relativ mulțumiți cu anumite elemente ale calității mediului, există încă nevoi semnificative de îmbunătățire, mai ales în ceea ce privește calitatea apei și infrastructura pentru mobilitate ecologică, pentru a sprijini un mediu mai sustenabil și sănătos.

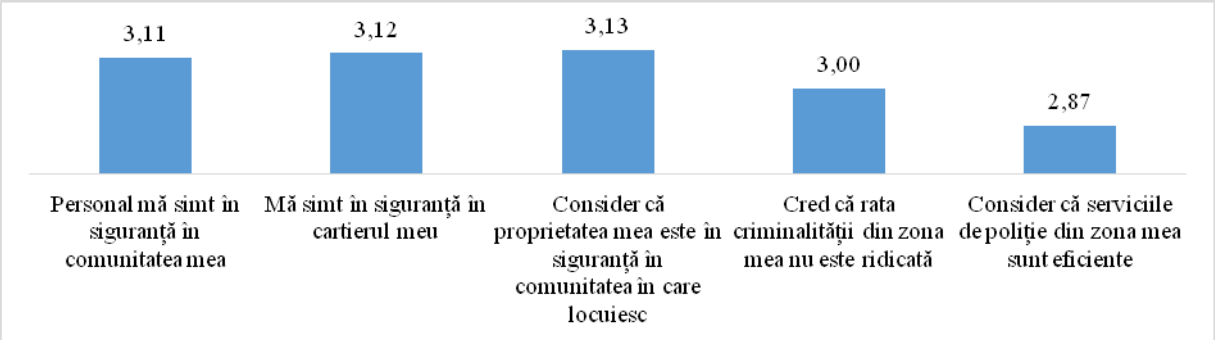

Figura 9. Evaluarea percepției bunăstării în dependență de factorii legați de nivelul de siguranță al respondenților

În evaluarea bunăstării și a calității vieții, un element central îl constituie sentimentul de siguranță resimțit de cetățeni în propriile comunități. Figura 9 explorează percepțiile legate de securitatea personală și eficiența autorităților în menținerea ordinii publice, aspecte care influențează semnificativ calitatea vieții. Cu un scor general de 3.04, rezultatele evidențiază un nivel

satisfăcător de siguranță percepută, dar și unele aspecte ce necesită îmbunătățiri în gestionarea securității publice.

Sentimentul personal de siguranță în comunitate este evaluat cu un scor de 3.11, indicând că respondenții se simt relativ în siguranță în mediul lor zilnic. Similar, siguranța resimțită în cartierul personal este ușor mai ridicată, cu un scor de 3.12, sugerând că proximitatea locuinței oferă un sentiment de confort și protecție. Aceste scoruri reflectă o percepție pozitivă asupra securității în zonele locuite, dar și o ușoară diferențiere între comunitatea largă și spațiul imediat.

Siguranța proprietății este percepută cel mai favorabil, cu un scor de 3.13, subliniind că respondenții se simt protejați în ceea ce privește bunurile lor, ceea ce este esențial pentru o percepție generală de siguranță și stabilitate în comunitate. Acest sentiment pozitiv este susținut de evaluarea moderată a ratei criminalității, care primește un scor de 3.00, sugerând că, deși criminalitatea este prezentă, aceasta nu este percepută ca fiind excesivă sau amenințătoare pentru locuitori.

În schimb, eficiența serviciilor de poliție este apreciată mai modest, cu un scor de 2.87, indicând o percepție de performanță medie a autorităților în menținerea ordinii și siguranței. Aceasta poate reflecta o încredere limitată în capacitatea forțelor de poliție de a interveni eficient sau de a preveni infracțiunile, aspect ce ar putea fi îmbunătățit pentru a consolida sentimentul de securitate.

În concluzie, acest set de răspunsuri sugerează o percepție generală pozitivă asupra siguranței în comunitate, cu un sentiment de protecție personală și a proprietății peste medie, dar evidențiază și provocări în ceea ce privește eficiența serviciilor de poliție. Scorul general de 3.04 indică o bunăstare satisfăcătoare în termeni de siguranță, însă subliniază necesitatea unor intervenții pentru creșterea eficacității autorităților și întărirea încrederii în serviciile de ordine publică.

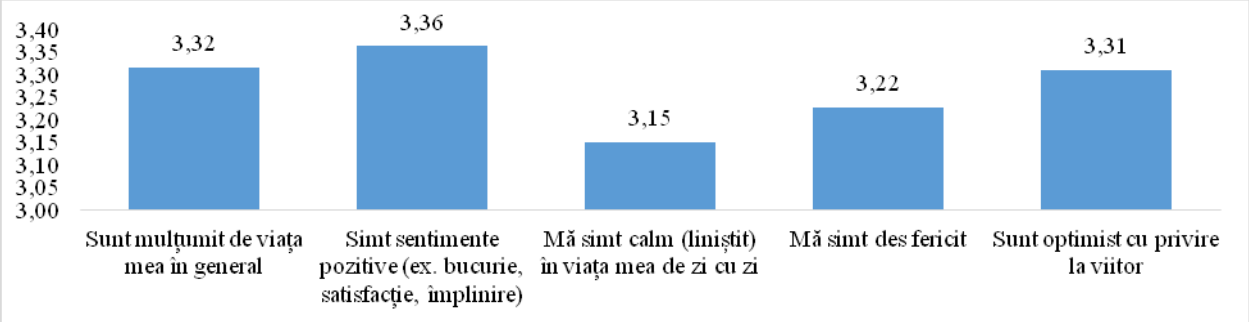

Figura 10. Evaluarea percepției bunăstării în dependență de factorii legați bunăstarea subiectivă

În cadrul evaluării bunăstării personale, figura 10 pune accent pe dimensiunile subiective ale satisfacției de viață și stării emoționale, evidențiind modul în care respondenții percep calitatea generală a vieții lor. Cu un scor general de 3.27, rezultatele sugerează un nivel ridicat de mulțumire și optimism, marcând o percepție pozitivă asupra propriei existențe și a perspectivelor de viitor.

Satisfacția generală față de viață este evaluată la 3.32, indicând că respondenții sunt, în linii mari, mulțumiți de circumstanțele lor de viață. Acest scor reflectă o percepție solidă de împlinire și bunăstare, ceea ce poate fi asociat cu realizările personale, relațiile sociale și condițiile de viață actuale. Sentimentele pozitive, cum ar fi bucuria și satisfacția, obțin cel mai ridicat scor, de 3.36, subliniind o stare emoțională predominant pozitivă în rândul respondenților, fapt ce contribuie semnificativ la percepția generală de fericire.

Simțirea calmului în viața de zi cu zi este evaluată mai modest, cu un scor de 3.15, ceea ce sugerează că, deși mulțumirea generală este ridicată, există momente de tensiune sau stres care influențează liniștea personală. Acest aspect poate reflecta provocările cotidiene sau factorii de stres

externi, subliniind importanța gestionării emoțiilor și a echilibrului interior pentru menținerea bunăstării.

Percepția frecventă a fericirii obține un scor de 3.22, arătând că respondenții experimentează adesea momente de fericire, însă nu în mod constant. Acest scor indică o stare emoțională pozitivă dar fluctuantă, influențată probabil de condițiile de viață și de experiențele zilnice.

Optimismul față de viitor este evaluat la 3.31, un scor ridicat care evidențiază o perspectivă favorabilă asupra direcției în care se îndreaptă viața respondenților. Acest sentiment de speranță și încredere în viitor joacă un rol crucial în menținerea motivației și a unei atitudini pozitive, contribuind esențial la bunăstarea psihologică.

În concluzie, figura 10 evidențiază o percepție pozitivă și echilibrată asupra vieții, cu un scor general de 3.27. Respondenții manifestă un nivel ridicat de satisfacție, sentimente pozitive și optimism, deși recunosc și existența unor momente de stres și provocări emoționale. Aceste rezultate subliniază importanța menținerii unei stări de bine emoționale și psihologice pentru o bunăstare generală durabilă.

Analiza generală oferă o perspectivă complexă și nuanțată asupra bunăstării resimțite de respondenți în diverse domenii ale vieții, de la siguranța financiară și condițiile de muncă, la gestionarea timpului personal, implicarea civică și percepția asupra mediului înconjurător. Prin compararea scorurilor generale și a criteriilor evaluate, se pot deduce tendințele esențiale, vulnerabilitățile, precum și direcțiile clare pentru îmbunătățirea calității vieții. Aceste abordări converg către o viziune multidimensională a bunăstării, în care dezvoltarea economică este înțeleasă ca un proces complex, care include atât bunăstarea obiectivă, cât și dimensiuni subiective, sociale și politice, esențiale pentru o dezvoltare sustenabilă și echitabilă.

În contextul analizelor și rezultatelor obținute, **bunăstarea economică** poate fi definită ca fiind **starea generală de bine a unei populații**, determinată nu doar de creșterea PIB-ului și veniturilor individuale, ci și de accesul la educație, sănătate, echitate socială, libertăți politice și economice, oportunități de dezvoltare personală și profesională, precum și de calitatea relațiilor sociale.

În opinia autorilor, bunăstarea economică populației este definită multidimensional, fapt ce reflectă atât aspectele obiective ale vieții cotidiene, cât și percepțiile subiective ale indivizilor asupra propriei existențe, incluzând satisfacția emoțională, echilibrul între muncă și viața personală, implicarea civică, siguranța comunitară și calitatea mediului înconjurător. Rezultatele cercetării indică faptul că bunăstarea în Republica Moldova este percepută preponderent prin prisma rezilienței emoționale și a stării subiective de bine, marcate de un optimism moderat față de viitor (scor de 3.27), în ciuda provocărilor întâmpinate în gestionarea timpului și menținerea unui echilibru între viața profesională și cea personală (scor de 2.35).

În acest context, bunăstarea se manifestă ca o interacțiune complexă între condițiile obiective de viață, precum siguranța personală și infrastructura ecologică, și factorii subiectivi, precum percepția influenței asupra deciziilor guvernamentale și satisfacția profesională. Astfel, bunăstarea populației nu se rezumă doar la absența dificultăților materiale, ci include și calitatea vieții percepute, echilibrul emoțional, implicarea comunitară și gradul de control resimțit asupra propriei vieți. Aceasta sugerează o necesitate continuă de îmbunătățire a politicilor publice și a mediului organizațional pentru a sprijini o bunăstare durabilă și integrată, adaptată nevoilor diverse ale populației.

În contextul aderării Republicii Moldova la standardele și politicile UE, bunăstarea economică nu doar că se corelează cu dezvoltarea materială și accesul la resurse, dar capătă și o dimensiune europeană, orientată către convergență economică și socială, reducerea disparităților regionale și consolidarea democrației. Astfel, integrarea europeană presupune ajustarea structurii economice, dar și o creștere a echității sociale și a accesului la servicii esențiale.

Recomandările generale care decurg din această analiză includ necesitatea de a promova programe care susțin echilibrul muncă-viață, de a crește accesul la informație și implicarea civică, de a investi în infrastructuri ecologice și de a îmbunătăți serviciile publice pentru siguranța comunitară. Politicile ar trebui să fie centrate pe bunăstarea holistică a cetățenilor, având în vedere nu doar aspectele materiale, ci și cele emoționale și sociale, pentru a crea un mediu propice unei vieți împlinite și satisfăcătoare.

Relația dintre bunăstarea economică a Republicii Moldova și integrarea în Uniunea Europeană (UE) poate fi argumentată prin prisma modului în care aspectele economice, sociale și instituționale ale bunăstării sunt influențate de procesul de integrare europeană. Rezultatele cercetării indică faptul că percepția bunăstării în Moldova este modelată de factori precum siguranța personală, echilibrul între muncă și viața personală, satisfacția profesională și calitatea mediului, toate acestea fiind influențate direct de politicile economice și sociale.

Integrarea în UE reprezintă nu doar o oportunitate economică, ci și o platformă pentru modernizarea instituțiilor și adoptarea unor standarde europene care au potențialul de a îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor. Procesul de integrare poate contribui la creșterea bunăstării economice prin următoarele mecanisme: creșterea economică și îmbunătățirea condițiilor de muncă; reforme în echilibrul muncă-viață și protecția socială; îmbunătățirea infrastructurii și protecția mediului; consolidarea democrației și a implicării civice; securitate și protecție comunitară. Realizarea acestor mecanisme vor stimula creșterea economică, îmbunătățirea condițiilor de muncă, protecția mediului și consolidarea instituțiilor democratice, contribuind astfel la o bunăstare durabilă și echilibrată pe termen lung.

Surse bibliografice

1. Amartya Sen, *Development as Freedom*, Oxford University Press, New York, 1999, 366 pag.;
2. Ed Diener și Richard Lucas, *Well-being for Public Policy*, Oxford University Press, New York, 2009, 352 pag.;
3. World Happiness Report 2024, Sustainable Development Solutions Network, New York, 2024, 320 pag.,
4. Richard Easterlin, *Income and Happiness: Towards a Unified Theory*, Economic Journal, 2001, 111(473),
5. Carol Graham, *Happiness for All?*, Princeton University Press, Princeton, 2017, 296 pag.; p. 12-45
6. United Nations Development Programme, *Human Development Report 2021/2022*, UNDP, New York, 2022, 320 pag.;
7. *Human Development Index (HDI) by Country 2024*. Accesibil la:*World Population Review*
8. *Human Development Report 2023-2024*. Accesibil la: *The United Nations in Moldova*

9. Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawanfa, O. & Zweig, J. S. *The happiness-income paradox revisited*. Proc. Natl. Acad.Sci. 107, 22463–22468 (2010).
10. Scherer, L. et al. *Trade-offs between social and environmental sustainable development goals*. Environ. Sci. Policy 90, 65–72 (2018).
11. Dietz, T., Rosa, E. A. & York, R. *Environmentally efficient well-being: rethinking sustainability as the relationship between humanwell-being and environmental impacts*. Hum. Ecol. Rev. 16, 114–123 (2009).

CZU: 338.24:620.9 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.29**

CRIZA ENERGETICĂ CA FACTOR DE DECLANȘARE A UNEI NOI VIZIUNI DE SECURITATE ECONOMICĂ *

ENERGY CRISIS AS A TRIGGER FOR A NEW ECONOMIC SECURITY VISION *

COREȚCHI Boris,
doctor of philosophy in economics science,
associate professor
ORCID: 0000-0001-8841-4838,
boris.coretchi@usm.md
CUTCOVSCHI Valentin,
PhD student
ORCID: 0000-0002-0481-9174,
valentin.cutcovschi@usm.md
State University of Moldova

Abstract

Scopul *acestei teme este de a investiga modul în care criza energetică poate influența perspectiva asupra securității economice și de a analiza modalitățile în care statele pot dezvolta strategii noi pentru a gestiona și preveni astfel de crize în viitor.*

Originalitatea *acestei teme constă în abordarea interdisciplinară a relației dintre criza energetică și securitatea economică, evidențiind modul în care perturbările în sectorul energetic pot afecta stabilitatea economică și securitatea națională. De asemenea, tema explorează posibilele soluții și strategii inovatoare pentru a gestiona și preveni crizele energetice, având în vedere impactul lor asupra economiilor moderne.*

Importanța *temei rezidă în evidențierea impactului major al crizei energetice asupra securității economice a unei țări și în necesitatea dezvoltării strategiilor eficiente pentru gestionarea și prevenirea acestor crize, contribuind astfel la stabilizarea economiei și asigurarea securității naționale.*

Materialele și metodele *utilizate în această lucrare au inclus cercetarea bibliografică, analiza datelor statistice, consultarea experților din domeniile energetic și economic, precum și utilizarea modelelor economice și a simulărilor. Aceste abordări au fost integrate pentru a analiza impactul crizei energetice asupra securității economice și pentru a dezvolta strategii eficiente de gestionare a acesteia.*

În concluzie*, criza energetică servește ca un catalizator pentru o nouă viziune asupra securității economice. Aceasta subliniază necesitatea diversificării surselor de energie, a investițiilor în infrastructura energetică și a promovării eficienței energetice. O abordare corespunzătoare a acestei probleme poate consolida stabilitatea economică și poate asigura o aprovizionare energetică durabilă și reziliență în viitor.*

Cuvinte cheie: *criză energetică, securitate economică, vulnerabilitate, diversificare energetică, eficiență energetică, infrastructură energetică, influență geopolitică.*

***** The paper is developed in the context of the realization "Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of the citizens" (CONSEJ 01.05.02).

* Articolul este elaborate în contextual realizării Proiectului "Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02).

Introducere

Amidst the intricate dynamics of the global economy, the energy crisis emerges as a pivotal force reshaping and redefining nations' strategies for economic security. Energy is universally acknowledged as a cornerstone resource essential for the functionality and advancement of modern economies. Consequently, any disruption or crisis within the energy sector can yield profound implications for both economic stability and national security.

Energy crises may arise from various catalysts, including abrupt fluctuations in energy prices, political turmoil in vital production or transit regions, as well as natural calamities or unforeseen occurrences. These crises not only impact the accessibility and cost of energy but also wield influence over economic competitiveness, investment patterns, employment rates, and even societal equilibrium.

Faced with these challenges, states are often compelled to reassess and redefine their concept of economic security. The energy crisis thus becomes a catalyst for formulating a new strategic vision that addresses not only the immediate aspects of energy supply but also the long-term implications for sustainable economic development and national security.

Against this backdrop, it becomes essential to adopt a comprehensive and systematic approach to evaluate the complex interactions among the economic, political, social, and technological facets of the energy crisis. This approach is essential for providing solutions grounded in evidence. Through meticulous examination of the root causes and effects of the energy crisis, governments can formulate strategies that not only enhance effectiveness but also ensure sustainability. These strategies are vital for protecting both economic prosperity and energy resilience within the constantly evolving global landscape.

Materials and methods

This study employs a diverse array of methods and sources to examine the influence of the energy crisis on economic security. It encompasses a literature review, statistical data analysis, and scrutiny of economic reports to grasp the context and ramifications of the crisis. Furthermore, consultations with energy experts and economists were conducted to gather varied viewpoints, while economic models and simulations were utilized to assess various scenarios and policy options. Through the integration of these methodologies, this paper offers an enriched comprehension of the energy crisis and proposes strategies for its effective management.

Resultats and discussion

The energy crisis can be defined as a situation where there is a significant deficiency or disruption in energy supply, negatively affecting the economy and/or society as a whole. This deficiency can be caused by a variety of factors, including restrictions in fossil fuel supply, issues in energy infrastructure, energy price fluctuations, or excessive reliance on a single energy source. In the context of economic security, an energy crisis can trigger a reevaluation of economic policies and strategies to reduce dependence on external energy sources, promote energy diversification, and enhance energy infrastructure resilience. Thus, the energy crisis can influence the perception and approach to economic security, emphasizing strategies to ensure stable and sustainable energy supply for the entire economy [1].

Factors that can trigger an energy crisis include:

- ***Decreased energy production:*** Reductions in energy production from key sources such as oil, natural gas, or coal can lead to an energy crisis.

• ***Geopolitical instability:*** Armed conflicts or political tensions in key energy production or transit regions can disrupt supply and trigger a crisis.

• ***Infrastructure problems:*** Failures or deterioration in energy infrastructure, such as pipelines, refineries, or power plants, can lead to a sudden supply decrease and trigger a crisis.

• Sharp price declines or speculation: Sudden energy price fluctuations or speculation in energy markets can destabilize the market and lead to an energy crisis.

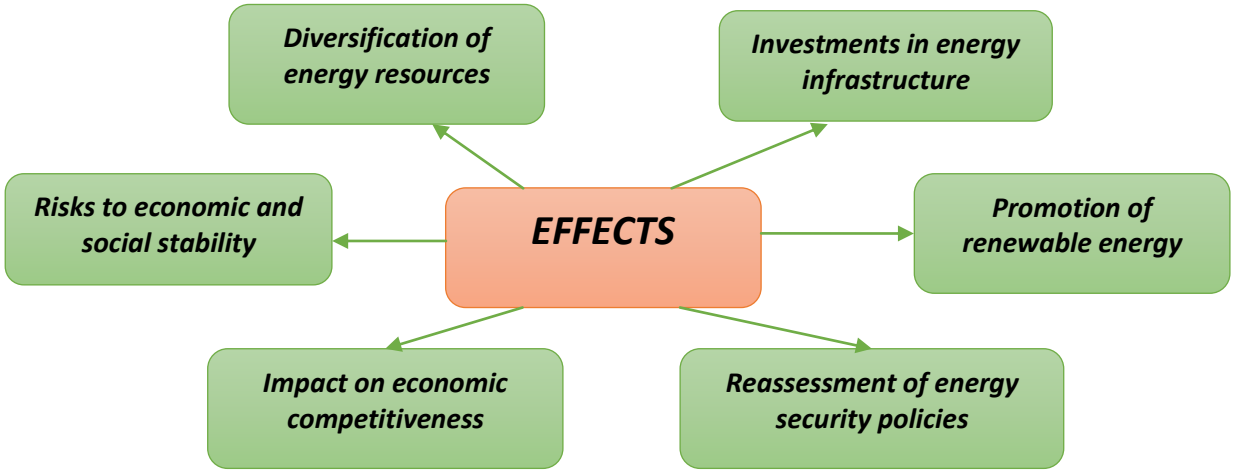
• ***Excessive dependence on a single energy source:*** Excessive reliance on a single energy source can increase an economy's vulnerability to supply disruptions and amplify the effects of an energy crisis.

• ***Natural factors:*** Extreme natural events such as storms, earthquakes, or floods can affect energy infrastructure and trigger a crisis by disrupting energy supply.

• ***Increased energy demand:*** A sudden and unexpected increase in energy demand, caused by factors such as rapid economic growth or extreme temperatures, can strain existing production capacities and trigger a crisis.

Interactions among various factors can exacerbate energy crises, necessitating their management and prevention. This entails diversifying energy resources, investing in infrastructure, promoting renewables and efficiency, reevaluating security policies, and considering economic and social stability risks. Adopting new policies for efficient energy supply management and fostering resilience is imperative.

Figure 1. Effects of an energy crisis on economic security

Source: elaborated by the authors.

Analyzing the diagram, we can describe each effect individually:

1. ***Diversification of energy resources:*** An energy crisis prompts a reassessment of a country's energy policy, advocating for diversification of energy sources to reduce excessive dependence on a single source or supplier. This diversification contributes to enhancing economic security by reducing risks associated with supply disruptions.

2. ***Investments in energy infrastructure:*** Governments are motivated to invest in modernizing and strengthening energy infrastructure to address potential energy crisis threats. These investments improve resilience and efficiency of the energy system, contributing to long-term economic security.

3. ***Promotion of renewable energy and energy efficiency:*** Awareness of vulnerabilities associated with traditional energy sources encourages a transition to more sustainable and less

import-dependent energy sources. Investments in renewable energy and energy efficiency programs support both energy and economic security.

4. ***Reevaluation of energy security policies:*** The energy crisis prompts governments to revise their energy security policies and strategies to better address threats and risks associated with energy supply. This reassessment involves international collaboration and the development of common strategies for managing energy risks.

5. ***Impact on economic competitiveness:*** The energy crisis affects the competitiveness of an economy by increasing energy costs for businesses and consumers. This prompts a shift in economic policy towards improving energy efficiency and supporting sectors less dependent on energy.

6. ***Risks to economic and social stability:*** Energy supply shortages have negative consequences on economic and social stability, including inflationary pressures, job losses, and disruption of daily activities for the population. These effects can be mitigated through proper crisis management and implementation of mitigation measures.

Evaluating the effects of an energy crisis underscores the multifaceted nature of its impact on economic security [1]. Diversifying energy resources, investing in resilient infrastructure, promoting renewable energy and efficiency, reevaluating energy security policies, addressing economic competitiveness, and mitigating risks to social stability are essential strategies for navigating such crises. By adopting proactive measures and fostering international cooperation, nations can mitigate vulnerabilities, enhance resilience, and build a more secure energy future [2].

Table 1. Indicators of the energy crisis as a trigger for a new vision of economic security

Indicator	Description	Meaning	Impact
Energy prices	Increased prices of natural gas, oil, and electricity.	Signals a shortage of energy resources or an increase in demand.	Increases production and consumption costs, affecting economic competitiveness.
Dependency on imports	Significant import of energy resources from other countries.	Vulnerability to fluctuations in the global market and geopolitical risks.	Increases the risk of energy shocks and economic instability.
Diversification of energy sources	Limited use of alternative energy sources (e.g., green energy).	Lack of flexibility and adaptability to changes in the energy market.	Limits the ability to reduce dependence on imports and mitigate the impact of the crisis.
Energy efficiency	Low level of energy efficiency in final consumption and industrial production.	Waste of energy resources and additional costs.	Increases vulnerability to rising energy prices and affects economic competitiveness.
Investments in energy infrastructure	Outdated and insufficient energy infrastructure.	Limitation of energy transport and distribution capacity.	Hinders the diversification of energy sources and increases the risk of supply interruptions.

Source: elaborated by the authors.

The table highlights the economic vulnerabilities resulting from the ongoing energy crisis, including rising energy prices, import dependency, limited source diversification, low efficiency, and outdated infrastructure. These factors collectively pose a threat to economic stability, necessitating immediate action to bolster economic security. Key measures include investing in green energy, reducing imports, improving efficiency, and modernizing infrastructure. Additionally, establishing secure energy infrastructure and fostering international cooperation are crucial for mitigating market disruptions. Viewing the crisis as an opportunity, transitioning to sustainable energy systems can mitigate risks, stimulate growth, and ensure long-term prosperity. Oil price fluctuations significantly impact Moldova's economy, affecting electricity and gas costs, competitiveness, and the risk of energy poverty. Table 2 offers a detailed analysis of Brent oil's average annual price evolution from 2018 to 2023, providing valuable insights into trends, influencing factors, and associated risks and opportunities for Moldova's energy security.

The analysis within the table reveals pronounced volatility in oil prices in recent years, driven by factors such as the surge in American shale production, the disruptive effects of the COVID-19 pandemic, and geopolitical tensions. Consequently, Moldova has faced heightened energy costs and increased dependence on energy imports, negatively impacting its energy security. In response, the Moldovan government has undertaken several initiatives to address the challenges posed by the energy crisis. These measures include implementing energy tariff subsidies and launching programs to promote energy efficiency. The goal is to alleviate the negative impacts of the crisis and bolster the country's energy resilience. Through these efforts, Moldova aims to enhance its ability to withstand energy-related disruptions and ensure a more sustainable and secure energy future [2].

Table 2. Evolution of brent crude oil prices and its impact on the energy security of the Republic of Moldova (2018-2023).

Year	Indicators	Value	Observations
2018	Average Brent Crude Oil Price (USD/barrel)	71.34	Slight increase in prices after a period of decline
2019	Average Brent Crude Oil Price (USD/barrel)	64.27	Slight decrease in prices due to increased US shale production
2020	Average Brent Crude Oil Price (USD/barrel)	41.95	Significant price decrease due to the COVID-19 pandemic
2021	Average Brent Crude Oil Price (USD/barrel)	70.67	Significant price increase due to global economic recovery
2022	Average Brent Crude Oil Price (USD/barrel)	107.10	Sharp price increase due to Russia's invasion of Ukraine
2023	Average Brent Crude Oil Price (USD/barrel)	99.79	Prices remain high due to geopolitical uncertainty

Source: elaborated by the authors.

Between 2018 and 2019, there was a modest decline in oil prices following a period of growth, attributed to factors such as heightened global demand, reduced OPEC production, and geopolitical tensions in the Middle East. However, in 2020, oil prices plummeted significantly due to a sharp reduction in global demand amid the COVID-19 pandemic and the ensuing price

war between Saudi Arabia and Russia. Subsequently, in 2021, prices surged as the global economy rebounded from the pandemic, coupled with dwindling global oil inventories. Nevertheless, in 2022, prices sharply escalated due to Russia's invasion of Ukraine, accompanied by sanctions imposed on Russia and apprehensions regarding potential disruptions in oil supplies. This trend persisted into 2023, as prices remained elevated amidst ongoing geopolitical uncertainties and a decline in investments in oil production.

The complexity and volatility of the Brent oil market make predicting prices challenging due to diverse economic, geopolitical, and technological factors. Despite this, there are opportunities for adaptation, such as developing alternative energy sources and improving efficiency to reduce oil dependency and manage price risks. It's crucial to monitor factors closely, diversify energy sources, and adapt to market changes. The energy crisis in the Republic of Moldova, triggered by rising energy prices, global disruptions, and geopolitical instability, presents significant challenges. Table 3 synthesizes key events, impacts, responses, objectives, challenges, and opportunities related to the crisis from 2018 to 2023, alongside relevant economic indicators. This comprehensive overview aids in understanding the crisis's causes and consequences, evaluating government responses, and identifying strategies for economic diversification and resilience [3].

The data presented in the table offers valuable insights into understanding the origins and repercussions of the energy crisis in the Republic of Moldova. It enables an assessment of the effectiveness of government interventions aimed at mitigating the crisis, while also identifying opportunities to cultivate a stronger, more efficient, and sustainable economy. Key findings from the table underscore the significant impact of the energy crisis on Moldova's economic landscape, highlighting proactive measures implemented by the government, such as the development of the Energy Security Strategy and initiatives aimed at diversifying energy sources. The successful execution of this strategy is imperative for enhancing the country's economic security amidst challenges in the energy sector [4].

Table 3 provides a comprehensive overview of the energy crisis in the Republic of Moldova, offering a detailed analysis of various events, impacts, responses, objectives, challenges, and opportunities from 2018 to 2023. By synthesizing this information, the table serves as a valuable tool for stakeholders to gain a deeper understanding of the multifaceted nature of the crisis.

The energy crisis spanning 2018-2023 marked a critical juncture for the Republic of Moldova, shedding light on economic vulnerabilities and underscoring the urgency for a fresh strategic approach to safeguard the nation's energy and economic security. Confronted with heavy reliance on energy imports and limited economic diversification, the adoption of a comprehensive strategic vision became imperative [5]. Consequently, Moldova embarked on the implementation of an Energy Security Strategy spanning 2022-2030, prioritizing diversification, efficiency, and sustainability. Key objectives include reducing energy import dependency, ensuring supply security, boosting economic competitiveness, and safeguarding the environment.

Table 3. Evolution of the energy crisis and its impact on the economic security of the Republic of Moldova (2018-2023)

Year	Events	Impact	Response	Objectives	Challenges	Opportunities	Economic indicators
2018	Increase in natural gas prices by 30%	Increase in electricity tariffs by 25%	Development of the Energy Security Strategy	Reduction of energy import dependency from 80% to 50%	Lack of financial resources: budget deficit of 5% of GDP	Attraction of foreign investments: 10% increase in foreign direct investment flows	GDP growth: 4.5%
2019	Reduction in natural gas deliveries from Russia by 20%	Decrease in economic competitiveness	Diversification of energy supply sources: increase in imports from Romania	Ensuring energy supply security	Limited institutional capacities: corruption perception index of 50	Development of new energy technologies: 5% increase in investments in green energy	Inflation: 6.5%
2020	COVID-19 pandemic: GDP decline by 7%	Increase in the risk of energy poverty	Investments in green energy: 100 million euros	Enhancing economic competitiveness	Political instability: 3 governments within a year	Regional cooperation: participation in regional energy projects	Unemployment increase: 7%
2021	Inflation increase to 13%	Uncertainties regarding energy supply security	Improving energy efficiency: renovation of 10,000 buildings	Environmental protection: reducing CO2 emissions by 5%	Geopolitical influence: increasing dependence on liquefied natural gas (LNG)	Increasing public awareness: energy efficiency awareness campaigns	Food price increase: 20%
2022	Ukraine war: natural gas price increase by 50%	Vulnerability to external shocks	Development of the domestic energy market: establishment of an energy exchange	Consolidation of the domestic energy market	Lack of financial resources: budget deficit increase to 7% of GDP	Attraction of foreign investments	GDP growth: 3.0%
2023	Implementation of the Energy Security Strategy	Diversification of energy supply sources	Diversification of energy supply sources	Improving energy efficiency	Limited institutional capacities	Development of new energy technologies	Inflation: 10%

Source: elaborated by the authors based on [6].

Realizing a sustainable vision in the energy sector necessitates concerted and collaborative endeavors among diverse stakeholders. Government entities must allocate financial resources and enact reforms in energy sector legislation. The private sector holds potential to bolster these

initiatives through investments in green energy and efficiency measures. Civil society, too, plays a pivotal role in disseminating information and raising awareness. Despite challenges such as limited financial resources and political instability, opportunities abound, including attracting foreign investment and advancing energy technologies. The energy crisis has catalyzed reforms and the forging of a robust strategic vision, with collaborative efforts among all stakeholders proving pivotal for success. A thorough analysis of the economic, political, and social landscape is indispensable for effectively navigating the energy crisis.

Conclusion

In conclusion, a detailed analysis of the impact of the energy crisis on the Republic of Moldova during the period 2018-2023 reveals economic and social vulnerabilities exposed by increased dependency on energy imports and the lack of diversification in energy infrastructure. This period was characterized by significant fluctuations in Brent oil prices and geopolitical events that had a major impact on the country's energy and economic security.

The energy crisis necessitated a long-term strategic approach aimed at diversifying energy sources, improving energy efficiency, and modernizing infrastructure to ensure supply security and stimulate sustainable economic growth. In this context, cooperation among the government, private sector, civil society, and international partners became essential to allocate necessary resources and promote innovation in the energy sector.

The energy crisis in the Republic of Moldova not only unveiled economic vulnerabilities but also offered avenues for progress and transformation. With a pressing need for investments in alternative energy sources and innovative technologies, there exists an opportunity for a rapid transition towards a more sustainable and resilient energy infrastructure.

Addressing the energy crisis effectively has become a cornerstone in ensuring economic stability and security in Moldova. Embracing a comprehensive and sustainable strategic approach that takes into account economic, social, and environmental dimensions is essential for overcoming challenges and charting a path towards a prosperous and secure future for all citizens.

Bibliografie

1. COREȚCHI, B., NIREAN, E. *Securitate economică prin diminuarea riscului: aplicarea arborelui de decizie.* În: *Culegeri de lucrări științifice.* Problemele socioeconomice ale Republicii Moldova: reflecții și sugestii, CEP USM, Chișinău, 2020, p.7-11., 0,4 c.a. ISBN 978-9975-152-71-6.
2. HELM, D., HEPBURN, C. *The Economics of Energy Security.* Cambridge University Press, 2013.
3. KALICKI, J. H., GOLDWYN, D. L. *Energy and Security: Strategies for a World in Transition.* Johns Hopkins University Press, 2013.
4. LUFT, G. *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook.* Praeger, 2009.
5. PASCUAL, C., ELKIND, J. *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications.* Brookings Institution Press, 2011.
6. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. https://statistica.gov.md/ro

CZU: 338.24:658.3(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.30**

IMPACTUL RESURSELOR UMANE ASUPRA SECURITĂȚII ECONOMICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

THE IMPACT OF HUMAN RESOURCES ON ECONOMIC SECURITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CORETCHI Boris,
doctor of philosophy in economics science, associate professor
ORCID: 0000-0001-8841-4838,
boris.coretchi@usm.md
CUTCOVSCHI Valentin,
PhD student
ORCID: 0000-0002-0481-9174,
valentin.cutcovschi@usm.md
State University of Moldova

Abstrace

The objective *of this paper is to examine the influence and importance of human resources on the economic security of the Republic of Moldova, specifically focusing on the roles of education, skills, and health in shaping the country's economic stability and prosperity.*

Its originality *lies in its dedicated exploration of how human resources directly impact economic security in Moldova. By analyzing demographics, education, and healthcare, it presents fresh perspectives on how investments in human capital influence the nation's economic stability and growth prospects.*

The significance *of this paper lies in its investigation of how human resources affect Moldova's economic security. By emphasizing the interaction between education, skills development, and healthcare with economic stability, it provides valuable insights for policymakers and stakeholders to promote sustainable development and prosperity in the country.*

The materials and methods *employed in this study involved conducting statistical analysis of demographic, educational, and economic indicators from the Republic of Moldova spanning the years 2018 to 2022, utilizing official data sources. Additionally, documentary analysis comprised consulting pertinent documents and reports. The study materials were supplemented with tables and specific examples to demonstrate their significance and impact.*

In conclusion, *human resources are essential for Moldova's development. Investing in education, training, and healthcare is vital for achieving economic and social prosperity. Despite experiencing positive growth from 2018 to 2022, challenges such as inflation and labor migration persist. Therefore, prioritizing human capital development is crucial for sustaining progress.*

Keywords: *human resources, economic security, education, health, productivity, wages, migration, corruption, infrastructure, sustainable development.*

Introducere

Republica Moldova se găsește într-un peisaj economic și social dinamic, caracterizat de diverse provocări și oportunități. În acest cadru complex, impactul resurselor umane asupra securității economice reprezintă unul dintre pilonii fundamentali ai dezvoltării durabile și a stabilității financiare a țării. În lumina schimbărilor rapide și a incertitudinii globale, rolul esențial al resurselor umane în conducerea și modelarea progresului economic devine tot mai evident. Cu un profil demografic distinct și o evoluție economică în curs de desfășurare, Republica Moldova se

confruntă cu provocări semnificative în ceea ce privește gestionarea și utilizarea eficientă a resurselor umane. În acest context, este crucial să explorăm în profunzime modul în care aceste resurse umane influențează direcția și stabilitatea economiei moldovenești.

Prin analizarea interacțiunii complexe dintre factorii umani și performanța economică, această lucrare își propune să ofere o perspectivă comprehensivă asupra modului în care resursele umane contribuie la securitatea economică a Republicii Moldova. Prin identificarea și evaluarea impactului acestor resurse umane, putem dezvolta strategii și politici eficiente pentru consolidarea rezilienței economice și pentru promovarea unei creșteri durabile și incluzive în Moldova.

Materiale și metode

Metodele utilizate în acest studiu au implicat analiza statistică a indicatorilor demografici, educaționali și economici din Republica Moldova pentru perioada 2018-2022, folosind date oficiale de la Banca Națională a Moldovei și Biroul Național de Statistică. Analiza documentară a inclus consultarea documentelor relevante, precum documentele strategice ale Guvernului Republicii Moldova și rapoartele organizațiilor internaționale. Materialele utilizate au inclus tabele pentru prezentarea datelor statistice și exemple concrete pentru a evidenția impactul și importanța acestora.

Rezultate și discuții

Resursele umane reprezintă un pilon fundamental al securității economice în Republica Moldova. O forță de muncă bine pregătită, educată și sănătoasă este crucială pentru a stimula creșterea economică, a reduce sărăcia și a menține stabilitatea socială în țară.

Pentru a evalua impactul acestor resurse umane asupra securității economice, vom efectua o analiză a unui set de indicatori demografici, educaționali și economici cuprinși în perioada 2018-2022. Această analiză ne va permite să identificăm tendințe semnificative și să formulăm recomandări strategice pentru consolidarea securității economice a Republicii Moldova [1].

Prin examinarea acestor indicatori, vom investiga evoluția populației, nivelul de educație, participarea pe piața muncii, precum și alte aspecte relevante care pot influența performanța economică a țării. În final, ne propunem să identificăm direcții clare de acțiune și politici adecvate pentru a maximiza potențialul resurselor umane și pentru a promova o creștere economică sustenabilă și inclusivă în Republica Moldova.

Tabelul 1. Dinamica demografică și structura populației în Republica Moldova pentru anii 2018-2022

Indicator	2018	2019	2020	2021	2022	Abaterea anului 2022 față de:	
						2018	2022
Populație totala (milioane)	3,55	3,54	3,52	3,50	3,48	-0,07	-0,02
Populație activă (milioane)	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	0	0
Rata de ocupare a forței de muncă (%)	47,2	47,5	46,8	47,1	47,4	0,2	0,3
Rata șomajului (%)	5,2	4,9	5,6	5,3	5,0	-0,2	-0,3
Vârsta medie (ani)	37,4	37,8	38,2	38,6	39,0	1,6	0,4
Speranța de viață (ani)	71,1	71,5	71,9	72,3	72,7	1,6	0,4

Sursa: elaborat de autori în baza [2]

Analiza tabelului relevă o serie de concluzii importante referitoare la populație și forța de muncă din Republica Moldova. Observăm că populația totală a țării este în scădere, cu o rată medie

anuală de 0,3% în perioada 2018-2022. Totuși, populația activă rămâne relativ stabilă, iar vârsta medie a populației este în creștere, sugerând o îmbătrânire a forței de muncă. În același timp, speranța de viață este în creștere, semnalând îmbunătățiri în domeniul sănătății. Rata de ocupare a forței de muncă este relativ ridicată, cu o medie de 47,2%, iar rata șomajului a înregistrat o ușoară scădere în perioada analizată. Educația joacă un rol important, cu o creștere a nivelului de educație al populației, în special în ceea ce privește proporția de persoane cu studii superioare și medii de specialitate. Migrația are, de asemenea, un impact semnificativ asupra pieței muncii, contribuind la scăderea forței de muncă și la creșterea salariilor în anumite sectoare. Aceste constatări subliniază tendințele demografice și de ocupare a forței de muncă din Republica Moldova și pot oferi îndrumări pentru dezvoltarea politicilor publice și a strategiilor economice în viitor.

Educația și calificările forței de muncă joacă un rol crucial în asigurarea securității economice a Republicii Moldova. O populație educată și calificată stimulează creșterea economică, competitivitatea și inovația, contribuind la reducerea sărăciei și la îmbunătățirea calității vieții. Pentru a evalua impactul resurselor umane asupra securității economice, este esențial să analizăm nivelul de educație și calificările forței de muncă. Tabelul de mai jos prezintă o radiografie a distribuției populației pe categorii de studii în perioada 2018-2022, oferind o perspectivă asupra tendințelor din domeniul educațional.

Resursele umane joacă un rol vital în stimularea creșterii economice în Republica Moldova, contribuind la productivitatea muncii, inovație și competitivitatea economică. Prin creșterea productivității muncii și eficienței resurselor umane, se pot obține rezultate semnificative în ceea ce privește avansarea economică a țării. O forță de muncă productivă și bine pregătită poate îmbunătăți eficiența în toate sectoarele economiei, conducând la o creștere generală a performanței economice.

Inovarea și antreprenorialul reprezintă motorul creșterii economice, iar resursele umane sunt esențiale pentru această dinamică. În Republica Moldova, promovarea inovației și a spiritului antreprenorial este crucială pentru diversificarea economiei și creșterea sustenabilă pe termen lung. Prin susținerea și încurajarea inovatorilor și antreprenorilor, se poate stimula dezvoltarea de noi idei, tehnologii și produse care să conducă la creștere economică și prosperitate. Investițiile în capitalul uman au un impact semnificativ asupra competitivității economice a Republicii Moldova. Prin educație, formare profesională și dezvoltare a abilităților, se poate îmbunătăți nivelul de cunoștințe și competențe al forței de muncă, făcând-o mai adaptabilă la cerințele pieței. Un capital uman bine instruit și calificat poate aduce un plus de valoare în diverse sectoare economice, consolidând poziția Republicii Moldova pe piața globală și contribuind la creșterea economică durabilă.

Tabelul 2. Indicatori macroeconomici ai Republicii Moldova pentru anii 2018-2022

Indicator	2018	2019	2020	2021	2022	Abaterea anului 2022 față de:	
						2018	2022
PIB (miliarde MDL)	124,4	134,8	141,2	152,8	166,0	41,6	13,2
Creșterea PIB-ului reale (%)	41	8,4	4,7	8,2	8,7	-32,3	0,5
Rata inflației (%)	6,9	7,5	13,9	13,9	15,0	8,1	1,1
Rata șomajului (%)	5,2	4,9	5,6	5,3	5,0	-0,2	-0,3
Salariul mediu lunar (MDL)	5,4	6	6,7	7,4	8,1	2,7	0,7

Sursa: elaborat de autori în baza [3]

Analiza detaliată a evoluției economice a Republicii Moldova în perioada 2018-2022 dezvăluie tendințe și concluzii semnificative.

Creșterea economică a fost un aspect remarcabil, cu un PIB în creștere constantă, evidențiată în mod special în 2021 și 2022. Această evoluție favorabilă poate fi atribuită unei cereri externe robuste, investițiilor crescânde și îmbunătățirii climatului de afaceri. Pe de altă parte, inflația a cunoscut o creștere semnificativă în 2020 și 2021, atingând un nivel maxim în 2022. Factori precum creșterea prețurilor la energie și la produsele alimentare au contribuit la această evoluție.

În ceea ce privește piața muncii, rata șomajului a înregistrat o scădere constantă în aceeași perioadă, ajungând la un minim în 2022. Această tendință descendentă este rezultatul direct al creșterii economice și a creării de noi locuri de muncă. Totodată, salariile medii lunare au înregistrat o creștere constantă, reflectând cererea crescândă pentru forță de muncă calificată și îmbunătățirea generală a nivelului de trai. Cu toate acestea, economia Moldovei rămâne vulnerabilă la șocuri externe, cum ar fi criza energetică actuală, și se confruntă cu diverse provocări, inclusiv îmbunătățirea competitivității, combaterea corupției și reformarea sistemului judecătoresc. Evoluția economică pozitivă a Republicii Moldova în perioada menționată a fost însoțită de o serie de realizări notabile, dar și de provocări care necesită atenție și acțiuni adecvate pentru a asigura un viitor prosper pentru țară.

Investițiile în resursele umane, prin educație și sănătate, joacă un rol crucial în asigurarea securității economice a Republicii Moldova. Un tabel care prezintă evoluția investițiilor în educație și sănătate ca procent din PIB în perioada 2018-2022 ne oferă o perspectivă importantă asupra acestui aspect. În perioada 2018-2022, Republica Moldova a experimentat o creștere constantă a investițiilor în sectoarele educației și sănătății. În ceea ce privește educația, procentul din PIB alocat acestui domeniu a crescut de la 10,2% în 2018 la 11,0% în 2022. Această tendință indică o prioritate sporită acordată educației de către guvernul moldovean, reflectând angajamentul său de a investi în viitorul și dezvoltarea capitalului uman al țării.

În paralel, alocarea procentuală din PIB pentru sănătate a înregistrat, de asemenea, o creștere semnificativă, de la 6,2% în 2018 la 7,0% în 2022. Această măsură reflectă preocuparea crescută pentru îmbunătățirea calității asistenței medicale și a stării generale de sănătate a populației. Prin sporirea investițiilor în acest sector vital, guvernul își propune să asigure accesul la servicii medicale de calitate și să abordeze provocările din domeniul sănătății cu mai multă eficiență și resurse. Creșterea investițiilor în educație și sănătate reprezintă un pas semnificativ și pozitiv pentru Republica Moldova. Această investiție nu numai că va contribui la dezvoltarea capitalului uman al țării, dar va avea și un impact pozitiv asupra calității vieții cetățenilor. Prin aceste măsuri, guvernul se angajează să promoveze progresul și să îmbunătățească bunăstarea generală a populației.

În perioada 2018-2022, Republica Moldova a înregistrat o creștere constantă atât în ceea ce privește productivitatea muncii, cât și salariul mediu. Productivitatea muncii a crescut de la 13,8 PPP-USD/persoană ocupată în 2018 la 15,4 PPP-USD/persoană ocupată în 2022, reflectând o îmbunătățire a eficienței în utilizarea resurselor umane în țară. Pe de altă parte, salariul mediu lunar a înregistrat și el o creștere, trecând de la 5,4 MDL în 2018 la 8,1 MDL în 2022. Cu toate acestea, este important de remarcat că ritmul de creștere al productivității muncii a fost mai rapid decât cel al salariului mediu. Acest lucru indică o discrepanță între evoluția veniturilor din muncă și contribuția la creșterea economică în Republica Moldova.

Deși atât creșterea productivității muncii, cât și cea a salariului mediu sunt tendințe pozitive, discrepanța dintre acestea ar putea sugera că veniturile din muncă nu cresc într-un ritm proporțional cu creșterea eficienței muncii. Este important să se efectueze o analiză mai detaliată a factorilor care stau la baza acestei discrepanțe. De asemenea, în timp ce datele prezentate reflectă medii naționale, este necesar să se ia în considerare variațiile care pot exista între diferite sectoare economice și regiuni ale țării. Factori precum inflația și costul vieții ar trebui, de asemenea, să fie luați în considerare în evaluarea evoluției salariului mediu.

În lumina acestor constatări, guvernul ar trebui să considere adoptarea unor politici care să abordeze această discrepanță, cum ar fi creșterea salariului minim pe economie și promovarea negocierii colective a salariilor [4]. O analiză atentă și măsuri adecvate ar putea contribui la reducerea discrepanței și la asigurarea unei distribuții mai echitabile a beneficiilor creșterii economice în Republica Moldova.

Tabelul 3. Beneficiile resurselor umane pentru securitatea economică în R. Moldova

Domeniu	Beneficiu	Exemplu
Creștere economică	Stimularea inovației, competitivității și creării de afaceri	Creșterea productivității duce la o creștere a veniturilor și a nivelului de trai.
Stabilitate socială	Reducerea sărăciei și a inegalității sociale	O rată scăzută a șomajului și o creștere a salariilor contribuie la o societate mai stabilă.
Dezvoltare durabilă	Utilizarea eficientă a resurselor și dezvoltarea durabilă	O forță de muncă educată poate contribui la protecția mediului și la combaterea schimbărilor climatice
Integrare europeană	Atragerea investițiilor străine și facilitarea integrării europene	Resursele umane bine pregătite pot contribui la transferul de cunoștințe și la adoptarea standardelor europene.
Securitate națională	Consolidarea securității naționale	O economie puternică și o societate stabilă contribuie la o țară mai sigură.

Sursa: elaborat de autori

Investiția în resursele umane reprezintă nu doar o prioritate, ci și o necesitate imperativă pentru viitorul Republicii Moldova. O forță de muncă calificată, educată și productivă este esențială pentru a asigura o securitate economică durabilă și pentru a promova prosperitatea pentru toți cetățenii.

Prin investiții în educație și formare profesională, se creează oportunități pentru dezvoltarea abilităților și competențelor individuale, contribuind la creșterea capacității productive a forței de muncă și la adaptarea la cerințele economiei moderne. Aceste investiții nu numai că stimulează inovația și competitivitatea, dar și pot contribui la reducerea inegalităților sociale și la promovarea incluziunii sociale și economice.

De asemenea, asigurarea accesului universal la servicii de sănătate de calitate poate îmbunătăți starea de sănătate a populației, ceea ce conduce la o forță de muncă mai sănătoasă și mai productivă. O populație sănătoasă are mai multe șanse să contribuie activ la dezvoltarea economică și la creșterea bunăstării naționale.

Prin urmare, investiția în resursele umane nu trebuie privită doar ca o cheltuială, ci mai degrabă ca o investiție strategică în viitorul țării. Aceasta este cheia pentru construirea unei

economii durabile și rezistente, care să ofere oportunități egale pentru toți cetățenii și să asigure o creștere economică incluzivă și sustenabilă în Republica Moldova. Următorul tabel prezintă principalele impacturi negative ale resurselor umane asupra securității economice în Republica Moldova. Exemple concrete din contextul țării sunt oferite pentru a ilustra fiecare impact.

Resursele umane reprezintă o componentă vitală a securității economice a Republicii Moldova, având atât potențial pozitiv, cât și negativ. Pe de o parte, o forță de muncă calificată, educată și productivă stimulează creșterea economică, stabilitatea socială și integrarea europeană. Investiția în resurse umane prin educație, formare profesională și programe de antreprenoriat este esențială pentru a valorifica acest potențial.

Tabelul 4. Impactul negativ al resurselor umane asupra securității economice în R. Moldova

Domeniu	Impactul negativ	Exemplu
Migrația forței de muncă	Pierderea capitalului uman	Scăderea populației active și a veniturilor din remitențe
Clasificarea insuficientă	Necorespundere a competențelor cu nevoile pieței muncii	Șomaj structural și productivitate scăzută
Corupția	Drenează resursele economice și afectează climatul investițional	Scăderea încrederii în instituții și stagnarea economică
Sistem educațional deficitar	Pregătire insuficientă a forței de muncă	Lipsa forței de muncă calificate și competitivitate scăzută
Infrastructură slab dezvoltată	Limitarea oportunităților economice	Acces dificil la educație, formare profesională și locuri de muncă

Sursa: elaborat de autori

Pe de altă parte, migrația forței de muncă calificate, calificarea insuficientă a angajaților, corupția, un sistem educațional deficitar și infrastructura slab dezvoltată pot afecta negativ economia națională. Abordarea acestor provocări prin politici publice eficiente este crucială pentru a maximiza beneficiile resurselor umane și a asigura o securitate economică durabilă în Republica Moldova [5].

Analiza comparativă a impactului pozitiv și negativ al resurselor umane, reflectată în tabelele prezentate, oferă o bază solidă pentru elaborarea unor strategii de dezvoltare a capitalului uman. Investiția în educație, combaterea corupției, modernizarea infrastructurii și adaptarea sistemului de învățământ la nevoile pieței muncii sunt doar câțiva dintre pașii cruciali pentru a transforma resursele umane într-un motor al securității economice a Republicii Moldova.

Concluzie

Resursele umane constituie un pilon esențial al securității economice a Republicii Moldova. O forță de muncă bine pregătită, educată și sănătoasă este vitală pentru stimularea creșterii economice, reducerea sărăciei și menținerea stabilității sociale. Investiția în resursele umane este fundamentală pentru exploatarea potențialului economic al țării și pentru abordarea provocărilor globale. Educația, formarea profesională și starea de sănătate au un impact semnificativ asupra productivității muncii, competitivității economice și coeziunii sociale.

Tendințele demografice și de pe piața muncii indică faptul că populația Republicii Moldova este în declin, cu o ușoară creștere a speranței de viață. Cu toate acestea, rata de ocupare a

forței de muncă rămâne relativ ridicată, iar migrația exercită un impact semnificativ asupra pieței muncii, contribuind la scăderea forței de muncă și la creșterea salariilor în anumite sectoare.

În perioada 2018-2022, evoluția economică a țării a fost pozitivă, cu o creștere constantă a PIB-ului și a salariilor medii lunare. Cu toate acestea, inflația a cunoscut o creștere semnificativă în 2020 și 2021, iar riscuri precum migrația forței de muncă, lipsa de calificare și corupția pot afecta negativ economia națională.

În concluzie, resursele umane reprezintă un factor crucial pentru dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova. Investiția în educație, formare profesională și sănătate este esențială pentru asigurarea unui viitor prosper al țării și pentru consolidarea securității economice și sociale.

Bibliografie

1. COREȚCHI, B. *Dialectica dintre securitatea națională și dezvoltarea economică inovativă*. În: Materialele conferinței științifico-internațională, Universitas Europea, ULIM, Chișinău, 2018, p. 191-196., 0,36 c.a. ISBN 978-9975-3168-7-3.
2. Guvernul Republicii Moldova. Strategia Națională de Dezvoltare 2030. Chișinău: Guvernul Republicii Moldova. Disponibil la: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/strategia_nationala_de_dezvoltare_2030.pdf
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2022). Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Situa%C5%A3ia_demografic%C4%83_%C5%9Fi_social%C4%83_%C3%AEn_Republica_Moldova_2022.pdf
4. MOLDOVAN, C., IVANOV, D. *Labor market dynamics in Moldova*: *Trends and Policy Implications*. Eastern European Economics, 57(4), p. 298-316, 2019.
5. SMITH, J., Jones, A. *Education and Economic Development: Evidence from Moldova*. Journal of Development Studies, 48(3), p.356-372, 2021.

CZU: 001.89 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.31**

INCURSIUNE ÎN CONCEPTUALIZAREA REZILIENȚEI

INCURSION IN THE RESILIENCE CONCEPTUALIZATION

PRISĂCARU Veronica,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0002-2952-6888,
veronica.prisacaru@usm.md

Abstract

The basic objective of the research consisted in the elucidation of the term resilience in its historical evolution, as well as the systematization of current theories of resilience. In order to achieve the proposed objective, a historiographical incursion of resilience was carried out and a synthesis study of the current contextual approaches to resilience, as well as of the criteria and perspectives of their systematization was made.

As a result of the research, the stages in the expansion of the concept of resilience were generalized and graphically exposed; the contributions of researchers in the adoption of the term "resilience" by different fields of research and practical activity were elucidated; the visions of how to systematize theories of resilience were reflected. The research resulted in the proposal of an additional criterion for systematizing the definitions of resilience, as well as the formulation of an own definition derived from the evolutionary approach.

Key words: *definition, category, conceptualization, resilience, system.*

Introducere

Lista în continuă creștere a preocupărilor societății contemporane pentru securitatea ecologică, economică, geopolitică, socială conduc la apelarea tot mai frecventă la termenul „reziliență" în contextul discursurilor de diferită natură, fiecare oferindu-i o conotație a sa. Astfel, dacă în domeniile inginerești prin reziliență se desemnează capacitatea a-și recupera elastic forma și poziția în urma unei perturbări [1], în literatura ecologică aceasta se regăsește ca o abilitate a sistemului de a absorbi un șoc [2], reziliența economică fiind considerată o abilitate a sistemului de a-și menține funcționarea [3], în timp ce în psihologie, medicină, psihiatrie prin reziliență se subînțelege capacitatea omului de a se recupera din traume și stres extreme [4], o traiectorie stabilă de funcționare sănătoasă după un eveniment extrem de advers [5], un proces dinamic adaptiv de revenire la funcționarea psihosocială inițială după o perioadă de funcționare dezadaptată datorită efectului dezorganizator al factorilor psihotraumatici [6].

Chiar dacă este recunoscută existența unei ambiguități în conceptualizarea rezilienței, în literatura de specialitate pot fi identificate mai multe încercări de a efectua o sistematizare a abordărilor existente [7, 2, 1]. Totodată, constatăm o evoluție în elucidarea conceptului de reziliență, marcată prin extinderea sensului termenului de la o simplă elucidare a laturii sale acționale spre enunțarea factorilor generatori de perturbări [6,5,4], a calificativelor pentru stările care trebuie menținute sau la care trebuie să se revină [8, 9], precum și a unor stări noi, fiind, astfel, evidențiat caracterul formativ al rezilienței [10, 1,11].

Material și metodă

Atingerea obiectivelor cercetării au presupus parcurgerea câtorva etape:

1. abordarea istoriografică a conceptului de reziliență;
2. studiul de sinteză asupra abordărilor actuale ale rezilienței;

3. formularea propriilor raționamente cu privire la sistematizarea teoriilor existente ale rezilienței, precum și a modului de definire a acesteia în sens larg.

În calitate de metode de cercetare au fost folosite: studiul bibliografic și istoriografic, analiza, sinteza, deducția.

Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului 010501 „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”, autoritatea finanțatoare – Ministerul Educației și Cercetării.

Rezultate și discuții

În intenția de a efectua o reflecție istorică asupra conceptualizării rezilienței, constatăm o evoluție îndelungată a termenului, precum și schimbarea în timp a semnificației acestuia datorată pătrunderii în tot mai multe domenii. Astfel, după cum denotă figura 1, după interferarea acestuia în fizică în a doua jumătate a sec. XVII, la începutul sec. XIX este preluat de mecanica aplicată și știința materialelor, urmând ca, începând cu mijlocul sec. XX, să apară într-o serie vastă de domenii de cercetare și activitate practică.

Prima utilizare științifică în engleză a termenului „reziliență” este atribuită lui Francis Bacon – filozof, om de stat britanic, autor ce-și scria lucrările în două limbi: latină și engleză. În compendiul său în domeniul istoriei naturale cu titlul „Sylva Sylvarum” publicat în anul 1625, Bacon a efectuat un transfer de terminologie între cele două limbi, abordând și termenul „reziliență” [7]. Astfel, se consideră că anume Bacon ar fi cel care a introdus termenul „reziliență” independent de tradiția juridică a terminologiei, ca o abstracție metaforică atunci când a întreprins o comparație a feedback-ului mecanic, optic și acustic. „Sylva sylvarum” a fost cea mai citită lucrare la acea vreme, iar Bacon este considerat fondatorul tradiției fizice a noțiunii de reziliență [12].

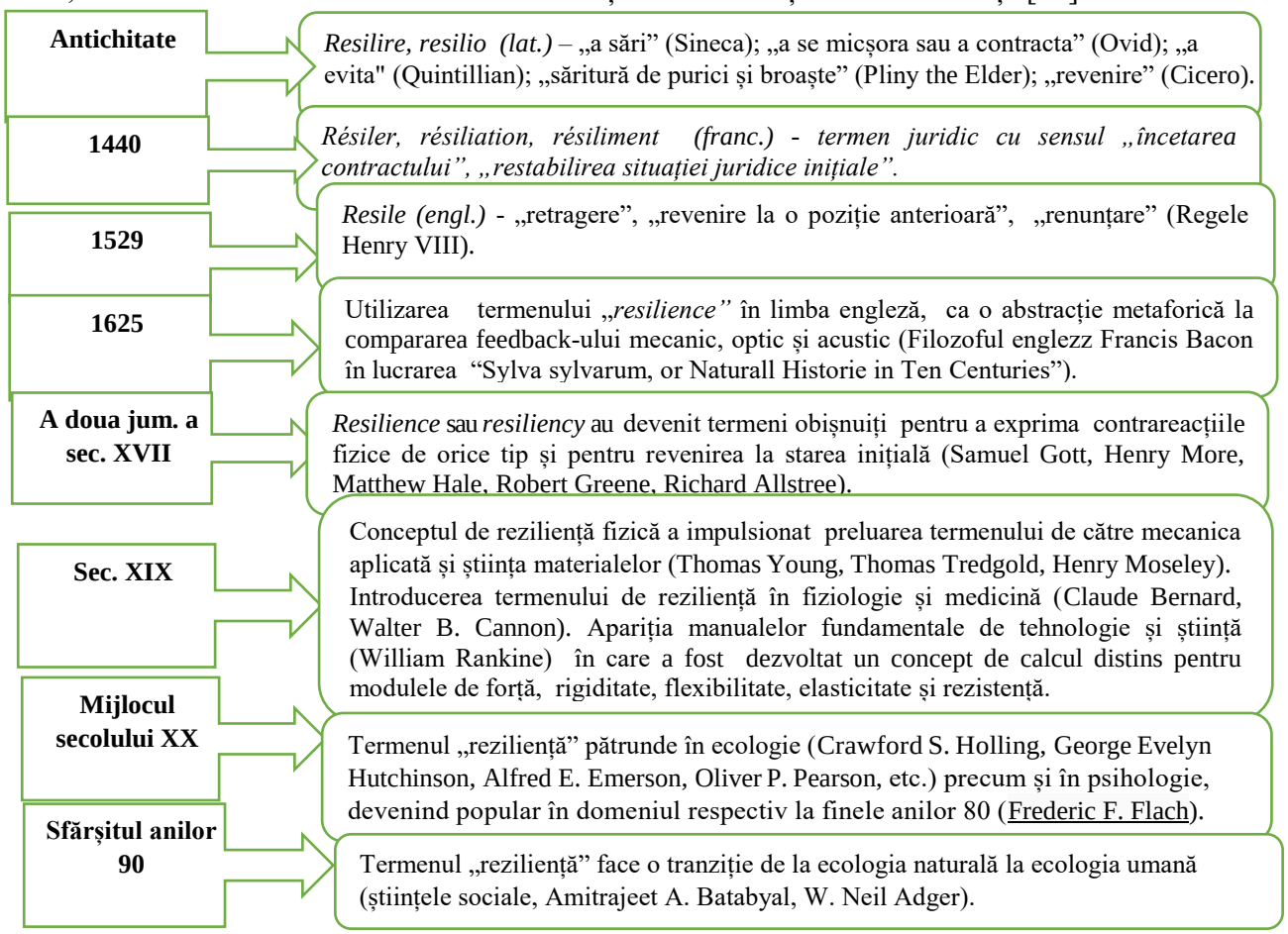

Figura 1. Expansiunea termenului de reziliență

Elaborat de autor în baza: [7,12]

Ulterior Samuel Gott, fiind puternic influențat de Bacon, într-o lucrare publicată în anul 1670 abordează elasticitatea gazelor, lichidelor și a corpurilor solide. Stabilirea noțiunii de reziliență în fizica modernă timpurie a Angliei în a doua jumătate a sec. XVII a fost confirmată și prin reflectarea acesteia în lucrările lui Henry More și Matthew Hale în contextul elucidării reacțiilor gravitaționale pentru pendulă, arcuri sau termometre. Robert Greene, la rândul său, definește reziliența ca comportamentul de echilibrare al forțelor care acționează în corpurile și materialele elastice, unde forța expansivă este viguroasă și puternică, dar totuși redusă de contractiv, încât să nu se miște considerabil în afara spațiului posedat de corp. Implicit, atât Robert Green, cât și Rischard Allstree utilizau deja termenul „fizica" ca o metaforă pentru forțele sufletești, Allstree abordând reziliența sufletului, în timp ce Green se referea la reziliența minții.

Preluarea termenului „reziliență" în mecanica aplicată și știința materialelor a fost inițiată de către fizicianul englez Thomas Young, care în anul 1807 a realizat investigații empirice pentru a determina rezistența la rupere a grinzilor și cilindrelor metalice. În consecință, Young a definit rezistența ca capacitatea finală a unui material de a rezista la o forță de mișcare. Ulterior, începând cu anul 1822, inginerul englez Thomas Tredgold a dezvoltat conceptele de măsurare și a conceput primul modul de rezistență. Modelele de calcul și factorii numerici au lui Tredgold au fost amplificate de Henry Moseley, matematician, fizician și specialist în mecanica aplicată [12]. Totuși, după cum remarcă Alexander, prima utilizare serioasă a termenului „reziliență" în mecanică este atribuită inginerului scoțian William J. M. Rankine care în anul 1858 l-a folosit pentru a descrie rezistența și ductilitatea grinzilor de oțel. Același autor precizează că, într-un context aplicativ, termenul a fost utilizat în anul 1867 ca un descriptor al robusteței învelișului prototipurilor navelor din fier, această abordare constituind originea utilizării moderne a termenului în protecția civilă. [13]. Aproximativ în același timp termenul a fost preluat în chirurgia coronariană, anatomie și ceasornicărie [7].

În fiziologie și medicină, reziliența, în calitatea sa de reziliență fiziologică, a început să fie utilizată de la sfârșitul sec. al XVIII-lea și mai cu precădere în sec. XIX-lea. O contribuție esențială în acest sens a avut fiziologul american Walter B. Cannon, rămânând în istorie ca cel care a inventat termenului „homeostazie" în încercarea de a extinde și codifica principiul „milieu intérieur" sau un mediu corporal interior constant, care fusese postulat anterior de Claude Bernard [14].

Chiar dacă introducerea termenului în ecologie a avut o preistorie [15], Crawford Stanley Holling, ecologul american-canadian este cel care este considerat că exercitat un rol esențial în conceptualizarea rezilienței în sistemele ecologice. Astfel, Holling face o distincție între reziliența inginerească și cea ecologică, precizând că dacă reziliența inginerească se concentrează pe stabilitatea în apropierea unei stări de echilibru, reziliența ecologică evidențiază condițiile departe de orice stare de echilibru, în care instabilitatea poate transforma un sistem într-un alt regim de comportament, adică într-un alt domeniu de stabilitate [16]. După cum remarcă Gößling-Reisemann et al., spre deosebire de modelele de stabilitate ale homeostaziei, reziliența a devenit un coridor pentru intensitatea utilizării productivității naturale și un instrument de cercetare pentru optimizarea serviciilor ecosistemice. Holling a integrat elementele primare ale teoriei rezilienței ecosistemului în mai multe faze pentru a obține un sistem închis (adică modelul de proces) și a propus conceptul de strategie integrată pentru managementul resurselor. Prin această intervenție, el a devenit unul dintre fondatorii conceptuali ai economiei ecologice, astfel modelând sensul socio-ecologic și chiar general al rezilienței, actual și astăzi [12].

În pofida faptului că noțiunea de reziliență era utilizată în descrierea forței emoționale și a robusteții indivizilor încă din sec. XVII-XVIII, psihologia științifică a manifestat interes față de

problema rezilienței abia la sfârșitul Primului Război Mondial cu accent pe recuperarea din experiențele de război și catastrofe. Astfel, psihologii au început să abordeze reziliența ca un element al repertoriului comportamental emoțional, fiind făcute primele eforturi în direcția îmbunătățirii direcționate a rezistenței personale și colective la dezastre [12].

În conceptualizarea actuală a rezilienței ne confruntăm cu dificultatea existenței unei multitudini de abordări, astfel justificându-se afirmația că „reziliența este un termen contestat" [1]

În opinia lui Martin și Sunley, toate definițiile rezilienței se axează pe trei interpretări:

- prima, numită„reziliență inginerească", rezultă din entomologia cuvântului „a sări înapoi", „a-și recupera elastic forma și poziția în urma unei perturbări" și se regăsește în științele fizice, precum și unele versiuni ale ecologiei;
- a doua, numită și „reziliență ecologică extinsă", examinează reziliența ca „o abilitate a sistemului de a absorbi un șoc" și este specifică ecologiei și ecologiei sociale;
- a treia, numită și „reziliența adaptivă", abordează termenul ca „adaptabilitate pozitivă" în anticiparea sau ca răspuns la șocuri și poate fi găsită în științele psihologice și teoria organizațională [2].

Privite printr-o altă perspectivă, abordările rezilienței sunt sistematizate în două grupe: echilibriste și evoluționiste. Cele echilibriste se impun prin faptul că reflectă o stare de echilibru a sistemului vizat, indiferent de natura acestuia: ecosistem, organism uman, sistem societal etc. [1] Astfel, după cum remarcă Simmie și Martin, prin prismă echilibristă reziliența presupune capacitatea unui sistem fie să revină la o stare preexistentă stabilă sau de echilibru, sau să treacă rapid la una nouă [11]. Pe de altă parte, se impune abordarea evoluționistă, presupunându-se că șocurile majore pot exercita o influență formativă asupra peisajului economic [10]. Abordată prin perspectivă evoluționistă, reziliența economică a regiunilor, spre exemplu, este definită de Simmie și Martin ca capacitatea diferențială a firmelor dintr-o regiune sau localitate de a se adapta la schimbările și șocurile cauzate de concurență, piață, tehnologii, politici și condiții conexe care modelează dinamica evolutivă și traiectoriile economiei regionale sau locale [11].

În continuarea ideii, am putea clasifica definițiile oferite rezilienței în următoarele categorii:

Definiții axate strict pe acțiunea însăși de revenire la starea inițială sau de menținere a acesteia, cum ar fi abordarea rezilienței economice ca abilitatea unei entități sau a unui sistem de a menține funcționarea atunci când este șocată [3].

Definiții care vizează nu doar procesul însuși de menținere sau restabilire a stării inițiale, dar abordează și factorii care generează anumite perturbării/șocuri. Astfel, din examinarea rezilienței ca o capacitate de a se recupera din traume și stres extreme [4] identificăm traumele și stresul indicate de autor ca factori generatori ai șocului. În mod similar, din abordarea rezilienței ca o traiectorie stabilă de funcționare sănătoasă după un eveniment extrem de advers [5] constatăm că evenimentele adverse sunt evidențiate ca surse de perturbare a stării normale a omului. În aceiași ordine de idei, vom evidenția definirea rezilienței de către Asoonov și Khaustova, ca un proces dinamic adaptativ de revenire la funcționarea psihosocială inițială după o perioadă de funcționare dezadaptativă datorită efectului dezorganizator al factorilor psihotraumatici [6].

A treia grupă de definiții se impune printr-o consistență și mai mare, fiind enunțate anumite calificative pentru stările care trebuie menținute, la care trebuie să se revină sau să fie dezvoltate ulterior. Astfel, conform abordării lui Altherr et al., în ingineria mecanică prin reziliență se desemnează capacitatea unui sistem tehnic de a garanta un minim prestabilit de performanță funcțională chiar și în cazul unor perturbări sau defecțiuni ale componentelor acestuia și

posibilitatea ulterioară de a recupera cel puțin funcția de referință [8]. Identificăm, deci, performanța funcțională ca un criteriu de a evalua starea la care se aspiră atunci când ne referim la reziliență. În lucrarea „UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction" editată de Strategia Națiunilor Unite pentru Reducerea Riscului de Dezastre în anul 2009, reziliența este desemnată ca capacitatea unui sistem, a unei comunități sau a societății expuse pericolelor de a rezista, absorbi, acomoda și a se recupera de la efectele acestora în timp util și eficient, inclusiv prin conservarea şi restaurarea structurilor și funcțiilor sale de bază. Astfel, și în acest caz regăsim anumite calificative, caracteristici enunțate prin „conservarea şi restaurarea structurilor și funcțiilor de bază" [9]. În același context revenim la enunțarea evoluționistă a rezilienței care evidențiază influența formativă a șocurilor [10], precum și capacitatea acestora de a modela o dinamică evolutivă [11].

În temeiul celor expuse, considerăm întemeiată abordarea evoluționistă a rezilienței, indiferent de domeniul examinat. Implicit, putem conferi un caracter mai desăvârșit conceptului actual al rezilienței prin definirea acestuia ca capacitatea unui sistem, a unei comunități sau a societății expuse pericolelor de a rezista, absorbi, acomoda și a se recupera de la efectele acestora în timp util și eficient, inclusiv prin conservarea şi restaurarea structurilor și funcțiilor sale de bază, dar și a evolua și a-și spori randamentul/performanța, adoptând modele de funcționare noi.

Concluzii

Printr-o incursiune istoriografică, constatăm că termenul „reziliență" nu doar a evoluat în timp ca semnificație, dar și și-a extins aria de utilizare, cu precădere începând cu mijlocul sec. XX, astăzi fiind prezent practic în toate domeniile științei și activității umane.

Conceptualizarea actuală a rezilienței se impune prin existența mai multor criterii de sistematizare a teoriilor existente. Printre acestea, identificăm abordarea inginerească, ecologică extinsă și adaptivă a rezilienței, precum și perspectiva echilibristă și evoluționistă de reflecție asupra termenului.

Privite printr-o altă perspectivă, am putea clasifica definițiile oferite rezilienței în următoarele categorii: definiții axate strict pe acțiunea însăși de revenire la starea inițială sau de menținere a acesteia; definiții care vizează nu doar procesul însuși de menținere sau restabilire a stării inițiale, dar abordează și factorii care generează anumite perturbării/șocuri; definiții care conțin și anumite calificative pentru stările care trebuie menținute, la care trebuie să se revină sau să fie atinse în perspectivă.

Totodată, în sens larg, reziliența poate fi definită ca capacitatea unui sistem, a unei comunități sau a societății expuse pericolelor de a rezista, absorbi, acomoda și a se recupera de la efectele acestora în timp util și eficient, inclusiv prin conservarea şi restaurarea structurilor și funcțiilor sale de bază, dar și a evolua și a-și spori randamentul/performanța, adoptând modele de funcționare noi.

Referințe bibliografice

Resurse WEB:

1. Pells S. Resilience – definitions, concepts and measurement. In: CEU Working Paper/2023. [accesat: 25.04.2024]. Disponibil: https://www.mbie.govt.nz/dmsdocument/26810-resilience-definitions-concepts-and-measurement-a-literature-review-pdf.

2. Martin R., Sunley P. On the Notion of Regional Economic Resilience: Conceptualization and Explanation. In: Journal of Economic Geography, Vol. 15 (1)/ 2015, p. 1-42. [accesat: 29.04.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/275319615_On_the_notion_of_regional_economic_resilience_Conceptualization_and_explanation
3. Rose A. Economic resilience to natural and man-made disasters: Multidisciplinary origins and contextual dimensions. In: *Environmental Hazards*, Vol.7(4)/2007, p. 383-398. [accesat: 21.04.2024]. Disponibil: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1747789107000555.
4. Truffino J.C. Resilience: An approach to the concept. In: *Revista de Psiquiatría y Salud Mental (English Edition)*, Vol.3 (4)/2010, p.145-151. [accesat: 23.03.2024]. Disponibil: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23446037/
5. Southwick S.M., Bonanno G.A., Masten A.S., Panter-Brick C., Yehuda R. Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. In: Europena Journal of Psychotraumatology, Vol.5 (1)/ 2014. [accesat: 21.03.2024]. Disponibil: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3402/ejpt.v5.25338.
6. Asoonov D., Khaustova O. Development of resilience concept in scientific literature of recent years. In: Psychosomatic Medicine and General Practice, Vol. 4 (4)/ 2019. [accesat: 26.03.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/342344952_Development_of_resilience_concept_in_scientific_literature_of_recent_years).
7. Alexander D.E. Resilience and disaster risk reduction: an etymological journey. In: Natural Hazards Earth System Scieences, Vol 1(2)/ 2013, p. 2707–2716. [accesat: 26.03.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/258806515_Resilience_and_disaster_risk_reduction_an_etymological_journey_Nat_Haz_Earth_Syst_Sci_Discuss_11257-1284.
8. Altherr L.C., Brötz N., Dietrich I., Gally T., Geßner F., Kloberdanz H., Leise P., Pelz P. F., Schlemmer P., Schmitt A. Resilience in Mechanical Engineering – A Concept for Controlling Uncertainty during Design, Production and Usage Phase of Load-Carrying Structures. In: Applied Mechanics and Materials, Vol. 885/2018, p. 187-198. [accesat: 23.03.2024]. Disponibil: https://www.scientific.net/AMM.885.187.pdf
9. ISDR. International Strategy for Desaster Risc Reduction. UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction, 2009. [accesat: 20.03.2024]. Disponibil: https://reliefweb.int/report/world/2009-unisdr-terminology-disaster-risk-reduction?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwt-OwBhBnEiwAgwzrUgnPw-dP9A-ddSkTKyB12QEOPGrVl9w1KwDEnZB978_JnaVve2NfgxoCf9IQAvD_BwE.
10. Martin R. Regional Economic Resilience, Hysteresis and Recessionary Shocks. In: Journal of Economic Geography, Vol.12 (1)/ 2012, p.1-32. [accesat: 01.05.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/227464875_Regional_Economic_Resilience_Hysteresis_and_Recessionary_Shocks
11. Simmie J., Martin R. The economic resilience of regions: towards an evolutionary approach. In: Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, Vol. 3/2010. p. 27–43. [accesat: 01.05.2024]. Disponibil:

https://scholar.google.com/scholar?q=The+economic+resilience+of+regions:+towards+an+evolutionary+approach&hl=ro&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart
12. Gößling-Reisemann S., Hellige H.D., Thier P. The Resilience Concept: From its historical roots to theoretical framework for critical infrastructure design/2018. [accesat: 02.05.2024]. Disponibil: https://media.suub.uni-bremen.de/bitstream/elib/4775/1/217_paper.pdf
13. Alexander D. E. Resilience against earthquakes: some practical suggestions for planners and managers, In: Journal of Seismology and Earthquake Engineering, Vol. 13 (2)/ 2011, p.109–115. [accesat: 01.03.2024]. Disponibil: http://www.jsee.ir/article_240619.html
14. Davies K.J.A. Adaptive homeostasis. In: Molecular Aspects of Medicine, Vol. 49/ 2016, p. 1–7. [accesat: 11.04.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/301671664_Adaptive_homeostasis/figures?lo=1
15. Lindseth B. The pre-history of resilience in ecological research. [accesat: 12.04.2024]. Disponibil: https://limn.it/articles/the-pre-history-of-resilience-in-ecological-research/
16. Batabyal A.A. Crawford "Buzz" Holling (1930–2019): Progenitor of Resilience in Regional Science. In: Great Minds in Regional Science, Vol. 2/ 2023. [accesat: 25.03.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/366777430_Crawford_Buzz_Holling_1930-2019_Progenitor_of_Resilience_in_Regional_Science.

CZU: 336.22.02:336.143:364.658 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.32**

POLITICA BUGETAR-FISCALĂ SUSTENABILĂ CA FUNDAMENT AL BUNĂSTĂRII CETĂȚENILOR *

SUSTAINABLE BUDGERATY AND FISCAL POLICY AS THE FOUNDATION OF CITIZENS` WELFARE

ULIAN Galina,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCHID: 0000-0002-0117-8359,
galina.ulian@usm.md
COVALSCHI Tatiana,
ORCHID: 0000-0003-0331-6724,
tatiana.covalschi@usm.md

Abstract

Ensuring the well-being of citizens is one of the basic objectives of fiscal and budgetary policy. Thus, the role of fiscal and budgetary policy in this respect is not limited to identifying the most optimal ways of accumulating resources to cover the state's financing needs and their rational allocation, but also to respecting the rules of budgetary prudence in order to ensure intergenerational equity and a solid foundation of citizens` welfare. In this sense, the present research analyses the role of the budgetary and fiscal policy in ensuring the welfare of citizens, by analysing the way in which the national public budget resources are constituted and distributed, as well as the sustainability of the budgetary and fiscal policy in the Republic of Moldova, through the budgetary prudence rules established in the national legal framework.

Cuvintele-cheie: *politică bugetar-fiscală, bunăstarea cetățenilor, sustenabilitatea finanțelor publice, prudență bugetară, deficit bugetar, datorie publică.*

Keywords: *budgetary and fiscal policy, welfare of citizens, sustainability of public finances, budgetary prudence, budget deficit, public debt.*

Introducere.

Politica bugetar-fiscală constituie o piesă fundamentală în arhitectura economică și socială a unei țări, având un impact profund asupra bunăstării cetățenilor și a stabilității financiare a statului. Această politică presupune utilizarea unei combinații de instrumente, cum ar fi impozitele, taxele, cheltuielile bugetare de transfer și cele de achiziție, folosite de către guvern pentru a influența direcția economiei și a asigura funcționarea eficientă a serviciilor publice esențiale.

Rolul policitii bugetar-fiscale a crescut și a evoluat continuu odată cu evoluția statului ca formă de organizare socială de la statul jandarm la statul bunăstării. Procesul etatizării care s-a realizat în ţările occidentale în perioada 1914-1939, dar și procesul democratizării ulterioare, au contribuit la evoluţia şi diversificarea funcţiilor statului [1, p.144]. Astfel, finanțele publice moderne nu se rezumă la acoperirirea cheltuielilor statului pentru realizarea funcţiilor de apărare şi menţinere a administraţiei publice, ci tot mai mult funcţiile capătă caracter social şi economic contribuind la formarea statului bunăstării - un model de guvernare în care statul are un rol central în asigurarea și încurajarea prosperității cetățenilor săi, fundamentat pe principiile egalității de oportunități și distribuției juste a resurselor.

***** The paper is developed in the context of the realization "Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of the citizens" (CONSEJ 01.05.02).

* Articolul este elaborate în contextual realizării Proiectului "Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02).

Totuși, această evoluție a adus și provocări noi. Cu toate că nevoile sociale sunt în continuă expansiune, resursele financiare sunt limitate, ceea ce necesită o gestionare prudentă și eficientă a fondurilor publice. Iată de ce, se impune respectarea unor reguli de prudență bugetară. Desigur că împrumuturile publice nu constituie neapărat un lucru rău – dar trebuie utilizate cu prudență, criza datoriilor suverane a statelor din 2009 fiind o lecție importantă despre prudența politicii bugetar-fiscale [2, p.78].

Articolul de față explorează aceste aspecte fundamentale ale politicii bugetar-fiscale, evidențiind rolul său în promovarea bunăstării cetățenilor și a stabilității economice. De la definirea conceptului de politică bugetar-fiscală sustenabilă la analiza indicatorilor ce o caracterizează, în Republica Moldova, acest studiu oferă o perspectivă detaliată asupra rolului politicii bugetar-fiscale sustenabile în asigurarea bunăstării cetățenilor statului, dar și o apreciere a modului în care politica bugetar-fiscală promovată în prezent în Republica Moldova contribuie la creșterea bunăstării cetățenilor statului.

Materiale și metode

Cercetarea din prezentul articol a fost realizată cu utilizarea unor metode tradiționale de cercetare, precum analiza și sinteza prevederilor cadrului legal național ce reglementează politica bugetar-fiscală, dar și ale datelor statistice ale Ministerului Finanțelor privind executarea Bugetului Public Național (BPN) și ale Biroului Național de Statistică, privind mărimea Produsului Intern Brut (PIB), coeficientul Gini și numărul mediu anual al populației.

Rezultate și discuții

După cum reiese din cercetările anterioare ale autorilor, politicile bugetar-fiscale sustenabile sunt definite în literatura de specialitate „ca fiind acele politici care nu conduc la creșterea explozivă a gradului de îndatorare a statului, sau în urma cărora nu se adoptă măsuri de creștere a impozitării, de reducere drastică a cheltuielilor publice, de monetizare a deficitului bugetar sau de repudiere a datoriei publice” [2, p.97]. Un alt aspect important al acestui concept este asigurarea „unui spațiu fiscal suficient pentru a stabiliza economia în perioadele de dificultăți” [3]. Totodată o politică fiscală durabilă este o politică care promovează o creștere economică echitabilă și incluzivă, asigurând totodată stabilitatea macroeconomică și reducând treptat datoria publică.

Sintetizând aceste definiții putem conclude că elementele cheie ale unei politici bugetar-fiscale sustenabile sunt: *echilibrul fiscal*, prin evitarea deficitul bugetar excesiv, *stabilitatea datoriei publice,* care ar trebui să fie menținută la un nivel care să permită rambursarea fără a pune presiune fiscală excesivă pe generațiile viitoare, dar și să asigure suficient spațiu de manevră pentru intervenția statului în situație de criză, și *creștere economică incluzivă,* care să reducă inegalitatea în societate.

Din definiția conceptului de politică bugetar-fiscală sustenabilă putem deduce că aceasta este esențială pentru a asigura o creștere economică stabilă și prosperă pe termen lung. Prin implementarea unei politici fiscale durabile, guvernele pot crea un mediu favorabil pentru investiții, pot stimula crearea de locuri de muncă și pot îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor.

Obiectivele politicii bugetar-fiscale promovate în prezent de Guvern în Republica Moldova constau în crearea unui sistem fiscal armonizat, echitabil, eficient și simplu, care să asigure mobilizarea resurselor bugetare necesare pentru finanțarea obiectivelor de *dezvoltare sustenabilă* [4].

Conform art.10 al Legii privind finanțele publice și responsabilitatea bugetar-fiscală nr.181/2014, politica bugetar-fiscală trebuie să asigure sustenabilitate finanţelor publice pe termen mediu şi lung. Deși evaluarea se bazează adesea pe indicatori precum deficitul bugetar și datoria

publică, sustenabilitatea pe termen lung implică o abordare mai cuprinzătoare. Această abordare cuprinde o „bună administrare" a resurselor financiare publice, începând cu colectarea eficientă a veniturilor și continuând cu alocarea lor rațională pentru finanțarea cheltuielilor publice. Scopul final este de a asigura un impact pozitiv pe termen lung asupra bunăstării cetățenilor.

Astfel, în continuare, pentru a evalua sustenabilitatea politicii bugetar-fiscale în Republica Moldova, vom lua în considerare cu atenție aspectele menționate.

În Republica Moldova, nivelul limită anual al deficitului bugetului public naţional, excluzând granturile, nu poate să depăşească 2,5% din produsul intern brut [5]. Totodată în lege nu se specifică o limită numerică privind datoria publică. Totuși, reieșind din riscurile la care este expusă economia Republicii Moldova, cercetătorii moldoveni sunt de părere că nivelul de siguranță al acestui indicator este mult mai mic ca limita stabilită în țările membre UE, de 60 % din PIB. De exemplu Griciuc P. este de părerea că „nivelul prudent al datoriei publice pentru cazul Republicii Moldova este valoarea de maxim 30% a datoriei publice în PIB" [6, p.94], iar Manole T. și Stratan A. consideră că un nivel al datoriei publice mai mare de 40% este dificil de gestionat pentru Republica Moldova [7, p.64].

Evoluția deficitului BPN în Republica Moldova este prezentată în Figura 1.

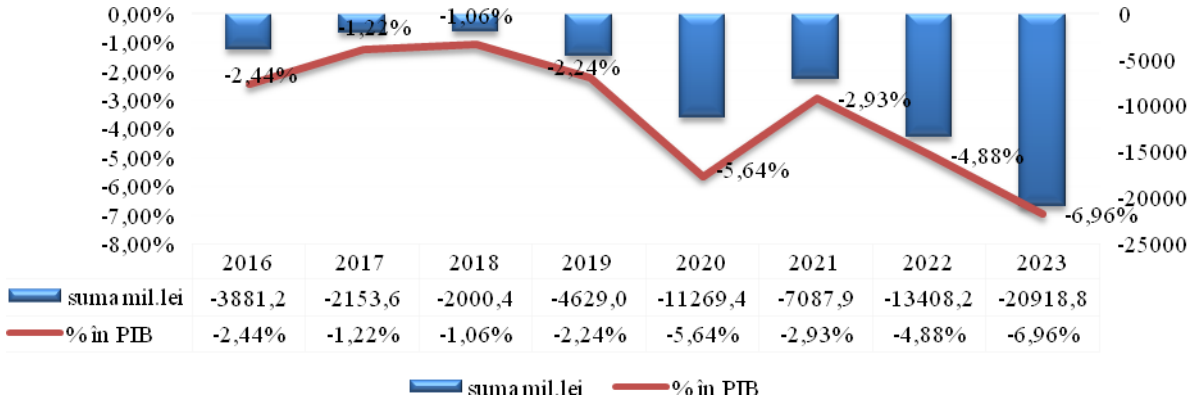

Figura 1. Evoluția deficitului BPN, excluzând granturile în Republica Moldova.

Sursa: Elaborat de autori în baza calculelor datelor Ministerului Finanțelor [8] și ale Biroului Național de Statistică [9].

Notă: Datele pentru anul 2023 sunt preliminare.

Din analiza datelor statistice oficiale ale Ministerului Finanțelor se constată că mărimea deficitului bugetar în Republica Moldova a înregistrat niște valori destul de mari începând cu anul 2020, depășind regula stabilită în lege. Depășirea limitei a fost cauzată de criza economică declanșată de pandemia COVID-19. Deși legea permite depășirea indicatorului în caz de declin al activității economice pentru o perioadă de cel mult trei ani, cu toate acestea, datele privind BPN executat indică încălcarea regulii timp de 4 ani consecutivi, generând motive de îngrijorare.

Conform art. 4 al Legii privind datoria sectorului public, garanţiile de stat și recreditarea de stat nr.419/2006, datoria sectorului public include totalitatea datoriei de stat și a garanțiilor de stat, a datoriei unităţilor administrativ-teritoriale, a datoriei Băncii Naţionale a Moldovei, a datoriei și a garanțiilor acordate de întreprinderilor de stat/municipale şi societăţile comerciale cu capital integral sau majoritar public [10]. Evoluţia datoriei sectorului public este prezentată în Tabelul 1.

La situația din 31 decembrie 2023 soldul datoriei sectorului public a constituit 107,9 mlrd.lei, sau 35,9% în PIB. Cea mai mare parte o constituie datoria de stat, în sumă totală de 104,0

mlrd,lei, sau 34,6 % în PIB, urmată de datoria întreprinderilor din sectorul public, în sumă de 5,2 mlrd.lei, sau 1,7% în PIB, datoria UAT, în sumă de 2,4 mlrd.lei, sau 0,8% în PIB, și datoria BNM, în sumă totală de 1,0 mlrd.lei, sau 0,3% în PIB.

Tabelul 1. Nivelul datoriei publice în Republica Moldova pe componente.

Soldul datoriei	U.M	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Datoria de stat	Mil, lei	50785,8	51660,3	52012,5	52822,0	67820,7	77752.7	94660,0	104003,1
	% în PIB	31,9	29,4	27,5	25,6	34,0	32,1	34,5	34,6
Datoria BNM	Mil. lei	5839,9	4519,4	3733,7	3106,5	2429,2	1639,5	1229,1	1038,4
	% în PIB	3,7	2,6	2,0	1,5	1,2	0,7	0,4	0,3
Datoria întreprinderilor din sectorul public	Mil. lei	3317,3	3048,8	3299,1	3362,1	3961,7	3404,0	6877,4	5238,1
	% în PIB	2,1	1,7	1,7	1,6	2,0	1,4	2,5	1,7
Datoria UAT	Mil. lei	1551,4	1106,6	1013,9	951,2	1245,6	1675,1	1943,6	2399,8
	% în PIB	1,0	0,6	0,5	0,5	0,6	0,7	0,7	0,8
Total datorie publică	Mil. lei	59303,0	58451,5	57881,3	57932,5	72639,4	81828,3	98480,9	107931,3
	% în PIB	37,3	33,2	30,6	28,1	36,4	33,8	35,9	35,9

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Ministerului Finanțelor [11].

Valoarea seminicativă a deficitului bugetar în anul 2020, dar și reducerea PIB în același an, au contribuit la majorarea seminificativă a nivelului datoriei publice ca procent în PIB în anul 2020, și anume cu 8,3 p.p. Evoluția datoriei publice a fost caracterizată de o scădere în 2021 (33,8% din PIB) pe fondul redresării economice, dar a crescut din nou la 35,9% în 2022, menținându-se la acest nivel în 2023.

Deoarece datoria de stat reprezintă principala componentă a datoriei publice, 96,4% din totalul datoriei publice în 2023, în continuare ne propunem să analizăm parametrii de risc și sustenabilitate aferenți datoriei de stat, înscriși în Programele „Managementul datoriei de stat pe termen mediu".

Tabelul 2. Respectarea parametrilor de risc și sustenabilitate ai datoriei de stat.

Anii	Datoria de stat scadentă în decursul unui an (% în total)	Datoria de stat internă (% în total)	Ponderea datoriei de stat într-o anumită valută străină în totalul datoriei de stat	Datoria de stat cu rata dobânzii variabilă (% din total)[55]	Serviciul datoriei de stat, % în raport cu veniturile bugetului de stat fără granturi
2016	18,7	42,4	24,3	30,9	3.9
2017	20,6	43,7	27,1	30,3	3.7
2018	20,8	44,3	27,2	31,5	2.6
2019	18,9	44,1	30,7	28,6	4.0
2020	25,7	43,1	33,1	36,9	2.7
2021	27,6	42,8	32,8	45,2	2.5
2022	27,8	36,4	39,2	47,8	3.0
2023	30,0	38,1	38,5	50,8	5.5
MDS*	Max 35%	Min 30%	Max 60%	Max 50%	Max 10%

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Ministerului Finanțelor [11].

* *Notă:* MDS – Obiective ale Programului „Managementul datoriei de stat pe termen mediu".

[55] În contextul analizei riscului ratei de dobândă, datoria de stat internă cu maturitatea de până la un an și purtătoare de rată a dobânzii fixă este atribuită la categoria datoriei cu rata dobânzii flotantă, întrucât din cauza maturităţii reduse aceasta va fi refinanţată în fiecare an la condiţii noi de piaţă, fiind supusă riscului ratei de dobândă.

Conform datelor prezentate în Rapoartele privind situaţia în domeniul datoriei sectorului public, garanţiilor de stat şi recreditării de stat pe anii 2016-2023, în perioada analizată majoritatea parametrilor de risc s-au încadrat în limitele anuale stabilite în cadrul Programului „Managementul datoriei de stat pe termen mediu", totuși analiza evoluției în dinamică a tuturor acestor indicatori evidențiază o tendință ascendentă a riscurilor asociate cu datoria de stat [11].

Deficitul bugetar și datoria publică sunt indicatori cheie ai sustenabilității fiscale. O deteriorare a acestor indicatori necesită o analiză judicioasă a utilizării instrumentelor fiscale și bugetare, pentru identificarea cauzelor care au generat această situație.

Politica fiscală sustenabilă a statului, care are la bază colectarea impozitelor și taxelor, nu doar ar trebui să contribuie la formarea bugetului public, dar și să nu formeze barieri în dezvoltarea economiei, să asigure redistribuirea justă a veniturilor între pături sociale, și mai nou, să asigure deprimarea activitățile umane cu impact negativ asupra mediului ambiant.

Analiza datelor statistice (Tabelul 3) ne permite să constatăm că, în perioada 2016-2023, veniturile fiscale reprezintă principala sursă de formare a BPN, având o pondere de peste 60% în veniturile BPN și aproximativ 20% în BPN. Totodată, se constată că în ultima perioadă are loc o majorare a gradului de presiune fiscală, ponderea veniturilor fiscale în PIB majorându-se de la 18,4% în anul 2016 la 21% în 2023, ceia ce ar putea însemna mai multe presiuni asupra mediului de afaceri. Totodată creșterea gradului de presiune fiscală nu este însoțită de o echilibrare a veniturilor între păturile sociale, fapt demonstrat de evoluția coeficientului Gini.

Tabelul 3. Indicatori ai politicii fiscale în Republica Moldova, în perioada 2016-2023.

Anii	PIB, mil. lei	Total venituri BPN, mil. lei	Total venituri fiscale, mil. lei	Ponderea veniturilor fiscale în BPN, %	Ponderea veniturilor fiscale în PIB, %	Ponderea veniturilor din imp.indirecte în veniturile fiscale	Coeficientul Gini pe veniturile disponibile
2016	159010,4	45953,9	29231,1	63,6	18,4	70,3	0,3314
2017	176007,3	53377,6	34475,8	64,6	19,6	70,8	0,3168
2018	189062,6	57995,9	37660,0	64,9	19,9	68,9	0,3049
2019	206256,2	62949,2	40054,2	63,6	19,4	70,4	0,3148
2020	199733,7	62650,0	39747,1	63,4	19,9	70,4	0,3226
2021	242078,6	77373,0	49388,8	63,8	20,4	71,6	0,3319
2022	274488,1	91505,4	57524,2	62,9	21,0	69,2	0,3208
2023*	300421,3	102299,2	63006,1	61,6	21,0	68,5	0,3356

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Ministerului Finanțelor [8] și ale Biroului Național de Statistică [9, 12].
Notă: Datele pentru anul 2023 sunt preliminare.

Mai mult ca atât, în structura veniturilor din impozite și taxe ponderea veniturilor din impozitele indirecte este una înaltă, deși în reducere în ultimii trei ani analizați. Ținând cont de faptul că impozitele indirecte sunt impozite cu caracter regresiv, ponderea semnificativă a acestora în totalul veniturilor fiscale nu permite realizarea funcției sociale a impozitele, adică stablirea „egalității prin impozite" și nu a „egalității în fața impozitelor". Din contra aceste impozite determină ca cei săraci să devină și mai săraci, iar cei bogați și mai bogați.

La rândul său, o politică bugetară sustenabilă constă în alocarea resurselor către cheltuieli care promovează o dezvoltare durabilă, cuprinzând investiții în economie, societate și mediu.

Analizând structura cheltuielilor publice (Tabelul 4), se atestă o pondere însemnată (19,9 % în anul 2023) a cheltuielilor BPN sunt alocate pentru cheltuieli neproductive, consumatoare de resurse financiare: servicii de stat cu destinație generală, ordine publică și securitate națională, apărare națională, gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor. Cheltuielile de ordin economic, deși reprezintă doar 10,9% din BPN, au un rol semnificativ în crearea unui mediu propice dezvoltării economice, susținerii ramurilor strategice și a producătorilor locali. Impactul lor pozitiv asupra bunăstării cetățenilor, deși indirect, se manifestă pe termen lung. Investițiile în acest domeniu, deși considerate mai puțin prioritare în ultimii trei ani, rămân esențiale pentru finanțare din fonduri publice.

Tabelul 4. Indicatorii de nivel și de structură ai cheltuielilor BPN în Republica Moldova în perioada 2016 – 2023.

Indicatori	U.M.	Cheltuieli de ordin social	Cheltieli de ordin economic	Cheltuieli pentru protecția mediului	Alte cheltuieli ale BPN
2016	Suma, mil lei	33508,0	4600,3	172,6	10181,7
	% în PIB	21,1	2,9	0,1	6,4
	Lei/locuitor	11953,5	1641,1	61,6	3632,2
	% în total	69,1	9,5	0,4	21,0
2017	Suma, mil lei	37346,6	5424,9	146,7	11604,2
	% în PIB	21,2	3,1	0,1	6,6
	Lei/locuitor	13555,0	1969,0	53,2	4211,8
	% în total	68,5	9,9	0,3	21,3
2018	Suma, mil lei	40783,2	6615,7	115,4	12094,6
	% în PIB	21,6	3,5	0,1	6,4
	Lei/locuitor	15064,7	2443,7	42,6	4467,6
	% în total	68,4	11,1	0,2	20,3
2019	Suma, mil lei	45934,3	7206,5	165,0	12669,8
	% în PIB	22,3	3,5	0,1	6,1
	Lei/locuitor	17241,2	2704,9	61,9	4755,5
	% în total	69,6	10,9	0,3	19,2
2020	Suma, mil lei	50338,8	8885,5	253,7	13791,8
	% în PIB	25,2	4,4	0,1	6,9
	Lei/locuitor	19103,0	3371,9	96,3	5233,8
	% în total	68,7	12,1	0,3	18,8
2021	Suma, mil lei	58310,4	8495,2	309,4	14898,5
	% în PIB	24,1	3,5	0,1	6,2
	Lei/locuitor	22463,3	3272,7	119,2	5739,4
	% în total	71,1	10,4	0,4	18,2
2022	Suma, mil lei	70830,5	10882,5	370,8	18291,8
	% în PIB	25,8	4,0	0,1	6,7
	Lei/locuitor	27898,2	4286,3	146,0	7204,6
	% în total	70,6	10,8	0,4	18,2
2023*	Suma, mil lei	82696,9	11263,8	413,5	23500,9
	% în PIB	27,5	3,7	0,1	7,8
	% în total	70,2	9,6	0,4	19,9

Sursa: Elaborat și calculat de autori în baza datelor Ministerului Finanțelor [8] și ale Biroului Național de Statistică [9, 13].
**Notă:* Datele pentru anul 2023 sunt preliminare.

O altă constatare importantă este că BPN în Republica Moldova este un buget orientat social, ponderea cea mai mare în structura cheltuililor revine cheltuielilor de ordin social-cultural (70,2 % în anul 2023). Principalele categorii de cheltuieli sociale, conform ponderii lor în total, sunt: cheltuielile pentru protecția socială, cheltuielile pentru învățământ, cheltuielile pentru

ocrotirea sănătății și cheltuielile pentru cultura, sport, tineret, culte și odihnă. Aceste domenii joacă un rol esențial și direct în asigurarea bunăstării populației.

Ponderea semnificativă a cheltuielilor de ordin social, atât în totalul cheltuielilor, cât și ca procente în PIB (27,5% în 2023, adică mai mult de ¼ din PIB) creează impresia că învăţământul, sănătatea şi protecţia socială sunt susţinute, în mare măsură, de către stat. Totuși, raportate la cap de locuitor (27898,2 lei în 2022), observăm că aceste cheltuieli nu sunt suficient finanțate. Mai mult ca atât, cu toate că cheltuielile de ordin social pe cap de locuitor au crescut în anul 2022 comparativ cu 2016 cu 15944,5 lei/locuitor, această creștere nu a însemnat neapărat o creștere a nivelului de trai al populației, pentru că este explicată parțial atât de inflație, dar și de reducerea numărului mediu anual al populației cu 264,3 mii persoane în perioada analizată (2022 comparativ cu 2016).

Concluzii

Consolidarea celor analizate anterior pune în evidență nevoia de a remedia deficiențele în domeniul conceptualizării politicii bugetar-fiscale și al prudenței bugetare în Republica Moldova. Astfel, referitor la politica fiscală, predominarea impozitelor indirecte în structura veniturilor fiscale contribuie la creșterea inegalității în societate. În ceea ce privește politica bugetară, cu toate că în prezent bugetul public național este un buget orientat social, totuși raportate la cap de locuitor cheltuielile de ordin social-cultural sunt insuficiente. Subfinanțarea domeniilor educației, sănătății și protecției sociale obligă cetățenii să suporte o pondere semnificativă a costurilor asociate. Această situație, insustenabilă pe termen lung, provoacă un exod al populației tinere, fertile, atrasă de un nivel mai înalt al bunăstării asigurat în alte state. Se constată, de asemenea, o erodare a sustenabilității finanțelor publice, cu implicații semnificative asupra nivelului de trai al cetățenilor pe termen lung.

Prin urmare, este imperativă o analiză atentă a strategiilor implementate în țările europene în acest domeniu, cu scopul replicării modelelor de succes în Republica Moldova pentru a asigura o viață mai bună cetățenilor.

Bibliografie

1. Grincu O. *Evoluţia finanţelor publice în Epoca Modernă. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Exacte şi Economice), 2009, nr. 7(27), pp. 143-146. ISSN 1857-2073.* [accesat: 20.04.24]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/10735.
2. Covalschi T. *Planificarea strategică a bugetului în Republica Moldova în contextul integrării în Uniunea Europeană. Teză de doctor în economie. Chișinău, 2018. 232p. C.Z.U: 336.144.2(478):339.923.* [accesat: 20.04.24]. Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53861/tatiana_covalschi_thesis.pdf.
3. **Fondul Monetar Internațional.** *Fiscal Monitor—Now Is the Time: Fiscal Policies for Sustainable Growth (Washington, April 2015). ISBN: 978-1-47559-787-5.* [accesat: 14.05.24]. Disponibil**:** https://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2015/01/pdf/fm1501.pdf.
4. Ministerul Finanțelor. Politica bugetar-fiscală pentru anul 2024. [accesat: 14.05.24]. Disponibil**:** https://mf.gov.md/ro/content/parlamentul-aprobat-politica-bugetar-fiscal%C4%83-pe-anul-2024 .

5. Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181/2014. [accesat: 14.05.24]. Disponibil**:** https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142656&lang=ro#.
6. GRICIUC P. *Rolul instrumentelor fiscale în edificarea economiei de piaţă funcţionale în Republica Moldova. Teză de doctor în economie. Chişinău, 2017.179 p. C. Z. U: 336.22:338.1 (478) (043).* [accesat: 20.04.24]. Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2017/51891/griciuc_petru_thesis.pdf.
7. Manole T., Stratan A. *Corelarea dintre datoria publică, deficitul bugetar şi politica fiscală. În: Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos", 2016, nr. 4(43), pp. 57-64. ISSN 1857-0461.* [accesat: 20.04.24]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/50411/gscholar.
8. Ministerului Finanțelor. Date privind executarea BPN [accesat: 20.04.24]. Disponibil: https://mf.gov.md/sites/default/files/BPN-eco2016-2023.xls, https://mf.gov.md/sites/default/files/RAPORT%20BPN%2031.12. 2023.xls
9. Biroul Național de Statistică. Date statistice privind PIB [accesat: 21.04.24]. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/produsul-intern-brut-in-trimestrul-iv-2023-si-anul20239497_61050.html, https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__13%20CNT__CNT208/CNT208100.px/table/tableViewLayout2/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774.
10. Legea privind datoria sectorului public, garanţiile de stat și recreditarea de stat nr.419/2006, [accesat: 13.05.24]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139640&lang=ro#
11. Ministerul Finanțelor. Rapoartele anuale privind situaţia în domeniul datoriei publice, garanţiilor de stat şi recreditării de stat pe anii 2016-2023. [accesat: 20.04.24]. Disponibil: https://mf.gov.md/ro/categoria-documentului/rapoarte-privind-datoria.
12. Biroul Național de Statistică . Date statistice privind coeficientul Gini pe veniturile disponibile [accesat: 20.04.24]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__NIV070/NIV071200.px/table/tableViewLayout2/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774.
13. Biroul Național de Statistică. Date statistice privind numărul mediu anual al populației. [accesat: 20.04.24]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__13%20CNT__CNT208/CNT208100.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774.

CZU: 338.488:502/504(4) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.33**

EXPERIENȚA EUROPEANĂ PRIVIND ÎMBUNĂTĂȚIREA SECURITĂȚII TURIȘTILOR PRIN BUNE PRACTICI DE LOGISTICĂ VERDE *

THE EUROPEAN EXPERIENCE IN IMPROVING TOURIST SECURITY THROUGH GREEN LOGISTICS BEST PRACTICES

BULAT Veronica, dr., conf. univ.
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-6051-3460
Mail: veronica.bulat@usm.md
CARP Elena, drd., asit. univ.
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-0399-6141
Mail: elena.carp@usm.md

Abstract

This article explores various initiatives and measures implemented by the World Tourism Organization (UNWTO) to protect tourists and revitalize international tourism. The International Code for the Protection of Tourists provides guidelines for safeguarding tourists' rights and managing crises. In the context of the COVID-19 pandemic, UNWTO launched the Global Guidelines to Restart Tourism, which include safety and security measures to restore travelers' confidence. Partnerships with the Council of Europe promote cultural routes as a means of sustainable development, protecting cultural heritage, and encouraging intercultural dialogue. Collaboration with Google and other organizations supports education and digital innovation in the tourism sector, contributing to the digital transformation of tourist destinations. UNWTO develops protocols for tourist safety and offers technical assistance to member states, addressing challenges such as cybersecurity and human trafficking. Additionally, UNWTO promotes research and information exchange on tourism security, cooperating with international organizations such as ICAO and Interpol. Public awareness campaigns, like the "Safe Travels@EU" program, enhance tourist security in Europe through collaboration between EU member states and the tourism industry. These efforts highlight UNWTO's commitment to supporting safe and sustainable tourism, adapted to contemporary challenges.

Key words: *tourism security; tourist protection; sustainable tourism; COVID-19 travel guidelines; cultural routes; digital innovation in tourism.*

Introducere

În primele zile ale turismului de masă, înțelepciunea convențională era să se evite discuțiile despre problemele de siguranță și securitate. Acele vremuri au trecut, și acum este la fel de normal pentru agențiile de turism să fie pregătite să se ocupe de mass-media în legătură cu siguranța și securitatea în turism, precum este pentru marketing și promovare. Deși nu este posibil să se prevadă fiecare tip de situație în care va fi necesar să se aibă contact cu mass-media pe probleme de siguranță și securitate, aceste ocazii vor fi deseori perioade de urgență, îngrijorare și stres, și vor implica cetățeni ai altor țări. Este esențial ca unitățile de decizie care gestionează activitatea de turism să aibă un profesionist instruit pentru a trata cu mass-media nu doar în situații de urgență, ci și pentru strategii pe termen lung de construire a sprijinului și încrederii mass-mediei. Implicarea sectorului privat din turism în aceste întâlniri poate aduce, de asemenea, beneficii în termeni de acoperire pozitivă în mass-media.

* *Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).*

Uniunea Europeană pune un accent semnificativ pe îmbunătățirea securității turiștilor prin implementarea de bune practici de logistică verde. Există o serie de inițiative și programe care vizează reducerea impactului negativ al turismului asupra mediului și creșterea siguranței turiștilor. De exemplu Sistemul European de Informații și Autorizare pentru Călătorii (ETIAS) este un sistem electronic de autorizare care funcționează din 2023. ETIAS solicită cetățenilor țărilor terțe care nu fac parte din UE să obțină o autorizare online înainte de a călători în Europa. Scopul ETIAS este de a identifica și preveni intrarea pe teritoriul UE a persoanelor care prezintă un risc de securitate. Un alt instrument util constituie Directiva privind pachetele de servicii de turism care reglementează pachetele de servicii de turism vândute în UE. Directiva include o serie de cerințe de securitate, cum ar fi obligația organizatorilor de turism de a oferi turiștilor informații clare și precise despre riscurile de securitate asociate destinației de călătorie și de a le oferi asistență în caz de urgență. Ca structură organizatorică poate fi menționată rețeaua europeană de cooperare polițienească în domeniul turismului care reunește autoritățile de poliție din statele membre ale UE pentru a facilita schimbul de informații și cooperarea în domeniul securității turistice. Rețeaua organizează, de asemenea, operațiuni comune de poliție pentru a combate criminalitatea legată de turism.

Rezultate și discuții

Pe lângă toate aceste structuri, Uniunea Europeană a lansat o serie de campanii de conștientizare pentru a informa turiștii despre riscurile de securitate și despre cum să se protejeze, la recomandarea Organizației Mondiale a Turismului (UN Tourism) [1]. Campaniile includ sfaturi despre cum să evitați furturile, cum să fiți în siguranță pe plajă și cum să vă protejați de fraude. Pe lângă aceste inițiative la nivel UE, statele membre au implementat și propriile lor bune practici de logistică verde pentru a îmbunătăți securitatea turiștilor. De exemplu, multe state membre au creat unități de poliție turistică specializate și au introdus sisteme de monitorizare a securității în zonele turistice populare [2]. Beneficiile implementării bunelor practici de logistică verde sunt axate pe bunele practici de logistică verde care ajută la reducerea criminalității și a altor riscuri de securitate cu care se confruntă turiștii. Turiștii care se simt în siguranță sunt mai predispuși să se bucure de călătoriile lor și să revină în destinație [3]. Bunele practici de logistică verde pot contribui la reducerea impactului negativ al turismului asupra mediului. Astfel, experiența europeană a demonstrat că implementarea bunelor practici de logistică verde poate contribui semnificativ la îmbunătățirea securității turiștilor. Statele membre ale UE și alte destinații turistice din întreaga lume ar trebui să ia în considerare adoptarea acestor practici pentru a crea o experiență turistică mai sigură și mai durabilă.

La fel de importante pentru tematica dată sunt și multe inițiative și strategii orientate spre integrarea principiilor de dezvoltare durabilă și tranziția către o economie neutră din punct de vedere climatic. Aceasta implică elaborarea unor planuri de acțiune și strategii care să răspundă provocărilor legate de mediu și să sprijine sectoarele economice în tranziția lor către practici mai verzi. În domeniul transporturilor, Uniunea Europeană promovează soluții de transport inteligente, durabile și eficiente, care nu doar reduc emisiile de gaze cu efect de seră, dar și îmbunătățesc calitatea aerului în orașe. Aceste măsuri includ dezvoltarea infrastructurii pentru transportul public ecologic și facilitarea utilizării bicicletelor și a altor mijloace de transport nepoluante.

Un alt exemplu de bune practici este adoptarea unor măsuri legislative și de reglementare care să sprijine utilizarea surselor de energie regenerabilă și eficiența energetică. Statele membre ale UE sunt încurajate să îmbunătățească cadrele lor juridice și să promoveze investiții în tehnologii curate, ceea ce contribuie la crearea unui mediu mai sigur și mai sustenabil pentru turiști.

În plus, Comisia Europeană susține inițiativele de sănătate și securitate prin diverse directive și ghiduri care vizează protejarea sănătății publice și reducerea riscurilor asociate cu mediul de muncă și transport. De exemplu, Directiva-cadru privind securitatea și sănătatea în muncă (Directiva 89/391/CEE) impune cerințe minime de securitate și sănătate pentru toate statele membre [6]. Prin aceste măsuri și inițiative, Uniunea Europeană urmărește să îmbunătățească siguranța și experiența turistică prin implementarea unor practici ecologice și sustenabile.

Organizația Mondială a Turismului (UN Tourism) a inițiat o serie de acțiuni pentru a îmbunătăți securitatea turiștilor în Europa și pentru a sprijini recuperarea durabilă a turismului. Printre aceste acțiuni se numără:

Codul Internațional pentru Protecția Turiștilor – scopul căruia constituie de a oferi orientări clare și măsuri de protecție pentru turiști, contribuind astfel la creșterea încrederii în călătorii internaționale. Codul include recomandări pentru guvernele naționale și sectorul privat, asigurând protecția drepturilor turiștilor și gestionarea situațiilor de criză.

Ghidurile Globale pentru Relansarea Turismului care au fost lansate în contextul pandemiei de COVID-19 și oferă un set comprehensiv de măsuri pentru deschiderea în siguranță a turismului. Printre priorități se numără restabilirea încrederii călătorilor prin implementarea de protocoale de siguranță și securitate, precum scanări de temperatură, teste, distanțare fizică și frecvența crescută a igienizării.

Un rol aparte îl ocupă parteneriatele pentru dezvoltarea rutelor culturale, elaborate în colaborare cu Consiliul Europei, orientate spre promovarea rutelor culturale ca modalitate de dezvoltare durabilă a turismului, protejând patrimoniul cultural și încurajând dialogul intercultural. Aceasta include, de asemenea, îmbunătățirea accesibilității pentru persoanele cu dizabilități și cerințe speciale.

Un aspect important contituie și domeniul educației și inovării digitale, deoarece UN Tourism colaborează cu Google [4] și alte organizații pentru a promova competențele digitale în sectorul turismului, oferind cursuri online gratuite și dezvoltând aplicații pentru a îmbunătăți interoperabilitatea internațională în aeroporturi și hoteluri. Aceasta inițiativă ajută la transformarea digitală a destinațiilor turistice și la promovarea distanțării sociale.

Toate aceste acțiuni reflectă angajamentul UN Tourism de a susține turismul sigur și durabil, sprijinind guvernele și sectorul privat în eforturile lor de a proteja turiștii și de a redresa sectorul turistic afectat de crize.

Menționăm, de asemenea, că UN Tourism joacă un rol activ în promovarea securității turiștilor în Europa prin diverse inițiative și programe concrete. De exemplu prin dezvoltarea de linii directoare și protocoale pentru a ajuta statele membre și industria turismului să implementeze măsuri de securitate eficiente. În acest sens, UN Tourism a elaborat un Ghidul pentru securitatea turiștilor în destinații, care oferă recomandări cu privire la evaluarea riscurilor, gestionarea incidentelor și cooperarea între diferitele părți interesate [1]. Organizația oferă asistență tehnică și instruire statelor membre și industriei turismului cu privire la implementarea bunelor practici de securitate, prin intermediul atelierelor de lucru și seminarii pe teme precum gestionarea riscurilor de securitate, securitatea cibernetică și combaterea traficului de persoane.

Promovarea cercetării și schimbului de informații reprezintă una dintre prioritățile UN Tourism implicându-se activ în promovarea cercetării și schimbului de informații cu privire la problemele de securitate turistică. Pe site-ul oficial pot fi consultate multiple rapoarte și studii pe teme precum criminalitatea legată de turism, terorismul și securitatea cibernetică. Cooperarea cu alte organizații internaționale, cum ar fi Organizația Internațională a Aviației Civile (OACI) [8] și

Interpol [7], la fel, constiuie o bună practică pentru a aborda problemele de securitate turistică la nivel global.

UN Tourism se angajează să sensibilizeze publicul cu privire la importanța securității turiștilor și să promoveze turismul responsabil, dezvoltând diferite campanii pentru a informa turiștii despre riscurile de securitate și despre cum să se protejeze. Printre cele mai de succes campanii pot fi menționate: implementarea programului "Safe Travels@EU" care vizează îmbunătățirea securității turiștilor în Europa prin cooperarea dintre statele membre ale UE, industria turismului și alte părți interesate; dezvoltarea unui sistem de alertă timpurie pentru riscurile de securitate care permite statelor membre ale UE și industriei turismului să fie informate rapid despre riscurile potențiale de securitate și să ia măsurile necesare pentru a le atenua; promovarea turismului durabil ca o modalitate de a reduce impactul negativ al turismului asupra mediului și de a crea o experiență turistică mai sigură și mai plăcută.

Prin toate aceste acțiuni Organizația Mondială a Turismului joacă un rol important în promovarea securității turiștilor în Europa, promovând diverse inițiative și programe concrete. Prin colaborarea cu statele membre, industria turismului și alte părți interesate, de asemenea contribuie la crearea unei experiențe turistice mai sigure și mai plăcute pentru toți.

Continentul european poate fi adus drept exemplu de bune practici în asigurarea securității turiștilor deoarece implementează un sistem de monitorizare a securității care cuprinde: utilizarea camerelor de supraveghere în zonele turistice populare; patrularea zonelor turistice de către agenții de securitate și monitorizarea rețelelor sociale pentru a identifica potențiale amenințări.

Nivelul de transparență și oferirea de informații clare și precise turiștilor constituie un avantaj desăvârșit prin distribuirea de broșuri și materiale informative cu privire la riscurile de securitate și la modul de a se proteja; crearea de site-uri web și aplicații mobile dedicate securității turiștilor; oferirea de instruire personalului din industria turismului cu privire la securitatea turiștilor.

Uniunea Europeană este leader la dezvoltarea relațiilor de cooperarea între diferitele părți interesate, inclusive în domeniul securității turiștilor, prin **c**olaborarea dintre agențiile de aplicare a legii, industria turismului și autoritățile locale, precum și schimbul de informații cu privire la riscurile de securitate și la incidentele care au loc, dezvoltând de planuri comune de urgență.

O prioritate importantă constitui promovarea turismului responsabil, prin **î**ncurajarea turiștilor să respecte cultura și obiceiurile locale, sensibilizarea turiștilor cu privire la riscurile de a fi victime ale infracțiunilor și promovarea turismului durabil ca o modalitate de a reduce impactul negativ al turismului asupra mediului.

În unele regiuni se întâlnește utilizarea tehnologiilor moderne, cum ar fi: utilizarea sistemelor de recunoaștere facială pentru a identifica potențialii infractori, utilizarea de aplicații mobile pentru a permite turiștilor să raporteze incidentele și să obțină asistență și utilizarea de drone pentru a monitoriza zonele turistice.

În calitate de exemple specifice de bune practici implementate în Europa putem menționa practicipe din Spania une Poliția Națională Spaniolă implementează un sistem de monitorizare a securității care utilizează camere de supraveghere și software de recunoaștere facială pentru a identifica potențialii infractori în zonele turistice populare. În Franța**,** Oficiul Național de Turism a creat un site web și o aplicație mobilă dedicate securității turiștilor. Site-ul web și aplicația oferă informații despre riscurile de securitate, sfaturi despre cum să vă protejați și instrucțiuni despre ce să faceți în caz de urgență [9]. În Italia**, c**arabinierii colaborează cu industria turismului pentru a

oferi instruire personalului din hoteluri, restaurante și alte afaceri turistice cu privire la securitatea turiștilor.

Există o serie de bune practici care sunt implementate pentru a asigura securitatea turiștilor în Europa. Implementarea acestor practici contribuie la reducerea criminalității și a altor riscuri de securitate cu care se confruntă turiștii, creând o experiență turistică mai sigură și mai plăcută pentru toți. Implementarea logisticii verzi în sectorul turismului pentru a îmbunătăți siguranța implică diverse bune practici în Europa [10]. Noile tendințe în materie de securitate sunt orientate spre mobilitate sustenabilă, cum ar fi exemplul dezvoltat de orașele Dublin și Saint-Denis care au introdus oportunități extinse pentru ciclism destinate turiștilor, reducând emisiile de carbon și congestia traficului, ceea ce face zonele urbane mai sigure pentru vizitatori. De asemenea, orașul Gdynia a implementat sisteme de transport public sustenabil pentru a reduce impactul asupra mediului și a îmbunătăți eficiența și siguranța mobilității turiștilor.

Planificarea urbană și conservare reprezintă un aspect foarte important în promovarea logisticii verzi, astfel, în asemnea orașe ca Helsingborg și Izmir se concentrează pe planificarea urbană sustenabilă pentru a conserva mediul natural, contribuind la un mediu mai curat și mai sigur pentru turiști.

Există exemple demne de urmat în domeniul inovației digitale pentru accesibilitatea turiștilor, cum ar fi orașul Genova care utilizează inovații digitale pentru a îmbunătăți accesibilitatea la informații, facilitând navigarea sigură și eficientă a turiștilor în oraș; sau orașele Odense și Helsingborg care oferă ghiduri digitale ale orașului și instrumente de gestionare urbană inteligentă pentru a asigura turiștilor informații în timp real despre rute și servicii sigure.

Pentru succesul oricărei inițiative este foarte importantă implicarea comunității, spre exemplu în orașele Helsingborg și Odense se promovează turismul care contribuie la ocuparea forței de muncă locale, încurajând implicarea comunității în menținerea unor medii sigure și primitoare pentru turiști. Totodată se rearcă o accentuare a planurilor de acțiuni sustenabile, cum ar fi în orașele Bremerhaven și Dublin pentru a combate și a se adapta la schimbările climatice, care includ măsuri pentru reducerea poluării și îmbunătățirea sănătății publice și siguranței turiștilor.

Aceste practici nu doar îmbunătățesc siguranța și experiența turiștilor, dar contribuie și la sustenabilitatea generală a destinațiilor. Prin focalizarea pe logistica verde, orașele europene stabilesc un etalon pentru modul în care turismul poate prospera în armonie cu obiectivele de mediu și sociale.

Concluzii:

Turismul de masă a adus o schimbare: agențiile de turism trebuie să fie pregătite să gestioneze problemele de siguranță și securitate, comunicând eficient cu mass-media.

Uniunea Europeană implementează diverse inițiative pentru a îmbunătăți securitatea turiștilor, cum ar fi Sistemul European de Informații și Autorizare pentru Călătorii (ETIAS) și rețeaua europeană de cooperare polițienească în domeniul turismului.

Pe lângă structurile UE, campaniile de conștientizare informează turiștii despre riscuri și oferă sfaturi de siguranță.

Implementarea bunelor practici de logistică verde contribuie la reducerea criminalității, la protejarea mediului și la îmbunătățirea experienței turiștilor.

Bibliografie

1. World Tourism Organization (UNWTO). International Code for the Protection of Tourists. Disponibil: UNWTO Official Website
2. World Tourism Organization (UNWTO). Global Guidelines to Restart Tourism. Disponibil: UNWTO Guidelines
3. Council of Europe. Cultural Routes: A Model for Promoting Cultural Heritage. Disponibil: Council of Europe - Cultural Routes
4. Google for Education. Partnership with UN Tourism: Digital Skills for the Tourism Sector. Disponibil: Google for Education
5. International Air Transport Association (IATA). Measures for Safe Air Travel During COVID-19. Disponibil: IATA COVID-19 Resources
6. European Commission. Safe and Sustainable Tourism in Europe. Disponibil: European Commission Tourism
7. Interpol**.** Collaboration with UNWTO on Tourist Safety. Disponibil: Interpol News
8. International Civil Aviation Organization (ICAO). Security and Facilitation Measures for Air Travel. Disponibil: ICAO Security
9. World Travel & Tourism Council (WTTC). Safe Travels: Global Protocols & Stamp. Disponibil: WTTC Safe Travels
10. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). Tourism Trends and Policies. Disponibil: OECD Tourism

CZU: 330.322.54:656.7(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.34**

CONSOLIDAREA REZILIENȚEI INFRASTRUCTURII DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII CONECTIVITĂȚII ȚĂRII CU EUROPA

STRENGTHENING THE RESILIENCE OF THE INFRASTRUCTURE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF ENSURING THE COUNTRY'S CONNECTIVITY WITH EUROPE

ȚURCANU Angela,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID iD: 0009-0001-3031-2545
e-mail: angelaturcan87@gmail.com

Rezumat

Articolul abordează provocările și necesitățile critice în modernizarea infrastructurii de transport din Republica Moldova, în contextul integrării sale în structurile europene. Analiza detaliată evidențiază subfinanțarea persistentă și starea precară a infrastructurilor rutiere și feroviare, care împiedică dezvoltarea economică și integrarea eficientă a țării. Scoate în evidență importanța strategică a modernizării și extinderii rețelelor de transport pentru a îmbunătăți conectivitatea națională și regională, subliniind rolul vital al investițiilor strategice și al cooperării internaționale. Documentul propune o serie de măsuri și recomandări pentru alinierea infrastructurii la standardele europene, inclusiv modernizarea porturilor, îmbunătățirea intermodalității și adoptarea tehnologiilor sustenabile, accentuându-se necesitatea unui angajament ferm pentru reforme și utilizarea eficientă a resurselor financiare disponibile.

Cuvintele-cheie: *infrastructură, transport, drumuri, căi ferate, reziliență, investiții, sustenabilitate, modernizare, integrare europeană, cooperare internațională.*

Abstract

The article examines the urgent challenges and needs in upgrading the transportation infrastructure of the Republic of Moldova, particularly in the context of its integration into European frameworks. The detailed analysis underscores the persistent underfunding and poor condition of road and rail infrastructures, which hamper both economic development and the country's efficient integration. It highlights the strategic importance of modernizing and expanding transport networks to enhance national and regional connectivity, emphasizing the crucial role of strategic investments and international cooperation. The document proposes a range of measures and recommendations to align the infrastructure with European standards, including port modernization, enhancement of intermodality, and adoption of sustainable technologies, stressing the need for a firm commitment to reforms and efficient use of available financial resources.

Keywords: *infrastructure, transport, roads, railways, resilience, investments, sustainability, modernization, european integration, international cooperation.*

Introducere

În contextul global actual, integrarea infrastructurii Republicii Moldova în rețelele de transport europene este vitală pentru asigurarea unei dezvoltări durabile și pentru promovarea creșterii economice. Angajamentul Republicii Moldova de modernizare a infrastructurii de

transport este deosebit de relevant în lumina recentei sale recunoașteri ca stat candidat la Uniunea Europeană. Această evoluție marchează un moment crucial în aspirațiile euro-integrative ale țării și subliniază necesitatea urgentă de aliniere la standardele și practicile europene.

Republica Moldova, situată strategic în sud-estul Europei, se confruntă cu provocări multiple în modernizarea infrastructurii sale de transport, esențială pentru alinierea la standardele europene și pentru îmbunătățirea legăturilor transfrontaliere. Drumurile naționale, de exemplu, rămân în mare parte subfinanțate și într-o stare care nu doar că îngreunează transportul intern, dar și pe cel internațional. Situația similară se regăsește în infrastructura feroviară și în cea aeriană, unde eforturile de modernizare sunt încă insuficiente pentru a întâmpina cerințele actuale de mobilitate și eficiență.

Angajamentul Moldovei de a îmbunătăți această infrastructură este susținut de colaborări internaționale și de accesul la fonduri europene, care sunt cruciale pentru finanțarea proiectelor de infrastructură strategice. Aceste proiecte nu doar că vor ameliora condițiile de transport, dar vor deschide noi oportunități pentru comerț și vor facilita o mai bună integrare a țării în economia europeană. Participarea Moldovei la Mecanismul pentru Interconectarea Europei subliniază această orientare strategică și deschide calea pentru o colaborare fructuoasă în proiecte transfrontaliere, precum cele de construcție și modernizare a podurilor peste Prut, care sunt esențiale pentru consolidarea legăturilor cu România și, implicit, cu Uniunea Europeană.

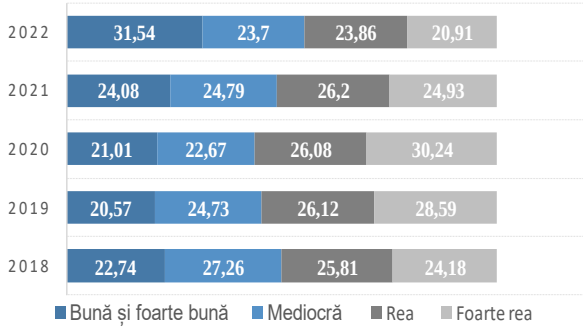
Astfel, subiectul abordat pune în lumină necesitatea urgentă de modernizare a infrastructurii de transport a Moldovei și a alinierii acesteia la standardele europene, evidențiind eforturile și provocările asociate, dar și potențialul de creștere și de integrare europeană pe care îl prezintă. Aceasta stabilește fundamentul pentru redresarea stării actuale a infrastructurii și viziunea de dezvoltare pe termen lung.

Evaluarea stării curente a infrastructurii de transport din Republica Moldova

Infrastructura rutieră. Actualmente peste 68.5% din drumurile publice naționale sunt în stare foarte rea, rea și mediocră. Cu toate că s-a observat o tendință de creștere a ponderii drumurilor de calitate bună și foarte bună, aceasta nu compensează procentajul însemnat de drumuri deteriorate. Din anul 2021 până în 2022, indicele internațional de rugozitate (IRI) a arătat o îmbunătățire minoră, dar insuficientă pentru a atinge standardele de confort și siguranță necesare. Circa 1,200 km de drumuri publice naționale (20% din total) sunt încă drumuri cu îmbrăcăminte din pietriș sau pământ [1].

O infrastructură adecvată a transportului rutier este vitală pentru asigurarea unei economii funcţionale. Conform Raportului competitivității globale din anul 2019, elaborat de Forumul Economic Mondial, Republica Moldova s-a clasat pe locul 129 (din 141 state) la capitolul calității drumurilor, acumulând un punctaj de 2,6. Însă, potrivit indicatorilor de evaluare a impactului de dezvoltare a Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, a fost stabilită o creștere a acestui indicator până la 4,5 puncte către anul 2025 [2].

Figura 1 – Evoluția stării drumurilor naționale,%

Sursa: Rapoartele anuale privind implementarea Programului privind repartizarea mijloacelor fondului rutier pentru drumurile publice naționale, Ministrul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale

Provocările majore cu care se confruntă infrastructura rutieră din Republica Moldova sunt cauzate de subfinanțare și uzura accentuată. Fondul rutier, sursa principală de finanțare pentru întreținerea și reabilitarea drumurilor, se confruntă cu o serie de probleme structurale, inclusiv imprevizibilitatea și insuficiența resurselor financiare alocate anual. Aceste resurse sunt esențiale pentru lucrările de reparație și întreținere a infrastructurii rutiere și necesită o flexibilitate și planificare multianuală mai mare. Până în anul 2022, volumul alocărilor a fost în mediu mai mic de 50% din cel necesar, ceea ce a afectat negativ capacitatea de întreținere și reparație adecvată a drumurilor publice.

De-a lungul ultimilor ani, deși au fost făcute investiții în reparația și întreținerea drumurilor, acestea au fost sub nivelul necesar pentru a preveni degradarea continuă. Investițiile în repararea și întreținerea drumurilor publice au crescut de la 1.225 milioane lei în 2013 la 23.575 milioane lei în 2022. Cu toate acestea, această creștere nu a fost suficientă pentru a satisface nevoile reale ale rețelei de drumuri naționale [3].

Infrastructura feroviară. Infrastructura feroviară din Republica Moldova este un element cheie în strategia de dezvoltare a transportului, având un rol important în eficientizarea transportului de mărfuri și pasageri și în integrarea economică regională și europeană. Infrastructura feroviară este importantă nu doar pentru mobilitatea internă, dar și pentru conexiunile internaționale, influențând direct eficiența transportului de mărfuri și pasageri.

Moldova dispune de o rețea feroviară cu o lungime totală de 1151 km de linii principale de cale ferată și 776 km de linii secundare/stații, toată rețeaua fiind formată din linii neelectrificate cu ecartament larg de 1520 mm. Există câteva scurte secțiuni în apropierea frontierei cu România care sunt construite conform ecartamentului standard european de 1435 mm, pentru a permite schimbul de boghiuri sau transbordarea între diferite ecartamente.

Câteva trasee din regiunea nordică și sudică nu se conformează limitelor teritoriale ale țării, astfel că liniile de cale ferată traversează în repetate rânduri atât teritoriul Moldovei, cât și al Ucrainei. Această configurație conduce la emergența unei complexități neintenționate în materie de supraveghere și control feroviar. Structurile și procedurile vamale complexe extind durata deplasării în ansamblu și diminuează atractivitatea transportului pe calea ferată.

Rețeaua feroviară moldovenească a suferit din cauza finanțării inadecvate pe parcursul decadelor trecute, ceea ce a dus la deteriorarea infrastructurii și a materialului rulant. Multe dintre

echipamentele și locomotivele sunt depășite tehnologic, iar majoritatea liniilor ferate necesită reabilitare urgentă pentru a întâmpina cerințele actuale de transport.

Rețeaua feroviară este învechită și necesită modernizări capitale pentru a permite creșterea frecvenței și vitezei trenurilor, dar și fiabilitatea serviciilor feroviare. În ultimii ani, s-au făcut pași în reabilitarea unor segmente cheie ale rețelei, cu sprijinul financiar al Uniunii Europene și al altor parteneri internaționali. De exemplu, reabilitarea segmentului de cale ferată Chișinău-Bălți, finalizată parțial în anul 2021, a redus timpul de călătorie și a îmbunătățit siguranța transportului feroviar. Totuși, o mare parte din rețeaua feroviară necesită investiții substanțiale pentru a îmbunătăți interconectivitatea și pentru a se alinia la standardele europene.

Serviciile feroviare în Moldova sunt gestionate în mare parte de către Întreprinderea de Stat „Calea Ferată din Moldova" (CFM), care operează majoritatea serviciilor de transport pasageri și marfă. CFM se confruntă cu provocări legate de vechimea flotei de locomotive și vagoane, majoritatea echipamentelor având nevoie de înlocuire sau modernizare pentru a corespunde standardelor actuale de siguranță și confort [4].

Pentru a continua progresul în modernizarea infrastructurii feroviare, Moldova trebuie să prioritizeze investițiile în reabilitarea rețelei de cale ferată și în achiziționarea de material rulant modern. Implementarea planurilor de dezvoltare va necesita nu doar investiții substanțiale, dar și o gestionare strategică a resurselor pentru a asigura că rețeaua feroviară poate suporta creșterea viitoare a cererii de transport feroviar. Aceste acțiuni vor contribui la creșterea competitivității sectorului feroviar, îmbunătățirea conectivității regionale și facilitarea accesului la piețele europene și internaționale.

Prin investiții strategice și management eficient, Republica Moldova poate transforma infrastructura feroviară într-un vector de creștere economică și de integrare în rețelele de transport europene, sprijinind în același timp obiectivele de dezvoltare durabilă și de îmbunătățire a serviciilor de transport public.

Infrastructura navală. Sectorul naval a rămas relativ static în ultimii ani, cu puține îmbunătățiri aduse infrastructurii. Infrastructura navală din Republica Moldova, concentrată în principal pe râurile Prut și Nistru, are un potențial semnificativ de dezvoltare care nu a fost încă exploatat la maximum. Totuși, navigabilitatea limitată și infrastructura navală subdezvoltată restrâng capacitatea țării de a exploata aceste rute eficient.

Eforturile recente includ proiecte de dragare și modernizare a facilităților portuare, precum și planuri pentru dezvoltarea unor noi terminale de marfă. Aceste inițiative sunt cruciale pentru a oferi alternative transportului rutier și feroviar, și pentru a reduce impactul ecologic al transportului de mărfuri.

Printre provocările principale în acest domeniu țin de: i) infrastructura portuară veche - porturile de pe râurile Nistru și Prut necesită modernizare pentru a face față unor operațiuni de transport mai mari și mai eficiente; ii) acces limitat și navigabilitate - segmentele navigabile ale râurilor sunt restricționate din cauza sedimentării și insuficienței lucrărilor de dragare; iii) conexiuni la rețelele internaționale - legăturile cu rețelele navale europene sunt insuficiente, ceea ce limitează opțiunile de export/import prin căi navigabile [5].

Portul Giurgiulești, situat la punctul de întâlnire al râurilor Prut și Dunărea, reprezintă o componentă vitală în infrastructura de transport a Republicii Moldova. Fiind singurul port fluvial și maritim al țării, rolul său în stimularea schimburilor comerciale și în diversificarea accesului la piețele internaționale este incontestabil. În ultimii ani, portul a beneficiat de investiții semnificative, care au vizat modernizarea și extinderea capacităților sale operative.

Investițiile în Portul Giurgiulești au inclus modernizarea infrastructurii portuare, extinderea docurilor, îmbunătățirea echipamentelor de încărcare-descărcare și optimizarea procedurilor vamale pentru a accelera fluxul de mărfuri. Aceste îmbunătățiri au permis portului să gestioneze un volum mai mare de mărfuri, variind de la cereale și produse petroliere până la containere și diverse alte bunuri comerciale.

În urma modernizărilor, capacitatea de procesare a mărfurilor în Portul Giurgiulești a crescut semnificativ. Înainte de aceste investiții, portul se confrunta cu limitări în gestionarea eficientă a volumelor mari de mărfuri, dar acum poate opera mult mai eficient. Aceasta include capacitatea de a primi nave de dimensiuni mai mari, ceea ce deschide noi oportunități pentru comerțul internațional.

Modernizarea Portului Giurgiulești a avut un impact pozitiv asupra economiei locale și naționale. Prin creșterea eficienței operațiunilor portuare, Moldova poate atrage mai multe schimburi comerciale internaționale, ceea ce stimulează creșterea economică. De asemenea, portul a devenit un punct de tranzit important pentru mărfurile destinate piețelor din Europa de Est și Asia, consolidând poziția Moldovei ca hub logistic în regiune.

În contextul preocupărilor globale pentru mediu, Portul Giurgiulești își propune să implementeze tehnologii mai verzi și să adopte practici de operare sustenabile. Aceasta include gestionarea eficientă a resurselor, utilizarea energiei regenerabile acolo unde este posibil și minimizarea impactului ecologic al activităților portuare. Perspectivele de dezvoltare pe termen lung ale portului includ și extinderea facilităților de depozitare și construcția de noi terminale, precum și îmbunătățirea conexiunilor feroviare și rutiere către port, pentru a facilita un flux mai eficient al bunurilor [6].

Portul Fluvial Ungheni, situat pe râul Prut, este un alt component important al infrastructurii navale a Republicii Moldova. Acesta joacă un rol esențial în transportul regional, facilitând schimbul de mărfuri între Moldova și România. Deși mai mic și mai puțin dezvoltat comparativ cu Portul Giurgiulești, Portul Ungheni are potențialul de a contribui semnificativ la economia locală și la eficiența logistică a regiunii.

Portul Fluvial Ungheni se confruntă cu provocări, inclusiv limitările infrastructurale și necesitatea de modernizare. Pe termen lung, este necesară o strategie coordonată pentru dezvoltarea infrastructurii navale, care să includă și porturile mai mici, cum ar fi cel de la Ungheni. Acest lucru necesită colaborare între Guvern, autoritățile publice locale și investitori privați pentru a asigura finanțarea și implementarea proiectelor de dezvoltare.

Portul Ungheni are potențialul de a stimula economia locală prin crearea de noi locuri de muncă și prin atragerea de investiții. De asemenea, poate servi ca un punct strategic pentru dezvoltarea relațiilor comerciale transfrontaliere între Moldova și România. Extinderea și modernizarea portului ar putea transforma regiunea într-un hub logistic important, contribuind la creșterea economică regională și la integrarea mai eficientă în coridorul de transport European [7].

În timp ce Portul Giurgiulești rămâne centrul principal al activității navale din Moldova, Portul Fluvial Ungheni are un rol important în optimizarea rețelei de transport națională și regională. Investițiile strategice și modernizarea portului Ungheni ar putea deschide noi oportunități pentru comerț și dezvoltare, contribuind astfel la obiectivele mai largi de creștere economică și integrare regională ale Moldovei.

Infrastructura aeriană a Republicii Moldova, cu Aeroportul Internațional Chișinău ca principal punct de acces aerian, joacă un rol crucial în conectivitatea națională și internațională a

țării. Având în vedere importanța strategică a acestui sector, starea curentă a infrastructurii aeriene necesită o evaluare detaliată pentru a identifica necesitățile de dezvoltare și modernizare.

Aeroportul Internațional Chișinău este principalul hub aerian din Moldova și gestionează majoritatea traficului aerian de pasageri și de marfă. Capacitatea aeroportului a fost extinsă pentru a gestiona un număr mai mare de pasageri și zboruri, incluzând modernizări la terminalul de pasageri și la pista de aterizare și decolare. Aeroportul a fost dotat cu echipamente moderne de securitate și control, dar continuă să aibă nevoie de investiții în tehnologii avansate pentru gestionarea traficului aerian și pentru îmbunătățirea eficienței operaționale.

Moldova dispune de câteva aeroporturi regionale care în prezent sunt subutilizate sau folosite limitat pentru zboruri comerciale. Acestea includ Aeroportul Internațional Mărculești și Aeroportul Bălți-Leadoveni. Îmbunătățirea infrastructurii la aceste aeroporturi ar putea diversifica și descentraliza serviciile de transport aerian din țară. Infrastructura la aceste aeroporturi regionale este în mare parte învechită, cu facilități limitate și tehnologie depășită. Investițiile în modernizarea și extinderea acestor aeroporturi sunt necesare pentru a sprijini dezvoltarea regională și pentru a facilita accesul la transportul aerian în toată țara [8].

Republica Moldova este la un punct de cotitură în ceea ce privește dezvoltarea infrastructurii de transport. Datele statistice relevă că, deși există progrese în anumite sectoare, necesitatea investițiilor substanțiale și a unui management eficient al resurselor rămâne imperativă. Strategia de Mobilitate 2030 pune bazele pentru un transport modernizat și integrat, care să corespundă nevoilor economice și sociale ale țării, dar succesul său depinde de capacitatea de a implementa reformele propuse și de a atrage finanțări suficiente pentru a transforma planurile în realități tangibile. Aceste îmbunătățiri vor contribui la creșterea calității vieții cetățenilor și la dezvoltarea sustenabilă a Republicii Moldova.

Importanța alinierii infrastructurii de transport a Republicii Moldova la standardele europene

Alinierea infrastructurii de transport din Republica Moldova la standardele europene este esențială pentru integrarea economică a țării în Uniunea Europeană, pentru creșterea eficienței logistice și pentru promovarea dezvoltării durabile. Fiecare tip de infrastructură are specificități și nevoi diferite în contextul acestui proces de aliniere.

Pentru a alinia infrastructura rutieră la standardele europene implică mai multe aspecte, de la calitatea drumurilor și siguranța rutieră, până la managementul traficului și eficiența energetică. Standardele europene presupun drumuri construite și întreținute la niveluri ridicate, cu sisteme moderne de semnalizare și iluminat, care să garanteze siguranța tuturor utilizatorilor – conducători auto, pietoni și cicliști. De asemenea, este importantă integrarea tehnologiilor moderne, cum ar fi sistemele inteligente de transport (ITS), care pot contribui la fluidizarea traficului și la reducerea emisiilor de CO2.

În ceea ce privește infrastructura feroviară, alinierea la standardele europene include modernizarea rețelei de cale ferată pentru a permite viteze mai mari de circulație, îmbunătățirea siguranței și confortului în transportul feroviar, și interoperabilitatea cu rețelele feroviare din țările vecine. Acest lucru presupune investiții în reabilitarea căilor ferate, modernizarea materialului rulant și implementarea sistemului european de control al trenurilor (ERTMS). Astfel de îmbunătățiri sunt esențiale pentru a crește atractivitatea transportului feroviar ca alternativă ecologică și eficientă la transportul rutier.

Pentru infrastructura navală, alinierea la standardele europene implică modernizarea porturilor, îmbunătățirea procedurilor de securitate și protecția mediului înconjurător. Porturile trebuie să fie echipate pentru a gestiona eficient și în siguranță un volum mare de mărfuri, să ofere servicii logistice integrate și să opereze în conformitate cu reglementările europene privind securitatea și protecția mediului. De asemenea, este vitală dezvoltarea intermodalității, care permite o combinație eficientă între transportul naval, cel feroviar și cel rutier, pentru a optimiza lanțurile logistice și pentru a reduce impactul asupra mediului.

Infrastructura aeriană a Republicii Moldova joacă un rol crucial în conectivitatea internațională și regională a țării. Alinierea acestei infrastructuri la standardele europene este esențială pentru a asigura eficiența, siguranța și competitivitatea serviciilor de transport aerian. Acest proces contribuie la integrarea economică mai largă a Moldovei în Europa și la îmbunătățirea legăturilor cu alte țări.

Alinierea infrastructurii aeriane la standardele europene pentru Republica Moldova poate aduce bineficii nu doar ce ține de îmbunătățirea eficienței și siguranței transportului aerian, dar și pentru a sprijini obiectivele mai largi de dezvoltare economică și integrare europeană. Investițiile continue în acest sector vor asigura ca Moldova să răspundă cerințelor globale în creștere și să profite de oportunitățile emergente în transportul aerian internațional.

Astfel, alinierea infrastructurii de transport la standardele europene este un proces complex și multidimensional care necesită investiții semnificative, viziune strategică și cooperare internațională. Pentru Republica Moldova acest proces nu doar că va facilita integrarea în structurile europene, dar va stimula și creșterea economică, va îmbunătăți conectivitatea și va promova practici de transport durabile. Adoptarea și implementarea standardelor europene în toate tipurile de infrastructură de transport este fundamentală pentru asigurarea unui sistem de transport modern, eficient și sigur în Republica Moldova.

Totodată, obținerea statutului de candidat la Uniunea Europeană de către Republica Moldova marchează un moment crucial pentru alinierea legislației naționale cu acquis-ul european, în special în sectorul infrastructurii de transport. Această armonizare legislativă este esențială pentru a asigura o integrare eficientă și pentru a beneficia de oportunitățile și suportul oferit de Uniunea Europeană [9].

În acest context, Republica Moldova trebuie să adopte și să implementeze standardele europene în cadrul infrastructurilor rutieră, feroviară, navală și aeriană. Aceasta implică actualizarea normelor de siguranță, securitate, eficiență energetică și protecția mediului, conform celor mai bune practici și reglementări europene.

Este crucială transpunerea directivelor și regulamentelor UE în legislația națională. Aceasta include directivele privind interoperabilitatea sistemelor de transport, mobilitatea urbană durabilă, și securitatea transporturilor. Eforturile de transpunere trebuie să fie monitorizate și coordonate eficient pentru a asigura conformitatea și aplicarea lor corectă și la timp.

Procesul de armonizare a legislației naționale cu acquis-ul european în sectorul transporturilor este o componentă esențială a parcursului de aderare la Uniunea Europeană. Aceasta nu numai că va facilita integrarea europeană, dar va contribui și la modernizarea și eficientizarea sectorului de transport, va stimula creșterea economică și va îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor. Implementarea eficientă a reformelor, cooperarea internațională și utilizarea strategică a asistenței europene sunt cheia pentru realizarea acestor obiective.

Strategii de consolidare a rezilienței infrastructurii Republicii Moldova

Consolidarea rezilienței infrastructurii Republicii Moldova necesită o abordare strategică și integrată, care să îmbunătățească conectivitatea națională și să asigure alinierea cu standardele Uniunii Europene. Aceasta implică participarea Republicii Moldova, de comun cu România, la proiectele TEN-T (Trans-European Transport Network) pentru îmbunătățirea infrastructurii critice, cum ar fi drumurile și podurile, care joacă un rol esențial în traversarea frontierelor de stat.

Includerea Republicii Moldova în rețeaua TEN-T este un pas strategic crucial pentru integrarea infrastructurii de transport a țării în rețeaua pan-europeană, iar semnarea la 9 mai 2023 a Acordului de Asociere la Mecanismul pentru Interconectarea Europei (Connecting Europe Facility - CEF) reprezintă o oportunitate semnificativă de a accesa finanțare și suport tehnic pentru proiecte strategice.

Republica Moldova a semnat Acordul de Asociere la CEF, ceea ce îi permite să participe la finanțările disponibile pentru dezvoltarea infrastructurilor de transport, energie și telecomunicații, care vizează îmbunătățirea conectivității țării cu vecinii săi din UE. Acordul va sprijini integrarea Republicii Moldova pe piața unică a UE, promovând totodată creșterea economică, crearea de locuri de muncă și competitivitatea [10].

Republica Moldova a fost puternic afectată de războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei. În acest context, Uniunea Europeană s-a angajat să consolideze în continuare reziliența Republicii Moldova, iar Acordul CEF a adus-o și mai aproape de UE, prin includerea în rețelele transeuropene interconectate.

Prin accesul la fondurile CEF, Moldova poate implementa proiecte de infrastructură care sunt aliniate cu obiectivele TEN-T, contribuind astfel la crearea unei rețele de transport durabile și eficiente. Proiecte prioritare pentru Moldova includ modernizarea coridorului rutier și feroviar care conectează Chișinăul la Iași și alte puncte importante în România. Aceste proiecte vizează îmbunătățirea infrastructurii existente și construcția de noi segmente care să faciliteze mobilitatea eficientă a persoanelor și mărfurilor.

Participarea la TEN-T și accesul la fondurile CEF sunt elemente cheie în strategia Moldovei de integrare în piața unică europeană. Acestea oferă platforma necesară pentru alinierea infrastructurii de transport la standardele europene și pentru îmbunătățirea legăturilor comerciale și de mobilitate cu țările UE.

Proiectele finanțate prin CEF vor stimula dezvoltarea economică și vor contribui la coeziunea regională prin îmbunătățirea accesibilității și conectivității. Acest lucru este esențial pentru atractivitatea investițională a Moldovei și pentru îmbunătățirea calității vieții cetățenilor săi.

Republica Moldova și România colaborează la modernizarea și construcția a trei poduri peste râul Prut, în cadrul acordurilor semnate pentru a beneficia de finanțarea prin Mecanismul de Interconectare a Europei. Aceste proiecte includ:

Podul Leușeni-Albița - localizat între Leușeni (Republica Moldova) și Albița (România), acest pod este unul dintre cele trei care urmează să fie reabilitate și modernizate pentru a facilita mobilitatea mărfurilor și a pasagerilor între cele două țări;

Podul Cahul-Oancea - situat între Cahul (Republica Moldova) și Oancea (România), este inclus în același plan de modernizare și reabilitare ca și celelalte poduri, contribuind la îmbunătățirea legăturilor transfrontaliere și la consolidarea relațiilor comerciale și sociale dintre cele două state;

Podul Sculeni-Sculeni - acest pod, care leagă localitățile Sculeni din ambele țări, face de asemenea parte din proiectele de infrastructură transfrontalieră care sunt vizate pentru modernizare și reabilitare [11].

Pe lângă acestea, este planificată și construcția unui nou pod la Ungheni, care va lega direct Moldova de Autostrada Unirii din România. Acest proiect include și dezvoltarea infrastructurii adiacente, precum drumuri de acces și facilități vamale. Republica Moldova a depus cereri pentru finanțare europeană pentru acest pod și infrastructura asociată, marcând un pas important în utilizarea fondurilor disponibile prin Mecanismul de Interconectare a Europei.

Aceste proiecte sunt esențiale pentru îmbunătățirea conexiunilor de transport între Republica Moldova și Uniunea Europeană, oferind un impuls semnificativ pentru economia și mobilitatea regională.

La fel, Republica Moldova a avut anumite progrese în dezvoltarea infrastructurii feroviare. În decembrie 2023, Banca Europeană de Investiții a semnat un împrumut de 41,2 milioane de euro cu Republica Moldova pentru renovarea a aproximativ 128 de kilometri de cale ferată pe axa nord-sud, proiect ce va fi suplimentat de un grant UE de 12 milioane de euro. Această inițiativă este crucială pentru consolidarea coridoarelor de solidaritate și sprijinirea tranzitului ucrainean prin Moldova și România, facilitând transportul produselor esențiale [12].

Semnarea Acordului de Asociere la Mecanismul pentru Interconectarea Europei este un moment definitoriu pentru Republica Moldova în eforturile sale de modernizare a infrastructurii și integrare europeană. Acesta nu doar că facilitează accesul la finanțare importantă, dar și subliniază angajamentul Moldovei față de adoptarea standardelor europene și participarea activă în rețeaua de transport TEN-T. Aceste eforturi vor avea un impact de lungă durată asupra dezvoltării economice și integrării regionale a țării.

Provocări și impedimente în implementarea proiectelor strategice de infrastrctură

Implementarea proiectelor strategice de infrastructură în Republica Moldova întâmpină numeroase provocări și impedimente, care pot încetini sau chiar compromite succesul acestora. Aceste dificultăți se pot clasifica în mai multe categorii principale, precum:

1. *Limitări financiare:* Republica Moldova se confruntă cu constrângeri bugetare semnificative, ceea ce adesea restricționează capacitatea Guvernului de a finanța proiecte de infrastructură la scara necesară. Deși finanțarea externă, inclusiv prin Mecanismul de Interconectare a Europei, oferă oportunități valoroase, accesarea acestor fonduri necesită adesea co-finanțare locală și respectarea unor criterii stricte, ceea ce poate fi o provocare pentru autoritățile moldovenești.

În ultimii ani, Republica Moldova a beneficiat de finanțări externe pentru reabilitarea infrastructurii rutiere. De exemplu, în 2022, peste 300 km de drumuri naționale au fost reparate sau construite de la zero, majoritatea lucrărilor fiind realizate cu fonduri externe.

Pe lângă finanțările externe, Fondul rutier a contribuit, de asemenea, la îmbunătățirea infrastructurii. În 2022, Fondul rutier a fost responsabil pentru reabilitarea și modernizarea a 58.6 km de drumuri și patru poduri [13]. În același an, Fondul rutier a fost suplinit cu un buget de 1,5 miliarde de lei, dintre care aproximativ 700 milioane de lei au fost destinate întreținerii drumurilor, iar 540 milioane de lei pentru reconstrucția și repararea drumurilor naționale și a construcțiilor inginerești [14].

Cu toate acestea, chiar și cu aceste surse de finanțare, există limitări semnificative legate de volumul total de fonduri necesar pentru proiecte strategice. În plus, dependența de finanțare externă aduce cu sine provocări legate de sustenabilitatea pe termen lung a finanțării proiectelor de

infrastructură, precum și de condițiile adesea impuse de finanțatori, care pot include reforme structurale sau criterii de performanță specifice. Aceste condiții pot fi uneori greu de îndeplinit, datorită constrângerilor interne, precum capacitatea administrativă limitată sau fluctuațiile economice.

Așadar, în timp ce finanțările externe și Fondul Rutier oferă suportul necesar pentru unele dintre proiectele curente, provocările financiare rămân un impediment major în calea realizării unei infrastructuri moderne și eficiente în Republica Moldova.

2. *Infrastructura existentă deficitară*: Republica Moldova se confruntă cu provocări semnificative legate de starea infrastructurii sale, care afectează dezvoltarea economică și calitatea vieții cetățenilor. Datele statistice indică probleme persistente în diverse sectoare ale infrastructurii, reflectând nevoia acută de modernizare și investiții.

În anul 2020, circa 80% din rețeaua de drumuri naționale era într-o stare de uzură medie sau avansată. Aceasta necesită intervenții ample pentru reparații și întreținere, pentru a asigura condiții adecvate de transport și siguranță rutieră [15].

Sistemul feroviar, vital pentru transportul de marfă și pasageri, suferă de asemenea urmare învechirii și neîntreținerii adecvate a acestuia. Multe secțiuni de cale ferată sunt sub nivelul standardelor europene. Aceste condiții duc la viteze reduse, întârzieri frecvente și o capacitate de transport limitată, afectând traficul atât intern, cât și transfrontalier. În acest sens, este nevoie de investiții considerabile pentru modernizare și întreținere pentru a îndeplini standardele europene de mobilitate și siguranță. Aceasta este esențială pentru a îmbunătăți eficiența și siguranța transportului feroviar în regiune [16].

Deficiențe menționate ale infrastructurii existente nu doar că limitează potențialul de creștere economică al Republicii Moldova, dar și afectează direct bunăstarea cetățenilor și capacitatea țării de a atrage investiții străine. Astfel, modernizarea infrastructurii este crucială pentru alinierea la standardele europene și pentru îmbunătățirea competitivității naționale.

3. *Probleme birocratice și de reglementare*: Problemele birocratice și de reglementare reprezintă o barieră majoră în implementarea eficientă a proiectelor strategice de infrastructură în Republica Moldova. Aceste probleme pot încetini sau chiar opri progresele în procesul de modernizare și extindere a infrastructurii.

Proiectele de infrastructură se confruntă frecvent cu procese administrative complexe și consumatoare de timp, care implică multiple aprobări și certificări de la diverse agenții guvernamentale. Aceasta poate conduce la întârziere în demararea și executarea lucrărilor.

Cadrul normativ național poate fi adesea incoerent sau neadaptat la necesitățile actuale ale proiectelor de infrastructură. Reglementările depășite nu doar că îngreunează implementarea tehnologiilor moderne, dar pot și limita accesul la finanțări internaționale care cer standarde specifice de conformitate.

La fel, și aspectele de corupție și interferențele politice pot distorsiona procesele de licitație și alocare a contractelor, afectând transparența și eficiența alocării resurselor. Aceasta duce la creșterea costurilor și la întârzieri suplimentare în finalizarea proiectelor.

Aceste probleme necesită o reformă profundă și coordonată a cadrului de reglementare, simplificarea procedurilor administrative și consolidarea mecanismelor de combatere a corupției pentru a îmbunătăți eficacitatea și transparența în gestionarea proiectelor de infrastructură. Aceste schimbări sunt importante pentru atragerea de noi investiții și pentru accelerarea dezvoltării infractructurii țării.

4. *Instabilitate politică și schimbări de guvernare*. Instabilitatea politică și schimbările frecvente de guvernare pot avea un impact negativ semnificativ asupra implementării și continuității proiectelor strategice de infrastructură. Acest fenomen poate genera o serie de complicații care împiedică dezvoltarea țării pe termen lung.

Schimbările de guvernare adesea aduc cu ele schimbări în prioritățile politice. Proiectele de infrastructură inițiate de un Guvern anterior pot fi oprite, redirecționate sau întârziate de noile administrații, care pot avea viziuni diferite asupra necesităților de dezvoltare ale țării.

Instabilitatea politică poate duce la lipsa unei viziuni pe termen lung și a continuității în politici, ceea ce este crucial pentru planificarea și implementarea eficientă a proiectelor de infrastructură de amploare. Fără o direcție constantă, investițiile pot deveni mai puțin atractive pentru finanțatorii interni și internaționali.

Schimbările politice, la rândul lor, pot influența stabilitatea economică și finanțarea disponibilă pentru proiectele de infrastructură. Incertitudinea politică poate reduce încrederea investitorilor și poate complica accesul la finanțări, atât din surse interne, cât și externe.

Reformele legislative sau administrative necesare pentru îmbunătățirea eficienței și transparenței în gestionarea proiectelor de infrastructură pot fi întârziate sau blocate din cauza luptelor politice sau a lipsei de consens.

Pentru a combate aceste probleme, este esențială stabilirea unor mecanisme robuste de planificare și implementare a proiectelor, care să poată supraviețui schimbărilor politice. Acest lucru ar putea include crearea de acorduri de infrastructură sau instituirea de entități independente, care să gestioneze proiectele pe termen lung, minimizând astfel impactul schimbărilor guvernamentale asupra proiectelor critice.

5. *Capacitatea tehnică limitată*. Capacitatea tehnică limitată este o provocare semnificativă în dezvoltarea și implementarea proiectelor de infrastructură în Republica Moldova. Această limitare afectează nu doar calitatea și eficiența lucrărilor, ci și capacitatea de a inova și de a integra tehnologii moderne.

În multe domenii critice ale infrastructurii, există o lipsă acută de experți calificați și de ingineri cu specializări necesare pentru proiecte complexe. Aceasta duce la o dependență de consultanți și experți externi, ceea ce poate crește costurile proiectelor și poate complica gestionarea acestora.

Sistemul de educație tehnică și profesională poate fi adesea decuplat de nevoile reale ale pieței de muncă, rezultând într-un decalaj între abilitățile absolvenților și competențele cerute de industriile moderne. Acest decalaj subminează eforturile de modernizare a infrastructurii.

Adoptarea tehnologiilor avansate este esențială pentru eficientizarea și modernizarea infrastructurii. Totuși, capacitatea limitată de a înțelege, implementa și întreține aceste tehnologii poate reprezenta un obstacol major în progresul proiectelor.

Pentru a aborda aceste probleme, este esențial să se investească în educația tehnică și profesională, să se îmbunătățească programele de formare continuă și să se creeze parteneriate cu universități și institute de cercetare pentru a asigura transferul de cunoștințe și tehnologie. De asemenea, modernizarea infrastructurii tehnice existente și garantarea accesului la tehnologiile de vârf sunt pași cruciali pentru ridicarea capacității tehnice la standardele necesare pentru implementarea proiectelor de infrastructură moderne și eficiente.

6. *Corupția și lipsa de transparență.* Corupția și lipsa de transparență sunt probleme care afectează numeroase sectoare în Republica Moldova, inclusiv implementarea proiectelor de

infrastructură. Aceste probleme erodează încrederea publică și eficiența administrativă și sunt un obstacol major în calea dezvoltării sustenabile.

Procesele de licitație pot fi viciate de practici corupte, care favorizează anumite companii și exclude concurența justă. Acest lucru poate duce la supraevaluări semnificative ale costurilor proiectelor și la alegerea unor furnizori care nu sunt neapărat cei mai competenți sau eficienți.

Gestionarea opacă a fondurilor destinate proiectelor de infrastructură poate ascunde deficiențe grave în planificarea și implementarea proiectelor. Fără transparență, este dificil pentru organismele de supraveghere și publicul larg să monitorizeze modul în care sunt cheltuite fondurile și să evalueze eficacitatea investițiilor.

Când corupția determină alegerea unor materiale sau tehnologii inferioare, calitatea infrastructurii realizate poate fi compromisă, cu repercusiuni pe termen lung asupra siguranței și durabilității. Aceasta poate genera costuri suplimentare semnificative pentru reparații și întreținere.

Corupția și practicile non-transparente pot descuraja investițiile străine directe, care sunt cruciale pentru finanțarea proiectelor de infrastructură la scară largă. Investitorii caută stabilitate și predictibilitate, care sunt subminate de practicile corupte.

Pentru a aborda aceste provocări, este necesară implementarea unor măsuri riguroase de transparență și integritate. Acest lucru ar putea include fortificarea rolului agențiilor de reglementare, îmbunătățirea legilor anti-corupție, și utilizarea tehnologiilor de monitorizare și raportare pentru a asigura o gestionare transparentă și eficientă a resurselor.

Consolidarea acestor măsuri poate ajuta la crearea unui mediu mai stabil și predictibil pentru implementarea proiectelor de infrastructură și la îmbunătățirea calității vieții cetățenilor. Aceste schimbări sunt vitale pentru asigurarea unei dezvoltări durabile și pentru atragerea de noi investiții care să susțină modernizarea infrastructurală a Republicii Moldova.

Concluzii și recomandări

Subiectul analizat abordează problemele și provocările esențiale în dezvoltarea infrastructurii din Republica Moldova, subliniind importanța modernizării și alinierii acesteia la standardele europene pentru a asigura o integrare eficientă și durabilă în structurile continentale.

Infrastructura de transport din Moldova este caracterizată printr-o subfinanțare consistentă, ceea ce a condus la o degradare semnificativă a drumurilor și căilor ferate. Cu toate acestea, investițiile recente, susținute în mare parte prin finanțare externă, indică o îmbunătățire graduală. Infrastructura feroviară, în particular, a beneficiat de inițiative de reabilitare cu suport european, care promovează o mai bună integrare economică regională și europeană. Totodată, sectorul naval, deși a rămas relativ static, a început să experimenteze dezvoltări prin proiecte de modernizare a porturilor, esențiale pentru diversificarea și eficiența transportului de mărfuri.

Este clar că Republica Moldova trebuie să continue să prioritizeze și să extindă eforturile de modernizare a infrastructurii sale. Acest lucru include nu doar reparații și îmbunătățiri, ci și adoptarea tehnologiilor avansate și practicilor sustenabile pentru a îmbunătăți eficiența și a reduce impactul ecologic. Investițiile strategice, managementul eficient al resurselor și cooperarea internațională sunt fundamentale pentru realizarea acestor obiective.

Consolidarea infrastructurii de transport va juca un rol crucial în stimularea creșterii economice și în îmbunătățirea conectivității naționale și internaționale. Moldova trebuie să continue să implementeze reforme și să colaboreze strâns cu parteneri internaționali pentru a se asigura că modernizările infrastructurale sunt realizate în mod eficient și că sunt în concordanță cu standardele

și cerințele europene. Progresul în aceste domenii va contribui semnificativ la integrarea țării în piața unică europeană și la îmbunătățirea calității vieții pentru toți cetățenii.

În concluzie, aceste abordări deschid calea spre o înțelegere cuprinzătoare a importanței strategiilor de dezvoltare a infrastructurii, subliniind necesitatea unor politici pro-active și adaptative pentru a răspunde nevoilor cotidiene și viitoare.

Bazându-ne pe analiza descrisă putem identifica următoarele recomandări pentru îmbunătățirea infrastructurii strategice care ar asigura integrarea eficientă a Republicii Moldova în structurile europene, precum:

- Prioritizarea investițiilor în infrastructura critică, accentul urmează a fi pus pe modernizarea drumurilor și căilor ferate, care sunt esențiale pentru conectivitatea internă și internațională;
- Diversificarea surselor de finanțare este crucială, inclusiv fonduri europene, parteneriate public-private și alte instrumente financiare internaționale;
- Continuarea investițiilor în reabilitarea căilor ferate și achiziționarea de material rulant modern pentru a îmbunătăți serviciile de transport feroviar;
- Modernizarea porturilor și îmbunătățirea intermodalității pentru a spori eficiența transportului de mărfuri pe căile navigabile;
- Investiții în modernizarea aeroporturilor și îmbunătățirea conectivității aeriene pentru a sprijini integrarea economică și accesibilitatea internațională;
- Integrarea tehnologiilor avansate în gestionarea infrastructurii poate crește eficiența și reduce costurile, contribuind la o infrastructură mai sustenabilă;
- Implementarea unor mecanisme stricte de monitorizare și evaluare pentru a asigura transparența și integritatea în toate fazele proiectelor de infrastructură;
- Dezvoltarea programelor de educație și formare pentru a pregăti specialiști calificați care să poată gestiona și implementa proiecte complexe de infrastructură;
- Îmbunătățirea eficienței administrative prin reformarea proceselor administrative și simplificarea procedurilor de licitație și achiziție publică pentru a accelera implementarea proiectelor;
- Colaborarea strânsă cu Uniunea Europeană și alte entități internaționale pentru a asigura alinierea la standardele europene și pentru a facilita transferul de cunoștințe și tehnologie etc.

Implementarea recomandărilor necesită un angajament ferm din partea tuturor părților interesate, inclusiv Guvernul, sectorul privat și partenerii internaționali, și va contribui semnificativ la modernizarea infrastructurii din Republica Moldova, îmbunătățirea calității vieții cetățenilor și integrarea Republicii Moldova în structurile europene.

Referințe bibliografice

1. Comisia Europeană, Facilitatea Conectarea Europei (CEF), disponibil la: https://wayback.archive-it.org/12090/20221222151902/https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility;
2. Regulamentul (UE) 2021/1153 al Parlamentului European și al Consiliului din 7 iulie 2021 de instituire a Mecanismului pentru interconectarea Europei și de abrogare a Regulamentelor (UE) nr. 1316/2013 și (UE) nr. 283/2014 (Text cu relevanță pentru SEE), disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32021R1153 ;

3. Legea nr. 137/2023 pentru ratificarea Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind podul rutier peste râul Prut, la frontiera între cele două state, între localitățile Sculeni (Republica Moldova) – Sculeni (România). Publicat : 15-06-2023 în Monitorul Oficial Nr. 195-196 art. 333;
4. Legea nr. 138/2023 pentru ratificarea Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind podul rutier peste râul Prut, la frontier între cele două state, între localitățile Cahul (Republica Moldova) – Oancea (România). Publicat : 15-06-2023 în Monitorul Oficial Nr. 195-196 art. 335;
5. Legea nr. 139/2023 pentru ratificarea Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind podul rutier peste râul Prut, la frontiera între cele două state, între localitățile Leușeni (Republica Moldova) – Albița (România). Publicat : 15-06-2023 în Monitorul Oficial Nr. 195-196 art. 337;
6. Legea nr. 315/2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030". Publicat : 21-12-2022 în Monitorul Oficial Nr. 409-410 art. 758

Resurse web:

1. https://www.iri.org/iri-around-the-world/eurasia/moldova/, [accesat pe data de 25.04.2024, ora 18:45]
2. https://www.weforum.org/publications/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth/, [accesat pe data de 25.04.2024, ora 16:48]
3. https://www.asd.md/rapoarte/, [accesat pe data de 22.04.2024, ora 17:22]
4. http://cfm.md/?l=ro&h=BG0l8rJIUvD9BMYWhHS3sbtVv8yofTwAjuY6UF4d4OE=, [accesat pe data de 22.04.2024, ora 18:24]
5. http://www.narm.md/transparenta/rapoarte/, [accesat pe data de 22.04.2024, ora 18:54]
6. https://gifp.md/ro/downloads/, [accesat pe data de 21.04.2024, ora 18:14]
7. https://portungheni.md/rapoarte-de-activitate/, [accesat pe data de 21.04.2024, ora 18:14]
8. https://www.caa.md/rapoarte-pe-activitate-3-10, [accesat pe data de 21.04.2024, ora 19:13]
9. https://euneighbourseast.eu/ro/news/latest-news/reuniunea-consiliul-de-asociere-ue-republica-moldova-va-avea-loc-la-7-februarie/, [accesat pe 30.04.2024, ora 20.24]
10. https://www.eeas.europa.eu/delegations/moldova/comisia-continu%C4%83-integrarea-republicii-moldova-pe-pia%C8%9Ba-unic%C4%83-ue-prin_ro, [accesat pe 15.04.2024, ora 19.42]
11. https://moldova.europalibera.org/a/trei-poduri-peste-prut-vor-fi-modernizate-/32436832.html, [accesat la data de 30.04.2024, ora 20:41]
12. https://euneighbourseast.eu/news/publications/?country%5B%5D=moldova&show=, [accesat la data de 30.04.2024, ora 20:52]
13. https://midr.gov.md/ro/transparenta-decizionala/rapoarte, [accesat la data de 29.04.2024, ora 20:52]
14. https://midr.gov.md/ro/transparenta-decizionala/rapoarte, [accesat la data de 29.04.2024, ora 20:21]
15. https://statistica.gov.md/ro/statistic_domains, [accesat la data de 30.04.2024, ora 20:52]
16. https://statistica.gov.md/ro/statistic_domains, [accesat la data de 30.04.2024, ora 21:32]

CZU: 336.1:352:63 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.35**

GESTIONAREA FINANȚELOR PUBLICE LA NIVELUL AUTORITĂȚII PUBLICE LOCALE ȘI IMPACTUL ASUPRA DEZVOLTĂRII AGRICULTURII

MANAGEMENT OF PUBLIC FINANCES AT LOCAL PUBLIC AUTHORITY LEVEL AND THE IMPACT ON AGRICULTURE DEVELOPMENT

MOCANU Natalia,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCD: 0000-0002-8523-1080,
E-mail: mocanunatalia@gmail.com
BOTEZATU Andrei,
Universitatea Tehnică a Moldovei,
ORCD: 0009-0006-2189-6418
E-mail: andrre2011@yahoo.com
DAVYDENKO Nadiia,
Davidenk@ukr.net,
State Tax University, Irpin, Kyiv region, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7469-5536

Abstract

The formation of local budgets is a complex process through which local authorities plan and manage the financial resources necessary to cover current expenses and to support development projects in communities. The local budget is an essential tool in the efficient administration of public affairs at the level of a certain locality or region. The developments of the European construction had a major impact on the national and territorial collectivities. The Maastricht Treaty was appreciated as a step towards the official recognition of local and regional territorial collectivities by the European Community. Placing in the foreground the principle of subsidiarity, which was initially applied to the relations between the European Union and its member states, contributed to the promotion of policies favorable to the decentralization of power. However, local and regional autonomy were seen as institutional challenges for the states of Central and Eastern Europe, which had to restore their political system following the collapse of the totalitarian one, but also as a challenge to the traditional forms of the state, which are increasingly facing with systemic crises that inhibit its sustainable development. However, local and regional autonomy were seen as institutional challenges for the states of Central and Eastern Europe, which had to restore their political system following the collapse of the totalitarian one, but also as a challenge to the traditional forms of the state, which are increasingly facing with systemic crises that inhibit its sustainable development. Despite the efforts made, the state of affairs in this regard in the Republic of Moldova remains uncertain, characterized by a set of complicated developments and insignificant progress.

Keywords. *Budget, agriculture, economic development,, decentralized administrative system, central public administration, local public administration, decentralization, local autonomy, local budget, territorial collectivities, competences, public services*

Introduction.

The excessive fragmentation of the local public administration system (898 administrative-territorial units of level 1, of which 347 do not meet the legal conditions for establishment) leads to a decrease in its administrative capacity. The majority of rural administrations (about 94 percent of the total number) have, mainly, a role of representation, but not of ensuring the public services that fall under their competence. The insufficiency of administrative capacity generates the insufficiency of institutional capacity. Consequently, the means and administrative structures of the local authorities do not correspond to their mission. The topicality of the theme is confirmed by the numerous attempts to reform the public administration, especially the local one, in the period after the proclamation of the independence of the Republic of Moldova, by the incoherent changes of the relevant normative framework, which even at the current stage remains vague, confused and contradictory. Rural development is one approach comprehensive and coordinated of rural territories in different components: social (demography, services etc.), economic (activities, field of occupation,resources) and environment, with the goal of valorization better complementarities between city and country and increasing the resources specific to rural areas

The topicality and importance of the research is also confirmed by the key problems and challenges facing the Republic of Moldova: deep economic polarization, correlated with disparities between regions and a growing discrepancy between rural and urban communities, the high rate of poverty, which varies between 23 and 30 percent in the North, Center and South regions, compared to the capital. Most of the localities in the country remain underdeveloped, without technical and social infrastructure necessary for a decent life, without jobs, which makes them unattractive for their inhabitants and leads to the massive exodus of the population, but also to the increase in the absenteeism of the population in the elections, in especially the local ones. The local budget process represents the set of actions and measures undertaken by local authorities in order to implement the financial policy applied by the government authority. The budgetary process assumes the existence of financial resources, as well as their allocation for the purpose of providing citizens with public goods and services. The instrument in which all the financial resources and public expenses of the territorial administrative unit are reflected is the local budget. The budget is a document by which revenues and expenses are foreseen and approved every year or, as the case may be, only expenses, depending on the financing system of the respective budgetary institution.

The local budget is an instrument for planning and managing the financial activity and reflects the flows of revenue generation and spending, the method of financing the expenses by destination and covering the deficits, respectively the degree of autonomy of the local administration, respectively, vis-a-vis the central administration.

In order for the local budget to become operational, it is necessary to develop the government's financial policy for a certain period, the existence of the legal framework that regulates the categories and levels of taxes, fees and contributions levied from natural and legal persons, as well as the destinations towards which the allocations can be directed budget for the provision of public goods and services. Based on a certain legislative framework that must be in accordance with the objectives of the government program, the local council can trigger the local budget process. The draft budget is drawn up by the main authorizing officer of credits considering the following: the forecasts of the main macroeconomic indicators, for the budget year for which the draft budget is drawn up as well as for the next 3 years; national and local fiscal and budgetary policies; local policies and strategies as well as priorities established in the formulation of budget proposals; the detailed expenditure proposals of subordinate credit officers; the prospective

economic-social development programs of the administrative-territorial unit in accordance with development policies at the local level; the programs drawn up by the main authorizing officer of credits for the purpose of financing certain actions or sets of actions, to which precise objectives and indicators of results and efficiency are associated - the programs are accompanied by the annual estimate of the performances of each program which must specify the actions, the associated costs, the objectives pursued, the estimated and obtained results for the following years measured by precise indicators whose choice is justified.

The agri-food sector has a strategic importance in the socio-economic development of Republic of Moldova. It contributes approximately 22% to the GDP, over 43% to the country's export, registering a higher growth dynamic compared to the export of non-food products, and a positive trade balance of about 50%. It represents the basic pillar for ensuring the country's food security, provides jobs for over 21% of the economically active population, and presents a high level of interconnectivity with other sectors economic such as financial-banking, transport, trade etc., contributing significantly to the formation, within them, of the gross added value. For rural areas, which comprise 57.6% of the population and most of the country's territory, the agri-food sector has an essential role from the perspective of social, economic and development environment, and is a fundamental component of the rural economy. This one has a contribution decisive for ensuring incomes, the implementation of reduction measures a vulnerabilities and increasing the well-being of the rural population.

The slow progress of rural development is correlated with the continuing trend of depopulation the rural environment based on migration and population aging. The rural environment still remains unattractive for the population, the main factors determining migration being the conditions poor living and working conditions, namely: insufficient provision of basic physical infrastructure; low access to social infrastructure such as health, education and social services; and the most influential factor is considered to be the lack of employment opportunities in the labor field, which determines the low level of income in the countryside and a high rate of absolute poverty.

The implementation of SNDAR 2023 - 2030 will be ensured through the unique program which to fully cover the targeted fields, the current program covering the period 2023-2026. The given approach represents a process of alignment with the way of programming and implementation applied in the European Union within the Common Agricultural Policy, being capacity to attract and manage European pre-accession funds prepared. The system of planning the financing on measures within the Program involves the allocation of funds necessary for all measures included for the entire deployment period, ensuring a synergistic coagulation of the contribution from the state budget sources and the assistance of multiples development partners.

Methodology.

In order to ensure a complex approach to the examined issue and for the in-depth elucidation of the investigated subjects, generally applied methods were used in the process of elaborating this paper, supplemented by appropriate logical procedures, documentary research, the comparative, statistical method that facilitated the study of administrative phenomena , especially regarding the administrative capacity of local public authorities and the volume of services provided by them, allowed us to formulate certain reasonings, to draw rigorous conclusions regarding the organization and operation of local public administration. Domestic researches approach the investigated subject mainly through the prism of the basic principles of local public administration, the strengthening of the administrative capacity of their public authorities through the

implementation of the administrative-territorial reform/territorial organization of local power, the decision-making process, resources, tools, mechanisms and work techniques of local public authorities.

Results and discussions.

The local budgets include two main chapters: locality revenues and expenses. Revenues are structured by chapters and subchapters, and expenses by parts, chapters, subchapters, titles, articles, as well as paragraphs and paragraphs, as appropriate. The expenses provided for in the chapters and articles have a precise and limited purpose. The operating sections and the development sections are used for the foundation of the local budgets and are approved as annexes to them. A characteristic of own revenues is that local authorities generally have freedom over how they are spent. It can be stated that the degree of autonomy of a community depends to a large extent on the weight of the incomes achieved at the local level in relation to other income resources of the local budgets. It would be ideal if the own income could cover the expenses incurred to meet local needs. The substantiation of the revenues of the local budgets is based on the ascertainment and value of the taxable matter and the tax base according to which the taxes and related fees are calculated, the evaluation of the services provided and the revenues obtained from them, as well as on other specific elements, including data series for the purpose of correct assessment of income. Own revenues are the revenues that the authorities achieve at the local level. Depending on the source of collection, the revenues that are realized at the local level can be fiscal revenues, non-fiscal revenues, capital revenues and special destination revenues.

State Budget revenues for the year 2024 are estimated at 66,632.0 million lei, an increase of 1.3% compared to the current year, and expenses amount to 82,222.0 million lei, with a decrease of 2, 2 %. The state budget deficit is within the limit of 15,790.0 million lei or 4.6% of GDP. The state debt for the end of 2024 is forecast at the level of 125,525.6 million lei, of which 64.5% is the external state debt and 35.5% – the internal state debt.

Policies to support small and medium-sized enterprises remain a priority, with more than 197 million lei allocated to finance a series of programs aimed at the sustainable development of SMEs, their expansion throughout the country, especially in rural areas, the creation new jobs, more active involvement of young people and women.

For the continuous development of the transport and infrastructure system, means in the amount of 4,036.5 million lei are planned in the budget, of which 1,393.9 million lei are financial means from external sources and 2,505.6 million lei for repair and maintenance national and local roads. For the subsidization of the agricultural sector, rural development and the integration of the national agro-industrial sector in the European economy, allocations in the amount of 1,600.0 million lei are provided in the budget for 2024. Also, 322.1 million lei will be allocated for energy efficiency, 601.5 million lei - for the National Regional and Local Development Fund and 175.0 million lei - for the promotion of environmental protection policies. 11 million lei are planned for the creation of a support fund for the distribution of print media. The financial resources will be used to fully compensate for the increase in the newspaper distribution rate.

A 4.4% increase in the national public budget revenues is foreseen compared to the specified volume in 2023. These will constitute 107,172.0 million lei. The expenses will amount to 122,962.0 million lei and will be higher by more than 1.5% compared to 2023. Beyond ensuring the implementation of the provisions of the Association Agreement between the Republic Moldova and the European Union, and respectively of the EU - Republic Association Program Moldova for the period 2021-2027, the fact will be taken into account within the Program the Republic of Moldova

obtaining the status of a candidate country for the EU. This means the need to strengthen the political and legislative approach to the Common Agricultural Policy, ensuring a synergistic framework of European Green Pact actions, focused in particular on the objectives of the "Farm to Consumer" Strategy and the EU Strategy in the field biodiversity for 2030. Synergistic with the priorities of the European integration agenda, the implementation of the program will require the development and creation of the institutional framework of application of requirements for connection and alignment with the EU acquis and institutional solutions.

Local budgets represent the main part of local public finances that reflect the economic ratios for the mobilization of financial resources necessary for the realization of social-cultural, economic and other actions within the competence of the local public administration authorities. The local budget means the act in which the incomes and expenses of the local communities are registered, for a period of one year. The local budgets reflect the flows of revenue generation and expenditure of local administrations, the method of financing the expenditures by destination and covering the deficits. The public finance law recognizes two main categories: withdrawals from the state budget (amounts and shares broken down from some revenues to the state budget) and subsidies. The most consistent funds are those in the first category. The amounts and shares broken down from some revenues to the state budget are revenues that correspond to the system of sharing taxes and fees between different levels of government. The distribution system of these amounts is established at the central level, with local authorities having practically no control over their amount, and in some cases, not even over the way in which they will be spent. Local authorities thus receive amounts and broken-down rates from income taxes and VAT.

Subsidies represent sums allocated from the central level to local communities with a very well-defined purpose. Local authorities have no legal way to control the level of these amounts or how they will be spent.

The funds corresponding to the subsidies are distributed through the responsible ministries according to their destination.

Locality revenues, either locally or from the state, are insufficient, especially when it comes to making the necessary investments for the development of local communities. A possible source of additional income is loans. f according to the medium-term budget framework for the years 2021-2023, the share of own revenues of local budgets was supposed to be 40.3% in 2018 and 48.78% in 2020, respectively, then for the year 2023 the share of these revenues will not exceed 38 .62%. To elaborate, the revenues of the local budgets that were in fact were analyzed.

In this chapter, we can mention that the revenues of local budgets are made up of 21-24% of collected taxes and fees and 71-75% of transfers from the state budget. We find that the largest share of local revenues comes from transfers from the state budget, and local communities collect insignificant funds from taxes and fees. It should be mentioned that the share of local budget revenues in the state budget will also register a significant reduction in dynamics by 10.16 percentage points in 2023 compared to 2020, which will also significantly limit the expenses made from these budgets.

The figures speak for themselves, in the situation where the rural population has a share of 57% of the total population of the country, the incomes of these communities make up only 40% of the total state incomes, and the expenses - 34%. There is a painful discrepancy between the standard of living of those in the cities, compared to that of the rural population. The local public administration is literally forced to "beg" for help from the "tsar" (which constitutes, let's remember, 71-75%) and, in addition to everything, to report every penny spent from the state "coffer"

A special contribution can be made to the development of rural localities, including by attracting economic means from European funds, funds that can be accessed thanks to the association agreements to which the Republic of Moldova is a party. We consider that the amount of funds attracted is a performance indicator of the management of the Local Public Agency with a significant value, which is also measurable and comparable if we relate it to the number of inhabitants. In the current conditions, in which citizens' trust in local elected officials is fragile, the focus should be slightly shifted towards ensuring the provision of quality services under conditions of increased decision-making transparency. The citizen wants and must be involved in community activities, he wants and must be regularly informed about the activity carried out by APL. In this sense, placing information of common interest on the official pages of the town hall, organizing thematic meetings with people from different age groups in order to identify their grievances and needs, permanent questioning of residents in order to accumulate feed-back regarding the quality of services or other community development activities and, why not, the participation of community members in evaluating the performance of the Local Public Agency management in their capacity as the main beneficiaries of all the activities started by the Local Public Agency

Conclusion.

Agriculture in the Republic of Moldova is a volatile activity and highly exposed to risks, being susceptible to natural factors such as frosts, floods, droughts, erosion and hail. Reducing dependence on such phenomena is a major challenge in the medium and long term in this sector.

The main measures and actions planned for the years 2024-2026:

- the granting of subsidies to agricultural producers through the National Fund for the Development of Agriculture and the Rural Environment for the strategic areas of the sector, including for increasing the competitiveness of the agro-industrial sector, ensuring the sustainable management of natural resources, improving the standard of living and work in the countryside, granting subsidies in advance for start-up projects, grant of advance subsidies for local development through the LEADER program; expansion of the areas with forest vegetation within the National Afforestation Program;
- awarding grants to agricultural producers and producer groups with the support of the "Competitive Agriculture" Project, which involves improving food safety management, improving market access potential, as well as creating the conditions for the management of animal by-products not intended for human consumption (establishment of the processing plant animal residues);
- granting grants for infrastructure projects, for climate change adaptation measures, establishing and rehabilitating protective curtains and grass covers, loans with grant portions for micro, small and medium enterprises, young entrepreneurs and rural women through through the Rural Resilience Program and the Project "Improving capacities in the transformation of the rural area" (IFAD);
- supporting agricultural producers in the field of horticulture, by granting loans on more favorable terms, through the "Moldova Orchard" Project;
- financing programs, including leasing, through the Project

"Modernization of agricultural techniques and post-harvest equipment" which is intended for farmers (small and medium-sized agricultural enterprises) who want to make investments in order to improve agricultural productivity through agricultural machines and post-harvest equipment;

-the implementation of measures related to the "Investments for Governance, Growth and Resilience in Agriculture " Project to improve the provision of public agricultural services, stimulate market-oriented development for beneficiaries, stimulate the development of sub-sectors that register insufficient performance by granting co-participatory investment grants to eligible beneficiaries , rehabilitating and evaluating the irrigation infrastructure and increasing the resilience of the beneficiaries, in case of crisis or emergency. The expenses for the implementation of projects financed from external sources will increase from 4,462.5 million lei in 2023 to 5,036.4 million lei in 2026, or by 573.9 million lei. In those years, around 70 projects financed from external sources will take place, of which the main sectors that will benefit from these projects are:

- transports - 40.0% of the total;
- communal household - 10.0%;
- agriculture - 9.3%;
- health - 8.0%.

The public administration in the Republic of Moldova is in discord with the fundamental principle of subsidiarity; its organization and operation do not correspond to the Principles of Public Administration, being ineffective from the perspective of providing public services.

The process of delimiting policy-making functions from those regarding their implementation and the provision of public services is delayed, the transparency of the decision-making process and access to information are not ensured. The local public administration system is excessively fragmented, the absolute majority of local public administration authorities do not meet the conditions of administrative capacity, their structures and administrative means do not correspond to the mission of decentralized territorial collectivities, which mainly have the role of representation, but not of provision of public services. Their political, administrative and financial independence is limited, consequently affecting local autonomy and democracy. The research of the possible directions of rural development for the Republic of Moldova has a crucial role, being justified by the areas owned by the rural space and by the impressive number of people who populate this space, a number that registers a continuous decrease. The need for research in the field is also argued by the acute problems faced by the rural population such as: limited access to equipment and means of production, high interest rate on loans, lack of business planning experience, insufficiency of marketing channels, as well as product storage and transportation services. The infrastructure in the villages is at a critical level. In addition to undermining agriculture in rural life, the infrastructure of rural localities leaves much to be desired, the roads being in a desolate state, making it impossible for people from rural areas to use national routes. In the villages the social crisis is much deeper and more dramatic than the economic crisis. As a result of job cuts, as well as due to high inflation and the reduction in real terms of the volume of state spending for social needs, the rural population's sources of income, its purchasing capacity, and the possibilities to obtain of social aid from the state in the form of benefits and social services without payment. The aging of the population is observed, and the migration process has determined the depopulation of the villages. The population from the villages mostly blames the local public administration for inactivity, but we would like to mention that there have been and continue to be a significant number of deficiencies in the exercise of the management role of the Local Public Agency in the development of the rural space in the Republic of Moldova. Among these shortcomings, we should mention the insufficiency of financial resources, the high degree of politicization and the limited administrative capacity of local elected officials. As a result, the rural population always blames the local public administration, and the Local Public Agency, in turn,

with the loss of the population's trust, loses its most faithful ally, whose contribution is immeasurable towards the sustainable development of rural areas.

The principles of sustainable development at the economic level boil down to a prosperous, competitive and efficient rural economy, a sustainable agriculture that ensures adequate supplies of healthy food and covers the needs of consumers and, last but not least, a diverse and dynamic economy with services and local initiatives to create jobs.

References

1. BĂILEȘTEANU, Gheorghe. Semiotică economică. Timișoara: Editura Mirton, 2005. 485 p. ISBN 978-9736-61-528-3.
2. CATLABUGA, V., CHIRIAC, L., MANOLE T. ș.a. Descentralizarea finanțelor locale. Chișinău: Editura TISH, 2002, 208 p. ISBN 9975-947-16-6.
3. CÂMPEANU, Virginia (coordonator). Dimensiunea globală a dezvoltării durabile. București: Editura Expert, 2006, 341 p. ISBN 978-973-7885-53-1.
4. GAVRILESCU, D., FLORIAN, V. Rural Economy in Romania. Iași: Editura Terra Nostra, 2007. 288 p. ISBN 978-973-8432-77-2.
5. IVANOFF, Ivan. Deontologia funcției publice – exercițiul onest și patologic al funcției publice. Târgoviște: Editura University Press, 2004. 129 p. ISBN 973-8413-88-5.
6. DRECHSLER, W., KATTEL, R. Conclusion: Towards the Neo-Weberian State? Perhaps, but Certainly Adieu, NPM! In: The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy. 2008/2009, nr. 2, vol. I, pp. 95-99. ISSN 1337-9038.
7. EYMERI-DOUZANS, Jean-Michel. Statul actual: un hibrid post-managerialist sau neo- weberian? Remarci liminare. (Towards A Post-managerialist or Neo-Weberian Hybrid State? Prospective Remarks). In: Studia politica. Romanian Political Science Review. 2010, nr. 3, vol. X, pp. 413-423. ISSN 1582-4551.

CZU: 347.7:339.564.027:634.8(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.55**

FUNDAMENTAL PREMISES FOR SECTORAL SUPPORT OF TABLE GRAPE PRODUCTION

LOCALIZĂRI FUNDAMENTALE PENTRU SPRIJIN SECTORIAL ÎN PRODUCȚIA DE STRUGURI DE MASĂ

MOCANU Natalia,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCD: 0000-0002-8523-1080,
E-mail: mocanunatalia@gmail.com
BOTEZATU Andrei,
Universitatea Tehnică a Moldovei,
ORCD: 0009-0006-2189-6418
E-mail: andrre2011@yahoo.com
MATEOC - SÎRB Nicoleta,
Universitatea de Științele Vieții „ Regele Mihai I"
din Timișoara, România
ORCD: 0000-0002-6023-9668,
E-mail: mateocnicol@yahoo.com

Abstract

The wine sector is the business card of the Republic of Moldova, which emphasizes and highlights its social and cultural values and economic potential, especially wine tourism and international commercial relations formed by promoting wine production and export. The wine sector contributes to the socio-economic character of the country and is attractive from several points of view, including business development and investment. Over the years, the wine industry has gone through various major crises, which have had negative effects on exports, reduced the size of businesses and generated significant losses for producers, affecting financial performance and leading to recessions in the sector. Among the strategic challenges of the wine sector is the need to improve the quality of the products and comply with quality standards and competitiveness on international markets. In order to achieve these objectives, an extensive process of reform and modernization of viticulture was launched. The purpose of the given article consists in the complex and deep study of the strategies, oriented towards the modernization of the wine sector, fundamental premises of sectoral support of the production of table grapes, the adaptation of research methods to the factors, processes and current phenomena, particular to the sector and the development of recommendations, which would contribute to sustainable development at the sector level.

Keywords. *Sustainability, wine sector, pergola, development, development premises, rural, efficiency*

Introduction

The wine sector constitutes a significant source of income for a large part of the country's population, especially for the rural population, being a factor that contributes to maintaining them in the localities of origin. It offers professional training opportunities and supports the development of businesses directly related to viticulture or related to it. At the same time, the wine sector has an

important influence on the socio-economic profile of the country, being attractive from several perspectives, including that of business development and investments.

Over time, the wine sector has gone through multiple major crises, with negative effects that have affected exports, reduced the size of businesses and generated significant losses for producers, leading to deficiencies in financial performance and sector recessions. Among the strategic challenges of this sector is the need to improve the quality of products and align them with quality standards and competitiveness on international markets. To achieve these objectives, a complex process of reform and modernization of viticulture was initiated.

The surface of table grape plantations in the country registered a gradual decrease, shrinking by 2.7 thousand ha in the last 8 years, from 19.9 thousand to 17.2 thousand ha. However, the yield per hectare has increased, which suggests the adoption of modern technologies in the cultivation of table grapes. [1] The quality and diversity of grape varieties are also on the rise. Since 2009, the Republic of Moldova has placed a special emphasis on improving the quality of table grapes. The government adopted a decision establishing technical regulations regarding quality and marketing requirements for fresh fruits and vegetables, including table grapes, thus ensuring the maintenance of high standards in this sector. [2]

The Pergola system for growing table grapes, used extensively in viticulture since the 19th century in European countries, especially Italy, has the main purpose of improving the productivity and quality of grapes. This system contributes significantly to the increase in grape production. Although there are studies that analyze the application of the Pergola system, the implementation techniques and its impact on the harvest [3, 4, 5 etc.], the research is often restricted to certain regions and varieties, thus the available information only provides an overview of this system, without covering all possible aspects

Methodology

To fulfill the established objectives, a varied set of methods specific to economic research was used, including the analytical method, the descriptive method, the synthesis method, the economic-mathematical method, as well as graphical and tabular methods. In that work, the method of analyzing scientific literature was applied, and during the study, the universal method of dialectics and its procedures were applied: deduction and induction, synthesis and analysis, analogy, correlation, scientific abstraction. At the same time, such methods as: comparative-critical analysis of literature, constructivist approach, positivist approach, mathematical methods were used. The data were taken from the database of the National Bureau of Statistics and from the reports of the Ministry of Agriculture and Food Industry of the Republic of Moldova, as well as from the information collected directly from the producers of table grapes.

Results and discussions

The national economic framework and the specifics of the economy play a crucial role in the development and implementation of cluster support policies. The government needs to be particularly active both in the initial stages of cluster development and in the final stages by managing the political and institutional obstacles that hinder the progress of the table grape production sector and the business environment. Various public entities can support or co-support cluster formation initiatives, either independently or in collaboration with international development agencies. However, it is essential to establish an initial test period (of 3–4 months) to understand the linkages between the clusters and their impact on the employment rate, economic growth, exports and specialization across the economy.

In this context, we believe that, in order to stimulate the production and export potential of table grapes, it is essential to rely on two fundamental premises:

1) There is an immediate and operative need for sectoral support for the production of table grapes;

2) A medium and long-term approach to the development of policies to stimulate the formation of clusters in agriculture is necessary.

In our opinion, the solutions to address the challenges and constraints felt by both table grape producers and the wine sector as a whole, can be structured by categories (groups), according to different criteria:

I. Regulations and public interventions.

II. Developing the value chain and increasing competitiveness.

III. Formation of clusters.

Next, we propose a series of measures related to public regulations to support the table grape sector (table 1).

Current public interventions focus mainly on developments in the wine sector and address more general issues. The table grape sector (edible grapes) has not benefited from the same attention. It would be useful to develop partnerships between wine producers and markets and develop a campaign to promote Moldovan grapes, similar to the efforts to promote local fruits in the EU. Introducing subsidies for the cultivation of local varieties of table grapes could also stimulate domestic production and consumption.

The measures listed in table 1 are aimed at creating a single favorable framework for the development of the table grape sector and removing obstacles to its positive evolution.

Table 1 Recommendations for measures related to public regulations to support the table grape production sector

Măsuri	**Intervenții publice**
Subsidies for producers of table grapes	Providing direct subsidies to producers of table grapes, in particular, that comply with quality standards and sustainable agricultural practices
The outlet market	Organizing local markets or fairs to sell table grapes, where farmers can sell directly to consumers. This could increase their income and facilitate a closer connection between producers and consumers.
Promotion of exports	Implementation of campaigns to promote table grapes in foreign markets with PDO (protected designation of origin) and IGP (protected geographical indication), ensuring the alignment of table grape quality with international standards.
Investments in infrastructure	Development of transport and storage infrastructure to facilitate farmers' access to markets and reduce post-harvest losses.
Education and training programs	Adjusting study programs to international standards; organizing courses and workshops for farmers on various topics (e.g. modern table grape cultivation techniques, efficient resource management, marketing strategies for agricultural products, etc.).
Research and development support	Collaboration with research institutes to develop disease-resistant and climate-adapted varieties, thus ensuring sustainable production of table grapes.

Source: developed by the authors.

Regarding the development of the value chain and increasing competitiveness, it is important to focus on the constraints related to the elements of the value chain, the quality, price and delivery capacity of table grapes. Most of the deficiencies in establishing foreign markets stem from the inadequate competences of Moldovan exporters in international trade and the inability to meet the requirements of quantity, quality and delivery on time. In addition, existing associations do not provide adequate support in the field of international trade, and trade fairs and exhibitions should be supplemented with practical tools that facilitate the follow-up of established partnerships. The solutions proposed to improve this situation are presented in table 2.

Table 2. Recommendations for measures to develop the value chain and increase the competitiveness of the table grape production sector

Elements of the value chain and competitiveness	Are the measures
Resource and service providers	- the creation of online platforms that facilitate the meeting between farmers and suppliers, offering a space for offering and searching for products and services; - encouraging partnerships between government institutions and the private sector to develop projects that support farmers and improve links with suppliers, such as transport infrastructure for fast deliveries.
Wine producers	- offering subsidies for the modernization of plantations, equipment and infrastructure; - the creation of credit programs with subsidized interest for farmers who want to invest in more efficient cultivation techniques or in the expansion of plantation areas; - offering financial incentives to farmers who certify their products as organic or sustainable, which can open up new markets and sales opportunities; - financing research projects for the development of grape varieties resistant to diseases and adverse climatic conditions, thus helping producers to adapt to climate change; - providing affordable insurance programs to protect farmers against losses caused by extreme or damaging weather conditions.
Research institutes	- the allocation of specific government funds for innovative projects in viticulture, such as studies on varieties resistant to climate change or techniques to improve the quality of table grapes; - creating partnerships between research institutes and companies in the wine sector, facilitating collaboration and the transfer of know-how; - providing subsidies or financial incentives for institutes that focus on viticultural research; - creating a scholarship program for students and young researchers, encouraging them to specialize in viticulture and contribute to research in the field; - encouraging collaboration between research institutes in related fields, such as ecology, agricultural economics and agricultural engineering, to develop integrated solutions to challenges in viticulture; - the creation of a well-defined national strategy to set research priorities in the table grape sector, with clear objectives and performance indicators.
merchants	- the implementation of favorable fiscal policies, such as VAT reduction for table grape sales or tax exemptions for small producers;

	- creation of export programs to help table grape producers access foreign markets, including assistance in obtaining the necessary certifications for export to various countries; - simplification of administrative procedures for the marketing of table grapes, including the elimination of unnecessary bureaucracy and complex certification requirements; - the development of digital platforms that directly connect producers of table grapes with consumers, facilitating online sales; - encouraging partnerships between producers and retail networks to ensure better exposure and sale of table grapes in supermarkets and shops; - organizing marketing campaigns to encourage the consumption of local products, including table grapes, to stimulate demand on the domestic market.
Quality	- offering subsidies to farmers who adopt ecological methods of cultivation; - organizing training courses for farmers on the best practices in table grape cultivation, such as pruning, water management and pest monitoring, which contribute to higher quality production; - building processing and storage centers to maintain the quality of table grapes, such as cooling rooms and sorting facilities; such an infrastructure can reduce losses and ensure the delivery of fresh products; - implementing a labeling system to inform consumers about the origin of table grapes and the cultivation methods used. Thus, consumers will be able to make informed choices, supporting quality products.
Costs - price	- providing subsidies for fertilizers, pesticides, planting material and other resources that can reduce production costs for table grape producers; - the creation of credit programs with favorable interest for producers of table grapes, allowing them to purchase modern equipment and technologies for more efficient production; - investing in efficient irrigation systems that could help table grape producers reduce water use costs, especially in drought-affected regions, such as drip irrigation; - encouraging producers of table grapes to organize themselves in cooperatives to benefit from joint purchases and to reduce distribution costs.
Delivery terms	- investment in transport infrastructure, such as roads and storage facilities, to facilitate the rapid delivery of table grapes; - creating partnerships between producers and distributors to ensure a constant flow of deliveries; - establishing clear regulations regarding quality standards and delivery times, so that all participants have uniform expectations.

Source: developed by the authors.

Government measures to develop the value chain of table grapes are essential to increase competitiveness and ensure the sustainability of the sector. Through these measures, the Romanian government supports farmers, but also contributes to the growth of the local economy and to the preservation of the country's winemaking tradition.

Constant communication with the partners and customers of the cluster is essential for the optimal functioning of the cluster. This requires an information system adapted to the needs of the target group and which provides a series of useful information. A practical solution would be to

register the clusters on the platform of the European Cluster Observatory. It offers a European online space dedicated to cluster stakeholders (cluster organizations, political decision makers and other actors in the cluster ecosystem) and represents an essential contact point for actors from third countries who want to work with European partners. [6]

Constant communication with the partners and customers of the cluster is essential for the optimal functioning of the cluster. This requires an information system adapted to the needs of the target group and which provides a series of useful information. A practical solution would be to register the clusters on the platform of the European Cluster Observatory. It offers a European online space dedicated to cluster stakeholders (cluster organizations, political decision makers and other actors in the cluster ecosystem) and represents an essential contact point for actors from third countries who want to work with European partners. [7]

Conclusion

In this context, it is proposed to form a national cluster registration platform to increase the degree of awareness of clusters and to facilitate efficient cooperation between the interested parties. This platform will also allow the establishment of regional partnerships. In addition, the information available on this platform will allow to evaluate the performance of peteren clusters.

Evaluating the performance of grapevine clusters is important for several reasons. For example, it improves the quality of the products. The comparative evaluation allows winemakers to discover the most effective methods that contribute to obtaining a higher quality grape. Performance evaluation also facilitates the identification of synergies between group members. A specific example is the collaboration between winemakers and universities and research institutes, which can lead to the development of drought-tolerant food grape varieties, which is essential to cope with climate change. Performance measurement also emphasizes sustainability practices. For example, the introduction of innovative irrigation technologies, such as drip irrigation, can improve the quality of table grapes while conserving water. Thus, the evaluation of the performance of the winegrowing groups not only optimizes the production, but also contributes to the sustainable development by increasing the competitiveness on the market. The evaluation of the competitiveness of agricultural production, including table grapes, is complex and requires the use of a significant number of indicators. All these indicators can be analyzed from different perspectives. By analyzing these indicators, it is possible to build an overall picture of the competitiveness of the production of table grapes. This is essential for the adaptation of the development strategy of the wine sector. The refore, it can be concluded that groups are an effective political tool for entrepreneurship and regional development. Clusters allow the strategic concentration of resources and funds in areas with high development potential and have an impact on neighboring regions. International examples of economic clusters show that the connections between newly established enterprises and research institutions and universities can generate innovation and economic prosperity, while stimulating the development of neighboring communities and contributing to the economic well-being of the region [8; 9].

Reference

1. Ordin nr. 116 din 18.09.2023 cu privire la aprobare listei de soiuri de struguri eligibili pentru subvenționare. In: Monitoru Oficial al Republicii Moldova nr. 355-360 din 20.09.2023.

2. Hotărârea Guvernului nr. 929/2009 cu privire la aprobarea Cerințelor de calitate și comercializare pentru fructelor și legume proaspete. In: Monitoru Oficial al Republicii Moldova nr. 5-7 din 19.01.2012.
3. AGULHEIRO-SANTOS, A.C., LARANJO, M., RICARDO-RODRIGUES, S. Table Grapes: There Is More to Vitiviniculture than Wine. In: Grapes and Wine, Technical University of Madrid, Spain, 2022, 396 p. ISBN 978-1-83969-642-8. DOI: 10.5772/intechopen.99986.
4. BAGNO, Giancarlo, CHENAL, Gianmarco, CORSI, Alessandro, LETEY, Marilisa, MAZZARINO, SimonettThe Pergola Valdostan and heroic viticulture in Aosta Valley (Italy): a case study on a traditional wine-growing system. In: Annals fo Istrian & Mediterranean Studies/Annales: Series Historia et Sociologia. Koper: IRRIS, 2022, Vol. 30(1), pp. 99-112. ISSN 1408-5348. DOI: 0.19233/ASHS.2020.ŠT.
5. FIDELIBU, M., EL-KEREAM, A., HAVILAND, D., HEMBRE, K., ZHUANG, G., STEWART, D., SUMNE, D.A. Sampl Costs to Produce Table Grape, Flame Seedles, Early Maturing, In the Southern San Joaquin Valley. University of California, Cooperative Extension. Department of Agricultural and Resource Economics, Davis, 2019. 26 p.
6. European Cluster Collaboration Platform. Available: https://www.clustercollaboration.eu/tags/european-cluster-observatory
7. Moldovan Association of Aromatic and Medicinal Plant Producers. European Cluster Collaboration Platform https://profile.clustercollaboration.eu/profile/cluster-organisation/21f64b16-b246-45cb-89c3-ef9e4b4c627a
8. LIU, Ping, KOZIO, Waldemar. The Experience of International Agricultural Clusters and Enlightens for China. 2011 [citat 22.09.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/267268736_The_Experience_of_International_Agricultural_Clusters_and_Enlightens_for_China_The_Experience_of_International_Agricultural_Clusters_and_Enlightens_for_China
9. Agriculture cluster development project. Ministry of Agriculture, Animal Industry and Fisheries (MAAIF), Uganda, 2021. [citat 17.09.2024]. Disponibil: https://www.agriculture.go.ug/wp-content/uploads/2021/07/ACDP_Status_Report_300621_lowres.pdf

CZU: 631.674:634.86 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.36**

CRESTEREA STRUGURILOR DE MASA PE SISTEMUL PERGOLA ȘI ROLUL SISTEMULUI DE IRIGARE

GROWING TABLE GRAPES ON THE PERGOLA SYSTEM AND THE ROLE OF THE IRRIGATION SYSTEM

BOTEZATU Andrei,
Universitatea Tehnică a Moldovei
ORCD: 0009-0006-2189-6418
andrre2011@yahoo.com

Abstract

Viticulture is an important branch of the agro-food sector of the Republic of Moldova. Vine culture with varieties for table grapes is a separate sector, referring to high-value agriculture. The wine-growing region of the Republic of Moldova has pedoclimatic conditions favorable to the cultivation of the vine. In order to increase the economic efficiency of the wine sector, especially of table grapes, it is necessary to carry out continuous scientific research, taking into account the evolution of climate change at the global level.

Keywords. *Pergola, irrigation system, crops, efficiency, table grapes*

Rezumat

Viticultura este o ramură importantă a sectorului agroalimentar al Republicii Moldova. Cultura viței de vie cu soiuri pentru struguri de masă este un sector aparte, referindu-se la agricultura de valoare înaltă. Regiunea vitivinicolă a Republicii Moldova dispune de condiții pedoclimatice favorabile culturii viței de vie. În vederea sporirii eficienței economice a sectorului vitivinicol, în special a strugurilor de masă, este necesar de a efectua în continuu cercetări științifice, având în vedere evoluția schimbărilor climatice la nivel global.

Cuvinte cheie. *Pergola, sistem de irigare, culturi, eficiență, struguri de masă*

Pentru stimularea dezvoltării viticulturii, în Republica Moldova a fost elaborat programul de restabilire și dezvoltare a viticulturii și vinificației. Programul respectiv a avut drept scop principal restabilirea și crearea unei ramuri performante de producere a produselor viti-vinicole de calitate superioară, competitive pe piețele de desfacere și cu eficiență economică sporită. Reieșind din programul sus numit, se stabilește că suprafața viilor la finele perioadei de referință trebuie să atingă circa 100 mii ha, inclusiv a celor pe rod – 80 mii ha. Circa 20 la sută din suprafața totală a viilor vor fi ocupate cu soiuri de struguri pentru masă, sortimentul viticol va include soiurile clasice Jemciug Csaba, Cardinal, Regina viilor, Chasselas dore, Muscat de Hamburg, Coarnă neagră, Rannii Magaracea etc., 80% din suprafețe urmând a fi ocupate cu soiurile de selecție nouă Codreanca, Kișmiș lucistîi, Frumoasa albă, Leana, Startovîi, Moldova, Kișmiș moldovenesc, Alb de Suruceni, Muscat de Bugeac, Ialovenschii ustoicivîi etc. Viticultura este o ramură de producție intensivă a agriculturii, caracterizată printr un coeficient ridicat de valorificare a terenurilor. Valoarea producției ce se realizează la un hectar de viță de vie, echivalează cu circa 10-15 hectare culturi cerealiere. Vița de vie se cultivă cu rezultate foarte bune pe terenurile în pantă, pe nisipuri și soluri nisipoase. Pe glob, 47 50% din plantațiile de vii sunt situate pe terenuri în panta. Viticultura este o ramură de producție intensivă a agriculturii, caracterizată printr-un coeficient ridicat de

valorificare a terenurilor. Valoarea producției ce se realizează la un hectar de viță de vie, echivalează cu circa 10-15 hectare culturi cerealiere.

Vița de vie se cultivă cu rezultate foarte bune pe terenurile în pantă, pe nisipuri și soluri nisipoase. Pe glob, 47 - 50% din plantațiile de vii sunt situate pe terenuri în pantă. În țara noastră, mai mult de 85% din plantațiile de vii se găsesc pe terenurile în pantă. Una dintre ramurile profitabile a complexului agroindustrial este viticultura strugurilor pentru masă. Practica pluriseculară ale cultivatorilor de viță de vie a soiurilor de struguri pentru masă afirmă aceasta. O dezvoltare rapidă a ramurii în ultimul timp s-a observat în SUA, China, Africa de Sud, America Latina, Australia etc., Conform statisticii mondiale, anual se produc aproximativ 7,0-7,5 milioane tone de struguri pentru masă. Milioane de oameni consumă strugurii în stare proaspătă, deoarece conform însușirilor gustative și curative se evidențiază prin conținut unic al compușilor utili, mai mult de 600, sau boabele strugurilor se află pe prim plan după acțiunea lor asupra organismului omului, din gama vastă de fructe existente.

În pofida celor expuse mai sus, referitor la însușirile utile, cererea de piață și eficacitatea sporită, cultivării soiurilor de struguri pentru masă se acordă o atenție net inferioară în comparație cu cultura soiurilor pentru vin. Această stare se observă în mai multe țări ale lumii, inclusiv și în Republica Moldova. Acest fenomen se explică prin interesul economic încă neconștientizat de potențialii producători, la fel și prin dificultățile dictate de specificul tehnologiei de cultivare a soiurilor de masă – mult lucru manual la îngrijire, recoltare, sortare, transportare, păstrare și comercializarea strugurilor. Soiurile pentru masă sunt mai sensibile la factorii nefavorabili (la gerurile de iarnă) și necesită o infrastructură tehnologică deosebită comparativ cu cea a strugurilor pentru vin. Din aceste motive cultura soiurilor de masă încă nu s-a dezvoltat progresiv.

Pentru Republica Moldova refacerea sectorului viticulturii strugurilor pentru masă are o importanță majoră, în legătură cu impedimentele apărute la comercializarea produselor vinicole și asigurării populației cu locuri de muncă. Cultura viței de vie necesită multă forță de muncă, de aceea tehnologiile folosite în viticultură necesită o serie de calificări profesionale altoiri, tăietori, vinificatori ceea ce contribuie la instruirea forței de muncă și oferta unor posibilități și mai mari de câștig.

Potrivit datelor Oficiului Internațional al Viei și Vinului, suprafața cultivată cu viță de vie pe glob în anul 1992 era de 8 235 000 hectare. Repartiția pe continente a suprefețelor viticole se prezintă astfel Europa cu o suprafață viticolă de 5,626 milioana hectare, concentrează aproape 70% din cea existentă pe tot glob, urmată de Asia cu 1,407 milioane hectare reprezentând 17,1%, apoi America cu 0,784 milioane hectare, Africa cu 351 mii hectare și Oceania cu 67 mii hectare. Descreșterea suprafețelor cultivate cu viță de vie în ultimii ani s-a datorat unor măsuri economice de conjunctură, care au condus la defrișarea de mari suprafețe de vii în toate țările din Comunitatea Economică Europeană în Franța, Italia și Spania, cât și de natura socială în țările din Europa de Est (Ungaria, Romania Asia, Africa (Algeria) și continentul American. Tradiții milenare de o viticultură înalt efectivă și un potențial uman, agroindustrial dispune țara noastră. Longevitatea și indicii de calitate a recoltei unei plantații viticole este influențată de un șir de factori cum ar fi: biotici, abiotici și antropogeni. În același timp, calitatea materialului săditor are un impact enorm, sau succesul viitoarei plantații va fi influențat aproximativ 50/100 de valoarea biologică și starea fitosanitară al materialului de înmulțire viticol. Dar cel mai important protecția plantei de secetă.

Folosirea sistemul de irigare în creștere a strugurilor de masă pe sistemul pergola este esențială pentru mărirea cantității recoltei per/ha și îmbunătățirea calității acestora. Totodata

sistemul de irigare ne dă posibilitatea de a gestiona eficient folosirea apei în fenofazele necesare a procesului de creștere a strugurilor de masă.

Sistemul de irigare poate fi definit ca fiind ansamblul tehnic de conducte, duze și metode folosite pentru furnizarea apei în mod controlat și eficient către culturile agricole.

Importanța sistemului de irigare în producția sustenabilă de struguri de masă este considerabilă din mai multe motive:

- Optimizarea consumului de apă
- Creșterea randamentului și calității recoltei
- Reducerea necesității de inputuri chimice
- Durabilitatea mediului înconjurător

În culturile de struguri de masă, irigarea nu este doar o practică "de salvare", ci o intervenție fundamentală pentru succesul optim al recoltei. Necesitățile de apă pe parcursul sezonului variază în medie între 2.000 și 4.000 de metri cubi pe hectar în funcție de caracteristicile pedoclimatice ale zonei unde se află plantația cât și caracteristicile solului.

Soluții de instalare într-un sistem de irigare prin picurare pentru vița de vie sunt în principal trei:

- Picurători de sol – așezate la nivelul solului;
- Picurători pe fir – de pe grindă sau suporturi;
- Subsoliera – aproape de rând sau între rânduri.

O viță cultivată cu irigare prin picurare prezintă un aparat radicular mai puțin extins, dar mai capilar și activ în comparație cu o viță cultivată fără sistem de irigație, care, dimpotrivă, va avea un aparat radical extins pentru a explora un volum mai mare de sol.

Alegerea, de exemplu, de a instala sistemul de picurare la nivelul solului de-a lungul rândului este puțin plăcută și funcțională dacă se folosesc utilaje mecanice sau dacă este necesar să se lucreze imediat terenul adiacent tulpinii. Sistemul de picurare instalat la nivelul solului, totuși, este aproape obligatoriu pentru plantele crescute si formate ca arbusti care nu se dezvoltă pe tulpini susținute de stâlpi.

Sistemul de irigare în producerea strugurilor de masă pe sistemul pergola reprezintă o investiție valoroasă pentru viticultori, oferind beneficii semnificative în ceea ce privește eficiența utilizării apei și maximizarea randamentului și calității recoltei. Prin implementarea acestui sistem, viticultorii pot obține producții mai consistente și de calitate superioară, contribuind în același timp la conservarea resurselor de apă și la protejarea mediului înconjurător [3].

Sistemul de irigare are mai multe avantaje semnificative pentru vița de vie. Acestea includ:

-Eficiența utilizarii apei;

Unul dintre cele mai mari avantaje ale sistemului de irigare în sistemul pergola este eficiența sa în utilizarea apei. Prin furnizarea unei distribuții precise și controlate a apei, sistemul de irigare permite viticultorilor să utilizeze cantitatea corectă de apă necesară pentru a satisface cerințele de udare ale plantelor. Aceasta contribuie la conservarea resurselor de apă, reducând pierderile prin evaporare și scurgere și asigurând că fiecare picătură de apă este utilizată în mod eficient pentru a sprijini creșterea și dezvoltarea plantelor.

- Maximizarea randamentului și calității recoltei.

Un alt beneficiu major al sistemului de irigare în sistemul pergola este capacitatea sa de a maximiza randamentul și calitatea recoltei. O alimentare corespunzătoare cu apă este esențială pentru dezvoltarea sănătoasă a plantelor și a ciorchinilor de struguri. Prin furnizarea unei cantități adecvate de apă în momentele potrivite, sistemul de irigare poate îmbunătăți randamentul culturii,

asigurând o producție mai mare de struguri de masă de calitate superioară. De asemenea, irigarea adecvată poate influența direct calitatea strugurilor, contribuind la creșterea dimensiunii, uniformității și gustului acestora.

Putem clasifica doua tipuri de sisteme de irigare, și anume:

- **Irigare prin picurare:**

Irigarea prin picurare este un sistem eficient care livrează apă direct la rădăcinile plantelor. În cadrul sistemului de pergola, picurătoarele sunt plasate strategic la baza plantelor sau pe sistemul de suport, permițând aprovizionarea precisă a apei către rădăcini. Acest lucru minimizează pierderile prin evaporare și scurgere, deoarece apa este direcționată direct către zona de rădăcină, în timp ce și alte zone din împrejurimi rămân uscate. Irigarea prin picurare este ideală pentru a economisi apă și pentru a evita umezirea excesivă a frunzelor și a ciorchinilor, reducând astfel riscul de boli fungice.

- **Irigare prin pulverizare:**

Irigarea prin pulverizare implică dispersarea apei sub formă de picături fine sau jeturi în aer, care apoi cad pe plante. Acest sistem poate fi adaptat pentru utilizarea în sistemul pergola, fie prin montarea de duze de pulverizare în zonele corespunzătoare, fie prin instalarea unor sisteme de pulverizare suspendate sub structura de susținere. Beneficiile acestui sistem includ acoperirea uniformă a întregii suprafețe a plantei, inclusiv a frunzelor și a ciorchinilor, și capacitatea de a răcori planta în zilele calde. Cu toate acestea, irigarea prin pulverizare poate avea și unele limitări, cum ar fi riscul de pierdere a apei prin evaporare mai mare în comparație cu irigarea prin picurare și posibilitatea favorizării apariției unor boli fungice sau a problemelor legate de umiditatea frunzelor.

Prin urmare avem și un șir de metode de irigare.

Când vorbim despre metode de irigare (sau sisteme de irigare), ne referim la modul în care apa este distribuită în sol. Alegerea unei metode în locul alteia depinde de o mulțime de factori, cum ar fi disponibilitatea de apă, morfologia și poziția solului, climatul, sursa de alimentare cu apă, tipul de cultură, gradul de mecanizare al culturii, etc.

Daca este să vorbim despre metodele sistemelor de irigare pentru toate culturile, se disting următoarele metode de irigare:

- metoda de înmuiere;
- metoda de scurgere;
- metoda de aspersie sau ploaie;
- metoda de microportare sau picurare;
- metoda de subsoliere.

Metoda de irigare prin înmuiere implică menținerea pe teren pentru perioade mai mult sau mai puțin lungi a unui strat de apă cu grosime variabilă. În unele cazuri, se prevăd aranjamente în rectagone mai mult sau mai puțin mari delimitate de diguri sau aranjamente în adevărate bazine circulare în corespondență cu coroana arborilor. În alte cazuri, terenul este împărțit în compartimente sau camere mai mult sau mai puțin dreptunghiulare și mai mult sau mai puțin nivelate, dependente sau independente unele de altele. Acesta este sistemul de irigare adoptat pentru terenurile de orez, aplicabil pe terenuri de câmpie, puțin permeabile și utilizând volume sezoniere foarte mari [2].

În general, putem spune că sistemul de irigare prin înmuiere este un sistem care necesită aranjamente mai mult sau mai puțin costisitoare, terenuri argiloase și resurse de apă consistente; dacă în terenurile de orez este încă prezent acest tip de irigare, același lucru nu se mai poate spune pentru livezile de citrice irigate anterior cu sisteme de irigare cu bazine.

Metoda de irigare prin scurgere implică în schimb un strat constant de apă pe întreaga durată a irigării, care apoi se infiltrează în sol pe parcursul său. De cele mai multe ori, această metodă necesită amenajări de teren destul de costisitoare și precise, care se disting prin amenajările cu o singură aripă, cu două aripi, pe platou, pe movilă, cu șanțuri orizontale, cu infiltrare laterală. Diversele tipuri de amenajări se schimbă în funcție de poziția conductei de irigare față de lot și de înclinarea acestuia. Irigarea prin scurgere este potrivită pentru pășuni și fânețe unde sunt necesare volume mari de apă (1000 mc/ha) și suprafețe extinse.

Metoda de irigare prin aspersie implică furnizarea apei simulând ploaia prin utilizarea echipamentelor potrivite. Aceste dispozitive constau din aspersoare cu rază medie sau lungă și debit mediu-mare, dispuse într-un model triunghiular, pătrat sau dreptunghiular în funcție de gradul de suprapunere dorit. De fapt, în funcție de presiunea de funcționare, aspersoarele pot provoca o irigare sub formă de ceață cu un efect de răcire mai degrabă decât un efect de udare. Fără îndoială, unul dintre factorii limitativi pentru sistemul de aspersie este reprezentat de vânt, care influențează traiectoriile aspersoarelor în sine; în aceste cazuri, este întotdeauna recomandabil să poziționați aspersoarele mai aproape unul de altul și să alegeți aspersoare cu rază mică. Comparativ cu alte metode, irigarea prin aspersie sau ploaie nu necesită aranjamente speciale, are o eficiență bună de irigare deoarece nu provoacă pierderi prin scurgere și percolare profundă.

Sistemul de irigare cu ploaie poate fi folosit și în pepiniere și în sere. Prin selectarea adecvată a aspersorului, se poate obține o irigare care udă sau care răcorește.

Figura 1. Metoda de irigare prin picurare

Sursa: cercetările proprii ale autorului

Metoda de irigare prin picurare este cunoscută și sub numele de microirigare, deoarece apa este furnizată prin intermediul unor dispozitive numite picurători cu microdebit și la presiuni scăzute. Picurătorii sunt distinși în picurători online și picurători în linie. Primii sunt dispozitive

care sunt montate pe conducte plasate pe sol sau la o anumită înălțime de-a lungul rândului de plante. Acești picurători pot fi de tip buton sau în formă de țigară și au un debit între 2 și 16 l/h.

Picurători în linie sunt, în schimb, dispozitive co-injectate în tuburi de polietilenă, autospălătoare datorită prezenței unor mici filtre la intrarea în picurător. Atât în picurătorii online, cât și în cei în linie, există posibilitatea de a utiliza picurători autocompensanți care mențin debitul constant odată cu creșterea presiunii.

Metoda de irigare prin picurare este în prezent cea mai utilizată metodă în pomicultură, horticultură, sere și pepiniere, pentru care economisirea apei, economisirea muncii și a costurilor pentru pregătirea terenului, precum și posibilitatea de a efectua fertilizarea prin irigare, sunt aspecte fundamentale. În schimb, sistemul necesită, deoarece picurătorii au dimensiuni foarte mici, sisteme de filtrare mai mult sau mai puțin avansate, variind de la filtrele obișnuite cu sită și discuri (ideale pentru apele din puțuri), la filtrele mai sofisticate cu nisip (ideale pentru apa din lacuri sau canale deschise).

Metoda de irigare subterană (subirigare) reprezintă cel mai modern sistem de irigare absolut. Sistemele mai eficiente necesită utilizarea unor arii de scurgere (picurători în linie) îngropate, în număr și cu distanțe variabile în funcție de tipul de cultură și condițiile morfologice ale solului. Desigur, sistemul permite obținerea unei economii bune de apă, deoarece, spre deosebire de un sistem obișnuit de picurare, nu provoacă pierderi prin evaporare a apei din sol.

Subirigarea reprezintă un sistem extrem de eficient pentru a furniza apă culturilor chiar și în condiții de disponibilitate scăzută de apă; o limitare este reprezentată de imposibilitatea utilizării sale pe soluri bogate în schelet sau unde se efectuează lucrări prea adânci. O altă limitare este reprezentată de intruziunea atât a rădăcinilor, cât și a particulelor de sold în jurul picurătorului.

Dacă această ultimă problemă este rezolvată prin utilizarea suplimentară a valvelor de aerisire care împiedică intrarea aerului și, implicit, a materialului mâlos în jurul picurătorului, problema eventualei intruziuni radicale rămâne. În unele cazuri, intruziunea radiculară este evitată prin utilizarea de erbicide (în principal antigerminative) amestecate cu polietilenă sau adăugate la instalație. În alte cazuri, acoperirea instalației pentru o eventuală intruziune radiculară este asigurată de o închidere hidraulică a picurătorilor în linie printr-o cameră care acționează prin exploatarea efectului de vid pentru închiderea instalației [1].

Concluzie

În concluzie, sistemul de irigare în creșterea strugurilor de masă în sistemul pergola aduce numeroase avantaje și beneficii care pot contribui semnificativ la obținerea unei producții sustenabile și eficiente. Iată un rezumat al acestora:

Avantaje și beneficii ale sistemului de irigare în creșterea strugurilor de masă în sistemul pergola:

- Utilizarea eficientă a resurselor de apă: Sistemul de irigare permite o distribuție precisă și controlată a apei, minimizând pierderile prin evaporare și scurgere și asigurând că fiecare plantă primește cantitatea de apă necesară.

- Maximizarea randamentului și calității recoltei: O alimentare corespunzătoare cu apă contribuie la dezvoltarea sănătoasă a plantelor și la obținerea unor struguri de masă de calitate superioară, cu randament crescut.

- Reducerea utilizării inputurilor chimice: Prin controlul precis al aportului de apă, sistemul de irigare poate reduce necesitatea utilizării pesticidelor și fertilizatorilor chimici, contribuind la protejarea mediului înconjurător și a sănătății solului.

- Optimizarea gestionării resurselor: Prin adaptarea sistemului de irigare la tipul de sol și disponibilitatea de apă, se poate realiza o gestionare eficientă a resurselor, contribuind la reducerea costurilor și la maximizarea profitului.

Recomandări pentru implementarea și optimizarea sistemului de irigare în creșterea strugurilor de masă în sistemul pergola:

- Analiza solului și a resurselor de apă disponibile: Înainte de implementarea sistemului de irigare, este important să se realizeze o evaluare a tipului de sol și a cantității de apă disponibilă pentru a alege cel mai potrivit sistem de irigare.

- Selectarea echipamentelor potrivite: Alegerea picurătoarelor și a altor echipamente de irigare trebuie să țină cont de specificul terenului și de necesitățile plantelor, pentru a asigura o distribuție uniformă și eficientă a apei.

- Monitorizarea și întreținerea regulată: Este important să se monitorizeze și să se întrețină în mod regulat sistemul de irigare pentru a preveni apariția defecțiunilor și a asigura funcționarea optimă a acestuia.

- Adaptarea la condițiile climatice și necesitățile plantelor: Sistemul de irigare trebuie să fie flexibil și să poată fi ajustat în funcție de schimbările climatice și de nevoile specifice ale plantelor pentru a asigura o producție optimă în orice condiții.

Bibliografie

1. Ricerca contenuti - allevamento a spalliera [accesat: 04.03.2024]. Disponibil: https://www.quattrocalici.it/glossario-vino/tipi-di-allevamento-per-la-vite/spalliera/
2. Gable, Pergola sau sistemul tradițional la vița de vie. Avantaje și diferențe (agrobiznes.md). [accesat: 09.03.2024]. https://agrobiznes.md/gable-pergola-sau-sistemul-traditional-la-vita-de-vie-avantaje-si-diferente.html
3. Metode de irigare recomandate în plantațiile de viță de vie (agroexpert.md) [accesat: 01.04.2024]. https://agroexpert.md/rus/infrastruktura/metode-de-irigare-recomandate-in-plantatiile-de-vita-de-vie
4. Plantarea vitei de vie: cum infiintezi o plantatie viticola (cartiagricole.ro) 09.03.2024]. https://www.cartiagricole.ro/infiintare-plantatie-viticola/

CZU: 338.24:[340.134:351.712.5] **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.37**

ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI NAȚIONALE CU PRIVIRE LA ACHIZIȚIILE PUBLICE LA DIRECTIVELE UE, ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII SECURITĂȚII ECONOMICE, PRIN SPORIREA TRANSPARENȚEI ACHIZIȚIILOR PUBLICE

HARMONIZATION OF NATIONAL LEGISLATION REGARDING PUBLIC PROCUREMENT WITH EU DIRECTIVES, IN THE CONTEXTOF ENSURING ECONOMIC SECURITY, THROGH INCREASED TRANSPARNCY OF PUBLIC PROCUREMENT

PAPANA Maria,
Doctoranda USM
e-mail: papana.maria@usm.md
ORCID: 0009-0002-0613-7916

Abstract

The actuality of the subject*. This article discusses the main changes necessary to Law no. 131 of 03.07.2015 regarding public procurement based on the EU Association Agreement. The paper analyzes the objectives of developing and improving the sustainable public procurement process. Next, is presented the definition of economic security, in the field of public procurement and the degree of influence of legislative changes on the economic security of the procurement system is revealed, by increasing transparency.* ***The research topic*** *focuses on ensuring the economic security and transparency of the public procurement process in the context of the harmonization of the legislation of the Republic of Moldova with the EU Directives.*

Keywords*: public procurment, sustainable procurment, European standard, national standard, transparency, economic security.*

Introducere

Articolul demonstrează că securitatea economiei naționale caracterizează capacitatea țării de a rezista efectelor destabilizatoare ale diferitelor amenințări interne și externe și de a-și asigura dezvoltarea durabilă.

Achizițiile publice reprezintă o componentă importantă a consumului la nivelul unei economii, care stimulează dezvoltarea economică a țării, atât prin utilizarea rațională a fondurilor bugetare, cât și prin dezvoltarea ÎMM prin concurență loială. Armonizarea legislației naționale cu privire la achiziții publice, la Directivele UE, este una dintre direcțiile cheie de modernizare a sectorului administrativ al Republicii Moldova. Creșterea eficienței acesteia, reprezintă condiția de bază pentru asigurarea unei creșteri economice stabile.

Sistemul de achiziții publice este capabil să majoreze cerera și astfel să revitalizeze producția. Achizițiile publice joacă un rol major în sprijinirea producătorilor, nevoile sectorului public sunt în continuă creștere, iar în ultimii ani volumul achizițiilor publice în Republica Moldova a crescut de la 8 445 mln lei în anul 2021, la 12 357 mln lei în anul 2023.

În acest sens, natura economică a mecanismului de management al achizițiilor publice este redistribuirea de către stat a fondurilor publice pentru îndeplinirea funcțiilor publice și formarea unei situații socio-economice favorabile prin direcționarea unei părți din buget pentru asigurarea

cererii publice de bunuri, lucrări și servicii. Eficacitatea achizițiilor publice constă dintr-o combinație a doi factori: prețul contractului și calitatea produselor oferite. Acești factori trebuie să joace un rol decisiv în procesul de achiziții. Evaluarea altor factori, precum țara de origine a mărfurilor, nu afectează eficiența achizițiilor publice, deoarece principalul indicator al eficienței în acest domeniu este nivelul de satisfacere a nevoilor publice.

Pentru implementarea cât mai eficientă a achizițiilor publice, statul trebuie să creeze condiții pentru respectarea principiilor de bază ale achizițiilor publice. Lipsa principiilor de achiziție în sistemele de achiziții publice este un semn al lipsei transparenței în acest domeniu.

În conformitate cu legislația națională cu privire la achizițiile publice, unul dintre principiile de reglementare a achizițiilor publice în Republica Moldova îl constituie protecția mediului și promovarea unei dezvoltări durabile prin intermediu achizițiilor publice. Acest principiu a fost dezvoltat în legislația națională în contextul transpunerii Directivelor Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene privind achizițiile publice.

Astfel, aceast articol prezintă perspectiva modului în care sistemul de achiziții național va deveni mai puternic și cum se va incorpora treptat legislația UE în domeniul achizițiilor publice în perioada de tranziție a economiei Republicii Moldova către o cale inovatoare de dezvoltare axată pe integrarea europeană, prin asigurarea securității economice la nivel național.

Metodologia cercetării

Metodologia cercetării include conceptele teoriei achizițiilor publice, conceptul de eficacitate a sistemului economic național și securității economice. Pe parcursul lucrării, autorii au folosite o gamă diversă de metode, precum: analiza, sinteza, inducția, deducția, observația, generalizarea, abordarea metodologică complexă şi sistemică a conceptelor economice contemporane.

Lucrarea de față se bazează atât pe analize calitative, cât și cantitative ale datelor referitoare la performanța economică a Republicii Moldova. Evaluarea calitativă este aplicată pentru a identifica principalele provocări cu care se confruntă în prezent țara și pentru a determina gradul în care aceste provocări pot submina viitoarea securitate economică. În plus, evaluarea cantitativă este aplicată pentru a aprecia dinamica nivelului general de securitate economică prin investigarea evoluției volumului achizițiilor publice în ultimul deceniu în PIB și a indicatorilor de transparență în achiziții publice.

Culegerea informațiilor necesare s-a efectuat prin metoda observației științifice. Prelucrarea informației s-a realizat cu aplicarea metodei discriptive, iar formularea concluziilor – prin sintetizarea studiilor de caz analizate.

Rezultate și discuții

Securitatea economică este o problemă de securitate națională. Securitatea economică a unui stat definește stabilitatea și dezvoltarea progresivă a economiei acestui teritoriu [6].

Autorul Husaianov definește securitatea economică ca un factor endogen al dezvoltării regionale și al capacității regiunii ca sistem de a atinge obiective cu utilizarea eficientă a resurselor și de a-și menține caracteristicile inerente de atribuire în condițiile instabilității și incertitudinii mediului extern și intern, adică prezența unor amenințări și riscuri [4].

Din definițiile de mai sus rezultă că, pentru un control eficient al acestui sistem, este necesară identificarea clară a focarelor interne de riscuri și amenințări.

Era relațiilor tradiționale de securitate globală a fost eclipsată de problemele economice și conflictele regionale. Accelerarea interdependenței economice și a concurenței internaționale au apărut ca surse majore de tensiune și conflict între puterile mondiale. În această situație incertă,

țările dezvoltate încearcă să-și mențină nivelul de trai. Țările în curs de dezvoltare, sub presiunea țărilor dezvoltate, încearcă să-și îmbunătățească propria situație, în timp ce, în egală măsură, trebuie să folosească orice mijloace pentru a-și crește productivitatea și a-și asigura securitatea economică.

Astfel această lucrare se concentrează pe achizițiile publice, care reprezintă unul dintre cele mai importante elemente ale sistemului de securitate economică.

Achiziţiile publice reprezintă unul dintre domeniile prioritare ale guvernării care contribuie la dezvoltarea infrastructurii economice şi sociale, furnizarea de servicii publice, la sporirea încrederii în instituţiile statului. Utilizarea procedurilor de achiziții publice transparent, garantează securitatea resurselor financiare locale [1; p.83].

Sistemul achizițiilor publice în Republica Moldova este regelmentat de Legea nr. 131 din 03.07.2015 privind achizițiile publice. În legislația națională achizițiile publice sunt definite ca procurarea, prin intermediul unui contract de achiziții publice, de bunuri, de lucrări sau servicii de către una sau mai multe autorități contractante de la operatorii economici selectați de acestea, indiferent dacă bunurile, lucrările sau serviciile sunt destinate sau nu unui scop public [7].

În Republica Moldova sistemul achizițiilor publice este bazat în mare măsură pe practicile europene. Statutul de țară candidată UE a fost acordat Republicii Moldova cu condiția realizării de acțiuni specifice, al căror progres este monitorizat de Comisia Europeană și raportat Consiliului European. Acțiunile specifice stabilesc, printre altele, aspecte relevante pentru achizițiile publice precum:

(a) finalizarea reformei în domeniul gestionării finanțelor publice, inclusiv prin îmbunătățirea achizițiilor publice la toate nivelurile guvernamentale, prin continuarea angajamentelor cu privire la dezvoltarea mijloacelor existente pentru e-achiziții și

(b) concretizarea angajamentelor cu privire la combaterea corupției [10].

În Acordul de Asociere sunt specificate Directivele Europene ale căror principii și termeni ar trebui să se regăsească în legislația națională, acestea sunt:

✓ Directiva 2014/24/UE, care definește normele general aplicabile în materie de achiziții publice;

✓ Directiva 2014/25/UE privind achizițiile efectuate de entitățile care își desfășoară activitatea în sectoarele apei, energiei, transporturilor și serviciilor poștale.

Directiva europeană privind achizițiile publice marchează această sarcină ca fiind una cheie, deoarece volumul total al achizițiilor publice din UE a atins 14% din PIB. În medie în fiecare an, autoritățile publice din UE, cheltuiesc aproximativ două mii de miliarde de euro. Practic, același algoritm atestă și situația în domeniul din Republica Moldova (Fig. 1).

În acest sens, rolul de a proteja sistemul economic național ca principal factor în asigurarea securității economice și a dezvoltării durabile a țării este în creștere [2; p. 12-13].

Conform metodologiei propuse, evaluarea nivelului de securitate economică a Republicii Moldova se bazează pe o abordare care presupune măsurarea indicatorilor transparenței achizițiilor publice la nivel național, comparativ cu UE.

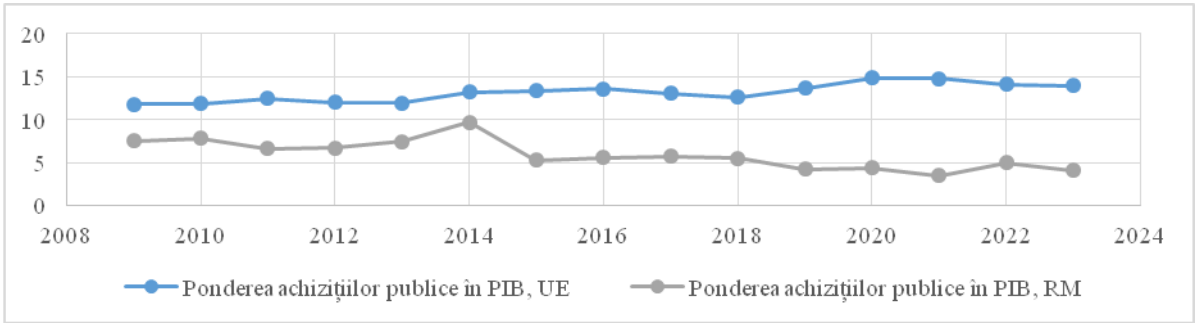

Fig.1 „Ponderea achizițiilor publice în PIB în UE – R.M."

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Opentender Instituții UE și în baza Raportului de activitate AAP [8,9]

Tendințele de digitizare și europenizare a achizițiilor publice rămân în ascensiune. Acestea consolidează gradul de transparență în domeniu, un cadru normativ benefic pentru eficientizarea procedurilor de achiziții publice, dar și asigurarea unei competiții mai mari, inclusiv prin deschiderea acestui sector pentru operatorii economici europeni.

Tehnologia înaltă este determinantă în îmbunătățirea securității economice a unei națiuni. Țările care exploatează intens beneficiile inovării sunt mai competitive și au o capacitate de adaptabilitate crescută și sunt mai puțin vulnerabile la amenințările externe. Tehnologia sporește potențialul economic prin creșterea productivității, eficienței și rezistenței economice. Mai mult, inovarea creează locuri de muncă cu valoare adăugată mare, încurajează crearea de capital uman și creează relații de afaceri și procese economice mai complexe și avansate, care au contribuit la performanța globală a competitivității prin dezvoltarea industriilor și serviciilor integrate cu tehnologie. În plus, duce la transformarea forței de muncă, îmbunătățind semnificativ eficiența activităților. Inovația sprijină întreprinderile în furnizarea de produse mai progresive care intensifică calitatea standardelor de viață. Astfel, tehnologia este decisivă în stimularea securității economice a statelor.

În Republica Moldova asigurarea transparenței procedurilor de achiziție publică se efectuează prin mai multe mijloace:

- ✓ prin publicarea pe pagina oficială WEB www.tender.gov.md;
- ✓ prin editarea Buletinului Achiziţiilor Publice (BAP);
- ✓ prin publicarea listei contractelor de achiziții publice pe pagina-web "date.gov.md";
- ✓ prin intermediul Sistemului Informațional Automatizat „Registrului de Stat al Achizițiilor Publice" (SIA RSAP) şi SIA RSAP MTender;
- ✓ prin desfășurarea întrunirilor, meselor rotunde, atelierelor de lucru.

Toate procedurile inițiate prin intermediul SIA RSAP oferă un grad mai mare de transparență și numeroase beneficii participanților la procedurile de achiziții [9].

Tabelul 1 „Analiza indicatorilor de transparență, RM"

Indicatori	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Ponderea procedurilor cu publicare în BAP după numărul total de proceduri de achiziții publice desfășurate	77,52%	71,85%	89,30 %	95,39%	92,22%	90,01%	92,97%	92,97%
Ponderea procedurilor de achiziții publice anulate	15,17%	12,82%	15,69%	18,83%	22,04%	28,21%	12,62%	10,96%

Ponderea achizițiilor publice desfășurate prin proceduri cu publicare în BAP în suma totală a contractelor	90,65%	86,51%	84,50%	96,62%	95,59%	94,37%	87,96%	89,01%
Numărul mediu de oferte depuse pentru o procedură de achiziție	2,53%	3,94%	3,51%	4,07%	4,24%	3,32%	3,34%	3,65%

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Raportului de activitate AAP [8,9]

În urma analizei indicatorilor din tabelul de mai sus, se atestă o dinamică pozitivă, de sporire a nivelului de transparență în cadrul procedurilor de achiziții publice din Republica Moldova. Astfel ponderea procedurilor cu publicare în BAP s-a majorat considerabil, de la 77,52 % în anul 2016, la 92,97% în anul 2023. Nivelul transparenței s-a majorat începând cu anul 2018 ca rezultat al modificărilor legislative și ca urmare a implimentării sistemului electronic MTender.

La momentul actual toate autoritățile publice, în calitate de autoritate contractantă utilizează în mod obligatoriu sistemul electronic SIA RSAP M-Tender. Serviciul digital contribuie la o planificare îmbunătățită a cheltuielilor, achiziții mai rapide și mai calitative, ca urmare a procedurilor electronice de licitare care implică ”zero hârtie”. Astfel toate licitațiile publice sunt accesibile online și fiecare decizie de achiziție publică este publicată în mod transparent online în timp real. Cetățenii pot urmări deciziile privind achizițiile publice și modul în care sunt cheltuiți banii plătitorilor de impozite [9].

Progresul Republicii Moldova la capitolul transparența achizițiilor publice a fost evaluat și de către Institutul pentru Dezvoltarea Libertății Informației (IDFI) care a inițiat proiectul Transparent Public Procurement Rating (TPPR) – Evaluarea legislației privind achizițiile publice și a procesului de aplicare în regiunea Eurasiatică și oferă un standard comun pentru evaluarea legislației privind achizițiile publice din diferite țări, identificarea problemelor și stabilirea bazei reformei și dezvoltării acestora.

Republica Moldova s-a calificat pe locul 2 din 40 țări analizate la clasamentul transparenței achizițiilor publice și a înregistrat un scor global de 92,81 % [5]. Analiza comparativă a fost efectuată pe baza datelor a 40 de țări din întreaga lume, răspândite în Europa, Asia, Africa, Oceania și America.

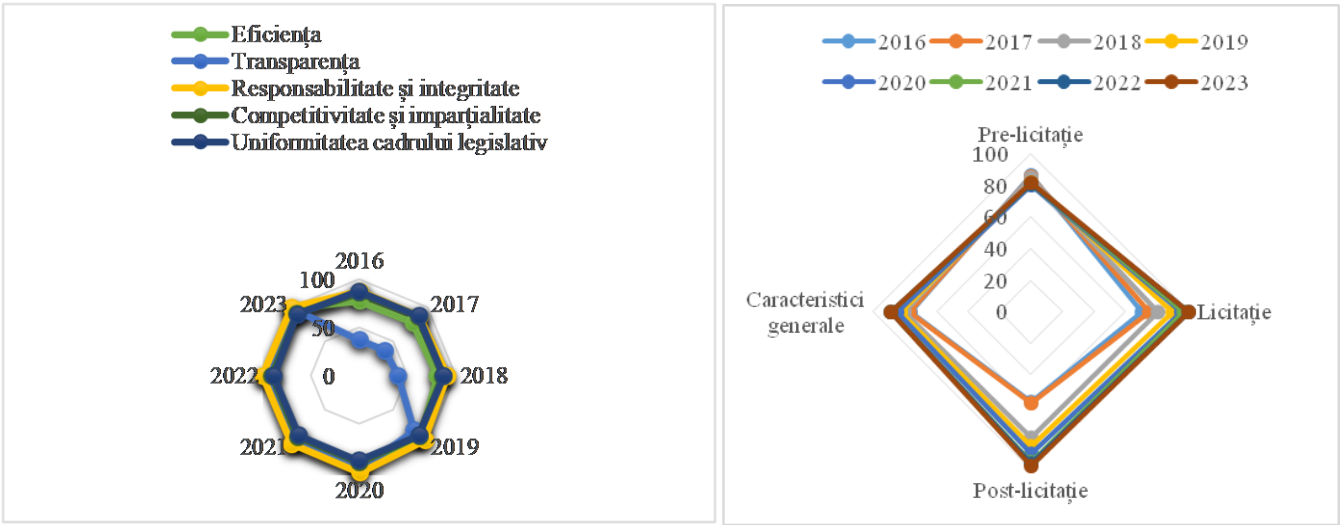

Fig.2 „Evaluarea achizițiilor publice ale Republicii Moldova”

Sursa: Institutului pentru Dezvoltarea Libertății Informației

În baza evaluărilor transparenței achizițiilor publice, Republica Moldova a înregistrat un scor global de 92,81%. Pentru indicatori de referință ca eficiență – 97,5% și transparență – 96,67%. Republica Moldova a înregistrat valori ridicate la toți indicatorii de referință. Același lucru este valabil și pentru etapele de achiziții publice, cu 80,56% la pre-licitație, 100% la licitație și 95,38% la fazele post-licitație.

Figura de mai sus demonstrează progresul considerabil al Republicii Moldova, scorul general de 92,81%, reprezintă o îmbunătățire considerabilă față de evaluarea din 2016 când nivelul de transparență al achizitiilor publice a fost evaluat cu scorul de 73,95%.

Este de remarcat faptul că legislația în domeniul achizițiilor publice care reglementează etapa de post-licitație este evaluată cu un scor deosebit de mare.

Acest lucru este semnificativ, având în vedere că transparența în faza post-licitație constituie o problemă semnificativă pentru majoritatea țărilor. Un punctaj relativ scăzut în faza de pre-licitație este cauzat de lipsa reglementărilor legale care să stabilească cerința obligatorie de inițiere a procesului de achiziție numai după ce au fost identificate în mod clar resursele financiare adecvate.

În Tabloul de bord al pieței unice, transparența se măsoară în funcție de rata de publicare a fiecărui stat membru, care corespunde valorii contractelor de achiziții publice publicate pe TED ca procent din produsul intern brut național. O rată mai mare de publicare indică atât că s-au desfășurat mai multe proceduri de achiziții publice pe o bază concurențială, cât și că a existat o mai mare transparență [3].

Tabelul 2 „Analiza indicatorilor de transaprență la nivelul UE”

Indicatori	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Numele ofertantului disponibil	99,72	99,87	99,86	99,9	99,89	99,95	99,96	99,96	99,95	99,93	100
Locația de punere în aplicare disponibilă	0,04	0,13	0,63	0,61	0,05	0	0	0	0	0,05	0,11
Limbile eligibile ale ofertelor disponibile	98,72	98,55	98,69	98,72	98,57	93,41	87,6	85,43	84,86	84,6	75,79
Criterii de atribuire disponibile	80,06	81,19	78,65	63,61	48,97	46,6	47,86	47,86	46,47	48,24	47,38
Coduri de produse disponibile	100	100	100	99,76	99,33	99,57	99,92	99,96	100	100	100
Durata disponibilă	0,07	0,08	0,08	8,15	19,19	21,08	23,23	24,6	25,11	31,2	36,5
Informații disponibile privind finanțările	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Metoda de selecție disponibilă	99,36	99,77	99,37	98,33	97,77	97,89	97,65	97,33	96,69	96,46	95,6
Informații despre subcontracte disponibile	49,02	46,53	42,3	40,37	40,94	44,49	51,25	54,77	55,9	59,09	67,94
Valoarea contractului disponibil	40,64	38,77	34,64	33,81	36,18	37,15	39,32	41,85	41,66	34,52	33,52
Indicatorul mediu al transparenței	**63,57**	**63,82**	**62,49**	**60,12**	**59,38**	**59,83**	**61,26**	**61,71**	**61,66**	**62,32**	**63,34**

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Opentender Instituții UE

Din datele din tabelul de mai sus rezultă că Valoarea medie a indicatorilor de transparență la nivelul UE, pentru anul 2023 constituie 63,34%.

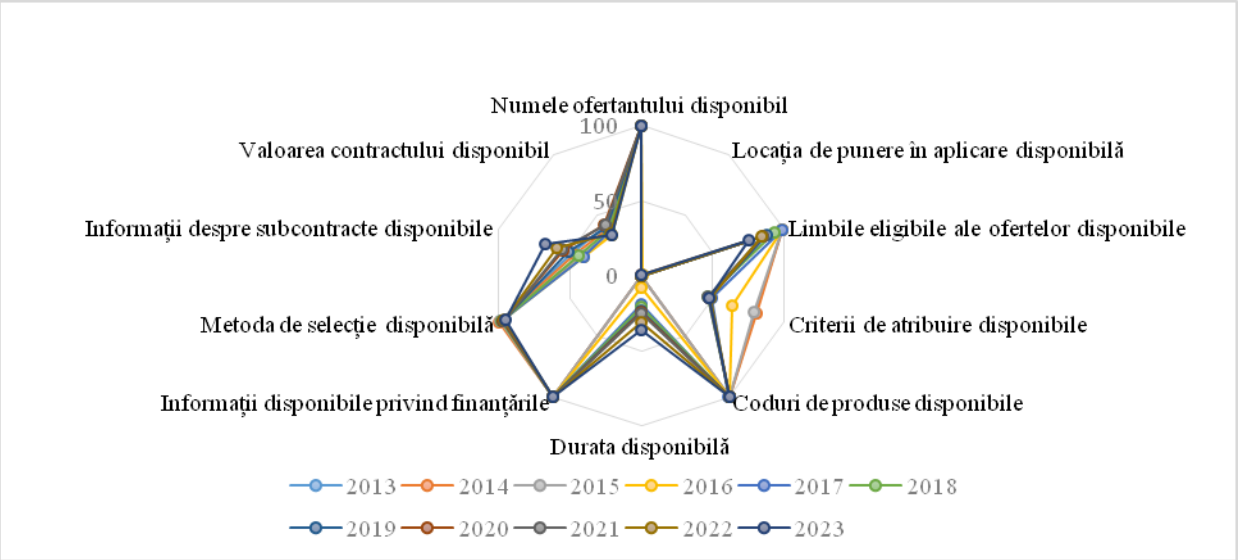

Fig. 3„Reprezentarea grafică a indicatorilor transparenței pentru perioada 2013-2023”

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Opentender Instituții UE

Datele arată că peste jumătate dintre statele membre ale UE au avut în mod constant, în perioada 2013-2023, o rată de publicare nesatisfăcătoare de sub 5 %, pragul de alertă indicat în Tabloul de bord al pieței unice, iar analiza tendințelor realizată nu indică nici-o îmbunătățire în timp.

Nivelul concurenței pentru atribuirea contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii a scăzut în ultimii 10 ani pe piața unică a UE. Se remarcă o lipsă de conștientizare a faptului că concurența reprezintă o condiție esențială pentru obținerea unui raport optim costuri-beneficii în urma achizițiilor publice.

Scăderea concurenței în domeniul achizițiilor publice este, de asemenea, legată de mediul macroeconomic general. În ultimii zece ani, atât lumea, cât și economia UE s-au confruntat cu două recesiuni majore. Acestea au afectat în mod semnificativ piețele, au perturbat lanțurile de aprovizionare și au redus capacitatea multor operatori economici de a oferi oferte fiabile în cadrul licitațiilor publice. Aceste evoluții au avut un impact semnificativ asupra nivelului concurenței pe piețele achizițiilor publice.

Concluzii

În concluzie, considerăm achizițiile publice drept modalitate fundamentală de a satisface nevoile statului, prin mecanisme de control, acestea contribuie la menținerea competitivității și la reducerea corupției. Cu toate acestea, sistemul de achiziții publice din Republica Moldova este în curs de dezvoltare și necesită o atenție constantă. Achizițiile publice sunt un instrument inovativ de susținere a dezvoltării durabile la nivelul economiei naționale, iar aplicare metodologiei descrise de autori, vine în susținerea dezvoltării acestora.

Instrumentele de management al sistemului de achiziții publice vor crește gradul de conștientizare și încredere în rândul participanților la achiziții, vor optimiza controlul în achizițiile publice, vor preveni corupția, precum și vor obține economii semnificative la fondurile bugetare de stat prin optimizarea sistemului.

Rezultatele obţinute conform metodologiei propuse în studiu pot servi drept ghid pentru elaborarea măsurilor pentru asigurarea securității economice în contextul dezvoltării sistemului de achiziții publice a Republicii Moldova, ținând cont de practicile țărilor UE în acest domeniu.

În urma analizelor efectuate s-a constatat că Republica Moldova înregistrează un nivel echilibrat în promovarea politicilor economice, fapt demonstrat de scorurile globale mai ridicate ale indicatorilor de securitate economică.

În consecință, prin promovarea mediului instituțional și a capacităților de inovare ale sectorului de achiziții publice, Republica Moldova va fi capabilă să-și îmbunătățească capacitățile de productivitate, ceea ce, la rândul său, va spori competitivitatea economică generală.

Referințe bibliografice

1. NANI Angela. Sistemul achizițiilor publice – realități și perspective. Conferința științifico-practică „Contribuția tinerilor cercetători la dezvoltarea administrației publice". Chișinău: AAP, 2016, p. 83. ISBN 978-9975-136-26-6.
2. ULIAN Galina. Achizițiile publice și dezvoltarea durabilă: Schimbare de paradigmă. Proiectul de cercetare și inovare „Consolidarea achizițiilor publice durabile în Republica Moldova" 20.80009.7007.15, Chișinău, 2021, p.12-13. ISBN 978—9975—3493-1-4.

Resurse web:

3. Comisia Europeană, site-ul official [accesat site 08.05.2024] Disponibil: https://ec.europa.eu/docsroom/documents/45975.
4. Husainova, E. A., L. R. Urazbahtina, N. A. Serkina, E. A. Dolonina, and O. V. Filina. 2019. Monitoring tools of regional economic security. E3S Web of Conferences 124: 05009 [accesat site 08.05.2024]. Disponibil: https://www.e3sconferences.org/articles/e3sconf/pdf/2019/50/e3sconf_ses18_05009.pdf.
5. IDFI- Institutul pentru Dezvoltarea Libertății Informației; [accesat site 08.05.2024]. Disponibil: https://idfi.ge/public/upload/Article/TPPR_Eng_IDFI_01-min.pdf
6. Kahler, Miles. 2004. Economic security in an era of globalization: Definition and provision. The Pacific Review 17: 408–502 [accesat site 08.05.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/248990823_Economic_security_in_an_era_of_globalization_Definition_and_provision.
7. Legea privind achiziţiile publice, nr.131 din 03.07.2015. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.197-205 [accesat site 08.05.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113104&lang=ro.
8. Opentender Portals [accesat site 08.05.2024]. Disponibil: https://opentender.eu/eu/dashboards/market-analysis.
9. Raportul agenției achiziții publice privind activitatea în domeniul achizițiilor publice [accesat site 08.05.2024]. Disponibil: https://tender.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport.
10. Statut acordat de Consiliul European la 23 iunie 2022, în baza avizului Comisiei Europene din 17 iunie 2022 asupra cererii de aderare depusă de Republica Moldova în 3 martie 2022. [accesat site 08.05.2024]. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/

CZU: 005.915:[657.15 + 005.336.1] **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.38**

SUCCESUL FINANCIAR AL COMPANIEI: INTERSECȚIA CONTABILITĂȚII CU STRATEGIILE FINANCIARE INOVATIVE ȘI MANAGEMENTUL EFICIENT

CHARTING FINANCIAL SUCCESS: THE INTERSECTION OF ACCOUNTING, INNOVATIVE FINANCIAL STRATEGIES, AND EFFECTIVE MANAGEMENT

BOGOS (CALANCEA) Eugenia,
Universitatea de Stat din Republica Moldova
ORCID: 0000-0001-5716-7977
E-mail: calancea.eugenia@gmail.com

Abstract

In the pursuit of financial success, businesses must navigate a complex landscape shaped by accounting principles, innovative financial strategies, and effective management techniques. This article explores the intersection of these critical components and their role in charting a path to prosperity. Through meticulous accounting practices, organizations gain insights into their financial health and make informed decisions. Innovative financial strategies drive growth and resilience, while effective management techniques ensure alignment with overarching business objectives. By integrating these pillars seamlessly, businesses can unlock opportunities, mitigate risks, and achieve sustainable success in today's competitive environment.

Keywords: *accounting, financial management, management, financial strategy.*

JEL Classifications: M42 Auditing, M41 Accounting, M00 General

Introducere.

În contextul economic competitiv de astăzi, succesul financiar este esențial pentru organizațiile de toate dimensiunile. În centrul acestui succes se află integrarea perfectă a trei componente critice: contabilitatea, strategiile financiare inovatoare și managementul eficient. În timp ce fiecare pilon joacă un rol distinct, intersecția lor formează fundamentul pentru creștere și prosperitate durabilă.

Conținut.

Contabilitatea reprezintă fundamentul succesului financiar, oferind întreprinderilor un cadru sistematic pentru înregistrarea, analiza și interpretarea datelor financiare. Principiile contabile fundamentale, cum ar fi principiile contabile general acceptate, asigură coerența și acuratețea raportărilor financiare. Prin menținerea unor înregistrări specifice ale veniturilor, cheltuielilor, activelor și pasivelor, întreprinderile obțin informații valoroase despre sănătatea și performanța lor financiară. În plus, practicile contabile solide facilitează luarea deciziilor în cunoștință de cauză, permițând organizațiilor să aloce resursele în mod eficient, să identifice domeniile în care este nevoie de îmbunătățiri și să reducă riscurile financiare.

Inovarea se află în centrul succesului financiar, determinând organizațiile să exploreze abordări creative ale managementului financiar. De la tehnicile de gestionare a riscurilor la metodologiile de bugetare a capitalului, întreprinderile caută în mod constant soluții inovatoare pentru a-și optimiza resursele financiare și a valorifica oportunitățile emergente. De exemplu,

companiile avangardiste valorifică opțiunile de finanțare alternativă, cum ar fi crowdfunding-ul și împrumuturile, pentru a alimenta creșterea și extinderea. Adoptând inovația, întreprinderile se pot adapta la dinamica în evoluție a pieței, pot anticipa provocările viitoare și se pot poziționa pentru un succes pe termen lung.

Un management eficient este esențial pentru transpunerea obiectivelor financiare în rezultate tangibile. Conducerea, comunicarea și delegarea se numără printre principiile-cheie de management care permit organizațiilor să navigheze în medii de afaceri complexe cu încredere și agilitate. Prin alinierea obiectivelor financiare la strategiile globale de afaceri, managerii pot încuraja o cultură a responsabilității, a colaborării și a îmbunătățirii continue. Mai mult, prin optimizarea resurselor și raționalizarea operațiunilor, întreprinderile pot spori productivitatea, reduce costurile și conduce la o creștere durabilă.

Adevărata putere a succesului financiar constă în integrarea perfectă a contabilității, a strategiilor financiare inovatoare și a unui management eficient. Prin crearea unor sinergii puternice între acești trei piloni, întreprinderile pot debloca noi oportunități, pot reduce riscurile și pot obține un avantaj competitiv pe piață. De exemplu, prin valorificarea cunoștințelor contabile pentru a informa procesul de luare a deciziilor strategice și prin punerea în aplicare a unor strategii financiare inovatoare susținute de practici de management eficiente, organizațiile își pot maximiza profitabilitatea și rezistența în fața incertitudinii. În cele din urmă, prin adoptarea intersecției dintre contabilitate, strategii financiare inovatoare și management eficient, întreprinderile pot trasa o cale către prosperitate pe termen lung și creștere durabilă.

Concluzii

În concluzie, drumul spre succesul financiar este marcat de convergența dintre contabilitate, strategii financiare inovatoare și un management eficient. Recunoscând interconectarea acestor piloni și adoptând o abordare holistică a managementului financiar, întreprinderile pot naviga cu încredere și claritate în domeniul de afaceri dinamic de astăzi. Pe măsură ce organizațiile continuă să evolueze și să se adapteze la condițiile de piață în schimbare, integrarea contabilității, a strategiilor financiare inovatoare și a unui management eficient va rămâne esențială pentru obținerea unui succes și a unei prosperități de durată.

Referințe bibliografice

1. Horngren, Charles T., Gary L. Sundem, and John A. Elliott. “Accounting.” Pearson Education, 2017.
2. Brigham, Eugene F., and Michael C. Ehrhardt. “Financial Management: Theory & Practice.” Cengage Learning, 2016.
3. Smith, John. “The Importance of Accurate Financial Reporting.”, Harvard Business Review, 2020.
4. Patel, Meera. “Innovative Financing Strategies for Small Businesses.”, Entrepreneur, 2021.
5. Brown, Sarah. “Effective Management Techniques for Today's Business Leaders.”, Forbes, 2022.
6. Lee, Emily. “The Role of Financial Innovation in Driving Business Growth.” , The Wall Street Journal, 2023.

CZU: 334.75:[657.15 + 336.2] **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.39**

DEOSEBIRI ȘI SIMILARITĂȚI ÎNTRE ASOCIERILE DE TIP JOINT VENTURE ȘI ACTIVITATĂȚILE VENTURE: ASPECTE CONTABILE ȘI FISCALE

DIFFERENCES AND SIMILARITIES BETWEEN JOINT VENTURES AND VENTURES: ACCOUNTING AND TAX ASPECTS

UNGUREANU Viorica,
Doctorandă USM
ORCID: 0000-0002-2874-439X
E-mail: vioricaungureanu.dreptate@gmail.com
vioricaung@mail.ru

Abstract

Any modern economy is based on creativity and innovation, being the foundation for societal challenges and development in various fields. In the context of the energy crisis and limited resources, innovation and venturing into innovative projects become essential for a sustainable economy. Stimulating innovations is a priority of the state, requiring support to finance innovative projects. This support can come from the European Union, through legislative solutions and mechanisms for implementing creative ideas. The article proposes an analysis of the differences and similarities between joint ventures and venture activities, focusing on accounting and tax aspects. By examining the relevant regulations, the specific arrangements for accounting and tax reporting for each type of activity are highlighted. The results of the analysis contribute to understanding the financial and tax implications, providing useful information for financial managers, accountants and tax consultants in risk management. The author formulates a hypothesis: joint ventures and venture activities share common accounting aspects at the financing phase, requiring an adequate legal framework and development strategies adapted to international objectives. For financing innovative projects, the Republic of Moldova should follow smart financing models, such as venture capital, promoting responsible collaboration between the state and the business environment to ensure return on investment and sustainable innovation.

Keywords*: joint venture, venture finance, IFRS, venture capital, return on investment, accounting records, tax reporting*

În lumea afacerilor, atât asocierile de tip joint venture, cât și activitățile venture sunt modalități semnificative prin care companiile își extind operațiunile și își optimizează potențialul de creștere. În ciuda scopurilor lor diferite, aceste două concepte adesea se intersectează în practică, generând interesul pentru înțelegerea detaliilor contabile și fiscale asociate. În acest articol, vom explora atât deosebirile, cât și similaritățile între asocierile de tip joint venture și activitățile venture, analizând aspectele contabile și fiscale relevante, oferind o perspectivă clară asupra modului în care aceste structuri de afaceri pot influența gestionarea financiară a entităților implicate și evidențiind aspectele cheie pe care managerii și profesioniștii contabili trebuie să le ia în considerare în contextul acestor activități.

Scopul lucrării este de a examina și compara aspectele contabile și fiscale ale asocierilor de tip joint venture și activităților venture, evidențiind diferențele și similaritățile dintre acestea.

Procesul de dezvoltare a activităților venture este variat în funcție de specificul fiecărei țări, dar prezintă și elemente comune, cum ar fi ciclicitatea, sprijinul guvernamental în fazele incipiente și reglementările juridice. Construirea acestor etape este determinată de obiectivele și particularitățile

afacerii de risc în sine, care se distinge de alte forme de investiții. Investițiile cu capital venture reprezintă o componentă esențială a finanțării proiectelor inovatoare și sunt cunoscute pentru faptul că finanțează în mod obișnuit întreprinderile mici și mijlocii. Această formă de finanțare oferă posibilitatea de a obține finanțare fără a fi necesare garanții, atât timp cât perspectivele proiectului sunt promițătoare, spre deosebire de împrumuturile bancare tradiționale. În contextul Republicii Moldova, finanțarea cu capital venture prezintă anumite caracteristici specifice, cum ar fi:

- Rolul predominant al investitorului în gestionarea companiilor în care s-a investit;
- Diversificarea surselor de finanțare;
- Absența garanțiilor pentru executarea obligațiunilor;
- Risc sporit asociat cu obținerea de profituri semnificative;
- Modalități de ieșire a investitorilor din capitalul investit în companiile finanțate și obținerea de venituri;
- Răscumpărarea și emisiunea de acțiuni prin oferte publice inițiale;
- Achiziționarea de acțiuni ordinare cu drept de vot, care oferă dreptul la dividendele companiei doar după acoperirea tuturor celorlalte obligații;
- Achiziționarea de acțiuni preferențiale fără drept de vot.

În Republica Moldova, investiția cu capital venture, ca modalitate de finanțare a procesului investițional, se confruntă cu diverse probleme generate de absența unui suport normativ, metodologic, organizatoric și financiar adecvat. Este necesară dezvoltarea unui mecanism specific pentru gestionarea contabilă în practică, bazat pe aspectele teoretice pentru a sprijini funcționarea și modernizarea economiei. Chiar dacă unele aspecte formale din legislație au fost clarificate, imperfecțiunile persistente în legislația actuală rămân una dintre principalele provocări care împiedică progresul aplicării acestui tip de investiții. De exemplu, noțiunea de "fond cu capital de risc" a fost eliminată din legea privind întreprinderile mici și mijlocii, fiind inclusă în categoria "fond de investiții" conform articolului 5 din Legea privind organismele de plasament colectiv alternative încă din 2020. [1, 2] În opinia autorului, pentru a rezolva problemele suportului juridic, este necesară adoptarea unei legi speciale privind reglementarea și stimularea activităților cu capital de risc, fie de către autortitatea de supraveghere în persoana Comisiei Naționale a Pieței Financiare, fie prin instrumente fiscale din Politica Fiscală sau Codul Fiscal. Deoareace, contabilitatea este parte a sistemului managerial, toate modificările în legislație vor fi călăuzite de noi reguli și pentru evidența contabilă. În această ordine de idei, se impune, încă o dată, a menționa faptul că "*informația contabilă nu prezintă utilitate garantată destinatarilor decât într-un mediu de prelucrare care solocită o aplicare corectă a normelor contabile*". [3, p.122]

Pornind de la premisa că informația extrem de importantă, nu doar pentru investitori, ci și pentru alte părți interesate, este esențial ca aceasta să fie distribuită în mod uniform către toți participanții. Totuși, este important să recunoaștem că există și informații confidențiale, accesibile doar administratorilor entităților și unui cerc restrâns de utilizatori. În plus, este necesară o înțelegere specializată a pieței de capital și a funcționării sale eficiente. Astfel, putem afirma că piața de capital devine eficientă în mod incontestabil atunci când este optimizată din punct de vedere operațional, informațional și al utilizării resurselor. Pentru a se considera eficientă, piața de capital trebuie să răspundă următoarelor condiții:

- să nu existe costuri de tranzacționare a titlurilor;
- toate informațiile să fie valabile, echitabile și gratuite pentru tăți participanții de pe piață;

▪ participanții la tranzacțiile din cadrul pieţelor de capital să aibă aşteptări omogene privind implicațiile informațiilor primate [4, p.122].

Reieșind din faptul că, contabilitatea inovațiilor prezumă cunoștințe avansate a specialiștilor pe piața de capital, care ar putea procesa toate informațiile relevante disponibile, mai ales pe cele de natură contabilă publicate de către Organul de Supravrghere – Comisia Națională a Pieței Financiare.

În Republica Moldova nu există deosebirea dintre un fond venture (VCF) și un fond de capital privat (Fondul de capital privat, PEF), deoarece ambele au acelaș scop: să obțină un profit cât mai mare vânzând unități de fond la prețuri mai mari după o anumită perioadă de timp și repartizarea profitului către investitori care dețin cotă-parte în capitalul social. În acest sens, nici cadrul legal, nu face diferențiere între fonduri de investiții și fonduri venture, deoarece cele venture sunt absorbite în noțiunea generală a unui fond de investiții. În opinia autorului, totuși, noțiunea "fond venture" ar trebui să se regăsească ca noțiune separată, și aceasta deoarece:

- Fondurile cu capital privat preferă investițiile în afaceri stabilizate, nu în cele în curs de dezvoltare rapidă.
- Fondurile de investiții vizează controlul asupra companiilor, investind masiv în achiziționarea unor pachete de control, spre deosebire de fondurile venture care optează pentru diversificare și investiții mai mici, minimizând riscurile.
- Fondurile de investiții se bazează pe împrumuturi (80-90% din capitalul împrumutat), în timp ce fondurile venture se bazează pe contribuțiile partenerilor. În plus, fondurile venture pot subevalua activele pentru a le valorifica eficient, accentuând experiența și competențele în dezvoltarea și extinderea afacerilor.

Pentru a avea o închipuire mai amplă cum ar trebui să funcționeze un fond de investiții vezi Fig.1

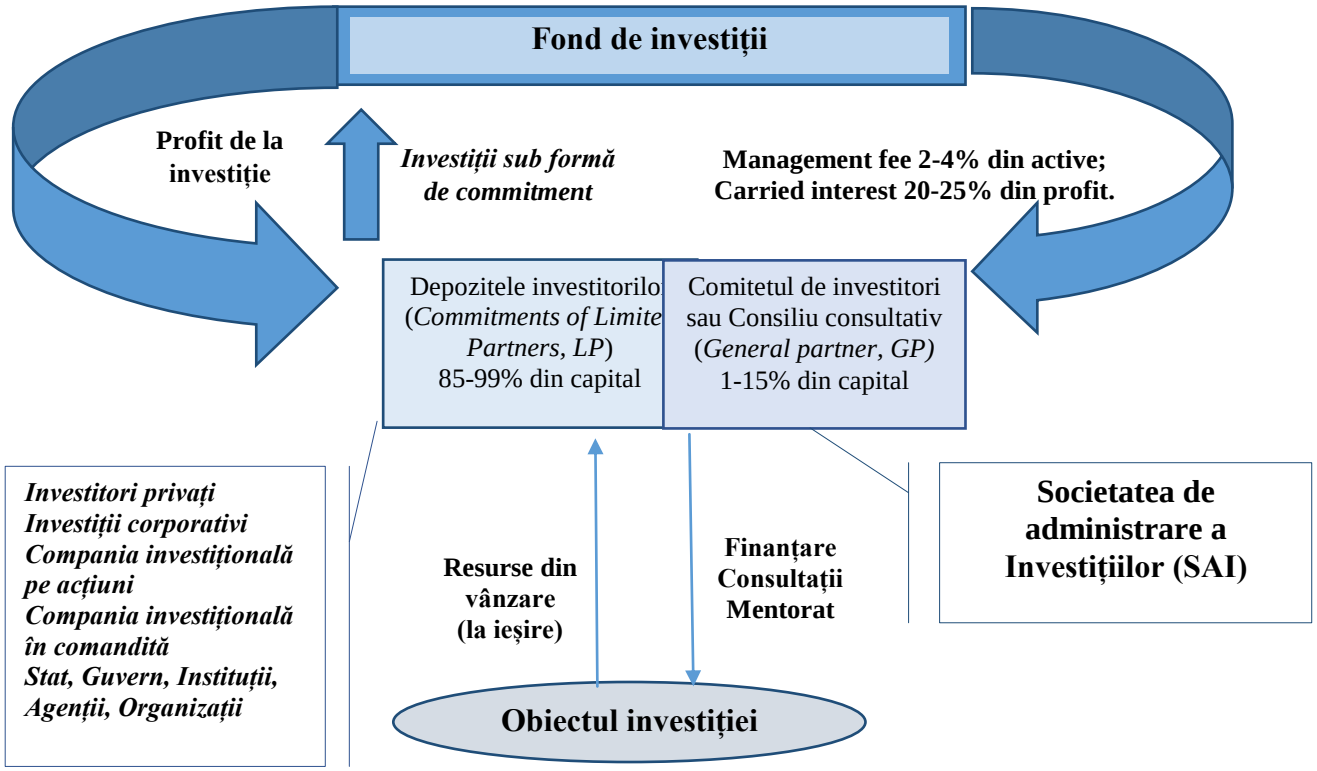

Figura 1. Mecanismul de funcționare a unui fond cu capital venture

Sursa: Elaborată de autori în baza [5]

Atragerea de investiții de risc este una dintre modalitățile de finanțare a proiectelor de dimensionare (Fig. 2). Finanțarea proiectelor inovaționale poate fi, atât externă, cât și internă, adică format din surse interne din alte activități financiare ale entității. Finanțarea externă cu capial venture se realizează din surse externe în versiunea clasică și, de regulă, presupune participarea investitorului în capitalul propriu al entității, spre deosebire de alte tipuri de finanțare externă.

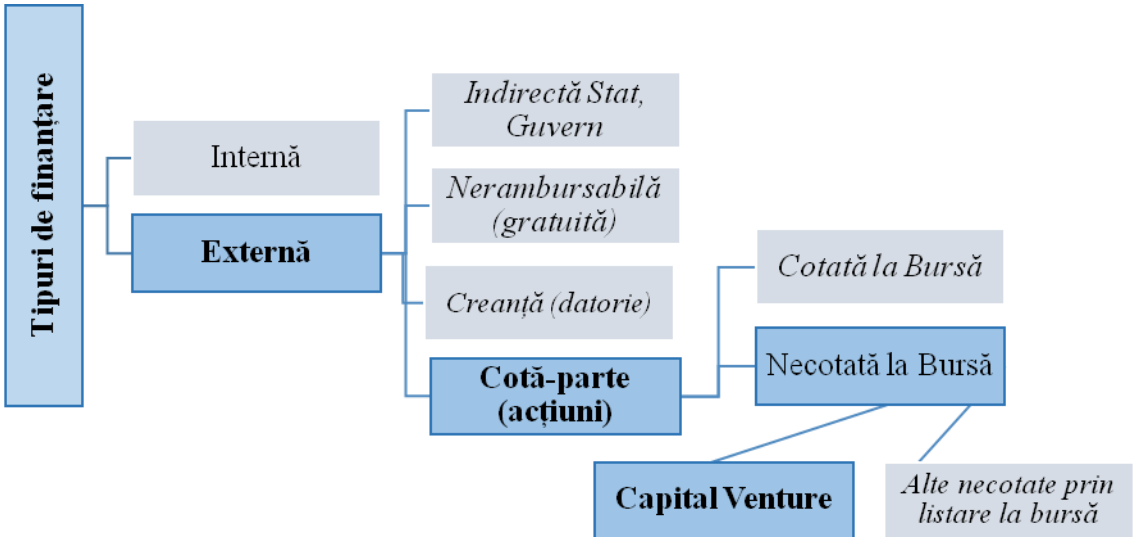

Figura 2. Finanțarea cu capital venture în sistemul de finanțare a proiectelor inovaționale
Sursa: Elaborată de autori în baza [5]

Așadar, finanțarea prin creanță (datorie) se realizează sub formă de credite și împrumuturi cu condiția rambursării resurselor împrumutate și a dobânzilor acumulate. Finanțarea externă nerambursabilă nu implică formarea vreunei obligații financiare ale companiei venture față de subiect. Acest tip de finanțare include granturi, subvenții și finanțare direcționată. Finanțarea guvernamentală indirectă este implementată sub formă de plăți amânate și facilități fiscale sau plăți preferențiale cu scopul de a reduce costurile.

Deoarece investițiile cu capital de risc sunt făcute la etapele de dezvoltare ale unei companii înainte de ieșire din bussinesul venture prin Ofertă Publică Inițială, aceasta este fără bursă, deși este strâns legată de tipurile de finanțare. Finanțarea prin cotare la Bursă, se face pe baza analizei unei strategii de investiției elaborate și ieșire a investitorului din proiect. Astfel, finanțarea prin capital venture, în general, se referă la finanțarea nebugetară prin surse externe. În același timp, unele tipuri de finanțare venture pot fi prin creditare și/sau datorii. Cu toate acestea, există și excepții. De asemenea finanțarea venture formează capitalul de risc al obiectului, adică distinge obiectele afacerii venture de alte tipuri de proiecte inovatoare. Capitalul venture este capital pentru realizarea de investiții directe în proiecte cu profil de risc în scopul valorificării acestora, care au nevoie de investiții suplimentare, dar nu le pot obține din alte surse.

Activitatea venture poate fi privită, atât din perspectiva subiectului, cât și din perspectiva obiectului de investiție. Subiectele și obiectele venture sunt elemente ale sistemului afacerii de risc care determină esența acestuia și specificul. Companiile cu activitate venture influențează obiectele investind capital prin participarea la management. Cu alte cuvinte, activitatea de risc este asigurată de interacțiunea dintre aceste elemente ale infrastructurii sale, care includ subiecte, obiecte și elemente auxiliare care instalează, reglează și susțin relația dintre subiecte și obiecte (Fig. 3). În acest mod, subiecții dau naștere investițiilor venture, iar obiectele sunt proiectele în care investesc

investitorii de risc. Subiecții pot fi atât persoane fizice, cât și investiții corporativi sau companii special create pentru a sprijini activitățile de inovare (fundații, companii și organizații comerciale).

Pentru ca o entitate să fie recunoscută ca companie venture, aceasta trebuie să respecte cel puțin schema de finanțare cu capital venture prezentată mai jos:

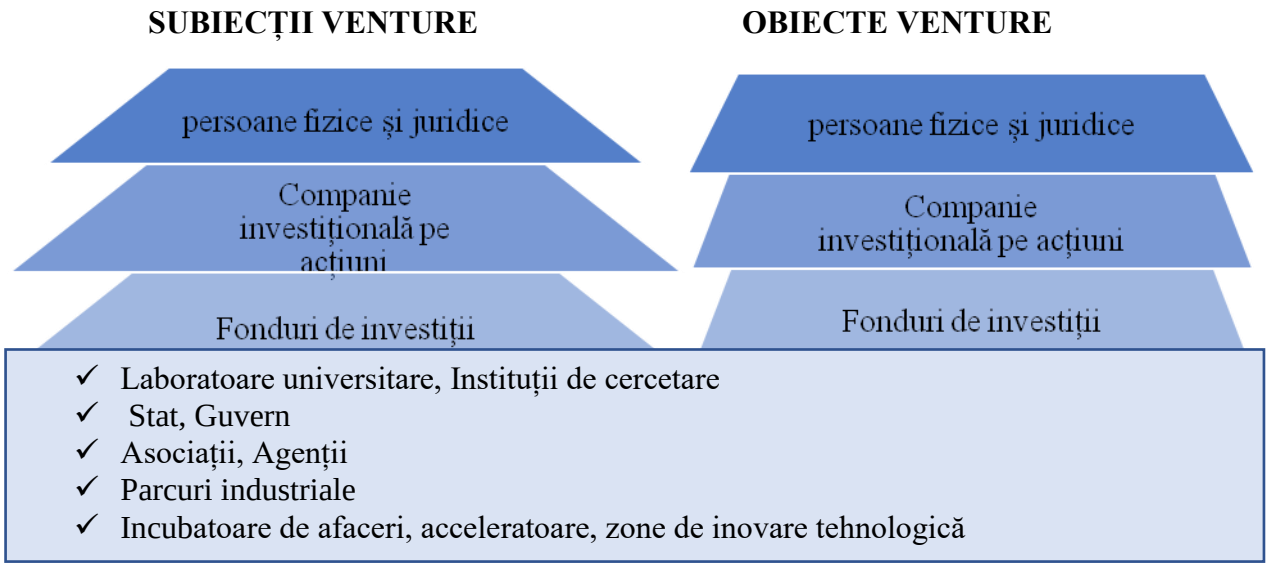

Figura 3. Infrastructura activității (bussinesului) venture

Sursa: Elaborată de autor

Obiectele de afaceri venture pot fi și sub formă de idei de afaceri individuale și produse inovatoare localizate în stadiul de dezvoltare, entități mici la etapa incipientă, dar și companii sau proiecte inovaționale ale marilor companii de producție în masă. Toate facilităţile trebuie să aibă un nivel înalt de tehnologie şi noutate, precum și experimente promițătoare.

Deseori, apare întrebarea dacă o afacere se încadrează în categoria activității venture și dacă o colaborare de tip "joint venture" poate fi considerată o entitate cu activitate venture. Pentru a clarifica acest aspect, este esențial să distingem între termenii "joint venture" și "afacerea venture". În contextul legislației internaționale, "joint venture" este un termen des utilizat, cuprinzând o gamă largă de forme de asociere, de la parteneriate simple până la fuziuni. Aici se evidențiază câteva diferențe importante:

- "Joint venture" se referă la scopul unei entități, în timp ce "afacerea venture" descrie un anumit tip de entitate;
- O colaborare în participație poate lua forma unei corporații, a unei societăți cu răspundere limitată, a unui parteneriat sau a altor structuri juridice, în funcție de diverse considerente, cum ar fi aspectele fiscale sau responsabilitatea părților, în timp ce activitatea venture se concentrează pe IMM-uri care dezvoltă proiecte inovatoare și urmează ciclul de viață al produsului inovativ sau etapele de dezvoltare ale unei companii inovatoare;
- Un parteneriat "joint venture" presupune că două sau mai multe părți, denumite coasociați, se unesc temporar pentru a desfășura o activitate comună, în timp ce "afacerea venture" este, în mod obișnuit, o afacere nouă fondată de unul sau mai mulți antreprenori, gestionată conform principiilor întreprinderilor mici și mijlocii. O caracteristică comună a "joint venture" și "afacerii venture" este că ambele implică o activitate distinctă desfășurată pe o perioadă limitată. Având în

vedere acest lucru, se poate argumenta că parteneriatul "joint venture" poate fi considerat un element al activității venture.

Analizăm mai jos cazul Societății cu Răspundere Limitate Wise Agile care a contractat un parteneriat de tip *"joint venture"* pentru a stabili dacă această asociere ar putea face parte din activitatea venture și cum se va înregistra operațiunea de primire a grantului în contabilitatea acesteia.

***Studiu de caz**: Entitatea Wise Agile S.R.L, care desfășoară activități de editare a produselor software, în calitate de asociat, a contractat un parteneriat "joint venture" cu perioada de implementare de la 01.03.2022 până la 28 februarie 2025, împreună cu alți 29 de participanți din mai multe țări în cadrul programul-cadru Pilonului II al Orizont Europa de cercetare și inovare al UE (2021-27 la costul total de 2 572 405,00 Euro, dintre care contribuția Uniunii Europene 2 470 445,50 Euro. Obiectul contractului constituie - dezvoltare de software (software development), iar contribuția netă pentru entitatea vizată este de 135 250,00 Euro. Clusterul 4 se concentrează pe proiecte în domeniile digital, industrie și spațiu. Proiectul IDEAL-IST, finanțat de UE, va sprijini Digital National Contact Points (NCPs), organizații independente, inclusiv ministere, academii de știință și agenții de cercetare care oferă sprijin valoros cercetătorilor care lucrează la proiectele Orizont Europa, cunoștințe și instrumente, consolidând, în același timp, cooperarea transnațională între PCN-urile digitale și colaborarea acestora cu alte Puncte Naționale de Contact digitale din Cluster 4. Consolidarea PCN-urilor care sprijină destinațiile digitale va avea un impact esențial în aval asupra rezultatelor proiectelor și asupra competitivității europene. Coordonatorul proiectului este Autoritatea Națională de Inovare Tehnologică din Ierusalim, cu o contribuție netă din partea UE 311 212,50 Euro, iar în calitate de parteneri fără contribuție din partea UE: 1) United Kingdom Research and Innovation; 2) Verein Euresearch din Elveția. Proiectul este o asociere fără personalitate juridică (Joint Venture) formată din cele 29 de societăți iar Leaderul Consorțiului este considerat și Coordonatorul (sediul în Jerusalem, Israel). Suma grantului a fost primită la data de 26.10.2022.*

Se propun următoarele sarcini de rezolvat:

1. De stabilit dacă asocierea de tip "joint venture" poate fi considerată o activitate venture. De argumentat răspunsul pro și contra reieșind din aspecte juridice.

2. Cum se va înregistra în contabilitatea entității sumele încasate în contul curent sub formă de Grant reieșind din sursele de finanțare? Care sunt elementele privind organizarea contabilității în parteneriatul "joint venture"?

3. Care sunt aspectele legale și fiscale cu privire la parteneriatul "joint venture"?

Rezolvare:

1. Reieșind din speță, obiectul contractului constituie - dezvoltare de software, iar aceasta nu este un proiect inovațional, însă un serviciu care urmează a fi prestat sau lucrare care urmează a fi îndeplinită prin intermediul a produsului software deja existent. Prin intermediul parteneriatelor de tip "*joint venture*" dintre entități locale și societăți străine, se dorește să se importe și să se dezvolte cele mai noi tehnologii, dar, de obicei, nu din cele cu grad sporit de risc. Ca sursă de finanțare parteneriatele "*joint venture*" sunt ideale, însă pentru a beneficia de grant, deseori, tipul de inovație trebuie să se regăsească în programul și tematica programului-cadru al proiectului. Astfel, tipul de activităţi ce se pot desfăşura în cadrul asocierii depinde de programul care există pentru acordarea granturilor, dar nu de ideile afaceristului care dorește să se aventurieze într-un proiect. În cazul dat, acest parteneriat este asociat, mai mult, cu parteneriatul public-privat, deoarece grantul este oferit de către Uniunea Europeană printr-o colaborare transnațională. În acest mod, se constată

că entitatea Wise Agile S.R.L nu este o entitate cu activitate venture, deoarece aplicase la sursele de finanțare, reieșind din disponobilitatea proiectelor, dar nu din necesitatea elaborării inovațiilor, obiectul contractului fiind un indicator de bază pentru a determina dacă asocierea de tip "joint venture" poate fi considerată o activitate venture. Se constată că, dacă obiectul contractului, ar fi cel de elaborare a unui proiect inovațional, atunci, reieșind din sursa de finanțare s-ar putea lua ca exemplu pentru a reflecta modul în care vor fi reflectate înregistrările în contabilitatea entității cu activitate venture.

2. Formulele contabile utilizate în evidența contabilă Wise Agile S.R.L le putem utiliza ca model pentru înregistrarea operațiunilor economice legate de primirea grantului printr-un parteneriat de consorțiu în cazul entităților cu activitate venture care au ca obiect elaborarea proiectelor inovaționale (vezi Anexa 2). În acest mod, pentru reflectarea operațiunilor economice legate de sumele încasate în contul curent, în contabilitatea entității cu activitate venture, reieșind din sursele de finanțare sub formă de grant printr-un contract de parteneriat prin consorțiu se vor efectua următoarele înregistrări contabile potrivit Planului general de conturi contabile: [6]

I. La suma grantului nerambursabil primit din U.E. în contul curent:

Dt 243.1 Numerar la conturi în ţară din valută străină

Ct 234. 3 Creanţe privind alte operaţii

II. La diferențele de curs și/sau reevaluarea valutei la sfârșitul perioadei sau a dobânzilor dacă sumele din contul curent le generează:

Dt 243.1 Numerar la conturi în ţară din valută străină

Ct 622.2 Venituri din dobânzi

Ct 622.6 Venituri din diferențe de curs valutar

III. Înregistrările menționate mai sunt precedate de formula privind recunoașterea grantului nerambursabil.

Dt 234. 3 Creanţe privind alte operaţii

Ct 424.2 Alte venituri anticipate pe termen lung

IV. La sfârșitul perioadei de gestiune se va reflecta decontarea grantului utilizat în mărimea amortizării aferente:

Dt 424.2 Alte venituri anticipate pe termen lung

Ct 612.6 Alte venituri operaţionale

Evidența asocierii în participație se organizează atât la nivelul asocierii, cât și în contabilitatea fiecărui coparticipant cu ajutorul contului "Decontări din operații în participație", analitic distinct pe fiecare coparticipant. Evidența decontărilor din operațiuni în asocieri în participație și a decontării cheltuielilor și veniturilor realizate din operațiuni în asocieri în participație, precum și a sumelor virate între coparticipanți, se realizează cu ajutorul contului "Decontări din operații în participație".

Entitatea care duce evidența asocierii în participație menține evidența și întocmește balanța de verificare distinctă de cea a activității proprii. Imobilizările corporale și necorporale puse la dispoziția asocierii sunt incluse în evidența contabilă a deținătorului lor. Cheltuielile și veniturile generat de operațiunile asocierilor în participație sunt contabilizate separat conform contractului de asociere. La sfârșitul perioadei de raportare, acestea sunt transmise fiecărui asociat pentru înregistrare în contabilitatea proprie. Bunurile, stocurile, creanțele și datoriile asociate cu asocierile în participație sunt incluse în situațiile financiare ale asociatului care conduce evidența asocierii. Organizarea și conducerea contabilității asocierii în participație trebuie să respecte reglementările interne și cerințele legale. Consolidarea conturilor este o soluție pentru prezentarea corectă a

situației financiare a întregului grup format din mai multe companii. Acest proces permite prezentarea situațiilor financiare ale entităților ca și cum ar fi o singură companie.

3. Pentru contractele de parteneriat prin consorțiu există unele facilități și din partea statului pentru care se va aplica :

- TVA zero în conformitate cu art. 104 al Codului Fiscal din Republica Moldova [7]
- Servicii și taxe de import zero în conformitate cu Decizia de Guvern nr. 246 din aprilie 2010 din Republica Moldova. [8]

De această facilitate beneficiază doar contractorul. Asocierea fără personalitate juridică este ”orice asociere în participațiune, grup de interes economic, societate civilă sau altă entitate care nu este o persoană impozabilă distinctă, în înțelesul impozitului pe venit și pe profit, conform normelor emise în aplicare”, definite de Codul fiscal. Conform prevederilor art.127 alin. (10) din Codul fiscal, asocierile în participațiune nu dau naștere unei persoane impozabile separate. Asocierile de tip ”*joint venture*”, consorțium sau alte forme de asociere în scopuri comerciale, care nu au personalitate juridică și sunt constituite în temeiul legii, sunt tratate drept asocieri în participațiune.

În cazul asocierilor în participațiune sau al altor asocieri tratate drept asocieri în participațiune conform art. 127 alin. (10) din Codul fiscal, drepturile și obligațiile legale privind taxa pe valoarea adaugată prevazute de titlul VI al Codului Fiscal revin asociatului desemnat în acest scop potrivit contractului încheiat între părți, care contabilizează veniturile și cheltuielile, denumit în continuare asociatul administrator. Prin drepturi și obligații legale se înțelege:

- ✓ Dreptul de a exercita deducerea taxei conform art. 145-147 indice 1 din Codul Fiscal.
- ✓ Obligația de a emite facturi către beneficiar și de a colecta taxa în cazul operațiunilor taxabile.
- ✓ Dreptul/obligația de ajustare a taxei conform art. 148, 149 sau 161 din Codul Fiscal.

Bunurile sau serviciile puse fără plată la dispoziția asocierii de către membrii săi, ca aport la asociere, nu constituie prestare de servicii cu plată în sensul art. 129, respectiv 128 din Codul Fiscal. Asociații care au pus la dispoziția asocierii bunurile și serviciile ca aport la asociere își păstrează dreptul de deducere și nu vor efectua ajustări pe perioada funcționării asocierii, cu condiția ca asociatul administrator să ajusteze taxa aferentă în conformitate cu prevederile alin. (5). Asociatul administrator efectuează achizițiile asocierii pe numele său și emite facturi în nume propriu către terți pentru livrările de bunuri și prestările de servicii realizate de asociere, urmând ca veniturile și cheltuielile să fie atribuite fiecărui asociat corespunzător cotei de participare în asociere. Alocarea cheltuielilor și veniturilor asocierii de către asociatul administrator către membrii asociați nu constituie operațiune impozabilă în sensul art. 126 alin. (1) din Codul Fiscal, dacă alocarea se face proporțional cu cota de participare a fiecărui membru al asocierii. În situația când membrii asociați acționează în nume propriu față de terți, fiecare persoană va fi tratată drept o persoană impozabilă separată conform art. 127 alin. (9) din Codul Fiscal, iar tranzacțiile respective se impozitează distinct conform regulilor stabilite la titlul VI din Codul Fiscal.

Reieșind din cele relatate, se poate alcătui un tabel simplu care să evidențieze diferențele și similaritățile între asocierile de tip joint venture și activitățile venture din perspectiva contabilă și fiscală:

Tabel 1. ***Deosebiri și similaritățile între asocierile de tip joint venture și activitățile venture din perspectiva contabilă și fiscală***

Aspecte	Joint Venture	Activități Venture
Structură legală	Entitate distinctă, formată prin colaborarea a două sau mai multe părți, fie că sunt companii sau persoane fizice, se referă la scopul unei entități (Codul Fiscal)	Întreprindere sau afacere nouă, adesea demarată de către un antreprenor sau o echipă de fondatori, descrie un anumit tip de entitate, de obicei IMM-uri care dezvoltă proiecte inovatoare (LP2/2020 și LP179/2016)
Resurse financiare	Contribuții financiare și resurse materiale din partea fiecărui partener	Depinde în principal de finanțarea propriilor fondatori sau investitori
Risc și recompense	Partajarea riscurilor și beneficiilor între părțile implicate	Responsabilitatea principală pentru riscuri și recompense revine fondatorilor
Structura de management și control	Poate fi complexă, cu structuri de management și control definite în acordul de joint venture	Adesea flexibilă, cu un management mai agil și adaptabil la schimbări
Contabilitate și taxe	Poate necesita o contabilitate separată și declarații fiscale pentru joint venture, în funcție de structura legală, Evidența asocierii în participație se organizează atât la nivelul asocierii, cât și în contabilitatea fiecărui coparticipant	De obicei, contabilitate și raportare mai simplificate, dar impozitarea poate varia în funcție de structura legală

Sursa: Elaborată de autor

Acest tabel oferă o viziune generală a deosebirilor și similarităților dintre cele două tipuri de activități, însă este important să fie luate în considerare aspecte specifice fiecărei situații individuale și să se consulte experți contabili și fiscali pentru a obține sfaturi și orientări precise.

Concluzii: În urma analizei efectuate asupra diferitelor aspecte contabile și fiscale ale asociațiilor de tip joint venture și activităților venture, se pot trage mai multe concluzii importante:

1. **Definiția și Scopul**: Joint venture și activitățile venture sunt două concepte distincte, cu scopuri și obiective diferite. Joint venture se referă la o colaborare temporară între două sau mai multe părți pentru a desfășura o activitate comună, în timp ce activitățile venture implică în general dezvoltarea și gestionarea unor proiecte inovatoare sau a unor afaceri noi.
2. **Structura Juridică și Operativă**: În ceea ce privește structura juridică și operațională, joint ventures pot lua diverse forme legale, cum ar fi corporații, societăți cu răspundere limitată sau parteneriate, în funcție de necesități și considerentele fiscale și de responsabilitate. Pe de altă parte, activitățile venture sunt adesea gestionate ca întreprinderi mici și mijlocii, cu o structură mai flexibilă și adaptată specificului proiectelor inovatoare.
3. **Scopul și Durata**: Joint ventures sunt adesea înființate pentru a realiza un scop specific și temporar, în timp ce activitățile venture au ca obiectiv dezvoltarea pe termen lung a unor produse sau afaceri inovatoare.

4. **Aspectele Contabile și Fiscale**: Din perspectivă contabilă și fiscală, joint venture și activitățile venture pot implica tratamente diferite. Este important să se țină cont de regulile și standardele contabile și fiscale aplicabile în fiecare jurisdicție în cazul în care aceste entități operează.

Similarități Semnificative: În ciuda deosebirilor semnificative, există și anumite similarități între joint venture și activitățile venture. Ambele implică o anumită formă de colaborare și riscuri asociate cu gestionarea unor proiecte sau afaceri, iar modul de raportare și gestionare a acestor aspecte poate fi similar în anumite situații.

- **Riscuri și Oportunități Partajate:** Atât joint venture-urile, cât și activitățile venture implică un grad semnificativ de risc pentru toți partenerii sau fondatorii implicați. Aceste entități sunt expuse la fluctuații ale pieței, schimbări legislative și alte variabile nesigure.
- **Flexibilitatea în Management:** Ambele tipuri de afaceri beneficiază de un grad de flexibilitate în structura lor de management. Acest lucru le permite să răspundă mai eficient la schimbările din mediul lor de afaceri și să-și ajusteze strategiile în consecință.

Deosebiri Cheie:

- **Structură Legală și Contabilitate:** Joint venture-urile implică de obicei formarea unei entități distincte, ceea ce necesită de multe ori o contabilitate separată și declarații fiscale. În schimb, activitățile venture sunt adesea demarate de către indivizi sau echipe mici, cu o abordare mai simplificată a contabilității și raportării fiscale.
- **Surse de Finanțare și Control:** Joint venture-urile beneficiază de contribuții financiare și resurse materiale din partea fiecărui partener, iar structura lor poate implica un control complex și distribuirea riscurilor și beneficiilor. Pe de altă parte, activitățile venture se bazează în principal pe finanțarea propriilor fondatori sau investitori și au adesea un control mai simplificat.

Deși, similitudinile între asocierile de tip joint venture și afacerea venture includ riscuri partajate și flexibilitate în management, deosebirile lor în structura legală, contabilitate și control pot afecta gestionarea și impozitarea. Deși joint venture și activitățile venture sunt concepte distincte, înțelegerea diferențelor și similarităților dintre ele este crucială pentru o gestionare eficientă și conformă din punct de vedere contabil și fiscal. Atât asocierile de tip joint venture, cât și activitățile venture pot beneficia semnificativ de pe urma aderării la UE prin accesul la surse de finanțare mai diversificate, precum și prin oportunități sporite de creștere pe piețele europene integrate.

Ambele activități sunt supuse acelorași principii fundamentale ale raportării financiare, cum ar fi integritatea, relevanța, credibilitatea și comparabilitatea informațiilor financiare, în special în ceea ce privește evaluarea la valoarea justă conform IFRS 13 ”Evaluarea la valoarea justă”. [9] Chiar și atunci când investitorului îi sunt disponibile informații limitate, entitatea poate să se conformeze obiectivului bazelor de evaluare conform IFRS 13 pentru a determina valoarea justă a investiției în joint venture sau activitate venture. IFRS 13 furnizează ghiduri clare și tehnici de evaluare pentru instrumentele financiare, inclusiv instrumentele de capital propriu necotate. Deși informațiile disponibile către investitori pot fi incomplete sau învechite, iar accesul la date financiare fiabile poate fi limitat în unele cazuri, IFRS 13 permite evaluarea adecvată a valorii juste prin utilizarea tehnicilor de evaluare stabilite în standardele internaționale. Prin urmare, chiar și în situații în care informațiile sunt limitate sau incomplete, entitatea poate să se conformeze cerințelor IFRS 13 și să efectueze o evaluare corectă și obiectivă a valorii justei a investiției sale în joint venture sau activitate venture.

Referințe bibliografice

1. Legea Nr.179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici şi mijlocii. Publicat: 16.09.2016 în Monitorul Oficial Nr. 306-313 art. 651. [accesat: 29.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138265&lang=ro#.
2. Legea Nr.2 din 06.02.2020 privind organismele de plasament colectiv alternative, Publicat: 27.03.2020 în Monitorul Oficial Nr. 94-98 art. 142, [accesat: 29.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137018&lang=ro#.
3. Tabără N., Modernizarea contabilității și controlului de gestiune, Tipografia Moldova, Iași, 2006, 408 p., p.122., ISBN (10) 973-8900- 36-0 ISBN (13) 978-973- 8900-36-3.
4. Duțescu A., Informația contabilă și piețele de capital, Editura Economică, București, 2000, 352 p., P.71., ISBN 973-590-331-8. III 16244; 657/D97.
5. Budrina E.V., Lebedeva A.S., Rogavichene L.I., Administrarea afacerilor cu capital venture, 197101- Sankt Petersburg: Universitatea ITMO, 2021. - 143 p., http://books.ifmo.ru/book/2444/upravlenie_venchurnym_biznesom: uchebnoe posobie..htm.
6. Ordin Nr.119 din 06.08.2013 privind aprobarea Planului general de conturi contabile, Publicat: 22-10-2013 în Monitorul Oficial Nr. 177-181 art. 1534, mod de acces: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130818&lang=ro#.
7. Codului Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat: 18-09-1997 în M O Nr. 62 art. 522, mod de acces:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138569&lang=ro#.
8. Hotărâre Nr.246 din 08.04.2010 cu privire la modul de aplicare a facilităţilor fiscale şi vamale aferente realizării proiectelor de asistenţă tehnică şi investiţională în derulare, care cad sub incidenţa tratatelor internaţionale la care Republica Moldova este parte, Publicat: 14-04-2010 în M O Nr. 52-53 art. 308, mod de acces: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137452&lang=ro#.
9. International Accounting Standards Board (IASB) : IFRS 13: Evaluarea la valoarea justă, An: 2011, Disponibil la: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-13-fair-value-measurement/.

CZU: 339.564(478):339.9 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.40**

EXPORTURILE REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONDIȚIILE ACTUALLE

EXPORTS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN CURRENT CONDITIONS

URSOI Aliona,
Doctorandă USM
ORCID:0009-0006-6233-4294
aliona.ursoi@gmail.com

Abstract

This article provides an overview of the legal framework governing the external economic activities of the Republic of Moldova, emphasizing the significant changes following the ratification of the Association Agreement with the European Union. It delves into an in-depth analysis of the trends in Moldova's foreign trade from 2014 to 2023, examining the dynamics of both exports and imports. The analysis highlights the shifts in trade patterns due to strategic integration into European markets and outlines the evolution in the trade structure across various commodity groups and geographical segments. The paper also assesses the impact of global economic shifts and regional trade agreements on Moldova's trade alignment and development. Conclusions are drawn regarding the broader implications of these trends on the future trajectory of Moldova's international trade and economic development.

Keywords*: International Economic Relations, international trade, export, Republic of Moldova*

Republica Moldova se află într-un moment crucial al parcursului său european, obținând statutul de țară candidată la Uniunea Europeană [1], precum și, oferindu-i-se de către Consiliul European [2], într-un timp record față de alte state care au ca și obiectiv integrarea în familia statelor UE, privilegiul de a demara negocierile de aderare la doar aproximativ un an și jumătate de la obținerea statului de țară candidată. Pentru comparație, Turcia a obținut statutul de țară candidat în 1999 [3] cu demararea negocierilor de aderare în 2004 [4], Macedonia de Nord în 2005 [5], Muntenegru în 2010 [6], Serbia în 2012 [7] cu demararea negocierilor de aderarea în 2014, Albania în 2014 [8], Bosnia și Herțegovina în 2022 [9].

Statutul de țară candidat la Uniunea Europeană nu este și nu ar trebui tratat ca fiind un obiectiv final ci mai degrabă un rezultat intermediar sau o premisă (etapă) spre integrarea Republicii Moldova în comunitatea statelor europene. Obiectivul final constând în alinierea sistemului social-economic al țării la spiritul și valorile democratice ale Uniunii Europene, asigurându-se inclusiv, eficiența instituțiilor de stat, echitatea și respectarea drepturilor omului, calitatea vieții siguranța și bunăstarea tuturor persoanelor ce locuiesc pe teritoriul acesteia.

Un stat puternic și prosper se fundamentează pe o economie robustă și diversificată, iar dezvoltarea economică sustenabilă este adesea stimulată de un sector al comerțului exterior eficient și bine reglementat. În conformitate cu legislația Republicii Moldova, activitatea comercială externă este strict reglementată de stat, garantându-se astfel că toate operațiunile de import și export sunt efectuate în conformitate cu normele legale naționale și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Legea reglementării de stat a activității comerciale externe nr. 1031/2000 [10] stabilește bazele juridice pentru reglementarea comerțului exterior, asigurând o bază solidă pentru desfășurarea acestuia într-un mod care protejează interesele economice ale țării și respectă angajamentele internaționale ale Republicii Moldova. Astfel, conform prevederilor legii citate

fiecare aspect al comerțului exterior este atent monitorizat și controlat de autoritățile competente, garantând conformitatea cu legislația și promovarea unei politici de comerț echitabil și transparent.

Concomitent, Nomenclatura Combinată a Mărfurilor [11], aliniată recent la Sistemul Armonizat de descriere și codificare a mărfurilor al Organizației Mondiale a Vămilor [12], demonstrează angajamentul Republicii Moldova de a se sincroniza cu standardele internaționale în clasificarea mărfurilor. Acest sistem, utilizat la nivel global și de Uniunea Europeană, facilitează comerțul internațional prin uniformizarea categoriilor de produse, permițând o comparabilitate și o compatibilitate crescută între diversele sisteme vamale. Aplicarea nomenclaturii de mărfuri recunoscută internațional ajută nu doar la simplificarea procedurilor de import-export, ci și la aplicarea coerentă a tarifelor vamale și a măsurilor de politică comercială, contribuind astfel la eficientizarea schimburilor comerciale ale Republicii Moldova pe piața globală. Această standardizare sprijină, de asemenea, eforturile de integrare economică ale țării și facilitează participarea sa activă în lanțurile valorice internaționale, conform angajamentelor sale comerciale globale și europene.

În analiza evoluției macroeconomice a Republicii Moldova, un segment deosebit de relevant îl constituie dinamica comerțului exterior. Interacțiunea dintre exporturi și importuri, exprimate în unități monetare, relevă nu numai echilibrul comercial, dar și adaptabilitatea structurală a economiei în contextul integrării europene și al schimbărilor de paradigmă în cadrul geopolitic internațional. Datele statistice cu privire la comerțul internațional al Republicii Moldova, analizate în prezentul articol reflectă traiectoria comercială țării, începând cu perioada premergătoare ratificării Acordului de asociere între Uniunea Europeană, Euratom și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte [13] și finalizând cu o perspectivă decadală.

Analiza evoluției comerțului exterior al Republicii Moldova începând cu anul 2014 este fundamentală pentru a înțelege impactul strategic al Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, inclusiv implementarea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, ca parte componentă a acestui tratat internațional. Astfel, anul 2014 a fost selectat ca punct de referință datorită semnării acestui document semnificativ, care a inițiat implementarea provizorie a ZLSAC la 1 septembrie 2014, urmată de aplicarea sa integrală începând cu 1 iunie 2016. Observăm, în baza analizei ce urmează, că aceste momente cheie au marcat o reorientare majoră a politicii comerciale a Republicii Moldova, accentuând prioritizarea și eforturile depuse pentru integrarea economică a acesteia cu piața europeană

Analiza datelor referitoare la exporturile și importurile Republicii Moldova pentru perioada 2014-2023 (Fig. 1) indică o latură complexă și dinamică a comerțului exterior. În 2014, valoarea exporturilor au înregistrat 2.34 miliarde de dolari SUA comparativ cu importurile care atingeau 5.32 miliarde de dolari SUA, evidențiind un deficit comercial de 2.98 miliarde de dolari SUA. Către anul 2023, observăm o creștere a exporturilor la 4.05 miliarde de dolari SUA, indicând o îmbunătățire a capacității sectorului exportator și o adaptabilitate crescută la provocările economice globale. Importurile, după ce au atins un vârf de 9.22 miliarde de dolari SUA în 2022, par să se ajusteze la 8.67 miliarde de dolari SUA în 2023, reflectând o posibilă stabilizare a cererii interne și o ajustare a volumului importurilor în concordanță cu evoluția producției naționale, rezultând un deficit comercial de 4.62 miliarde de dolari SUA. Aceste tendințe sugerează o menținerea a balanței comerciale negative în pofida integrării în circuitele comerciale europene și globale.

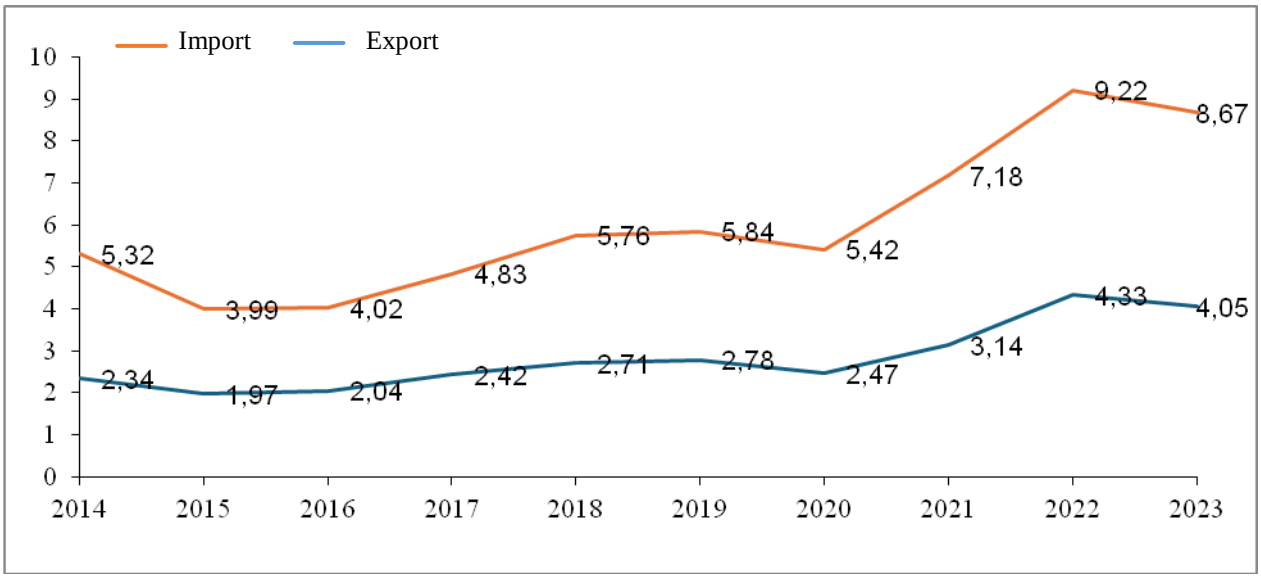

Figura 1. Evoluția exporturilor și importurilor Republicii Moldova, pe ani, miliarde dolari SUA

Sursa: Compilația autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, [accesat 22 aprilie 2024]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__21%20EXT__EXT010__serii%20anuale/EXT010100.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774.

În același timp sunt elucidate modificări proporționale ale exporturilor Republicii Moldova, împărțite pe regiuni geoeconomice distincte, pentru o perioadă temporală reprezentativă (Fig.2). În baza acestui barometru al orientării comerțului exterior moldovenesc care reflectă, în mod explicit, tendințele de diversificare sau concentrare sectorială și geografică, observăm compoziția procentuală a exporturilor spre diverse blocuri comerciale și țări individuale, relevând preferințele strategice și adaptabilitatea economică a Republicii Moldova în raport cu dinamica politică și economică globală.

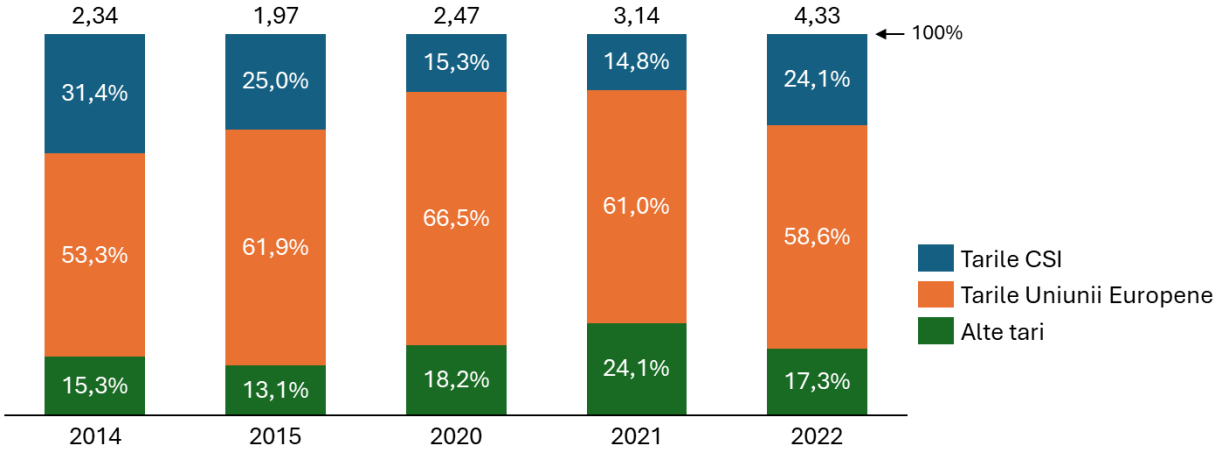

Figura 2. Evoluția exporturilor pe grupe de țări, pe ani, miliarde dolari SUA

Sursa: Compilația autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, [accesat 23 aprilie 2024]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__21%20EXT__EXT010__serii%20anuale/EXT010100.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Conform datelor Biroului Național de Statistică (Fig.2), se constată o transformare în distribuția geografică a exporturilor Republicii Moldova în perioada 2014-2023. În anul de referință

(2014), exporturile către Uniunea Europeană, înregistrau o proporție de 53,3% din total export, în timp ce piața tradițională a Comunității Statelor Independente (CSI) reprezenta 31,4%, iar alte țări 15,3%. Concomitent, se observă o schimbare semnificativă în decursul perioadei succedente, cu o creștere ponderală înclinată către Uniunea Europeană și o diminuare corolară a proporției exporturilor către CSI, culminând cu o structură în care exporturile către Uniunea Europeană reprezintă 61,0% (2021), în contrast evident cu diminuarea spre CSI la 14,8%. Această evoluție poate fi interpretată ca o consolidare a legăturilor economice cu Uniunea Europeană și o reconfigurare a politicilor comerciale moldovenești pentru a răspunde mai eficient la cerințele și standardele pieței comune europene. De asemenea, o atenție sporită trebuie să fie acordată și exporturilor cu destinația către alte țări decât cele ce fac parte din Uniunea Europeană și , care au înregistrat o creștere de la 15,3% la 24,1%, indicând diversificarea destinațiilor exporturilor dincolo de partenerii tradiționali. Aceste tendințe ar putea fi catalizate de acordurile de liber schimb și de intensificarea colaborărilor economice bilaterale și multilaterale.

Contrastul între anii 2014 și 2023 (Fig. 3) ne permite să înțelegem cum s-au schimbat preferințele și direcțiile strategice în comerțul extern moldovenesc, de la o dependență mai mare de piața tradițională CSI, spre o îmbrățișare tot mai puternică a piețelor europene și o diversificare accentuată a destinațiilor de export.

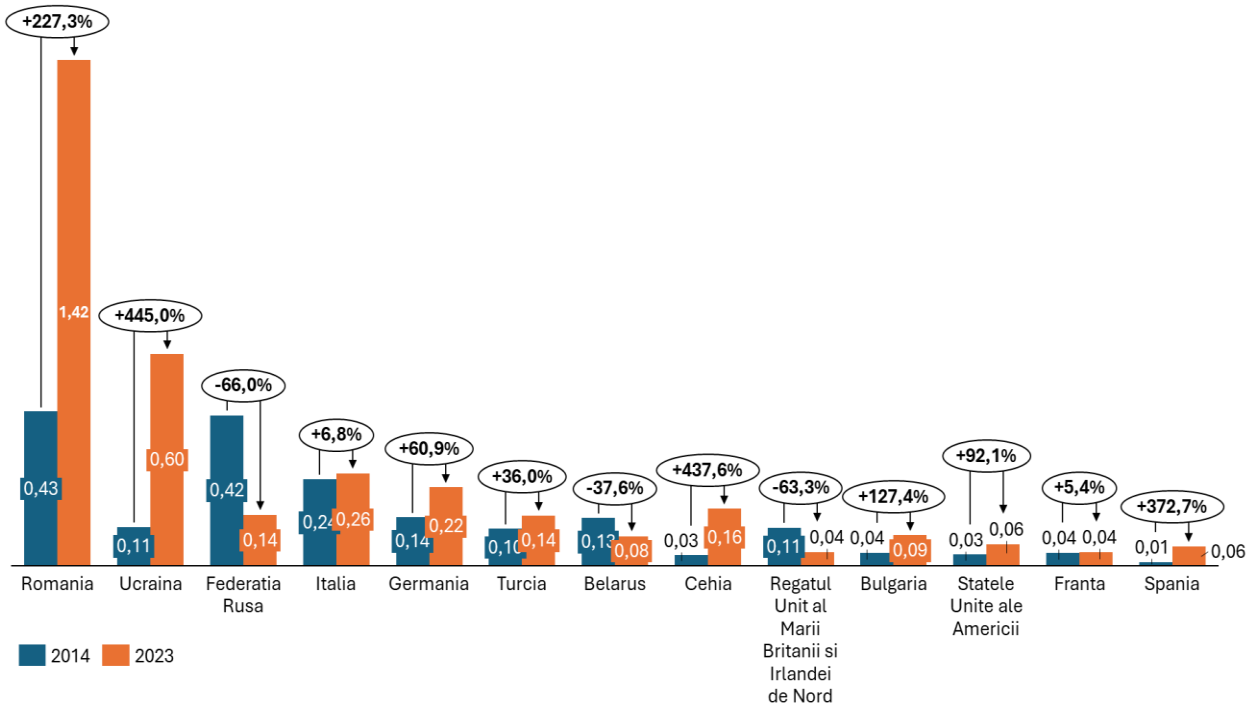

Figura 3. Evoluția exporturilor Republicii Moldova pe principale țări partenere sub aspect comparativ 2014 versus 2023, miliarde dolari SUA

Sursa: Compilația autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, [accesat 23 aprilie 2024]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__21%20EXT__EXT010__serii%20anuale/EXT010100.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Observăm schimbările în destinațiile de export pentru Republica Moldova între anii 2014 și 2023 (Fig. 3), care indică următoarele tendințe:

- **Creștere semnificativă a exporturilor către România și Ucraina** | Exporturile către România indică o creștere de +227,3%, fapt care evidențiază relația economică dezvoltată între

aceste două state, inclusiv impactul eforturilor Moldovei de a se integra economic în pieţele europene, facilitate de ZLSAC.

Exporturile către Ucraina au crescut cu +445,0%, creştere semnificativă în anii 2022-2023, ce ar putea fi atribuit unor factori diverşi, inclusiv schimbările geopolitice, aspiraţiilor comune ale ambelor state de a se integra în Uniunea Europeană, acordurilor comerciale bilaterale sau o cerere mărită pe piaţa ucraineană urmare a războiului declanşat de Federaţia Rusă împotriva Ucrainei în februarie 2022.

- **Reducerea exporturilor către Federaţia Rusă** │ Se observă de asemenea, o scădere semnificativă a exporturilor către Federaţia Rusă, de -66,0%. Această scădere ar putea reflecta impactul sancţiunilor, tensiunilor politice sau o orientare strategică a exportatorilor moldoveni către alte pieţe.
- **Creşteri către statele membre ale UE** │ Se remarcă creşteri ale exporturilor către ţări precum Germania (+60,9%) şi Italia (+36,0%), ceea ce se aliniază cu orientarea Republicii Moldova către piaţa UE în baza facilităţilor şi oportunităţilor oferite de ZLSAC.

Totuşi, există o scădere în exporturile către Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord (-63,3%), ce ar putea fi datorată ieşirii Regatului Unit al Marii Britanii din Uniunea Europeană şi schimbărilor ulterioare ale politicii comerciale.

- **Schimbări variate în alte ţări** │ Se constată o creştere semnificativă a exporturilor către Spania (+372,7%) şi Statele Unite ale Americii (+92,1%), sugerând eforturi de succes în diversificarea pieţelor.

Republica Cehă, în calitate de piaţă de destinaţie a înregistrat de asemenea o creştere substanţială în exporturile moldoveneşti (+437,6%), indicând dezvoltarea şi diversificarea relaţiilor comerciale.

În ansamblu, datele din 2023, la un deceniu după implementarea ZLSAC, indică o apropiere semnificativă a Republicii Moldova către Uniunea Europeană şi o distanţare de Federaţia Rusă, cu o diversificare notabilă a destinaţiilor sale de export. Datele subliniază importanţa adaptării strategiilor comerciale la peisajele economice globale în evoluţie şi beneficiile potenţiale ale acordurilor comerciale în deschiderea de noi pieţe.

Cu referire la structura exporturilor pe categorii principale de mărfuri, Tabelul 1 ilustrează evoluţia detaliată a exporturilor Republicii Moldova, segmentat după categorii majore de produse şi principalii parteneri comerciali: CSI şi Uniunea Europeană. Această analiză oferă o perspectivă amplă asupra schimbărilor în structura comercială a Moldovei şi evidenţiază adaptarea sectorului exportator la dinamica pieţei globale şi preferinţele comerciale regionale. Analizând datele din Tabelul 1, sub aspect sectorial, categorii de produse precum cele de origine vegetală şi echipamentele electrice indică creşteri semnificate către piaţa Uniunii Europene, indicând o adaptare tangibilă a producătorilor locali la cerinţele şi standardele pieţei europene. De exemplu, produsele vegetale au înregistrat o creştere semnificativă de la 247.7 milioane USD în 2014 la 653.4 milioane USD în 2022 în Uniunea Europeană, reflectând diversificarea culturilor agricole şi investiţiile în tehnologii agricole performante, ultimele fiind realizate cu suportul diverselor programe ale UE. Totodată, au crescut şi exporturile de grăsimi şi uleiuri vegetale sau animale către UE, de la 72.5 milioane USD la 285.9 milioane USD, ceea ce ar indica asupra unei îmbunătăţiri a calităţii şi a capacităţii de producţie.

În contrast, exporturile către CSI au rămas relativ stabile sau au scăzut în unele sectoare. Acest fapt sugerează că producătorii moldoveni îşi diversifică pieţele de desfacere şi îşi reduce

dependența de piața tradițională CSI, concentrându-se mai mult pe integrarea în economia europeană și pe accesarea unor piețe mai largi și mai profitabile.

Tabel 1. Evoluția exporturilor Republicii Moldova pe ani, grupe de țări și produse principale, milioane dolari SUA

	2014			2020			2021			2022		
	Total	**CSI**	**UE**	**Total**	**CSI**	**UE**	**Total**	**CSI**	**UE**	**Total**	**CSI**	**UE**
Total	2339.5	735.6	1246.0	2467.1	377.0	1640.4	3144.5	466.2	1919.5	4332.1	1043.0	2537.5
Animale vii si produse ale regnului animal	59.7	43.3	9.3	33.9	11.5	7.3	36.9	11.6	10.6	29.9	8.5	11.0
Produse ale regnului vegetal	549.7	138.4	247.7	571.4	132.3	293.2	869.9	154.2	358.2	1067.7	155.3	653.4
Grasimi si uleiuri de origine animală sau vegetala	77.5	0.4	72.5	103.5	0.1	84.4	121.1	0.0	106.7	376.1	2.9	285.9
Produse ale industriei alimentare	378.4	185.9	111.9	379.0	77.0	177.6	408.2	89.2	173.7	462.6	91.7	207.9
Produse ale industriei chimice	168.3	144.8	14.6	78.7	52.7	15.1	112.4	85.3	14.5	87.4	51.6	18.3
Materiale plastice și articole din material plastic	45.6	24.5	15.7	39.7	5.4	24.3	46.9	7.9	26.8	71.3	18.0	36.9
Materiale textile și articole din aceste materiale	330.1	55.5	246.5	289.8	22.1	201.0	334.0	26.4	217.3	357.2	19.4	245.1
Mașini și aparate, echipamente electrice și părți ale acestora	309.4	51.0	254.2	520.5	21.6	482.7	573.3	23.6	530.3	595.4	30.0	543.4

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, [accesat 25 aprilie 2024]. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__21%20EXT__EXT010__serii%20anuale/EXT010500.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Analiza datelor statistice oficiale relevă o serie de constatări și recomandări strategice pentru îmbunătățirea perspectivelor de export ale Republicii Moldova. Politica economică trebuie să se concentreze pe susținerea creșterii numărului de întreprinderi, inclusiv a celor care generează o valoare adăugată înaltă și pe internaționalizarea afacerilor. Este recomandată finalizarea ajustării infrastructurii de calitate, dezvoltarea diplomației economice și a imaginii de țară pentru a spori competitivitatea exporturilor .

O viziune națională de promovare a exporturilor este esențială pentru diversificarea structurală a exporturilor moldovenești și pentru asigurarea continuității în politicile de promovare a exporturilor și atragerea investițiilor. Implementarea efectivă și coordonată a politicilor și programelor orientate spre dezvoltarea exporturilor este, de asemenea crucială.

Recomandările sugerează, de asemenea, că Republica Moldova ar trebui să exploateze efectul pozitiv al acordurilor de liber schimb și să urmeze o direcție de diminuare a vulnerabilității economice, promovând relații comerciale stabile și de lungă durată prin reglementări clare.

În concluzie, Republica Moldova ar putea avea perspective de export favorabile dacă acționează în direcția stimulării inovației, îmbunătățirii capitalului uman și tehnologic, și dacă își

dezvoltă relațiile comerciale regionale și internaționale, toate acestea contribuind la o creștere economică durabilă și la reducerea vulnerabilității în comerțul internațional.

Bibliografia

1. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 23-24 iunie 2024 privind acordarea Republicii Moldova a statului de țară candidat, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/24/european-council-conclusions-23-24-june-2022;
2. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 14-15 decembrie 2024 privind recomandarea de demarare a negocierilor de aderare, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/15/european-council-conclusions-14-and-15-december-2023/
3. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 10-11 decembrie 1999 privind acordarea Turciei a statului de țară candidat, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/turkey/;
4. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 16-17 decembrie 2004 privind recomandarea de demarare a negocierilor de aderare a Turciei, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la: ww.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/turkey/;
5. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 15-16 decembrie 2005 privind acordarea Macedoniei a statului de țară candidat, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/republic-north-macedonia/;
6. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 16-17 decembrie 2010 privind acordarea Muntenegrului a statului de țară candidat, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/montenegro/
7. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 1-2 martie 2012 privind acordarea Serbiei a statului de țară candidat, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/serbia/;
8. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 26-27 iunie 2014 privind acordarea Albaniei a statului de țară candidat, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/albania/;
9. Consiliul Uniunii Europene, Concluziile Consiliului din data de 15 decembrie 2022 privind acordarea Bosniei și Herțegovinei a statului de țară candidat, [accesat 15 aprilie 2024], disponibil la: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/bosnia-herzegovina/;
10. Parlamentul Republicii Moldova, Legea reglementării de stat a activității comerciale externe nr. 1031 din 8 iunie 2000, [accesat 20 aprilie 2024], disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132774&lang=ro;
11. Parlamentul Republicii Moldova, Legea nr. 172 din 21 septembrie 2000 privind aprobarea Nomenclaturii combinate a mărfurilor, [accesat 20 aprilie 2024], disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141553&lang=ro;
12. Parlamentul Republicii Moldova, Legea nr. 435 din 28 decembrie 2023 pentru modificarea Legii nr. 172/2014 privind aprobarea Nomenclaturii combinate a

mărfurilor, [accesat 20 aprilie 2024], disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141200&lang=ro
13. Parlamentul Republicii Moldova, Legea nr. 112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere, [accesat 20 aprilie 2024], disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83489&lang=ro;
14. Biroul Național de Statistică a Republicii Moldova, disponibil la www.statistica.gov.md;
15. Anuarele statistice ale Republicii Moldova din ultimii ani, disponibile la: https://statistica.gov.md/ro/buletin-statistic-trimestrial-editiile-2005-2021-9877_59482.html
16. Banca Națională a Moldovei, disponibil la: www.bnm.md.

CZU: 330.341:338.24(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.41**

IMPACTUL FACTORILOR ECONOMICI ASUPRA SECURITĂȚII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA

THE IMPACT OF ECONOMIC FACTORS ON THE ECONOMIC SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CUTCOVSCHI Valentin,
Doctorand State University of Moldova
ORCID: 0000-0002-0481-9174,
E-mail: valentin.cutcovschi@usm.md

Abstract

Scopul *acestei teme constă în investigarea modului în care factorii economici își au impactul asupra securității economice și de a analiza modalitățile în care statul poate dezvolta strategii noi pentru a gestiona acești factori.*

Originalitatea *acestei teme constă în abordarea interdisciplinară a relației dintre factorii economici și securitatea economică, evidențiind modul în care perturbările factorilor pot afecta stabilitatea economică și securitatea națională. De asemenea, tema explorează posibilele soluții și strategii inovatoare pentru a gestiona și preveni apariția riscurilor, având în vedere impactul lor asupra economiilor moderne.*

Importanța *temei rezidă în evidențierea impactului major al factorilor economici asupra securității economice a unei țări și în necesitatea dezvoltării strategiilor eficiente pentru gestionarea și prevenirea riscurilor ce pot deriva din acești factori, contribuind astfel la stabilizarea economiei și asigurarea securității naționale.*

Materialele și metodele *utilizate în această lucrare au inclus cercetarea bibliografică, analiza datelor statistice, consultarea experților din domeniul economic, precum și utilizarea modelelor economice și a simulărilor. Aceste abordări au fost integrate pentru a analiza impactul factorilor economici asupra securității economice și pentru a dezvolta strategii eficiente de gestionare a acestora.*

În concluzie*, factorii economici servesc ca un catalizator pentru dezvoltarea unei economii durabile și asigurării unei securități economice stabile. Aceasta subliniază necesitatea menținerii factorilor economici la un nivel stabil și prevenirea riscului de incertitudine care ar aduce la perturbarea securității economici. O abordare corespunzătoare a acestei probleme poate consolida stabilitatea economică și poate asigura o dezvoltare durabilă a economiei Republicii Moldova.*

Cuvinte cheie: *factori economici, securitate economică, riscuri economice, sistem de securitate.*

Abstract

The aim *of this thesis is to investigate how economic factors impact economic security and to analyze ways in which the state can develop new strategies to manage these factors.*

The originality *of this thesis lies in its interdisciplinary approach to the relationship between economic factors and economic security, highlighting how disruptions in these factors can affect economic stability and national security. Additionally, the thesis explores possible solutions and innovative strategies to manage and prevent the emergence of risks, considering their impact on modern economies.*

The importance *of this topic resides in highlighting the major impact of economic factors on a country's economic security and the necessity of developing effective strategies for managing and preventing risks that may arise from these factors, thereby contributing to the stabilization of the economy and ensuring national security.*

The materials and methods *used in this work included bibliographic research, statistical data analysis, consultation with experts in the economic field, as well as the use of economic models and simulations. These approaches were integrated to analyze the impact of economic factors on economic security and to develop effective strategies for managing them.*

In conclusion*, economic factors serve as a catalyst for the development of a sustainable economy and the assurance of stable economic security. This underscores the need to maintain economic factors at a stable level and to prevent the risk of uncertainty that could lead to disruptions in economic security. An appropriate approach to this issue can consolidate economic stability and ensure the sustainable development of the economy of the Republic of Moldova.*

Keywords*: economic factors, economic security, economic risks, security system.*

Introducere

Securitatea economică reprezintă baza funcționării durabile și a dezvoltării sistemului economic al unui stat. Ea cuprinde un set de condiții interne și externe care contribuie la creșterea dinamică și eficientă a economiei naționale, permițându-i să satisfacă nevoile societății, statului și individului, asigurând în același timp competitivitatea pe pieţele externe și protecția împotriva diverselor amenințări și pierderi. Caracterul complex al economiei globale face din securitatea economică un element vital al vitalității unui stat. Cu toate acestea, numeroși factori interni și externi influențează în ce măsură poate fi asigurată securitatea economică, deoarece acești factori prezintă riscuri care trebuie anticipat și abordat. În Republica Moldova, impactul factorilor economici asupra securității economice este crucial pentru stabilitatea și dezvoltarea durabilă a țării, influențând direct capacitatea acesteia de a satisface nevoile interne și externe în mod sustenabil și de a gestiona riscurile financiare și economice.

Economia a constituit întotdeauna un pilon fundamental pentru susținerea unei puteri militare credibile și pentru realizarea unei securități suficiente la nivel național, regional sau internațional. În prezent, forța economică subliniază potențialul puterii militare, iar nevoile militare planificate ale unei țări sunt acoperite în funcție de dezvoltarea economică și tehnologică și de alocările bugetare. Astfel, economia acționează ca un "generator" care impulsionează puterea națională, fie ea politică, socială sau militară, în parametri normali. Interdependența și corelația între componentele puterii naționale sunt evidente, deoarece puterea militară nu poate exista fără puterea economică și fără o economie robustă, în creștere semnificativă.

Materiale și metode

Materialele utilizate în acest articol includ date și informații despre economia Republicii Moldova, politici economice și sociale, analize ale factorilor de influență asupra securității economice și recomandări pentru guvern. Aceste materiale provin rapoarte statistice, studii de cercetare, analize de politici publice și alte surse relevante din domeniul economic și al securității.

Metodele utilizate în elaborarea studiului includ cercetarea documentară extensivă pentru a obține informații precise și relevante, analiza și sinteza informațiilor colectate, precum și aplicarea cunoștințelor în domeniul securității economice și pentru a elabora concluzii pertinente privind securitatea statului. De asemenea, în articol persistă o abordare analitică, critică a factorilor economici și a interconexiunii acestora existenți, în vederea identificării direcțiilor optime de acțiune pentru consolidarea securității economice a țării.

Rezultate și discuții

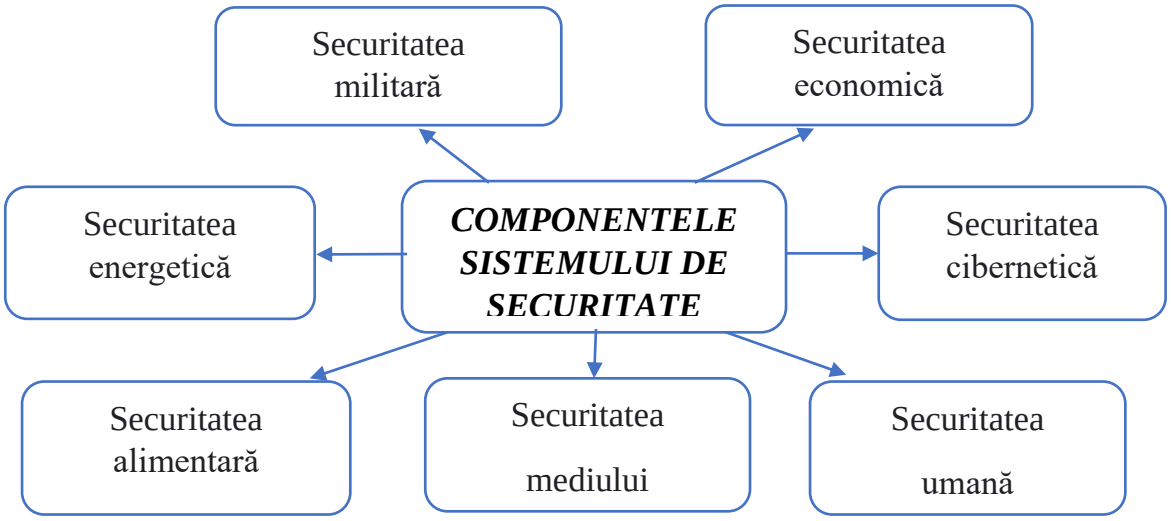
Din momentul apariție omenirii, *securitatea* devine o primordială necesitate și am putea spune, o necesitate vitală care asigură existența individului, societății și nemijlocit a statului [7, p.36]. Pe parcursul timpului, s-a confirmat faptul că *asigurarea securității* este sensul oricărei activități

umane. Din punct de vedere a abordării etimologice, se consideră că noțiunea de securitate provine din latinescul *securitatis* sau *securitas* [6, p.100], cu toate că, alți autori susțin proveniența acestuia din greaca antică – *securitas* însemnând a deține controlul asupra situației [7, p. 44-45] şi este prezentată în DEX ca fiind: „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de siguranță, protecție şi apărare”[6, p.5].

Având în vedere că noțiunea de securitate în contextul actual poate fi privit din mai multe aspecte, putem afirma că acest concept este evolutiv și se află într-o permanentă schimbare, în dependență de factorii de care este influențată. Limitările tot mai evidente ale modelelor tradiționale ale securității, care sunt restrânse la nivelul statelor individuale și la problemele cu care se confruntă acestea, duc la ideea că acțiunea majoră pentru asigurarea securității statului ar trebui centrată pe protecția individului. Acest concept se fundamentează pe următoarele principii: interesele de securitate națională nu trebuie să fie în conflict cu interesele de siguranță ale cetățenilor; necesitățile de securitate esențiale pentru bunăstarea populației, pe care statul are obligația să le garanteze, nu se limitează doar la anumite probleme, ci cuprind toate dimensiunile politice, economice, sociale, culturale și ecologice.

Pentru a aduce claritate în cele menționate anterior, trebuie să menționăm că, sistemul de securitate ca orice sistem, cuprinde o serie de componente interconectate, care lucrează împreună pentru a asigura protecția și stabilitatea unei entități, fie că este vorba de un stat, o regiune sau chiar întreaga lume.

Figura 1. Componentele sistemului de securitate

Sursa: elaborată de autor

Principalele componente care asigură existența sistemului de securitate sunt:

1.***Securitatea militară*** – se referă la capacitatea unei entități de a se apăra împotriva amenințărilor militare externe sau de a răspunde la agresiune militară. Include capacități militare, cum ar fi forțele armate, tehnologia militară, capacitățile de informații și capacitățile de comandă și control.

2.***Securitatea economică*** – este concentrată pe protejarea resurselor economice și a infrastructurii critice împotriva amenințărilor care pot afecta bunăstarea economică a unei entități și a reprezentanților ce fac parte din aceasta comunitate. Ea include politici și măsuri pentru protejarea piețelor, asigurarea stabilității financiare, gestionarea riscurilor economice și promovarea creșterii economice durabile și asigurarea bunăstării populației.

3.*Securitatea energetică* – vizează asigurarea accesului la resurse energetice și protejarea infrastructurii energetice critice împotriva amenințărilor și vulnerabilităților. Aici se include diversificarea surselor de energie, securitatea rutelor de transport și infrastructura energetică rezistentă la atacuri cibernetice sau fizice.

4.*Securitatea cibernetică* – însărcinată de protejarea sistemelor informatice și a rețelelor de comunicații împotriva amenințărilor cibernetice, cum ar fi atacurile informatice, hacking-ul și furtul de date. Această componentă include politici și tehnologii pentru protejarea datelor sensibile, asigurarea confidențialității și integrității informațiilor și prevenirea perturbărilor în funcționarea sistemelor critice.

***5*. *Securitatea alimentară* –** se referă la asigurarea accesului la alimente suficiente și nutritive pentru populație și protejarea lanțurilor de aprovizionare alimentară împotriva amenințărilor, cum ar fi catastrofele naturale, fluctuațiile prețurilor și insecuritatea alimentară globală, incluzând în sine politici și programe pentru promovarea agriculturii durabile, diversificarea producției alimentare și îmbunătățirea siguranței alimentare.

***6. Securitatea mediului* –** sarcina acesteia se concentrează pe protejarea mediului și a resurselor naturale împotriva amenințărilor, precum poluarea, defrișarea și schimbările climatice și include politici și măsuri pentru conservarea biodiversității, gestionarea durabilă a resurselor naturale și combaterea poluării și degradării mediului.

***7 Securitatea umană* –** se referă la protejarea drepturilor și bunăstării individuale împotriva amenințărilor precum violența, conflictele armate, sărăcia, bolile și lipsa accesului la servicii de sănătate și educație. Include politici și programe pentru promovarea drepturilor omului, reducerea inegalităților sociale și protejarea grupurilor vulnerabile.

Componente enumerate ale sistemului de securitate sunt interconectate și interdependente, și este esențial să fie gestionate în mod coordonat pentru a asigura protecția și stabilitatea statului sau a unei entități în fața amenințărilor interne și externe. Nici o construcție de securitate nu poate fi realizată, dacă individul nu se simte protejat. Modelul multidimensional al securității a căpătat din ce în ce mai multă consistență și o largă acceptare, pe măsură ce omenirea s-a confruntat cu diverse probleme ce nu mai au nimic de-a face cu domeniul militar, deoarece în ultimul deceniu s-au conturat unele concepții de folosire a economiei ca instrument de război, respectiv, s-au dezvoltat „războaiele economice” precum blocada, embargoul, boicotul, dumpingul economic și valutar, acțiuni non-militare care pot contribui fundamental la câștigarea supremației respectiv ocuparea unui loc important pe scena politică a lumii.

Toate aceste componente ale puterii unui sistem sunt profund interdependente, însă aspectele economice par să le “depășească” pe toate celelalte. Puterea economică devine un „centru de gravitate” al oricărui sistem de securitate al cărui factor economic are din ce în ce mai mare însemnătate în procesul realizării securității, accesul, deținerea şi controlul finanțelor, pieţelor şi resurselor constituind o condiție pentru dezvoltare liberă şi prosperă, şi implicit pentru asigurarea propriei stabilități și securități [8]. Conceptul de *securitate economică* pe parcursul timpului a fost interpretat în mod diferit. Conform opiniei unor cercetători, în contextul dezvoltării sale istorice, însăși securitatea a fost identificată cu succesul, bunăstarea, puterea, adică cu noțiuni determinate de premise economice.

Astfel, Belostecinic G. a analizat securitatea economică ca o stare a sistemului relațiilor economice între subiecții economici, persoanele fizice, instituțiile de stat, atât în cadrul economiei naționale, cât și în domeniul activității economice externe [2, p. 97].

În același context, Pigui T. [5], accentuează că securitatea economică reprezintă un concept complex și dinamic. Complexitatea sa provine din diversitatea proceselor și fenomenelor economice, sociale, financiare și altele similare pe care le implică, pe de o parte. Pe de altă parte, globalizarea intervine semnificativ, fiind considerată atât un proces, cât și un fenomen care influențează sistematic și continuu economiile naționale. Dinamismul său este determinat de viteza accelerată a proceselor și fenomenelor economice care au loc atât la nivel național, cât și global [5, p. 35].

Unii specialiști economiști, accentuând importanța deosebită a securității economice, care e considerată drept fundamentul funcționării unei societăți, susțin că „în rezultatul influenței factorilor externi și interni, putem să ajungem în situația în care, securitatea economică va avea rolul securității naționale, întrucât de aceasta va depinde poziția statului în economia mondială" [1, p.23].

Conceptul de factor economic este fundamental pentru înțelegerea funcționării unei economii. Acesta se referă la elementele care influențează și contribuie la procesul de producție de bunuri și servicii. Putem privi factorii economici ca pe niște ingrediente necesare pentru ca o „rețetă" economică să funcționeze și să genereze rezultate dorite. Conform DEX-LUI, prin factor se înțelege un „element, condiție, împrejurare care determină apariția unui proces, a unei acțiuni, a unui fenomen; element care contribuie la producerea unui fenomen sau proces". În mod logic, în studiile de securitate, un factor economic sugerează existenta unui element, condiție, împrejurare care ajută sau nu la realizarea securității. Orice astfel de factor care are o influentă pozitivă trebuie maximizat, iar cel cu influență negativă necesită, fără îndoială, identificarea unor soluții care să constituie răspunsuri viabile pentru eradicarea cauzelor care-l generează.

Tabelul 1. Pilonii fundamentali ai determinării factorilor economici

Categorie	Factor	Descrierea	Exemple
FACTORI DE PRODUCȚIE MATERIALI	Munca (Forța de Muncă)	Efortul uman depus pentru a crea bunuri și servicii	Muncă fizică, muncă intelectuală, meserii calificate, management
	Pământul (Resurse Naturale)	Resurse oferite de natură și utilizate în producție	Resurse regenerabile (păduri, pește), resurse neregenerabile (petrol, minereuri), teren agricol
	Capitalul	Bunuri produse anterior, utilizate pentru a genera noi bunuri și servicii	Clădiri, utilaje, materii prime, energie
FACTORI IMATERIALI	Antreprenoriat	Abilitatea de a identifica oportunități economice, de a inova și organiza producția	Deținerea și gestionarea afacerilor, asumarea riscurilor
	Tehnologie	Instrumente și tehnici utilizate în producție	Mașini, software, inteligență artificială, robotică
	Informație	Date și cunoștințe utilizate pentru a lua decizii economice	Cercetare de piață, analize financiare, statistici economice

Sursa: elaborat de autor în baza sursei[8].

Pentru o înțelegere mai detaliată a conceptului de factor economic, în figura 2 sunt prezentate spre explorare cele două categorii principale ce stau la baza determinării factorilor economici.

Securitatea economică a Republicii Moldova este influențată semnificativ de o gamă largă de factori economici, atât interni, cât și externi. Acești factori pot avea un impact considerabil asupra stabilității economice a țării, prosperității și bunăstării cetățenilor săi [4, p. 41]. Lista acestor factori este mult vastă, dar în acest articol ne vom opri doar la o parte din ei, care, după părerea noastră, prezintă un interes mai deosebit:

1. Factori economici interni

- *Creșterea economică*: o rată de creștere economică stabilă și moderată este esențială pentru a genera venituri, a crea locuri de muncă și a reduce sărăcia. O creștere economică lentă sau o recesiune poate duce la creșterea șomajului, scăderea nivelului de trai și instabilitate socială.
- *Stabilitatea fiscală*: un sistem fiscal echitabil și transparent este esențial pentru a colecta venituri suficiente pentru a finanța cheltuielile guvernamentale și a investi în infrastructură și servicii publice. Un deficit fiscal excesiv poate duce la creșterea inflației și la îndatorarea guvernului.
- *Inflația*: o rată a inflației scăzută și stabilă este importantă pentru a menține puterea de cumpărare a gospodăriilor și pentru a încuraja investițiile. O inflație ridicată poate eroda economiile, duce la sărăcie și perturba piețele.
- *Sistemul financiar*: un sistem financiar stabil și eficient este esențial pentru a canaliza economiile către investiții productive și pentru a facilita creșterea economică. Un sistem financiar instabil poate duce la crize financiare, care pot avea un impact devastator asupra economiei.
- *Piața muncii*: o piață a muncii flexibilă și bine reglementată este importantă pentru a se asigura că forța de muncă are calificările și abilitățile necesare pentru a satisface cerințele economiei. O piață a muncii rigidă poate duce la șomaj ridicat și la scăderea productivității.

2. Factori economici externi

- *Comerțul internațional:* Republica Moldova este o economie mică și deschisă, care este dependentă de comerțul internațional pentru creșterea sa economică. Performanța economică a țării este strâns legată de starea economiei mondiale și de cererea pentru exporturile sale.
- *Investițiile străine directe:* Investițiile străine directe (ISD) pot contribui semnificativ la stimularea dezvoltării economice, generarea de locuri de muncă și transferul de tehnologie. Un mediu investițional favorabil este crucial pentru atragerea ISD.
- *Remitențele*, provenind de la migranții conaționali angajați în afara granițelor țării și constituie o sursă vitală de venit pentru numeroase familii din Republica Moldova. Reducerea fluxului de remitențe poate genera repercusiuni negative asupra nivelului de consum și a cererii interne.
- *Variabilitatea prețurilor la energie și materiile prime* este o preocupare majoră pentru Republica Moldova, dat fiind că o parte semnificativă din necesarul său este acoperit prin importuri. Fluctuațiile în aceste prețuri pot influența considerabil costurile de producție și pot avea un impact direct asupra inflației.
- *Stabilitatea geopolitică*: Republica Moldova este situată într-o regiune geopolitică instabilă. Instabilitatea politică și conflictele din regiune pot perturba comerțul, descuraja investițiile și afecta negativ securitatea economică a țării.

Combinația optimă a factorilor economici este crucială pentru succesul unei economii. Economiștii studiază interacțiunea dintre acești factori pentru a înțelege cum funcționează piețele,

cum se alocă resursele și cum se poate obține o creștere economică sustenabilă. Deci, trebuie să conștientizăm că, securitatea economică a unei națiuni nu este rezultatul unui singur factor, ci o consecință complexă a interacțiunii dintre o gamă largă de domenii interconectate. O perspectivă holistică asupra securității economice impune o analiză aprofundată a interdependențelor dintre acești factori și a contribuției lor la stabilitatea și prosperitatea globală a unei națiuni.

Securitatea economică a unei țări este condiționată de o rețea complexă de factori interdependenți, incluzând dimensiuni economice, sociale, politice și geopolitice. Analizarea interacțiunilor dintre acești factori este crucială pentru dezvoltarea de strategii eficiente menite să asigure stabilitatea și creșterea economică pe termen lung. Tabelul de mai jos ilustrează atât impactul pozitiv, cât și cel negativ al acestor interconexiuni asupra securității economice a Republicii Moldova.

Tabelul 2. Interconexiunea factorilor economici și impactul lor asupra securității economice a Republicii Moldova

Categorie	Denumirea factorilor	Impact Pozitiv	Impact Negativ
INTERCONEXIUNI	**Factori economici**	Stabilitatea macroeconomică esențială pentru o creștere robustă; diversificarea economică sporește reziliența	Dependența de un singur sector sau piață crește vulnerabilitatea
	Factori sociali și economici	Coeziunea socială și reducerea inegalității stimulează creșterea economică	Instabilitatea socială și conflictele interne perturbă activitatea economică
	Factori politici și economici	Stabilitatea politică și respectarea statului de drept favorizează un climat de afaceri predictibil	Instabilitatea politică și corupția descurajează investițiile
	Factori geopolitici și economici	Relațiile bune cu vecinii și partenerii strategici facilitează comerțul și investițiile	Instabilitatea geopolitică și conflictele regionale perturbă comerțul și securitatea economică

Sursa: elaborat de autor în baza sursei[4].

Securitatea economică a Republicii Moldova depinde de o combinație de factori interni și externi. Stabilitatea macroeconomică, dezvoltarea unei piețe a muncii eficiente, și un sistem fiscal echitabil sunt esențiale pentru susținerea creșterii economice. Pe plan extern, comerțul internațional, investițiile străine directe și relațiile geopolitice stabile joacă un rol crucial. O abordare holistică, care integrează aceste elemente interdependente, este necesară pentru a asigura securitatea economică și dezvoltarea durabilă a țării.

Concluzii. Securitatea economică a Republicii Moldova este un pilon fundamental pentru stabilitatea și dezvoltarea durabilă a țării, influențată de o gamă complexă de factori economici, sociali, politici și geopolitici. O abordare holistică, care înțelege și gestionează interacțiunea acestor factori, este esențială pentru a asigura prosperitatea și competitivitatea pe termen lung. Stabilitatea macroeconomică, coeziunea socială, un climat politic predictibil și relații geopolitice stabile sunt elemente cheie care contribuie la reziliența economică. Este crucial să se maximizeze impactul

pozitiv al acestor factori și să se identifice soluții pentru a diminua vulnerabilitățile și riscurile economice, asigurând astfel o securitate economică robustă pentru Republica Moldova.

Bibliografie

1. BALDWIN, D., *The concept of security. In: Review of International Studies*, nr. 23, 1997, p. 23.
2. BELOSTECINIC, Gr., SAKOVICI, V., MOISEENKO, E., *Securitatea economică a statului: teorie, metodologie, practică*. Chișinău: ASEM, 2011 p. 97.
3. ENICOV, V*., Reflecţii asupra semnificaţiilor securităţii ca fenomen social*. În: Legea şi Viaţa, 2015, nr. 8, p. 44-45
4. LAȘEȘVICI, A., *Conceptul securității economice în contetul general de securitate*. În: Legea şi Viaţa, 201, p. 41.
5. PIGUI, T., *Securitate economică și securitate umană globală*. Revista Colocviu Strategic, nr.10. August 2004. p. 35. Disponibil pe https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs10-04.pdf.
6. REPCIUC, T., *Conceptele securităţii*. București: AXIOMA PRINT, 2008, p. 5 (100 p.)
7. САЦУТА, А.А. *Национальная безопасность как социальное явление: современная парадигма*. В: Вестник Военного университета, 2007, № 3 (11), p. 36.
8. DEXONLINE. https://dexonline.ro/definitie/securitate
9. http://www.codrm.eu/conferences/2006/03_Bahnareanu_Cristian.pdf

CZU: 658.11.012.4:004(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.42**

PROVOCĂRI PRIVIND IMPLEMENTAREA SISTEMELOR ERP ÎN ÎNTREPRINDERILE MICI ȘI MIJLOCII DIN REPUBLICA MOLDOVA

CHALLENGES REGARDING THE IMPLEMENTATION OF ERP SYSTEMS IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

POPA Rodica,
Academia de Studii Economice a Moldovei
ORCID: 0009-0003-7960-8018
E-mail: rodica.buh@gmail.com

Abstract

The implementation of an ERP system offers significant advantages, which contribute to improving operational efficiency, better resource management and making informationally appropriate and fundamentally strategic decisions. These benefits help businesses to be more competitive, optimize their processes, and respond more effectively to customer needs and market demands. Although implementing an ERP can be a complex and expensive process, the long-term benefits justify the investment, giving the organization a sustainable competitive advantage. Detailed planning, effective project management and active involvement of all stakeholders are critical to the success of implementing a viable, reliable, effective ERP in the long term.

Key words: *ERP- Enterprisee Resource Planning, Planificarea resurselor întreprinderii, ÎMM - Întreprinderi mici și mijlocii, resurse de cadre, provocări la implementare, funcționalitate ERP, CRM, BI - Business Intelligence, costuri de implementare*

Introducere. Concurența dură, existentă în economie la nivel național, dar și condițiile macroeconomice instabile, respectiv criza Covid19, criza politică actuală, au determinat apariția de business procese suplimentare în activitatea companiilor autohtone, ceea ce a dus la majorarea costurilor produselor vândute și a serviciilor prestate. Astfel, în prezent una dintre principalele sarcini ale managementului entităților s-a concentrat spre reducerea costurilor interne ale entităților, în primul rând prin optimizarea proceselor de afaceri în interiorul companiilor, dar și în relațiile companiilor cu terții.

Utilizarea diverselor aplicații în cadrul sistemelor informatice ale companiilor reprezintă la moment una dintre principalele modalități de creștere a eficienței afacerii. Acesta și este motivul principal privind dezvoltarea și crearea sistemelor informatice la nivelul companiilor.

Încă din sec. 19, cercetătorul Henry Fayol a abordat problemele managementului din punct de vedere al structurii unei companii, evidențiind pentru prima dată funcțiile întreprinderii: tehnică, comercială, financiară, de securitate, de contabilitate, administrativă [8, p. 18]. Acesta a demonstrat că între aceste funcții există o interdependență majoră, și că în funcție de specificul activității, sau tipul întreprinderii, importanța acestora se poate manifesta diferit. Într-o altă ordine putem afirma că un manager, oricât de bine ar fi pregătit, nu poate să îndeplinească un număr prea mare de sarcini diferite.

Odată cu dezvoltarea businessului a intervenit și necesitatea implementării unui sistem informațional la nivelul întregii companii, sistem ce vine să asigure cu date, toată structura organizațională a întreprinderii. Deci, sistemul informațional, poate fi definit ca fiind un ansamblu

organizat de resurse: personal, echipamente, proceduri, metode-folosite pentru culegerea, trasmiterea, stocarea și prelucrarea datelor, analiza, păstrarea, difuzarea și valorificarea informațiilor [8, p. 372].

Entitățile care vor astăzi să-și automatizeze sistemele informatice dispun de o serie variată de soluții, mai complexe sau mai puțin complexe. Combinând facilitățile hardware și software, accesibile ca preț, pot fi realizate sisteme informaționale de dimensiuni și cu performanțe foarte diferite. Mergând de la simple aplicații de facturare, calcul automat al salariilor sau contabilitate generală, până la sisteme informaționale integrate, proiectate să acopere majoritatea nevoilor de informare ale departamentelor funcționale și ale companiei în ansamblu.

În ultimii 15-20 de ani, pe piața internațională și emigrând treptat spre piața autohtonă, au apărut un număr mare de aplicații care sunt capabile să rezolve o bună parte dintre problemele cu care se confruntă întreprinderile. De la gestiunea operativă a stocurilor, spre analiza profitabilității unui proiect investițional, aplicațiile informatice vin să cuprindă o arie din ce în ce mai impunătoare în mediul de afaceri.

Autorii români Andone I. și Țugui A. afirmă că „calculatoarele au avut un rol major în lumea economică a întreprinderilor și al afacerilor. Acest rol se accentuează și extinde o data cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale. Astfel, sistemele informatice pentru management (Management Information Systems) au drept scop agregarea și selectarea datelor din fișiere și bazele de date ale sistemelor informatice din întreprindere pentru a le da semnificație informațională la ieșire către factorul decizional [3, p. 21].

R.W. Gerard, în anul 1940, pentru definirea sistemului a folosit termenul de ORG – o unitate organizatorică formată din alte unități mai mici, astfel prin organizare părțile tind să se asambleze într-un întreg [2, p. 2].

Astăzi, diferite sisteme informatice pentru fabricație, multe din ele bazate pe web-prezentare, sunt folosite pentru a susține fabricația integrată asistată de computer, care duce la:

- automatizarea proceselor de producție și a funcțiilor de realizare a afacerilor ce le susțin prin utilizarea calculatorului, mașinilor și a roboților;

- integrarea tuturor proceselor de producție și a celor care oferă suportul necesar folosind rețele de calculatoare, programe de calculator multifuncționale pentru afaceri și tehnologia infomației [9, p. 306].

Sistemele informatice pentru produsele de fabricație ajută companiile să simplifice, automatizeze și integreze multe din activitățile necesare pentru a realiza o mare varietate de produse. Astfel, majorându-se spectrul de produse fabricate sau servicii prestate, volumul datelor devine unul impunător, iar mediul de afaceri tinde să dezvolte din ce în ce mai multe sisteme informatice din ce în ce mai complexe și cu un nivel înalt de integrare. Deci, entitățile economice nu pot rezista pe piață, dacă în continuare, utilizează în activitatea lor sisteme informaționale neintegrate și multe dintre acestea se orientează spre sisteme ERP.

Autorii autohtoni Ghetmacenco S. și Sajin A. descriu ERP ca fiind „o aplicație ce îmbină practicile de management al afacerilor cu tehnologiile informaționale, prin care procesele de afaceri ale unei companii sunt integrate în cadrul sistemului informatic în vederea atingerii unor obiective specifice” [4, p. 135].

Cerințe generale de Calitate și Funcționalitate pentru un sistem ERP

Calitatea unui sistem ERP selectat în mod prealabil – preventiv trebuie să corespundă unor rigorii bine determinate, care se referă în mod general la:

1. Cât de ușor și stabil se instalează pentru a fi folosit.

2. Cât de simplă este interfața de administrare și corelare profilului de activitate.
3. Cât de ușor și rapid poate fi extinsă sau puțin modificată la minimum de costuri.
4. Cât este de asigurată cu suport tehnic pentru instalare, utilizare și mentenanță.

De aici apare și funcționalitatea sistemului ERP implementat care se realizează prin componentele (module) lui structurale aplicate către:

- mijloacele financiare - contabilitate, unde se urmărește utilizarea eficientă a resurselor, desfășurarea ritmică a activității, semnalizarea fenomenelor influiente la profit și reducerea costurilor rezultatelor activității;

- stocurile materie primă - marfă, care permite management informatizat al operațiunilor de gestiune a stocurilor și a proceselor de aprovizionare și desfacere;

- clienți – furnizori, care adună toate informațiile despre clienți din toate sursele disponibile, oferind o imagine completă și în ansamblu;

- resurse umane, care ține evidența strictă a tuturor proceselor, prin care trebuie să treacă un angajat, începând de la recrutare, urmată de școlarizare, trecând la promovare și terminând cu evaluarea personală.

Ce este un ERP?

Sistemele ERP sunt cele mai funcționale sisteme de informații corporative, care includ aplicații integrate și care pot satisface aproximativ întreaga structură corporativă a companiei.

ERP-ul constă dintr-o singură bază de date, un singur software și o interfață unificată la nivelul întregii firme sau întreprinderi, cu alte cuvinte un pachet de aplicații care integrează informațiile și prelucrările din cadrul și între domeniile funcționale ale unei organizații: planificare, producție, vânzare, marketing, distribuție, contabilitate, departamentul financiar, resurse umane, managementul proiectelor, stocuri, service și întreținere, logistică și e-business [2, p. 122].

ERP vine ca un software integrat care asigură disponibilitatea informației tuturor utilizatorilor interesați de un anumit domeniul sau de o anumită întreprindere, prin crearea și exploatarea unei baze de date unice. Astfel, un sistem ERP, elimină barierele departamentale (structurale), prin integrarea tuturor surselor informaționale într-o singură bază de date, accesibilă oricui în cadrul întreprinderii [2, p. 122].

Avantajele sistemelor ERP [2, p. 124]:

- eliminarea vechilor sisteme inflexibile și costisitoare;
- îmbunătățirea eficienței și performanței activităților desfășurate;
- creșterea calității și vitezei accesului la date;
- înnoirea infrastructurii tehnologice;
- deschiderea către parteneriate strategice și afaceri electronice.

Dezavantajele soluțiilor ERP [2, p. 125]:

- implementarea costisitoare și de lungă durată, cu riscuri majore de nereușită;
- dificultăți în efectuarea și acceptarea schimbărilor solicitate de ERP;
- probleme și costuri suplimentare de integrare cu alte sisteme;
- dependența de un singur furnizor.

Sistemele ERP sunt programe modulare, fiecare arie de activitate a companiei fiind acoperită de către o aplicaţie specifică. Modulele unui sistem ERP funcţionează integrat utilizând o bază de date comună, sau pot funcţiona independent. Pot fi enumerate câteva categorii de module care servesc la gestionarea cu eficienţă a unei întreprinderi:

1. Producţie: planificarea şi urmărirea producţiei.
2. Gestiune: evidenţa stocurilor, a furnizorilor, a plaţilor şi încasărilor.

3. Salarii: calculul salariilor şi managementul informaţiilor referitoare la personal.
4. Contabilitate: evidenţa financiar-contabilă.
5. Imobilizări: evidenţa mijloacelor fixe şi calculul amortizării.
6. CRM: managementul relaţiilor cu clienţii.
7. BI (Business Intelligence): rapoarte, analize, prognoze [4, p. 136].

Putem afirma că adoptarea unui sistem ERP crează provocări numeroase și importante solicitând numeroare resurse, cei mai buni specialiști în sisteme informaționale și un sprijin substanțial din partea conducerii, dar și a întregului personal de cadre.

Tabel nr. 1

Clasificarea provocărilor privind trasformarea digitală a întreprinderilor mici și mijlocii

Categoria	Probleme a întreprinderilor mici și mijlocii
Cadre	Lipsa personalului sau pregătirea insuficientă a acestora, capabili să realizeze proiecte privind automatizarea și digitalizarea business proceselor în cadrul companiilor sau la nivel guvernamental. Necesitatea de a organiza cursuri de recalificare a personalului, capabil să utilizeze noile aplicații și tehnologii implementate la entitate. Probleme privind recrutarea și fidelizarea specialiștilor-IT.
Gestiune	Pregătirea insuficientă privind procesul de automatizare și digitalizare a afacerii, dar și lipsa unei strategii și a unui plan prestabilit privind procesul de digitalizare a afacerii. Impedimente privind organizarea și conducerea proiectelor de digitalizare și automatizare. Apariția necesității de a modifica Modelul de afacere și business procesele companiei după noile tehnologii.
Social-economice	Cost ridicat de implementare a noilor tehnologii privind digitalizarea și automatizarea business-proceselor companiei. Perceperea insuficientă a necesității și preferințelor consumatorului digital (clientul companiei) Riscul de a pierde competitivitatea pe piață din cauza rămânerii în urma față de concurență în domeniul digitalizării afacerii.
Cost	Implementarea sistemelor ERP poate fi unul foarte impunător, la nivelul de zeci de mii de $ Perioada de amortizare a cheltuielilor pentru soft – planificare este insuficientă și necomăsurabilă perioadei de implementare a sistemului ERP funcțional

Elaborat de autor în baza [7, p. 88], [4, p. 136]

Un studiu realizat în Federația Rusă în perioada 2019-2020 identifică procentual la nivelul Întreprinderilor mici și mijlocii 4 domenii de aplicare, evidențiate în urma trasformării digitale, respectiv: implementarea și utilizarea datelor analitice, îmbunătățirea relațiilor de deservire a clienților, îmbunătățirea calității servicilor și mărfurilor comercializate, automatizarea business proceslor. Datele reale obținute pot fi reprezentate grafic (fig. 1) astfel [7, pag. 48]:

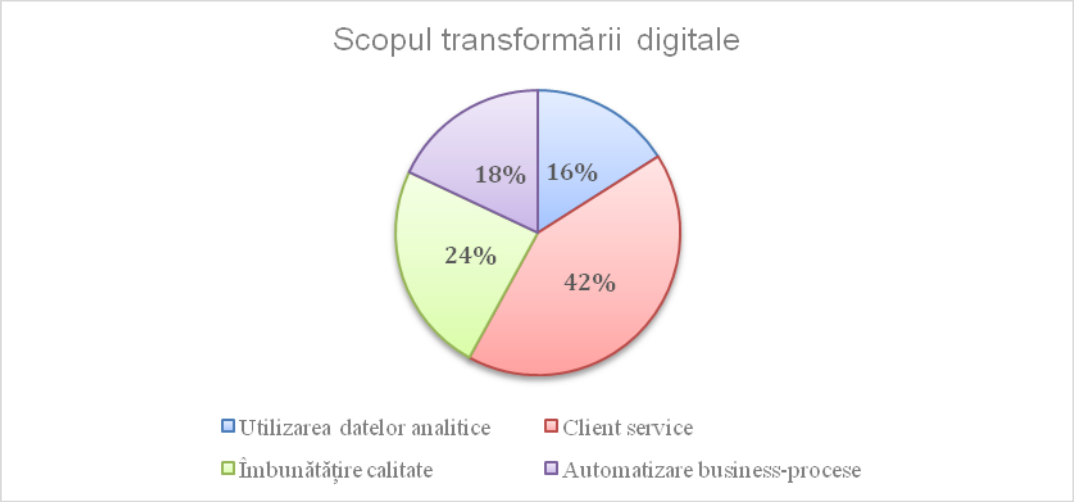

Fig. 1: elaborat de autor în baza [7, pag 48]

Implementarea unui sistem ERP este un proces tehnologic complex care necesită cheltuieli mari de resurse financiare și timp de personal de la întreprindere. În același timp, acest proces este asociat cu mulți factori interni și externi greu de evaluat, rezultând o mare probabilitate de nerespectare a rezultatelor finale cu așteptările inițiale. Această problemă este deosebit de acută atunci când implementăm sisteme complexe, multifuncționale, care se concentrează pe rezolvarea nu a uneia, ci a gamei întregi de probleme diverse de management al întreprinderii. Dacă este imposibilă utilizarea eficientă a sistemului ERP implementat în întreprindere (din cauza discrepanței dintre funcțiile sale implementate și nevoile reale ale conducerii și personalului companiei), întreprinderea suportă atât pierderi financiare directe - costuri directe de implementare, cât și indirecte - costuri viitoare asociate cu întreruperea și duplicarea parțială a proceselor de afaceri existente anterior. În același timp, implementarea cu succes a unui sistem ERP într-o întreprindere vă permite creșterea eficienței proceselor de afaceri, reducerea timpului de luare a deciziilor, reducerea costurilor logistice, nivelurilor de inventariere și defectelor de producție.

Prin urmare, luarea unei decizii cu privire la implementarea unui sistem ERP și alegerea unui sistem specific care să răspundă cel mai bine nevoilor întreprinderii, cu o evaluare cuprinzătoare a beneficiilor potențiale ale implementării, este una dintre sarcinile cheie ale managementului.

Ca un exemplu concret în acest studiu, pentru dezvoltarea sistemelor de management pentru întreprinderile de locuințe și servicii comunale - instrumentul cheie este digitalizarea acestora, bazată, printre altele, pe nivelul existent de automatizare.

În practică, companiile utilizează clase întregi de sisteme de control automatizat, care sunt combinate în platforme digitale unice bazate pe sisteme ERP (eng. Planificarea Resurselor Întreprinderii). Principala modalitate de creștere a eficienței proceselor de management este robotizarea proceselor de afaceri (eng. Robotics Process Automation (RPA), care permite reducerea implicării umane în principal în operațiuni de rutină, repetitive. RPA este lider în investiții semnificative printre alte domenii de înaltă tehnologie, cum ar fi: tehnologii cloud; Internetul obiectelor; analiza datelor mari; realitate virtuală; realitate argumentată; blockchain; învățare automată etc. RPA este robotizarea proceselor de afaceri repetitive prin instalarea de software care utilizează interfețe utilizator pentru a lucra cu sisteme ERP deja implementate. În același timp, complexitatea RPA variază de la cele mai simple programe care efectuează proceduri de rutină la cele mai complexe sisteme analitice de inteligență artificială.

Concretizarea detaliată a provocărilor privind implementarea unui sistem ERP în activitatea întreprinderilor mici și mijlocii (conform tabelei nr. 1)

Provocări de Cadre

ERP (Enterprise Resource Planning), ce înseamnă planificarea resurselor întreprinderii, reprezintă un sistem soft digital, care dictează cadrelor întreprinderii cerințe speciale de cunoștințe în materie de programare digitală și aptitudine de lucru computerizat. Cadrele întreprinderii trebuie să aibă o pregătire suficientă în privind lucrul cu interfața sistemului ERP. La etapa de recrutare a cadrelor, întreprinderea trebuie să aibă pregătită programa și graficul de școlarizare pe diferite platforme și dimensiuni de activitate (un demo-program). Deci pregătirea serioasă a cadrelor este prima provocare (problemă), care înfruntă orice întreprindere la aplicarea unui sistem ERP.

Din interactivitatea cadrelor cu un sistem ERP rezultă a doua provocare (problemă) la selecția sistemului ERP, care trebuie să conțină o interfață ușor acesibilă, lesne de însușit și memorizat. Aici trebuie de analizat prima cerință către un sistem ERP la etapa de organizare: să fie cât mai stabil și ușor de instalat. Combinarea lor și soluția cea mai optimală a acestor două provocări va condiționa succesul major la etapa de organizare a întreprinderii.

O a treia provocare în atitudinea cu cadrele întreprinderii este pregătirea lor după școlarizare, care se referă la repartizarea lor invocând aptitudinile și specificațiile de caracter, gradul de pregătire teoretică universitară la repartizarea concretă și corelată la structura modulară a sistemuluii ERP. Aici se iau pentru analiză opțiunile de optimizare a structurii întreprinderii, corelată la structura modulară a sistemului ERP funcțional. În sistemul ERP se analizează gradul de flexibilitate și complexitate în raport cu gradul de pregătire specializată necesară funcționalității dinamice a întreprinderii. Combinând componența optimă modulară a sistemului, flexibilitatea de modificare cu structura de cadre a întreprinderii se poate obține o minimizare a cheluielilor de cost la etapa organizatorică a activității.

Și o a patra provocare în raportul cu cadrele este politica de promovare a cadrelor, care este strâns legată de eficientizarea activității întreprinderii în ansamblu și care formează brand-ul de concurență a întreprinderii.

Provocări de Gestiune

Prima provocare în procesul de organizare sau reorganizare a întreprinderii reprezintă analiza cadrului legislativ a întreprinderii, adică prelucrarea parametrilor corespunderii activității legislației în vigoare și corelarea tuturor opertațiunilor organizatorice și de instituire finală a întreprinderii. Elaborarea organigramei și a Statutului întreprinderi cu aprecierea clasamentului – mici - mijlocii.

Lipsa unei strategii bine determinate în procesul de organizare a întreprinderii poate provoca întârzieri la procesul de activitate normală cu prestarea produsului de lucru ca marfă pentru clienți. Deci a doua provocare în procesul de gestiune a întreprinderii este elaborarea unei strategii de interacțiuni, corelată cu termeni de timp și cheltuieli financiare organizatorice. Se analizează minuțios structura sistemului de management și interacțiune internă a întreprinderii. Se definesc factorii majori la prezentări externe, ce definesc calitatea și marca produsului.

Altă provocare în procesul de gestiune a întreprinderii în timpul aprobării și implementării sistemilui ERP este elaborarea corectă a planului de coeziune cu furnizorii de materie primă sau datele statistice necesare maximum coerente, corecte și recent viabile. Pentru aceasta se cercetează dacă baza de date a furnizorului de materie prima sau datele statistice

necesare corespunde interfeței sistemului ERP acceptat și nu provoacă erori și stopări, sau corelări suplimentare în baza de date a sistemului ERP acceptat.

A patra provocare în procesul de gestiune a întreprinderii pe parcursul aprobării și implementării sistemului ERP este elaborarea unui plan de realizare a produsului pentru clasificarea standardizată și corespunderea calității standardelor de stat. Calitatea produsului trebuie să poarte o marcă unificată de control, în mai multe etape și determinată în acest fel conform regulamentelor și actelor în vigoare a statului. Produs marcat – produs calitativ! - trebuie să fie deviza întreprinderii.

Încă o provocare în procesul de gestiune a întreprinderii pe parcursul aprobării și implementării sistemului ERP poate consta în apariția necesității de a modifica Modelul de afacere și business - plan cu alte întreprinderi după apariția noilor modificări ale proceselor IT.

Provocări Social-economice

Relațiile furnizor-întreprindere și întreprindere-client determină în fond toată structura cu toate provocările aferente activității de bază și pentru care trebuie să funcționeze în ansablu întreprinderea. Aici se ascunde prima provocare în raportul social-economic al întreprinderii: riscul de a pierde competitivitatea pe piață din cauza rămânerii în urma față de concurență în domeniul digitalizării afacerii. Aici se cer analizate minuțios flexibilitatea și performanța sistemului ERP, care sunt esențiale pentru succesul pe termen lung al unei întreprinderi. Deși aceste caracteristici oferă avantaje considerabile, cum ar fi creșterea afacerilor, eficiența operațională și flexibilitatea, ele vin și cu provocări semnificative.

Aici apare o altă provocare social-economică a întreprinderii: costurile ridicate, complexitatea crescută și dependența de infrastructura IT, care sunt aspecte importante și care trebuie gestionate cu atenție. Întreprinderea trebuie să evalueze aceste aspecte în detaliu și să fie pregătită să investească resursele necesare pentru a maximaliza beneficiile unui ERP performant și social, stabil pe termen îndelungat.

Provocări de Costuri

Prima și cea mai semnificativă provocare în costuri constă la elaborarea fonduluui de cheltuieli la recrutarea, școlarizarea și repartizarea cadrelor conform fișei de post (lucru). Cum se spunea pe vremuri, în activitatea economica a statului, (întreprinderii): cadrele hotărăsc totul! Iar, un sistem ERP bine apreciat, cu module selectate în profunzime, analizate și agregate optimal dă potențialul unei activități profitabile, însă nu pe deplin influiențabile și decisive la rezultatul activității întreprinderii. Succesul organizării unei întreprinderi, a posibilității de extindere și dezvoltare în cea mai semnificativă măsură depinde de componenta socială a întreprinderii – cadrele. Aici putem evidenția două provocări în aprecierea și repartizarea finanțelor (costurilor).

Prima provocare se referă la calculele privind cheltuielile pentru salarizarea cadrelor în activitatea internă, adică în interiorul întreprinderii, și a doua provocare se referă la analiza cheltuielilor la salarizarea cadrelor pentru activitatea externă, adică cu furnizorii și clienții întreprinderii.

Identificarea raportului optimal de cheltuieli dintre aceste două provocări, în cea mai mare măsură, determină succesul activității unei întreprinderi mici-mijlocii.

Concluzii și recomandări

Implementarea unui sistem ERP este un proces tehnologic complex care necesită cheltuieli mari de resurse financiare și timp, de personal de la întreprindere. În același timp, acest proces este asociat cu mulți factori interni și externi greu de prezis, rezultând o mare probabilitate de

nerespectare a rezultatelor finale cu așteptările inițiale. Această problemă este deosebit de acută atunci când implementăm sisteme complexe, multifuncționale, care se concentrează pe rezolvarea nu a uneia, ci a unei game întregi de probleme diverse de management al întreprinderii. Dacă este imposibilă utilizarea eficientă a sistemului ERP implementat la întreprindere (din cauza discrepanței dintre funcțiile sale implementate și nevoile reale ale conducerii și personalului întreprinderii), întreprinderea suportă atât pierderi financiare directe - costuri directe de implementare, cât și indirecte - costuri viitoare asociate cu întreruperea și duplicarea parțială a proceselor de afaceri existente anterior. În același timp, implementarea cu succes a unui sistem ERP într-o întreprindere vă permite creșterea eficienței proceselor de afaceri, reducerea timpului de luare a deciziilor, reducerea costurilor în logistica întreprinderii și a defectelor de producție. Prin urmare, luarea unei decizii cu privire la implementarea unui sistem ERP și alegerea unui sistem specific care să răspundă cel mai bine nevoilor întreprinderii, cu o evaluare cuprinzătoare a beneficiilor potențiale în urma implementării, este una dintre sarcinile cheie ale planificării managementului.

La ce ar trebui de acordat atenție atunci când se selectează un sistem ERP?

Să presupunem că un sistem ERP, care este potrivit pentru o întreprindere, va contribui imediat la creșterea potențială a profitului. În prima etapă, înainte de implementare, este important de acordat atenție mai multor nuanțe cheie:

1. Este important de angajat un specialist separat, care va fi implicat în implementarea sistemului. El va fi responsabil pentru funcționarea corectă a ERP în toate ramurile. Trebuie de avut în vedere faptul că un specialist cu experiență și calificație nu numai că va implementa sistemul, ci va ajuta și la deblocarea potențialului său după implementare.

2. Un sistem ERP nu este un instrument magic, care va funcționa perfect de la prima lansare și va acoperi toate nevoile afacerii. Trebuie să fie configurat corect, iar angajații trebuie să fie instruiți pentru a lucra în ERP. Înainte de a începe procesul de implementare, este important de ținut cont și de faptul că fiecare soluție ERP are propriile sale specificații. Alegerea unui sistem ERP depinde de nevoile întreprinderii. Prin urmare, este necesar de selectat module care să îndeplinească cerințele și caracteristicile profilului de activitate. Sarcina principală a sistemului ERP nu este de a face totul pentru angajații companiei, ci de a ajuta la optimizarea principalelor procese de afaceri.

Atunci când se implementează sisteme ERP „gata făcute”, 53% dintre companii întâmpină dificultăți serioase care necesită schimbări în procesele de afaceri și abordările organizaționale, iar 44% dintre companii se confruntă cu probleme tehnice semnificative. [1]

În viziunea tradițională, luarea deciziilor privind implementarea unui sistem ERP se bazează metodologic fie pe analiza proiectelor și investițiilor, fie pe abordările managementului de proiect și analizei proceselor. În același timp, fiecare dintre aceste metode este potrivită pentru analizarea doar a anumitor aspecte ale evaluării fezabilității implementării. Astfel, metodele de analiză a proiectelor se bazează pe indicatori de investiții, care sunt dificil de evaluat înainte de începerea procesului de implementare: aproape orice evaluare încorporată în modelul de calcul al acestora, bazată inițial pe evaluări empirice ale riscurilor de implementare, va fi diferit, în cele din urmă, foarte mult de realitate și nu poate oferi o prognoză exactă a rentabilității investiției în sistemul ERP.

Abordările analizei proceselor și managementului de proiect implică o evaluare a eficienței folosind metode de management de proiect, în special controlul asupra duratei muncii și a nivelului

de execuție a acestora, dar nu permit o evaluare pre-investiție a eficienței și alegerea unei opțiuni de sistem ERP care îndeplinește cel mai bine obiectivele întreprinderii.

În plus, toate metodele de mai sus, atunci când se analizează viabilitatea, fiabilitatea și fezabilitatea implementării unui sistem ERP, se utilizează estimări cantitative - în principal indicatori financiari și nu iau se în considerare criterii cantitative atât de importante precum viteza transferului de date în sistem, numărul de utilizatori, timpul petrecut pentru instruirea personalului pentru a lucra cu sistemul ERP, etc.

Ignorarea criteriilor calitative denaturează esențial semnificația reală a sistemului ERP și rolul acestuia în dezvoltarea strategică a întreprinderii și a perspectivelor de creștere. Astfel, atunci când se utilizează numai criterii financiare, evaluarea factorilor de fezabilitate a implementării majorității sistemelor ERP, care funcționează în prezent eficient poate fi negativă. Poziția autorului este că procedurile de luare a deciziilor pentru implementarea unui sistem ERP ar trebui să se bazeze pe instrumente economico-matematice, care utilizează atât criterii cantitative, cât și calitative.

Bibliografia și resurse Web

1. Alexey Rybakov *ERP-система: что это, для чего внедрять и нужна ли вашей компании* [accesat la 10.05.2024] https://habr.com/ru/articles/523120
2. Oprea D., Meșniță G., Dumitriu F. *Analiza sistemelor informaționale* Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2005. 588 pag. ISBN: 973-703-136-9
3. Andone. I., Țugui Al. *Sisteme inteligente în management, contabilitate, finanțe, bănci și marketing.* București: Editura Economică, 1999, 426 pag. ISBN: 973-590-198-6
4. Ghetmacenco S., Sajin A. *Utilizarea sistemelor ERP în Republica Moldova (Studiu de caz)* Chișinău: 2017, Materiale/teze ale Conferinței Științifice Internaționale „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii" 22-23 septembrie 2017, Chișinău E-ISBN 978-9975-75-891-8
5. Legea cu privire la întreprinderile mici şi mijlocii nr.179 din 21-07-2016. Publicat : 16-09-2016 în Monitorul Oficial Nr. 306-313 art. 651 [accesat: 10.05.2024] Disponibil: https://www.legis.md/
6. Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi nr. 845 din 03-01-1992 Publicat : 28-02-1994 în Monitorul Parlamentului Nr. 2 art. 33 [accesat: 10.05.2024] Disponibil: https://www.legis.md/
7. Новикова К.В., Антинескул Е. А., Добровлянин В. Д. и др. *Цифровая трансформация клиентского опыта в малом и среднем бизнесе в России: монография.* Перми: Пермский государственый национальный иследовательский университет, 2023 – 152 с. ISBN: 978-5-7944-4036-2
8. Panaite N. Iftimescu A. *Management: concept și aplicații*. Iași: Sedcom Libris, 2024, 424 p. ISBN: 973-670-059-3
9. Militaru Gh. *Managementul producției și al operațiunilor*. București: Editura ALL, 2008, 326 p. ISBN: 978-973-571-877-0

CZU: 338.246.027(4-672 UE:478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.43**

IMPACTUL REFORMEI DE REDRESARE ȘI REZILIENȚĂ UE ASUPRA REPUBLICII MOLDOVA

IMPACT OF EU RECOVERY AND REZILIENCE REFORM ON THE REPUBLIC OF MOLDOVA

MĂNOIU Adelina,
ASE din București, ROMÂNIA
ORCID: 0009-0002-6436-667X,
E-mail: manoiu.adelina@gmail.com

Abstract

The European Union's recently adopted paradigm, the resilience approach, centers its interactions with external partners, particularly its immediate neighbors, around societies and communities. As such, the EU has shifted its focus from state to society and from a general top-down to a bottom-up approach in order to improve its resilience and that of its neighbors. We argue that despite the willingness of the Republic of Moldova to be part of the EU, the society is not fully aware of the EU support regarding the nation.

Keywords*: European Union (EU), recovery, resilience, Republic of Moldova*

Introducere

Cuibărită între România și Ucraina în Europa de Est se află o mică națiune cunoscută sub numele de Moldova. Apropierea Republicii Moldova de Ucraina, combinată cu trecutul său recent – în special conflictul nerezolvat (din Transnistria) – și legăturile sale complexe cu Rusia plasează Republica Moldova în epicentrul acțiunilor recente. Din punct de vedere geografic, Moldova se află la o răscruce cheie între două proiecte geopolitice majore: încercările Rusiei de a-și menține sfera de influență asupra fostelor republici sovietice și integrarea europeană. Datorită acestor factori, societatea moldovenească a fost împărțită între cele două opțiuni geopolitice și a încercat, ca și Ucraina, să echilibreze ambele inițiative pentru a se potrivi propriilor interese naționale de la dizolvarea Uniunii Sovietice (1, p).

Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC) dintre cele două părți din 1994 este momentul în care a început istoria relațiilor dintre UE și Moldova. Odată cu semnarea Planului de Acțiuni (PA) în 2005, relația lor a crescut și a început să cuprindă probleme semnificative precum conflictul transnistrean. UE și-a avansat politicile de creare a unui mediu sigur și de liberalizare a vizelor atunci când a semnat Acordul de Asociere (AA) cu Moldova în 2014.

În prezent, Europa este nevoită să controleze administrativ turbulențele sistemului în fața problemelor de mediu, energetice, precum și efectele cauzate de pandemia COVID-19. În plus, reziliența este un domeniu care influențează din ce în ce mai mult aspectele socioeconomice ale vieții în Europa. Peisajul geopolitic și panorama de securitate a vecinătății est-europene s-au modificat semnificativ ca urmare a evenimentelor din Ucraina (2014), forțând Uniunea Europeană (UE) să-și reevalueze și să ajusteze agenda de politică externă. Motivația UE a devenit și mai puternică după războiul de agresiune care a avut loc în Ucraina. Acum, mai mult ca niciodată, este crucial ca națiunile să se adapteze în fața provocărilor și să fie capabile de redresare. Premisa fundamentală este că, pentru a consolida actorul UE în vecinătatea sa estică, trebuie luate în considerare perspectivele „de teren”.

Republica Moldova a fost sfâșiată între Europa și Rusia de la obținerea independenței (Bureiko & Moga, 2018). În ciuda presiunii politice și economice a Moscovei, Republica Moldova a semnat Acordurile de Asociere (AA) în 2014 pentru a începe oficial procesul său de integrare în UE. AA își propune să consolideze legăturile politice și economice, să modernizeze economia, să armonizeze legile, să susțină valori comune și să obțină acces la programele finanțate de UE. De asemenea, include prevederi importante pentru o zonă de liber schimb profundă și cuprinzătoare.

Cu titlu de exemplu, într-un sondaj de opinie (Barometrul UE, 2022) aproximativ 65% dintre europeni spun că a fi membru al UE este un lucru bun. Acesta este cel mai mare procent înregistrat vreodată și depășește valul cel mai eurooptimist din 2007 (58%). Nu există nicio îndoială că bătălia de la granițele de est ale UE va avea efecte pe termen lung, deoarece, potrivit majorității rezidenților UE, le va schimba fundamental viața (61% dintre ei nu sunt siguri că a lor va rămâne aceeași). În plus, potrivit lui Borell (2022) și Tharoor (2022), războiul Rusiei în Ucraina este considerat „un reper în consolidarea Ucrainei ca națiune suverană” și a consolidat identitatea ucraineană, unind și mai mult cetățenii ucraineni.

Cu toate acestea, pentru ca UE să consolideze societatea reziliență dincolo de granițele sale, este nevoie de un anumit nivel de pozitivitate socială, percepții și așteptări cu privire la rolul și acțiunile UE în regiune. Prin urmare, lucrarea va analiza apercepțiile societății asupra UE, precum și nivelul obiectivelor propuse de UE în raport cu nevoile societății și preferințele acestora.

Indiferent de provocările geopolitice, Moldova a făcut progrese semnificative spre integrarea europeană. În 2014, UE a acordat acces fără viză, iar în 2016, a intrat în vigoare Acordul de Asociere UE-Moldova, care include o zonă cuprinzătoare de liber schimb. În cele din urmă, la 23 iunie 2022, liderii UE au acordat Moldovei statutul de țară candidat.

Lucrarea prezintă mai întâi un context general al politicilor de reziliență în cadrul UE, cu accent pe Vecinătatea Estică. Al doilea segment identifică obiectivele primare ale Uniunii în zonă, examinând retorica UE cu privire la activitățile sale externe și politicile față de granițele sale de est. Etapele primare ale metodologiilor de analiză și cercetare sunt prezentate în a treia secțiune. Pentru a stabili reziliența în afara frontierelor de est ale UE, al patrulea segment investighează modul în care societatea vede aceste obiective. Constatările cheie sunt acoperite și rezumate în secțiunea finală, subliniind faptul că cooperarea regională ar putea stimula și mai mult integrarea europeană a Republicii Moldova.

Redresarea și Reziliența

Tulburările geopolitice din Ucraina și cea mai recentă criză de sănătate au apărut ca doi factori semnificativi neprevăzuți care influențează starea actuală a economiei globale. Efectele conflictului geopolitic dintre Rusia și Ucraina, au avut ca implicații ramificații economice și financiare dăunătoare, urmate și de incertitudini în multe privințe, pentru o zonă geografică mai mare. Astfel, pe lângă efectele generate de pandemia COVID-19, economiile au mai fost afectate și de criza refugiaților, de sancțiuni și de întreruperile lanțului de aprovizionare, care au determinat creșterea bruscă a inflației și a prețurilor mărfurilor. Astfel, noile politici la nivel regional, național sau chiar internațional sunt concepute având la baza pincipiul rezilienței.

Utilizată inițial în contextul pregătirii pentru dezastre, expresia este acum folosită din ce în ce mai mult pentru a se referi la state și instituții. Vorbește despre rezistența și capacitatea lor de a depăși obstacolele și de a transforma eșecurile în oportunități.

Descrisă de Serviciul European de Acțiune Externă ca fiind capacitatea națiunilor și comunităților de a se adapta pentru a rezista și a depăși atât dezastrele interne, cât și externe, reziliența Strategiei Globale a UE devine un subiect frecvent pe agenda internațională și regională.

Reziliența a fost în centrul mai multor texte importante referitoare la strategia și politica de dezvoltare a UE de la începutul anilor 2000. Odată cu Declarația comună de la Riga din 2015, reziliența partenerilor est-europeni la noile provocări a fost văzută în primul rând ca un obiectiv social, ceea ce semnifică adoptarea generalizată a unei abordări a rezilienței în domeniul politicii externe și al acțiunilor externe.

În consecință, o schimbare majoră de paradigmă a fost subliniată de Strategia globală 2016 a UE. În anii 2000, a fost adoptată o atitudine normativă, liberală și optimistă axată pe răspândirea normelor și valorilor europene; în deceniul următor, însă, a fost adoptată o strategie europeană mai defensivă și mai prudentă.

În acest fel, unul dintre primele cinci obiective ale Strategiei globale a UE (EUGS) este reziliența, fiind descrisă precum capacitatea de a absorbi și de a reveni din orice tip de stres sau traumă. Este recunoscută în rândul națiunilor care se învecinează cu UE ca fiind capacitatea unui stat de a rezista și de a se redresa în urma șocurilor (Missiroli, 2017, p. 12). Capacitatea guvernelor de a gestiona dificultățile și de a proteja cetățenii de nenorociri este cunoscută sub denumirea de consolidare a rezilienței. Pentru o varietate de preocupări geopolitice, de securitate și legate de identitate, UE trebuie să acorde prioritate construirii rezilienței în Republica Moldova Moldova.

Reziliența a fost recunoscută de EUGS (2016) ca o idee crucială în dimensiunea externă a politicilor europene. Scopul EUGS a fost de a îmbunătăți atât rezistența UE, cât și a partenerilor săi prin implementarea unui plan mai cuprinzător și mai agresiv. Cu acest nou laitmotiv al „rezilienței", abordarea UE a fost concepută mai mult ca un compromis între consolidarea liberală a păcii, care era prea ambițioasă și stabilitatea care nu era suficient de ambițioasă. Premisa fundamentală este că, pentru a consolida actorul UE în vecinătatea sa estică, trebuie luate în considerare perspectivele „de teren".

Prin urmare, pe baza unei analize a percepțiilor societale din Republica Moldova, lucrarea demonstrează că doi factori cheie care influențează în mare măsură reziliența societății sunt încrederea locală în UE și gradul în care societățile locale consideră că obiectivele UE de dezvoltare și reforma sunt în conformitate cu propriile lor nevoi. În următoarea parte, articolul analizează percepția UE în Republica Moldova și dacă obiectivele oficiale ale UE în vecinătate se aliniază cu perspectivele populației locale.

Metodologie

Lucrarea utilizează o metodologie mixtă, atât cantitativă, cât și calitativă. Ca metode de cercetare, au fost utilizate atât analiza discursului, chestionarul cât și utilizarea indicatorilor macroeconomici.

Analiza discursului este utilizată pentru a identifica obiectivele și prioritățile primare pe care UE le stabilește în străinătate, precum și pentru a înțelege modul în care ideea rezilienței a fost folosită pentru a modela politica externă a UE. Analiza discursului este relevantă pentru scopul cercetării, deoarece această abordare este utilizată în mod obișnuit în domeniul relațiilor internaționale și al studiilor diplomatice, în special în cazul Uniunii Europene. Având în vedere că UE a evoluat prin diverse reprezentări lingvistice și textuale (adică tratate, summit-uri, consilii etc.) pe lângă acquis-ul comunitar și acquis-ul politic, al treilea pilon al edificiului european este, fără îndoială, acquis-ul lingvistic. Acest lucru este crucial în special pentru relațiile externe ale UE. Analiza a centrată asupra documentelor oficiale ale Comisiei Europene și ale Consiliului, disponibile pe site-ul web al Serviciului pentru acțiune externă al UE din 2009 până în 2023. Analiza s-a concentrat pe începutul Parteneriatului estic în 2009, precum și pe diverse provocări cu

care s-a confruntat comunitatea în ultimul deceniu (anexarea Crimeei, pandemia COVID-19, războiul din Ucraina, etc).

Pentru a ilustra componentă economică a fost utilizat indicele de transformare Bertelsmann (BTI), care reprezintă o măsură a stării de dezvoltare și a guvernării proceselor de transformare politică și economică din țările în curs de dezvoltare și în tranziție din întreaga lume. Starea de transformare economică în BTI este măsurată în funcție de șapte criterii, care se bazează pe un total de 14 indicatori. Astfel, conceptul de economie de piață include nu numai performanța economică, politica de concurență și drepturile de proprietate; include, de asemenea, asigurări sociale și compensații, egalitate de șanse și durabilitate. Astfel, pentru calculul statusului economic au fost utilizați următorii indicatori: nivelul de dezvoltare socioeconomică, organizare pieței și a concurenței, stabilitatea monetare și fiscală, regimul de bunăstare, egalitatea de șanse, performanța economică și sustenabilitatea (raportată prin politica de mediu și politica de educație/R&D). Analiza are ca perioadă de început anul 2006, date fiind analizate din 2 în 2 ani, până în anul 2024.

De asemenea, următoarea parte a cercetării analizează percepția cetățeniilor din Republica Moldova cu privire la identitatea acestora, politicile Uniunii Europene, precum și percepția față de integrarea europeană. Astfel, cu ajutorul unui chestionar, cu întrebări standard, aplicat asupra unui eșantion de 281 de respondenți, a fost analizata gradul de receptivitate cu privire la politica de Redresare și Reziliență a UE. Chestionarul a fost aplicat unui eșantion de cetățeni cu diferite categorii de vârste, situați atât în mediul rural, cât și urban. Ca atare, aceste rezultate ale cercetării sunt menite doar să valideze în continuare întrebările de cercetare abordate în secțiunile de mai sus și trebuie interpretate cu atenție.

Rezultatele analizei și cercetării

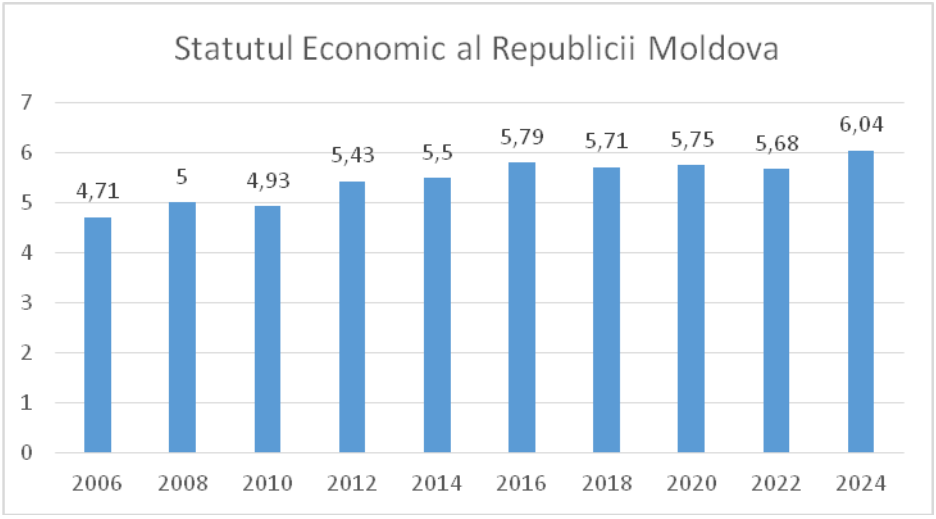
Referitor la analiza discursului public, analiza de conținut confirmă utilizarea pe scară largă a narațiunii rezilienței, deoarece frecvențele de cuvinte au identificat reziliența ca un cuvânt cheie în discursul actual de politică externă și agendă a UE. Reziliența apare de 1357 de ori în documentele oficiale principale ale Serviciului de Acțiune Externă al UE. Mai multe narațiuni despre reziliența în țările vecine au fost identificate printr-o examinare a discursului UE. Având în vedere toate ideile fundamentale pe care le presupune reziliența societății, inclusiv drepturile omului, angajamentul politic și dezvoltarea durabilă, majoritatea documentelor oficiale referitoare la Vecinătatea Estică subliniază că reziliența societății este la fel de vitală ca și securitatea.

Analiza arată în mod clar că EUGS marchează începutul unei schimbări semnificative de paradigmă în politica externă a UE, dacă împărțim perioada examinată la jumătate și folosim EUGS 2016 ca punct de rupere. Perioada de timp înainte de EUGS demonstrează o strategie de tip vertical, sus în jos, plasând instituțiile oficiale deasupra societății.

În general, obiectivele declarate ale UE față de vecinii estici au indicat concentrarea pe o abordare de sus în jos în toate sferele implicate, fie ele politice, economice sau sociale. Astfel, scopul UE de a consolida reziliența acestor regiuni și de a promova durabilitatea dezvoltarea necesită abordări specifice de jos în sus care se bazează pe local viziunea și potențialul populației pentru consolidarea rezilienței sociale.

Referitor la indicatorii macroeconomici, mai jost este prezentată o analiză utilizând BT Index.

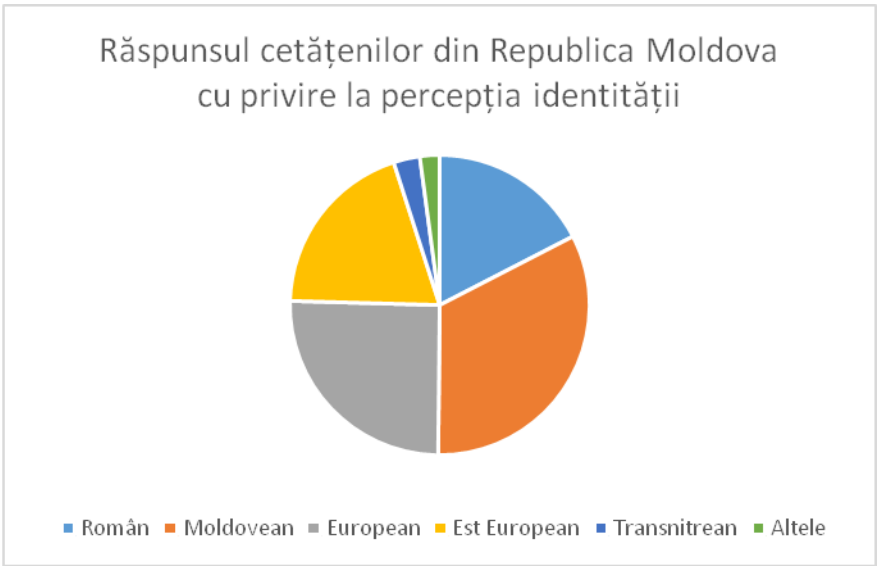
Grafic. nr. 1

Sursă: calculele autorului utilizând BT Index

După cum se poate observa și în graficul de mai sus, începând cu anul 2022 indicele BTI începe să crească, ajungând la un maxim, preconizat pentru anul 2024. Minimul este înregistrat în anul 2006, atunci când UE nu își centrase încă foarte mult atenția asupra Republicii Moldova. De asemenea, se înregistrează un regres în perioada 2020-2022, interval de timp care coincide cu pandemia COVID-19, precum și cu războiul de agresiune din Ucraina. De asemenea, începând cu anul 2016 se observă o creștere accelerată a indicelui BT, în raport cu obiectivele EUGS din același an.

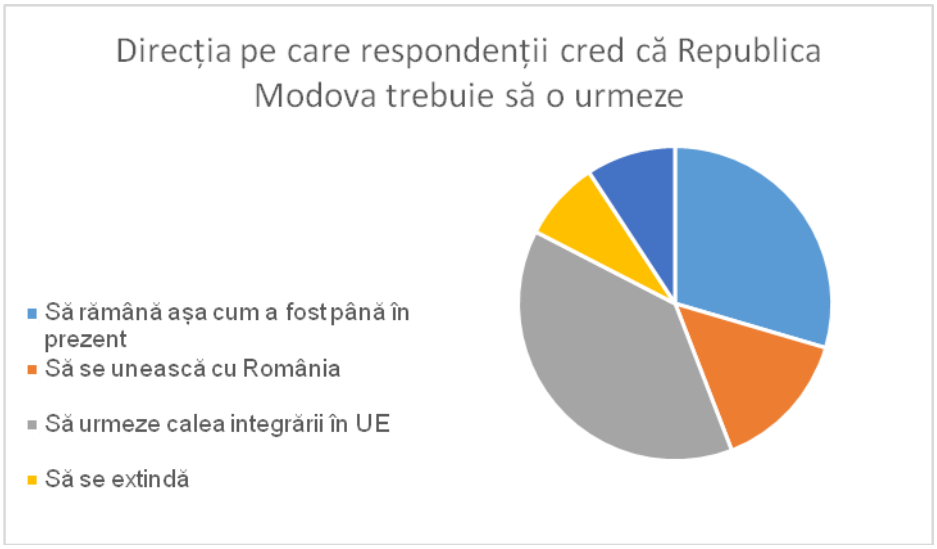
Grafic. nr. 2

Sursă: calculele autorului pe baza răspunsurilor din chestionar

În conformitate cu reprezentarea grafică de mai sus, rezultatele sondajului arată că cel mai mare procent al respondenților se identifică ca fiind moldoveni (32,74%). Clasamentul este urmat de cei care se consideră europeni (25,27%), urmat de est-europeni (19,03%), români (17,44%), transnistreni(2,77%) și altele (2,08%).

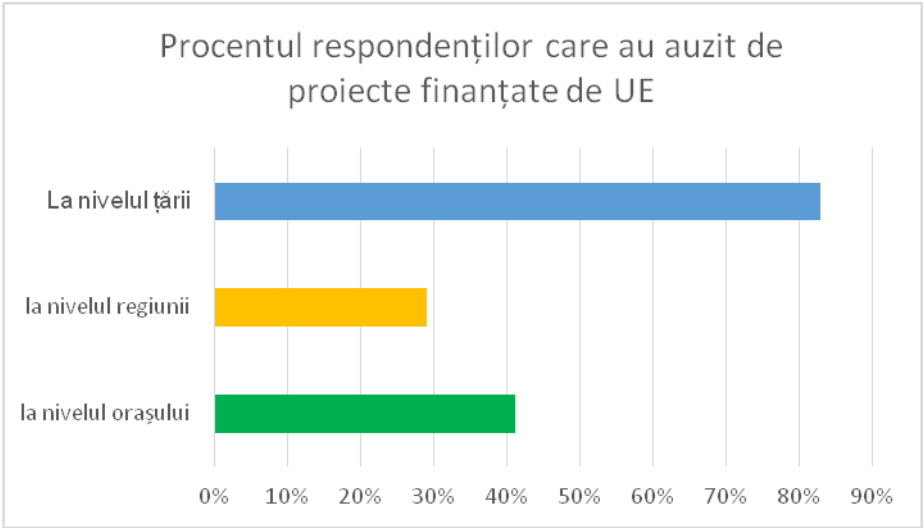
Grafic nr.3

Sursă: calculele autorului pe baza răspunsurilor din chestionar

Raportându-ne la opțiunea referitoare la percepția respondenților cu privire la direcția pe care trebuie să o urmeze Republica Moldova, marea majoritate(38,43%) sunt de părere că țara trebuie să urmeze calea integrării în UE, fiind urmați ce cei care consideră că direcția pe care Republica Moldova trebuie să fie cea de până în prezent. La polul opus, o minoritate(8,19%) a respondenților sunt de părere că Republica Moldova trebuie să se extindă, în timp ce un procent redus(9,25%) că Republica Moldova ar trebui să se unească cu Rusia.

Grafic nr.4

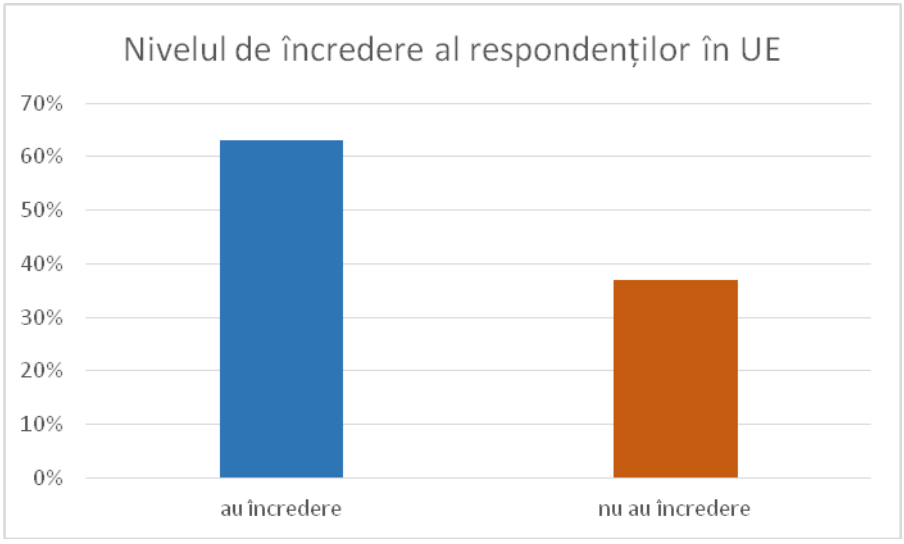

Sursă: calculele autorului pe baza răspunsurilor din chestionar

Graficul de mai sus ilustrează procentul respondenților care cunosc proiecte finanțate de UE. Reprezentarea subliniază faptul că cele mai multe proiecte finanțate de Uniunea Europeană sunt la nivelul țării (83%). Aceste constatări implică faptul că, în ciuda interesului din ce în ce mai mare al UE de îmbunătățire a cunoștințelor și a creșterii încrederii în UE (lucruri esențiale pentru o societate mai puternică și mai rezistentă) capacitatea UE de a se adresa societății din regiune și

implicit a societății pe plan local este încă limitată și prezintă deficiențe de comunicare la granițele de est.

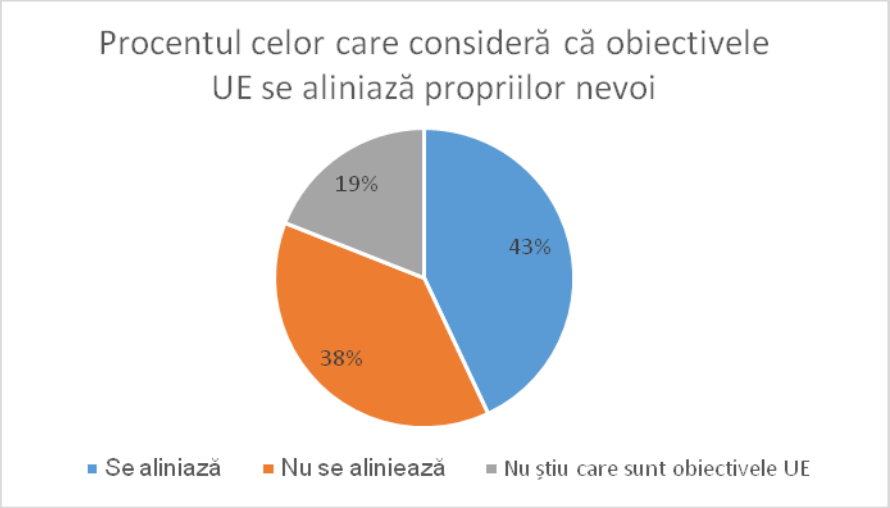
Grafic nr.5

Sursă: calculele autorului pe baza răspunsurilor din chestionar

Cu privire la gradul de încredere al respondenților, predomină numărul celor au încredere în UE și insituțiile sale (63%), față de cei care nu au încredere în UE. Acest lucru subliniază și euroscepticismul care este prezent și la nivelul populației din Republica Moldova, o țară care se află în plin proces de aderare la UE.

Grafic nr.6

Sursă: calculele autorului pe baza răspunsurilor din chestionar

Reprezentarea grafică de mai sus sublinează faptul că majoritatea respondeților sunt de parere că obicetivele UE se aliniează nevoilor proprii, cu un procent de 43%. La polul opus, 37% sunt de părere că obiectivele UE nu se conformează propriilor nevoi. Diferența mică evidențiază faptul că deși majoritatea respondenților se regăsesc în politicile și prioritățiile Uniunii Europene, dar este și o parte a respondenților (19%) care nu cunosc obictivele și politicile Uniunii Europene. Astfel, rezultatele aduc în atenție nevoia de comunicare a strategiei UE către populația Republicii Moldova.

Concluzii

Identitatea națională este adesea un termen flexibil și dinamic; acest lucru este valabil mai ales pentru națiunile emergente precum Republica Moldova și cu atât mai mult pentru acele tinere națiuni post-sovietice ale căror granițe nu erau întotdeauna în concordanță cu sentimentul de identitate națională al cetățenilor lor. În acest fel, dilema de identitate a Republicii Moldova este doar un efect secundar normal al unui trecut contorsionat combinat cu moștenirea dezvoltării națiunilor sovietice.

Atunci când se organizează acțiuni pentru a ajuta statele în acest climat geopolitic complicat, este important să se ia în considerare o serie de caracteristici de reziliență. Pe lângă politici mai eficiente și mai proactive, Republica Moldova trebuie să își folosească resursele cu înțelepciune și să demonstreze mai mult angajament politic pentru construirea rezilienței.

Rezultatele cercetării subliniază faptul că majoritatea respondenților au încredere în UE și sunt de părere că direcția pe care Republica Moldova trebuie să o urmeze este cea a integrării europene, întrucât obictivele Uniunii Europene se aliniează cu cele ale respondenților. Prezența blocului comunitar este vizibil pe plan național, însă vizibilitatea UE scade pe plan regional, respectiv local. Mai mult decât atât, un procent critic al respondenților nu cunosc obiectivele și prioritățiile Uniunii Europe.

Securitatea ar trebui să fie punctul central al politicii UE, care ar trebui să fie adaptată la circumstanțele unice ale fiecărei națiuni. Societățile din regiune ar trebui să fie preocuparea principală a UE. Prin urmare, această strategie poate contribui la îmbunătățirea eficienței comunicării strategice și a conversației dintre UE și vecinii săi, ceea ce este necesar pentru a promova securitatea, stabilitatea și prosperitatea în zonă. O ilustrație ar fi cooperarea regională, care s-a dovedit deja a fi benefică pentru progresul integrării europene. Acest lucru este subliniat cel mai bine de faptul că Republica Moldova s-a bucurat și va continua să beneficieze de un sprijin categoric din partea comunității europene, precum și din partea principalului său partener din interior, România.

Cu toate acestea, este esențial ca UE să se asigure că vocea sa este auzită pentru a consolida reziliența societății în străinătate. Prin urmare, Uniunea Europeană trebuie să se asigure că Republica Moldova este conștientă de obiectivele sale. Comunicarea UE trebuie să fie centrată asupra populației regionale și locale a Republicii Moldova. Mai mult decât atât UE trebuie să fie conștientă de contextul geopolitic și istoric al acestei națiuni și să adopte politici în conformitate cu nevoile populației. Doar astfel, societatea pote fi pregătită să treacă prin transformarea planificată, să se dezvolte și să se alinieze acquis-ului european.

Referințe bibliografice și resurse web

1. Moga, Teodor Lucian. *"Romania's actorness in the eastern neighbourhood (external perceptions from Ukraine and Moldova)." Publishing series IEŚ Policy Papers Number 4/2021:37.*Disponibil:https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2021/10/ies_policy_papers_no_2021-004.pdf#page=38
2. Bureiko, N., & Moga, T. L. (2018). *Bounded Europeanisation: the case of Ukraine, in 'The European Union and its eastern neighbourhood'*.Disponibil: https://www.manchesterhive.com/display/9781526109118/9781526109118.00015.xml

3. Barometrul Socio-politic al Republicii Moldova(2022). IDIS Viitorul. Axa Bucuresti.Disponibil:https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1757780223002822
4. Barrett, M., Lyons, E., & del Valle, A. (2004). *The development of national identity and social identity processes: Do socialidentity and self-categorisation theory provide useful heuristic frameworks for developmental research? In M. Bennett & F. Sani (Eds.). The development of the social self (pp. 159–188).* Psychology Press. Disponibil:https://tinyurl.com/bdxds58n
5. Bekker, S. (2021). *The EU's Recovery and Resilience Facility: A Next Phase in EU Socioeconomic Governance?. Politics and Governance, 9(3), 175-185.* Disponibil: https://tinyurl.com/yckbmkrx
6. Bernier, Q., & Meinzen-Dick, R. (2014). *Resilience and social capital. International Food Policy Research Institute. Retrieve.* Disponibil: https://tinyurl.com/2kvc482m
7. Bouckaert, G. and S. van de Walle, S. (2003), "*Comparing measures of citizen trust and user satisfaction as indicators of 'good governance': Difficulties in linking trust and satisfaction indicators", International Review of Administrative Sciences, 69(3), pp.329-344*. Disponibil: https://doi.org/10.1177/0020852303693003
8. Corman, M. R., & Schumacher, T. (2023). *Going back and forth: European Union resilience-building in Moldova between 2014 and 2020. Journal of Contemporary European Studies, 31(4), 1106-1121*. Disponibil: https://tinyurl.com/3vkedmtc
9. EU NEIGHBOURS East. (2020). *Opinion survey 2020: Republic of Moldova.* Disponibil: https://euneighbourseast.eu/news/opinion-polls/opinion-survey-2020-republic-of-moldova/
10. EUGS. (2016). *European Union Global Strategy: Shared vision, common action: A stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Disponibil:https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_review_web.pdf
11. Niknami, R. (2022). *Scarcity & the EU Resilience-Building Capacity in Moldova by Stabilizing the Transnistrian Conflict. Journal of World Sociopolitical Studies, 6(3), 567-603.*Disponibil:https://wsps.ut.ac.ir/article_91591_706e9b90fdd6e2d26639762bcb4e301b.pdf
12. OECD (2013), *Government at a glance.* Disponibil:https://tinyurl.com/ye6jtbfj
13. OECD (2017), *Trust and Public Policy: How Better Governance Can Help Rebuild Public Trust, OECD Public Governance Reviews*, OECD Publishing, Paris. Disponibil:https://doi.org/10.1787/9789264268920-en
14. Simionov, L. M., Pascariu, G. C., & Bureiko, N. (2021). *Building resilience beyond the EU's eastern borders. EU actorness and societal perceptions in Ukraine and Republic of Moldova. Eastern Journal of European Studies, 12.* Disponibi:lhttps://tinyurl.com/4jccheem
15. Țigănașu, R., & Simionov, L. M. (2019). *Resilience at the EU's Eastern Borders: A Comparative Analysis of Post-Soviet Countries Through an Institutional Approach. Resilience and the EU's Eastern Neighbourhood Countries: From*

Theoretical Concepts to a Normative Agenda, 369-429. Disponibil: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-25606-7_13

16. Vostricov, D., Casian, A., & Cobzari, L. (2023). *Economic Outlook And Policy Responses In Eastern European Countries In The Context Of Recent Crises. Case Of The Republic Of Moldova. Journal of Financial and Monetary Economics, 11(1), 136-147*.Disponibil:https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-136-147.pdf

CZU: 368:004(478) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.44**

FORTIFICAREA SECTORULUI DE ASIGURĂRI DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIN DIGITALIZARE

STRENGTHENING THE INSURANCE SECTOR IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH DIGITALIZATION

UNGUR Cristina,
dr., cercetător științific coordonator,
INCE al ASEM
ORCID ID: 0000-0002-6319-2359
E-mail: cristinaungur@ymail.com

Rezumat

Tendința mondială de dezvoltare durabilă presupune, pe lângă altele, un proces de digitalizare a proceselor economice pentru asigurarea transparenței, reducerea costurilor, îmbunătățirea experienței utilizatorilor și eficientizarea timpului utilizat. În urma pandemiei COVID-19, necesitatea digitalizării s-a accentuat, tendința fiind susținută și la nivelul industriei asigurărilor. Scopul acestui articol este de a analiza impactul digitalizării asupra pieței de asigurări din Republica Moldova și de a identifica oportunitățile de dezvoltare prin noi tehnologii. Necesitatea acestei cercetări este dată de aspirațiile Republicii Moldova de aderare la UE, ceea ce presupune alinierea la tendințele europene de inovație financiară și digitalizare. Obiectivele urmărite în cadrul studiului au fost de a determina care sunt posibilitățile, dar și provocările societăților de asigurări din Republica Moldova în implementarea tehnologilor digitale și cum este susținut acest proces de guvern și partenerii de dezvoltare. În rezultatul cercetării au fost stabilite direcțiile de dezvoltare digitală a industriei de asigurări din Republica Moldova, au fost identificate problemele cu care se confruntă societățile de asigurări în acest proces și au fost elaborate recomandări privind consolidarea pieței de asigurări în contextul dezvoltării durabile a țării.

Abstract

The global trend of sustainable development implies, among others, a process of digitization of economic processes to ensure transparency, reduce costs, improve user experience and make time spent more efficient. Following the COVID-19 pandemic, the need for digitization has increased, the trend also being supported at the level of the insurance industry. The purpose of this article is to analyze the impact of digitization on the insurance market in the Republic of Moldova and to identify opportunities for development through new technologies. The need for this research is given by the aspirations of the Republic of Moldova to join the EU, which implies alignment with the European trends of financial innovation and digitalization. The objectives pursued in the study were to determine what are the possibilities, but also the challenges of insurance companies in the Republic of Moldova in the implementation of digital technologies and how this process is supported by the government and development partners. As a result of the research, the directions of digital development of the insurance industry in the Republic of Moldova were established, the problems faced by insurance companies in this process were identified, and recommendations were developed regarding the consolidation of the insurance market in the context of the sustainable development of the country.

Cuvinte-cheie: *asigurare, digitalizare, piață de asigurări, societăți de asigurare*

Introducere

Digitalizarea proceselor economice are multiple avantaje, printre care reducerea timpului necesar pentru procese, transparența acestora, siguranța datelor, îmbunătățirea experienței utilizatorilor și reducerea costurilor. Cu toate acestea, implementarea eficientă a digitalizării implică și costuri semnificative pentru dezvoltarea softurilor, integrarea proceselor noi în activitatea operațională a societăților de asigurări, dotarea tehnologică. Totodată, există și problema de instruire și educare financiară și digitală a consumatorilor care trebuie sa-și dezvolte abilitățile necesare pentru a accesa aceste servicii prin canale digitale.

În literatura de specialitate găsim studii privind oportunitățile digitalizării sectorului financiar la Susanto A.[1], Bartik A. [2], Manta O. [7], Eling M. [4]. Această problemă este pe larg discutată și în cadrul diverselor foruri și întruniri ale practicienilor din domeniul asigurărilor, cum ar fi OCDE [8], BNM [9], Deloitte [10].

În prezentul studiu ne-am propus să analizăm modul în care digitalizarea influențează piața de asigurări din Republica Moldova și să găsim oportunități de dezvoltare în acest domeniu prin implementarea de noi tehnologii.

Un aspect important este simplificarea experienței digitale pentru clienți, reducând numărul de click-uri și butoane necesare pentru accesarea informațiilor. În același timp, este esențial ca digitalizarea să ofere profesioniștilor toate resursele necesare pentru elaborarea constatărilor, incluzând documentele și informațiile relevante.

Actualitatea problemei de cercetare este dată de tendința de accelerare a inovațiilor financiare la nivel european care a fost accentuată prin semnarea în anul 2022 a Declarației europene privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital (2023/C 23/01) [11].

Declarația propusă de Comisie în ianuarie 2022 exprimă angajamentul Uniunii Europene pentru o transformare digitală sigură, securizată și durabilă, cu accent pe protejarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor și pe respectarea valorilor UE. Această declarație completează inițiativele digitale anterioare ale statelor membre, precum Declarația de la Tallinn privind guvernarea electronică [12], Declarația de la Berlin privind societatea digitală și guvernarea digitală bazată pe valori [13] și Declarația de la Lisabona – Democrația digitală cu un scop [14].

Eforturile de digitalizare a tuturor sectoarelor, inclusiv a celui financiar, au fost accelerate de pandemia COVID-19 și industria asigurărilor nu a fost o excepție. Având în vedere aspirațiile Republicii Moldova de a deveni membru al Uniunii Europene, sunt necesare acțiuni de aliniere la directivele UE. Pe de altă parte, consumatorii solicită tot mai mult implementarea tehnologiilor în toate sferele vieții. Astfel, există toate premisele necesare pentru a spori eforturile în vederea digitalizării sectorului de asigurări din Republica Moldova pentru a consolida piața de asigurări și pentru a oferi servicii calitative, rapide și sustenabile consumatorilor.

Situația actuală pe piața de asigurări din Republica Moldova

Direcția oricărei piețe de asigurări din lume este spre dezvoltare ceea ce presupune îmbunătățirea portofoliului de produse de asigurare, atât în ceea ce privește diversitatea, cât și calitatea acestora. Costurile acestor produse pentru populație și întreprinderi joacă un rol central, deoarece prețurile accesibile pot atrage un număr mai mare de clienți. Accesibilitatea se referă nu doar la costuri, ci și la ușurința cu care clienții pot achiziționa și utiliza produsele de asigurare. Iar la acest aspect, rolul digitalizării este cel mai important. Simplitatea și transparența procedurilor sunt esențiale pentru a evita confuziile și pentru a facilita procesele de achiziție și de gestionare a asigurărilor. De asemenea, complexitatea informațiilor furnizate despre produse și modalitățile de

promovare trebuie gestionată astfel încât clienții să poată înțelege clar ce achiziționează și ce beneficii primesc.

Autoritatea de supraveghere a pieței financiare nebancare din Republica Moldova, din care face parte sectorul de asigurări, începând cu 1 iulie 2023, a devenit Banca Națională a Moldovei (BNM), înlocuind astfel Comisia Națională a Pieței Financiare (CNPF). Acest transfer de responsabilități a presupus preluarea de către BNM a atribuțiilor de licențiere, reglementare și supraveghere a activității asigurătorilor, reasigurătorilor, intermediarilor, a Biroului Național al Asigurătorilor de Autovehicule (BNAA). Scopul urmărit de autoritățile statului în privința acestei schimbări a fost de a consolida piața financiară și de a crea o structură mai integrată și mai resilientă în cadrul sistemului financiar al Republicii Moldova.

Odată cu trecerea responsabilității de supraveghere a asigurărilor la BNM, au fost realizate o serie de schimbări la nivel de reglementare a activității de asigurare din Republica Moldova. Astfel, au fost modificate legile de bază din acest sector: Legea nr 92 din 07.04.2022 privind activitatea de asigurare sau de reasigurare; Legea nr. 106 din 21.04.2022 privind asigurarea obligatorie de răspundere civilă auto pentru pagube produse de vehicule. Aceste măsuri legislative au drept obiectiv principal consolidarea pieței de asigurări din țara noastră prin protejarea drepturilor și intereselor beneficiarilor de servicii financiare și asigurarea stabilității sistemului de asigurare.

Indicatorii de bază care reflectă situația pe piața de asigurări din Republica Moldova sunt prezentate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Indicatorii de bază ai societăților de asigurare din Republica Moldova (situația la 31.12.2024)

№ d/r	Denumirea companiei de asigurări	Rata solvabilității, %		Coeficientul de lichiditate		Prime brute subscrise, lei		Despăgubiri achitate, lei		Primele transmise în reasigurare, lei	Profitul net (pierderea netă) a perioadei raportate (neauditată), lei
		asigurări generale	asigurări viață	asigurări generale	asigurări viață	Total	inclusiv asigurări viață	Total	inclusiv asigurări viață		
1	ACORD GRUP SA	173,98%	-	4,31	-	238 170 657	0	45 963 278	0	47 112 193	39 356 394
2	ASTERRA GRUP SA	126,82%	-	3,70	-	505 927 020	0	171 769 057	0	66 845 309	66 209 153
3	DONARIS VIENNA INSURANCE GROUP SA	140,22%	-	2,37	-	361 083 711	0	140 450 021	0	79 855 907	33 719 916
4	GENERAL ASIGURARI SA	133,38%	-	4,91	-	418 227 434	0	147 114 273	0	67 408 367	37 861 416
5	GRAWE CARAT ASIGURARI SA	140,38%	625,12%	4,97	23,85	430 312 356	107 567 776	207 356 350	54 083 768	29 308 362	51 868 551
6	INTACT ASIGURARI GENERALE SA	155,58%	-	6,55	-	303 643 436	0	83 676 092	0	164 828 691	67 581 989
7	MOLDASIG SA	183,60%	-	3,16	-	446 070 668	0	115 980 369	0	83 572 469	26 680 041
8	MOLDCARGO SA	130,57%	-	2,72	-	96 398 632	0	41 122 120	0	44 892 621	-19 812 180
9	TRANSELIT SA	137,05%	-	4,25	-	136 112 687	0	53 207 385	0	94 268 337	10 391 563
TOTAL		**X**	**X**	**X**	**X**	**2 935 946 601**	**107 567 776**	**1 006 638 945**	**54 083 768**	**678 092 256**	**313 856 842**

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNM

Din datele prezentate în Tabelul 1 se vede că pe piața de asigurări din Republica Moldova activează 9 societăți de asigurări, dintre care doar una, Grawe Carat Asigurări, prestează servicii de asigurare de viață.

Conform cerințelor normative [5], rata de solvabilitate a asigurătorului (reasigurătorului) trebuie să fie egală cu cel puțin 100%. Datele statistice prezentate de BNM pentru anul 2023 (Tabelul 1) denotă că toate societățile de asigurări care activează pe piața financiară din Republica Moldova au un nivel care depășește normele stabilite, ceea ce reflectă o solvabilitate ridicată a asigurătorilor. În ceea ce privește lichiditatea societăților de asigurări, Regulamentul CNPF [5] prevede că asigurătorul este obligat să garanteze lichiditatea prin menţinerea în permanenţă a unor active negrevate de sarcini şi lichide şi să menţină în permanenţă un coeficient de lichiditate de cel puţin 1,0. Astfel, constatăm că toate societățile de asigurări analizate depășesc de cel puțin două ori limita stabilită, ceea ce denotă faptul că asigurătorii vor fi în capacitatea de a-și achita datoriile din activele lichide deținute.

Una din particularitățile sectorului de asigurări moldovenesc ține de nivelul redus de transmitere a primelor în reasigurare. Doar 23% din primele subscrise de asigurare sunt transmise în reasigurare ceea ce este cu mult mai puțin decât în alte țări.

Indicatorul de bază al afacerii de asigurare rămâne a fi profitul net, care este de 313 mln lei la nivel agregat al pieței. Majoritatea societăților de asigurări au înregistrat profituri nete pentru anul 2023 de la 10,3 mln lei la Transelit SA până la 67,5 mln lei la Intact Asigurări Generale SA. Doar societatea de asigurări Moldcargo SA a înregistrat pierderi de 19, 8 mln lei în anul 2023.

În ultimii 10 ani numărul de participanți pe piață a suferit modificări, în mare parte datorate schimbărilor legislative referitoare la cerințele față de capital, solvabilitate și rezervele de asigurare. Tendințele principale în privința participanților profesioniști pe piață este orientată în direcția creșterii semnificative a numărului de agenții de asigurare și bancassurace și descreșterea numărului de societăți de asigurare. De la 16 companii care activau pe piață în anul 2016, am ajuns astăzi la un număr de 9 companii. Aceeași tendință de scădere este urmărită și în rândurile brokerilor de asigurare. Cu toate acestea, considerăm că măsurile de modificare a cerințelor legislative și normative au contribuit totuși la o filtrare a participanților profesioniști pe piața de asigurări, rămânând doar cei care pot asigurare prestarea unor servicii calitative și conforme cerințelor pieței și a consumatorilor.

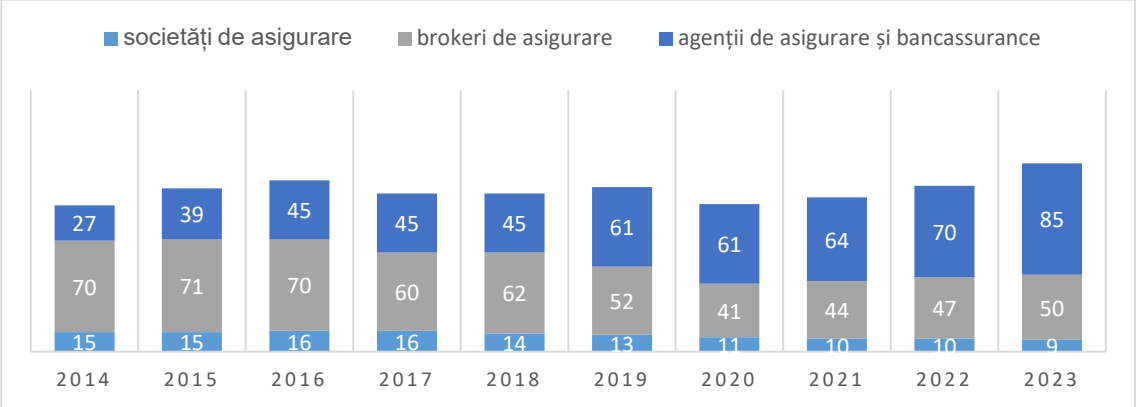

Figura 1. Numărul participanţilor profesionişti pe piaţa de asigurări din Republica Moldova

Sursa: elaborat de autori în baza datelor CNPF și BNM

În ceea ce privește indicatorii generali de diagnosticare a sectorului de asigurări, observăm un grad de penetrare a asigurărilor de doar 0,95, ceea ce este net inferior țărilor cu o economie dezvoltată. Totuși se constată o creștere constantă a acestui indicator la nivel intern, ceea ce denotă

că industria de asigurare în Republica Moldova este în dezvoltare. Aceeași situație este și la indicatorul de densitate a asigurărilor. Constatăm că populația țării este încă rezervate la accesarea serviciilor de asigurare privată, densitatea asigurărilor ajungând la doar 55,15 USD în anul 2022.

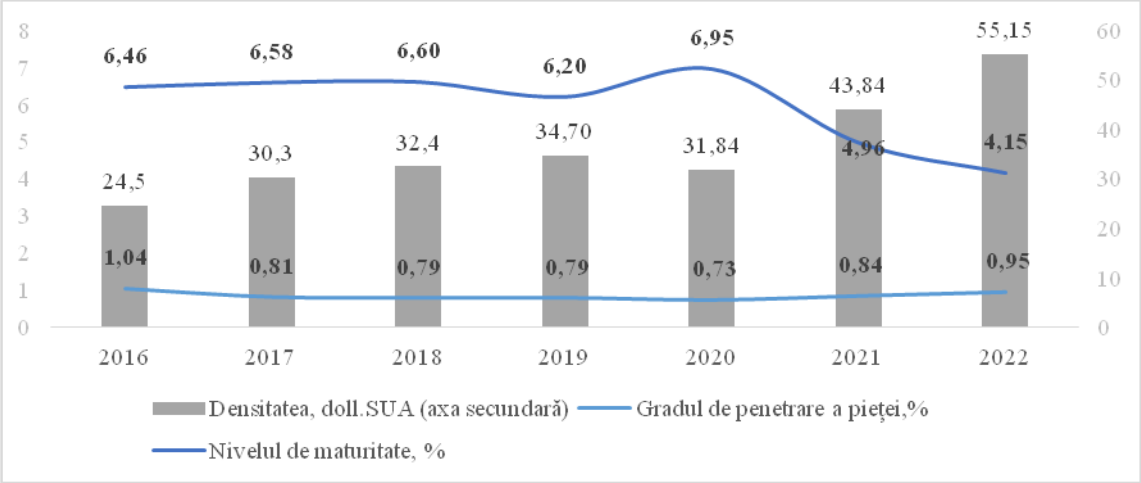

Figura 3.2.2. Evoluția indicatorilor de dezvoltare a pieței asigurări din Republica Moldova

Sursa: elaborat în baza datelor CNPF disponibile https://www.cnpf.md/ro/indicatori-si-raportari-specializate-6437.html

Din analiza efectuată putem constata că piața de asigurări din Republica Moldova trece printr-o perioadă de transformare și adaptare la tendințele globale și europene. Aceste schimbări sunt impulsionate de factori precum digitalizarea, creșterea conștientizării asupra riscurilor și cerințele de conformitate cu reglementările internaționale. Eforturile de modernizare și educare, împreună cu adaptarea la noile tehnologii și schimbările demografice, vor contribui la creșterea și consolidarea acestui sector esențial pentru economia națională.

Eforturile de digitalizare a sectorului asigurărilor din Republica Moldova

Digitalizarea reprezintă o componentă esențială a modernizării economiei naționale și a alinierii la standardele europene. Aceste eforturi se concentrează atât pe îmbunătățirea infrastructurii tehnologice, cât și creșterea nivelului de educație digitală și financiară a populației.

Un aspect central al digitalizării este adoptarea tehnologiilor moderne care permit automatizarea și eficientizarea proceselor interne ale societăților de asigurări. Acestea includ:

- sisteme de management al polițelor prin intermediul platformelor care permit gestionarea eficientă a întregului ciclu de viață al polițelor de asigurare, de la emitere și până la reînnoire sau anulare;
- instrumente de analiză a datelor - utilizarea big data și a algoritmilor de inteligență artificială pentru analizarea comportamentului clienților și optimizarea ofertelor de produse;
- automatizarea proceselor prin implementarea roboților software pentru a efectua sarcini repetitive, reducând astfel costurile operaționale și riscul de eroare umană;
- digitalizarea canalelor de vânzare pentru a spori accesibilitatea produselor de asigurare;
- și altele.

În ultima perioadă cele mai mari eforturi au fost depuse în vederea implementării sistemelor de vânzare online. Asigurătorii din Republica Moldova au început să dezvolte platforme online care permit clienților să compare ofertele de asigurare, să achiziționeze polițe direct de pe site-urile companiilor, să gestioneze polițele și să efectueze plăți online.

Totodată, societățile de asigurări au implementat utilizarea chatboturilor și a asistenților virtuali ceea ce a contribuit la îmbunătățirea experienței utilizatorilor. Aceste tehnologii oferă suport instantaneu clienților, răspunzând la întrebări frecvente și asistându-i în procesul de achiziție a polițelor.

Eforturi semnificative sunt depuse în domeniul educației digitale și financiare a populației prin inițierea campaniilor de informare și programe de educație care includ: workshop-uri și seminare de instruire, materiale educative online, cum ar fi: tutoriale video, ghiduri și articole informative disponibile pe site-urile companiilor de asigurări și pe platformele de social media.

Este important de menționat și eforturile Guvernului Republicii Moldova, care, în colaborare cu partenerii de dezvoltare internaționali, joacă un rol vital în susținerea procesului de digitalizare. Astfel au fost făcute reglementări și implementate politici favorabile care încurajează inovarea și adoptarea tehnologiilor digitale în sectorul asigurărilor. De exemplu, au fost votate amendamente la Legea cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de autovehicule, Codul Contravențional și Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului. Acest fapt a permis ca Polița de asigurare obligatorie de răspundere civilă auto (RCA) să poată fi perfectată și online în Republica Moldova. Amendamentele au avut drept obiectiv digitalizarea procesului de emitere a polițelor RCA. Astfel, încheierea prin mijloace electronice a contractelor RCA și plata online a primei de asigurare aferente a contribuit la facilitarea procesului de achiziție a polițelor RCA de către conducătorii auto, reducerea duratei de contractare a serviciului dat, precum și dezvoltarea canalelor online de distribuție a serviciilor de asigurare. Datorită acestor modificări legislative a fost eliminată obligativitatea emiterii documentelor (polița de asigurare de răspundere civilă auto, contractul) pe suport de hârtie.

Pe măsură ce Republica Moldova își îndeplinește aspirațiile de aderare la Uniunea Europeană, alinierea la standardele europene în materie de digitalizare devine o prioritate. Aceasta implică adoptarea celor mai bune practici și tehnologii utilizate în statele membre ale UE, precum și participarea la inițiative europene de inovație financiară. În acest sens menționăm că Uniunea Europeană dorește să își pregătească întreprinderile și cetățenii pentru un viitor digital sustenabil și mai prosper, centrat pe factorul uman. Pentru realizarea acestui obiectiv a fost creat Programul de politică privind deceniul digital, cu ținte și obiective concrete pentru 2030. Printre obiectivele centrale se numără digitalizarea tuturor întreprinderilor guvernamentale și private, dar și dezvoltarea competențelor digitale la cel puțin 80% din populație până în anul 2030[56].

În susținerea ideii de digitalizare promovată de UE vine și inițiativa Republicii Moldova de elaborare a Strategiei de transformare digitală pentru anii 2023-2030.

Eforturile de digitalizare a sectorului asigurărilor din Republica Moldova sunt esențiale pentru modernizarea și eficientizarea acestui sector. Prin adoptarea tehnologiilor moderne, promovarea vânzărilor online, utilizarea chatboturilor, educația digitală și financiară, suportul guvernamental și alinierea la standardele europene, sectorul asigurărilor poate deveni mai accesibil, transparent și eficient. Aceste măsuri vor contribui la consolidarea pieței de asigurări și la oferirea de servicii de înaltă calitate pentru consumatori, sprijinind astfel dezvoltarea durabilă a economiei naționale.

[56] Deceniul digital al Europei: obiectivele pentru 2030 | Comisia Europeană (europa.eu)

Recomandări și concluzii

Pentru societățile de asigurări din Republica Moldova este prioritar să ofere produse și servicii de asigurare adecvate și accesibile la prețuri competitive, astfel încât acestea să fie înțelese și acceptate de către toți cei interesați. Aceasta implică dezvoltarea unor produse de asigurare care să răspundă nevoilor diverse ale clienților, de la asigurări de viață și sănătate, la asigurări de proprietăți și răspunderi civile. Flexibilitatea în personalizarea produselor de asigurare poate, de asemenea, crește atractivitatea acestora, adaptându-se la situațiile particulare ale fiecărui client.

În acest sens, colaborarea între autorități și companiile de asigurări este necesară pentru promovarea educației financiare și sporirea gradului de conștientizare în ceea ce privește beneficiile asigurărilor. Autoritățile pot juca un rol important în reglementarea și supravegherea sectorului, asigurându-se că standardele de calitate și transparență sunt respectate. În paralel, companiile de asigurări trebuie să investească în campanii de informare și educare a publicului, explicând clar avantajele și importanța asigurărilor în protejarea bunurilor și a sănătății.

Programele de educație financiară ar trebui să fie implementate la nivel național, cu accent pe explicarea conceptelor de bază ale asigurărilor, beneficiile acestora și modul de alegere a celor mai potrivite produse în funcție de nevoile individuale. Aceste programe pot include seminarii, workshop-uri, materiale informative online și offline, și parteneriate cu instituțiile de învățământ pentru a integra educația financiară în curriculum.

Promovarea inovațiilor tehnologice în sectorul asigurărilor poate contribui semnificativ la îmbunătățirea accesibilității și a transparenței. Utilizarea platformelor digitale pentru vânzarea și gestionarea polițelor de asigurare, implementarea de aplicații mobile și dezvoltarea de instrumente online interactive pot simplifica mult experiența clientului, oferindu-i acces rapid la informații și servicii.

În concluzie, dezvoltarea sectorului asigurărilor depinde în mare măsură de capacitatea de a oferi produse diversificate, accesibile și ușor de înțeles pentru publicul larg. Prin colaborarea eficientă între autorități și companiile de asigurări, și prin promovarea educației financiare și a inovației tehnologice, se pot atinge obiectivele de creștere și consolidare a pieței asigurărilor, contribuind astfel la stabilitatea și prosperitatea economică generală.

Referințe bibliografice

1. Susanto, A. Digital Transformation of the Insurance Industry: the Potential of Insurance Technology (Insurtech) in Indonesia. Journal of Humanities, Social Sciences and Business. I (2), 2022, pages 172-180.
2. Bartik, Aleksander W., Bertrand, Marianne, Cullen, Zoe, Glaeser, Edward L., Luca, Michael, and Stanton, Christopher. (2020) "The impact of COVID-19 on small business outcomes and expectations." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 117 (30): 17656–17666, DOI: 10.1073/pnas.2006991117
3. Cuciureanu Gh., Ungur C. Sectorul de asigurări din Republica Moldova: Consolidarea pieței și tendințe de digitalizare. *Intellectus* 2/2017, pag. 72-80. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/72_80_Sectorul%20de%20asigurari%20din%20Republica%20Moldova_consolidarea%20pietei%20si%20tendinte%20de%20digitalizare.pdf

4. Eling, Martin & Lehmann, Martin. (2018). The Impact of Digitalization on the Insurance Value Chain and the Insurability of Risks. *Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice*. 43. 359-396. 10.1057/s41288-017-0073-0.
5. Hotărârea CNPF Nr. 2/1 din 21-01-2011 cu privire la aprobarea Regulamentului privind marjele de solvabilitate şi coeficientul de lichiditate ale asigurătorilor (reasigurătorilor). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132778&lang=ro#
6. Legea privind activitatea de asigurare sau de reasigurare: nr. 92 din 07.04.2022. (2022). Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 129-133, art. 229. https://www.bnm.md/ro/content/lista-legi#art2
7. Manta, Otilia Elena. Financial Instruments In The Context Of The Digital Age And Open Innovations, *Journal of Financial and Monetary Economics*, Centre of Financial and Monetary Research "Victor Slavescu", vol. 11(1), 2023, pages 230-244.
8. OECD. (2020). Insurance activity indicators. OECD Insurance Statistics (database). https://doi.org/10.1787/data-00333-en Pauch, D., & Bera, A. (2022). Digitization in the insurance sector – challenges in the face of the Covid-19 pandemic. Procedia Computer Science, 207, 1677-1684. https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.09.225

Resurse web:

9. BNM (2024). Date statistice generale privind sectorul asigurări, asigurările RCA și Carte Verde. [accesat: 02.04.2024] Disponibil: https://bnm.md/ro/content/date-statistice-generale-privind-sectorul-asigurari-asigurarile-rca-si-carte-verde-0
10. Deloitte. (2021). Digitalization in insurance Customer insights that matter. [accesat: 22.04.2024] Disponibil: https://www2.deloitte.com/cn/en/pages/human-capital/articles/digitalization-in-insurance.html
11. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade 2023/C 23/01 [accesat: 01.03.2024] Disponibil: EUR-Lex - 32023C0123(01) - EN - EUR-Lex (europa.eu).
12. European Commission. Ministerial Declaration on eGovernment - the Tallinn Declaration | Shaping Europe’s digital future, 2017. [accesat: 21.03.2024] Disponibil: Ministerial Declaration on eGovernment - the Tallinn Declaration | Shaping Europe’s digital future (europa.eu)
13. European Commission, Berlin Declaration on Digital Society and Value-based Digital Government | Shaping Europe’s digital future, 2020 [accesat: 25.03.2024] Disponibil: Berlin Declaration on Digital Society and Value-based Digital Government | Shaping Europe’s digital future (europa.eu)
14. Lisbon Declaration – Digital Democracy with a Purpose, 2021. [accesat: 01.03.2024] Disponibil: lisbondeclaration.eu
15. Comisia Europeană. Deceniul digital al Europei: obiective digitale pentru 2030. [accesat: 03.04.2024] Disponibil: Deceniul digital al Europei: obiectivele pentru 2030 | Comisia Europeană (europa.eu)
16. CNPF (2024). Indicatori și raportări specializate. [accesat: 02.05.2024] Disponibil: https://www.cnpf.md/ro/indicatori-si-raportari-specializate-6437.html

CZU*:* 343.359.2:342.743(4) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.56**

ASPECTE PRIVIND FAPTA DE EVAZIUNE FISCALĂ ȘI TENDINȚELE LEGISLATIVE PENTRU CONTRACARAREA ACESTEIA ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

ASPECTS REGARDING TAX EVASION AND LEGISLATIVE TRENDS TO COUNTER IT IN THE EUROPEAN AREA

CUTTONE Vincenzo,
Impresa di servizi, Italia
Email: cuttoneenzo63@gmail.com
GHILIMUTDINOV Nina,
Universitatea de Stat din Moldova, Master
Email: nina.ghilimutdinov@usm.md

Summary

Tax evasion has become a serious problem for any state, the consequences of which seriously affect its social and economic life. At the macroeconomic level, this phenomenon leads to insufficient cash flow for budgets, both at the national and local levels. The main methods of committing this act are: non-declaration of income, the real concealment of financial sources, transfers to off-shores, tax havens, as well as the identification of loopholes in the tax legislation that allow avoiding the establishment and payment of taxes. The legislation is constantly being modernized, the latest changes prohibiting the employees of the Tax Service to conduct the criminal investigation, having its own officers. The European Union is concerned about this phenomenon, so the Member States have a fairly strong legal framework to counter tax evasion.

Evaziunea fiscală a devenit o problemă serioasă pentru orice stat, consecințele căreia grav afectează viața socială și economică a acestuia. La nivel macroeconomic, fenomenul dat duce la un flux de numerar insuficient pentru bugete, atât de nivel național, cât și la nivelul local. Principalele metode de săvârșire a acestei fapte sunt: nedeclararea veniturilor, ascunderea reală a surselor financiare, transferurile către off-shor-uri, paradisele fiscale, precum și identificarea lacunelor legislației fiscale ce permit evitarea stabilirii și achitării impozitelor. Legislația se modernizează constant, ultimele modificări invedtinnd angajații Serviciului fiscal să ducă urmărirea penală, având proprii săi ofițeri. Uniunea Europeană se arată preocupată de acest fenomen, astfel că Statele membre au un cadru legal destul de puternic pentru a contracara evaziunea fiscală.

Keywords: *evaziune fiscală, organ de urmărire penală, inteligență, lacune legislative.*

Istoria evaziunii fiscale este intricată și se întinde pe durata mai multor secole. Practica evaziunii fiscale are origini încă din antichitate, când comunitățile din cadrul unui stat evitau plata impozitelor prin diverse strategii. În Evul Mediu, evaziunea fiscală era larg răspândită, iar autoritățile depuneau eforturi considerabile, pe alocuri barbare și violente, pentru impunerea unor controale mai stricte în încercarea de a combate și preveni acest fenomen. Legea niciodată nu a fost într-un pas cu dezvoltarea societății, nemaivorbind de anticiparea unor evenimente sau acoperirea în totalitate a ariei activităților umane. Și chiar dacă s-ar ajunge la o recunoaștere unanimă că legislația unui stat a atins perfecțiunea, iar lacune și locuri de interpretare nu există, asigurăm faptul că inventivitatea și ingeniozitate omului nu cunoaște granițe și limite, iar ceea ce pare că nu are puncte slabe, întotdeauna se adeverește a fi vulnerabil.

Posibilitatea contribuabilului de a evita plata impozitului, a taxei sau contribuțiilor datorate statului fără consecințe legale, se bazează pe înțelegerea fină a legislației fiscale și exploatarea imperfecțiunilor acesteia. Astfel, acesta utilizează inteligent inconsecvențele sau echivocitățile legilor pentru a se sustrage de la obligațiile legale către stat[57]. Aceste riscuri sunt justificate pentru contribuabilii cu venituri mari, în timp ce, cei cu venituri modeste recurg la fraudă fiscală, evitând cheltuielile asociate consultanței specializate. Frecvența fraudlor fiscale atinge cele mai înalte nivele în perioadele de modificare sau introducere a modificărilor în legislația fiscală și actelor aferente acestui domeniu, precum și în situațiile când statul utilizează intenționat impozitul pentru a promova politici stimulative în anumite categorii sau domenii.

Autorii D. Tikhonov și L. Lipnik, notează că evaziunea fiscală este practic echivalentă cu planificarea fiscală ilegală, în timp ce ocolirea legislației fiscală corespunde planificării fiscale legale[58]. Academicianul G. Agarkov, sub conceptul de „evaziune de la plata impozitelor" înțelege tranzacțiile financiare și economice care nu sunt cu scop comercial și au ca scop obținerea de avantaje fiscale nejustificate, iar Teoriticienii V. Vishnevsky și A. Vetkin, au introdus conceptul generalizat de „eschivarea de la plata impozitelor", prin care se are în vedere eschivarea de plata impozitelor datorită lacunelor legislative și evaziunea fiscală[59].

Cu toate acestea, atât eschivarea de plata impozitelor datorită lacunelor legislative, cât și evaziunea fiscală, duc la consecințe identice pentru stat, și anume – o scădere a finanțării pentru domeniile legislativ, judiciar și executiv. Prin prejudicierea bugetului statului se ajunge la reducerea plăților sociale, medicale, culturale, la probleme economice precum corupție sporită, fuga de capital în străinătate și concurența neloială.

Pe baza celor remarcate mai sus, „evaziunea fiscală" poate fi înțeleasă ca acțiuni intenționate ale contribuabilului în scopul reducerii sumelor obligațiilor fiscale către buget și fonduri fiduciare guvernamentale, folosind metode ilegale şi de minimizare a impozitelor, scopul fiind satisfacerea propriilor nevoi, ceea ce este dăunător pentru societate și afectează grav principiile concurenței loiale. Prin încărcătură fiscală se înțelege o caracteristică generală, atât cantitativă, cât și calitativă, a impactului plăților obligatorii asupra situației financiare a întreprinderilor. Este important să se evidențieze principalii indicatori financiaro-economici care sunt cel mai mult influențați de regimul fiscal, acești factorii fiind principalii atunci când se recurge la evaziunea fiscală.

Evaziunea fiscală se caracterizează prin anumite caracteristici distincte: tehnici și metode ilegale de reducere a plăților fiscale și prin acţiuni sau inacţiuni intenționate dirijate pentru a reduce obligațiile fiscale, ducând la neîncasări în bugetul public național sau în fondurile guvernamentale a sumelor semnificative de numerar, dăunând dezvoltării socio-economice a ţării în toate sferele acesteia. Tentativa contribuabilului de a se afla în opoziție față de plățile instituite de stat la "confiscarea" unei părți din veniturile obținute, indiferent de nivelul economic al acestuia, este alimentată și de motivații psihologice, deoarece omul rațional nu renunță ușor la ceea ce crede că i se cuvine lui personal, pentru scopuri publice, adesea neclare sau neevidente pentru el. Faptul că banii nu se încadrează întotdeauna în sfera legii utilității marginale descrescânde explică de ce cei cu patrimonii personale semnificative sunt implicați în evaziunea fiscală, considerându-și acțiunile de creștere a patrimoniului, ca fiind normale, expunându-se unor riscuri semnificative.

---

[57] Cordescu Virgil, *Evaziunea fiscală în România*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1936.

[58] Тихонов Д., Липник Л. *Налоговое планирование и минимизация налоговых рисков*. М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. 253, pag 73.

[59] Вишневский В.П., Веткин А.С., *Уход от уплаты налогов: теория и практика: монографія. Донецк: ИЭП НАН Украины*, 2003. 228, pag. 62.

Evitarea obligațiilor fiscale, în limitele legii, de obicei, implică sprijinul unor specialiști fiscali, cum ar fi contabili sau avocați. Pentru că justiţia se bucură, sau ar trebuie să se bucure, de deplină autonomie, este vital pentru binele general al societăţii, ca profesioniștii, în mod individual şi în mod colectiv, să menţină un standard etic foarte ridicat. Dacă exigenţele unui asemenea standard ar rămâne doar o problemă "internă" a justiţiei, există pericolul ca interesele private sau de grup să fie preferate responsabilităţii sociale. Aici menționăm că indivizii care sunt implicați în procesul evaziunii fiscale au un grad de inteligență ridicat, dețin studii în domeniu.

Motivele care determină contribuabilul să prejudicieze statul deseori sunt Atitudinea negativă față de sistemul fiscal existent, nivel scăzut al culturii fiscale, absența responsabilității morale pentru evitarea plății impozitelor și egoismul uman. În ciuda ilegalității fenomenului și a consecințelor politicii fiscale, evaziunea fiscală, ca acțiune individuală, nu este lipsită de o anumită logică. Multe dintre dificultățile cu care se confruntă oamenii pornesc de la relația între utilitate și cost. Pe de o parte, ca persoane private, ei caută să obțină confortul maxim cu cheltuieli minime.

Această abordare a evaziunii fiscale în contextul comportamentului uman a fost suggerată de Gary Becker în lucrarea sa "Comportamentul uman - o abordare economică [60]", în care analizează evaziunea fiscală ca parte a "crimei economice", considerând-o una dintre "marile industrii". Odată cu creșterea rapidă a taxelor, se observă o escaladare semnificativă a fenomenului de evaziune fiscală.

Autorii francezi denumesc fenomenul de evaziune fiscală într-un mod foarte simplist, și anume "fraudă fiscală," definindu-l ca pe o manipulare ilegală a sistemului fiscal pentru a evita contribuția la finanțarea publică. În contrast, termenul de evaziune fiscală este folosit pentru a descrie practici legale de minimizare a impozitelor. Considerată infracțiune, frauda fiscală implică trei elemente: lipsa de respect față de lege, impozitul eludat ca element material și un aspect moral, fie el intenționat sau involuntar[61].

Până în ianuarie 2022, Republica Moldova a semnat și a încheiat diverse tratate și acorduri bilaterale sau multilaterale privind evaziunea fiscală și schimbul de informații fiscale cu alte state. Aceste acorduri sunt menite să faciliteze cooperarea între țări pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale. De obicei, aceste acorduri stipulează prevederi privind schimbul automat de informații fiscale, eliminarea dublei impuneri și cooperarea în investigarea și combaterea evaziunii fiscale. În contextul internațional, Republica Moldova poate avea și obligații derivate din angajamentele asumate în cadrul organizațiilor precum OCDE – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, sau din tratate și convenții globale privind schimbul de informații fiscale și combaterea spălării de bani.

În Rusia, pe plan intern, legislația fiscal-penală a fost îmbunătățită cu anumite clarități, astfel că, în cazul în care un contribuabil denaturează informațiile despre faptele vieții economice pentru a se sustrage de la impozite, acțiunile sale vor cădea și se vor penaliza conform articolului 54.1 din Codul fiscal al Federației Ruse. În martie 2021, Serviciul Fiscal al rusesc a publicat un comunicat prin care explică în detaliu, modul de aplicare a acestui articol după modificările operate.

Uniunea Europeană bate alarma în acest sens și evidențiază infiltrarea semnificativă a criminalității organizate în structurile sociale, politice, economice, financiare, antreprenoriale și administrative ale statelor membre. Aceasta include capacitatea de a integra veniturile uriașe ale infracțiunilor în economia legală, reprezentând o amenințare serioasă la adresa libertăților cetățenilor Uniunii Europene.

[60] Becker, Gary S., *Comportamentul uman - o abordare economică*, Editura C.H.BECK, 1998.
[61] Martinez Jean-Claude, *La Fraude Fiscale*, PUF, Collection Que Sais-Je?, nr. 2180, Paris, 1990.

Judecătorului englez Lord Sumner, a rămas memorabil în istorie prin celebrele cuvinte lansate în 1928 prin care spunea: „având în vedere diferenţele pe care legiuitorul le stabileşte în normele fiscale, acestea sunt lipsite de valoare când sunt supuse sancţiunilor sau moralei la condamnarea celor care folosesc aceste diferențe în avantajul lor[62]".

Guvernul Marii Britanii, încă în anii 2015 a declarat oficial lupta cu fenomenul evaziunii fiscale. Conform analizei publicate pe portalul de știri BBC al Regatului Unit, am desprins o lărgire a domeniului și competențelor de activitate a organelor statale în ceea ce ține de contracararea acțiunilor de eschivare de la plata impozitlor și taxelor pe veniturile obținute de persoanele fizice și juridice. Atât competența organelor de urmărire penală a fost lărgită, cât și elementele componenței de infracțiune. În acest sens, o nouă infracțiune va fi introdusă pentru firmele care facilitează infracțiunile economice, iar autoritățile fiscale nu vor mai trebui să dovedească „intenția de a se sustrage de la impozite" pentru a-i urmări pe infractorii. Tot aici, companiile care facilitează evaziunea fiscală se vor confrunta cu amenzi conform planului anunțat de secretarul șef al Trezoreriei.

Urmând sigur parcursul european, legislația Republicii Moldova a trecut prin transformări spectaculoase în justiției, ceea ce a dus și la modernizarea legislației fiscale. Astfel, urmare a unei perioade îndelungate în care Organul fiscal doar colabora cu organele ce conduceau și efectuau urmărirea penală pe faptele ce constituie infracțiuni economice ce vizează direct bugetul de stat, legiuitorul a decis să preia practica internațională, și, expres, prin modificarea Codului Fiscal al RM, totodată corelativ și a Codului de Procedură penală al RM[63], a Legii privind statutul ofițerului de urmărire penală[64] și Legea privind activitatea specială de investigații[65].

Prin schimbările operate la prevederile legale precedente, s-a atribuit către Serviciul Fiscal de Stat efectuarea urmăririi penale și activitatea specială de investigație asupra infracțiunilor de ordin economic prevăzute atât de legislația fiscală, cât și de cea penală, și anume: evaziunea fiscală întreprinsă de persoanele fizice și evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor, practicarea ilegală a activității de întreprinzător; practicarea nelegitimă a activității în domeniul financiar, pseudo-activitatea de întreprinzător, păstrarea, transportarea, sau comercializarea mărfurilor supuse accizelor, fără marcarea lor cu timbre de control sau timbre de acciz; fabricarea ilegală a semnelor de marcaj de stat, punerea în circulație și utilizarea lor, tăinuirea bunurilor gajate, înghețate, luate în leasing, sechestrate sau confiscate; insolvabilitatea făcută intenționat, insolvabilitatea fictivă și falsul în documente contabile, ceea ce cuprinde toate innfracțiunile economice din Codului Penal al RM incriminate la articolele 241–242, 244, 244[1], 250–253 şi 335[1].

În principiu, noutatea schimbărilor operate în legislația fiscală rezidă în faptul că a fost introdusă pentru prima dată noțiunea de infracțiune fiscală. Or, până la acest moment infracțiunile ce prejudiciau bugetul de stat și economia, per general, a societății, erau catalogate drept infracțiuni economice incriminate în Codul Penal al RM. Legiuitoul a prevăzut și faptul că urmărirea penală și activitatea specială de invetigație atribuită în competența Serviciului Fiscal de Stat necesită a fi efectuată de persoane competente atât în ce ține de specificul infracțiunilor fiscale, cu cunoștințe temeinice și stagiu de muncă în cadrul Serviciului Fiscal de Stat, cât și competente pe segmentul ducerii urmăririi penale și întreprinderii acțiunilor procesual-penale în strictă conformitate cu legea,

[62] Мельник Д.Ю.*, Налоговый менеджмент. М.:* Финансы и статистика, 1999, pag. 352.

[63] *Codul de Procedură penală al Republicii Moldova, Nr. 122 din 2003*, Republicat în MO al RM, Nr. 248–251, art. 699 din 2013.

[64] *Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală Nr. 333*/2006 , MO al RM, Nr. 195–198, art. 918 din 2006.

[65] *Legea privind activitatea specială de investigații* Nr. *59/2012*, MO al RM, Nr. 113–118, art. 373 din 2012.

pentru a exclude încălcarea drepturilor constituționale ale făptuitorilor. Astfel, la art. 134 din CF al RM, au fost operate mai multe ingerințe, prin care s-au stabilit și competențe de ordin procesual.

Este de menționat că anterior lunii septembrie a anului 2020, Serviciul Fiscal de Stat nu dispunea de împuternicirile de a efectua urmărirea penală pe faptele ce constituie infracțiuni fiscale prevăzute de Codul fiscal și cel penal. Considerăm a fi un pas important, după exemplul statelor europene, care demult au implementat această practică. Or, rațional este ca urmărirea penală pe infracțiunile economice și cele care vizează bugetul de stat să fie în competența organului care se ocupă de perceperea taxelor și impozitelor, duce evidența lor și deține baza de date asupra fiecărui contribuabil. În acest caz s-a constatat a fi ineficient și birocratic, tergiversându-se și procesul de constatare, urmărire penală și tragere la răspundere a făptuitorilor în cazul efectuării urmăririi penale de Procuratura Generală sau alte organe cu astfel de drepturi.

Pentru a aduce o claritate în ceea ce ține de atribuțiile concrete ale Serviciului Fiscal de Stat, Legiuitorul a încadrat și a expus aceste atribuții în Codul Fiscal al RM, unde se arată că în realizarea funcţiilor sale, Serviciul Fiscal de Stat are atribuţiile prezentate în aceasta în domeniul constatării infracţiunilor, și anume cele expuse în articolul 133, aliniatul 4, nr. 1- 14. Reieșind din aceste circumstanțe, pentru a eluda mai concret atribuțiile specificate în legislația fiscală considerăm corect și oportun a cataloga aceste atribuții în două mari categorii, și anume:

1. Atibuții generale pentru un organ cu competența de a efectua urmărirea penală, și
2. Atribuții specifice Serviciului Fiscal de Stat ca organ de urmărire penală.

Tot de competența Serviciului Fiscal de Stat ca organ cu atribuții de efectuare a urmăririi penale pe faptele infracționale economice este să verifice legalitatea activităţilor desfăşurate, autenticitatea documentelor justificative în activităţile de producţie şi prestări de servicii, depozitării şi comercializării bunurilor. Acesta aplică sigilii pentru asigurarea integrităţii bunurilor la locul lor de aflare sau le transmite altor persoane sau organe competente să le păstreze. Prin art. 4 al acestei Legii privind statutul ofițerului de urmărire, Serviciul Fiscal de Stat a fost calificat, alături de alte organe competente, drept Organ ce poate avea ofițeri de urmărire penală, și sunt incluși în lista generală și exhaustivă de la acest articol, totodată acest fapt repetat confirmă că poate conduce și efectua urmărirea penală pentru faptele date prin lege în competența sa[66].

Acum, Serviciul Fiscal de Stat din cadrul direcției de urmărire penală, poate atât acționa în vederea efectuării procesuale a urmăririi penale, cât și de a conduce acest proces penal.

Metodele de săvârșire a infracțiunii de evaziune fiscală sunt următoarele: 1. evaziunea tradiţională, prin disimulare, care constă în sustragerea, parţială sau totală, de la plata obligaţiilor fiscale, sau prin întocmirea şi depunerea de documente incorecte, fie prin neîntocmirea documentelor cerute de legislaţia în vigoare. 2. Evaziunea juridică, cea care constă în a ascunde adevărata natură a unui organism sau a unui contract ca de exemplu, când un contract de prestare - servicii este transformat, în mod fraudulos, într-un contract de muncă, pentru ca beneficiarul acestuia să obţină anumite avantaje din calitatea de salariat sau invers, pentru a scăpa de anumite consecinţe fiscale. 3. E vaziunea contabilă, greu de identificat în practică şi care constă în a crea impresia unei evidenţe contabile corecte, utilizând documente false, în scopul creşterii cheltuielilor, diminuării veniturilr, reducerii profitului impozabil şi, în consecinţă, a obligaţiilor fiscale datorate

[66] *Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală* Nr. 333/2006, MO al RM, Nr. 195–198, art.918 din 2006.art.4-6.

statului. 4. evaziunea prin evaluare, care constă în diminuarea valorii stocurilor, supraestimarea amortizațiilor şi provizioanelor, în scopul deplasării profitului în viitor[67].

Alte modalități cunoscute sunt: ținerea unor registre contabile neveridice, distrugerea voită a unor documente care pot ajuta la aflarea adevarului privind livrările de mărfuri, modificarea prețurilor practicate sau a comisioanelor încasate sau plătite, întocmirea de documente de plată fictive, modificarea nejustificată a prețurilor de aprovizionare și a cheltuielilor de transport și depozitare, întocmirea unor declarații vamale false la exportul sau importul de mărfuri, întocmirea de declarații de impunere false, când cu bună știință nu sunt menționate decât o parte din veniturile realizate[68]. În cadrul companiilor se realizează: efectuarea de vânzări sau prestări de servicii către consumator fără a emite o factură regulată, bon fiscal (așa-numitele vânzări „negre"); efectuarea de operațiuni de vânzare/administrare sau prestare de servicii către consumator cu eliberarea unui document fiscal doar pentru o sumă parțială, în timp ce în cazul precedent evaziunea este totală, nefiind emis un document; desfășurarea unei activități economice, alta decât orice regularizare: de exemplu, „muncă dublă nedeclarată" de către angajați, publici sau privați; primirea unei părți din salariu într-o formă nedocumentată, prin numerar sau cum i se mai zice – salariul în plic; tranzacții de tip „planificare fiscală„, tranzacții de tip „evitare a impozitelor", tranzacții de tip „trusturi duble", Paradisurile fiscale: Companiile de comerț internațional, Societățile tip – holding, Companiile de asigurări captive, Băncile captive.

Statul Federal German implementează diverse metode pentru contracararea evaziunii fiscale, având un sistem fiscal complex și reguli stricte. Utilizarea tehnologiei avansate pentru analiza datelor fiscale și identificarea pattern-urilor suspecte, contribuind la identificarea potențialelor cazuri de evaziune fiscală. Germania participă activ la schimbul automat de informații fiscale cu alte țări pentru a preveni ascunderea veniturilor în străinătate și pentru a spori transparența fiscală la nivel global. Colaborarea cu alte state și organizații internaționale pentru a împărtăși informații și pentru a coordona eforturile de combatere a evaziunii fiscale la nivel global îi permite să se claseze printre statele cele mai integre la capitolul evaziunii fiscale, având ca rezultat o economie stabilă și puternică. Aceste măsuri combinate au rolul de a crea un mediu fiscal corect și de a descuraja evaziunea fiscală în Germania. Este important să subliniem că implementarea unor politici eficiente necesită o abordare cuprinzătoare și coordonată între diferitele părți interesate.

În Italia, infracțiunea de evaziune fiscală, la fel, este supusă urmăririi penale. Or, asta înseamnă că există prevederi legislative atât în ceea ce se referă la procedura de urmărire urmărire penală, cât și la atribuțiile organelor ce sunt investite cu acest drept. Standardul de referință după care se conduc autoritățile italiene este Decretul Legislativ 74 din 2000[69]. Este bine cunoscut și nu este secret că Mafia italiană este una din cele mai mari structuri ilegale care prejudiciază statul itakian, precum și a creat o plasă mafiotă peste toată Europa. Având aceste bariere ilegale, totuși, în ultimii ani au fost întreprinse acțiuni care au stabilit relații între stat și grupele mafiote prin care aceștia au fost integrați în economia legală și au început a contribui la formarea bugetului de stat și la cheltuielile publice într-o măsură mai mare decât se putea face anterior. Pe o perioadă de 5 ani au fost confiscați peste 32 miliarde de euro, iar bunurile imobile confiscate au fost transformate în

[67] Crișan E., Nemeș Remus V., Nolden N. Ghid de bune practici în domeniul combaterii infracțiunilor de evaziune fiscală. București:Patru Ace, 2015, pag.4 – 5.

[68] *Evaziunea fiscală*, http://www.dreptonline.ro/utile/evaziunea_fiscala.php.

[69] *Decretul Legislativ al Guvernului Italiei* Nr. 74 din 2000, modificat prin Decretul Legislativ Nr. 138 din 2011.

spații sociale, loc pentru business și locuri culturale. Activele preluate de la Mafie se estimează a constitui 1,8% din PIB-ul național al Italiei[70].

Evaziunea fiscală direct prejudiciază bugetul public și cel local din fiecare stat, ca urmare, ne catalogăm în situația de finanțare insuficientă pentru cheltuielile destinate dezvoltării sferei juridice, sociale, medicale, culturale. Cu alte cuvinte, aceste sfere rămân subfinanțate, componentele vitale pentru necesitățile sociale, cum ar fi educația, medicina, securitatea și protecția drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale individului, cultura, protecția animalelor, a mediului, sprijinul pentru grupurile cu venituri mici a populației și persoanelor cu dizabilități fizice și multe altele nu dispun de bugetul necesar pentru a funcționa regulamentar și în folosul populației.

Per final, putem concluziona că legislația fiscală este în continuă modernizare și încearcă să se alinieze la standardele europene. La momentul actual există o incertitudine în ceea ce ține de condițiile exacte de întrerupere a termenului de prescripție în cadrul executării silite a obligației fiscale, deoarece făcându-se trimitere la legislația civilă, nu se identifică exact cu specificul legislației fiscale. Ceea ce se petrece în realitatea obiectivă, e faptul că legislația doar constată și reglementează noile schimbări doar după ce acestea apar în cadrul colectivității. Or, lacunele legislative întotdeauna au fost și vor fi o oază de refugiu al cetățenilor prin care se pot ascunde sau eschiva de răspunderea juridică, de obligațiile legale și de anumite efecte a legii. Măsurile de contracarare sunt o resursă bună pentru guvernare pentru a lua în calcul motivele ce duc la aceste fapte și a le înlătura.

Lupta cu evaziunea fiscală ia amloare în ultimii ani ca urmare a modificărilor rapide a legislației fiscale din toate statele lumii, prin care se dorește a stopa acest fenomen. Mijloacele și metodele utilizate preponderent în săvârșirea acestei infracțiuni tot mai mult se regăsesc în domeniul IT și implică Inteligența Artificială.

Bibliografie

1. Codul de Procedură penală al Republicii Moldova, Nr. 122 din 2003, Republicat în MO al RM, Nr. 248–251, art. 699 din 2013.
2. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală Nr. 333/2006 , MO al RM, Nr. 195–198, art. 918 din 2006.
3. Legea privind activitatea specială de investigații Nr. 59/2012, MO al RM, Nr. 113–118, art. 373 din 2012.
4. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală Nr. 333/2006 , MO al RM, Nr. 195–198, art. 918 din 2006.art.4-6.
5. Decretul Legislativ al Guvernului Italiei Nr. 74 din 2000, modificat prin Decretul Legislativ Nr. 138 din 2011.
6. Cordescu Virgil, Evaziunea fiscală în România, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1936.
7. Crișan E., Nemeș Remus V., Nolden N. Ghid de bune practici în domeniul combaterii infracțiunilor de evaziune fiscală. București:Patru Ace, 2015, pag.4 – 5.
8. Тихонов Д., Липник Л. Налоговое планирование и минимизация налоговых рисков. М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. 253, pag 73.
9. Вишневский В.П., Веткин А.С., Уход от уплаты налогов: теория и практика: монографія. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2003. 228, pag. 62.

[70] *Valori,* https://valori.it/mafie-sequestri-confische/.

10. Becker, Gary S., *Comportamentul uman - o abordare economică*, Editura C.H.BECK, 1998.
11. Мельник Д.Ю., Налоговый менеджмент. М.: Финансы и статистика, 1999, pag. 352.
12. Martinez Jean-Claude, La Fraude Fiscale, PUF, Collection Que Sais-Je?, nr. 2180, Paris, 1990.
13. Evaziunea fiscală, http://www.dreptonline.ro/utile/evaziunea_fiscala.php.
14. Valori, https://valori.it/mafie-sequestri-confische/.

CZU: 314.74:331.556.4 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.45**

TENDINȚE MODERNE ÎN MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ

MODERN TRENDS IN INTERNATIONAL MIGRATION

KALININA Svitlana,
Mariupol State University
ORCID 0000-0002-2892-0410
E-mail: s.kalinina@mu.edu.ua

Abstract

The article identifies modern trends in international migration, emphasizes that labor resource movements are a system-forming feature of the formation of the international labor market. It is noted that the volume of international migration correlates with the scale of technical and economic transformations in the world. The dominance of economic causes of migration in the structure of migration flows against because of the of developed countries' interest in the foreign labor inflow were emphasized. The priority of intellectual migration in the structure of labor transfers has been established. The conclusion was made that it's need to regulate international labor migration in order to form unified conditions for the use of labor in the global labor resource space.

Key words: *migration, international migration, labour migration, labour market, labour forces, labor transfers, intellectual migration, international migration regulation.*

The formation of a global labor resource space is the defining feature of the current stage of economic development. It is fundamentally affects the development of the international labor market, forming powerful inter-country labor flows as a manifestation of the internationalization of labor resources.

The importance of the study of international migration is determined by the fact that it has an objective nature, acts as a leading driver of the formation of the world economy labor supply system and plays a decisive role in the globalization processes' development [1]. Migration acts as a driving force for transformational changes in the global labor market, and technological and organizational innovations receive appropriate labor supply through the movement of labor. The simplification of transport and telecommunications, the introduction of labor-saving technologies in developed countries, the transfer of technologies to developing countries have led to the development of integration processes in the world labor market, and also influencing the unification of labor conditions in the world economy [2, c. 172].

International migration in its formation went through a number of stages, starting from the middle of the 15th century, and at all stages labor migration was the driving force of migratory movements. Labor resource flows are a system-forming feature of the international labor market formation. The first signs of the modern idea of international migration date back to the 19th century, when the contract system of hiring foreign workers began being applied. Subsequently, the scale of international migration (Fig. 1) was closely correlated with the scale of technical and economic transformations in the world, which indicates the dominance of economic causes of migration in the structure of migration movements.

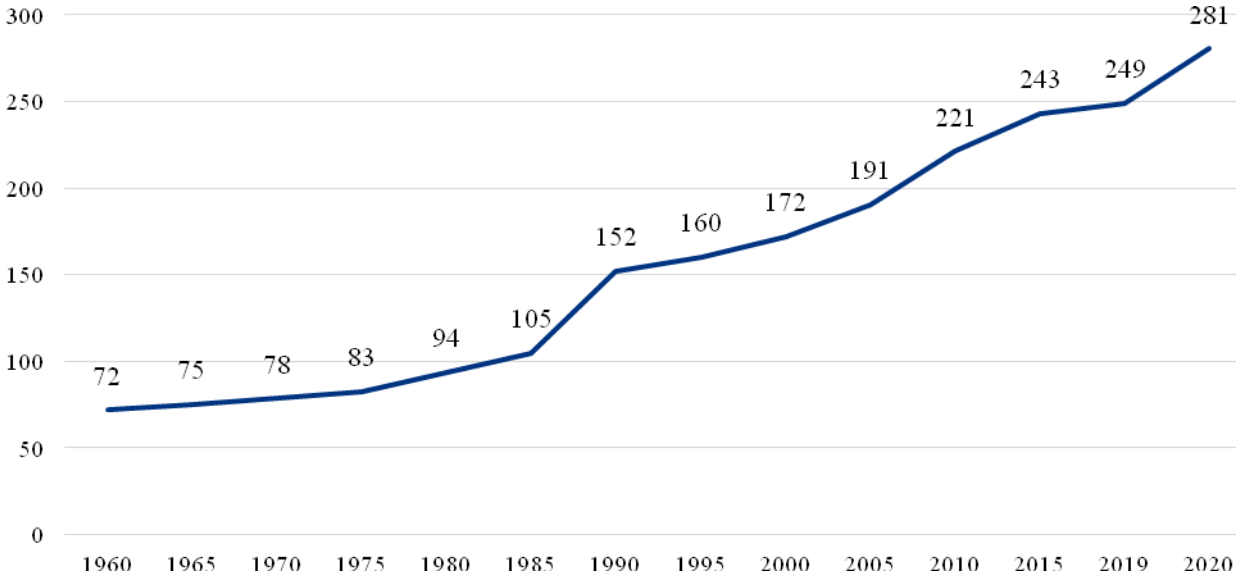

Fig. 1. Number of international migrants in the world, 1960-2020, million people [3]

In particular, migration flows to OECD countries in 2022 reached record levels, showing the highest values over the past three decades (Table 1).

Table 1. Dynamics of migrants to OECD countries in 1990-2020, million people [3]

Country	***1990 p.***	***1995 p.***	***2000 p.***	***2005 p.***	***2010 p.***	***2015 p.***	***2020 p.***
Australia	3,96	4,15	4,39	4,88	5,88	6,73	7,55
Austria	0,79	0,89	1,00	1,14	1,28	1,49	1,78
Belgium	1,28	1,29	1,27	1,25	1,50	1,78	1,98
About. Kingdom	3,65	4,16	4,73	5,93	7,12	8,41	9,55
Greece	0,62	0,86	1,11	1,19	1,32	1,24	1,21
Denmark	0,24	0,30	0,37	0,44	0,50	0,60	0,72
Estonia	0,38	0,32	0,25	0,23	0,22	0,19	0,19
Israel	1,63	1,79	1,85	1,89	1,95	2,01	1,96
Ireland	0,23	0,23	0,35	0,59	0,73	0,76	0,83
Iceland	0,01	0,01	0,02	0,03	0,04	0,04	0,05
Spain	0,82	1,02	1,66	4,11	6,28	5,89	6,10
Italy	1,43	1,77	2,12	3,95	5,79	5,81	6,27
Canada	4,33	4,86	5,51	6,08	6,76	7,43	7,96
Colombia	0,10	0,11	0,11	0,11	0,12	0,14	1,14
Costa Rica	0,42	0,36	0,31	0,36	0,41	0,41	0,42
Latvia	0,65	0,54	0,43	0,38	0,31	0,27	0,24
Lithuania	0,35	0,27	0,21	0,20	0,16	0,14	0,12
Luxembourg	0,11	0,13	0,14	0,15	0,16	0,25	0,29
Mexico	0,70	0,46	0,54	0,71	0,97	1,03	1,06
N. Zealand	0,52	0,59	0,68	0,84	0,95	1,04	1,07
Netherlands	1,18	1,35	1,56	1,74	1,83	2,00	2,28
Germany	5,94	7,46	8,99	9,40	9,81	10,22	13,13

Norway	0,19	0,23	0,29	0,36	0,53	0,75	0,87
Poland	1,13	0,96	0,83	0,72	0,64	0,62	0,66
Portugal	0,44	0,53	0,65	0,77	0,76	0,86	0,89
R. Korea	0,04	0,12	0,24	0,49	0,92	1,14	1,16
Slovakia	0,04	0,07	0,12	0,13	0,15	0,18	0,19
Slovenia	0,18	0,17	0,21	0,22	0,25	0,24	0,25
USA	23,25	28,45	34,81	39,26	44,18	48,18	50,66
Turkey	1,16	1,22	1,28	1,32	1,37	4,35	5,88
Hungary	0,35	0,32	0,30	0,37	0,44	0,48	0,51
Finland	0,06	0,10	0,14	0,19	0,23	0,31	0,38
France	5,90	6,09	6,28	6,74	7,31	7,87	8,33
Czech Republic	0,11	0,17	0,22	0,32	0,40	0,42	0,51
Chile	0,11	0,14	0,18	0,28	0,38	0,64	0,94
Switzerland	1,39	1,48	1,57	1,81	2,08	2,42	2,57
Sweden	0,79	0,94	1,00	1,13	1,38	1,68	2,01
Japan	1,08	1,36	1,69	2,01	2,13	2,23	2,50
In general, OECD countries	**65,55**	**75,29**	**87,40**	**101,69**	**117,24**	**130,23**	**144,23**

It is significant that despite the fourfold increase in the migrants' number over the last 60 years (72 million people in 1960 and 281 million in 2020 (see Fig. 1), the share of international migrants increased during the specified period slightly more than 1% and not exceeding 3.5% of the world total population (Fig. 2). This indicates the qualitative nature of international migration, namely the dominance of labor migration in the structure of migration movements.

Today, the world migration circuit includes several main directions of migration flows:

- from low-income countries to high-income countries;
- migration within high-income countries;
- migration between countries with low level of income;
- migration of scientific personnel and highly qualified workers (multidirectional);
- migration within transnational structures (internal corporate labor market).

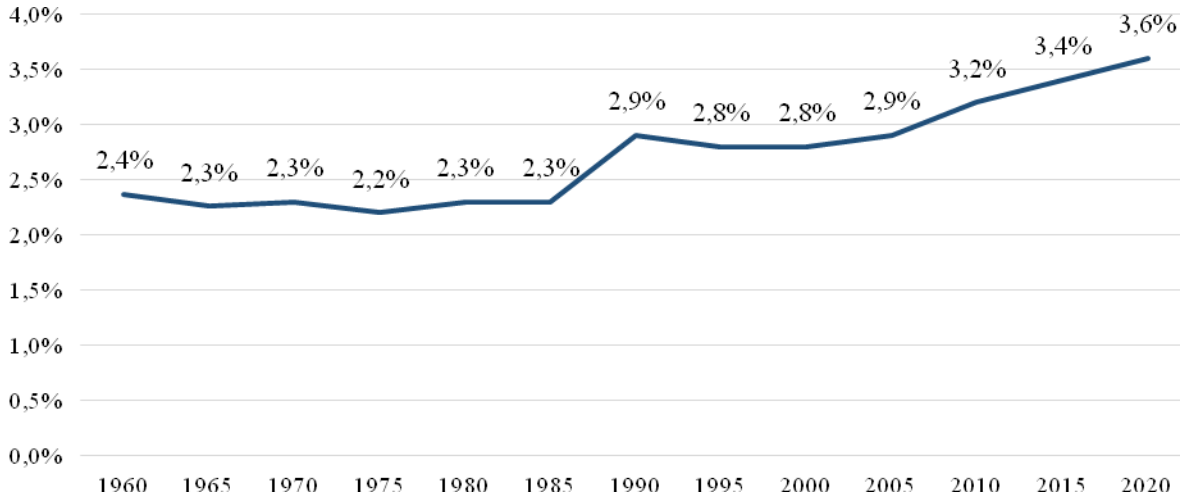

Fig. 2. The share of international migrants in the total population of the suite, 1970-2020, % [4]

The direction of migration flows mainly to countries with a high level of income (Fig. 3) confirms the predominance of economic reasons for migration. At the same time, the growth of labor migrants' share in the developed countries labor force structure (Fig. 4) indicates their interest in the inflow of foreign labor. This creates for less economically powerful countries a set of serious challenges related to the actual formation of prerequisites for the outflow of workers (differences in the level of wages, opportunities for professional self-realization, quality of life, etc.) and determines the potential directions of external migration.

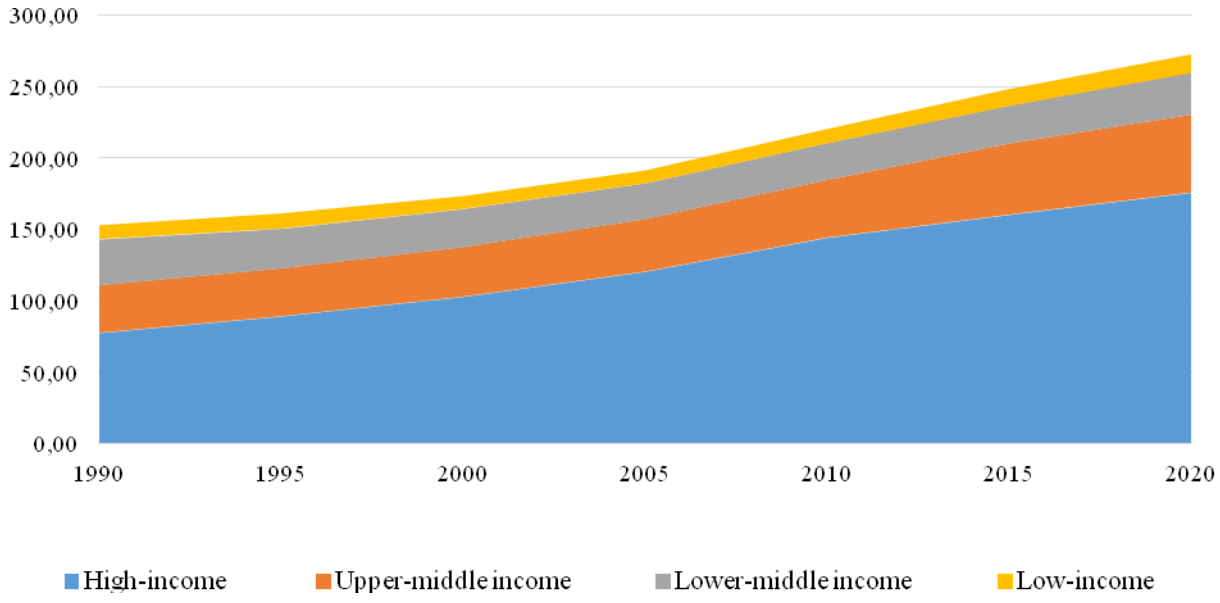

Fig. 3. The number of international migrants in the world by groups of destination countries in 1990-2020, million people [3]

There is an increase in the share of young people in the structure of labor migration. In the case of irreversible migration this could lead to a reduction in the workforce number in countries of origin, an outflow of talent, and as a result - to a negative impact on the prospects of economic growth.

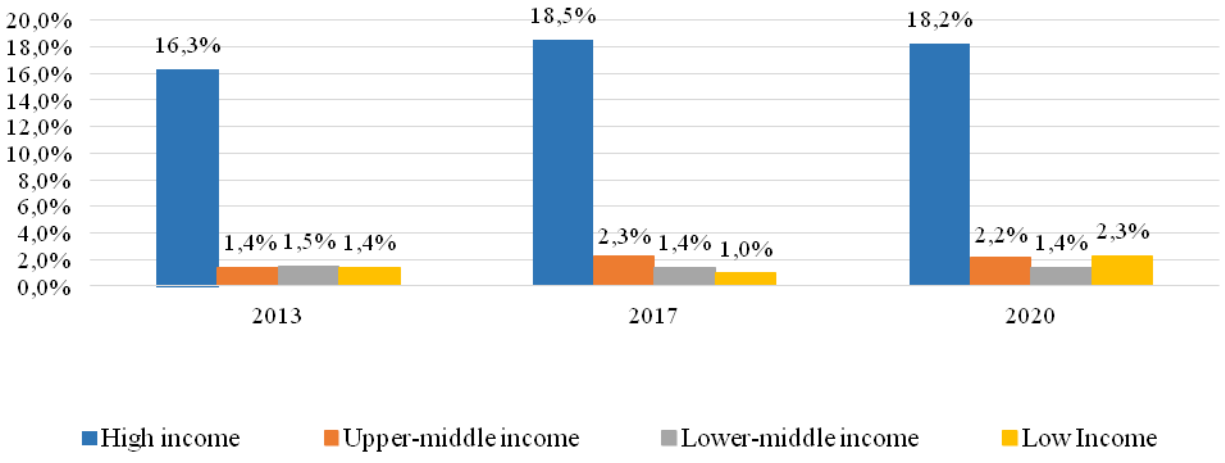

Fig. 4. The share of labor migrants in the total workforce by country groups by income level, 2013-2020, % [5]

Labor migration is closely related to the rate of employment and unemployment. It is significant that in all groups of countries the employment rate of immigrants is higher than among the native population. This gap is especially significant in countries with a high level of income, which indicates their labor resource dependence on workers of foreign origin (Fig. 5). This dependence is especially noticeable in the highly qualified segment due to the shortage of highly qualified labor, due to its role in shaping the development prospects of countries.

According to the OECD almost 80% of migrants belonged to the economically active category, while more than 70% were employed and less than 8% were unemployed in 2022. In more than half of the OECD countries, the level of migrant employment was the highest for more than two decades [6].

Modern trends in the international migration development are the reflection of structural shifts in the system of the global division of labor against the background of the global productivity crisis. Under the influence of scientific and technological progress, population aging and negative demographic trends in the leading countries, the demand for highly qualified labor continues to grow. This causes the intensification of intellectual migration flows from less economically powerful countries to more economically powerful ones. Economically developed countries in order to stable national labor markets, consider the involvement of foreign labor as a basic component of economic development strategies.

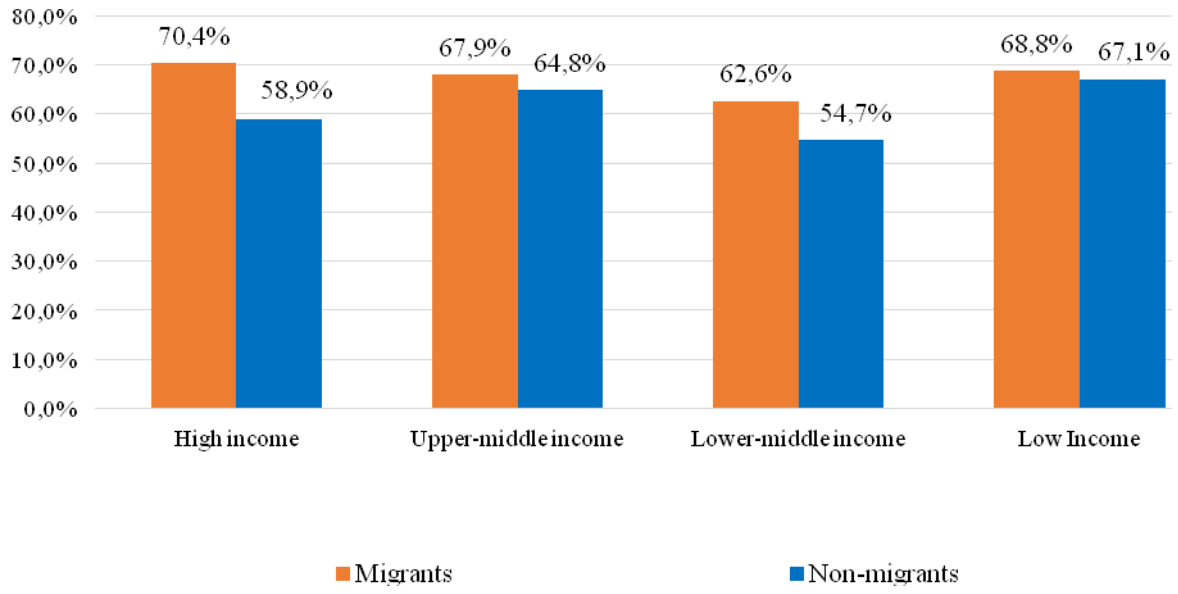

Fig. 5. Labor force participation rate of migrants and non-migrants, distribution by country groups by income level, 2022 (% of population aged 15 and over) [4]

Such countries include, first of all, countries of so-called “permanent immigration” - the USA, Canada, Australia, New Zealand - as well as Germany and France (Fig. 6), which build preferential migration regimes for intellectual migrants (scientists, teachers, researchers, engineers, doctors, students, graduate students, etc.) as sources of international competitiveness.

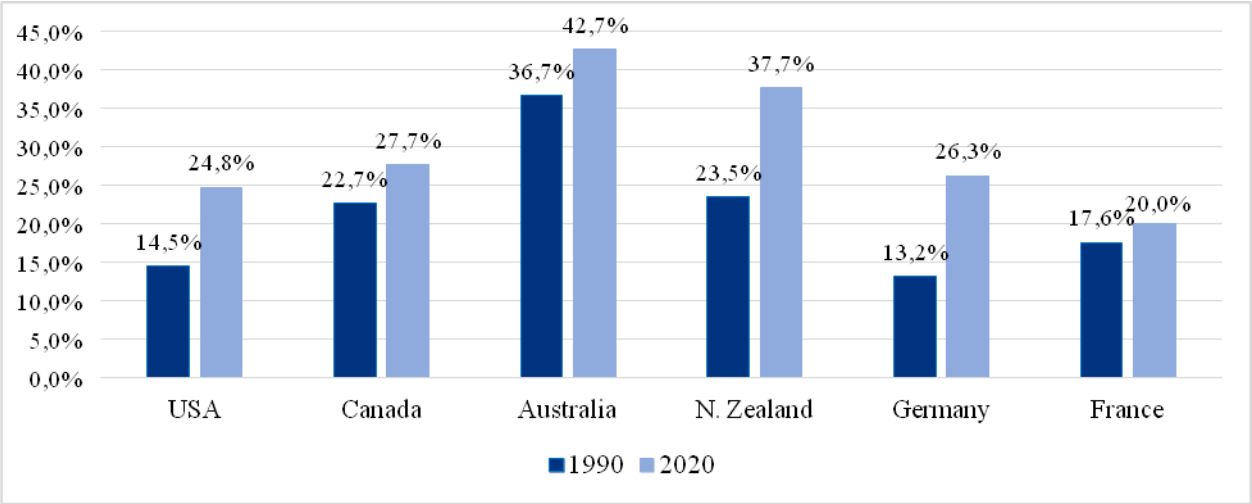

Fig. 6. The share of international migrants aged 15-64 in the labor force, 1990, 2020, % [4]

Today, we can talk about the characteristic content of international labor migration, the leading element of which is the intellectual component ("brain drain") as a result of the formation of a global labor shortage. Although the basic causes of intellectual migration coincide with the causes of general labor migration, the specifics of intellectual migration are related to the motivational factors of economic migration of highly educated labor force: their desire for self-realization, which a priori forms a higher potential mobility of qualified workers.

At the current stage, international migration is primarily an economic phenomenon, as a result of which international labor movements can have multidirectional economic consequences and lead to the emergence of a complex of problems both in the countries of origin and in the host countries. The objective of states to eliminate the negative consequences of labor resource movements causes the intensification of attempts to influence the international labor market with the aim of forming unified conditions for the labor use.

Since the regulation of international migration has a supranational nature, the relevant levers are built at the level of international institutions: the International Labor Organization, the International Organization for Migration, regional economic communities, etc. At the same time, in the conditions of globalization, interrelationships between the supranational and national levels are of crucial importance. Under the conditions of their effectiveness, the prerequisites for controlling the labor resource situation and the corresponding levers of influence are formed.

In addition, the ILO Fair Migration Program emphasizes the importance of interstate cooperation to promote the practice of fair migration, mostly in the case of temporary labor movement or the movement of workers with particularly in-demand skills [7].

There is a need to develop a set of norms and tools aimed at the international labor standards' unification, which are based on the principles of decent work, promulgated by the ILO [8]. In particular, according to the ILO Decent Work Program, decent work is given a primary place in the development of national economic and social policies, a determining role in ensuring balance and social justice.

Conclusions. Thus, at the current stage, the fundamentals of the international labor market functioning are being transformed - international labor migration is the most important link of labor supply. Against the background of population aging and negative demographic trends in the leading countries, the demand for labor is increasing, which causes the intensification of migration flows from less economically powerful countries to more economically powerful ones.

Due to the fact that the formation of competitive advantages is determined by the availability of highly qualified labor force, host countries build preferential migration regimes for intellectual migrants as a source of international competitiveness. At the same time, this actualizes the problem of brain drain and determines the need for regulatory influence on the state of the international labor market in order to form unified conditions for the use of labor in the world labor resource space.

Bibliographical references

1. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018. 396 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf [accessed: 20.05.2024].
2. Стаканов Р.Д. Формування глобального ринку праці в посткризовий період. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2014. Вип. 121. Ч.2. С.171-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_121%282%29__19 [accessed: 21.05.2024].
3. International Migrant Stock 2020: Destination. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). URL : https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock [accessed: 11.05.2024]
4. World Development Indicators (dashboard), World Bank, Washington, DC. URL: https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/ [accessed: 11.05.2024]
5. World Migration Report 2022. URL: https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022 [accessed: 16.05.2024]
6. International Migration Outlook 2023. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2023_b0f40584-en [accessed: 26.05.2024].
7. Fair migration: Setting an ILO agenda. Report of the Director-General. International Labour Conference, 103rd Session, 2014. URL: https://www.ilo.org/ru/resource/conference-paper/ilc/103/spravedlivaya-migraciya-formirovanie-programmy-mot-mezhdunarodnoe-byuro [accessed: 27.05.2024]
8. Decent Work and the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https://webapps.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-lisbon/documents/event/wcms_667247.pdf [accessed: 27.05.2024]

CZU: 338.246.027:334.7(477) **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.46**

MODELE DE SPRIJIN DE STAT PENTRU ÎNTREPRINDERI DEMUTAȚI FORȚAȚI DIN UCRAINA

MODELS OF STATE SUPPORT FOR FORCIBLY DISPLACED BUSINESSES IN UKRAINE

CHECHEL Anna,
Dr. Sc. (Economics), Professor,
Mariupol State University Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4307-5574
annachechel.ac@gmail.com

Abstract

The current state of small and medium-sized businesses was studied, and it was established that the intensification of hostilities significantly destabilised the activities of domestic business entities. As a result of the escalation of armed aggression, 20% of domestic enterprises were forced to relocate within Ukraine and 4.4% - abroad.

Models of state support for forcibly displaced businesses that suffered as a result of military actions on Ukraine's territory were analyzed, which made it possible to identify existing problems and obstacles and determine the prospects for the recovery of small and medium-sized business entities and the systemic socio-economic development of Ukraine.

The list of priority directions and instruments of state support for the sustainable development of the small and medium-sized business sector in war conditions has been revealed. It has been considered under what conditions, in what form and amount, forcibly displaced business entities can receive assistance.

Keywords: *models, programs, grants, state support, forcibly displaced business*

Formulation of the problem.

In the extremely difficult conditions of the war, Ukrainian business became a pillar of the state. Paying taxes and volunteering projects, supporting the Armed Forces and investing despite the war became a mandatory rule for both small businesses and industrial companies. In this difficult time, domestic businesses provide taxes, protected jobs, and stable salaries for citizens.

The future of Ukrainian business largely depends on how well it can overcome the challenges associated with Russian aggression and the ability to adapt to the economic environment or new geographical location. The war in Ukraine forced people to change their place of residence and lifestyle. This also applies to domestic business. Many enterprises reduced their capacities, and a significant number ceased their activities. A small part of the enterprises that were directly affected by Russian aggression managed to extend their development by relocating their assets to calmer regions of Ukraine.

Even in the current extremely difficult conditions, the state is taking affordable steps to support enterprises.

The study of models of state support for forcibly displaced businesses in war conditions is an important task that provides an opportunity to identify existing problems and obstacles and determine possible ways to overcome them for Ukraine's recovery and systemic socio-economic development.

Analysis of recent research and publications. A number of domestic scientists devoted their research to issues of business support from the state in wartime conditions: Avramenko, N., Lebedchenko, V., Andrusenko, N. [4], Bilyovska O., Maistro R. [1], Dykan V., Frolova N. [3], Melnyk T. [2], Kobelya – Zvir M., Todoryuk S., Kovalev S. and others.

Bilyovska O. O. and Maistro R. G. provide a list of state deregulation measures to support business activity in Ukraine under martial law and note that the adopted innovations contributed to the recovery and activation of business activity after the first months of catastrophic losses due to military operations in the country. The authors also cite mechanisms and tools that the state should implement in entrepreneurial activity to overcome existing obstacles [1].

According to V. Dykan and N. Frolova [3], controlling and fiscal authorities continue to cooperate with businesses to determine effective measures to create favourable conditions for developing and deregulating the business environment.

In his work, T. Melnyk [3] emphasizes that the priority tool

Business development under martial law is the development of measures to reform the national system of business regulation.

In their study, Avramenko N. and others [4] determine the importance of the government's support for forcibly displaced businesses through business relocation programs from dangerous areas and crediting them under the "5-7-9% Available Loans" program.

Considering existing studies, it is reasonable to note that the problem of state support for forcibly displaced businesses has received insufficient attention.

Solving the problem of state support for forcibly displaced businesses, stimulating their development, and ensuring their further development will make it possible to speed up the process of restoring Ukraine's economy.

Setting objectives.

The purpose of the study is to study models of state support for forcibly displaced businesses.

Presentation of the main research material.

The business sector is one of the main sources of support for the functioning of the national economy in wartime conditions. The government considers small and medium-sized businesses as the basis of the national economy, as the subjects of this sector create about 60% of GDP and 7 million jobs and provide almost 40% of tax revenues. However, due to the escalation of armed aggression and active hostilities, almost 50% of enterprises actually stopped economic activity [3].

Micro, small, and medium-sized businesses in war zones and occupation were particularly affected by the Russian invasion. Twenty per cent relocated within Ukraine, and 4.4 per cent moved abroad. In such difficult conditions, the state initiated active support for representatives of micro, small, and medium-sized enterprises.

Typical Groups of Women Entrepreneurs (Image 1.)

- *Displaced Women-Owned Small Businesses.* Owners of new private enterprises (ateliers, bakeries, shops) without substantial capital or bank savings are forced to adapt to new economic realities.
- *Young Entrepreneurs.* Business as a means of self-actualisation. Financially secure young people open their own companies, guided not only by pragmatic considerations but also by self-actualisation and satisfaction.

- *Family Enterprises.* When a business becomes a family affair. Women owners of family companies involve their relatives in the business, combining business management with family responsibilities.
- *Necessity Entrepreneurs.* Business as a means of survival. Women who start a business due to the lack of other sources of income to support their families.
- Upgrading Entrepreneurs. Business as a path to development. Women entrepreneurs who improve their companies to enhance their professional opportunities and increase their business income.
- Professional Entrepreneurs. Business as a path to self-actualisation. Women entrepreneurs who use their knowledge, skills, and experience to start their own businesses derive satisfaction from professional activities and maximise income.

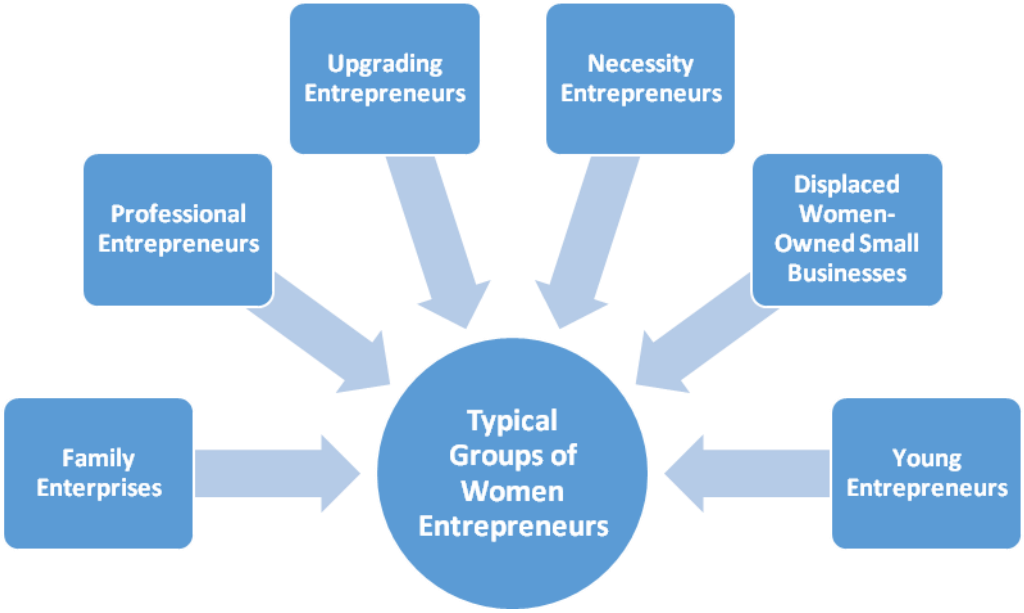

Image 1. Typical Groups of Women Entrepreneurs

More than 300 micro- and small enterprises suffered as a result of military operations on the territory of In particular, it should be noted the institutional changes associated with the creation of the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War, whose activities will primarily be aimed at developing a plan of measures for the post-war recovery and development of Ukraine, will provide for the restoration and development of infrastructure, structural modernisation and the restart of the economy. Implementation of social measures to overcome unemployment and support the population, etc. [7].

Ukraine will receive grants for recovery within the project "Development of Small and Medium-sized Enterprises: Economic Integration of Internally Displaced Persons and Business Recovery." The International Organization for Migration implements the project in cooperation with the Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine and the Ministry of Economy of Ukraine. Micro-enterprises have the opportunity to receive one-time grants in the amount of up to 4,500 euros, small enterprises - up to 20,000 euros, and start-up enterprises - up to 7,500 euros. Thus, within the framework of the first grant competition (announced in May 2022), the project supported 62 micro- and 39 small enterprises, primarily enterprises of forcibly relocated businesses in Zakarpattia, Lviv, and Kyiv regions with grants [8].

According to the government's business relocation program, 772 enterprises were transferred to safer places, of which 605 have already resumed work at the new location. This made it possible to save more than 35,000 jobs. In addition, more than 7,000 people found work in relocated enterprises. Thus, relocated enterprises have the opportunity to fully work, help maintain the economy's stability and pay taxes. In total, more than UAH 1.14 billion has been transferred to the budget since the start of the business relocation program [6].

Most enterprises moved to Lviv (28.6%), Zakarpattia (17.9%), Chernivtsi (12.2%), Ivano-Frankivsk (8.3%), Ternopil (7.5%) and Khmelnytsky (7. 5%) oblasts. The largest share of relocated enterprises, which have already resumed operations in new locations, belongs to the following sectors: wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles (40.7%), processing industry (30.2%), information and telecommunications (6, 7%), professional, scientific and technical activities (6.2%), construction (4.4%) [6].

It is worth noting that any enterprise can participate in the relocation program and receive a state aid package that includes the following options:

- choosing the location of the company's facilities;
- assistance in moving to a new place;
- assistance in resettlement and finding new employees;
- restoration of logistics, procurement of raw materials, and support in the search for sales channels.

To maintain the economy and ensure its growth during the war, the government launched the eRobota Program, within which Ukrainians receive grants for starting a business, developing entrepreneurship, and training [5].

State preferential lending under the Program "Affordable loans 5-7-9%" and the program of providing state portfolio guarantees are the main drivers of lending to Ukrainian business representatives [4].

Another model of state support is tax changes aimed at expanding the range of business entities that have the right to use the preferential conditions of the simplified taxation system, lowering tax rates, in particular, the establishment of a single turnover tax of 2% for most enterprises, except for certain types of activities, exemption from payment of a single tax for individual entrepreneurs and enterprises of the 1st and 2nd groups of the simplified taxation system, exemption from land tax and environmental tax in certain territories, expansion of benefits when providing charitable assistance by enterprises, exemption of paying entrepreneurs a single tax from the payment of EUS in case of loss of income, etc. [3].

It should be noted that the liberalisation of the business environment for the development of entrepreneurship, in particular at the legislative level, a decision was made on the temporary cancellation of 600 licenses and regulations for business, tax audits, fines for the absence of a PRO or fiscal check (except for excise goods), etc., simplified customs regulation and customs benefits have been introduced, in particular, goods imported into the territory of Ukraine under the import regime are exempted from import duties. Transactions involving the importation of goods into the customs territory of Ukraine by taxpayers of the 1st, 2nd and 3rd uniform tax are exempted from VAT groups that pay tax at 2% [9], etc.

Another direction of state support for forcibly displaced businesses is forming a legal basis for compensation for losses received due to destruction or damage to property due to military operations. In particular, the procedure for determining damage and losses has been approved. It is planned to form a concrete mechanism for practical compensation of losses received by enterprises.

Thus, state support for forcibly displaced businesses covers the following points:

- natural persons-entrepreneurs of the I and II groups are exempted from payment of state tax during the period of martial law and the year after its termination;
- enterprises and natural persons-entrepreneurs of the III group are exempted from social security payment for employees called up to the Armed Forces ranks and other armed formations (including territorial defence). The fee will be paid at the expense of the state;
- payment of taxes is postponed for all enterprises that are unable to pay them;
- the implementation of the PRO for all natural persons-entrepreneurs is postponed;
- measures of market and consumer supervision in all matters except price regulation and control over pricing were abolished;
- a moratorium has been established on all types of inspections for businesses;
- grant support both from the state directly and in combined versions;
- preferential lending;
- creation of a compensation mechanism for received losses;
- expansion of the government program to evacuate enterprises from the war zone to the west of Ukraine;
- proper conditions have been created for work at the new location and employment opportunities for people.

As for the prospective areas of support for forcibly displaced businesses and small and medium-sized enterprises in general, it is advisable to preserve the current simplified taxation system (SSO); replace the total fiscalization of groups 2 and 3 of SSO with fiscalization exclusively for certain risk groups of taxpayers who have a significant risk of exceeding the limits of the single tax; simplified regime for self-employed persons; raising the threshold for transition to VAT; promotion of legal micro- and small entrepreneurship and simplification of business conditions through the liberalisation of market legislation and the law on internal trade (implementation of the EU directive on the interaction of producers and trade networks) [10].

European countries and countries beyond have shown that they support not only individuals but also Ukrainian small and medium-sized businesses, especially those that have faced difficulties due to the war, so they can sustain themselves and rejoin the economic cycle.

Unfortunately, Ukraine has no single online platform for international business support. Instead, the state portal Diia.Business, created and functioning thanks to the Ministry of Digital Transformation of Ukraine and the Office of Entrepreneurship and Export Development, contains all the information about state business support programs. Only 3.9% are aware of and involved in OVA and community business support programs.

Ukrainian businesses are adapting quickly to wartime conditions – a third of enterprises already have crisis strategies, and almost half are considering them; the rate of registration of new women-owned small and medium enterprises is increasing, and there is a rapid shift towards the implementation of export business strategies (already 43% of SMEs plan to develop exports). Despite this, the main problems for women's businesses in Ukraine remain access to finance for business recovery and development.

A comparative analysis of the structural elements of the financial mechanism of state support for small and medium-sized businesses in Ukraine and developed countries has been conducted, and the possibility of using state grants to develop women's small and medium businesses has been studied. According to research, the needs of SMEs are estimated at $73 billion. The share of SMEs aware of or receiving support from local OVA development programs and/or

communities is insignificant – 5.9%. 28% of women entrepreneurs have used state and international programs to support their business, of which 15% used the single 2% tax option, 6% other tax benefits, and 2% compensation for employing IDPs (according to a survey by the European Business Association of SME representatives, participants in the Unlimit Ukraine project).

To increase the share of women's SMEs using state and international programs to support their business, it is necessary to create a single platform where information on state and international grants will be posted or to supplement the Diia.Business platform with information on international grant programs. Information about such a platform should be posted on the web resources of business associations (chambers of commerce, business associations), tax inspections, OVAs, communities, specialised media, etc.; the state system of financial support for business (primarily lending under the 5-7-9% program) in conditions of limited resources needs to prioritise lending directions in the context of the future national reconstruction plan.

Disrupted supply chains and lengthy and expensive logistics remain major problems for almost a quarter of women entrepreneurs.

Establishing new supply chains (especially for relocated enterprises) can be achieved through:

conducting constant monitoring of business activity in the region, marketing research of the regional market (sectoral, geographical segmentation), consulting support in building new supply chains and logistics;

posting the results of marketing research and business activity monitoring on regional online platforms, web resources of business associations, entrepreneurship support centres, OVAs, communities, etc.;

information and educational support in accessing state procurement programs. This will help build new supply chains and ensure the entry of women's SMEs into new markets.

The lack of sufficient solvent customers in the domestic market requires small women's businesses to review their business strategies and focus on exporting products and services.

Conclusions.

Studying models of state support for forcibly displaced businesses affected by military operations on Ukraine's territory made it possible to identify existing problems and obstacles and determine the prospects for the recovery of small and medium-sized business entities and the systemic socio-economic development of Ukraine.

Women's small and medium businesses lack non-financial support in the form of individual mentoring and consulting assistance to create new women-owned small enterprises.

The limited capabilities of the Ukrainian government to provide grants for starting a business highlight the issue of prioritising such loans, but as international experience shows, providing grants for starting a business is an effective incentive for refugees to return.

Addressing the main needs of women's small businesses requires expanding the network of programs supporting women's entrepreneurship. These can be Business HUBs created in regions that have received the largest number of displaced persons.

The research allowed the identification of existing problems and obstacles and determining the prospects for the recovery of women's small and medium businesses and the systematic socio-economic development of Ukraine. Priority areas and state support tools for the sustainable development of the women's small and medium business sector under war conditions have been identified. Proposals have been made to improve state support for displaced women's businesses

and a program to support Ukrainian families and women's small and medium enterprises. The list of priority directions and instruments of state support for the sustainable development of the small and medium-sized business sector in war conditions has been revealed. Many countries worldwide and the EU are cancelling tariffs on Ukrainian goods during wartime, helping Ukrainian companies strengthen their positions in international markets.

References

1. Bilyovska O., Maistro R. (2023). Peculiarities of entrepreneurial activity in the conditions of martial law in Ukraine. Bulletin of the National Technical University Kharkiv Polytechnic Institute. *Economic sciences,* No 2, 50–54. https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50.
2. Melnyk, T. (2023). Ukrainian business under conditions of war: current state, challenges and the ways to solve them. *Journal of Innovations and Sustainability, 7*(3), 7-10. https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07
3. Dykan, V., & Frolova, N. (2022). Directions and instruments of state support for the development of small and medium-sized businesses in wartime Ukraine. *Economy and society, 7*(3), 17-20. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56
4. Avramenko, N., Lebedchenko, V., & Andrusenko, N. (2022). Prospects for recovery of the Ukrainian economy in the post-war period. *Economy and society*, (46), 23-26. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-30
5. Grants N., (2023). Time of change - development center. URL: http://www.chaszmin.com.ua/granty-2023
6. Thanks to the relocation program, more than 35,000 jobs have been saved - Tetyana Berezhna. URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki.
7. Losses of small and medium-sized businesses for six weeks of war are estimated at $64-85 billion - research. forbes.ua: веб-сайт. URL: https://forbes.ua/news/zbitki-malogo-y-serednogo-biznesu-za-pershiy-misyats-otsinyuyutsya-v-64-85-mlrd-doslidzhennya-10052022-5936
8. War-affected small businesses will receive reconstruction grants from the German Government. URL: https://zakordon.rayon.in.ua/news/568693-postrazhdaliy-vid-viyni-maliy-biznes-otrimae-granti-na-vidnovlennya-vid-nimetskogo-uryadu
9. Changes regarding the import of goods to Ukraine and what the Law has brought, No 2142-IX biz.ligazakon.net: веб-сайт/ URL:https://biz.ligazakon.net/analitycs/210761_zmni-shchodo-mportu-tovarv-v-ukranu-ta-shcho-novogo-prins-zakon--2142-ix
10. Chechel A. O. Development of social entrepreneurship in Ukraine in conditions of increased turbulence of the external environment / A.V. O. Chechel, D. L. Tarasenko // Scientific perspectives. – 2024. – No. 3(45). – pp. 454–465.

CZU: 331:316.42:338.1 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.47**

INCLUSIVE VECTOR OF LABOR MARKET DEVELOPMENT AS A COMPONENT OF ECONOMIC SUSTAINABILITY

VECTOR INCLUZIC AL DEZVOLTĂRII PIEȚEI MUNCII CA COMPONENTĂ A SUSTENBILITĂȚII ECONOMICE

LANSKA Svitlana,
Mariupol State University
Ministry of Education and Science of Ukraine
ORCID: 0000-0003-1986-8777
E-mail: s.lanska@mu.edu.ua

Abstract

The article is devoted to the substantiation of the importance of inclusiveness in the labor market in the current conditions of economic development.

It substantiates that inclusiveness has become one of the main aspirations of the 2030 Agenda for Sustainable Development. However, social inclusion encompasses a broader set of concerns than those reflected in the Sustainable Development Goals. It is noted that promoting inclusion is not easy and requires concerted political efforts over time.

The article is contained several definitions of «social inclusion», as well as features (elements) of inclusive labor market. There is contained an analysis of the main aspects of the EU policy on supporting the development of the labor market, in particular from the point of view of inclusiveness. Attention is drawn to the study of the priorities that should guide the preparatory work for sustainable growth (based on the Social Protection Committee Annual Report 2023). The study is provided a list of aspects securing labor market transitions and inclusive labor markets.

Key words*. Labor market, inclusion, sustainability, development, economy.*

The 2030 Agenda for Sustainable Development adopted by Member States in September 2015 has inclusion at its core. With its central pledge to leave no one behind, the global development agenda recognizes that development will only be sustainable if it is inclusive. The emphasis on sustainability, equity and inclusion reminds us that pursuing development grounded in social justice will be fundamental to achieving a socially, economically and environmentally sustainable future. The 2030 Agenda therefore aims to put people at the heart of the development process.

Underpinning the renewed focus on inclusion and social justice is the realization that the benefits of social and economic progress have not been equitably shared. Inequalities pervade not only the economic, but also the social and environmental pillars of development. Differences in religion, ethnicity, age, gender, sexual orientation, disability and economic and migrant status are used to exclude and marginalize. Furthermore, climate change and recurring global economic, political, food and energy crises can quickly weaken or reverse achievements made in poverty reduction and human development.

Since 2000, the Millennium Development Goals (MDGs) have inspired Governments and other stakeholders to take concrete actions around a set of measurable goals. Building on lessons

from the implementation of the MDGs, the 2030 Agenda for Sustainable Development emphasizes that global development requires a more integrated vision, grounded in sustainability, equity and inclusion. Sustainable development, therefore, is not only a matter of making progress towards narrow poverty, employment or health targets within a short time horizon or amid growing inequalities. It calls for securing social progress and resilience for all people and ensuring that it will be sustainable in the long run. It requires identifying who is being left behind by development processes and removing those underlying structural barriers that limit their inclusion.

Promoting inclusion is not easy and requires concerted political effort over time. Change is possible and need actions that can promote social inclusion. Crucially, these actions are necessary both to meet the moral imperative to leave no one behind as well as to avoid the potential economic and social costs of exclusion.

Enshrined in the 2030 Agenda is the principle that every person should reap the benefits of prosperity and enjoy minimum standards of well-being. This is captured in the 17 Sustainable Development Goals that are aimed at freeing all nations and people and all segments of society from poverty and hunger and to ensure, among other things, healthy lives and access to education, modern energy and information. Recognizing that these goals are difficult to achieve without making institutions work for those who are deepest in poverty and most vulnerable, the Agenda embraces broad targets aimed at promoting the rule of law, ensuring equal access to justice and broadly fostering inclusive and participatory decision-making [1, p. 17].

These goals and targets, represent essential elements of social inclusion processes. However, social inclusion encompasses a broader set of concerns than those reflected in the Sustainable Development Goals. No single global, goal-setting agenda can adequately address the multiple dimensions of exclusion or comprehensively promote inclusion, particularly given the diversity of circumstances around the globe. Social inclusion is on the agenda of governments, policymakers, and nonstate actors around the world. Underpinning this concern is the realization that despite progress on poverty reduction, some people continue to feel left out [1, p. 17-18].

The Commission of the European Communities defined social inclusion as «a process which ensures that those at risk of poverty and social exclusion gain the opportunities and resources necessary to participate fully in economic, social, political and cultural life and to enjoy a standard of living that is considered normal in the society in which they live. It ensures that they have greater participation in decision making which affects their lives and access to their fundamental rights» [2, p. 9].

Social inclusion is defined by the World Bank firstly, as «the process of improving the terms for individuals and groups to take part in society» and «the process of improving the ability, opportunity, and dignity of people, disadvantaged on the basis of their identity, to take part in society» [3].

Social inclusion is the locus of development for the global community and the global economy in particular. It is very important to analyze who is being left behind and in what ways, identifying patterns of social exclusion and considering whether economy development processes are inclusive. In particular, very important are the linkages between exclusion / inclusive and employment trends. Particular attention should be paid to processes that prevent social inclusion in the labor market.

According to EU laws, labor markets are inclusive, when everyone of working age, in particular vulnerable and disadvantaged people, can participate in quality, paid work. Promoting inclusive labor markets enables people to join (or re-join) the workforce and concretly means [4]:

- supporting job creation, promoting the social economy and inclusive entrepreneurship as well as removing obstacles to work helps people integrate in the labor market;
- preventing in-work poverty, quality jobs are essential and policies focusing on adequate pay and benefits, rights at work, sufficient working conditions, including health and safety are key;
- promoting skills and qualifications and ensuring access to adult learning improves stay in work and helps people advance in their careers (Fig. 1).

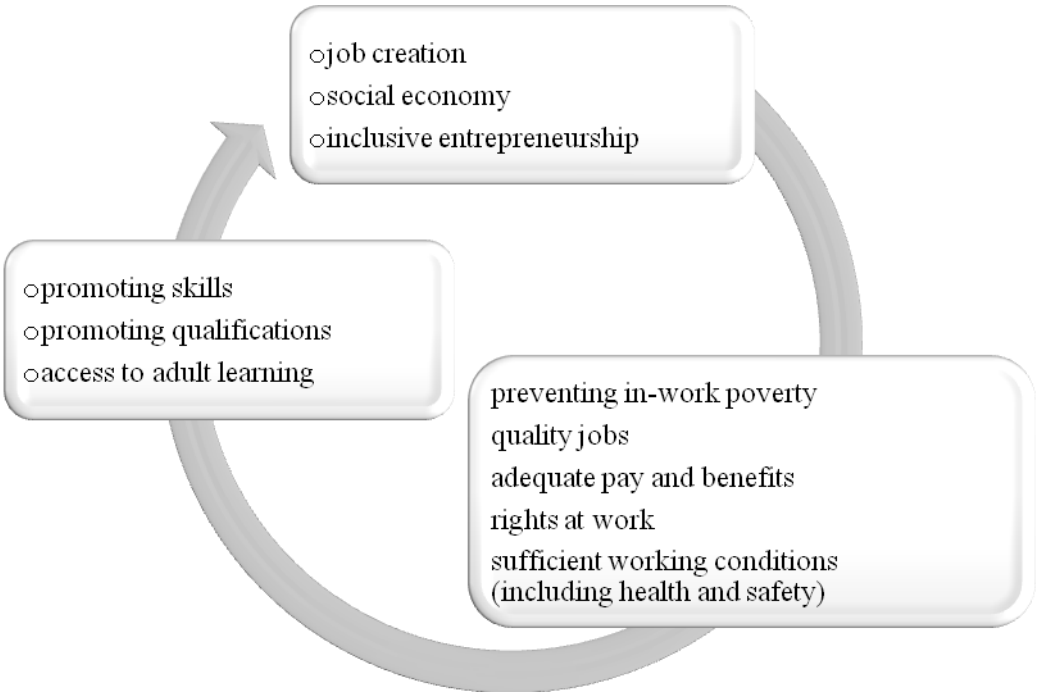

Fig. 1. The components of promoting the development of inclusive labor markets

Source: compiled by the author based on data from [4]

Let's look at some aspects of EU policy support for labor market development, in particular in terms of inclusiveness.

The European Pillar of Social Rights, in particular its principles 4, 13 and 14, provide for active employment support, unemployment benefits and a minimum income for every EU citizen.

In 2008, the EU's active inclusion recommendation asked governments to develop a comprehensive strategy based on 3 social policy areas of adequate income support, inclusive labor markets and access to quality services. Particularly on inclusive labor markets, practical measures such as adult learning, in-work support, etc. were recommended [5].

In 2012, the Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions set out the towards a job-rich recovery. The full employment and social security were established as EU objectives. The Communication was accompanied by a series of Staff Working Documents, elaborating on how employment policies intersect with a number of other policy areas in support of smart, sustainable and inclusive growth. Taken together, this «Employment Package», not only carried forward the EU's 2020 flagship initiative on «New skills and jobs», but also helped to deliver, through better synergies, on flagship initiatives such as «Digital Agenda for Europe», «Innovation Union», «Youth on the move», «Resource-efficient Europe», «An Industrial Policy for

the Globalisation Era» and «European Platform Against Poverty and Exclusion». The Employment Package also showed how the EU budget, in particular the European Social Fund, can be mobilised in support of labor market reform and help deliver the necessary investment within the context of an economic downturn [6].

In 2013, the EU's Social Investment Package urged governments to speed up the implementation of the Active Inclusion recommendation. An accompanying paper highlighted 2 key problems of in-work poverty and disincentives to work – linked to tax and benefits systems.

In 2016 the Council adopted a Recommendation on the integration of the long-term unemployed in the labor market putting forward three key steps: while encouraging the registration of long-term unemployed with an employment service, each registered person should be provided with an individual in-depth assessment to identify their needs and potential and offered a job integration agreement at the very latest at 18 months of unemployment [5].

On 4 March 2021, the European Commission published its Communication on the European Pillar of Social Rights Action Plan, outlining concrete actions to further implement the Pillar principles as a joint effort by the Member States and the EU. As part of the Action Plan the Commission proposed three EU headline targets to be achieved by the end of the decade in the areas of employment, skills, and social protection:

– at least 78% of the population aged 20 to 64 should be in employment by 2030;

– at least 60% of all adults should participate in training every year;

– the number of people at risk of poverty or social exclusion should be reduced by at least 15 million by 2030 (compared to 2019).

The European Council welcomed these three targets at the Porto Summit in May 2021. The historical Porto Social Commitment and the Porto Declaration will drive the implementation of the European Pillar of Social Rights in the coming years.

As under the Europe 2020 Strategy, Member States have proposed national targets to support the achievement of the common EU headline targets for 2030. These were discussed by EU employment and social affairs ministers at the Council meeting of 15 June 2022, and reveal a strong commitment to achieving the target, as shown by the individual poverty-reduction ambitions of the Member States summing to a figure higher than the EU level commitment to reduce poverty and social exclusion by 15 million. Complementary goals were also set out by the Action Plan, which aim to support the achievement of the headline targets. With regard to the poverty and social exclusion target, out of the 15 million people to lift out of poverty or social exclusion, at least 5 million should be children.

The national targets will contribute to the shared ambition of reaching the EU headline targets by 2030 in the areas of employment, skills, and poverty reduction and their implementation will be closely monitored by the Social Protection Committee and the Employment Committee [5, p. 18].

In the current economic environment, work on further measures in the area is undertaken by the Social Protection Committee (SPC).

The Social Protection Committee (SPC) is an EU advisory policy committee to the Ministers in the Employment and Social Affairs Council (EPSCO). The SPC is established with a Council decision under article 160 of the Treaty on the Functioning of the EU.

The SPC uses as its main policy framework the social Open Method of Coordination (OMC), which aims to meet EU goals in the social policy area. It encompasses all major social policy strands:

– social protection and social inclusion,

– pensions,

– healthcare and long-term care [7].

Therefore, the SPC monitors social conditions in the EU and promotes discussion and coordination of policy approaches among national governments and the Commission. Delivering on its mandate, the Social Protection Committee (SPC) on October 2023 has produced Annual review of the social situation in the EU and the policy developments in the Member States, based on the most recent data and information available. On this basis, the SPC highlights the following findings and common priorities, which should guide the preparatory work for the sustainable growth.

In 2022, Russia's war of aggression against Ukraine came at a time when Europe was showing strong signs of recovery from the unprecedented economic shock due to the COVID-19 pandemic. It led to a subsequent sharp downturn. Economic growth in the EU slowed down over 2022, but despite fears of recession, positive growth in the first half of 2023 has demonstrated the resilience of the European economy in a challenging global context. Total employment continued to expand in 2022, though at a slower pace over the course of the year, and with the employment rate of people aged 20-64 reaching 75.3% in the first quarter of 2023. The unemployment rate remained very stable at 6.2% over 2022 (which is well below the rate of 6.5% in March 2020, just before the COVID-19 crisis began), and hit a new record low of 5.9% in April 2023, with high participation and employment rates [5, p. 8].

On poverty reduction target, there has been an overall stability in the EU in 2022 compared to the previous year (with a 0.1 percentage point decrease in the atrisk-of-poverty-or-social-exclusion rate) and over the last 3 years. Eurostat's flash estimates referring to 2022 incomes also suggest that poverty remained broadly constant on average in 2022 [5, p. 9].

Certain positive developments in the social situation could be observed, despite remaining challenges [5, p. 10]:

– reductions in the share of the population living in (quasi-)jobless households in almost half of the Member States in long-term unemployment in almost one third, and continued rises in the employment rate of older workers in almost all Member States, reflecting improvements in the labor market;

– the situation for youth also improved, with declines in the number of those not in employment education or training (NEETs) in many Member States and the overall EU rate also declined;

– there were also significant declines in the depth of poverty for the general population in more than a third of Member States as well as for the child population.

Nevertheless, there were some areas to watch concerning the latest developments, namely [5, p. 10-11]:

– a deterioration in the poverty and relative income situation of older people (aged 65 or older), with rises in their at-risk-of-poverty-or-social-exclusion rate in more than half of Member States. Relative incomes from pensions as reflected by the aggregate replacement ratio worsened in a similar number of Member States.

– mixed developments with regard to income inequalities, with deterioration in almost half of the Member States but improvements in a similar number of Member States.

In the current uncertain international and economic environment, the positive employment dynamics of the post COVID-19 recovery should be accompanied by social protection and inclusion policies supported by social investment to ensure fair growth, further improve the

resilience of the economies and societies and reduce the risks for vulnerable households and individuals, including those related to the green and digital transitions [5, p. 11].

Member States should continue to modernise their social protection and social inclusion systems, paying attention to the adequacy, coverage and take up of benefits, effectively combined with active inclusion measures, also building on the lessons learned during the COVID-19 crisis while designing more permanent measures [5, p. 11-12].

Social protection for all workers and the self-employed should be fostered. Around half of the Member States have planned important reforms to improve participation to social protection schemes for specific categories of people on the labor market, however they are not yet all implemented [5, p. 12].

Member States should protect the living standards of the retired population by adopting measures targeting vulnerable groups, such as low-income pensioners. Efforts to safeguard the effectiveness of social protection in old age, adequacy of pensions and sustainability of the pension systems should be continued by Member States, in a context of structural reforms to face the challenges of an ageing population, shrinking number of working-age Europeans, and evolving labor markets. Fostering increased participation in the labor market in general or specifically supporting employment of older workers can help improve the level of pensions and the fiscal sustainability of the pension system [5, p. 14].

Systemic weaknesses in the national care systems need to be addressed to ensure access to high quality affordable long-term care services, against the background of strong increase in the demand for health and long-term care services and less people of working age contributing to social protection schemes. The implementation measures of the 2022 Council Recommendation on access to affordable and high-quality long-term care can help address these challenges. Provision of long-term care is key also in the context of women's labor market participation and upholding basic human rights of persons in need of care. While expanding the offer of high-quality services that are person-centred and respect the freedom of choice, investments in healthy ageing, prevention and rehabilitation can help reduce the demand for long-term care. Better integration of health and long-term care services can respond better to care needs and also ensure best use of limited financial and human resources. Stronger focus is needed on quality standards and quality assurance. Measures to improve working conditions and retain and attract staff need to be pursued. Digitalization and other innovative solutions can help improve working conditions as well as empower longer independent living at home [5, p. 14-15].

Coordination of efforts to promote sustainable and inclusive economic growth, competitiveness, employment and adequate social protection and social inclusion remains a very important area of development [5, p. 16].

In the joint opinion called for establishing closer coordination between economic, fiscal, employment and social policies. In this context, it is recognized the need to modernize existing monitoring tools, in particular social monitoring, for their simplification and consolidation [5, p. 16].

Thus, among the overall priorities for sustainable growth, considerable attention is paid to the development of the labor market and its components. In today's environment, elements that contribute to the development of dynamic labor markets and the implementation of integrated structural reforms of the labor market are of great importance. It is also important to boost both flexibility and security and make labor markets more resilient to the processes of economic adjustment.

Labor markets are only dynamic if employment policies facilitate the transitions that enhance productivity and job quality, if the workforce has adequate skills, and if people are mobile enough to respond to the geographic trends in job vacancies. Governments should pay particular emphasis on labor market reform, the development of human capital and geographical mobility for making the labor force better equipped for change and providing job opportunities.

Further steps in structural labor market reforms should address notably the following aspects securing labor market transitions and inclusive labor markets [7]:

– use internal flexibility to reduce insecurity and fiscal costs: internal flexibility can be very effective in times of economic contraction as a means of maintaining employment and lowering adjustment costs;

– decent and sustainable wages and avoiding low-wage traps: the risk of in-work poverty is high, particularly in countries with uneven earnings distribution and low minimum wages, among people with temporary contracts and in low work intensity and single parent households;

– make transitions pay: labor market flexibility requires security in employment transitions. A lifelong career characterised by a number of moves, sometimes upwards but also horizontal or even downwards, is now a reality for many workers, and particularly for young workers. The quality of the transitions will determine the quality of a worker's career. Security throughout one's career, including during the transitions between different types of labor market status (e.g. training to employment, maternity leave to employment, transitions towards self-employment and entrepreneurship etc.), is essential in order to provide individuals with the necessary means to maintain their employability and make transitions work;

– mutual responsibilities to support transitions from unemployment towards employment: the current high levels of unemployment require that the unemployment benefits schemes supporting the transitions from unemployment back into work are sufficiently adaptable to stimulate a rapid return to sustainable employment. During the crisis, unemployment benefits coverage has in some cases been extended to include some previously unprotected groups, particularly temporary workers, and extending rights in other situations;

– ensure appropriate contractual arrangements to combat labor market segmentation: the rights associated with contractual arrangements are another factor that makes the quality of transitions fragile. There is therefore a need for measured and balanced reforms in employment protection legislation in order to remedy segmentation or to halt the excessive use of non-standard contracts and the abuse of bogus self-employment. More generally, all types of contractual arrangements should give jobholders access to a core set of rights (including pension rights) from the signature of the contract, including access to lifelong learning, social protection, and monetary protection in the case of termination without fault;

– anticipate economic restructuring: in spite of adverse market conditions, many EU companies and their workforces have, by and large, engaged creatively in restructuring processes that have been constructive, effective and instrumental in limiting job losses, through innovative arrangements, often with the support of public authorities and the EU. These measures include changes in employment protection legislation and business practices related to corporate restructuring, as well as appropriate training and activation policies that, together with suitably designed unemployment benefit systems, help displaced workers towards different jobs and professions;

– develop lifelong learning as a key to security in employment: access to lifelong learning, within either employment or unemployment situations, is essential if employability is to be

maintained. In this respect, the commitment of employers to training their workforce, particularly in the case of low-skilled and older workers, is essential. For the unemployed, in particular the lower-skilled and vulnerable groups, individualised career guidance and training on market relevant skills is essential. But new technologies combined with globalisation have also increasingly reduced medium-skilled tasks, necessitating important re-skilling policies for medium-skilled workers. The recession has accelerated a polarisation in employment (hollowing out medium skilled jobs), with a risk to increasingly segregate employment into low-quality and high-quality blocks, and thereby limiting career mobility opportunities, which need to be addressed;

– deliver youth opportunities: the support for transition to work, e.g. through youth guarantees, activation measures targeting young people, the quality of traineeships, and youth mobility should be prioritised.

Thus, inclusiveness and shared prosperity have emerged as core aspirations of the 2030 Agenda for Sustainable Development. The focus of the 2030 Agenda on inclusiveness underscores the need to identify priorities for the development of all social and economic spheres. Many EU legislative documents already highlight the key challenges to social inclusion, as well as the political imperatives to promote it. In this case, the labor market is one of the most important areas. It is so important to make labor markets more resilient to the processes of economic adjustment by increasing their flexibility and security. Access to lifelong learning and social protection are also very valuable as leading factors in the development of society, which directly determine the effectiveness of an inclusive labor market today.

Bibliographical references

1. Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. *Report on the World Social Situation.* United Nations, New York, 2016. 164 p. ISBN 978-92-1-130336-0

Web Resources:

2. Commission of the European Communities (2003). Joint report on social inclusion summarising the results of the examination of the National Action Plans for Social Inclusion (2003-2005). [accessed: 04.05.2024]. Available: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52003DC0773
3. Inclusion Matters: The Foundation for Shared Prosperity. World Bank. New Frontiers of Social Policy. November 2013. [accessed: 04.05.2024]. Available: https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0010-8
4. European Commission: Employment, Social Affairs & Inclusion. Active inclusion. Inclusive labour markets. [accessed: 04.05.2024]. Available: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1134&langId=en (дата звернення: 23.09.2023).
5. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, (2023) Social Protection Committee Annual Report 2023 : review of the Social Protection Performance Monitor (SPPM) and developments in social protection policies : key social challenges and key messages. Publications Office of the European Union. [accessed: 04.05.2024]. Available: https://data.europa.eu/doi/10.2767/967292
6. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions

Towards a job-rich recovery (EU). EUR-Lex – № 52012DC0173 – EN [accessed: 04.05.2024]. Available: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52012DC0173
7. Social Protection Committee. An official website of the European Union [accessed: 04.05.2024]. Available: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=758&langId=en

CZU: 338.48-6:502/504(478):339.924 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.48**

DEZVOLTAREA SUSTENABILĂ A TURISMULUI ÎN CONTEXTUL PROCESULUI DE ADERARE A REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE CONTEXT OF THE ACCESSION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN UNION

CIOBANU Victor,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCD: 0000-0002-3055-6697
E-mail: victorciobanu7@gmail.com

Rezumat

În cadrul articolului sunt examinate 2 aspecte principale, care au lergătură cu procesul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană (UE), și anume: liberalizarea prestării serviciilor turistice în spațiul European comun, exprimată prin prisma transpunerii Directivei 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne și cerințele față de informarea persoanelor, consumatori de servicii turistice, examinată prin prisma Directivei (UE) 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate, de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2011/83/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului și de abrogare a Directivei 90/314/CEE a Consiliului.

În contextul Directivei 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne vor fi examinate 2 categorii mari de prestatori de servicii turistice: structurile de primire turistică cu funcțiuni de cazare și entitățile care au drept scop de bază crearea și comercializarea pachetelor de servicii turistice: turoperatorii și agențiile de turism. De asemenea, va fi abordată tangențial și problema ghizilor de turism.

Aspectele abordate în lucrare vin să concluzioneze că integrarea în piața unică europeană va oferi noi oportunități de dezvoltare a serviciilor turistice și de diversificare a ofertelor turistice, astfel, industria turistică din Republica Moldova va deveni mai sustenabilă, mai competitivă și mai vizibilă pe piața mare și puternică a spațiului European unic.

Cuvinte-cheie: *piață unică, aderare, transpunere, afacere, cazare, turoperator, servicii, pachet de servicii, cerințe, calificare, sustenabilitate.*

Abstract

The article examines 2 main issues related to the process of accession of the Republic of Moldova to the European Union (EU), namely: liberalization of the provision of tourism services in the common European area, expressed through the transposition of Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market and information requirements for persons, consumers of tourism services, examined through Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC.

In the context of Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market, two broad categories of tourism service providers will be examined: tourist accommodation establishments with accommodation functions and entities whose main purpose is the creation and marketing of tourist packages: tour operators and travel agencies. The issue of tour guides will also be addressed tangentially.

The issues addressed in the paper conclude that the integration into the European single market will provide new opportunities for the development of tourism services and diversification of tourism offers, thus, the tourism industry of the Republic of Moldova will become more sustainable, more competitive and more visible in the large and powerful market of the single European area.

Keywords: *single market, accession, transposition, business, accommodation, tour operator, services, service package, requirements, qualification, sustainability.*

În luna decembrie 2023 Uniunea Europeană a decis deschiderea negocierilor de aderare a Republicii Moldova la spațiul unic European. Din acest moment, principalul proiect de țară al Republicii Moldova a devenit aderarea la Uniunea Europeană (UE).

De notat, că Republica Moldova și-a exprimat interesul pentru aderarea la Uniunea Europeană și a făcut progrese în procesul de asociere și integrare europeană înainte de această dată.

Urmând cronologia faptelor, evocăm că Republica Moldova a depus o cerere de aderare la UE în martie 2022. Statutul de țară candidată i s-a acordat în iunie 2022, iar în decembrie 2023, liderii UE au decis să deschidă negocierile de aderare.

Cererea de aderare la UE a fost precedată, dar și urmată de o serie de acțiuni, în special, exprimarea interesului de a se integra în piața UE și elaborarea de rapoarte, în care a fost analizată situația Republicii Moldova în aspectele ce țin de corespunderea legislației naţionale cu legislația comunitară. Un prim raport de acest fel a fost elaborat în aprilie 2022, actualizat în iunie 2022 și transmis Uniunii Europene spre examinare. Ca urmare a examinării Raportului vizat, Uniunea Europeană a venit cu o serie de recomandări privind acțiunile ce ar trebui să le întreprindă țara noastră în anii următori.

Un nou Raport a fost elaborat în anul 2023, în baza unui chestionar elaborat de UE. Raportul a conținut acțiunile întreprinse de Republica Moldova și progresele înregistrate. La moment, în baza recomandărilor din cadrul Raportului pentru anul 2023 a fost elaborată informația actualizată, denumită simbolic ”contribuția Republicii Moldova în procesul de aderare la Uniunea Europeană”. Informația conține progresele înregistrate pe parcursul anilor 2023-2024 (până în martie) și relevă eforturile depuse de țara noastră pentru a demonstra fermitate în calea aleasă pentru integrare în UE și a-și respecta obligațiile asumate în acest scop.

Concomitent, cele mai relevante acte ale Uniunii Europene (regulamente, directive, decizii, recomandări, etc.) au fost grupate în 33 de capitole și au fost transmise de către UE Republicii Moldova, cu recomandările de analiză a situației privind corespunderea legislației moldovenești cu legislația UE. Autoritățile care au fost desemnate drept responsabile pentru analiza situației au efectuat un proces amplu de evaluare, cunoscut sub denumirea de ”self-screening”, în care au identificat actualitatea și relevanța actelor UE, precum și nivelul de transpunere a acestora în legislația națională.

În scopul demonstrării deciziei ferme a țării privind calea europeană, a fost elaborat și aprobat prin hotărâre de Guvern Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027 (în continuare – PNA) [1]. Aprobat initial în octombrie 2023, PNA a fost actualizat/completat și aprobat în redacție nouă în luna decembrie 2023 cu un conținut de cca 1328 de acțiuni. PNA este principalul document de țară care reflectă activitatea

Republicii Moldova și progresul, la etapa actuală, în realizarea proiectului de țară – aderarea la Uniunea Europeană.

Una dintre acțiunile importante care se conține în PNA este transpunerea Directivei 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne (Directiva 123/2006) [2]. Prin ce este importanată și relevantă transpunerea acestrei Directive? Pentru a răspunde la această întrebare, urmează să expunem înțelegerea autorului privind esența procesului de aderare a Republicii Moldova la UE.

Piața UE este o piață unică pentru toate țările membre, în care se aplică aceleași abordări și cerințe atât față de produse și servicii, cât și față de modul de inițiere și desfășurare a unei afaceri. Altfel spus, în toate țările UE ”se joacă după aceleași reguli”. Respectiv, înainte a adera la UE, fiecare țară care dorește să adere, urmează să-și aducă legislația națională în conformitate cu legislația Uniunii Europene. În acest context, PNA reprezintă un prim pas în alinierea legislației naționale la legislația UE, transpunerea Directivei 123/2006 fiind parte din procesul amplu de apropiere a cadrului normativ actual de prevederile legale ale pieței unice europene.

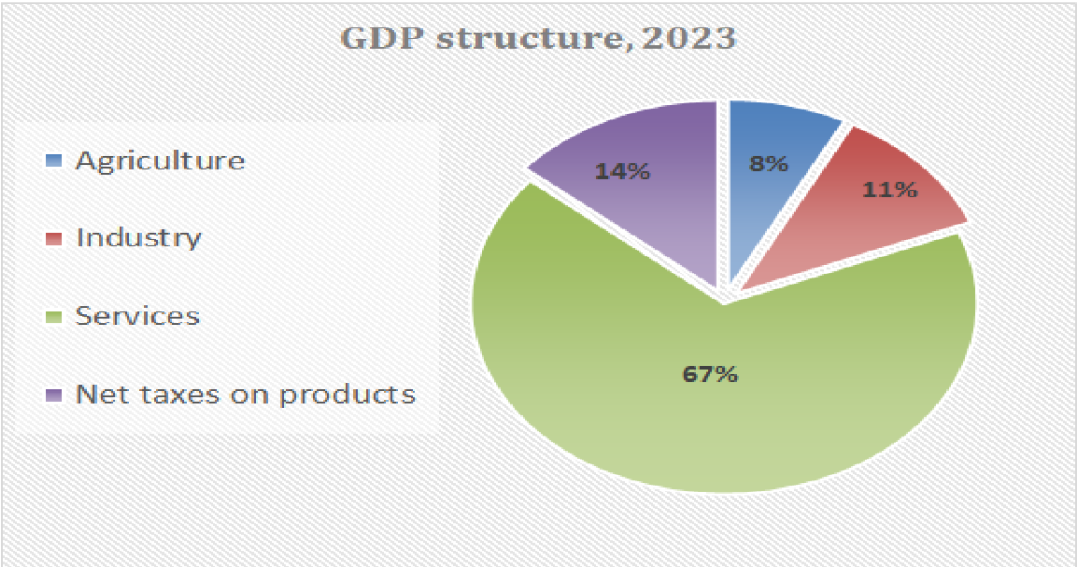
Ideea de creare a unei piețe unice a fost reflectată inițial în Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene (Tratatul de la Roma) din 1958 [3]. Esența pieței unice constă în reducerea și eliminarea barierelor din procesul de comerț dintre statele membre. Tratatul a suferit modificări în repetate rânduri, la moment fiind cunoscut sub denumirea generică de ”*Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*” [4].

Obiectivul de bază al pieței interne, văzută ca „un spațiu fără frontiere interne este ”asigurarea celor 4 libertăți: libertatea circulației mărfurilor, libertatea circulației persoanelor, libertatea circulației serviciilor și libertatea circulației capitalului”.

Respectiv, Directiva 123/2006 este unul din intrumentele de bază de asigurare a uneia dintre cele 4 libertăți, și anume - libertatea circulației serviciilor.

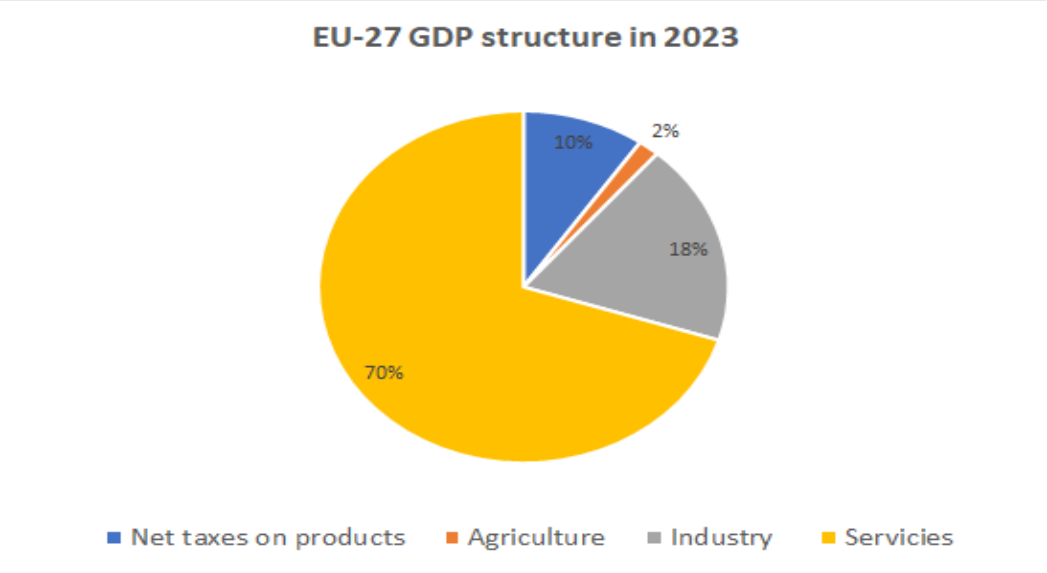
Cu referire la țara noastră, considerăm că, pentru a promova creșterea economică și crearea de locuri de muncă în Republica Moldova este esențială o **dezvoltare a serviciilor competitive**. Totodată, menționăm că atât în UE, cât și în Republica Moldova serviciile au o contribuție majoră în produsul intern brut (a se vedea diagramele nr. 1 și nr. 2).

Diagrama nr. 1. Ponderea serviciilor în Produsul Intern Brut în Republica Moldova, anul 2023.

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică (BNS).

Diagrama nr. 2. Ponderea serviciilor în Produsul Intern Brut în Uniunea Europeană, anul 2023.

Sursa: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_a10__custom_11462926/default/table?lang=en.

În prezent, numeroase bariere îi împiedică pe prestatorii de servicii, în special pe întreprinderile mici și mijlocii (IMM-uri), să își extindă activitățile dincolo de frontierele naționale și să profite de toate avantajele pieței interne a UE.

Accesul la o piață cu circa 450 milioane de potențiali consumatori oferă oportunități elocvente în dezvoltarea afacerilor. Facilitarea modului de acces către consumatorii din UE fără rezerva frontierelor presupune reducerea cheltuielilor operaționale, o mai mare viteză de reacție și de promovare a serviciilor furnizate de companiile naționale.

Pe de altă parte, o piață liberă care obligă statele membre UE să elimine restricțiile în calea circulației transfrontaliere a serviciilor, crescând totodată transparența și asigurând o mai bună informare a consumatorilor, ar oferi consumatorilor o posibilitate mai mare de a alege și servicii de calitate mai bună, dar și la prețuri mai mici.

Din momentul aderării la UE, prestatorii naționali vor fi parte a pieței comune și vor beneficia de libertatea de circulație a serviciilor, care va genera diversitate în oferte și sustenabilitate în dezvoltarea acestora.

În același timp, libertatea de stabilire implică, in special, principiul egalității de tratament, care interzice nu doar discriminarea pe motiv de cetățenie sau naționalitate, ci și orice discriminare indirectă bazată pe alte criterii, care poate duce la aceleași rezultate. Astfel, accesul la o activitate de servicii sau exercitarea acesteia într-un stat membru ca activitate principală sau secundară nu ar trebui sa se supună unor criterii cum ar fi locul de stabilire, de reședință, de domiciliu sau al prestării principale a activității de servicii.

Cu referire la domeniul turismului, examinate în contextul transpunerii Directivei 123/2006, sunt mai relevante 2 categorii de servicii turistice: servicii de cazare și servicii de călătorie (activitatea turoperatorilor și agențiilor de turism).

Le vom examina pe rând, prin prisma *cerințelor de inițiere a afacerii* și prin prisma *cerințelor specifice de desfășurare a activității*.

Inițierea afacerii în Republica Moldova este destul de simplă și nu este excesiv reglementată, de bază fiind câteva acte normative, dintre care am evidenția Codul civil al Republicii

Moldova nr. 1107/2002 [5], Legea nr. 845/1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi [6], Legea nr. 220/2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali [7], Legea nr. 231/2010 cu privire la comerţul interior [8], etc.

Esența antreprenoriatului (sau a activităţii de desfășurare a unei afaceri) este expusă clar în Legea nr. 845/1992 [6], care evidențiază următoarele componente de activitate: fabricare produse, executare lucrări sau prestare de servcii, fiecare din acestea având un scop final – obținerea de venit. Concomitent, se evidențiază faptul că activitatea se desfăşoară "în mod independent", inițiativa aparținând viitorului antreprenor. Evident, riscurile desfășurării afacerii și răspunderea partimonială aparțin, de asemenea, viitorului antreprenor.

În contextul accesului pe piața unică a antreprenorulor prestatori de servicii, este important de evidențiat 2 aspecte:

Înregistrarea agentului economic în calitate de antreprenor *și*

Corespunderea cerințelor specifice aferente fiecărui gen de activitate prestat.

Astfel, pentru inițierea unei afaceri în domeniul turismului în Republica Moldova (servicii de cazare sau servicii de călătorie), antreprenorul urmează să parcurgă următorii pași.

Alegerea genului de activitate, de regulă, conform Clasificatorului Activităților Economice din Economia Moldovei - CAEM 2 [9]. Pentru serviciile de cazare activitățile sunt expuse în clasele 55.10, 55.20, 55.30 și 55.90. Pentru activitățile agenților de turism - clasa 79.10, activităților turoperatorilor – clasa 79.20, alte servicii de rezervare şi de asistenţă turistică – clasa 79.90.

Alegerea formei organizatorico-juridice de desfășurare a afacerii (conform Legii nr. 845/1992 sau Codului civil). Dintre formele organizatorico-juridice, cele mai frecvente în domeniul turismului sunt utilizate întreprinderea individuală și societatea cu răspundere limitată.

Înregistrarea întreprinderii în conformitate cu prevederile Legii nr. 220/2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali [7]. Legea conține pașii pe care trebuie să-i parcurgă viitorul antreprenor și cerințele privind înregistrarea întreprinderii.

Depunerea notificării privind inițierea activităţii de comerț la autoritatea administrației publice locale de nivelul întâi, pe teritoriul căreia se va desfășura activitatea. Depunerea notificării privind inițierea activității este o cerință care se conține în Legea nr. 231/2010 cu privire la comerţul interior, dat fiind faptul că și serviciile de cazare, dar și serviciile turoperatorilor și agenților de turism sunt considerate activitate de comerț și sunt incluse în anexa nr. 1 la Legea nr. 231/2010 [8].

Procesul descris mai sus este aplicabil atât pentru structurile de primire turistică cu funcțiuni de cazare, cât și pentru turoperatori și agenții de turism. Totodată, este de remarcat faptul că, deși condițiile de inițiere a afacerii în Republica Moldova nu sunt restrictive, acestea urmează a fi ajustate la legislația UE.

Cu referire la *cerințele specifice*, este de menționat că întreprinderile care, pe lângă serviciile de cazare, prestează servicii de alimentație publică, se supun înregistrării în domeniul siguranței alimentelor la Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor [10].

Totodată, în scopul facilitării accesului persoanelor la servicii de cazare de o anumită calitate se utilizează clasificarea pe stele a unităților de cazare, urmare căreia se stabilește nivelul de confort al acestora, exprimat în numărul de stele. De remarcat că, în Republica Moldova, clasificarea unităților de cazare este benevolă [11]. În același timp, criteriile de clasificare a unităților de cazare, fiind aprobate în anul 2003, sunt învechite și urmează a fi actualizate în conformitate cu cerințele pieței [12].

Cu referire la cerințele specifice față de crearea și comercializarea pachetelor de servicii turistice, acestea sunt definite clar în Legea nr. 352/2006 cu privire la organizarea şi

desfăşurarea activităţii turistice în Republica Moldova [11] și în Codul civil [5]**.** Concomitent, actele normative invocate definesc noțiunile de servicii turistice și pachete de servicii turstice (de călătorie).

Ca o remarcă evidențiem faptul că noțiunea de pachet de servicii turstice definită în Legea nr. 352/2006 [11] diferă puţin de abordarea Directivei 2015/2302 [13], ceea ce ar putea conduce la revizuirea Legii nr. 352/2006.

De notat, că în anul 2018 Codul civil a fost modificat, una dintre modificări conținând transpunerea Directivei 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate, de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2011/83/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului și de abrogare a Directivei 90/314/CEE a Consiliului [13].

Ca un fir roșu, în Codul civil, dar și în Directiva 2015/2302 sunt exprimate cerințele privind informarea detaliată a consumatorilor referitoare la pachetele de servicii de călătorie care sunt comercializate sau propuse spre comercializare, atât la etapa de recomandare a ofertelor turistice, cât și la etapa de încheiere a contractului privind pachetul de servicii de călătorie.

Urmare modernizării Codului civil, activitatea turoperatorilor și a agențiilor de turism din Republica Moldova se desfăşoară în conformitate cu legislația Uniunii Europene, cu unele excepții.

Astfel, art. 1612 din Codul civil prevede existența garanțiilor pentru consumatorii de servicii turistice contra insolvabilității agenților economici. Mai mult, norma este aplicabilă și pentru turoperatorii care nu sunt înregistrați în Republica Moldova, dar care oferă spre vânzare pachete de călătorie în Republica Moldova sau cetățenilor din Republica Moldova. Astfel, norma din Codul civil prevede că persoanelor care au procurat pachete de servicii turistice li se oferă protecție împotriva insolvabilității organizatorului ”indiferent de locul lor de reședință, de locul de plecare sau de locul în care se efectuează contractarea pachetului și indiferent de statul în care este situată autoritatea responsabilă pentru protecție în caz de insolvabilitate”.

Tipurile de garanții, mecanismul de valorificare a acestora, autoritățile competente și toate aspectele aferente acestui proces urmează a fi stabilite prin hotărâre de Guvern. În contextul pregătirii țării noastre pentru aderare la UE, această sarcină (activitate) devine prioritară.

Recunoaşterea reciprocă a calificărilor profesionale.

Dacă revenim la transpunerea Directivei 123/2006, aceasta nu conține prevederi specifice în domeniul turismului. Totodată, în strânsă legătură cu Directiva 123/2006 se află Directiva 2005/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 septembrie 2005 privind recunoașterea calificărilor profesionale [14]**.**

Astfel, în art. 16 din Directiva 2005/36 se specifică că dacă accesul la anumite activități este condiționat de posesia de cunoștințe și de aptitudini generale, comerciale sau profesionale, statele membre acceptă ca argumente sau dovezi a cunoștințelor și aptitudinilor vizate activitatea într-un alt stat membru într-o anumită perioadă și într-o anumită funcție. În acest sens, de notat că în anexele la Directiva 2005/36 se conțin referințe la activitățile unor tipuri de unități de cazare, precum hoteluri, pensiuni, etc., dar și referințe la ghizi montani.

Astfel, în procesul de transpunere și implementare a legislației Uniunii Europene în Republica Moldova urmează a fi examinate și corelate cerințele de desfășurare a activităţii turistice în așa mod, încât să asigure condiții echitabile de desfășurare a afacerilor atât de către agenţii economici din Republica Moldova în spațiul European, dar și de către resortisanții statelor membre UE pe teritoriul Republicii Moldova.

Urmare finalizării acestui proces, putem afirma cu certitudine că integrarea în piața unică europeană va oferi noi oportunități de dezvoltare a serviciilor turistice și de diversificare a ofertelor turistice, astfel, industria turistică din Republica Moldova va deveni mai sustenabilă, mai competitivă și mai vizibilă pe piața mare și puternică a spațiului European unic.

Concluzii.

1. Republica Moldova este decisă să implementeze proiectul de țară ”Aderarea la Uniunea Europeană”.

2. Unul din instrumentele de realizare a proiectului de țară este implementarea Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027 (PNA).

3. Accesul liber la prestarea serviciilor pe piața UE va fi asigurat urmare transpunerii Directivei 123/2006 privind serviciile în cadrul pieței interne.

4. Deși condițiile de inițiere a afacerii în Republica Moldova nu sunt restrictive, acestea urmează a fi ajustate la legislația UE.

5. Cerințele privind crearea și comercializarea pachetelor de servicii turistice sunt conforme cu cadrul normativ al UE, ca urmare a transpunerii Directivei 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate.

6. Republica Moldova urmează să elaboreze, în regim prioritar, cadrul normativ privind asigurarea funcționării mecanismului de garanție contra insolvabilității turoperatorilor și agenților de turism.

7. Criteriile de clasificare a unităților de cazare sunt învechite și urmează a fi actualizate în conformitate cu cerințele pieței.

8. Accesul la anumite activități ar putea fi condiționat de posesia de cunoștințe și de aptitudini generale, conform Directivei UE 36 din 2005 privind recunoașterea calificărilor.

9. Integrarea agenților economici din Republica Moldova pe piața unică europeană va oferi noi oportunități de dezvoltare a serviciilor turistice și de diversificare a ofertelor turistice.

10. Ca urmare a aderării la UE, industria turistică din Republica Moldova va deveni mai sustenabilă, mai competitivă și mai vizibilă în spațiul european.

Bibliografie

1. Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 829 din 27.10.2023: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141820&lang=ro
2. Directiva 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32006L0123
3. Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene (Tratatul CEE): https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/treaty-of-rome-eec.html
4. Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (2016/c 202/01): https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT

5. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141503&lang=ro
6. Legea nr. 845/1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142156&lang=ro
7. Legea nr. 220/2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice şi a întreprinzătorilor individuali**:** https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140174&lang=ro
8. Legea nr. 231/2010 cu privire la comerţul interior: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141239&lang=ro
9. Clasificatorul Activităţilor din Economia Moldovei – CAEM 2, aprobat prin Ordinul Biroului Naţional de Statistică nr. 28 din 07 mai 2019: https://statistica.gov.md/ro/clasificari-si-nomenclatoare-9881.html
10. Legea nr. 306/2018 privind siguranța alimentelor: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141262&lang=ro#
11. Legea nr. 352/2006 cu privire la organizarea şi desfăşurarea activităţii turistice în Republica Moldova: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142431&lang=ro
12. Hotărârea Guvernului nr. 643/2003 cu privire la aprobarea Normelor metodologice şi criteriilor de clasificare a structurilor de primire turistică cu funcţiuni de cazare şi de servire a mesei**:** https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124342&lang=ro
13. Directiva (UE) 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate, de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2011/83/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului și de abrogare a Directivei 90/314/CEE a Consiliului: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32015L2302
14. Directiva 2005/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 septembrie 2005 privind recunoașterea calificărilor profesionale: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32005L0036

CZU: 004.7:338.48 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.49**

INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ – INSTRUMENT DE REMODELARE A EXPERIENȚEI TURISTICE

ARTIFICIAL INTELLIGENCE – A TOOL FOR SHAPING THE TOURIST EXPERIENCE

ȚURCANU Olesea,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: olesea.turcanu@usm.md
ORCID: 0009-0008-0117-9088
GAȚCAN Iana,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: gatcaniana72@gmail.com

Abstract

In this article, the role of artificial intelligence in tourism is presented. People are generally circumspect about applying artificial intelligence systems in their lives. However, they appreciate the importance of AI tools in optimizing the tourism experience. This highlights the elements of AI systems used in tourism, the volume of revenue from online transactions made for tourism purposes, and some future predictions of how people might travel. Also, domestic economic entities could implement AI software tools to provide tourists with a unique, efficient, and impressive experience in practicing sustainable tourism.

Keywords: *tourism industry, digital transformation, artificial intelligence, chatbot, online tourism, virtual reality, future tourism.*

Introducere. Dezvoltarea perpetuă a civilizației umane creează premise pentru apariția noilor elemente în stilul de viață al oamenilor, care mai apoi, se convertesc în cerere de anumite bunuri și servicii. Actualmente, consumatorii nu mai sunt satisfăcuți într-o manieră tradițională, prin oferirea unui produs de calitate, la un preț avantajos și în cantitățile dorite. Ei tind să demonstreze comportament rațional în momentul deciziei de cumpărare și în același timp, prezintă o diversitate exorbitantă de cerințe individualizate și ajustate personalității lor. Această atitudine se manifestă și în raport cu serviciile turistice, care deja de mult timp sunt unele dintre cele mai preferate bunuri economice.

Necesitatea individului de a pleca din mediul obișnuit, se dovedește inclusiv prin obiecțiile înaintate angajatorilor privind activitățile peste program, numărul mare de sarcini la locul de muncă și mediul stresant. Recuperarea fizică și emoțională, confortul personal și timpul liber sunt factorii determinanți în garantarea libertății și satisfacției față de viață a oamenilor. Atunci când li se cere să-și prezinte planurile pentru viitor, majoritatea dintre ei vor menționa că vor să călătorească, ceea ce a devenit astăzi un criteriu „de autorealizare personală” sau de „bunăstare economică”.

Realizarea unor deziderate de bunăstare este posibilă prin procesul de digitalizare a societății, care la rândul său se bazează pe o componentă importantă, și anume, inteligența artificială. Oamenii aplică instrumente de inteligență artificială atât în procesul de cumpărare, asistență, traducere, informare corectă, securitate etc., cât și în timpul altor activități esențiale sub toate aspectele vieții social-economice [3]. Cu ajutorul inteligenței artificiale, pot fi descoperite noi destinații și remodelate procesele de călătorii, pot fi obținute impresii care ne pot face să ne simțim mai bine, să fim mai productivi, în armonie cu sine și cei apropiați.

Tendințele denotă că activitatea turistică în viitor, va fi orientată exclusiv spre clienții care valorifică pe deplin oportunitățile inteligenței artificiale. Evident, turiștii vor căuta noi modalități de petrecere a vacanțelor și vor încerca să practice „turismul altfel": mai ecologic, mai inteligent, mai personalizat, mai colaborativ etc. De asemenea, trebuie să remarcăm schimbările produse în caracterul ofertei turistice a prestatorilor, care vor pune în aplicare toate opțiunile inteligenței artificiale pentru a corespunde intereselor clientului său.

Metode și materiale aplicate. Pentru realizarea acestui articol, au fost utilizate ca surse de informare documente ale instituțiilor oficiale din RM, studii ale organizațiilor din străinătate, sondaje de opinie, articole și alte publicații ale cercetătorilor din domeniu. Metodologia aplicată este fundamentată pe metoda istorică, logică, inducția – deducția, analiza - sinteza rezultatelor și metoda grafică.

Rezultate și discuții. În lucrarea „Provocările viitorului", J. Canton a prezentat o nouă viziune asupra transformărilor în toate sectoarele economiei. Astfel, autorul a analizat de la viitorul energiei, economiei bazate pe inovații, viitorul pieței muncii, a medicinii, schimbările climatice, globalizare etc., până la aspectele ce țin de viața artificială. Canton punctează că: „adevărata viață artificială se va afirma atunci când tehnologia își va dezvolta propria conștiință de sine" [2, p.252].

Haidt J, concretizând explicațiile lui Freud S., menționa că omul tinde să-și controleze: eul – partea rațională a gândirii, supraeul – un angajament față de rigorile societății și sinele – dorința de a obține cât mai multă satisfacție în timp util [5, p.17]. Pornind de aici, constatăm că cercetătorii de-a lungul anilor, au studiat cum oamenii încearcă să stăpânească aceste trei componente ale gândirii, creând în baza lor diferite modele de alegere rațională și conștientă. În zilele noastre însă, este important să stabilim în ce măsură viața artificială „înzestrată" cu inteligența artificială va influența deciziile luate de către client în momentul selectării produselor turistice și care vor fi particularitățile călătoriilor în viitor.

Inteligența artificială (IA) cuprinde asistenți virtuali, programe ce au capacitatea de a identifica imaginile, vocea și fața, roboți, autoturisme independente de șofer, motoare de căutare, drone, etc. Ea produce algoritmi pentru un sistem informatic care poate găsi soluții, sugera decizii și asimila informații introduse de om, dar independent de acesta [3,10]. Tehnologiile disponibile pot cu ușurință dezvolta, optimiza și stimula călătoriile.

Din cauza pandemiei de coronavirus (COVID-19), a avut loc o diminuare a veniturilor în tranzacțiile online pe piața globală a călătoriilor până la 225 de miliarde de dolari, dar s-a restabilit în anul 2022. Departamentul de Cercetare Statistică a publicat date care demonstrează că în vânzările online, industria turismului a înregistrat o creștere în anul 2023, comparativ cu anul precedent și a atins cifra de aproximativ 599 de miliarde de dolari[71]. Prognozele arată un trend pozitiv, estimând că până în 2028 valoarea tranzacțiilor va ajunge la 800 de miliarde de dolari [12]. Aceste dimensiuni ale pieței turistice virtuale demonstrează că turismul ca ramură a economiei cunoaște o digitalizare spectaculoasă. Conform datelor Euromonitor International, situația anului 2023 denotă că online s-au făcut 66% din rezervări, totodată din toate vânzările online 35% au fost realizate de pe dispozitivele mobile.

Sistemele de inteligență artificială, utilizate în turism, pot funcționa în mod independent sau ca părți integrate ale unor aplicații. Ele includ: sisteme de recomandare, sisteme și tehnici de

[71] Aici se includ rezervări directe prin intermediul site-ului furnizorului de servicii și al agențiilor de turism online (OTA).

Veniturile din alte surse nu sunt incluse în rezervările inițiale. Veniturile hoteliere din arenda sălilor de conferințe, restaurante și alte servicii, sunt excluse din aceste date.

personalizare, sisteme conversaționale (chatboți și asistenți vocali), instrumente predictive, agenți autonomi, aplicații de traducere lingvistică și destinații de călătorie inteligente (figura 1).

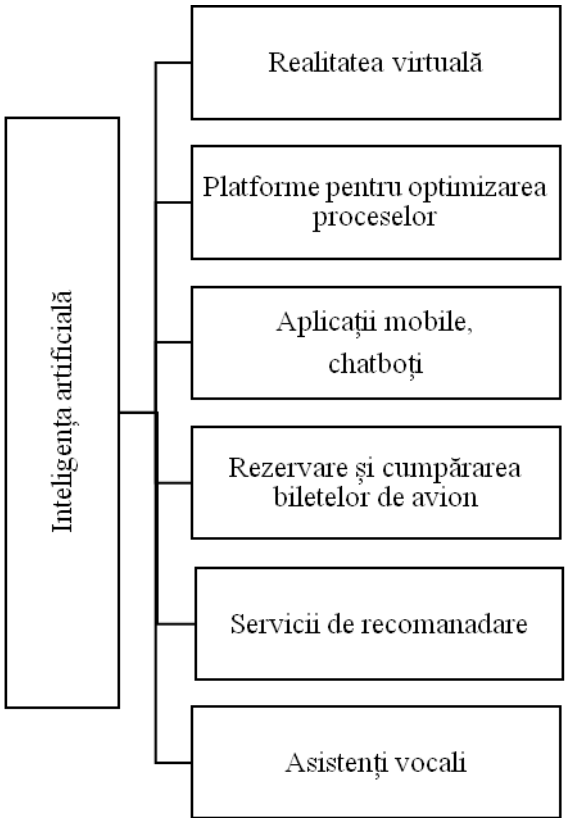

Figura 1. Aplicarea inteligenței artificiale în turism

Sursa: adaptat de autori [16, p.20]

Implementarea inteligenței artificiale la etapa de formare a cererii și a ofertei turistice, va contribui la personalizarea experienței turistice, căutarea mai ușoară a serviciilor turistice, realizarea de tururi virtuale interactive etc.

Reprezentanții companiei turistice americane Expedia Group, informaseră că în anul 2023 urmau să colaboreze cu OpenAI, având ca scop facilitarea planificării călătoriilor cu ajutorul aplicației ChatGPT integrate iOS și cu un plug-in adițional pentru folosirea a ChatGPT Plus. Utilizarea chatbot-urilor de IA asigură optimizarea experienței turiștilor. ChatGPT generează informații individualizate în timp real privind rezervările, îndeplinește misiunea unui asistent virtual de călătorie, oferă rezultate potrivite la solicitarea de zboruri, facilități de cazare și altor servicii disponibile în arealul destinației turistice.

GetYourGuide, TripAdvisor, Klook, dar și Kayak și OpenTable de la Booking Holdings au comunicat public despre integrarea plug-in-urilor ChatGPT în sistemele lor informaționale. Exemplul a fost urmat de Trip.com, care a lansat chatbotul său TripGen. Demonstrând abilități artificiale de intuiție, acesta oferă asistență instant, planifică itinerarul și recomandă rezervare la etapa de planificare a deplasării. La rândul său, structurile de cazare și companiile aeriene automatizează anumite procese în serviciul clienților prin intermediul inteligenței artificiale degenerative [1]. Chatbot-urile dezvoltate pentru vizitatori, permit o comunicare eficientă și fără obstacole. Algoritmii avansați de învățare automată generează soluțiile necesare turiștilor, bazate pe preferințe, istoricul de călătorii și buget. O persoană, adresând întrebări, primește imediat răspunsul. În acest mod, oamenii pot descoperi și explora atracții turistice, vizita restaurante și desfășura activități care se potrivesc cu interesele lor.

La finele anului 2023, Sun J. - șeful oficiului executiv al Trip.com Group, menționa: „Vedem deja tehnologii de inteligență artificială, cum ar fi recunoașterea facială, utilizate pentru check-in-urile în aeroporturi și hoteluri, îmbunătățind securitatea și simplificând procesul de îmbarcare. Sistemele biometrice contribuie la o experiență de călătorie mai transparentă și mai sigură. Roboții dotați cu capacități de inteligență artificială sunt utilizați în industria ospitalității pentru sarcini precum service-room, servicii de concierge și curățenie. Unele aeroporturi implementează, de asemenea, roboți pentru manipularea bagajelor și asistența clienților" [14].

Impactul chatbot-urilor în industria turismului este incontestabil. Astfel, conform statisticilor, dimensiunea pieței globale de chatbot este evaluată pentru anul 2022 la 513.280 de milioane USD, iar prognozele arată că din 2023 până în 2030, rata anuală de creștere combinată (CAGR) va ajunge la 23,3%. Aceste cifre evidențiază recunoașterea tot mai mare a chatbot-urilor ca un instrument forte și esențial în industria turismului, revoluționând experiența clienților [11].

În studiul „The Future Travel Report" [72] realizat de easyJet, sunt reflectate predicții privind modul în care vom putea călători către anul 2070. Pentru a înțelege atitudinea oamenilor față de prognozele turismului de viitor, autorii raportului au efectuat un sondaj pe un eșantion de 2000 de britanici adulți. Conform rezultatelor obținute, s-a constatat că peste 50 de ani, britanicii cel mai puțin – 10%, își doresc să dispună de haine imprimate 3D, iar cel mai mult să „călătorească în timp" – 42%. Totodată, 3 din 4 britanici recunosc că ar accepta, să călătorească într-un mod inovator. Majoritatea respondenților (90%) au confirmat că sunt intrigați să exploreze lumea peste 50 de ani cu ajutorul progresului tehnologic. Un top al preferințelor de călătorie în viitor este prezentat în figura 2:

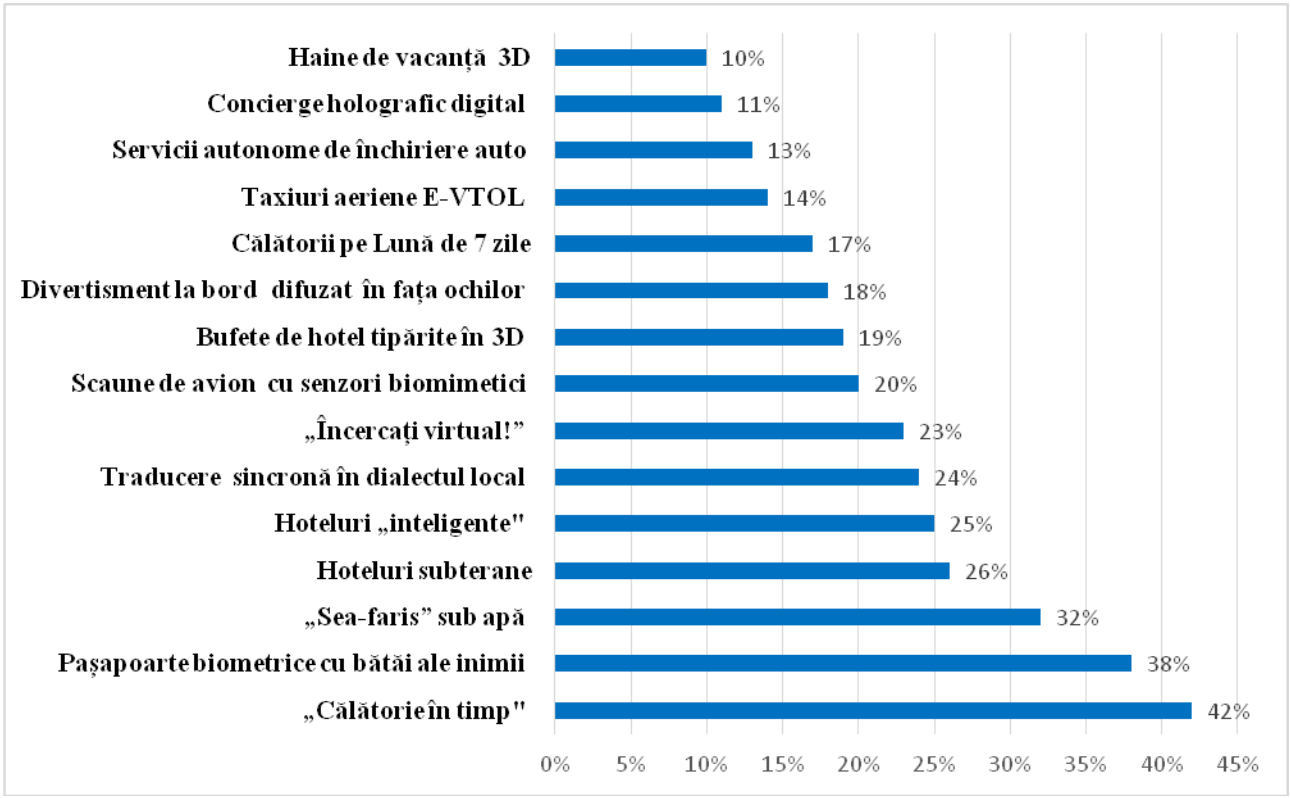

Figura 2. Previziuni de călătorie pe care britanicii și-ar dori să le experimenteze

Sursa: realizat de autori [4]

[72] easyJet 2070: The Future Travel Report a fost realizat de către profesorul Birgitte Andersen de la Birkbeck, Universitatea din Londra și CEO al Big Innovation Centre; Dr. Melissa Sterry, designer cerectăror în proiectare și teoretician în sisteme complexe, futuriștii Shivvy Jervis și Dr. Patrick Dixon, directorul sistemelor de transport la Universitatea Cranfield, profesorul Graham Braithwaite și Nikhil Sachdeva, directorul pentru aerospațiu, apărare și aviație durabilă Roland Berger, în calitate de consultant [4].

Colaborând, savanții au stabilit coordonate de referință pentru industria turismului din anul 2070. Astfel, ei prezintă avantajele utilizării noilor tehnologii, printre care:

1. „Încercați înainte de a cumpăra" bionic și Metaverse - oferă calatorilor o experiență virtuală, permițându-le să vadă, să audă, să miroase și să perceapă o destinație înainte de a face rezervarea.
2. „Sea-faris" sub apă - duc turiștii spre adâncurile oceanului sau în parcurile marine, în scopul aventurilor acvatice. De exemplu, e-foilig-ul, skiing-ul și flyboarding-ul vor fi o normalitate.
3. Bufete de hotel tipărite în 3D - asigură mic dejun, prânz și cină all-inclusive comandate de turiști și reduce risipa de alimente. Fiecare consumator își va primi imediat preparatele dorite.
4. Concierge digital personal de tip holografic - îi însoțește pe turiști pentru a-i informa și a le da sfaturi actualizate despre destinație.
5. Dispozitive intrauriculare disponibile în vacanță, realizează traducere sincronă în limba și dialectul local.
6. „Călătorie în timp" cu ajutorul costumelor haptice, permit de a vizita situri istorice și a vedea cum era organizată viața cu mulți ani în urmă. Aceasta ar fi o vizită în trecut, cu participarea turiștilor asemenea unor spectatori ce aplaudă în timpul Jocurilor Olimpice din Grecia Antică.
7. Haine de vacanță reciclabile, imprimate 3D, disponibile în momentul sosirii la hotel, ceea ce ar elimina necesitatea de a transporta valize.
8. Hoteluri „inteligente" cu camere de vacanță personalizate – se adaptează și se configurează la nevoile și dorințele călătorilor la sosire. Camerele inteligente vor dispune de bunurile necesare corespunzător rezervării. Astfel, în timp ce vizitatorii vor merge la pas, aceste hoteluri vor produce energie electrică.
9. Hoteluri subterane - considerate eficiente din punct de vedere energetic și eco – friendly.
10. Pachete pentru a călători pe Lună timp de o săptămână.
11. Scaune de avion ergonomice cu senzori biomimetici ce se adaptează la forma, greutatea și temperatura corpului pasagerilor, oferindu-le confort maxim.
12. Securitate garantată la aeroport prin introducerea pașapoartelor biometrice cu bătăi ale inimii. Se anticipează că bătăile inimii omului vor fi utilizate ca semnătura cardiacă, ca și amprentele digitale și de retină unice, și cărora li se va duce evidența într-un registru global.
13. Servicii autonome de închiriere auto fără șofer accesibile în zona destinației de vacanță.
14. Taxiuri aeriene E-VTOL – vor transporta pasagerii de acasă la terminalul aeroportului, dar și turiștii în jurul orașului din destinație. Se consideră că 85% dintre pasageri se vor deplasa cu acest mijloc de transport.
15. Un program de divertisment difuzat la bord chiar în fața ochilor, evitând nevoia de a descărca emisiuni înainte de a zbura sau nevoia de ecrane TV în timpul zborului [4].

Raportul, realizat la solicitarea companiei aeriene easyJet, prezintă inovații în ceea ce privește călătoriile cu avionul, cazarea și experiențele de vacanță.

Tabloul turismului de viitor demonstrează contemplarea inevitabilă a tehnologiei cu viața obișnuită al oamenilor. Schimbările au loc cu ritmuri accelerate. Activitatea turistică va avea un alt conținut, iar ceea ce numim noi astăzi „turism de aventură" nu va mai produce aceleași senzații ca turismul de viitor. Inteligența artificială degenerativă poate influența simțurile umane prin imaginile de vacanță create, afectând astfel percepția peisajelor, altitudinilor și altor resurse naturale. Ne vom îndepărta tot mai mult de natură și o vom explora preponderent prin softuri de realitate virtuală (RV). Vizitarea destinațiilor turistice online și interactiv este o încercare neobișnuită pentru turiști. Impresiile turistului care explorează lumea în realitatea virtuală, pot fi îmbunătățite de inteligența artificială prin:

- **Crearea avatarurilor inteligente** pentru a interacționa cu utilizatorii în timp real. Aceste avataruri pot răspunde la întrebări și pot fi programate să observe comportamentul utilizatorului de soft.
- **Recunoașterea obiectelor** în medii virtuale. Antrenând algoritmii de IA, se pot crea stări mai realiste și interactive în RV. De exemplu, jucând în RV bazată pe inteligență artificială, persoana ar putea să utilizeze mai ușor bunurile din lumea virtuală.
- **Procesarea limbajului natural (NLP)** care poate fi tuilizată la etapa de elaborare a chatboților virtuali complecși și interactivi. Acești roboți de chat pot ajuta oamenii, răspunzând la întrebări sau dialogând asemănător modului obișnuit de comunicare.
- **Învățarea adaptivă.** IA poate crea experiențe de RV care se ajustează nevoilor și comportamentului utilizatorului. De exemplu, un program de antrenament în RV, bazat pe inteligență artificială, ar putea modifica gradul de dificultate al sarcinilor în funcție de performanța utilizatorului.
- **Detectarea emoțiilor.** O experiență mai personalizată și mai captivantă poate fi asigurată prin operațiuni de IA, cum ar fi înțelegerea și reacția imediată la emoțiile utilizatorului.

  Într-o lume virtuală bazată pe inteligență artificială, muzica sau iluminarea pot fi setate în funcție de starea emoțională a vizitatorului [9, p.59].

Problema de management al sistemelor de inteligență artificială, a devenit o prioritate pentru comunitatea mondială. Scopul propus este de a evita riscurile asociate utilizării IA și de a-i înlătura neajunsurile. În această ordine de idei, se evidențiază o particularitate ce vizează percepțiile turistului utilizator al instrumentelor de IA. Să presupunem că o persoană participă în cadrul excursiilor virtuale și are anumite așteptări, dar ele nu corespund necesităților sale, deoarece călătoriile sunt convenționale. Dificultăți apar și la etapa de planificare a deplasării cu ajutorul tehnologiei, pentru că ar putea fi însușite informații eronate. IA are capacitatea de învăța din ceea ce găsește online, uneori din surse nesigure sau neactualizate. Din aceste considerente, opiniile privind rolul inteligenței artificiale în turism sunt contradictorii. Confidențialitatea datelor nu este repsectată, iar inteligența artificială trebuie implementată cu prudență. Datele din Eurobarometru 2017, afișează că 61 % din populația UE-28 are o atitudine pozitivă în raport cu IA și roboții, iar 88 % din participanții studiului susțin că aceste mijloace trebuie gestionate cu precauție. Autoritățile Italiei, spre exemplu, au impus restricții temporare privind utilizarea ChatGPT [1, 3].

Conform unui clasament, realizat de Electronics Hub[73], pentru a determina interesul față de instrumente IA generative, Filipine a avut cel mai mare volum de căutări - 5.288/100.000 de locuitori. Republica Moldova a înregistrat 182 de căutări lunare la 100.000 locuitori în comparație cu România care prezintă 390 căutări/100.000 locuitori [15]. Acest fapt, denotă că în Republica

[73] Specialiștii Electronics Hub au format o listă cu peste 90 dintre cele mai populare instrumente AI generative din patru categorii: text, voce, audio și imagine. [15].

Moldova există interes față de noile tehnologii, dar și potențial de implementare a lor în sectorul turistic, știind că în general:

- aproximativ 50% dintre companiile autohtone aplică Cloud/IA/Big Data;
- peste 40% din firmele moldovenești plasează produse și servicii pe platforme digitale;
- mai mult de 60% dintre ÎMM-uri gestionează și dezvoltă produse și servicii de bază cu ajutorul tehnologiilor digitale [13, p.31].

Concluzii. Aplicarea mai extinsă a software de IA în industria turismului va aduce beneficii turiștilor, oferindu-le o călătorie impresionantă. Prin individualizarea recomandărilor, asistența instantanee și implementarea tururilor virtuale, se transformă modul în care călătorim, explorăm și percepem destinațiile turistice. Dorind să îmbunătățim experiența vizitatorilor rezidenți și nerezidenți, interesați de oferta turistică a Republicii Moldova, trebuie să:

- **dezvoltăm și implementăm chatboți** pentru entități economice cu activitate turistică autohtone. De exemplu, compania Robomarketing dezvoltă tehnologii și aplicații de ultimă generație, cum ar fi Chatbot, care contribuie la creșterea veniturilor la nivel de firmă cu costuri de program reduse. În companiile ACT și Politon, investiția în acest produs informațional pe durata a 21 de zile, a generat costuri de aproximativ 649 euro în timp ce vânzările suplimentare înregistrate în perioada de referință au constituit 1192 euro.[74]. Chatboții creați de compania menționată anterior, pot fi accesați din site, Facebook, WhatsApp sau Telegram. Mesajele generate de aplicație sunt personalizate, rezervarea este ușoară, iar răspunsurile la întrebările turistului vin imediat [7].
- **organizăm și încurajăm practicarea activă a tururilor virtuale.** Deși, călătorii pot vedea de la distanțe mari unele mănăstiri, muzee, vinării etc. din Republica Moldova, există premise de a arăta oamenilor și alte atracții turistice într-un mod deosebit, cel puțin la etapa de planificare a vacanței [8]. În plus, turismul virtual poate fi considerat sustenabil.
- **promovăm turismul durabil** prin tehnologiile de IA, orientate către turismul prietenos mediului. Instrumentele de IA identifică ușor oportunități pentru călătorii responsabile din punct de vedere social și ecologic. Companiile de turism din întreaga lume promovează și afișează că activitățile lor se desfășoară în baza principiilor sustenabilității.

IA poate favoriza gestionarea zonelor turistice, optimiza fluxul de vizitatori, reduce aglomerațiile și diminua impactul negativ asupra mediului. În plus, generează o varietate de opțiuni turiștilor oferind o experiență mai personalizată și mai captivantă, păstrând în același timp patrimoniul cultural și natural al destinației.

Actualmente, datorită sistemelor de inteligență artificială, interacțiunea dintre turiști și prestatori este liberă, relativ confidențială și interactivă. Diversitatea asistenței oferite turistului este în continuă creștere și se corelează direct cu limitele stabilite în materie de consum responsabil, consum echitabil, siguranță pentru noi și viitoarele generații.

Referințe bibliografice

1. Bremner C. *Revolutionising Travel: ChatGPT and Generative AI Usher in New Era of Automation.* Disposable: https://www.euromonitor.com/article/revolutionising-travel-

[74] Calculat la cursul BNM din 17.04.2024

chatgpt-and-generative-ai-usher-in-new-era-of-automation?utm_campaign=&utm_content=&utm_medium=Organic&utm_source=linkedin (accessed: 16.04 2024)
2. Canton J. *Provocările viitorului. Principalele tendințe care vor reconfigura lumea în următorii 5, 10, 20 de ani.* Editura Polirom, Iașim, 2010. ISBN 978-973-46-1341-0.
3. Ce este inteligența artificială și cum este utilizată? Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/topic/artificial-intelligence (accesat 28.02.2024).
4. *easyJet 2070: Future Travel Report, 24 March 2023* Disposable: https://mediacentre.easyjet.com/story/15737/easyjet-2070-the-future-travel-report (accessed: 11.04.2024)
5. Haidt J. *Ipoteza fericirii: armonia dintre știința modernă și vechea înțelepciune.* București: Humanitas, 2020. ISBN 978-973-50-6933-9.
6. Hertz N. *Secolul singuratatii. O pledoarie pentru relatiile interumane.* Editura Humanitas. București, 2021. ISBN 978-973-50-7275-9.
7. https://www.robomarketing.ro (accesat:17.04.2024)
8. https://www.visit.md/map. (accesat 03.03.2024).
9. Ibodullayev Sardor Nasriddin o'g'li, & Sodiqjonov Yaxyobek Sobirjon o'g'li. (2023). *Artificial Intelligence and its methods in virtual reality.* "yosh mutaxassislar" ilmiy-amaliy jurnali., 2023-06(1), 57–64. Disposable: https://doi.org/10.5281/zenodo.8043452 (accessed: 17.04.2024)
10. Matei A. Inteligența artificială în turism: revoluționează conținutul pentru social media. Disponibil: https://adnanamatei.ro/inteligenta-artificiala-in-turism/ (accesat: 2.03.2024).
11. Nechaeva A. The Impact of AI on the Travel Industry. Disposable: https://www.solimarinternational.com/the-impact-of-ai-on-the-travel-industry/(accessed: 30.04.2024)
12. *Online travel market size worldwide 2017-2028.* Published by Statista Research Department, March 27, 2024 Disposable: https://www.statista.com/statistics/1179020/online-travel-agent-market-size-worldwide/(accessed: 16.04.2024)
13. *Strategia de Transformare Digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023-2030.* Disponibil: https://mded.gov.md/transparenta/64373-2/ (accesat 11.04.2024)
14. Sun J. *How is AI reshaping the travel experience?* Disposable: https://www.weforum.org/agenda/2023/12/how-is-ai-reshaping-the-travel-tourism/ (16.04.2024)
15. *The Generative–AI. Global Interest Report 2023.* Disposable: https://www.electronicshub.org/generative-ai-global-interest-report-2023/ (accessed: 17.04.2024)
16. Кумова Д.М. *Использование платформ на базе искусственного интеллекта в сфере туризма* // Сервис в России и за рубежом. 2021. Т.15. №3. С. 18–26. DOI: 10.24412/1995-042X-2021-3-18-Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-platform-na-baze-iskusstvennogo-intellekta-v-sfere-turizma/viewer (просмотренно: 11.04.2024)

CZU: 658.8:004.738.5 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.50**

COMERŢUL ELECTRONIC - SCURT ISTORIC, ASPECTE CONCEPTUALE ŞI DEFINIRE DOCTRINALĂ ŞI REGLEMENTARE

ELECTRONIC COMMERCE - BRIEF HISTORY, CONCEPTUAL ASPECTS AND DOCTRINAL DEFINITION AND REGULATION

MARIȚ Alexandru,
doctorand., USM,
alexmarit123@gmail.com
ORCD ID: 0000-0002-3198-8398.

Rezumat

Extinderea pieţei – care a devenit una internaţională – a făcut ca mijloacele moderne de comunicare să fie incluse în sfera comerţului, prin ele crescând rapiditatea încheierii raporturilor juridice comerciale.

Astfel, încheierea unor raporturi comerciale prin intermediul calculatorului sau prin alte mijloace moderne de comunicare s-a impus, în ultimele decenii, şi în ţara noastră. Aceste mijloace de comunicare sunt foarte diversificate: telexul şi faxul – prin care se pot transmite la distanţă şi în scurt timp, cuvinte şi imagini, şi mijloace de stocare a informaţiilor şi actelor efectuate de comercianţi – benzi magnetice, microfilmele, compact discurile, care pot fi utilizate în orice moment, ocupând un spaţiu redus.

Internetul este prezentul şi viitorul relaţiilor contractuale. Deşi problemele ridicate de contractele încheiate prin intermediul Internetului sunt afectate de principiile tradiţionale, totuşi acestea prezintă aspecte noi şi captivante din punct de vedere tehnic şi legal. În cazul contractării electronice, provocări juridice decurg din libertatea spaţio-temporală oferită de mediul Internet şi se răsfrâng, cu precădere, asupra locului şi momentului încheierii contractului.

Suntem convinşi ***că actualitatea şi importanţa comerţului electronic și a contractului de vânzare electronic rezidă*** *din obiectivul strategic al politicii interne şi externe a Moldovei aderarea la UE, lucrarea de faţă supune unei analize ample prevederile legislaţiei europene în domeniul contractului comercial internaţional. Acest obiectiv explică şi atenţia deosebită pe care am acordat-o cadrului normativ comunitar analiză care, considerăm, va ii utilă autorităţilor naţionale competente în activitatea or de ajustare a prevederilor legislaţiei naţionale la acquisul* ***comunitar.*** *Avantajele comerţului electronic sunt cunoscute de toţi cei care au recurs cel puţin o dată la procurarea produselor sau serviciilor în regim online. Dincolo de economisirea timpului, magazinele online oferă posibilitatea comodă de a vizualiza sortimentul de produse şi condiţiile ofertei de vânzare sau prestare de servicii.*

Cuvintele-cheie: *piaţa, telexul, faxul, benzi magnetice, microfilmele, compact disc, Internetul, contractacte electronice, comerţului electronic, vânzare electronică, contract comercial internaţional, acquisul comunitar, procurarea, produselor, serviciilor, regim online, magazinele online.*

Summary

The expansion of the market - which has become an international one - has made modern means of communication included in the sphere of trade, thereby increasing the speed of concluding commercial legal relations.

Thus, the conclusion of commercial relations through the computer or through other modern means of communication has been imposed, in the last decades, in our country as well. These means of communication are very diverse: telex and fax - through which words and images can be transmitted at a

distance and in a short time, and means of storing information and documents made by traders - magnetic tapes, microfilms, compact discs, which can be used at any time, occupying a small space.

The Internet is the present and the future of contractual relations. Although the issues raised by contracts concluded via the Internet are affected by traditional principles, they nevertheless present new and exciting aspects from a technical and legal point of view. In the case of electronic contracting, legal challenges arise from the spatio-temporal freedom offered by the Internet environment and reflect, above all, on the place and time of the conclusion of the contract.

We are convinced that the actuality and importance of electronic commerce and the electronic sales contract resides in the strategic objective of the internal and external policy of Moldova to join the EU, the present work subjects to an extensive analysis the provisions of European legislation in the field of international commercial contracts. This objective also explains the special attention we paid to the community normative framework, an analysis which, we believe, will be useful to the competent national authorities in the activity of adjusting the provisions of the national legislation to the community acquis. The advantages of electronic commerce are known to all those who have resorted at least once to procuring products or services online. Beyond saving time, online stores offer the convenient opportunity to view the assortment of products and the conditions of the sale or service offer.

Key words: *the market, telex, fax, magnetic tapes, microfilms, compact disc, the Internet, electronic contracts, electronic commerce, electronic sale, international commercial contract, the acquis communautaire, procurement, products, services, online regime, online stores.*

Actualitatea cercetării. Comunicarea (transmiterea) este doar una dintre operaţiunile specifice teoriei informaţiei, aşa cum am subliniat, ei adăugându-i-se colectarea, stocarea și corelarea. Toate aceste moduri de prelucrare a informaţiei se realizează cel mai rapid cu mijloace electronice, mijloace care tind să înlocuiască definitiv pe cele manuale ori analogice. Ele permit, mai ales, prelucrarea automată a informaţiei, respectiv fără intervenţie umană. În scopul prelucrării cu mijloace electronice, informaţia trebuie să îmbrace forma potrivită, pe care o vom denumi, prin similitudine, forma electronică[75]. Prelucrarea informaţiei, în forma electronică, implică folosirea unui instrument. Am amintit deja telefonul ca exemplu de comunicaţie electronică, însă calculatorul este cel mai eficient instrument de prelucrare automată a informaţiei. Utilizarea intensă a calculatorului a determinat dezvoltarea unei ramuri a teoriei informaţiei care se ocupă exclusiv de construirea, programarea și utilizarea lui - informatica[76].

Conceptul-cheie al folosirii calculatorului este mesajul de date. Datele reprezintă informaţii în formă electronică (succesiune de biţi) iar mesajul constituie o comunicare determinată (cu început si sfârşit identificabile ca atare). Mesajul de date este, aşadar, forma electronică pe care o îmbracă informaţia spre a putea fi prelucrată automat de un calculator. Aceasta este forma pe care trebuie să o îmbrace și informaţia juridică.

Tot în sfera prelucrării automate de informaţii, vom sublinia creşterea eficienţei acesteia dacă este realizată de un calculator pus în legătură (conectat) cu alte calculatoare (în sensul că pot schimba mesaje de date între ele).

Rezultă în acest fel schimbul automatizat de date electronice prin reţele de calculatoare.

Conceptul de schimb automatizat de date provine din sistemul juridic anglo-saxon, unde se numeşte Electronic Data Interchange sau E.D.I. şi desemnează o formă particulară de comerţ a cărui caracteristică definitorie este încheierea de contracte prin schimb de mesaje electronice fără intervenţie umană.

---

[75] M. I. Bocșa, *Încheierea contractelor de comerţ internaţional prin mijloace electronice*, Editura Universul Juridic, București 2010, pp. 222-223

[76] Albu-Cîrnu, Asigurarea creditului, Ed. Rosetti, București, 2002

În Franţa, conceptul este similar si se numeşte „échange de données informatisées", prescurtându-se tot E.D.I. Calculatoarele conectate între ele alcătuiesc o reţea de calculatoare, reţea care poate fi:

- închisă, atunci când calculatoarele și conexiunile aparţin și sunt folosite exclusiv de persoane între care există relaţii (juridice) anterioare; sau
- deschisă, când permite legătura între persoane care nu au avut alte relaţii anterioare.

Cea mai cunoscută reţea deschisă este Internetul; orice persoană care dispune de un calculator se poate conecta astăzi la Internet.

Manifestarea de voinţă ca informaţie juridică ce poate fi exprimată în formă electronică. Contractul în formă electronică. Recapitulând conceptele prezentate, vom reţine următoarele:

- manifestarea de voinţă făcută cu intenţia de a produce efecte juridice constituie informaţie juridică;
- informaţia juridică poate lua forma electronică a unui mesaj de date;
- mesajul de date poate fi prelucrat (creat, stocat, transmis ori transformat) cu ajutorul unui calculator.

Dacă restrângem cercetarea la manifestarea de voinţă care produce efecte juridice în dreptul privat, putem formula concluziile în sensul că actul juridic de drept privat poate îmbrăca forma electronică, formă în care poate fi prelucrat (în special comunicat) cu ajutorul unui calculator. Dacă ne vom restrânge în continuare la instituţia contractului, ca specie de act juridic civil, vom reţine faptul că acesta poate lua forma electronică în vederea prelucrării automatizate de către calculator, rezultatul fiind ceea ce vom vedea mai târziu că reprezintă contractul în formă electronică. În concluzie, contractul în formă electronică este un caz special de informaţie juridică ce ia înfăţişarea electronică în scopul prelucrării eficiente cu ajutorul calculatorului (sau a altor mijloace similare) [77].

Materiale utilizate şi metode aplicate. La elucidarea subiectului propus, în calitate de bază metodologică au servit unele metode de cercetare general-științifice, cum ar fi *analiza sistemică şi cea comparativă, metoda istorică şi cea logică*, inducția și deducția.

Baza teoretico-metodologică a studiului. Bază teoretică a studiului o constituie sursele de specialitate în domeniul dreptului comercial precum şi cele care ţin de domeniul implementării tehnologiilor avansate: monografii şi lucrări aparţinând savanţilor şi specialiştilor în domeniu, comentarii ale legislaţiei în vigoare, publicaţii din mass-media. La elaborarea studiului au fost utilizate diverse metode de cunoaştere, cum ar fi: metoda formal-juridică, analiza, sinteza, logica şi analiza comparată. Metodele general-ştiinţifice de abordare logică şi de sistemă, precum şi metoda istorico-juridică au permis evidenţierea principalelor tendinţe şi legităţi ale obiectului de studiu. Metoda comparativă a fost utilizată pentru a contrapune diferite abordări ale problemelor analizate şi a permis identificarea similitudinilor şi diferenţelor. Cele mai importante metode asupra cărora în lucrare s-a pus accentul sunt metoda sistematică şi metoda comparativă, care au permis a evidenţia problemele juridice legate de crearea şi utilizarea contractului Internaţional şi a elabora propuneri pentru soluţionarea acestora.

Scopul urmărit fiind cercetarea şi analiza fundamentului juridic al contractului de vânzare electronică, în special a legislaţiei UE în domeniu, atât din punctul de vedere al dreptului internaţional, cât şi al dreptului statelor relevante, în acelaşi timp, teza are drept scop evidenţierea

[77] Bîrlea Svetlana, Comerţul electronic - dezvoltare şi perspective în comerţul modern al întreprinderilor din raionul Cahul., Buletinul Ştiinţific
al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul№. 1 (9), 2013.

necesităţii de a armoniza legislaţia RM la standardele internaţionale şi europene pertinente, în contextul ajustării la normelor comunitare şi în sensul de a crea condiţii avantajoase pentru studiul aprofundat şi implementare în practică a contractului de comerţ internaţional de către părţile contractante cât mai frecvent, minimalizând riscurile care există în domeniul comerţului internaţional, oferind astfel garanţii suplimentare participanţilor la relaţiile economice externe, ușurând în felul dat derularea operaţiunilor comerciale.

Gradul de cercetare a temei lucrării. Datorită specificului domeniului care se alia la congruenţa dreptului, informaticii şi economiei, tema contractului electronic este cercetată şi descrisă insuficient în comparaţie cu alte domenii juridice. Analiza juridică a contractului de vânzare electronic în relaţiile private a fost reflectată, tangenţial, în unele monografii semnate de autori, specialişti în dreptul civil şi în dreptul comerţului internaţional din Republica Moldova, cum ar fi: A. Băieşu, Gribincea L, din România, cum ar fi: D. Mazilu, Costin Mircea, A. Sitaru, Capaţînă O., Ştefănescu B., din Franţa și alţii.

Rezultate obţinute şi discuţii. **Scurt istoric a comerţul electronic.** Mesajul de date este utilizat cu valoare juridică preponderent în cadrul comerţului, rezultatul fiind comerţul electronic. Sensul oferit conceptului de comerţ electronic a evoluat în ultimele trei decenii. La început, el desemna desfăşurarea tranzacţiilor comerciale cu ajutorul electronicii, tehnologiile folosite fiind schimbul de date informatizate (E.D.I.) și transferul electronic de bani (acronimul E.F.T., provenind de la denumirea în limba engleză Electronic Funds Transfer). Ambele au apărut spre sfârşitul anilor '70 și au permis entităţilor comerciale să transmită electronic documente (bonuri de comandă, facturi, etc.), precum și să facă plăţi.

În anii '80, acestor operaţiuni li s-a adăugat utilizarea cardurilor de credit şi a ghișeelor de bancă automate (acronimul A.T.M. de la denumirea engleză Automated Teller Machine), precum si operaţiunile bancare prin telefon și sistemul de rezervări de bilete de avion.

Toate aceste activităţi comerciale implicau folosirea mesajului de date. Dar mesajul de date nu a dobândit caracterul său internaţional și comerţul electronic nu a avut impactul pe care îl ştim astăzi până la mijlocul anilor '90, când reţeaua Internet a început să se dezvolte. Fiind o reţea deschisă, Internetul permite accesul oricărei persoane la operaţiuni comerciale internaţionale. Valenţele globalizatoare ale comerţului electronic bazat pe mesaje de date l-au recomandat pentru o utilizare intensă în cadrul comerţul internaţional, utilizare ce a fost chiar de la apariţie obstrucţionată de nesiguranţa în privinţa efectelor juridice produse de operaţiunile comerciale electronice[[78]].

Probleme şi soluţii. UNCITRAL, ca organizaţie internaţională care se ocupă de reglementarea și promovarea comerţului internaţional, a identificat dificultăţile utilizării mesajului de date în comerţul internaţional şi a căutat soluţiile pentru depăşirea lor.

Problemele pe care le-a evidenţiat au fost următoarele: insecuritatea în ce priveşte efectele juridice ale mesajelor de date în formă electronică, ce are ca urmare împiedicarea utilizării eficiente a procesării automate de date, toate fiind datorate obligaţiei (generalizate în legislaţiile naţionale) ca documentele să fie semnate olograf sau, cel puţin, să fie puse pe hârtie. Soluţia propusă a fost recunoaşterea la nivel naţional a valorii juridice a mesajului de date. Cu alte cuvinte, mesajul de date să fie echivalat cu documentul scris și semnat de partea a cărei voinţă juridică o exprimă. Soluţia aceasta a devenit baza legislaţiei specifice din întreaga lume.

[78] M. I. Bocşa, *Încheierea contractelor de comerţ internaţional prin mijloace electronice*, Editura Universul Juridic, Bucureşti 2010, pp. 222-223

Dacă soluţia a fost promovată iniţial doar sub forma unui document internaţional cu valoare de propunere (recomandare) ce trebuia însuşită de legiuitorul naţional, ulterior s-au creat instrumente juridice internaţionale de natură să garanteze prin ele însele aplicarea soluţiei.

Aspecte conceptuale privind comerţul electronic. Comerţul electronic a apărut ca urmare firească a dezvoltării mijloacelor electronice de comunicaţie. Noţiunea ca atare a fost utilizată pentru prima dată în Statele Unite ale Americii ca sinonim pentru comerţul ce utiliza, în mod combinat, toate tehnologiile moderne de comunicare[79]. Legea franceză, spre deosebire de Legea română a comerţului electronic ce trece sub tăcere această noţiune, defineşte comerţul electronic drept activitatea economică desfăşurată de persoane care propun sau asigură la distanţă, pe cale electronică, furnizarea de bunuri sau servicii. Între mijloacele de comunicare pe cale electronică, un loc central îl deţin calculatorul şi reţelele de calculatoare[80].

Utilizarea calculatului ca mijloc de încheiere a contractelor nu mai este de mult timp o noutate, iar referindu-ne la calculator ca instrument tehnic, nu îl asimilăm unei maşini de scris, ci mediului informatic de desfăşurare a comerţului. Mai mult, prin noţiunea de calculator nu mai înţelegem acel instrument electronic compus din unitate centrală, monitor şi tastatură, ci toate aparatele uzuale sau mai puţin uzuale ce utilizează tehnica de calcul pentru operaţiuni logice, cum sunt actualmente telefoanele mobile inteligente, sistemele de alarmă cu unitate de procesare, bancomatele etc. Pe de altă parte, noţiunea de calculator, înţeleasă în sens restrâns, este relativă la o singură unitate de calcul, în timp ce, în sens larg, semnifică întreaga reţea de comunicaţii mobile ce utilizează tehnica de calcul[81].

Nu în ultimul rând, relaţiile comerciale ce utilizează ca vector de comunicaţie reţelele de calculatoare reprezintă doar o parte dintre contractele încheiate pe cale electronică. Faxul, telefonul sau telexul sunt şi ele mijloace de comunicaţie încadrabile în categoria celor ce implică încheierea contractelor comerciale pe cale electronică. Pe de altă parte, dezvoltarea noilor tehnologii în domeniul circulaţiei şi stocării informaţiilor, susţinută de creşterea gradului de securitate a sistemelor, a condus la o cvasi-generalizare a informatizării circulaţiei mijloacelor de plată.

Dacă începutul, situat undeva în deceniul VIII al secolului trecut, a fost timid, atât la nivel mondial, cât şi la nivelul particularului beneficiar al serviciilor bancar, acum ne aflăm în plină eră informatică a serviciilor bancare.

Mai mult, putem afirma fără să greşim că informatizarea a adus cu sine universalizarea serviciilor bancare în domeniul plăţilor, dacă avem în vedere modurile de plată, dar şi mondializarea acestora, dacă ne referim la aria geografică în care plăţile pot fi efectuate

Actul juridic, în general, și contractul, în special, sunt informaţii cu valoare juridică, deoarece, pe de o parte, reprezintă manifestări de voinţă declarative iar, pe de altă parte, sunt formulări susceptibile de a aduce o cunoştinţă.

Informaţia, după ce a fost creată, poate fi prelucrată, respectiv supu-să operaţiunilor, specifice teoriei informaţiei, de colectare, stocare, transmitere (comunicare) și transformare.

Afirmaţiile privind crearea și prelucrarea, valabile pentru informaţia privită în general, sunt pe deplin aplicabile și informaţiei juridice[82].

---

[79] Chilea, D.– Reglementarea comunitară a comerţului electronic, în Curentul Juridic, nr.1-2/2004, p.81

[80] Bîrlea Svetlana, Comerţul electronic - dezvoltare şi perspective în comerţul modern al întreprinderilor din raionul Cahul, Buletinul Ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul №. 1 (9), 2013

[81] M. I. Bocşa, *Încheierea contractelor de comerţ internaţional prin mijloace electronice*, Editura Universul Juridic, București 2010, pp. 12

[82] Bîrlea Svetlana, Comerţul electronic - dezvoltare şi perspective în comerţul modern al întreprinderilor din raionul Cahul., Buletinul Ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul №. 1 (9), 2013

De exemplu, în cazul unui contract bilateral, acceptul uneia dintre părţi în vederea încheierii contractului poate fi exprimat (manifestat) sub forma cuvântului „da"; la fel poate fi sintetizată acceptarea aparţinând celeilalte părţi. Tandemul celor două manifestări este esenţa unui contract și constituie acordul de voinţe (consimţământul în sens etimologic

Acordul poate fi manifestat prin scriere pe o hârtie, rezultând un înscris ce reflectă convenţia părţilor; înscrisul are rolul de suport al informaţiei juridice[83].

Mai departe, înscrisul și, prin el, informaţia, poate fi prelucrat astfel:

- reţinut de una dintre părţi (ceea ce reprezintă operaţiunea de colectare);
- aşezat într-un dosar (stocare);
- pus într-un plic și expediat către un destinatar (transmitere);
- comparat cu alt contract pentru a se vedea care este mai avantajos (corelare).

Aşadar, operaţiunile de prelucrare specifice teoriei informaţiei se pot aplica informaţiei juridice. Transmiterea (comunicarea) informaţiei juridice ca formă de prelucrare a ei.

Pentru a produce efecte juridice, voinţa internă a persoanei trebuie comunicată (exteriorizată). Voinţa rămasă la stadiul de gând nu are nici o influenţă asupra lumii exterioare.

Exprimarea exterioară a voinţei (sau manifestarea de voinţă) constituie tocmai înştiinţarea destinatarului, de către emitentul manifestării, asupra intenţiei sale (interne) de acţiune. După cum se observă, în drept, operaţiunea de transmitere a informaţiei cuprinde și operaţiunea de creare a ei, pentru că informaţia juridică existentă dar netransmisă (deci rămasă la stadiul de gând) nu produce nici un efect. Rezultă că, dintre toate operaţiunile de prelucrare specifice teoriei informaţiei, comunicarea (transmiterea) informaţiei juridice are implicaţiile cele mai mari, deoarece transformă gândul (cogitatici) în realitate. În scopul comunicării se alcătuiesc mesaje cuprinzând informaţiile juridice, iar aceste mesaje se transmit.

Când emitentul și destinatarul sunt prezenţi în acelaşi loc, comunicarea informaţiei juridice are loc instantaneu, de obicei în formă orală. Dacă persoanele sunt depărtate, mesajele, aşezate pe un suport corespunzător, trebuie transmise cu ajutorul mijloacelor de comunicare la distanţă. Exemplul clasic al comunicaţiei la distanţă este serviciul poştal: manifestarea de voinţă (mesaj) este scrisă pe hârtie (suport), care este introdusă în plic și expediată (transmitere). Rezultatul este comunicarea la distanţă[84].

Dacă distanţele sunt mici sau persoana are răbdare, poșta și mijloacele similare sunt suficiente. Dar unele activităţi umane se desfăşoară foarte rapid, de exemplul comerţul; într-o formulă sintetică, anglo-saxonii spun că timpul înseamnă bani (time is money[85]). Raporturile juridice comerciale iau naştere, se modifică și se sting cu viteză, iar manifestarea de voinţă trebuie comunicată rapid; pentru astfel de activităţi sunt necesare comunicaţii rapide.

Mijloacele electronice de prelucrare a informaţiei juridice. Dintre mijloacele de comunicare la distanţă, cele mai rapide s-au dovedit a fi cele electronice. De exemplu, telefonul permite transmiterea aproape instantanee a informaţiei chiar și între două continente.

Definirea doctrinală a comerţului electronic. Legile model, Convenţia O.N.U. și Directiva nr. 2000/31/CE au ca premisă numărul tot mai mare de tranzacţii comerciale desfăşurate în cadrul comerţului electronic și urmăresc promovarea utilizării mesajelor de date ca alternativă la

[83] G. Boroi, op. cit., p. 157.

[84] Bîrlea Svetlana, Comerţul electronic - dezvoltare şi perspective în comerţul modern al întreprinderilor din raionul cahul., Buletinul Ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul№. 1 (9), 2013

[85] St.D. Cărpenaru, Drept comercial român, Ed. All Beck, Bucureşti, 2001, p. 9-10.

metodele de comunicare și de stocare a informaţiei bazate pe hârtie. Însă, comerţul electronic este o realitate economică insuficient analizată din punct de vedere juridic[86].

Doctrina nu oferă o definiţie general acceptată. Totuşi, cercetările în domeniu au dus la propunerea câtorva definiţii, dintre care amintim:

- în cadrul raportului întocmit de grupul de lucru francez prezidat de F. Lorentz referitor la comerţul electronic[87], precizarea obiectului de studiu duce la definirea indirectă a acestui tip de comerţ ca fiind: „ansamblul schimburilor electronice de informaţie digitală, schimburi legate de activităţile comerciale, fiind avute în vedere relaţiile între întreprinderi, între întreprinderi și administraţie, între întreprinderi și consumatori"; prin informaţie digitală se înţelege date, text, sunet și imagini, utilizând forme specifice de transmitere a acesteia, cum ar fi telefonul, televiziunea, Internetul și altele;

- în concepţia Organizaţiei Economice pentru Cooperare si Dezvoltare (O.E.C.D.), comerţul electronic (e-commerce) reprezintă „desfășurarea unei afaceri prin intermediul reţelei Internet, vânzarea de bunuri și servicii având loc off-line sau on-line[88]";

- o definiţie simplă, dar uşor de înţeles este următoarea: „comerţul electronic se referă în special la cumpărarea și vânzarea de produse și servicii prin intermediul Internetului"[89].

Dezavantajul definiţiilor descriptive, generalizatoare, este că prezintă un interes pur teoretic. Persoanele interesate să desfăşoare acest fel de comerţ vor prefera o abordare operaţională, doar astfel având o bază practică de acţiune. Un model pentru desfăşurarea tranzacţiilor prin Internet este M-S-D-P3: Marketing - Sales - Delivery - Payment (marketing - vânzare - livrare - plată), care oferă o lista a elementelor ce trebuie avute în vedere de o întreprindere care se lansează în domeniul comerţului virtual.

Reglementarea comerţului electronic. Doctrina juridică încearcă să suplinească o carenţă legislativă, întrucât nici actele normative nu oferă o definiţie a comerţului electronic. Paradoxul este următorul: deşi nedefinit, comerţul electronic este reglementat.

De exemplu, Legea model UNCITRAL privind comerţul electronic nu oferă o definiţie explicită a acestuia. Potrivit art. 1 intitulat „sfera de aplicare", legea se aplică oricărei informaţii (de orice natură ar fi - precizare din versiunea în limba franceză) având forma unui mesaj de date utilizat în cadrul activităţilor comerciale.

Prin mesaj de date, Legea model UNCITRAL înţelege [art. 2 lit. a)]: „informaţia creată, transmisă, recepţionată si păstrată prin mijloace electronice, optice sau altele similare, incluzând dar nefiind limitat la schimbul de date informatizate, poștă electronică, telegraf, telex sau telecopiator".

Noţiunea de activităţi comerciale trebuie interpretată, potrivit Legii model, în sens larg, incluzând toate raporturile juridice comerciale, fie acestea contractuale ori necontractuale. Legea chiar oferă un număr de exemple de raporturi juridice comerciale care ar trebui incluse în sfera ei de aplicare (art. 1, nota **** subsol), cum ar fi vânzarea sau schimbul de bunuri și servicii, distribuţia, reprezentarea comercială și leasingul[90].

Putem sintetiza că**, prin comerţ electronic,** Legea model UNCITRAL înţelege ansamblul activităţilor comerciale desfăşurate prin intermediul mijloacelor electronice de comunicare.

---

[86] A. Bleoancă, *Contractul în formă electronică*, Editura Hamangiu, Bucureşti 2010, p. 143;

[87] C. Predoiu, Comerţul prin Internet. Studiu economic si juridic, în Juridica, nr. 10/2000, p. 379-380.

[88] www.oced.org/subject/e-commerce.

[89] Schulze, J. Baumgartner, Don't Panic! Do E-commerce. A Beginner 's Guide to European Law Affecting E-commerce

[90] A. Bleoancă, *Contractul în formă electronică*, Editura Hamangiu, Bucureşti 2010, p. 165

Prin preluarea acquis-ului Uniunii Europene, ţara noastră a realizat armonizarea legislativă cu celelalte state membre în materia comerţului electronic. Reglementarea comerţului electronic în dreptul comunitar este realizată de Directiva nr. 2000/31/CE referitoare la anumite aspecte juridice ale serviciilor societăţii informaţionale, în special ale comerţului electronic, pe piaţa internă (cunoscută sub denumirea scurtă „Directiva comerţului electronic"). Transpunerea acestei directive în dreptul intern s-a făcut prin Legea nr. 365/2002 privind comerţul electronic, republicată.

Nici normele R Moldova și nici cele comunitare nu conţin o definiţie a comerţului electronic, legea românească mulţumindu-se să preia (am putea spune să copieze) directiva. Potrivit art. 2 din Legea comerţului electronic, scopul acestui act normativ este stabilirea condiţiilor de furnizare a serviciilor societăţii informaţionale[91]. Prin serviciu al societăţii informaţionale se înţelege (art. 1 pct. 1): „orice serviciu care se efectuează utilizându-se mijloace electronice și prezintă următoarele caracteristici: a. este efectuat în considerarea unui folos patrimonial, procurat ofertantului în mod obișnuit de către destinatar; b. nu este necesar ca ofertantul și destinatarul să fie prezenţi simultan în același loc; c. este efectuat prin transmiterea informaţiei la cererea individuală a destinatarului".

De aici putem conchide că activitatea comercială electronică este doar un aspect al societăţii informaţionale, reprezentat de activităţile cu caracter comercial desfăşurate în ansamblul operaţiunilor de furnizare a serviciilor societăţii informaţionale[92].

Această situaţie de echivoc în privinţa definirii comerţului electronic se explică prin dinamica accentuată a activităţii comerciale electronice, ale cărei limite conceptuale nu sunt încă stabilite. O definiţie are avantajul clarificării dar și dezavantajul imobilizării, acesta din urmă fiind răul cel mai mare ce se poate face unui domeniu de activitate aflat în plin proces de dezvoltare. Din acest motiv legiuitorul - fie el naţional, comunitar sau internaţional - a evitat să dea definiţii, preferând abordarea operaţională menţionată anterior[93].

Concluzii: Avantajele comerţului electronic:

1. Pentru *companii* :
- costuri reduse de aprovizionare, stocare, manipulare
- lărgirea ariei de clienţi
- îmbunatăţirea activităţilor de service

2. Pentru *comparatorii individuali*:
- sortiment lărgit
- ușurinţă procurării
- preţuri reduse

Respectiv dezavantajele comerţului electronic:
- accesul (posibilitatea materiala a procurării unui calculator personal)
- disponibilitatea și costurile accesului la internet

Concluzie: Ofertele de vânzare plasate în magazinele online se consideră clare și transparente chiar dacă sunt condiţionate de prevederi speciale publicate pe pagina web a magazinului în alte rubrici decât cea cu oferta. Analizaţi atent conţinutul ofertei și verificaţi potenţiala existenţă a unor condiţii speciale înainte de a comanda produsul sau serviciul dorit.

[91] A. Bleoancă, *Contractul în formă electronică*, Editura Hamangiu, Bucureşti 2010, p. 146

[92] M. I. Bocşa, *Încheierea contractelor de comerţ internaţional prin mijloace electronice*, Editura Universul Juridic, Bucureşti 2010, pp. 222-223

[93] M. I. Bocşa, *Încheierea contractelor de comerţ internaţional prin mijloace electronice*, Editura Universul Juridic, Bucureşti 2010, pp. 123

Economia mondială depinde astăzi, mai mult ca oricând, de comunicaţiile electronice şi tehnologia informaţiei. În noua economie, tehnologia informaţiei şi comunicaţiilor va deveni generatorul transformărilor economice şi sociale, informaţia resursa principala, iar tehnologiile Internet cea mai eficientă reţea de comunicare şi de afaceri . Internetul va avea un rol din ce în ce mai important, punându-și amprenta asupra întregii vieţi economice, sociale și culturale a omenirii şi va guverna practic toată lumea modernă, iar comerţul electronic va fi cheia competitivităţii firmelor în contextul dezvoltării noii economii datorită capacităţii sale de a depăşi graniţele de timp şi de spaţiu. Impactul comerţului electronic asupra firmelor şi asupra societăţii va fi deosebit, atât ca întindere cât şi ca intensitate .

În viitor, comerţul electronic va fi direct responsabil de competitivitatea şi dezvoltarea economiilor naţionale. Cele mai importante avantaje ale dezvoltării comerţului online fiind: oportunitatea de a vinde şi de a face cunoscute propriile produse la nivel global; comunicarea cu furnizorii şi clienţii firmei implică un nivel redus de costuri şi este mult mai eficientă; pentru a începe o afacere online de succes, comparativ cu o afacere tradiţională, ai nevoie de o investiţie minimă. Contractul de vânzare electronic constituie una din cele mai importante instituţii juridice ale dreptului comercial informaţional, îndeplinind rolul de instrument juridic primordial de înfăptuire a schimburilor economice electronice. În ultimul rând (dar de fapt cea mai importantă în acest context) se pune problema armonizării legislaţiei internaţionale în societatea informaţiei.

Armonizarea legislaţiei internaţionale în societatea informaţională vizează, în principal: protecţia prin drept de autor, confidenţialitatea datelor şi a regulilor antitrust, prevenirea şi combaterea criminalităţii informatice, precum şi promovarea standardelor tehnice care să asigure intercomunicarea noilor reţele de comunicaţii. Creşterea exponenţială a Internet-ului a fost văzută de diverse medii de afaceri ca o oportunitate deosebită, alături de oportunităţile de afaceri deosebite, Internetul prezintă o serie de dezavantaje sau „capcane” de care trebuie să se ţină seama pentru a evita pierderile, în primul rând cele financiare.

Cele mai mari ameninţări care se ridică în faţa comerţului electronic sunt:

- securitatea, încă precară, a tranzacţiilor;
- lipsa unor reglementări juridice clare şi armonizate global

Rezolvarea acestor probleme şi transformarea comerţului electronic intr-o adevărată oportunitate pentru R Moldova cu titlu de recomandări se bazează pe:

- elaborarea unui cadru legal adecvat pentru afaceri în Internet care să cuprindă nu numai legea comerţului electronic şi cea a semnăturii electronice, ci şi reglementări referitoare la banii electronici, fiscalitatea în Internet şi modul de încheiere a contractelor în Internet.
- crearea unei infrastructuri informatice corespunzătoare pentru asigurarea securităţii informatice;
- elaborarea unor reglementări specifice în domeniul securităţii informatice (pe plan internaţional asistăm chiar la crearea unei ramuri de drept cu titlul dreptul securităţii informatice).
- elaborarea unui număr mare de acte normative, fiecare reglementând segmente determinate ale societăţii informaţionale (spre exemplu: comerţul electronic, semnătura electronică, banii electronici, infracţiunile comise cu ajutorul calculatorului, notarul electronic, arhivele electronice, fiscalitatea în Internet, protecţia software etc.).
- adoptarea urgentă de reglementări pentru protecţia utilizatorilor comerţului electronic, elementele legislative clasice de protecţie fiind perimate.

- adoptarea urgentă de reglementări pentru protecţia persoanelor fizice faţă de prelucrarea datelor cu caracter personal .

Dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiei a creat, pe lângă numeroase beneficii şi crime cu un conţinut înalt sofisticat, fiind necesară o legislaţie specifică Totodată, urmează să se ţină cont de normele imperative privind încheierea contractelor în statele membre ale UE. Rezultatele cercetării conduc la concluzia potrivit căreia realităţile juridice se situează încă sub auspiciile unei perioade de tranziţie de la economia bazată pe contactul nemijlocit între partenerii contractuali la cea fundamentată pe utilizarea mijloacelor de comunicare la distantă. încheierea contractelor în formă electronică se supune regulilor tradiţionale ale vânzării, ceea ce particularizează aceste convenţii fiind forma de exprimare a voinţei părţilor - cea electronică.

Statutul şi regimul juridic al înscrisurilor pe suport de hârtie s-a modificat radical în momentul în care înscrisul în formă electronică a devenit suficient pentru a conferi validitate sau garanţia probei unui act juridic. Provocarea în această materie a constat în găsirea echilibrului necesar şi suficient între cerinţa asigurării securităţii juridice, indispensabilă în materia probaţiunii, şi dezideratul flexibilităţii necesare în cadrul unui raport contractual născut on-line.

În acest context, este remarcabil faptul că legiuitorul reformeze dreptul comun (un exemplu grăitor constituindu-i materia probaţiunii) decât să creeze un nou drept special. Aşadar, concluziile şi propunerile formulate de către prezenta teză se circumscriu necesităţii de adaptare a instrumentelor juridice tradiţionale la noile realităţi tehnice și economice și de dezvoltare a unor noi concepte și abordări juridice cât priveşte fenomenul comerţului electronic.

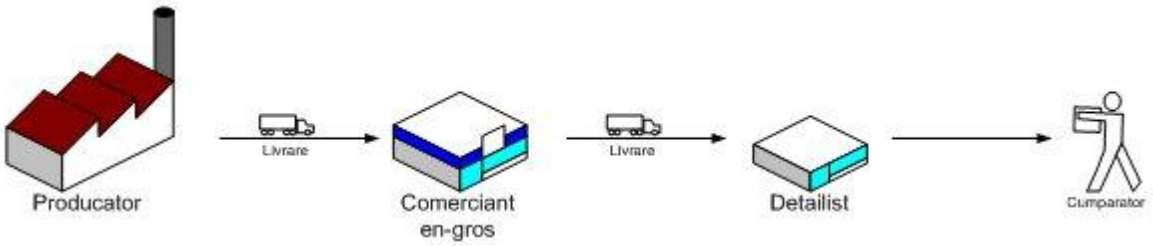
Bibliografie

1. Albu-Cîrnu, Asigurarea creditului, Ed. Rosetti, Bucureşti, 2002
2. M. I. Bocşa, *Încheierea contractelor de comerţ internaţional prin mijloace electronice*, Editura Universul Juridic, Bucureşti 2010, pp. 222-223
3. Bîrlea Svetlana, Comerţul electronic - dezvoltare şi perspective în comerţul modern al întreprinderilor din raionul Cahul., Buletinul Ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul№. 1 (9), 2013.
4. Bîrlea Svetlana, Comerţul electronic - dezvoltare şi perspective în comerţul modern al întreprinderilor din raionul Cahul, Buletinul Ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul №. 1 (9), 2013
5. A. Bleoancă, *Contractul în formă electronică*, Editura Hamangiu, Bucureşti 2010, p. 143;
6. A. Bleoancă, *Contractul în formă electronică*, Editura Hamangiu, Bucureşti 2010, p. 165
7. M. I. Bocşa, *Încheierea contractelor de comerţ internaţional prin mijloace electronice*, Editura Universul Juridic, Bucureşti 2010, pp. 222-223
8. G. Boroi, op. cit., p. 157.
9. Chilea, D.– Reglementarea comunitară a comerţului electronic, în Curentul Juridic, nr.1-2/2004, p.81
10. St.D. Cărpenaru, Drept comercial român, Ed. All Beck, Bucureşti, 2001, p. 9-10.
11. C. Predoiu, Comerţul prin Internet. Studiu economic si juridic, în Juridica, nr. 10/2000, p. 379-380.
12. Schulze, J. Baumgartner, Don't Panic! Do E-commerce. A Beginner 's Guide to European Law Affecting E-commerce
13. www.oced.org/subject/e-commerce.

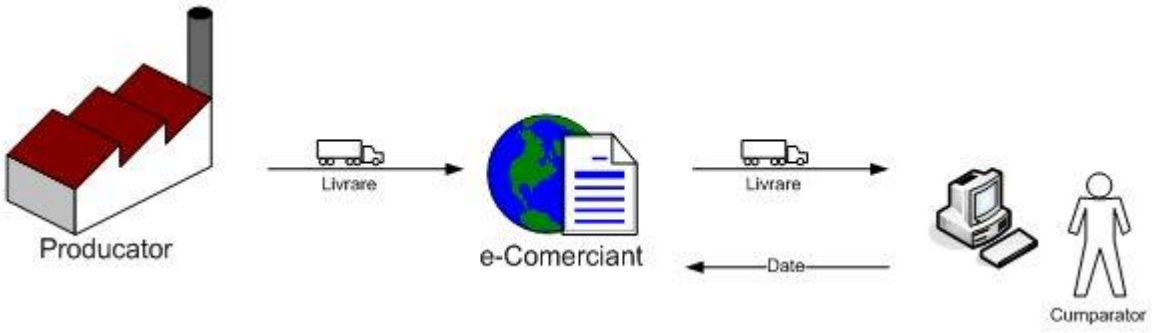
ANEXE.

Livrarea unui bun

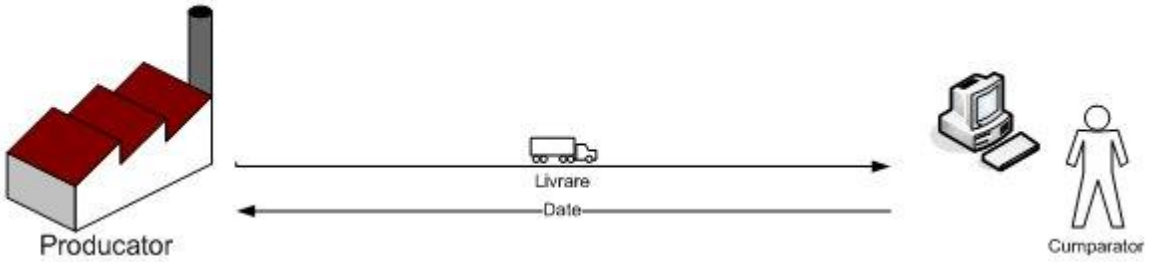
Comerţul clasic: marfa este transportată la client printr-un sistem de distribuţie în trepte

Economia Internet: un comerciant on-line desface marfa producătorului la clienţi-bunuri materiale (cărți, jucării) prin poștâî, bunuri digitale (ex: acţiuni, muzica) prin legătura informaţională

Producătorul oferă chiar el marfa prin Internet și o trimite direct la client prin poștă sau online

CZU: 657.63:334.72 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.51**

AUDITUL ÎNCASĂRILOR ȘI PLĂȚILOR LA ÎNTREPRINDERE

AUDIT OF RECEIPTS AND PAYMENTS AT THE ENTERPRISE

SECRIERU Vasile,
Doctorand, ASEM
ORCID: 0009-0000-7804-7093,
vasilesecrieru88@yahoo.com

Abstract

Internal audit is considered a relatively new, well-organized profession, with increasing influence, which responds to the needs of organizations, starting with accounting problems until detecting the main risks of the entities. The profession of internal auditing is based on a framework of reference recognized in the world, even if, due to the variety of environments in which it is practiced, it must adapt to take into account the legislative and regulatory peculiarities of each country, the specific rules that govern certain sectors of activity, size and culture of the entity. This frame of reference serves as the basis for the preparation of a globally recognized professional diploma, issued on the basis of a specialized exam.

Rezumat

Auditul intern este considerat o profesie relativ nouă bine organizată, cu influenţă crescândă, care răspunde necesităţilor organizaţiilor, începând cu probleme contabile până la depistarea principalelor riscuri ale entităţilor. Profesia de audit intern se bazează pe un cadru de referinţă recunoscut în lume, chiar dacă, datorită varietăţii mediilor în care este practicat, acesta trebuie să se adapteze pentru a lua în calcul particularităţile legislative şi de reglementare ale fiecărei ţări, regulile specifice care guvernează anumite sectoare de activitate, mărimea şi cultura entităţii. Acest cadru de referinţă serveşte drept bază pentru pregătirea unei diplome profesionale recunoscute pe plan mondial, eliberată în baza unui examen de specialitate.

Cuvinte cheie: *audit, monitorizare, control, buget, analiză, evaluare, planificare*
Keywords*: audit, monitoring, control, budget, analysis, evaluation, planning*

Cuvîntul „audit” provine de la latinescul „audio” care în traducere semnifică „a asculta”. Pentru început, în secolul XVIII auditul a fost practicat pentru utilizatorii externi, numindu-se audit extern. Ulterior, spre sfîrşitul secolului XIX serviciile de audit au început să fie folosite şi de utilizatorii interni, în special de conducătorii întreprinderii, care au înţeles beneficiile auditului pentru a afla situaţia reală a entităţii şi a obţine consultanţă şi recomandări pentru îmbunătăţirea situaţiei acesteea.

Auditul își propune să stabilească dacă informaţiile financiare ale unei entităţi sunt prezentate în conformitate cu cadrul aplicabil de raportare financiară și de reglementare. Aceasta se realizează obținând probe de audit suficiente și corespunzătoare care permit auditorului să exprime o opinie privind faptul dacă informaţiile financiare nu prezintă vreo denaturare semnificativă cauzată de fraudă sau eroare.

Prezentare generală a planificării auditului.

Este important ca fiecare audit să fie supus unei evaluări riguroase, pentru a ne asigura că aplicăm testele de audit relevante în vederea abordării riscurilor identificate. Ne putem baza pe abordarea aplicată în anul precedent, dacă am efectuat anterior un audit similar, dar nu trebuie să

reluăm pur și simplu acea abordare, cu excepţia cazului în care aceasta rămâne cea mai adecvată. Intenţia noastră trebuie să fie îmbunătăţirea eficacităţii și eficienţei auditului în fiecare an, iar echipele de audit trebuie să se axeze pe aceasta.

Planificarea auditului are loc la două niveluri:

• Faza 1 – planificarea generală a auditului; și

• Faza a 2-a – planificarea detaliată a auditului.

Prezentare generală a fazei 1 – Planificarea generală

Majoritatea deciziilor de planificare esenţiale sunt luate la etapa de planificare generală. Aceasta reflectă auditul anterior (dacă este cazul) și confirmă orice schimbări semnificative din, spre exemplu, cerinţele de raportare, accentul operaţional etc.. Această fază include activităţile preliminare de planificare, elaborarea strategiei generale de audit și a procedurilor de evaluare a riscurilor.

Planificarea generală implică următoarele etape principale:

• activități preliminare de planificare

o Pasul 1 – Liderul echipei conduce ședința de planificare inițială;

o Pasul 2 – Se stabilesc obiectivele și domeniul de aplicare al auditului;

o Pasul 3 – Înțelegerea activităţii entității auditate;

• stabilirea strategiei generale de audit

o Pasul 4 – Evaluarea materialității, preciziei planificate și riscului de audit;

• procedurile de evaluare a riscurilor

o pasul 5 – Înțelegerea controlului intern al entității auditate și efectuarea unei testări integrale pentru sistemele relevante identificate;

o Pasul 6 – Determinarea componentelor semnificative și celor nesemnificative;

o Pasul 7 – Determinarea procedurilor analitice preliminare;

o Pasul 8 – Analiza afirmațiilor și a considerațiilor de regularitate;

o Pasul 9 – Evaluarea riscurilor inerente și de control și identificarea riscurilor specifice ale auditului;

o Pasul 10 – Elaborarea modelului asigurării de audit și stabilirea tipului testelor de audit necesare;

o Pasul 11 – Revizuirea și actualizarea înţelegerii activităţii entității auditate (aceasta trebuie să se facă pe tot parcursul procedurilor de evaluare a riscurilor, însă trebuie finalizată la acest moment).

La finalizarea paşilor 1 – 11, liderul echipei trebuie să facă o analiză a paşilor planificării generale a auditului, înainte de planificarea detaliată a auditului și de elaborarea programelor de audit.

Prezentare generală a fazei a 2-a – etapa de planificare detaliată

Această fază implică în primul rând utilizarea deciziilor luate la etapa de planificare generală pentru a elabora programele de audit care vor fi utilizate la etapa de lucru în teren. Mai implică stabilirea bugetelor, a cerinţelor de dotare cu personal, a calendarului activităţii de audit și a informaţiilor care urmează a fi obţinute de la entitatea auditată.

Planificarea detaliată include următoarele etape:

• Planul de audit detaliat

o Pasul 12 – Elaborarea programelor de audit;

o Pasul 13 – Stabilirea cerinţelor de dotare cu personal și alocarea resurselor;

o Pasul 14 – Estimarea cerinţelor de buget;

o Pasul 15 – Analiza și aprobarea bugetului;

o Pasul 16 – Stabilirea calendarului activităţilor de audit;

o Pasul 17 – Stabilirea informaţiilor necesare de la entitatea auditată;

o Pasul 18 – Reevaluarea deciziilor de planificare;

o Pasul 19 – Finalizarea documentaţiei de planificare a auditului.

De asemenea, auditorul stabilește materialitatea funcțională. La planificarea auditului, doar pentru a detecta denaturări semnificative în mod separat se omite faptul că totalitatea denaturărilor nesemnificative în mod separat poate face ca rapoartele financiare să fie denaturate în mod semnificativ și elimină orice marjă pentru posibilele denaturări nedetectate. Materialitatea funcţională este stabilită pentru a reduce până la un nivel acceptabil probabilitatea ca suma agregată a denaturărilor corectate şi a celor nedetectate în rapoartele financiare să depăşească nivelul de materialitate al rapoartelor financiare în ansamblu.

Documentarea materialității Auditorul trebuie să documenteze nivelul sau nivelurile materialităţii la etapa de planificare și să le reevalueze în timpul auditului.

Auditorul trebuie să includă în documentaţia de audit următoarele cifre şi factorii luaţi în considerare la determinarea lor:

a) materialitatea pentru rapoartele financiare, ca un tot întreg;

b) dacă este cazul, nivelul sau nivelurile materialităţii pentru anumite clase de tranzacţii;

c) solduri sau prezentări de informații despre conturi;

d) materialitatea funcțională; și

e) orice revizuire a literelor a) - d) în timpul desfășurării auditului.

Nivelurile separate ale materialității sunt ceva neobișnuit și, în mod normal, ar trebui confirmate de o echipă de asistenţă tehnică. Acest lucru reflectă din nou aspectul care ar trebui să-l intereseze cel mai mult pe utilizatorul rapoartelor financiare. O abatere de la această abordare ar putea, spre exemplu, să reflecte valori ale activelor mai mari de câteva ori decât valoarea tranzacţiilor de cheltuieli și venituri.

Asigurarea rezonabilă. În raportul auditorului, se exprimă o opinie, nu o certitudine, despre faptul că rapoartele financiare prezintă corespunzător rezultatele operaţiunilor. Auditorul declară că are un grad de asigurare sub 100% a faptului că rapoartele financiare nu sunt semnificativ eronate. Acest grad de asigurare este menţionat ca „asigurare rezonabilă”.

Altfel spus, auditorul își asumă riscul de a emite o opinie fără rezerve privind rapoartele financiare care sunt material eronate. Acest risc este menţionat ca „risc de audit”.

De exemplu, dacă vreți să fiți siguri, în proporție de 95%, că rapoartele financiare nu sunt semnificativ eronate, înseamnă că sunteți pregătiți să vă asumați un risc de 5% că nu veți detecta erori care însumează mai mult decât valoarea materialității. Astfel, riscul de audit este de 5%.

Utilizând riscul de audit și valoarea materialității, atunci când auditorul spune „În opinia mea, aceste situații financiare prezintă corect, sub toate aspectele materiale”, auditorul declară că este sigur, în proporție de x%, că rapoartele financiare nu sunt denaturate cu mai mult decât „valoarea materialității”.

Stabilirea riscului de audit. În mod normal, riscul de audit este stabilit la 5% (adică, asigurarea de audit generală este stabilită în mod normal la 95%).

Activitatea de audit are ca scop să aducă valoare adăugată entităţii, de aceea nu se va limita doar la raportarea constatărilor şi formularea recomandărilor dar va urmări în continuare implementarea lor în mod corespunzător. Practica general-acceptată propune auditorilor intern să se conducă în procesul de monitorizare a implementării recomandărilor de următoarele cerinţe:

Tabelul 1. Cerinţe privind monitorizarea implementării recomandărilor de audit

Cerinţe	*Activităţi de monitorizare*
Crearea unui sistem de monitorizare	ıstituirea unui sistem care să permită monitorizarea acţiunilor întreprinse ca urmare a rezultatelor comunicate managerului
Implementarea procesului de urmărire	Stabilirea unui proces de urmărire pentru a monitoriza şi asigura că cţiunile de implementare a recomandărilor sunt eficace şi realizate integral
Urmărirea evoluţiei implementării recomandărilor	Monitorizarea acţiunilor întreprinse de unitatea auditată ca urmare a rezultatelor misiunilor de audit

Sursa: elaborat de autor

Conducătorul unităţii de audit intern instituie un sistem eficace în vederea urmăririi constatărilor şi implementării recomandărilor de audit. Modul în care acestea vor fi urmărite depinde de importanţa acestora.

Pentru constatările de importanţă majoră şi medie, precum şi pentru acţiunile efectuate în baza recomandărilor cu prioritate înaltă şi medie este necesară urmărirea la nivelul corespunzător de către auditorii interni. Iar pentru deciziile finale luate în legătură cu constatările de importanţă minoră şi implementarea recomandărilor cu prioritate redusă, monitorizarea poate fi efectuată doar în baza răspunsurilor conducerii unităţii auditate. În cazul acestora din urmă, se consideră că nu este necesar ca auditorii interni să urmărească modul de soluţionare a constatărilor şi de implementare a recomandărilor din categoria dată.

De importanţă majoră sunt considerate constatările cu cel mai mare impact asupra posibilităţii de realizare a obiectivelor entităţii şi respectării regulamentelor şi a prevederilor legale. În ceea ce priveşte recomandările, acestea se consideră de importanţă majoră în cazul în care vor asigura gestionarea la un nivel corespunzător domeniile supuse celor mai mari riscuri. Astfel de recomandări dacă oferă soluţii la un cost rezonabil se consideră că aduc entităţii cea mai mare valoare adăugată.

Conducătorul unităţii de audit intern trebuie să înregistreze separat şi să raporteze conducerii superioare a entităţii:

- constatările cu impact major asupra posibilităţii de realizare a obiectivelor entităţii;
- recomandările cu cea mai înaltă valoare adăugată şi care oferă soluţii la cost rezonabil.

Penru a se asigura că conducerea superioară va reacţiona în mod adecvat, la raportare este necesar să se accentueze legătura între constatări şi recomandări.

Conducătorul unităţii de audit intern stabileşte un proces de urmărire pentru a monitoriza şi asigura că acţiunile de implementare a recomandărilor sunt eficace şi realizate integral. Acest proces asigură monitorizarea modului de soluţionare a principalelor constatări şi implementarea recomandărilor cu cea mai înaltă valoare adăugată. Procesul de urmărire a recomandărilor constă din trei etape:

I. Stabilirea auditorului responsabil de urmărirea recomandărilor;

II. Monitorizarea acţiunilor de implementare a recomandărilor;

III. Raportarea progreselor înregistrate la implementarea recomandărilor.

Stabilirea auditorului responsabil de urmărirea recomandărilor se efectuează de conducătorul unităţii de audit intern, care va ţine cont de interesele personale faţă de unitatea auditată şi cunoştinţele auditorului cu privire la domeniul supravegheat. Numirea se efectuează prin ordinul conducătorului unităţii de audit însoţit de declaraţia de interese. În ordin se precizează perioada de supraveghere, numărul raportului de audit a căror recomandări urmează a fi urmărite. La ordin se anexează planul de acţiuni pentru implementarea recomandărilor.

Monitorizarea acţiunilor de implementare a recomandărilor prevede ca auditorul intern, responsabil de urmărire, va studia recomandările descrise în raportul de audit intern şi în planul de acţiuni de implementare a recomandărilor. În baza informaţiei din aceste documente auditorul intern trebuie să examineze minuţios acţiunile realizate de colaboratorii unităţii auditate în scopul implementării recomandărilor de audit. Auditorul va determina data de implementare a recomandărilor şi nivelul de implementare în procesul de urmărire, totodată va preciza atât data de implementare, cât şi data planificată conform informaţiei din planul de acţiuni pentru implementarea recomandărilor.

Raportarea progreselor înregistrate la implementarea recomandărilor constă în raportarea situaţiei actuale comparativ cu cea constatată la audit. Raportarea este efectuată de însăşi unitatea auditată şi verificată de către auditorul intern responsabil de urmărire. Unitatea auditată raportează la termenele stabilite stadiul de implementare a recomandărilor de audit.

Auditorul intern examinează informaţia din notă deplasându-se la faţa locului pentru a se convinge de nivelul realizării fiecărei acţiuni de implementare a recomandărilor. Această informaţie este documentată în Fişa de urmărire a recomandărilor. Fişa în cauză prevede aprecierea nivelului de realizare a fiecărei acţiuni de implementare a recomandării conform celor trei calificative (implementat, parţial implementat, neimplementat), precum şi data implementării acţiunii, totodată indicîndu-se prin bară pentru comparaţie şi data planificată conform planului de acţiuni pentru implementarea recomandărilor.

Principalele acţiuni de urmărire sunt în funcţie de prioritatea constatărilor şi recomandărilor:

Tabelul 2. Acţiuni de urmărire a implementării recomandărilor

Acţiuni de urmărire	***Prioritatea constatărilor şi recomandărilor***		
	înaltă	***medie***	***redusă***
Informarea verbală	√	√	√
Chestionarea	√	√	-
Verificarea ulterioară	√	-	-

Sursa: elaborat de autor

Informarea verbală este cea mai simplă modalitate de urmărire a progreselor înregistrate la implementarea recomandărilor. Cu toate că această modalitate se efectuează rapid, contactarea în acest mod nu oferă probe suficiente pentru a întreprinde acţiuni în privinţa constatărilor identificate. Informaţiile verbale sunt solicitate de şeful echipei misiunii de audit intern sau de către alt auditor intern care este la curent cu problemele constatate.

Chestionarea presupune forma scrisă de contactare cu cei auditaţi utilizându-se un formular pentru a obţine o confirmare că au fost efectuate acţiunile corespunzătoare pentru implementarea recomandărilor. Această modalitate de primire a unui răspuns în scris oferă probe de calitate mai

bună comparativ cu informarea verbală, însă sunt considerate mai puţin credibile întrucât chestionarea nu presupune o verificare independentă din partea auditorului.

La practicarea chestionării se aplică următoarele documente:

- lista de verificare;
- raportul privind acţiunile realizate;
- formular special.

Lista de verificare conţine întrebări adresate conducerii sectorului sau compartimentului auditat, răspunsurile cărora sunt folosite pentru a prezenta raportul de audit conducătorului unităţii de audit intern.

Raportul privind acţiunile realizate se întocmeşte de către conducerea unităţii auditate prin intermediul căruia se informează despre acţiunile realizate pentru a implementa recomandările şi a soluţiona constatările. Spre deosebire de lista de verificare, formatul textului răspunsurilor raportului în cauză este la discreţia conducerii struturii auditate. Răspunsurile din acest raport trebuie să se refere la acţiunile realizate de către cei auditaţi pentru a implementa recomandările şi a soluţiona constatările identificate la audit.

Formularul special se aplică în cazul dacă conducerea unităţii auditate îşi va înscrie răspunsurile privind acţiunile efectuate pentru implementarea recomandărilor, precum şi dificultăţile apărute în documentul de înregistrare a procesului de implementare.

Verificarea ulterioară este aplicată pentru constatările şi recomndările cu prioritate înaltă şi medie. În acest caz auditorul efectuează o vizită scurtă la unitatea auditată astfel creându-se posibilitatea de a efectua o interacţiune mai directă între auditor şi cei auditaţi pentru a se colecta probe mai temeinice care să confirme că au fost înfăptuite acţiuni concrete pentru soluţionarea problemelor.

Din aceste considerente, astfel de verificare se realizează în cadrul unei misiuni de audit de scurtă durată, care poate fi efectuată în câteva ore. Scopul unei misiuni de acest gen este de a obţine probe nemijlocit la faţa locului privind soluţionarea constatărilor de audit şi implementarea recomandărilor.

În cazul constatărilor şi recomandărilor cu prioritate înaltă şi medie se practică atât chestionarea cât şi verificarea ulterioară. Această abordare permite colectarea probelor de audit suplimentare privind implementarea recomandărilor pentru a asigura credibilitatea soluţionării problemelor constate la audit.

Verificarea ulterioară se bazează pe următoarele lucrări:

- examinarea răspunsurilor obţinute la chestionare;
- identificarea probelor ce justifică obţinerea rezultatelor preconizate;
- efectuarea testelor la faţa locului, inclusiv intervievarea personalului;
- verificarea noilor proceduri de control intern implementate pentru soluţionarea problemelor constate;
- examinarea modificărilor efectuate în instrucţiunile privind divizarea sarcinilor de serviciu;
- studierea informaţiei cu privire la actualizările recente în fişele de post.

Unitatea de audit intern este responsabilă de asigurarea, consultarea, evaluarea eficacităţii sistemului de management financiar şi control intern al entităţii şi oferirea recomandărilor pentru îmbunătăţirea lui. Prin oferirea serviciilor de asigurare şi consultanţă, rolul auditului intern este de a asista managementul în evaluarea şi îmbunătăţirea proceselor de guvernare, control şi management al riscurilor, menite să asigure atingerea obiectivelor instituţiei şi gestionarea adecvată a riscurilor.

Astfel, conducătorii unităţilor de audit intern trebuie să gestioneze eficient activitatea de audit pentru a se asigura că aceasta aduce valoare adăugată entităţii, inclusiv şi prin planificarea adecvată a activităţii unităţii de audit intern.

Bibliografie

1. Legea privind auditul situațiilor financiare nr.271 din 15.12.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2018, nr. 7-17.
2. Legea privind controlul financiar public intern nr.229 din 23.09.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2010, nr. 231-234.
3. Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 161 din 17-12-2020 privind aprobarea Normelor de audit intern în sectorul public.
4. CAUŞ, L. Aspecte teoretice ale misiunii auditului intern. În: Competitivitatea şi inovarea în economia cunoaşterii: Conferinţa ştiinţifică internaţională din 25-26 septembrie 2009. Chişinău: ASEM, 2009, v. II, p. 294-298.

CZU: 334.72:336.02:347.736 **DOI: https://doi.org/10.59295/rler2024.57**

ESTIMAREA STABILITĂȚII FINANCIARE PE BAZA PROCEDEULUI INDICATORULUI INTEGRAL LA NIVEL DE ENTITATE

ESTIMATING FINANCIAL STABILITY BASED ON THE INTEGRAL INDICATOR METHOD AT THE COMPANY LEVEL

MUNTEAN Neli,
Technical University of Moldova,
ORCID: 0000-0001-6385-2890,
Email: neli.muntean@adm.utm.md
BIRSAN Mihaela,
Stefan cel Mare University of Suceava, Romania,
Email: mihaela.birsan@usm.ro
FUSARU Irina,
Technical University of Moldova,
ORCID: 0009-0002-3309-0260,
E-mail: irina.fusaru@doctorat.utm.md

Abstract

Estimating financial stability at the entity level is an integral part of economic and financial analysis, helping investors and creditors assess the performance and risks of any enterprise. Adapting to national conditions, the appropriate use of financial predictors, and statistical methods allow for the acquisition of relevant results and the most accurate forecasting of a company's future development. The aim of this paper is to develop, describe, and test a model for predicting financial difficulties. The research methods used in this study include the analysis of scientific literature, the universal method of dialectics and its procedures, and mathematical methods. The results indicate that the use of the model allows for the identification of deteriorating financial conditions in manufacturing companies several years before insolvency is declared.

Keywords: *financial stability, bankruptcy, dynamic evolution, integrated indicator.*

JEL code: O11, O56

Introducere

Este evident faptul că stabilitatea financiară a unei țări presupune, în primul rând, stabilitatea financiară a fiecărei entități în parte. Deci, problema respectivă poate fi formulată în felul următor: de la o entitate financiar stabilă spre o țară financiar stabilă.

Actualmente, Republica Moldova este preocupată de atingerea unui nivel stringent și durabil al stabilității financiare în scopul creării nu doar a unor condiții favorabile pentru dezvoltarea economică la nivel național, ci și al îndeplinirii clauzelor necesare pentru integrarea în Uniunea Europeană [1, p.88].

Totodată, prevederile art. 23, alin. 2 al Legii contabilității și raportării financiare, stipulează că entitățile mijlocii, entitățile mari și entitățile de interes public întocmesc și prezintă anual, împreună cu situațiile financiare, raportul conducerii, ale căruia prevederi, conform alin. 3 al aceluiași articol, se referă nemijlocit la includerea descrierii principalelor riscuri și incertitudini cu care se confruntă entitatea [2, p.6] (care în mod sigur presupune și descrierea stării de stabilitate

financiară a entității). Astfel, identificarea nivelului adecvat de stabilitate financiară constituie una din cele mai importante probleme economice, deoarece stabilitatea financiară inadecvată poate cauza lipsa de resurse pentru dezvoltarea, insolvența și falimentul entității [3, p.120].

Insuficiența în practica națională a metodelor aplicative, care ne permit să efectuăm o analiză complexă a stabilității financiare în sectorul corporativ, este una dintre problemele primordiale ce se configurează în procesul unei gestionări corecte și eficiente a multitudinii de factori ce determină performanțele financiare în acest sector. În astfel de condiții crește semnificativ necesitatea de analiză complexă a stabilității financiare în sectorul corporativ, ca fiind o parte integrată a analizei poziției financiare a entității.

Metodologia cercetării

În lucrarea respectivă a fost aplicată metoda de analiză a literaturii științifice, iar pe parcursul studiului a fost aplicată metoda universală a dialecticii şi procedeele acesteia: deducția și inducția, sinteza și analiza, analogia, corelarea, abstracția științifică. Concomitent au fost folosite așa metode ca: analiza comparativ-critică asupra literaturii, abordarea constructivista, abordarea pozitivistă, metode matematice.

Baza teoretică şi metodologică de cercetare a prezentei lucrări o constituie lucrările fundamentale ale savanților din S.U.A., statele C.S.I., Europa, şi din alte ţări, actele normative şi legislative ale Republicii Moldova, etc.

Rezultate și discuții

Măsurarea stabilității financiare este dificilă din cauza naturii sale multidimensionale, ceea ce face aproape imposibilă concentrarea acesteia într-un singur indicator. Astfel, luând în considerare multitudinea de indicatori de măsurare a stabilității financiare, intervalele de siguranță diferite ale acestora, precum și dificultățile survenite în legătură cu aceasta în aprecierea gradului de lichiditate și solvabilitate al entității, majoritatea specialiștilor recomandă pentru aprecierea stabilității financiare să se utilizeze diferite modele [4, p.43].

Calculul separat al ratelor de structură a surselor de finanțare, al ratelor de lichiditate și de performanță nu oferă informații semnificative în procesul de evaluare a stabilității financiare în sectorul corporativ. Există o multitudine de astfel de rate, ce caracterizează diferite aspecte ale situației patrimoniului și a surselor de finanțare ale acestuia la nivel de entitate. Din această cauză pot surveni dificultăți în evaluarea generală a stabilității financiare. Totodată, practic, nu există criterii unice de reglementare a tipului de rate utilizat [5, p.243].

Nivelul optim al acestor rate depinde de mai mulți factori: ramura sau sectorul de activitate, condițiile de creditare, politica de finanțare, nivelul ratei de rotație a activelor, reputația entității etc. Prin urmare, acceptabilitatea valorilor unei anumite rate, o evaluare a dinamicii și direcțiilor de schimbare ale acesteia pot fi stabilite doar pentru o anumită entitate, ținând cont de specificul activității sale. Unele comparații sunt posibile pentru entitățile ce activează în același sector al economiei, dar sunt foarte limitate. De asemenea, trebuie luat în considerare faptul că unele rate sunt reciproc substituibile și oferă același tip de informații cu privire la stabilitatea financiară, în timp ce altele sunt interconectate funcțional.

Este evident că, pentru a evalua structura surselor de finanțare la nivel de entitate sub diferite aspecte, poate fi utilizat un număr mare de rate. Prin urmare, este necesar să fie elaborat un model universal de evaluare, care trebuie să ia în considerare toate aspectele stabilității financiare în același timp.

Concluziile obținute sunt rezultatul unei analize practice complexe (exhaustive) a diferitor metode și modele de evaluare a stabilității financiare în sectorul corporativ propuse și analizate de diferiți autori în literatura de specialitate [4; 5; 6; 7]:

- *Ratele de lichiditate*. Calculul ratelor de lichiditate în scopul evaluării stabilității financiare pe termen lung, în opinia autorilor, nu este relevant. Prin definiție, lichiditatea reprezintă capacitatea entității de a-și onora datoriile curente, este, deci, un criteriu al solvabilității financiare doar pe termen scurt; prin urmare, utilizarea acesteia pentru evaluarea perspectivelor pe termen lung este posibilă numai în condiții extrem de limitate, când, pe termen lung, probabilitatea modificării tendințelor curente este redusă. Totuși, pentru majoritatea entităților este imposibil de considerat că factorii vor rămâne neschimbați pe o durată lungă de timp: termenele și condițiile de realizare a viitoarelor contracte pot fi modificate în defavoarea entității, concurența se poate intensifica etc.
- *Ratele de rotație*. Indicatorii de activitate reprezintă, cu siguranță, un factor important în evaluarea poziției financiare a unei entități și a gradului de solvabilitate financiară al acesteia, deoarece aceștia măsoară viteza de transformare a activelor entității în lichidități și caracterizează capacitatea activelor de a genera venituri. Analiza indicatorilor particulari ai rotației activelor cu scopul de a evalua nivelul stabilității financiare poate oferi informații utile cu privire la: eficiența gestionării resurselor de către managerii entității, în ciuda faptului că unele entități sunt obligate să activeze doar pe baza surselor împrumutate de natură nefinanciară.
- *Ratele bursiere*. Utilizarea acestui grup de rate în Republica Moldova nu are sens din cauza absenței condiției principale pentru calcularea lor – existența unei piețe bursiere cu adevărat funcționale, care să acopere un anumit număr de actori pe piață. Prin urmare, determinarea valorii de piață a unei entități pare practic imposibilă.
- *Ratele de structură ale surselor de finanțare* caracterizează gradul de protecție al intereselor creditorilor și investitorilor. Ele reflectă capacitatea entității de a rambursa datoriile pe termen lung. În opinia autorilor, cea mai des utilizată rată din această grupă de rate este cea a pârghiei financiare.
- *Ratele de rentabilitate* (eficiență). Supraviețuirea pe termen lung a entităților depinde în mare măsură de nivelul rentabilității activității acestora. Profitul este un indicator atât de semnificativ în sistemul economiei de piață, încât fără profit și fără motivația indusă de profit acest sistem ar dispărea. Indicatorul profit are calitatea de coordonată fundamentală a activității economico-financiare și de condiție a realizării ei optime. În urma celor prezentate putem concluziona, în mod sintetic, că profitul reprezintă atestarea reușitelor trecute, ghidul pentru viitor și, de asemenea, miza pe care omul de afaceri o riscă într-o nouă aventură. Acest fapt demonstrează importanța ratelor de rentabilitate în analiza și evaluarea stabilității financiare în sectorul corporativ.

Astfel, studiul detaliat al activității economico-financiare al actorilor sectorului corporativ din Republica Moldova a permis identificarea acelor indicatori individuali de rentabilitate și de structură a surselor de finanțare care pot oferi cele mai semnificative informații pentru o evaluare corectă a stabilității financiare din acest sector. Obiectivul unui astfel de model cantitativ este de a obține o evaluare realistă a nivelului de stabilitate financiară în sectorul corporativ. Sistematizarea rezultatelor acestei analize a permis să identificăm indicatorii specifici care trebuie utilizați pentru a elabora acest model de evaluare a stabilității financiare în sectorul corporativ din Republica Moldova [8, p.11].

Ca urmare a studiului efectuat, autorii se limitează la următorii cinci indicatori.

Tabelul 1: Indicatorii relativi ai stabilității financiare

Nr	Denumirea indicatorilor	Formula de calcul	Interpretarea indicatorului	Nivelul optim
1.	Rata pârghiei financiare	$K_1 = \frac{Datorii\ totale}{Capital\ propriu}$	Arată valoarea surselor împrumutate ce revine la 1 leu capital propriu.	< 0,5
2.	Rata lichidității curente	$K_2 = \frac{Active\ circulante}{Datorii\ curete}$	Reflectă posibilitatea de stingere a datoriilor curente prin intermediul activelor circulante	≥ 1
3.	Rata de rotație a stocurilor	$K_3 = \frac{Veniturile\ din\ vânzări}{Valoarea\ medie\ a\ stocurilor}$	Reflectă viteza de rotație a stocurilor.	≥ 3
4.	Rata rentabilității veniturilor din vânzări	$K_4 = \frac{Profitul\ până\ la\ impozitare}{Veniturile\ din\ Vânzări}$	Arată valoarea profitului până la impozitare obținut la 1 leu venituri din vânzări.	≥ 0,2
5.	Cota fondului de rulment în activele circulante	$K_2 = \frac{Fondul\ de\ rulment}{Active\ circulante}$	Reflectă gradul de asigurare a entității cu activele circulante finanțate din sursele proprii.	≥ 0,1

Sursa: elaborat de autori.

Numărul indicatorilor din tabel poate fi extins, deoarece nu sunt cuprinse toate compartimentele situațiilor financiare. Cu toate acestea, problema extinderii numărului de indicatori va fi rezolvată atunci când actorii cointeresați vor realiza că indicatorii de evaluare a stabilității financiare a unei entități nu trebuie să presupună un set, ci un sistem, adică să nu se contrazică reciproc, să nu se repete, să nu lase „pete albe" în activitatea entității.

Dintre cei cinci indicatori menționați, doar trei au o aplicare universală, indiferent de natura activității și de structura activelor și pasivelor entității, și anume: rata corelației dintre sursele împrumutate și proprii, rata de lichiditate și cota fondului de rulment în activele circulante.

Ca rezultat al studiului efectuat, a fost demonstrat că modificarea stabilității financiare este un proces dinamic care depinde de anumiți factori. Extinderea simplei analize în dinamică la nivel multidimensional este o analiza multivariată. Astfel, ca urmare a unei analize calitative, sunt identificați factorii **k** (S_1, S_2, S_3, ... S_k), care influențează schimbarea indicatorului rezultativ I (indicatorul stabilității financiare).

În continuare, semnificația fiecărui criteriu particular este stabilită în conformitate cu efectul său asupra stabilității financiare:

$$\mathbf{S\ (K_1) = 20;\ S\ (K_2) = 25;\ S\ (K_3) = 25;\ S\ (K_4) = 10;\ S\ (K_5) = 20;}$$
$$\mathbf{\sum S\ (K_i) = 100}$$

Semnificația fiecărui criteriu particular este stabilită de către experții entității, ținând cont de activitățile desfășurate și de structura producției.

Apoi sunt calculate corelațiile dintre valorile efective ale indicatorilor și valorile lor normative (nivelul optim) (sau indicatorii medii pe sector):

$$X_1 = K_1 : K_1^n; \; X_2 = K_2 : K_2^n; \; X_3 = K_3 : K_3^n;$$
$$X_4 = K_4 : K_4^n; \; X_5 = K_5 : K_5^n.$$

În continuare, se formează un indicator integral al stabilității financiare de următoarea formă:

$$I = S(K_1) * X_1 + S(K_2) * X_2 + S(K_3) * X_3 + S(K_4) * X_4 + S(K_5) * X_5$$
sau
$$I = 20 * X_1 + 25 * X_2 + 25 * X_3 + 10 * X_4 + 20 * X_5.$$

Pe baza rezultatelor obținute are loc evaluarea integrală a stabilității financiare a entității care poate fi atribuită unuia din cele trei grupuri, în funcție de nivelul de stabilitate: stabil din punct de vedere financiar, acceptabil din punct de vedere financiar, instabil din punct de vedere financiar. Criteriile de referire la unul dintre grupuri sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2.: Criteriile de stabilire a nivelului de stabilitate financiară

Descrierea	Stabilitate financiară	Stabilitate financiară acceptabilă	Instabilitate financiară
Criteriul integral al evaluării calitative	>100	5 - 100	< 50

Sursa: elaborat de autori.

Aplicabilitatea acestui model în practică și evaluarea stabilității financiare la nivel de entitate sunt prezentate în tabelul următor.

Tabelul 3: Calculul indicatorului integral al stabilității financiare la nivel de entitate

Indicatori	2021	2022	2023
K_1	0,1536	0,1661	0,2066
K_2	3,6866	3,808	2,923
K_3	7,1451	9,3406	10,8946
K_4	0,1244	0,1078	0,1527
K_5	0,7287	0,7369	0,6579
X_1	0,3072	0,3322	0,4132
X_2	1,8433	1,9040	1,4615
X_3	2,3817	3,1135	3,6315
X_4	0,6220	0,5390	0,7635
X_5	7,2870	7,3690	6,5790
Indicatorul integral (I)	263,7290	284,8523	274,8048

Sursa: prelucrări ale autorilor.

Din tabel se observă că valoarea indicatorului integral al entității analizate depășește de 2 ori nivelul de 100, situându-se în zona stabilității financiare. Totodată, trebuie menționat că valorile

tuturor indicatorilor în acești 3 ani de referință depășesc nivelul optim, exceptând rata rentabilității veniturilor din vânzări, a cărei valoare e mai mică de 0,2 puncte.

Concluzii

Valorile stabilității financiare obținute confirmă fiabilitatea rezultatelor calculului prin metoda propusă. Astfel, avantajul acestei tehnici este că stabilitatea financiară poate fi evaluată prin utilizarea a numai cinci indicatori care iau în considerare toate aspectele importante ale activității entității.

În opinia autorilor, în majoritatea cazurilor este insuficient să se utilizeze o singură metodă de evaluare a stabilității financiare, în primul rând, din cauza că în diferite situații este necesar să se utilizeze anumite metode concrete de evaluare. Cu mult mai justificată va fi utilizarea câtorva metode, adică abordarea procesului de evaluare a stabilității financiare în mod complex. Abordarea complexă permite agentului economic să efectueze o analiză mai eficientă, să obțină o informație exactă şi să adopte decizii corecte în cadrul optimizării situațiilor de instabilitate financiară.

În concluzie, vom remarca faptul că evaluarea stabilității financiare are o mare importanță din următoarele considerente: măsurile realizate în cadrul acesteia ne permit să obținem un rezultat cu caracter atât cantitativ, cât și calitativ, care ulterior va influența alegerea metodelor de optimizare asupra riscului de reducere a stabilității financiare, a riscului de faliment și, în final, asupra eficienței întregului proces de gestiune a stabilității financiare în sectorul corporativ.

Referințe

1. Muntean, Iu., 2018, *Harmonization of National Legislation of Republic of Moldova to the Directive 2000/31/EC. Theoretical and Practical Aspects*. Analele Științifice Ale Universității Alexandru Ioan Cuza Din Iași, Stiinte Juridice, Tomul I.XIV, Nr.II
2. Legea contabilității şi raportării financiare nr. 287 din 15.12.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1-6 din 05.01.2018.
3. Safta, I. L., Sabau (Popa), A. I., Muntean, N. *Bibliometric Analysis of the Literature on Measuring Techniques for Manipulating Financial Statements*. Risks 2021, 9(7), 123. Disponibil: https://doi.org/10.3390/risks9070123
4. Achim, M.V., Borlea, N.S. *Ghid pentru analiza-diagnostic a stării financiare*. Cluj-Napoca: Risoprint, 2017. 241 p.
5. Anghel, I., Robu, V., Lala-Popa, I., și al. *Tratat de analiză economico-financiară.* București: Editura Academiei Române, 2022. ISBN 978-973-27-3442-1.
6. Muntean, N. *Analiza stabilității financiare în sectorul corporativ.* Monografie. Chișinău, Cartier, 2019. 152 p. ISBN 978-9975-86-407-7.
7. Țiriulnicova, N., Muntean, N. *Financial Statement Analysis: Course notes*. Chișinău, ASEM, 2017. 96 p. ISBN 978-9975-75-884-0.
8. Muntean, N., Muntean, Iu.., Vertakova, Yu.V., 2020, *Research review into the bankruptcy risk-forecasting in Belarus, Republic of Moldova, Russia and Ukraine in comparison with the experience of developed countries*. Scientific peer-reviewed journal № 2 (44). Theory and practice of service: economics, social sphere, technology, 2020. St. Petersburg State University of Economics. p. 5-14.

STATUL DE DREPT ȘI REZILIENȚA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL ADERĂRII REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

RULE OF LAW AND ECONOMIC RESILIENCE IN THE CONTEXT OF MOLDOVA'S ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

Materialele conferinței științifico-practice internaționale
Materials of the scientific-practical international conference
16 mai 2024

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2024. Formatul 60x84 $^{1}/_{8}$.
Coli de tipar 59.5. Coli editoriale 39.1.
Comanda. Tirajul ex.
Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chişinău, MD-2009
e-mail: cep1usm@mail.ru